ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 2
MARDI
2 FEVRIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.565 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.565

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՎԱՆՕ ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ ՏՈՒԳԱՅ ՄԵԿՆԱԾ

Շաբաթ, Յունուար 30-ին, Երեւանի հեռատեսիլի լուրերու բաժինէն կը հաղորդէին որ ՀՀՇ-ի վարչութեան նախագահ, նախկին Ներքին նախարար, երեսփոխան Վանօ Սիրադեղեան նախորդ գիշերը մեկնած է Տուպայ (Արաբական Իշխանապետութիւններ) առողջական պատճառներով: Այդ իսկ պատճառով, Յունուար 30-ին նախատեսուած ՀՀՇ վարչութեան նիստը տեղի չէ ունեցած:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 30 / Փետրուար 1)

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ 5.ՐԴ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Յունուար 29-ին 970 պատուիրակներու մասնակցութեամբ սկսած է Հանրապետական Կուսակցութեան 5-րդ արտակարգ համագումարը որ աւարտած է յաջորդ օրը: Կուսակցութիւնը ունի 57 տարածքային կազմակերպութիւն: Համագումարին որպէս հիւր ներկայ եղած են նախագահի աշխատակազմի ղեկավար Ա. Յարութիւնեան, Ազգ. Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեան եւ վարչապետ Ա. Դարբինեան: Առաջինը փոխանցած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի ուղերձը, իսկ Խ. Յարութիւնեան եւ Ա. Դարբինեան ողջոյնի խօսք արտասանած են: Երկուքն ալ շեշտած են Հանրապետական Կուսակցութեան երկրին քաղաքական կեանքին մէջ կրած պատասխանատուութիւնը, ժողովուրդին իշխանութիւնը հաստատելու ուղղութեամբ Փետրուարին ցոյց տուած վճռակամութիւնը: Կուսակցութեան նախագահը՝ Անդրանիկ Մարգարեան երկրին ներկայի ծանրակշիռ կացութեան մէջ մեղադրած է նախորդ իշխանութիւնը: Հերքած է այն թէզը թէ ներկայիս գործի գլուխ անցած է Ղարաբաղեան խմբակը: Շեշտելով նման պնդումի վտանգաւոր բնոյթը, աւելցուցած է. «Նրանք մոռանում են որ Ղարաբաղով դարձան քաղաքական գործիչներ»:

Խօսելով Երկրապահներու հետ իրենց միացումին մասին, որպէս գլխաւոր նպատակ նշած է Պետութեան ամրապնդումը, Արցախի խնդրին լուծումը, բանակին հզօրացումը, ժողովրդավարութեան ամրապնդումը: Ան չէ բացառած քաղաքական այլ ուժերու հետ եւս գործակցութիւնը: Իրմէ ետք խօսք առած է Երկրապահներու փոխ-նախագահ Ա. Բաղչեան որ հարկաւոր նկատած է գաղափարական տարբեր դիրքերու տէր մեծ կուսակցութիւններու գոյութիւնը, մինչդեռ այսօր շուրջ 80 կուսակցութիւն կայ արձանագրուած: Երկրապահներու եւ Հանրապետական Կուսակցութեան միացումը նկատուած է ոչ թէ իշխանութեան լծակներու տիրանալը, այլ գաղափարի ընդհանրութիւն եւ արժէքային համակարգ ունենալու միջոց:

Յունուար 30-ին, փակման օրը համագումարը ընտրած է 25 հոգիէ բաղկացած Հանրապետական Կուսակցութեան խորհուրդը, որու կազմին մէջ ընդգրկուած են նաեւ Ա. Յարութիւնեան եւ Ա. Բաղչեան: Նախագահ վերընտրուած է Անդրանիկ Մարգարեան:

Համագումարին ամփոփ ելոյթով մը հանդէս եկած է նաեւ Պաշտպանութեան նախարար, Երկրապահ Կամաւորներու Միութեան նախագահ Վազգէն Սարգսեան:

Համագումարին ներկայ գտնուած է Համայնավար Կուսակցութեան նախագահը Ս. Բաղալեանն ալ որ պատասխանելով լրագրողներու, ըսած է թէ իրենք պատրաստ են գործակցելու Հանրապետական կուսակցութեան հետ:

***

ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԱՏԱԽԱԶԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Դատախազութեան մէջ կայացած Յունուար 29-ի ասուլիսին գլխաւոր դատախազ Ա. Յովսէփեան յայտնած է թէ հրաժարած չէ Վ. Սիրադեղեանը օրինաւոր հետապնդումի ենթարկելէ, մանաւանդ քանի որ անոր ուղղուած մեղադրանքները դատարանին մէջ ապացուցուելու պարագային 8 – 15 տարուան բանտարկութիւն կամ մահապատիժ խնդրոյ առարկայ է: Ինչ կը վերաբերի մութ մնացած սպանութիւններու, Վ. Պետրոսեանի պարագային խնդրոյ առարկայ է կեղծ վարկածներու հարցը, իսկ Մ. Եուզբաշեանի, Պաշտպանութեան փոխ - նախարար Վ. Խորխոռունիի թղթածրարներուն համար քրէական հետազօտութիւն կատարուած է նոյնիսկ Մոսկուայի մէջ: Ձերբակալուած են Հ. Ղանդիլեանի ոճրագործները որոնք Ա. Տէր - Սահակեանի խմբակին անդամներ են: Այդ յանցագործ խումբը որ ձերբակալուած էր 1988 Յունուար 29-ին, դատախազին համաձայն՝ ներքին գործերու համակարգին մէջ ստեղծուած անօրինական կառոյց էր եւ պատուիրակատարները հոնկէ զէնք ու աշխատավարձք կը ստանային:

Նոյն ասուլիսին Ա. Յովսէփեան ըսած է որ նախապէս կատարուած 15 սպանութիւն լուսաբանուած, 812 միլիոն դրամ պետական պիւտճէ վերադարձուած է:

***

ՆՈՐ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ ԿՐԹԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԻՋԵՒ

Յունուար 29-ին Հայաստանի եւ ԼՂՀ Կրթութեան եւ գիտութեան նախարարութիւններուն միջեւ, նախարարներ Կ. Մկրտչեան եւ Հ. Ասրեան համագործակցութեան պայմանագիր ստորագրած են, նպատակ ունենալով ԼՂՀ կրթական համակարգը ամրապնդել, միասնական կրթական համակարգ ստեղծել: Շեշտելով ԼՂՀ կրթական կեանքը աշխուժացնելու կարեւորութիւնը, Լ. Մկրտչեան խօսած է Սփիւռքի դպրոցական շրջանակներուն հետ ալ գործակցելու հեռանկարներու մասին:

ԼՂՀ Կրթական նախարարը ըսած է թէ Ստեփանակերտի համալսարանի շրջանաւարտներէն անոնք որոնք կը մերժեն շրջանաւարտ ըլլալէ ետք իրենց հայրենի գիւղին, կամ նշուած շրջանի մը դպրոցին մէջ պաշտօնավարել, պիտի չունենան իրենց վկայականները: Անոնք պիտի տրուին եթէ շրջանաւարտը հատուցանէ իր ուսումին համար պետութեան կատարած ծախքը:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Բ. դասակարգի մրցումներուն կարգին Նիոր յաղթեց Վալանսի 1 – 0 իր դաշտին վրայ: Դասաւորման մէջ, այժմ 16-րդ է 26 կէտով, գլուխն է Սէն - Թ'էթիէն 49 կէտով, վերջին է Նիս 21 կէտով: Յունուար 30-ին, Գաննի դաշտին վրայ, մրցումը վերջ գտաւ վերջաւորութենէն վեց վայրկեան առաջ, տեղւոյն բերդապահը վիրաւորուած ըլլալով, Նիսի կողմնակիցներուն կողմէ իրեն ուղղութեամբ նետուած պայթուցիկներով, առձեռն հրաձայններով եւայլն: Երբ արդէն գետին ինկած էր պայթում մը պատահած է գըլխուն մօտ եւ Գաննի խաղացողները մերժած են մրցումը շարունակել:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(1er Février)

LE COLLEGE DE FRANCE CONTESTÉ

L'histoire prise en otage

(*Alain-Gérard SLAMA*)

Վայնշթայն «թերթօնը» կը շարունակուի եւ Փետրուար 1-ին Ֆիկարօ-ի մէջ կ'արտայայտուէր Ալէն-Ժերար Սլամա, «Տեսակէտներ» էջին մէջ:

Յօդուածագիրը չուրանար Հայոց ցեղասպանութիւնը եւ մեծ յարգանքով կը խօսի այդ մասին: Ինչ որ զինք կը խանգարէ «Վայնշթայն հարց»ին առած համեմատութիւնն է, որ ըստ իրեն յաւելեալ օրինակ մըն է հատուածապաշտ կեցուածքի խոտորումի մը չարիքներուն, խոտորում որ կը սպառնայ Հանրապետութեան հիմնարկներուն եւ խնդրոյ առարկայ կ'ընէ մեր ամէնէն հիմնական ազատութիւնները:

Սլամա յիշելէ ետք պատահարը, կը դատապարտէ Թուրքիան որ կը մերժէ ստանձնել 1915-ի ոճրագործութեան պատասխանատուութիւնը, կը ճաղկէ կարգ մը «օսմանագէտներ»ու բարեացակամութիւնը իրենց սիրելի երկրի մը նկատմամբ, բայց, կը խորհի որ կարելի չէ ժխտող (նեկասիոնիսթ) մը նկատել Վայնշթայնը, բաղդատական մը ընելով այն պատմաբաններուն հետ որոնք Շոահն կը բացառեն պատերազմի սաստկութեամբ, իրենք ալ յարաբերականի թողլով ծրագրային տեսակէտը: Ծանր վիճարկումներ են, կը գրէ Սլամա, որոնք կրնան բուռն հակազդեցութեանց տեղի տալ, բայց որոնց խոր քննարկումը պատմաբաններու ձեռնհասութիւնն է միայն եւ այդ իսկ պատճառով Կէսօ օրէնքը որ կը պատժէ Շոահի ուրացումը, սխալ մը կը նկատէ, քանի ան դէմ է կարծիքի եւ հետազօտութեան ազատութեան հիմնական սկզբունքներուն:

Իր եզրակացութիւնն այն է, որ «հանրագրութեամբ եղած հրաւէրը հովանաւորող մարմնին որպէսզի դէմ արտայայտուի Գոլէժ տը Ֆրանսի քուէարկութեան չի ծառայեր ոչ ակադեմական ազատութեան, ոչ ալ Հայ Դատին, որ արժանի է աւելի լաւ փաստաբաններ ունենալու»:

***

«MARIANNE»

(1/7 Février)

VEINSTEIN ET LE DEVIATIONNISME LINGUISTIQUE

Շաբաթաթերթը տեսակ մը մէա գուլփա կ'ընէ, որովհետեւ ծագումով հայ ընթերցողներ բողոքեր են նախապէս իր գրածին համար (տես. «Յառաջ», Յունուար 20) ուր չափազանցուած կը գտնէր Վայնշթայնի «ճամբուիլը» պահանջել, որովհետեւ ան կը գտնէր որ Հայերու ահաւոր ջարդը Թուրքերուն կողմէ, մարդկութեան դէմ ոճիր է, բայց ոչ ճիշդ ու ճիշդ «պետական ցեղասպանութիւն»: Թերթը կ'աւելցնէ՝ «Վայնշթայն, ըստ մեզի, իրաւացի չէ, մենք չդադրեցանք խարանելէ Թրքական կեղծաւորութիւնը, բայց նաեւ այս ընթերցողները: Բառին առարկումը չի նշանակեր եղածին ուրացումը»: Ու օրինակ մըն ալ կու տայ յայտնելով որ անցեալին իրենք ալ գրած էին որ Ռուանտայի ահաւոր սպանդին անհրաժեշտօրէն չի յարմարիր «ցեղասպանութիւն» բառը: Ու հեգնան-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ՝ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒՀԻ ՄԱՐՕ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ

Յունուար 29-ին, Երեւանի մէջ իր մահկանացուն կնքած է բանաստեղծուհի Մարօ Մարգարեան:

Ողբացեալ ծնած է 1915-ին Շուլավէր, այժմ Շահումեան, Վրաստանի Մառնէուլի շրջանը: Միջնակարգ կրթութիւնը ստացած է ծննդավայրը, 1938-ին աւարտած է Երեւանի համալսարանի բանասիրական ճիւղը: 1967-էն աշխատած է Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէին մէջ: Իր առաջին բանաստեղծութիւնները լոյս տեսած են 1935-ին, իսկ քերթուածներու առաջին ժողովածուն՝ «Մտերմութիւն» խորագրուած, 1940-ին: Ապա, յաջորդաբար լոյս տեսած են «Բանաստեղծութիւններ» (1945), «Մեր ձայնը» (1950), «Փշատենի» (1954), «Լիրիկական լուսաբաց» (1957), «Լիրիկա» (1962), «Ձնհալից յետոյ» (1965), «Լցուած լռութիւն» (1972), «Օրերի խորքից» (1975):

Մարօ Մարգարեանի գործերը թարգմանուած են բազմաթիւ լեզուներու (ռուսերէն, սերպերէն, լեհերէն, անգլերէն, ֆրանսերէն, ռումաներէն եւայլն), բայց, նաեւ ինք եղած է թարգմանիչ եւ այդ մարզին մէջ մեծ նպաստ բերած է, թարգմանութիւններ կատարելով, Մ. Պետրովիխէն, Լ. Մարտինովէն, Ախմատովայէն, Արաչիձէէն, Գրաշիշվիլիէն եւ ուրիշներէ:

1985-ին պարգեւատրուած է Ժողովուրդներու բարեկամութեան շքանշանով:

***

Բանաստեղծուհիէն, մտաւորականէն անդին, Մարօ Մարգարեան այն քիչերէն էր որոնք նկարագիր ունէին, ջիղ եւ խառնուածք, ամբողջ կեանքին երկայնքին ան կատարեց յանձնառու կնոջ մը դերը: Յարգանք իր յիշատակին:

***

Հայաստանի վարչապետի որոշումով կազմուած էր կառավարական յանձնաժողով Մշակոյթի, երիտասարդութեան հարցերու նախարար՝ Ռոլան Շառոյեանի նախագահութեամբ:

Մարօ Մարգարեանի մարմինը Կիրակի, Յունուար 31-ին փոխադրուած էր Երեւանի երաժշտութեան դահլիճը ուր տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն, ապա թաղումը կատարուեցաւ Բիւրական, ուր կը հանգչէր արդէն ողբացեալին աստղագէտ եղբայրը:

ԵՒ ՄԿՐՏԻՉ ՆԵՐՍԻՍԵԱՆԻ

Յունուար 29-ին, Երեւանի մէջ, մահացած է նաեւ պատմաբան Մկրտիչ Ներսիսեան: Ծնած էր 1910-ին Աշտարակի շրջանը: Աւարտած էր Երեւանի համալսարանի պատմագրական ճիւղը (1931): Ծանօթ է գլխաւորաբար 1966-ին հրատարակած իր «Հայերի գենոցիդը օսմանեան կայսրութեան մէջ» փաստաթուղթերու եւ նիւթերու ժողովածուով: 1958-ին իր նախաձեռնութեամբ սկսած է լոյս տեսնել «Պատմաբանասիրական հանդէս»ը:

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԱՆՍՈՎՈՐ ՀԱՄԸՆԿՆՈՒՄ

Անցեալ ամիս վերջ գտան երկու կարեւոր ցուցահանդէսներ, մէկը Նիւ-Եորք, Արշիլ Կորքիի (1904° _ 1948) նուիրուած (1930-ական տարիներու իր աշխատանքը ներկայացնող, Կակոսեան ցուցասրահին մէջ), իսկ միւսը Փարիզ, Լեւոն Թիւթիւնճեանի (1905° _ 1968), իր առաջին շրջանի ստեղծագործութիւններէն ուշագրաւ խումբ մը ընդգրկող (*)։ Այս զոյգ իրագործումները տեղի ունեցան եւ զուգադիպեցան երկու արուեստագէտներու մահուան տարելիցներուն։ Կորքիի պարագային այլազան ոգեկոչումներու ձեռնարկուեցան, թէ՛ Հայաստանի եւ թէ՛ Սփիւռքի մէջ։ Այս շարքին վերջին եղելութիւններէն մէկը դարձաւ նկարիչի կեանքին նուիրուած կարեւոր նոր գիրք մը, անգլերէնով լոյս տեսած, Նուրիցա Մաթոսեանի կողմէ գրուած (**)։

Սակայն Թիւթիւնճեանի մահուան երեսնամեակը նոյն անդրադարձը չգտաւ հայ հասարակութեան մօտ, ինչ որ պանազան պատճառներ կ՚ընդգրկէ, նախ նկատի առած Կորքիի եւ Թիւթիւնճեանի համբաւներուն մեծ տարբերութիւնը, միւս կողմէ՝ անձերը։ Կորքիի արտակարգ կերպարը, իր վիպական կեանքով, պատկերաւոր դրուագներով եւ հայ իրականութեան հետ իր առնչութեամբ, ոչ միայն հասարակութեան երեւակայութիւնը կը գրգռէ, այլ նաեւ զայն յուզող ամէնէն կարեւոր հարցերուն կը դպի, որ է՝ ինքնութեան եւ գոյութեան, առնց պատմական եւ մշակութային բոլոր երեսներով, հաւաքականութեան բովանդակ էութիւնը շօշափող, անոր ձգտումները մարմնաւորող։ Այսպէս, Կորքի կը շարունակէ մնալ մշակութային այն հերոսը, միջազգային եւ համամարդկային առումով, որուն ան կարիքն ունէր, ինքզինքը հեղինակօրէն հաստատելու եւ իր արժանիքը ցոյց տալու յաչս մարդկութեան, նոյն ատեն զայն ի սպաս դնելով իր ազգային զգացումներու վերատման։ Կը բաւէ, օրինակ, վերջին քսան տարիներու ընթացքին հայ մամուլին մէջ Կորքիի մասին լոյս տեսած յօդուածները աչքի առջեւ ունենալ, Հայաստան եւ Սփիւռք, որոնք ազգային նոյն գիտանկիւնէն կը մօտենան Կորքիի անձին եւ արուեստին, առանց կարենալու այս վերջնոյն նկարչական բարդ ծալքերուն թափանցել, որոնք ընդարձակ գիտութիւն եւ հասկացողութիւն կը պահանջեն։

Նոյնը չէ Թիւթիւնճեանի պարագային որ, համեմատաբար, ոչ միայն նոր կը վերայայտնաբերուի, տասնամեակներ տեւող մոռացութենէ ետք, այլեւ լոյսերէ հեռու իր կեանքով եւ առանց այն վիպականութեան որ Կորքիի կեանքը կը յատկանշէ, Թիւթիւնճեան տակաւին չէ դարձած հաւաքական յիշողութեան որոշիչ տարրերէն մէկը։

Բայց եւ այնպէս, եթէ բաղդատական մը ընենք, Թիւթիւնճեան, 1920-ական թուականներու երկրորդ կէսին, գեղարուեստական եւ յղացողական աւելի կանուխ հասունութիւն, ինքնատպութիւն եւ նուաճում կ՚արձանագրէ, քան Կորքի։ Իսկ մինչ Կորքի Նիւ-Եորքի մէջ իրեն նման տակաւին անծանօթ արուեստագէտներու առօրեան, հարցերն ու տագնապները կ՚ապրի, փնտռտուքի երկարատեւ տարիներ անցընելով, Փարիզի մէջ Թիւթիւնճեան կապ կը հաստատէ արդի արուեստի կարգ մը ռահվիրաներուն հետ, որոնց մասին Կորքի հեռաւոր Նիւ-Եորքի մէջ միայն կրնար կարդալ եւ ցանկալ անոնց հանդիպիլ։ Ասիկա Թիւթիւնճեանի կարելիութիւնը կ՚ընձեռէ աւելի արագ ընկալելու բաներ որոնք Կորքիի համար տակաւին պիտի ուշանան։

Կան նաեւ երկուքին միջեւ զուգահեռներ։ Նախ իրենց խիզախութիւնն ու յըստակատեսութիւնը՝ արդի արուեստին կանուխէն փարելու, որպէս մարտահրաւէր եւ բացարձակին ձգտում։ Իսկ, հակառակ տարբեր վայրերու մէջ իրենց գտնուելուն, իրենց հետաքրքրութեան կիզակէտերը նոյնը կը դառնան կամ նոյն ուղղութեամբ կ՚ընթանան, քանի որ եթէ Թիւթիւնճեան Փարիզ տեղւոյն վրայ յառաջապահ շրջանակին մէջ կը գործէ, Կորքի նոյնը կ՚ընէ իր միջավայրին մէջ եւ, Եւրոպա տեղի ունեցող խմորումներուն եւ գործունէութիւններուն մասին յանձնառութեամբ կը կարդայ ու յարաբերութիւն կը հաստատէ եւ կը բարեկամանայ անձերու ու արուեստագէտներու հետ, որոնք կապն ու առանցքը կը դառնան Նիւ-Եորքի եւ Փարիզի յառաջապահ շարժումներուն միջեւ։ Անդին, մինչ Թիւթիւնճեան մաս կը կազմէ անոնց որոնք 1930-ական տարիներու սկիզբներուն Art Concret եւ Abstraction - Création խմբաւորումները կը ստեղծեն, Կորքի իր կարգին կը հրաւիրուի այս վերջնոյն մասնակցելու որպէս պայմանագրեալ անդամ։ Անկասկած, այս ձեւով Կորքի պէտք է ծանօթացած ըլլայ Թիւթիւնճեանի անունին, բայց հաւանաբար Թիւթիւնճեան չէր կըռահեր որ հեռաւոր այս մասնակիցը հայ մը ըլլար, իրեն նման Աղէտէն ճողոպրած, շրջանի մը երբ Կորքիի անմիջական եւ ի մասնաւորի հայ շրջանակէն դատ գրեթէ ոչ ոք իր հայ ըլլալը գիտէր, իր կողմէ դիտմամբ քօղարկուած, յատկապէս այդ ժամանակներուն յատուկ պատճառներու համար։ Սակայն, քանի մը տարի յետոյ, երբ Ժան Հելիոն, Թիւթիւնճեանի մօտիկ բարեկամներէն, նաեւ Նիւ-Եորքի մէջ բարեկամը կը դառնայ Կորքիի, կարելի է պատկերացնել որ Կորքի եւ Թիւթիւնճեան իրարու մասին աւելի շօշափելի ծանօթութիւն կրնային ունենալ, թէկուզ անուղղակի։ Ասիկա կրնար զուգէ աւելի ընդլայնիլ, եթէ Թիւթիւնճեան չմեկուսանար եւ իր վերացապաշտ ընթացքը շարունակէր, ինչ որ գինք հրապարակին վրայ աւելի ներկայ եւ համբաւաւոր կը դարձնէր եւ, ըստ այնմ, Կորքիի մօտ յաւելեալ հետաքրքրութիւն մը կը ստեղծէր իրեն նկատմամբ։

Իսկ եթէ աւելի ընդարձակենք բաղդատականը, գեղարուեստական երկնումի ծիրէն ներս, երկուքին մօտ ալ կը նկատենք կիրարկումը գերզգայուն եւ նուրբ գիծի մը, վայելուչ բայց նոյն ատեն խոցելի՝ իր դիւրաբեկութեամբ, իբրեւ թէ ան իրենց ապրած հաւաքական ողբերգութեան արտայայտութիւնն ըլլայ։ Կայ նաեւ կատարման բարձր կոկկութիւնը։ Անտարակոյս, ինչ որ Ճան Տ. Կրէհըմ ըսած է իր բարեկամին, Կորքիին համար, թէ այս վերջինին «անէծքն է մեծ ճաշակով օժտըւած ըլլալը», կը պատշաճի նաեւ Թիւթիւնճեանին ինչպէս եւ այլ հայ արուեստագէտներու, որուն արմատը կը գտնուի հաւաքական դարաւոր ճարտարութեան մէջ։

Երբ, շուրջ երեսուն տարուան ընդմիջումէ ետք Թիւթիւնճեան 1960-ին վերացապաշտութեան վերադարձաւ, զայն շարունակելու համար այն կէտէն զոր լքած էր 1930-ական տարիներու սկիզբներուն, արդէն իսկ տասներկու տարի անցած էր Կորքիի մահէն եւ, երեք տարի, այս վերջնոյն մասին լոյս տեսած առաջին մենագրութենէն։ Իսկ մինչ Կորքիի աստղը կը սկսէր հետզհետէ բարձրանալ, դանդաղօրէն բայց հաստատ, Թիւթիւնճեանինը հետզհետէ կը հեռանար ու կ՚իջնէր հորիզոնի ետին։ Ան այժմ կրկին կ՚երեւայ արուեստի երկինքին վրայ, Կորքիինէն քիչ մը անդին։

Ներկայիս կարելի է հաստատել որ Ի. դարու սփիւռքահայ արուեստագէտներուն մէջ Կորքի եւ Թիւթիւնճեան երկու գլխաւոր բեւեռներ կը կազմեն, մէկը Ամերիկա, միւսը Եւրոպա։ Եթէ երկուքին բերած նպաստը, մեր դարու արուեստին, տարբեր մակարդակներով կը ներկայանայ, սակայն անոնք երեւոյթներ են որոնք տակաւին հարկ եղած ճանաչումին չեն արժանացած ինչ որ, ըստ մեզի, ժամանակի հարց կը թուի, քանի որ իրենց աստղերուն լոյսը քայլ առ քայլ կը սատկանայ։

ՇԱՀԱՐԱԶ

(*) Տե՛ս մեր յօդուածը՝ «Թիւթիւնճեանի գիծը», «Յառաջ», 1999, Յունուար 23 – 24։

(**) Nouritza MATOSSIAN: «Black Angel. A Life of Arshile Gorky», *Chatto & Windus*, London, 1998.

Այս հատորը նոր եւ տարածուն լոյս մը կը սփռէ Կորքիի կեանքին եւ անձին վրայ, որ այդ գծով ցարդ լոյս տեսած ամէնէն ամբողջական, վաւերական եւ անշրջանցելի աղբիւրը կը դառնայ, աւելի ընդլայնելով եւ ճշգրտելով Կարլէն Մուրատեանի տարած աշխատանքը, դիտումնաւոր անճշդութիւններով բնորոշուած։

Դար մը առաջ եւ հիմա

«ՀԱՅՈՑ ԿԷՍ ԼԵԶՈՒՆ»...

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Բարեկամս Արայ Գալայճեան ինծի յանձնեց Պոլսոյ «Մամուլ» շաբաթաթերթի 1870 _ 1875 տարիներու կազմուած հաւաքածոն, վստահ ըլլալով որ զիս կրօնային մասնաւորապէս հետաքրքրել դար մը եւ քառորդ առաջ հոն լոյս տեսած եւ մեր ազգային կեանքը պատկերազարդող երգիծանկարները։

Այսուհանդերձ, այս անգամ երգիծանկարներուն մասին չէ որ պիտի արտայայտուիմ, որքան ալ յատկանշական նկատուին հայ երգիծանկարչութեան պատմութեան առաջին քառորդ դարուն մաս կազմող այդ գծագրութիւնները։ Ըսենք միայն թէ անոնք գծային գործեր են, որոնք լուսարձակի տակ կ՚առնեն պոլսահայ կեանքը, իր բարքերով եւ մանաւանդ ազգային _ կրօնական երեսներով, գծագրական որոշ նախնականութեամբ, եւ որոնք սակայն անվրէպ կ՚ուղղուին իրենց թիրախին։ Մամուլին «Շարագիր-Տնօրէն»ն է Գէորգ Յ. Այվազեան, որ թերթը սկսած է հրատարակել 1868-ին։

Իսկական լրագրութիւն մըն է որ կիրարկուած է Պոլսոյ մէջ անցեալ դարուն։ Խմբագիրները ստանձնած են մեր հաւաքական կեանքը մեկնաբանողի, գնահատողի եւ ի հարկին՝ անողոք քննադատողի պաշտօնը։ Բնական է վէճերը՝ երբեմն շատ բուռն՝ անպակաս եղած են, ոչ ալ անոնցմէ բացակայած են կրքոտ, երբեմն անուանարկիչ փոխադարձ ամբաստանութիւնները, սակայն իրենց պակսած չէ նաեւ արիութիւնը եւ բարոյական կորովը քննադատելու ազգային կեանքի մէջ նշմարուած ամէն բացասական երեւոյթ, մատնանշելու համայնքային կեանքի երեւելիներուն մօտ նկատուած վրէպներ կամ սխալ գործունէութիւն, անոնց հեղինակները ըլլան ազգային երեսփոխան թէ պատրիարք։ Կարելի չէ պոլսահայ այդ մամուլը բաղդատել մեր ներկայ թերթերուն ընդհանրապէս վեհերոտ, մոլթապաշտ եւ անողնայար դիրքին հետ։ Բարեբախտաբար դեռ կան սակաւաթիւ բացառութիւններ։

«Մամուլ»ի հաւաքածոյին մէջ բաղմաթիւ շահեկան գրութիւններէն մէկը մասնաւորաբար ուշադրութիւնս գրաւեց, հաւանաբար իր խորագրին պատճառով։ «Հայոց կէս լեզուն» վերնագիրը կրող գրութիւնը, որ կը պատկանի թերթին խմբագրին, մեզ 125 տարիներ ետ չի տանիր, այլ հրատապ կը դարձնէ ներկայի ցաւալի իրողութիւն մը։ Այդ երկար ժամանակաշրջանին մեր իրականութենէն շատ բան չէ բարեփոխուած։ Ընդհակառակն, ստեղծուած է -կամ աւելի խճողուն տեսք մը կը պարզէ- լեզուական Բաբելոն մը, որուն մէջ այսօր Հայը կ՚ապրի եւ որով կը ջանայ հաղորդակցիլ։ Նախ տանք գրութիւնը։

«Թաղային դպրոցէ մը ելնող երիտասարդ մը ուզելով Հայ վաճառականի մը քով գրագրութեան մտնել, վաճառականը կը պատուիրէ որ հայերէն նամակ մը գրէ իրեն բերէ, որպէս զի նամակագրութեան մէջ ունեցած կարողութիւնը հասկնայ. ուստի երիտասարդը քանի մը օր ետքը հետեւեալ նամակը գրած կը ներկայանայ վաճառականին։

Մեծապատիւ Տէր

Մեծապատուութիւն ձեր պահանջում էր ինձենից մի նամակ վասն գիտելի զկարողութիւնն իմ ի նամակագրութիւնս, ահա նասիկ զոր պատուիրեալն էր եսի։

Եթէ մի սխալ եւ թերութիւն տեսնալիս էք այս գրութիւնի միջում, մի բարկանալիս էք, զի մարդերի բնութիւնի պահանջում արդէն յայտնի է թէ միտք մարդոց ի խնամս չարին է արձանագրեալ։ Հետեւաբար յուսալ եմ որ եսի թերութիւնի ներողամիտ գտանելի էք։

Այլ սակայն հարկ զանձնէ համարիմ ի յուշ ածել մեծապատուութեան ձերոց, զի եսի ոտերի վրայ եթէ պատահիս դուք մի կերպ հետաքրքրութիւն, եւ հարցնեմ՝ նրան զպատճառ, զպատասխանն տալի իցէ դուք ծառայն։

Գ. Կըրկըրօկ

Վաճառականը նամակը կարդալով քանի մը անգամ աչքէ անցընելէ վերջը կը դառնայ մեր երիտասարդին.

- Օղլո՛ւմ, ես բան չը հասկցայ, ասկէ, ի՞նչ լեզուէ գրեր ես.

- Խառն հայերէն.

- Հայերէն ըլլալը կը հասկնամ կոր, բայց ինչո՞ւ ասանկ խառնի խուռն գրեր ես, բան մը չհասկցուիր կոր, մէջը գրաբար կայ, աշխարհաբար կայ, ռուսաստանցիի լեզու կայ, Մասիսին («Մասիս» թերթ. Գ. Ք.) լեզուն կայ, հայցական տէր բայլի կայ, Զըրօցին լեզուն կայ, ահա ինչ գիտնամ եսի դուքի բան մըն ալ ըսեր էս բայց բան չը հասկցայ. մինակ մեր աչքին չուկան ծախած լեզուն պակաս է մէջէն։

- Ներեցէք Տէր իմ, մեր դպրոցը քանի հայկական դասատու որ մտաւ ելաւ նէ, ատոնց ամէնուն ալ սորվեցուցած լեզուները իրար խառնեցի որ ամէնուն ալ խաթրը չը մնայ։

- Շատ աղէկ, բայց այս ամէնքը իրար խառնելը ո՞վ սորվեցուց։

- Ան ալ ես խելք ըրի էֆէնտիմ։

- Աֆէրիմ օղլում, Աստուած խելքդ է. ւելցնէ. այս նամակը հոս ձգէ տէ այս շաբթու փօսթայով մեր թղթակցին ղըրկեմ, նայիմ այս լեզուէն կը հասկնայ նէ զալ շաբթու քեզի կը կանչեմ գործի սկսէ» (Մամուլ, 1874 Մայիս 29, Թիւ 383)։

***

Ի՞նչ է մեր լեզուին պատկերը այսօր մեր գործածած գրաւոր լեզուին։ Որքա՞ն զարգացած լեզու մը յատկանշող հաղորդակցութեան գործիք մըն է ան, որքա՞ն ուսանելի կամ ուսուցանելի օրինակ մը, ու դեռ հոս նկատի չունինք՝ անոր բարձր մշակոյթի ծառայելու կոչուած առաքելութիւնը։ Եւ ո՞ւր կ՚ընթանանք։

Սփիւռքի մէջ մեր լեզուն պահպանելու եւ պաշտպանելու կոչուած դերակատարներուն թիւը իջած է իր նուազագոյն համեմատութեան, այնքան՝ որ լեզուն զըրկուած է իր երբեմնի խստաշունչ պահակներէն։ Միայն պարագայաբար կ՚երեւին գրիչներ, որոնք իրենց գայթակղութիւնը զսպելու անկարող՝ կը փորձեն կատարել լեզուական կարգ մը ճշդումներ, անհրաժեշտ նկատուած ուղղումներ, խօսիլ կանոններու եւ համաձայնութիւններու մասին։ Նախանձելի մակարդակով եւ կամ հեղասահ, գրաւիչ արտայայտութեամբ հայերէնը կը դառնայ սակաւաթիւ գրագէտներու եւ հրապարակագիրներու մենաշնորհը։ Ժամանակին ընթերցողներ գրութիւններ կը կարդային որքան բուածին համար, նոյնքան եւ աւելի գրողին լեզուին եւ ոճին հաղորդակցելու, անոնց հմայքին ենթարկուելու դիտումով։ Իսկ հիմա՞։ Հաւանաբար այս գորշութեան մէջ ամէնէն ափսոսալի երեւոյթը կը կազմէ բառերու անճիշդ գործածութիւնը, լաւ է ըսել՝ անոնց անգործածութիւնը։ Ոչ միայն կիսագրագէտներու՝ այլ նոյնիսկ ստուար թիւով յօդուածագիրներու մօտ բառերը կորսնցուցած են իրենց նըրբանկութիւնը եւ զրկուած՝ իրենց նըրբութիւններէն։ Զանոնք գործածողներուն մօտ կը բացակայի նաեւ հիմնականը, որ կը պայմանաւորէ լեզուին ճշգրտութիւնը. կը բացակայի բառին զգայարանքը, որուն հետեւանքով արտայայտուած միտքերը կը դառնան անգոյն եւ տարտամ հընչիւններ, խեղելով գաղափարները։

Լեզուի թէ բառերու գործածութեան նոր համակարգ մը կը տիրէ, որուն մէջ իր շատ տխուր դերը ունեցած է Խորհրդային Հայաստան, իր ստեղծած վարչական հայերէնով, որմէ վարակուած ըլլալ կը թուին սփիւռքահայ շարք մը գրողներ, յօդուածագիրներ եւ խմբագիրներ, անոնք՝ որոնց աւագ պարտականութիւնը պարտէր ըլլալ առնուազն ճշգրիտ, մաքուր եւ հարազատ հայերէնի գործածութիւնը։ Ասով պաշտպանած չենք ըլլար սխալ հասկցուած լեզուական մաքրակրօնութիւն մը, հաւատալով որ լեզուն կենդանի, զարգացող գործունէութիւն մըն է, հետեւաբար զուգորդուած կ՚ընթանայ կեանքի հոլովոյթին հետ։ Մեր դիտողութիւնը կ՚երթայ կեղծ պատուաստումի պարագաներու, խառն եւ իր խսկութիւնը չգտած արտայայտաձեւերու եւ մեր լեզուամտածողութեան խորթ միջամտութիւններու։ Ու այս նոր «արեւմտահայերէն»ի գործածութիւնը տակաւ տեղ կը գրաւէ ու կը ծաւալի մեր թերթերու սիւնակներէն, որոնց խմբագիրները, եթէ երբեք միշտ անձեռնհաս անձեր չեն, ժամանակ չունին իրենց պաշտօնը խղճամտօրէն կատարելու եւ կամ ալ չարիք մը չեն տեսներ այս

կործանարար երեւոյթին մէջ։ Ի վերջոյ, այս ալ հայերէն է...։

Զարիքին մատնանշումը եւ լեզուական ախտաճանաչումը կը մղէ անոնց պատճառներու թիւումին։ Այս անարբերյուս կացութեան գլխաւոր պատասխանատուներէն մէկն ալ Հայոց հայրենիքն է, Հայաստան, իր ժխտական օրինակներով, որոնց կարգին պէտք է թուել աբեղեանական բռնադատուած ուղղագրութիւնը, որ աւա 75 տարիներ եւք կը շարունակէ իր աւերը գործել։ Աւեր՝ դոյզ կալուածներու մէջ. լեզուական եւ հոգեկան։

Դասական ուղղագրութեան աղճատումը եւ գիմագերծումը, որուն ան ենթարկուեցաւ համայնավարութեան հաստատման եւ անոր ալընթաց տարածման տարիներուն, միայն ծառայեց քիչ մը աւելի եւս բաժնելու հայութեան երկու հատուածները եւ խորացնելու օտարացումը։ Արեւելահայերուն -Հայաստանի մեր եղբայրները- եւ Արեւմտահայերուն յարաբերութիւններուն միջեւ, իր գոյութիւնը կը շարունակէ զգացնել բարձրացուած պատնէշ մը, որ կը կոչուի սովետահայ ուղղագրութիւն։ Խորհրդային Միութեան փլուզումը բաւ չեղաւ վար առնելու պետական վճիռով բարձրացուած ուղղագրական պատը։ Հայաստանի անկախացումին բարիքները, կուսակցութիւններուն «հայրենադարձը», ազգայնականութեան եւ ազգայնամոլութեան ազատ փողհարումը, Սփիւռք-Հայրենիք բոլոր տեսակի ազատ կապերու ստեղծումը անկարող պահեցին անթափանց այդ պատուարը։ Հայաստանի մէջ գրող թէ գիտուն, լեզուաբան թէ մշակոյթի պահապան՝ այսօր կը հպարտանան իրենց ձեռք ձգած ազատութեամբ եւ համայնավարութեան տապալումով, ... նախանձախնդրօրէն պահելով եւ պաշտպանելով նաեւ լեզուական-ուղղագրական ձեւախախտումը, որ իրենց պարտադրուած էր պետական հրամանագրով։ Ցաւալ է որ առանց դէպի մեր աւանդական ուղղագրութեան դարձի, առանց լեզուին արմատներուն հետ հաղորդակցութեան վերահաստատումին՝ կարելի պիտի չըլլայ իրագործել Հայութեան երկու թեւերուն միջեւ հարազատ հաղորդակցութիւնը, մէկութեան զգացումը։

Հարիւր քսանհինգ տարի առաջ երգիծախառն շեշտով խմբագիր մը քննադատած էր «ուսումնական» երիտասարդի մը սորված եւ գործածած հայերէնը, զայն որակելով «կէս-Հայերէն»։ Անկէ ետք մեր լեզուն արձանագրեց յաղթական նուաճումներ, գտաւ իր բիւրեղեայ փայլը, դարձաւ Մեծարենցի, Վարուժանի, Թէքէեանի, Տէրեանի եւ Զարենցի, զմայլելի արտայայտութիւնը՝ այսօր կրկին իյնալու համար իր կէս – լեզուի անմխիթար կացութեան մէջ, աւելի եւս խառնաշփոթ՝ իր տարբեր ուղղագրութիւններով եւ օտարամուտ անվերծանելի բառերով։ Իրատեսակ երկրաշարժային աւերի զոհ դարձած այդ լեզուն կը կարօտի նոյնքան ուշադրութեան եւ վերականգնման հողատար աշխատանքի։

Յառաջիկայ Սեպտեմբերին Երեւանի մէջ ծրագրուած է կազմակերպել Սփիւռք-Հայաստան ամրակուռ կապերու ստեղծման նուիրուած համազգային ժողով մը։ Մեր կողմէն ներկայացուած առաջարկ է, որ օրակարգին առաջին նիւթը նուիրուի մեսրոպեան ուղղագրութեան վերադարձի հարցին, առանց որուն կարելի չէ ըՍփիւռք - Հայաստան նետել ամրախարիսխ որեւէ կամուրջ, թէկուզ՝ «Ոսկի»։

Գ. Փ.

Պոսթըն

ԿՈՉ

Հայ հանրութեան ծանօթ է թէ Յակոբ Օշականի մահուան Յիսնամեակի առթիւ բազմաթիւ գաղութներու մէջ ոգեկոչական հանդէսներ սարքուեցան եւ անտիպ հատորներ հրատարակուեցան, անցնող տարուան ընթացքին։ Այս գործունէութեան առընթեր, իր հարազատները Վահէ Օշական եւ Անահիտ Ոսկերիչեան ծրագրած են ի մի հաւաքել եւ մօտ ապագային հրատարակել անոր գրած բոլոր նամակները, քաշուած լուսանկարները եւ ցիր ու ցան անտիպ գրութիւնները։ Առ այդ, ներկայիս կոչ կ'ուղղենք, հայ մամուլի միջոցաւ, բոլոր անհատներուն եւ հաստատութիւններուն որոնց քով կրնան գտնուիլ նման նամակներ, լուսանկարներ, ձեռնական առարկաներ կամ ձայնագրումներ՝ որ բարեհաճին կապ հաստատել մեզի հետ։ Կը հաւատանք որ Օշականի գործերուն շարք հրատարակուած 48 հատորները, ինչպէս եւ իր Մատենագրութիւնը, իրենց լիութեան կը հասնին միայն եթէ իր կենսագրութեան ու նամականիի հատորով մը ամբողջանան։

Անոնք որոնք կ'ուզեն կապ հաստատել մեզի հետ այս կոչին կապակցութեամբ, կրնան դիմել հետեւեալ հասցէներուն։

Vahe OSHAGAN
424 Meadowcroft Road,
Radnor PA 19087
U.S.A.
Tel.: 610-525-8578
Fax : 617-489-1094
E-mail : taline@bu.edu

Anahid OSHAGAN-VOSKERITCHIAN
P. O. Box 830105 — 111182
Amman
JORDAN.
Tel. : (9626) 5520248
Fax : (9626) 4-613-197

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ Ամերիկայի արեւելեան թեմի առաջնորդարանի Սուրբ Վարդան Մայր տաճարին մէջ, Յունուար 15-ին պատմական հանդիպումը տեղի ունեցած է Ամենայն Հայոց Գարեգին Կաթողիկոսին եւ Ղպտի եկեղեցւոյ պատրիարք՝ Շենուտա Գ.-ի։ Բարի գալուստի խօսք արտասանած է Խաժակ Արք., ապա Գարեգին Ա. իր ջերմ զգացումները փոխանցած է Ղպտի պատրիարքին, որ իր պատասխանին մէջ յայտնած է թէ աղօթած էր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին առողջութեան համար։ Կրօնական արարողութենէն ետք հիւրասիրութիւն մը տեղի ունեցած է Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ։ Խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը եղած է՝ վերջերս աւարտած Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի Ընդհանուր Համագումարը։ Ուղղափառ Եկեղեցիներու կողմէ յարուցուած գլխաւոր հարցը այն էր որ Համաշխարհային Խորհուրդը որպէս մարմին կը շեղէր Քրիստոնէութեան հիմնական ուսուցումներէն ընդհանրապէս եւ Ուղղափառութենէ մասնաւորապէս։ Կարելիութիւնը կար որ Արեւելեան Ուղղափառ Եկեղեցիները հրաժարէին Համաշխարհային Խորհուրդի իրենց անդամակցութենէն, եթէ առաջքը չառնուէր այս քայլին։ Տակաւին գոյութիւն ունի գաղափարական ճեղքը միջեկեղեցական կազմակերպութեանց միջեւ։ Շենուտա Պատրիարքը եւ Գարեգին Կաթողիկոս համաձայն գտնուած են որ եղած առարկութիւնները լուրջ են եւ պէտք է գրաղիլ անոնցմով։ Նոյն ատեն համաձայն գտնուած են որ քրիստոնէութեան միութեան աշխատանքներուն պիտի չծառայէ իրենց եկեղեցիներուն հրաժարումը Համաշխարհային Խորհուրդէն։ Ղպտի Եկեղեցին քրիստոնէական հնագոյն եկեղեցիներէն է, որ հաստատուած է 42 թուականին՝ Աւետարանիչ Ս. Մարկոսի կողմէ, երբ ան քրիստոնէութիւնը քարոզելու առաքելութեամբ կ'այցելէր Եգիպտոս։ Արդի դարու Ղպտի Եկեղեցին Եգիպտոսը կ'ընդունի իբրեւ իր հայրենիքը։

***

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Յունուար 14-ին տեղի ունեցած է հրապարակային ասուլիս մը, նախաձեռնութեամբ եւ փափաքով Միութեան երիտասարդական խմբակին, որ կը բաղկանայ 50 անդամներէ։ Անոնք ուզած են հիմնարկութեան շրջանի եւ առաջին երկու տասնամեակներու պատմութիւնը լսել այդ շրջանը ապրած ու այդ շրջանի դերակատարներն եղած Մխիթարեանցիներէ։ Այդ նպատակաւ հրաւիրուած էին «Մարմարա»ի խմբագրապետ՝ Ռոպէր Հատտէճեան, Զահրատ, տոքթոր Վարդ Շիկահեր, Սարգիս Ազար եւ որպէս համադիսավար՝ Գարմէլօ Աբէլեան։ Ատենապետ՝ Ալէն Յովհաննէսեանի բարի գալուստի խօսքէն ետք, նախ խօսած է Գարմէլօ Աբէլեան հակիրճ տեղեկութիւններ տալով հիմնադրութեան պաշտօնական ձեւակերպումներուն մասին, ապա, Զահրատ, որ Պոլիս ապրող միակ պաշտօնական հիմնադիրն է, հանգամանօրէն եւ զուարճալի վերյիշումներով պատմած է այդ օրերու դրուագները։ Յաջորդ հարցումն եղած է Ռ. Հատտէճեանի, որ արտայայտուած է թատերական գործունէութեան մասին։ Իր կարգին, Սարգիս Ազար՝ պատմած է իր շրջանի միութենական ընկերային կեանքէն։ Վարդ Շիկահեր խօսած է զանազան յանձնախումբերու գործունէութեանց մասին, իսկ Պերճ Շիկահեր՝ երաժշտական գործունէութեան մասին։

***

ՊՈԼՍՈՅ Քէնթփըլէր թատերասրահին մէջ, Յունուար 13-ին, յաջող համերգ մը տուած է «Սայլորդ» նուագախումբը։ Բեմին խորքը զետեղուած է սայլի մը պատկերը ու «Սայլորդ» անունը հայերէն տառերով։ Բարի գալուստի խօսք արտասանած է Պէզճեան Սանուց Միութեան Բ. ատենապետ՝ Կարպիս Ասատուրօղլու, ապա համերգին հանդիսավարը՝ Գարօլին Սարը ծանօթութիւններ տուած է նուագախումբին մասին, որ հիմնուած է 1996-ին։ Արթօ Զագլըի ղեկավարութեան տակ, խումբին մաս մը անդամները կը մեկնաբանեն հայկական փոփ երաժշտութիւն, մաս մը անդամներ ալ թուրք արուեստի երաժշտութեան դժուարին մարզը։

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Սըր Ժան Մքտոնալտ վարժարանի հանդիսասրահին մէջ, Յունուար 17-ին, կազմակերպութեամբ Գանատայի Հ. Յ. Դ. Երիտասարդական Միութեան Սիմոն Զաւարեան մասնաճիւղին, տեղի ունեցած է հայաստանցի երգչուհի Նունէ Եսայեանի ելոյթը։ Երգչուհին եւ իր նուագախումբը նախապէս եղած են Մոնրէալ Հորիզոնի հեռատեսիլի ժամուն 15-ամեակին առթիւ։

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Մարքհամի Հօլիտէյ Ինն պանդոկի սրահին մէջ, Յունուար 13-ին, տեղի ունեցած է ճաշ _ դասախօսութիւն մը, կազմակերպութեամբ գանատահայ առեւտրական խորհուրդի Օնթարիոյի մասնաճիւղի վարչութեան։ Ճաշի աւարտին, դասախօսած է Միւթիւըլ Ֆոնտի փոխ նախագահ՝ Մայքըլ Քիլլի նիւթ ունենալով «դրամագլուխներու ապագայ գործունէութիւնը»։

SԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Մի այլ անգամ, երբ մէկ ուրիշը սկըսեց մեծարանքի խօսքեր ասել, դարձեալ միջամտեց.

- Ախպար, ես ամէն օր կը գրեմ։ Առաւօտ կանուխ դարձեալ պիտի ելլեմ ու գրեմ։ Հիմա, որ դուն ինձի այդքան կը գովես, ինչպէ՞ս գրեմ, կ'աւրուիմ ու չեմ կրնար գրել...

Կարծեմ հրաժեշտի ընթրիքի սեղանի շուրջն էր, որ Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի նախագահ Վարդգէս Համազասպեանն ասաց.

- 1978-ին ձեր ծննդեան 70-ամեակն է լրանում, շատ կ'ուզէինք, որ գաք, ու Հայաստանում նշենք ձեր յոբելեանը...

- Զգուէկ պատմութիւն մը ընեմ, լաչ... Օր մը մտայ չմշկեկցի սափրիչ Նշան Փափազեանի արհեստանոց։ Լոտարէի տոմս էին բերած, որ առնէ։ Այդ տոմսով կարելի էր մէկ միլիոն շահել։ Գիտէի, Նշան Փափազեան 18 տարի անընդհատ այդ նոյն տոմսէն կ'առնէր, բայց սենթ մը անգամ շահած չէր։ Առ, ըսի, այս անգամ պիտի շահիս։ Բերանը ասանկ լայն մը բացաւ ու շատ հանդիստ ըսաւ. ստո՛ւծ տայ... Հիմա Նշան Փափազեանի խօսք պիտի ըսեմ ձեզի...

Եւ նորից «բերանը լայն մը բացաւ» ու շատ հանգիստ ասաց.

- Աստուա՛ծ տայ... Աստուած տայ, որ մինչեւ այդ օր ողջ-առողջ մնամ ու նորէն գամ։ Ես կ'ուզեմ շատ ապրիլ, կ'ուզեմ նոր դար դիմաւորել, գիտես, ծերութիւն ալ իր անուշութիւն ունի... Բայց երկար ապրիլ մարդու կամքէն կախուած չէ, յանկարծ գկրտուք մը կու գայ վրադ ու կը մեռնիս... 78-ին կ'ուզեմ գալ, բայց ոչ իմ յոբելեան ընելու, կ'ուզեմ գալ Հայաստան Ռուսերու միանալու 150 տարուայ առիթով, կ'ըսեն, պիտի շատ մեծ նշէք...

- Այո։

- Ահա այդ առիթով պիտի գամ։

Մի երկու ամիս առաջ նամակ ստացանք, գրել էր, որ հոկտեմբերին ուզում է գալ, նամակում նշել էր, որ եթէ փորձենք իր յոբելեանն անել, ապա նոյն օրն իսկ ինքնաթիռ կը նստի ու կը վերադառնայ...

Ինչ արած, վարպետ Ուիլիըմ Սարոյեան, չենք անի յոբելեանդ։ Բայց գիտեմ, ուր էր երեւաս, ժողովուրդը ինքնաբերաբար պիտի յոբելեանդ նշի, նշի ծափերով, սիրոյ ցոյցերով, որոնք աւելին են, քան յոբելեանական բոլոր նիստերը, խօսքերն ու ճառերը։

Բայց պիտի գա՞ս արդեօք...

Այս անգամ ո՞ւր պիտի ուղեւս գնալ։

Զանգեզուր չտեսար։

Գառնի-Գեղարդի ճանապարհին ասացիր, որ շատ կ'ուզես տեսնել Զանգեզուրը։ Եթէ գաս, անպայման կը գնանք Զանգեզուր...

Բայց քանի որ Գառնի-Գեղարդը յիշեցի, չտապեմ պատմել նաեւ այդ ճամփորդութեան մասին։

Այս անգամ մեծ խմբով, մի քանի մեքենայով ճանապարհ ընկանք։ Մեր մեքենայի մէջ ինքն էր՝ Սարոյեանը, Հրանտ Մաթեւոսեանը, Զօրի Բալայեանը ու ես էի։ Ուրիշ մեքենաներով գալիս էին Շիրազը, Համազասպեանը, Սերօ Խանզադեանը, Լեւոն Մկրտչեանը, Ռազմիկ Դաւոյեանը, գուղուկահար Վաչէ Յովսէփեանն էր իր խմբով, հեռուստատեսութեան տղաներն էին ու էլի շատերը...

Ճանապարհին մեր մեքենայի մէջ խօսակցութիւնը գրականութեան մասին էր, Թոլսթոյի, Տոստոյեւսկու, Կոկոլի, Չեխովի, Ֆոլքնէրի, Հէմինկուէյի, Ֆիցճերըլտի, շատ ու շատ ուրիշների մասին, երաժշտութեան, քննադատութեան, փիլիսոփայութեան մասին։

Եւ ահա այստեղ ուզում եմ մի խոստովանութիւն անել։ Փարիզում ու Ֆրեզնոյում Սարոյեանի հետ ունեցածս հանդիպումներից, որոնք, ինչպէս նշել եմ, կարճ են եղել ու հպանցիկ, այն տպաւորութիւնն էի ստացել, թէ նա սոսկ բընատուր տաղանդ է, մեծ տաղանդ, աստծոյ մատն ունի ճակատին եւ գրում է միայն վերուստ տրուած շնորհով։ Իմ տըպաւորութիւններում գրել էի անգամ, թէ նա նման է մեր ժողովրդական այն թափառիկ գուսաններին ու բանաստեղծներին, որոնք բնատուր մղումով սքանչելի աչքեր ու վիպերգութիւններ են հիւսել...

Բայց ահա այսհանդիպման ժամանակ, երբ աւելի սերտօրէն առընչուեցի հետը, անընդմէջ լսեցի զրոյցները, ներկայ եղայ ուսանողների, աշխատաւորների, գրողների, երեխաների հետ ունեցած նրա հանդիպումներին, հետեւեցի նրան ուղղուած բազմաթիւ ու բազմաբնոյթ հարցերի պատասխաններին, մի խօսքով, ինչոր չափով աւելի մօտեցայ նրա էութեանը, իմ առաջին տպաւորութիւնները հիմնաւորապէս փոխուեցին։

Զգացի ու հասկացայ, որ բնատուր մեծ տաղանդ լինելով, Սարոյեանը նաեւ մեր ժամանակի ամենազարգացած ու ամենաբարձր մտաւորականներից է, որ նա, ինչպէս ասում են, մազից է անցկացրել աշխարհի հին ու նոր փիլիսոփայական սիստեմները, քաջատեղեակ է աշխարհի հին ու նոր գրական ուղղութիւններին, դպրոցներին ու տեսութիւններին, բոլոր քիչ թէ շատ նշանաւոր գրական ստեղծագործութիւններին, հիանալի գիտէ ռուս գրականութիւնը, մասնագէտի հմտութեամբ կարող է խօսել կերպարուեստի ու երաժշտութեան մասին, իրեն քաղաքականութիւնից հեռու մարդ համարելով, նրբագոյն քաղաքագէտ է նաեւ։ Մի խօսքով, աշխարհի ամբողջ հին ու նոր քաղաքակրթութիւն ներծծած ու մարսած բարձրագոյն մտաւորական... իր ժամանակի համարեա բոլոր մեծերի հետ սեղան նստած, մտքեր փոխանակած ու յաճախ բուռն վէճերի մէջ մտած մտաւորական։

(Շար. 41)

(Շար. Ա. էջէն)

քով կ'եզրակացնէ «լրագրողի մեր քարտը պէտք է մեր ձեռքէն առնե՞լ ատոր համար:

* **

Նոյն թերթը, այս անգամ նամականիի բաժնին մէջ, կ'արձագանգէ Վալանսէն Նուպար Քէշիշեանի հակազդեցութեան՝ «Arménien en colère» խորագրին տակ: Ան իր ընդվզումը կը յայտնէ թերթին գրածին առթիւ, գտնելով որ իր գրութիւններով Վայնշթայն պաշտպանը կը դառնայ մարդկութեան դէմ ոճրագործներու:

* **

«LA CROIX»

(30 Janvier)

A LA SAINT SARKIS.
LES ARMENIENS SE PREPARENT
DEJA AU GRAND CAREME PASCAL

Օրաթերթը գրութեան կցած է Էջմիածին տեղի ունեցած պատարագի մը նկարը: Լօրանս Մոնրօ կը բացատրէ Ս. Սարգիսի տօնին իմաստն ու տարողութիւնը Հայց. Եկեղեցւոյ մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

100 ՀԱԶԱՐ ցուցարարներ հաւաքուած էին Փարիզ, Յունուար 31-ին եւ տողանցեցին Ընվալիտէն Թրոքատէրօ բողոքելու համար ՓԱՔՍ-ի դէմ (Զօրակցութեան քաղաքային դաշինք): Կաթողիկէ կազմակերպութիւններէ զատ, համախմբումին մաս կազմած են զանազան հոսանքներէ եւ յարանուանութիւններէ անձեր (մեկրէթիստ եւ լը փէնիստ հեռու պահուած են), թէեւ «հակափաքս սերունդներ»ու կազմակերպիչները ուզած էին որ ցոյցը քաղաքական փնոյթ չունենայ: Շարժումը կը պաշտպանէ ընտանիքը, ամուսնութիւնը եւ կառավարական օրէնքը կը նկատէ միասեռականներու շինծու ամուսնութիւն մը: Ծանօթ է որ օրինագիծը քուէարկուած է Ազգային Ժողովին կողմէ եւ Մարտի կիսուն Ծերակոյտի օրակարգին նիւթ է:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդը Յունուար 30-ի նիստին օրակարգի վրայ ունեցած է քիւրտ ղեկավար Ա. Օճալանի խնդիրը: Հրապարակուած յայտարարութեան մէջ ՓՔՔ-ն կը սահմանուի որպէս թոյն տարածող կազմակերպութիւն մը որ կը զբաղի թմրեցուցիչի կազմակերպուած մաքսանենգութեամբ, գլխաւոր թիրախ ունենալով Եւրոպայի երիտասարդութիւնը: Խորհուրդը կը յայտնէ նաեւ թէ Թուրքիա իրեն թշնամի կը նկատէ այն երկիրը որ ՓՔՔ-ն կը հովանաւորէ կամ կը պահպանէ անոր ղեկավարը: Իսկ եթէ Թուրքիոյ դրացի երկիր մը ըլլայ այդ մէկը, Անգարա իրեն դէմ բացայայտ գրգռութիւն պիտի նկատէ տրուած զօրակցութիւնը ու ատիկա հակազդելու բաւարար պատճառ պիտի ըլլայ, քանի որ Թուրքիա վճռակամ է ձերբակալելու եւ դատելու Ա. Օճալանը: Թուրք մամուլը (Փետրուար 1) կը տեղեկացնէ թէ այս վերջինը կրկին Իտալիա վերադարձած է, ըստ վարչապետ Պ. Էճեվիթի մէկ արտայայտութեան: Իտալիոյ վարչապետին գրասենեակը հերքած է այդ լուրը, աւելցնելով որ քիւրտ ղեկավարը Իտալիա չի գտնուիր, ոչ ալ հոն պիտի վերադառնայ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ սկսած է Վրաստան – Թուրքիա սահմանագծին վրայէն իր զօրաբաժինները ետ քաշել, Գործողութիւնը ատրիճանաբար պիտի շարունակուի մինչեւ Յուլիս 10: Մոսկուա յայտնած է որ Թիֆլիսի պահանջքով ձեռնարկած է այդ նահանջին: Ատով Վրաստանի Թուրքիոյ սահմանակից հայաբնակ Ախալքալաքի, Ախալցխայի շրջանները ռազմավարական այդ գօտիին մէջ կը մնան միայն վրացական սահմանապահ ուժերու պաշտպանութեան ներքեւ, ինչ որ արդէն լուրջ մտահոգութեան պատճառ էր ժամանակէ մը ի վեր, տեղաբնակ Հայերուն համար:

ԱՆԿՈՒԼԷՄԻ նկարաշարի (պանտ տէսինէ) 26-րդ միջազգային փառատօնին դատակազմը շնորհած է 1999-ի իր մրցանակները: Տարուոյն լաւագոյն ալպոմը նկատուած է Շառլ Պէրպէրեանի եւ Ֆիլիփ Տիւփիւի «Պարոն Ժան»ը:

ՇԼԷՖԻ (Ալժերիա) շրջանին մէջ, իսլամապաշտները հինգ մանուկներ սպաննած են, 5-էն 14 տարեկան, Յունուար 30-ի գիշերը: Միւս կողմէ, Յունուար 31-ին ձիւնած է Ալժէի վրայ, ինչ որ չէր պատահած 20 տարիէ ի վեր:

7e CYCLE DE LECTURES PUBLIQUES D'OEUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS
Direction Arby Ovanessian

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 7ՐԴ ՇԱՐՔ

Կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Ա. Ծրագիր

Եղիա Գասպարեան
ԱՄՈՒՍԻՆԸ

Հրաչ Տարօնեան
ԿԻՐԱԿԻ

Ռոպէր Հատտէճեան
ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՀԱՇՈՒԵՓԱԿ

Կիրակի, Փետրուար 14, ժամը 16-ին
Ալեք Մանուկեան
Մշակութային Կեդրոն
118, rue de Courcelles - 75017 Paris
Métro Courcelles

Բ. Ծրագիր

Ռոպէր Հատտէճեան
ՄԱՐԴԸ ԵՒ ԻՐ ԿԵՂԵՒԸ

Գոհար Մարկոսեան
ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ

Կիրակի, Մարտ 14, ժամը 16-ին
Ալեք Մանուկեան
Մշակութային Կեդրոն
118, rue de Courcelles - 75017 Paris
Métro Courcelles

Գ. Ծրագիր

Գրիգոր Ջալիկեան
... ԵՒ
ՄԻ ՏԱՆԻՐ
ԶՄԵԶ
Ի
ՓՈՐՁՈՒԹԻՒՆ...

Կիրակի, Ապրիլ 11, ժամը 16-ին

Հայ Ուսանողական Տուն
Maison des Etudiants Arméniens
57, boulevard Jourdan - 75014 Paris
Métro Porte d'Orléans
ou Cité Universitaire

Մուտքը՝ 30 ֆրանք:

INFO FLASH — Famille en détresse — S.O..S Secours

Une jeune maman avec ses trois enfants âgés de 1, 2 et 4 ans et demi, vient de perdre son mari suite à une très longue maladie.

L'Association Culturelle NAREG a immédiatement débloqué 5.000 F. qui ont été mis à sa disposition pour subvenir aux premiers besoins d'urgence et assurer son quotidien: lait, couches pour les enfants, nourriture et frais quotidiens. Nous organisons la solidarité et le soutien par vos dons.

Un compte est ouvert pour cette famille et vous pouvez faire vos chèques à l'ordre de l'Association Culturelle NAREG, en y mentionnant au verso : S.O.S. Famille en détresse (un Cerfa vous sera remis).

Ainsi la somme sera directement versée à cette maman et ses 3 enfans qui en ont tellement besoin. Pour tout renseignement, téléphonez à :
Mme KARAGOUMOUCHIAN
au 01. 49. 40. 02. 94.

Merci pour votre générosité.

ՍՈՒՐԲ ՍԵՂԱՆ
ՏԵԱՌԸՆԴԱՌԱՋԻ
ԵՒ
ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ
ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպութեամբ՝
Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ
Մայր Տաճարի
Տիկնանց Յանձնախումբին

Կիրակի, Փետրուար 14, ժամը 13-ին
Եկեղեցւոյ
«Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ

Carnaval - Début du Carême

Le Comité des Dames de la Cathédrale Arménienne St. Jean-Baptiste
organise une Agape
le Dimanche 14 Février à 13h
Salle «Nourhan Fringhian»
15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

Նուիրատուութիւն՝ ծախքերու մասնակցութեան
Participation aux frais
Pour tous renseignements appeler:
Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝

01 – 43 – 59 – 67 – 03
01 – 47 – 43 – 12 – 66
կամ՝
01 – 46 – 62 – 01 – 29
թիւերուն,

ASSOCIATION CULTURELLE
N A R E G

NAREG DOURIAN
et le THEATRE DE LA BOHEME
présentent
« L'EXTRA-TERRESTRE »
le Vendredi 12 février à 21 heures
à la Salle des Fêtes d'Enghien-lesBains (face au Casino, parking assuré)
rires et fou-rires assurés !!!

P.A.F. : sur place : 100 F.
en pré-vente: 80 F. jusqu'au 9 février, en réservant au :
01. 34. 12. 84. 45 ou **01. 34. 17. 22. 82** (heures de bureau)
ou directement dans les points de vente (Chocolats Léonidas à Enghien-les-Bains, la Librairie du Centre des Raguenets à St-Gratien).

Prix unique de 50 F. pour les étudiants.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ-ի Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի ընդհանուր անդամական ժողովը Շաբաթ, Փետրուար 6, ժամը 16.30-ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

LE COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE DE L'UGAB
propose
CONFERENCE SUR L'ETAT ACTUEL DE LA VILLE D'ANI
présentée par le
Dr. Jean-Michel THIERRY
avec Projection de Diapositives
Dimanche 7 Février à 15 heures 30
Centre Culturel **Alex Manoogian**
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
Métro : Courcelles
—— Entrée libre ——

UGAB-Paris IDF

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
présente
UN MONOSPECTACLE DE PANTOMIME
«Balafre»
«SILHOUETTE DU SILENCE»
Mercredi 3 Février à 20 heures 30
Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
(M° Courcelles)
Réservation : 01 42 27 12 26
— P. A. F. : 50 F. —

MAISON DE L'EUROPE DE PARIS
35, rue des Francs-Bourgeois—75004 Paris
M° St-Paul

Samedi 6 Février à 20 heures
C O N C E R T
Sous le patronage des Ambassades d'Arménie et de Géorgie
DAVID HAROUTUNIAN (violon)
GUIGLA KATSARAVA (Piano)
Beethoven — Grieg — De Falla — Chostakovitch
Participation : 100 F. — 80 F.
Réservations : *FNAC — France Billet*
Réservations : Tél. : 01. 42. 07. 22. 07
(Portable) 06. 10. 16. 24. 02
Réservations sur place 1h avant le concert.
Rencontre avec les artistes à l'issue du concert.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ֆ Ր Ա Ն Ս Ա Հ Ա Յ Կ Ա Պ Ո Յ Տ Խ Ա Չ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՍԵՄԻՆԱՐ
ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7
ՎԻԷՆԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՄԷՋ
Ա Մ Բ Ո Ղ Ջ Օ Ր Ը

☐ Ընդհանուր տեղեկութիւններ Պաքալօրէայի քննութեան հայերէնի պատրաստութեան վերաբերեալ - Մելինէ Քէլէճեան (ԻՆԱԼՔՕ)

☐ Հայոց Պատմութեան դասաւանդութիւնը մանուկներու մօտ - Վարուժան Սարգիսեան

☐ Հայոց Պատմութեան դասաւանդութիւնը երկրորդական վարժարանի աշակերտներուն մօտ – Անի Օսմանեան:

Հայկական միօրեայ թէ ամէնօրեայ դպրոցներու ուսուցիչները սիրով հրաւիրուած են:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 3
MERCREDI
3 FEVRIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·250 Ֆ· — Վեցամսեայ : 635 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·500 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·

74ՐԴ ՏԱՐԻ · ԹԻՒ 19·566
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
74e ANNEE — N° 19.566

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈՍԻԷԹԷ ԺԷՆԵՐԱԼ եւ Փարիզա դրամատուները կը ծուլուին եւ իրենց միութենէն ծնած նոր խումբը համաշխարհային 4-րդ հաստատութիւնը կը դառնայ : Այս միութենէն վնաս կրած է Պանք Նասիոնալ որ փարին որուն արժեթուղթը 2% կորսնցուցած էր Փետրուար 1-ին իսկ :

Ա. ՕՃԱԼԱՆ եա գրկուած է Լա Հէյի օդակայանէն Յունուար 31-էն Փետր. 1-ի գիշերը : Հոն հասած էր անձնական օդանաւով, բայց էջք կատարելու արտօնութիւն չէ ստացած : Կը յուսար տեղւոյն իրաւարար մնայուն Ատեանին դիմել որպէսզի միջնորդէ Թուրք կառավարութեան եւ Քիւրտերու տարակարծութեան : Անգարա կը յայտնէր որ Փետրուար 1-ին, Օճալան նախ Աթէնք էր, ինչ որ Յոյները հերքեցին, ապա անցած է Միլանօ :

ԳԼԻՆԹԸՆԻ համանուհին՝ Մոնիքա Լեվինսկի հարցաքննուած է 23-րդ անգամ ըլլալով, Ուաշինկթընի պանդոկի իր սենեակին մէջ, գոնփակ, վեց ժամերու երկայնքին : Նախագահին մէկ փաստաբանը ամբաստանած է դատաւոր Սթարը որ անգամ մը եւս խախտած է օրէնքը «ապօրինի եւ կողմնակալ տարաձայնութիւններ» կազմակերպելով եւ իր կարծիքը հաղորդելով նախագահին ամբաստանութեան շուրջ («Նիւ Եորք Թայմզ»ին) :

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ իր ընտրապայքարին համար լոզունգ մը գտած է որ գայթակղութիւն ստեղծած է երկրին մէջ : Արդարեւ՝ «Զօրաւոր ղեկավար մը, զօրաւոր ժողովուրդի մը համար» գէշ յիշատակներ կ'արթնցնէ Իսրայէլացիներու մօտ եւ մտաւորականներ ու ընդդիմութիւնը կ'ամբաստանեն վարչապետը որ նախատած է ուլտրա-ծայրայեղ վերապրողները, նացիականութենէն մնացած արտայայտութիւններով : Նեթանիահու կը պարմանայ եւ կը շեշտէ · _ «Հրաշալի լոզունգ մըն է որ կ'ըսէ թէ Իսրայէլ կարիքն ունի պետի մը որ ի վիճակի ըլլայ դէմ դնելու արտաքին ճնշումներու, ինչ որ աշխատաւորականները անկարող են իրեն տալու» :

ԼԱՐՆԱՔԱՅԻ (Կիպրոս) դատարանը 3-ական տարի բանտարկութեան դատապարտած է իսրայէլեան սպասարկութեանց երկու գործակալներ, որոնք ապօրինի կերպով զինուորական արգիլեալ գօտի մտած էին ռազմափորձերու ատեն :

ԵԼՑԻՆ իր 68-րդ տարեդարձը տօնած է Փետրուար 1-ին Բարվիխայի բուժարանը ոչ շատ ուրախ մթնոլորտի մը մէջ, թէեւ բաժակ մը շամփաներ պարպած է Ալեքսիս պատրիարքին հետ :

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ, ջարդերը կը շարունակուին : Յունուար 31-էն Փետրուար 1-ի գիշերը 15 հոգի եւս մորթուած են :

ԳԱԶԱՅԻ գօտիին մէջ սպաննուած է պաղեստինեան ապահովութեան պատասխանատու մը խլամապաշտ զինուորեալի մը կողմէ : Պաղեստինեան իշխանութիւնը համասի քանի մը տասնեակ զինուորեալներ բանտարկած է ինքնավարութեան ըսկիզբէն (5 տարի) ի վեր :

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ նախագահը Հ. Ալիեւ Անգարայի զինուորական հիւանդանոցին մէջ բուժուելէ ետք վերադարձած է Բաքու ուր յայտարարած է թէ ներկայի անմիջական հարց չէ ամերիկեան խարիսխներու հաստատումը իր երկրին մէջ : Այս մասին Ալիեւի արտաքին հարցերու խորհրդականը անցեալ շաբաթ յայտնած էր թէ ԱՄՆ-էն, ՕԹԱՆ-էն, Թուրքիայէն կրնան զինուորական խարիսխներ ուզել, հակակշռելու համար Հայաստանի մէջ ռուսական զինուորական ներկայութիւնը :

ՌՈՄԱՆՏ ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ մայրաքաղաքին օրաթերթը՝ «Թրիպիւն տը Ժընեւ» Փետրուար 1-ին տօնած է իր 120-ամեակը : Հիմնուած էր 1879 Փետրուար 1-ին ամերիկացի նախկին զնդապետի մը կողմէ որ ամուսնացած էր Ժընեւի դրամատունի տիրոջ մը աղջկան հետ :

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 1 / 2)

Վ. ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ
ՓԱՐԻԶ ՀԱՍԱԾ

«Ըստ խորհրդարանում պտտուող լուրեր»ի Վ. Սիրադեղեան Այսրական Միացեալ Խմբութիւններէն հասած է Փարիզ : Մինչ որպէս պատճառ կը տրուի առողջական վիճակը : Համաձայն այլ լուրերու գլխաւոր դատախազը կը պատրաստուէր Փետրուար 1-ին անոր դէմ երկրորդ դիմումով ներկայանալ Ազգային Ժողովին, ինչ որ յետաձգուած է ենթակային բացակայութեան պատճառով :

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ
ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԻՆ

Արմէն Մարտիրոսեանի նախագահութեամբ Հայաստանի պատուիրակութիւնը Յունուար 25 _ 29 Սթրազպուրկի մէջ մասնակցած է Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական վեհաժողովին : Այդ ընթացքին պատուիրակութիւնը հանդիպումներ ունեցած է նոյն Խորհրդարանին ընդհ. քարտուղարին, քաղաքական հարցերու, մարդկային իրաւունքներու յանձնաժողովներու ներկայացուցիչներուն, Ադրբեջանի պատուիրակութեան նախագահ՝ Արտաքին Գործերու փոխ-նախարարին ու այլ պաշտօնական դէմքերու հետ : Ադրբեջանցի փոխ - նախարարին հետ արծարծուած են խորհրդարանական գործակցութեան, ղարաբաղեան հակամարտութեան առընչուած խնդիրներ :

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՎԱՅՆՇԹԱՅՆԻ ՀԱՐՑԻՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

«Միլլիյէթ» օրաթերթը Յունուար 31-ի թիւին մէջ, իսկ «Հիւրրիյէթ» Փետրուար 2-ի, «Ռատիքալ» թերթէն արտատպած են «Հայկ. դէպքերը եւ Ֆրանսա» խորագրուած գրութիւն մը, ստորագրուած Կ. Աքթան : Վայնշթայնի խնդրին զարգացումները նիւթ եղած են լրագրողին որ նախ կ'անդրադառնայ անոր Գոլէժ տը Ֆրանս ընտրութեան յաջորդած ծանօթ զարգացումներուն. Հայերու ցեղասպանութեան առնչութեամբ պատմաբանին ուղղուած առարկութեան թէ ինք միայն ԺԵ. - ԺԸ. դարերու օսմանեան պատմութեան մասնագէտ է, որպէս պատասխան կ'ըսուի թէ հայկական տեսակէտին պաշտպաններէն Գ. Մութաֆեան ալ ռուսողագէտ է, իսկ Ի. Թէրնոն՝ (որ վերածուած է "Վէրտոն"ի) վիրաբոյժ :

Գրութիւնը որուն դրդապատճառ եղած են նիւթին մասին «Մոնտ»ի վերջին հրապարակումները, կը յանգի այն եզրակացութեան որ Արեւմուտքը տարուէ տարի աւելի լաւ կ'ըմբռնէ հայկական դէպքերու ցեղասպանութիւն չըլլալու բնոյթը : Յիշելով Փափոնի դատավարութիւնը, լրագրողը կ'ըսէ թէ Ֆրանսացիները իրենց անցեալին հետ այդ հաշուեյարդարէն ի վեր շատ աւելի նուազ կը զգան Թուրքիան որպէս ցեղասպանութեան հեղինակ դատապարտելու հարկը :

Յօդուածագիրը խօսքը կ'աւարտէ գրելով որ Արեւմուտքը այս ուղղութեամբ տակաւին երկար ճամբայ ունի կտրելիք, քանի որ դիւրին չէ ընդունիլ թէ իսլամական քաղաքակրթութիւնը հակառակ բոլոր թերութիւններուն ցեղասպանութեան հեղինակ չէ, անոր հիմնական դրդապատճառը, ցեղապաշտութիւնը օտար ըլլալով իսլամութեան· եւ թէ այդ յատկանիշը իր արմատները կը գտնէ արեւմտեան քաղաքակրթութեան եւ լայն չափով խոր մարդասիրութեան մը յենած քրիստոնէութեան յետադիմող ձեւին մէջ :

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐ Թ. ԶՈՒԼՖԻՔԱՐՈՎ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Փետրուար 1-ի երեկոյեան Միջազգային յարաբերութիւններու Ֆրանս. Հիմնարկին Փարիզի կեդրոնատեղիին մէջ ելոյթ ունեցաւ (ռուսերէն) Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարը Թոֆիք Զուլֆիքարով, ներկայացնելով իր երկիրը, անոր ներկայի հարցերը, նպատակները, հեռանկարները : Ան երկարօրէն ու կրկնութիւններով կանգ առաւ յետխորհրդային ծանօթ կացութեան, աշխարհաւարութեան, ժողովրդավարութեան իրենց ձգտումներուն վրայ, որոնց իսկական իրագործումը սկսած էր 1993-ին ընտրուած նախագահ Հ. Ալիեւի իշխանութեամբ, ինչպէս տնտեսական, քաղաքական բարեփոխումներուն :

Նախարարը անջատ-անջատ խօսեցաւ դրացի երկիրներուն հետ Ադրբեջանի յարաբերութիւններուն մասին, սկսելով Թուրքիայէն, շեշտեց բոլորին հետ բարի դրացնութեան յարաբերութիւններ հաստատելու իրենց նպատակը : Այդ ուղղութեամբ գրեթէ որպէս լման բացառութիւն ներկայացուց Ռուսաստանը, ըսելով որ հոն որոշ քաղաքական կառոյցներ վերջերս զէնք, զինամթերք տուած են Հայաստանի : Ատիկա միմիայն իր երկրին ուղղուած սպառք կը նկատէր Թ. Զուլֆիքարով, առով կերպով մը բացատրելով ՕԹԱՆ-ի անդամակցելու իրենց փափաքը որպէս ապահովութեան երաշխիք մը :

Ելոյթին մէջ ամէնէն լայն տեղը գրաւեց Ղարաբաղի նիւթը, ադրբեջանական տեսակէտին ամէն մանրամասնութեան անգամ մը եւս կրկնութեամբ :

Հիւրընկալ հիմնարկին տնօրէնը Թ. տը Մոնպրիալ երկու հարցումներով բացաւ այս բաժինը. հետաքրքրական էր հարցումը թէ Արեւմուտքը ի՞նչ պիտի շահէր Ադրբեջանի ՕԹԱՆ-ի անդամակցութենէն : Զուլֆիքարով թուեց ուժանիւթի իրենց հարստութիւնը, Արեւելք - Արեւմուտք առանցքին վրայ գտնուելու պարագան, ասանդականն ու արեւմտեանը համադրելու փափաքը, գործօն բնակչութիւնը, եւլն. :

Հետաքրքրականը գրեթէ ժպիտներ պատճառող բնոյթ ստացաւ երբ պատասխանելով այլ հարցումի մը ադրբեջանցի նախարարը բացատրեց իրենց զէնքերուն ազբիւրը. բսա թէ իրենք կը վճարեն անոնց փոխարէն, մինչ Հայաստան ձրի կը ստանայ. «ձրի պանիրը միայն թակարդին մէջ կ'ըլլայ» աւելցուց շատ ինքնավստահ շեշտով մը, թէեւ սրահը որեւէ նշան չտուաւ սրամտութիւնը գնահատած ըլլալու :

Քարիզի ադրբեջանական պաշարներուն գերագնահատումին, Իրան ապրող 20 միլիոն Ադրբեջանցիներու կապուած կարելի խնդիրներու մասին հարցումներ մինչ վերջին ծայր ապահովցնող պատասխաններու արժանացան. քարիւղի պաշարներու մասին իրականութեան, աւելի նուազ ըլլալու պնդումը սակարանի խաղերու հետեւանք էր, մէյ մըն ալ միայն Ռուսաստանի ու Հայաստանի տեսակէտը : Իսկ Իրանի մէջ Ադրբեջանցիներու գոյութիւնը ոչ մէկ կերպով սահմանի փոփոխութեան հաւանականութեան կ'առընչուէր, քանի որ բոլոր կողմերը Բաքուի օրինակով համաձայն էին որ ամէն փոքրամասնութիւն պէտք է գտնուած երկրէն մշակութային իր ինքնութեան նկատմամբ յարգանք վայելէ :

Առանց լսարանին ենթադրելի տեղեկութիւններն ու հետաքրքրութիւնները նկատի առնելու, խորհրդային ոճով՝ ամէն բան կատարեալ, նոյնիսկ հրաշալի ցոյց տալու միակ նպատակով ելոյթ ու պատասխաններ ունեցաւ Թ. Զուլֆիքարով· այնքան որ ինչպէս նշեց Ֆրանսացի լրագրողուհի մը, ուղղակի դրախտ մըն էր Ադրբեջանը ու կ'անդիտանայինք. մինչ թէ անոր շատ երիտասարդ ներկայացուցիչը մոռցած էր որ արեւմտեան լրատուիւններու աւելի քան 100 ներկայացուցիչներ անցուցած էին հէքեաթ մտիկ ընելու տարիքը :

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ԻՐԱՔԻ ՀԱՐՑԸ

Գրեթէ բացայայտ է որ Թուրքիա համակարծիք չէ Ս. Հիւսէյնի դէմ ԱՄՆ-ու քաղաքականութեան : Ըլլալով հանդերձ այդ քաղաքականութեան կիրարկումին անուղղակի մասնակիցը, քանի որ Պաղտատի ռմբակոծումներուն մէկ մասը կը կատարուի Ատանայի ամերիկեան զինուորական խարիսխէն մեկնած սաւառնակներու կողմէ, Անգարա Ս. Հիւսէյնը տապալելու Ուաշինկթընի վճռակամութեան ետին կը նշմարէ իրեն համար ամէնէն անբաղձալի հեռանկարներ : Անոնք կը վերաբերին Իրաքի մասնատումին ու առոր արդիւնք քրտական Պետութեան մը հիմնումին :

Այս մտահոգութեամբ պէտք է բացատրել Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահ Ս. Տէմիրէլի զգուշացումը թէ «ԱՄՆ-ու ընթացքը նոր Վիէթնամի մը կրնայ յանգիլ» : Ընդունելութեան մը ընթացքին լրագրողներու ներկայութեան կատարուած այս յայտարարութիւնը Թուրք մամուլը կը մեկնաբանէ որպէս ակնարկութիւն՝ հակառակ 60 հազար զինուորի կորուստին ԱՄՆ-ու կրած պարտութեան : Կ'աւելցուի որ Թուրք նախագահին համոզումով՝ Ս. Հիւսէյնի անկումը ապահովելու նպատակով անոր ընդդիմադիրներուն զօրակցիլ կու տայ հակառակ արդիւնք ու Իրաքի նախագահը ա՛լ աւելի կը զօրանայ :

Պաշտպանը հարուածող օդանաւերու Ատանայի Ինճիրլիքի խարիսխէն մեկնելու պարագան նախագահ Տէմիրէլի, վարչապետ Էճէվիթի ու Սպայակոյտի նախագահին միջեւ շարք մը տեսակցութիւններու նիւթ եղած է վերջին օրերուն. Կը պատրաստուի իրաքեան ծրագիր մը որ պիտի յղուի ԱՄՆ-ու. հոն յատկապէս պիտի շեշտուի որ իրաքեան վարչակարգին անկումին պարագային ստեղծուելիք անկայուն վիճակը պիտի շահարկուի շրջանի քիւրտ խմբակներուն կողմէ որոնք պիտի փորձեն քրտական Պետութիւն մը հիմնել : Իսկ նման բանի Թուրքիա արգելք պիտի հանդիսանայ ամէն գնով : Անգարա բացարձակապէս դէմ է նաեւ Իրաքի մասնատումին. այս մտանանչումն ալ տեղի պիտի գտնէ ծրագրին մէջ :

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Յունուար 31-ի շաբաթավերջի արդիւնքներն են :

Փարիզեան Շրջան
Իի·ժի·Ա· Ալֆորվիլ -
Պէնֆիէա Վիլնէօվ 3 - 1
(Վալ-տը-Մարնի Բաժակ)

Լիոնի Շրջան
Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն-Տէսին -
Սէն Մ· Էկզիլ Ալ· 0 - 2

Իզէրի Շրջան
Հ·Մ·Ը·Մ· Վիէն - Սոլէզ Սերէզ 3 - 3

Տրոմ-Արտէշի Շրջան
Ֆլավիաք - Հ·Մ·Ը·Մ· Վալանս 2 - 3

Պուշ-տիւ-Ռոնի Շրջան
Փլան տը Գիւք - Հ·Մ·Ը·Մ· Արծիւ 2 - 2

ԲԱԲԳԷՆ ԱԹՈՌԱԿԻՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻՆ

(ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ Ս. ԱԹՈՌԻ ԵՐԱՆԱՇՆՈՐՀ
Տ. ԲԱԲԳԷՆ ԱԹՈՌԱԿԻՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԿԻՒԼԷՍԷՐԵԱՆԻՆ (1868 – 1936).
ԱՆՏԻՊ՝ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ, ՈՒՂՂՈՒԱԾ
ՎԻԷՆՆԱԿԱՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՀԱՅՐԵՐՈՒՆ (1895 – 1936),
խմբագրեց՝ ՎԱՐԴԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ՝
Միաբան Կիլիկեան Ս. Աթոռի Ուխտին,
ԱՆԹԻԼԻԱՍ – ԼԻԲԱՆԱՆ, 1996, 304 ԷՋ)

ԳՈՒՐԳ ՏԷՐ – ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Գործ ունենք լրջմիտ մի հեղինակի նոյնպիսի աշխատութեան հետ. ամէն անգամ գիտական այսպիսի աշխատանք տեսնելիս նախ քաղում ենք մեզ հետաքրքրող՝ նրա ունեցած նորոյթը, ապա՝ այն քննելու, գնահատելու, գրախօսելու, մտորումներս հեղինակին եւ ընթերցողին հաղորդելու եւ շահեկան գործն աւելի շահեցնելու ցանկութիւն ենք ունենում, սակայն առօրեայ՝ որպէս կանոն տաղտկալի պարտականութիւններն այս մղումների գործադրման հնար գրեթէ չեն տալիս: Այս դէպքում նոյնպէս գրախօսականիս ուշացման միակ պատճառն այս է, որի համար եւ խնդրում ենք ընթերցողի մեծահոգի ներողամտութիւնը:

Մերձաւոր անցեալի գիտնականի գիտական նամակագրութեան տպագրումն ունի մի քանի կարեւորութիւն ու նշանակութիւն: Առաջին հերթին սա հրապարակումն է գիտնականի վաստակի այն մասի, որ ինքն այլեւայլ պատճառներով չի հասցրել տպագրել: Ապա՝ սրանք գիտութեան պատմութեան թանկ վաւերագրեր են, որովհետեւ պարզում են որեւէ խնդրի տրուած որեւէ լուծման ընթացքն ու պայմանները. նաեւ իմացական արժէք ունեն, որովհետեւ պարզում են իրենց հեղինակ գիտնականի մտքի աշխատանոցն ու այնտեղ եղած գործիքները: Վերջապէս՝ գիտութիւն մտնող նոր սերնդի համար նաեւ ուսուցողական արժէք ունեն, որովհետեւ պարզ ու մէկէն ցուցադրում են հեղինակի հետազօտութիւնների ստեղծման ամբողջ ընթացքը, այլ խօսքով՝ խոհանոցը: Այսպիսի հրատարակութիւններն առաւել շահեկան են լինում, երբ տպագրւում են նամակ – պատասխան հերթագայութեամբ, սակայն, ցաւօք, միշտ չէ որ երկուսն էլ հասու են լինում հրատարակողին:

Սկզբից եւեթ ասենք, որ արուած է անուրանալի արժէքի եւ միմիայն շնորհակալիքի արժանի մի աշխատանք, որ հայագիտութեան պատմութեան եւ նրա գիտական ժառանգութիւնը մեկնաբանելու լաւագոյն սկզբնաղբիւրներից մէկն է եւ որի ներկայ քննութիւնը կառուցում ենք ներկայացնելու, արժեւորելու, քննելու, քննադատելու եւ առաջարկելու իբրաւաջորդ քայլերով: Կարծում ենք, որ շարադրանքի այս եղանակը խօսքի համառօտութեան լաւագոյն ուղին է, որի հիմնական նպատակն էլ գործին ու նրա շարունակութեանը հնարաւոր չափով օգտակար լինելն է:

Ակամայ եւ հաճոյքով (այսպէս՝ սակաւադէպ է լինում) պէտք է վերապատմենք գործիս նախապատմութիւնը. իր ազգականներին այցելելու առիթն օգտագործելով եւ Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութեան հանգուցեալ նախկին աբբահայր Հ. Գրիգորիս Վրդ. Մանեանի ու վաստակաշատ եւ անուանի բանասէր Հ. Օգոստինոս Վրդ. Սեքուլեանի բնական բարեհաճութիւնից օգտուելով, Վարդան Արքեպիսկոպոս Տէմիրճեան դեռեւս 1981 թ., հրապարակելու նպատակով, Վիեննայում պատճէնել է Մխիթարեան միաբանութեան անդամներին ուղղուած՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսական Աթոռի միաբանների հեղինակած 500-ից աւելի նամակ: Ապա այս փաստաթղթերի մշակումն սկսել է մեծն Օրմանեան պատրիարքի արմաշական ձեռնասուն աշակերտ Բաբգէն Ա. Աթոռակից Կաթողիկոսի՝ 1895 – 1936 թթ. գրած 124 նամակով, որ նախապէս հրատարակել է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան «Հասկ» պաշտօնաթերթում (Ապրիլ 1984 թ. – Մայիս 1988 թ.) եւ որին ներկայ հատորեակում աւելացրել է եւս 20 անտիպ նամակ. ի վերջոյ՝ ամբողջն օժտել է «Յառաջաբան»ով (էջ 9 – 35): Վերջինով հեղինակը հմտօրէն պատկերել է Բաբգէն Կաթողիկոսի կենսագործունէութեան ամբողջ ընթացքը, ներկայացրել մեր եկեղեցու պատմութեան մէջ նշանաւոր բանասէր հոգեւորական – մտաւորականի ունեցած վաստակի պատկերը, որով ներկայ հրատարակութիւնն այժմ Բաբգէն Կաթողիկոս Կիւլէսէրեանի կենսագործունէութեանը վերաբերող առաջին եւ ելակէտային տեղեկատուն է:

Այսուհանդերձ, գործիս հիմնական արժէքը հէնց նրա բո՛ւն մասն է՝ հրապարակումը 144(+2) վաւերագիր – նամակի (էջ 37 – 287), որոնք ուղղուած են ժամանակի վիեննական՝ թուով տասներկու, գրեթէ բոլոր գիտական միաբաններին՝ Հ. Յակովբոս Վրդ. Տաշեանին (8 նամակ), Հ. Թովմաս Վրդ. Կէտիկեանին (33), Հ. Ներսէս Վրդ. Ակինեանին (50), Հ. Հմայեակ Ծ. Վրդ. Համբարեանին (13), Հ. Համազասպ Վրդ. Ոսկեանին (30), Հ. Մեսրոպ Վրդ. Հապոզեանին (4), Հ. Գաբրիէլ Ծ. Վրդ. Մէնէվիշեանին (2), Հ. Յակովբոս Վրդ. Տաշեանին (1), Հ. Գրիգորիս Ծ. Վրդ. Գալէմքեարեանին (1), Հ. Արիստակէս Վրդ. Վարդանեանին (1), Հ. Քերովբէ Վրդ. Յովնանեանին (1), Հ. Իգնատիոս Վրդ. Աքեանին (2), Հ. Վարդան Վրդ. Մելքիսեդեկեանին (1):

Ընդհանրապէս նամակագրութիւնը համարւում է անկեղծագոյն գրատեսակը, սակայն սա էլ յարաբերական է, այսինքն՝ կախում ունի հեղինակի բնաւորութիւնից, հատորեակս անթաքոյց բացայայտում է Բաբգէն Կաթողիկոսի բնաւորութեան մարդկային եւ գիտական չիտակութիւնն ու մաքրութիւնը, նաեւ՝ այսօր եւս անհրաժեշտ մի բան, որ է՝ գիտական եւ ազգային խնդիրների համար դաւանական տարբերութեան մոռացումը, որի կարողութիւնն ունէին թէ՛ Բաբգէն Կաթողիկոսը եւ թէ՛ իր թղթակից վիեննական Մխիթարեան միաբանները:

Ամէն առանձին անհատի ուղղուած նամականիից առաջ կարճ յառաջաբանով անհրաժեշտաբար ներկայացրել է տուեալ նամակագրութեան ժամանակագրական սահմանները եւ բնոյթը. մի օրինակ, Յակովբոս Վրդ. Տաշեանի հետ նամակագրութիւնը վերաբերում է 1 (13) Յունուար 1895 թ. – 6 (19) Մարտ 1913 թ. ընթացքին, այլեւ՝ «շատ ջերմ ու անկեղծ եղած են երկու բանասէրներու սրտաբաց կարծիքներն ու նկատողութիւնները, հօր եւ որդւոյ միջեւ եղած յարաբերութեան նման» (էջ 37): Հրատարակութեանս մի կարեւոր արժանիքն է նաեւ այն, որ օժտուած է Բաբգէն Կաթողիկոսի ու նրա թղթակիցների զանազան լուսանկարներով, վերջիններիս անհրաժեշտ համառօտ կենսագրականներով եւ լուսաբանումներով:

Փաստաթղթերի բնագրերին նախորդում են նրանց նկարագրութիւնները, որոնք արուած են միջնադարեան ձեռագիր մատեանների ներկայացման եղանակով, մինչդեռ սրանք արժէր անել նոր ժամանակների փաստաթղթերի համար սահմանուած ձեւով, որը ցուցադրելու համար բերենք Յ. Վրդ. Տաշեանին ուղղուած 3-րդ նամակի առկայ նկարագրութիւնը եւ ցանկալի համարածը.

«ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. – Գրիչ. – Յարութիւն Սրկ. Կիւլէսէրեան Դպրեվանուց: Ստացող. – Հ. Յակովբոս Վ. Տաշեան, Վիեննա: Թուական. – 1895 Փետրուար 15 / 27: Վայր. – Դպրեվանք (Արմաշ): Նիւթ եւ չափ. – Թուղթ գծաւոր, 26,3 × 21 սմ.: Թերթք. – վեց. օգտագործուած են առաջին երեսները: Տողք. – 25+23+26+26+26+11 = 137: Ծնթ. Նամակի Ա. երեսի ձախ վերի ծայրը արխիւի պատասխանատուն արձանագրած է «Կիւլեսերեան Բաբգէն»:

Այժմ՝ մեր տարբերակը. «Գծաւորուած թղթի 6 թերթ (գրուած միայն Ա. երեսները), 26,3 × 21 սմ., 25 + 23 + 26 + 26 + 26 + 11 = 137 տող, ինքնագիր ձեռագիր հեղինակի: 1 ա՝ ձախ վերի ծայրը արձանագրուած՝ «Կիւլեսերեան Բաբգէն»: Վերը եղածի՝ այստեղ բացակայող ամբողջը կայ բնագրի հրատարակութեան մէջ՝ սկզբում կամ վերջում, ուստի եւ մեր տարբերակի համառօտութիւնը տեղեկոյթի կորուստ չի նշանակում: Աւելացնենք, որ այսպիսի համառօտ նկարագրականներն արժէ դնել բնագրերի հրատարակութիւնից յետոյ, քանզի վերջիններիս համեմատ նախորդներն ածանցեալ են: Պակասող՝ բնագրում գոյութիւն չունեցող տեղեկութիւններն էլ բանասիրօրէն կամ ենթադրման եղանակով նշանակւում են ուղղանկիւն փակագծերի մէջ, ասենք, նամակի գրութեան մոռացմամբ չնշանակուած թուականը գրւում է այսպէս՝]Յուլիս 1899 թ.[, որի վրայ դրուած ծանօթութեան նշանի ներքոյ էլ պարզաբանւում է ենթադրական թուագրումը:

Ամէն անհատի ուղղուած նամականին աւարտուած է «Կարծիքներ եւ վկայութիւններ» բաժնով, որի մէջ համառօտ գծերով բնորոշուած է Կիւլէսէրեան Կաթողիկոսի թղթակցի անհատական ու գիտական նկարագիրը: Առանց այս մասի, հրատարակութիւնը կարող էր կիսակատար թուալ:

Նամականիի հատորիս կարեւորագոյն արժանիքն այն է, որ առաւել կամ պակաս չափով նրա մէջ միշտ արծարծուած են Կիւլէսէրեան կաթողիկոսի եւ իր թղթակիցների գիտական հետաքրքրութիւններին վերաբերող բոլոր մատենագիրներին ու նրանց երկերին վերաբերող բանասիրական խնդիրները: Սրանով այս հատորը մօտաւորապէս արտացոլում է մեր դարի առաջին քառասնամեակի (1895 – 1936 թթ.) հայագիտութեան պատկերը կամ համարեա նրա հայելին է:

Նամակների մեկնաբանելի եւ լուսաբանելի տեղիները միշտ ունեն կատարեալ ու անհրաժեշտ չափով մանրամասն ծանօթագրութիւններ, նամակագրի թղթակիցների եւ յիշատակուած նշանաւոր անձանց՝ վանական կամ աշխարհական մտաւորականների համառօտ կենսագրականներ, տուեալ խնդրին կամ անհատին վերաբերող ելակէտային տեղեկատու գրականութեան մատնանշումներ: Այս յատկանիշի շնորհիւ Վարդան Արքեպիսկոպոսի ներկայ աշխատութիւնն ունի խնդրոյ նիւթ ժամանակաշրջանի հայագիտութեան եւ մեր գրական մշակոյթի կարեւոր ու անհրաժեշտ տեղեկատուի արժէք եւ պիտանի ու գործածելի է միջնադարեան ու ժամանակակից հայ բանասիրութեան տարաբնոյթ խնդիրներով զբաղուող բոլոր մասնագէտների համար:

Այս նոյն հէնքի վրայ էլ կարծում ենք, որ հրատարակութիւնս մեծապէս շահած՝ իր ընթերցող – գործածողների համար առաւելագոյնս շահեկան էր լինելու, եթէ օժտուած լինէր անձնանունների ու տեղանունների անուանացանկերով: Պարզաբանենք՝ մեզ հետաքրքրում է Փաւստոս Բուզանդ հեղինակն ու իր յայտնի Պատմութիւն Հայոց անզուգական երկասիրութիւնը. Անձնանունների ցանկում Փաւստոս Բուզանդ անուան դիմաց նշանակուած էջահամարների ներքոյ գտնելու էինք Կիւլէսէրեան Կաթողիկոսի եւ իր թղթակիցների կարծիքներն այս հեղինակի, նրա երկի այս կամ այն խնդրի վերաբերեալ, սակայն անուանացանկերի չգոյութիւնը մեզ ստիպելու է ամէն անգամ հատորս կարդալու՝ երբ մեզ կը հետաքրքրի նախորդից տարբեր նոր խնդիր: Աւելի մանրամասնենք՝ եթէ Բուզանդին վերաբերող մեր խնդրի թելադրանքով մի անգամ ծայրէ ծայր կարդացել ենք այս գիրքը, ապա Եղնիկի երկի եւ անձի համար հարկադրուած ենք կրկին կարդալու Բուզանդի առիթով կարդացածը: Հասկանալի է, որ այսպիսի նիւթերի ամսագրային հատուածական հրատարակութիւններն այդպիսի ցանկերով օժտելն անհնար եւ անիմաստ է, սակայն նկատի ունենալով նաեւ այն հանգամանքը, որ գրքային հրատարակութեան լոյս տեսնելուց յետոյ նախորդն արդէն պակաս գործածական է դառնում, գրքում անուանացանկերի կազմումն առաւել քան անհրաժեշտ անելիք է: Ըստ այնմ յոյս ունենք, որ գործիս շարունակութիւն հատորներն արդէն այս ցանկերն ունենալու են: Մի՝ առաջի հայեացքից երկրորդական թուացող խնդիր եւս. հին ու նոր անունների մէջ ընդ մէջ յիշատակութիւններ ունեցող այսպիսի գործերի մէջ անձնանունների ցանկն անպայման միասնական պէտք է լինի, միայն թէ հին անունները պէտք է նշանակուեն սովորական՝ անուն – մականունի կարգով, ասենք՝ «Կիրակոս Գանձակեցի», իսկ նոր անունները, կրկին սովորական՝ մականուն – անունի կարգով, ասենք՝ «Կիւլէսէրեան Բաբգէն Վրդ. (ապա՝ Աթոռակից Կաթողիկոս)». այսինքն՝ վերջին անունը «Բ» գրի ներքոյ դնելը շփոթ կ'առաջացնէր: Այսպիսի մէջ ընդ միջումը նախընտրելի է, որովհետեւ մէկ կամ միւս դէպքում հին անունները անուան, նորերը՝ մականուան կարգով փնտռելն արդէն սովորոյթ է դարձել:

Մեր ձեռագրական ժառանգութեան հաշուառման, արժեւորման եւ յետագայ ընդհանուր համակարգչային – մատենագիտական մշակման առումով առանձնապէս կարեւոր է «Բաբգէն Աթոռակից Կաթողիկոսին նպաստը ձեռագրագիտական աշխատութիւններուն» (էջ 288 – 91) հատուածը, ուր նամակների սոյն հատորեակի մէջ եղած անդրադարձները: Նամակների մէջ առկայ՝ ընդհանրապէս ձեռագրերին վերաբերող բոլոր յիշատակութիւնները նոյնպէս օրինակելի հետեւողականութեամբ մանրամասնօրէն ծանօթագրուած են: Այս ամէնը կարեւոր ենք համարում այն պարզ պատճառով, որ հայերէն ձեռագիր մատեանների գիտական նկարագրման աշխատանքները Յ. Վրդ. Տաշեանի նշանաւոր ցուցակի եղանակով արդէն բաւական առաջ են ընթացել մեծ հաւաքածուներից մնացել է երեւի թէ միայն Երեւանի Մատենադարանինը, որի մանրամասն նկարագրութիւնը նոյնպէս ընթացքի մէջ է, ուստի եւ հասունացել է կուտակուած նիւթը նորագոյն եղանակներով ու հնարաւորութիւններով ամփոփելն ու նրա հիման վրայ նոր արդիւնքների բերող հետազօտութիւններ անելը:

Արժէքաւոր է նաեւ յառաջաբանի «Հրատարակուած գործեր» հատուածը (էջ 30–5), ուր Բաբգէն կաթողիկոսի տպագիր երկերի մատենագրութիւնն է: Վերջինիս համարժէք ենք համարում Սեպուհ Սրկ. Յ. Պապոյեանի կազմած եւ գիրքը եզրափակող (էջ 292 – 300)՝ «Գերաշ. Տ. Վարդան Ս. Արքեպիսկ. Տէմիրճեանի գրական վաստակը. 1956 – 1996» ծանօթագրուած ցանկը: Մեզ համար այս ցանկերն առանձին արժէք ունեն այն պատճառով, որ մեր ղեկավարած՝ Հայաստանի Ազգային գրադարանն ընդարձակ ծրագրով սկսել է ստեղծումը «Հայագէտների կենսամատենագիտական բառարան»ի, որն այս գրքից ստանում է երկու պատրաստի մատենագիտութիւն: Միայն թէ՝ ունենք վերջին ցանկին վերաբերող մէկ – երկու դիտողութիւն, այն խմբաւորուած է եւ ունի ընդամէնը 46 միաւոր: Մեր համոզմամբ՝ այսպիսի ցանկերը պէտք է կազմել ժամանակագրական կարգով, զուգէ՝ ամէն տարուայ մէջ առանձնացնելով գիրք, յօդուած, գրախօսութիւն, խմբագրում, սրբագրում եւ այլ կարգով, հարկ եղած դէպքերում նկարագրութիւններն սկսելով «(Գրախօս.)», «(Խմբագր.)» եւ այսպիսի այլ զատիչ նշումներով: Մատենագիտութիւնը կազմուած է պատմողական եղանակով, մինչդեռ ընդունուած եւ հիմնականում կիրառուողը մի այլ եղանակ է՝ մատենագրուող միաւորների՝ յատուկ կանոններով նկարագրութիւն եւ ծանօթագրութեան տեսքով յաւելում այլ տեղեկութիւնների. այսպէս՝ 43-րդ միաւորը Վարդան Արքեպիսկոպոսի պատրաստած՝ «Օրագիր Անդրէաս եւ Թադէոս Արքեպիսկոպոսաց եւ պատմութիւն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան դպրեվանուց. Պէյրութ, 1960» գրքի (Թիւ 2)՝ Մեսրոպ Արքեպիսկ. Աշճեանի գրած գրախօսութիւնն է, որը որպէս ծանօթութիւն արժէր դնել գրքի նկարագրութեան ներքոյ: 18–րդ միաւորը՝ «Դիմաստուերներ, ազգային եկեղեցական տիպարներ, Պէյրութ, 1983» գիրքն է, որ կազմուած է մամուլում նախապէս տպագրուած 8 եւ աւելի («Այլ յօդուածներ եւս կան սոյն հատորին մէջ») յօդուածից: Կարծում ենք՝ թուարկուած ութ յօդուածն իրենց հրատարակուելու ժամանակագրական կարգի համեմատ պէտք է նկարագրուած լինէին որպէս առանձին միաւորներ եւ ամէն անգամ վերջում ունենային ծանօթութիւններ՝ «Նոյնը տե՛ս Թիւ 18, էջ...», այստեղ նշելով 18-րդ միաւոր գրքի համապատասխան էջահամարները: Այսպէս՝ 1957 թ. գրուած գործերի շարքում առանձին համարով պէտք է լինէր հետեւեալը. «Իգնատիոս Աստուածազգեաց Հայրապետ. – ԳԼԱՁՈՐ պարբերաթերթ, 1957, Ա. տարի, Թիւ Գ, էջ 51 – 59», իսկ ծանօթութեան մէջ՝ գրուէր. «Նոյնը տե՛ս Թիւ 18, էջ...»: Ապա՝ 37-րդ միաւորը թուարկումն է Վարդան Արքեպիսկոպոսի աշխատակցած պարբերականների. տպագիր երկերի ցանկի մէջ առանձին համարով այսպիսի նիւթի նշանակումն անիմաստ էր. կարելի էր մատենագիտութեան վերջում դնել նոյն պարբերականների այբբենական անուանացանկ: Ամփոփելով ասենք, որ այս մատենագիտութիւնը վերակազմելու կարիք ունի: Նիւթիս արծարծման վերջում էլ մի ցանկութիւն. տարբեր պարբերականներում կան Վարդան Սրբազանի արժէքաւոր հրապարակումներ, որոնք երբեմն կիսատ են մնա-

ՉԷՉԷՆԻԱ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԷՆ ԵՏՔ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱ՞ՆԸ

Ռուսական մամուլին մէջ լոյս տեսած էջ մը գիտել կու տայ որ Չէչէնիա յամր, բայց ապահով ընթացքով կ՚ուղղուի դէպի քաղաքացիական պատերազմ: Նախագահ Մասխատովի հրամանով զինեալներ կը կուտակուին Գրոզնիի մէջ որպէսզի կռուին ոճրային խումբերու դէմ: Անոնք, նախագահին կարծիքով, կեդրոնացած են երկրին արեւմտեան շրջանի Ուրուս – Մարտանի մէջ որ բարգաւաճ է եւ աւանդաբար ընդդիմութեան միջնաբերդը կը նկատուի: Ուրուս – Մարտանի վրայ գործած յարձակումները մինչ կը բացատրուին որպէս ոճրային խմբակներու դէմ զինեալ գործողութիւն, բայց ամէնուն յայտնի է որ հոն բնակողները պարզ Չէչէններ են: Իսկ Մասխատովի հակառակորդները միաբերան կ՚ամբաստանեն զինք որ յարձակումներ կազմակերպելով զոհերու պատճառ կ՚ըլլայ, ղեկավարելու իր անկարողութիւնը քօղարկելու համար: Այս վերջինը կը ջանայ հանրահաւաքներով ժողովուրդին նեցուկը շահիլ, սակայն մեծ յաջողութեան չի կրնար ապատանիլ: Հաւաքներ կը կազմակերպեն հակառակորդներն ալ, դատապարտելու համար անոր ընթացքը: Այս վերջիններ՝ զէնք – զինամթերք ունին եւ եթէ Մասխատով զինեալ գործողութիւններու ձեռնարկէ՝ իրենք իրենց իրաւունք պիտի տան կռուելու ուղղակի անոր ջոկատներուն վրայ:

Այսուհանդերձ, կարելի չէ ըսել որ պատերազմի իսկական տրամադրութիւն կայ կողմերուն քով. ոչ ալ անշուշտ ժողովուրդին: Մոսկուա ալ չի փափաքիր նոր արիւնահեղութիւններ, հակառակ որ 1994-ին կարելին ըրած էր միջչէչէնեան պատերազմ մը հրահրելու համար: Սակայն ձախողած էր: Հակառակ այս բոլորին, երկրին ներքին հակամարտութիւնը օրէ օր կը շեշտուի, սպառնալով յանգիլ զինեալ բախումի մը:

Նախագահ Մասխատովի գլխաւոր հակառակորդն է Շամիլ Բասայեւ, որ պատերազմական դէմք է, Բուդենովսկի (1995) պատանդ առնելու գործողութեան հեղինակը եւ վարչապետութեան պաշտօնը վարած է մինչեւ անցեալ Օգոստոս: Ան իր մեկնումէն ի վեր ընդդիմութիւնը շեշտող յայտարարութիւններէ զգուշացած է, բայց կարելի չէ անտեսել երկրին օրէ օր ծանրացող կացութիւնը եւ, նախագահին անել վիճակը: Այս վերջինը ո՛չ կրնայ բացէ ի բաց Մոսկուայէն օժանդակութիւն ուզել, ոչ ալ առանց անոր տագնապէն դուրս գալ: Ասկէ ամէնէն աւելի կը պահանջուի ոճրային արարքներու վերջ տալ, սակայն առանց զէնքի դիմելու:

Այս ընթացքին մէջ յանկարծ բարձրացած է Խորհրդարանին ձայնը. ատեան մը որ մինչ այդ զարդի բնոյթ կրած է: Անկախ դիրքէ յայտնուելով ան պահանջած է որ արտակարգ վիճակ հռչակուի երկրին մէջ: Մասխատով գոհացած է ըսելով որ յուսախաբ է այդ որոշումէն: Արդէն Խորհրդարանին որոշումները մեծ մասով կ՚անտեսուին, քանի որ Սահմանադրական ատեան մը ստեղծելու հոկտեմբերեան անոր որոշումը տակաւին կիրարկուած չէ ու այդ դերը կը կատարէ Իսլամական Գերագոյն Ատեանը: Սակայն, շատեր հարց կու տան թէ ո՞ր ատեն կարելի է անտեսել Խորհրդարանը, նոյնիսկ եթէ ան ռուսականին հետ նոյն իմաստը չունի: Չէչէնները անձամբ կը ճանչնան իրենց երեսփոխանները եւ գիտակցաբար կը քուէարկեն: Ընտրեալները իրենց շրջանին մէջ իսկական հեղինակութեան տէր անձեր կ՚ըլլան:

Այս պարագան փրկութեան կարեւորագոյն ազդակներէն կը նկատուի. մանաւանդ երբ կ՚ըսուի որ ընտրութիւնը հոն լրջութեան արարք է, այնքան որ Բասայեւի միջնաբերդը համարուած Վէտէնօ գիւղին մէջ մերժած են քուէները կեդրոնացնել անոր եղբօր վրայ ու երեսփոխան ընտրուած է շատ գնահատուած ուսուցիչ մը:

ՔԱՂՀԱՆ

ցել (տե՛ս, օրինակ, Թիւ 36՝ Կորսուած յիշատակարաններ. Կիլիկիոյ հայկական վանքերն ու եկեղեցիները). այսպիսի նիւթերը, մամուլի էջերում ցրուած մնալով, միշտ պակաս յայտնի ու մատչելի են լինում ընթերցողին, ուստի եւ նրանց ժողովումը, մէկտեղումն ու, կիսատ մնացածը լրացնելով, առանձին գրքով տպագրելն անհրաժեշտ անելիք է:

Աւարտենք. այս գրքով Վարդան Արքեպիսկոպոս Տէմիրճեանը կատարել է միմիայն շնորհակալիքի արժանի խնամքոտ մի աշխատանք, որ ներկայ հայագիտութեան համար կայուն, տեւական եւ մնայուն արժէք է, իր թուարկուած արժանիքների շնորհիւ երկար ժամանակ ծառայելու է ընթերցողի տարարնոյթ պահանջմունքների բաւարարմանը: Յուսանք, որ, հիմնականում գրքի ձեւաւորմանը վերաբերող մեր ցանկութիւնների հաշուառումով, հեղինակն իրար ետեւից հնարաւոր արագութեամբ մշակելու եւ տպագրելու է իր ունեցած մնացած նիւթը: Աւելացնելով, որ առաւել շնորհակալիքից կարեւոր մասն ունեն գրախօսուած գրքի «Հրատարակման ծախսերուն աջակցող նուիրատուներ»ը (ցանկը տե՛ս էջ 5), վստահ լինենք, որ յաջորդ հատորներն էլ մեկենասների պակաս չեն ունենայ:

Գ. Տ.-Վ.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՄԷՋ

Հ.Յ.Դ.-Ի 108-ԱՄԵԱԿԻ ՆՇՈՒՄԸ

Կլենտէյլի Հայ Ակումբի հանդիսասրահին մէջ, Յունուար 17-ին նշուած է Հ.Յ.Դ.-ի 108-ամեակը, որուն ներկայ եղած են 1500 հոգի, որոնց կարգին՝ Հայաստանի աւագ հիւպատոսը, Թեմին Առաջնորդը, ՌԱԿ-ի եւ ՍԴՀԿ-ի, հայկական զանազան կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները: Բացումը կատարած է հանդիսավարուհի Արփի Խանճեան: Հ. Ե. Դաշնակցութեան խօսքը փոխանցած է Շուշիկ Աւագեան: Յանուն Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէի խօսք առնելով Ժան Գոսդեան Դաշնակցութեան Օրը հաշուետուութեան օր նկատելով, թուած է զանազան մարզերու մէջ Միացեալ – Նահանգներու Արեւմտեան շրջանի հայութեան իրագործումները, նըշած թերութիւնները եւ պարզած աշխատանքի այն մարզերը, որոնց անհրաժեշտ է կարեւորութիւն ընծայել: Օրուան բանախօսը՝ Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի անդամ Վիգէն Յովսէփեան, իր խօսքին առանցքը դարձուցած է Դաշնակցութիւն – Հայաստան իշխանութիւններ յարաբերութիւնը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը եւ ներկայացուած է տեսերիզ մը Հայ Դատի գործունէութեան մասին:

***

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ Ս. ԾՆՆԴԵԱՆ ԸՆԹՐԻՔԸ

Մոնթեպէլլոյի «Բագրամեան» սրահին մէջ, Յունուար 6-ի իրիկունը, տեղի ունեցած է Ազգային Առաջնորդարանի Սուրբ Ծննդեան աւանդական ընթրիքը, որուն ներկայ եղած են 750 հոգի: Հանդիսութիւնը վարած է Գրիգոր Վրդ. Չիֆթճեան: Բացման խօսք արտասանած է Առաջնորդարանի Տիկնանց Օժանդակ Մարմնի ատենապետուհի Սիլվա Սայապալեան: Խօսք առած է իրաւաբան Արմանտ Քէօսէեան: Կարդացուած է Արամ Ա. Կաթողիկոսին օրհնութեան գիրը: Բանախօսած է Մուշեղ Եպիսկ. Մարտիրոսեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Ընթրիքին հովանաւորները՝ Տէր եւ Տիկին Ժան եւ Աստղիկ Պետրոսեան 50 հազար տոլար նուիրած են Առաջնորդարանին:

***

ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՏՈՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կլենտէյլի Հայ Կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած է Գրիգոր Փիտէճեանի «Հայ յեղափոխական երգերուն տեղը հայ երաժշտութեան պատմութեան մէջ» գիրքին ներկայացումը, կազմակերպութեամբ՝ «Սարդարապատ» գրախանութին: Բացումը կատարելով Ռիթա Տէմիրճեան ներկայացուցած է հեղինակին եւ բանախօսին կենսագրականները: Բանախօսը՝ Հրանդ Աճէմեան, անդրադարձած է հայ յեղափոխական երգերու ստեղծման ու զարգացման, խօսած է այդ երգերուն մէջ տեղ գտած ֆէտայիի բարոյականութեան ու պատուի ըմբռնումին, նուիրումի եւ զոհաբերութեան ոգիի մասին եւ արժեւորած հեղինակին աշխատութիւնը: Խօսք առնելով Գրիգոր Փիտէճեան շեշտած է հայ յեղափոխական երգերուն ունեցած ազդեցութիւնը ազգային ոգիի զարգացման վրայ: Երեկոյթը աւարտին հեղինակը մակագրած է իր հատորէն օրինակներ:

***

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԿԱՐԱ – ՄՈՒՐԶԱՅԻ ՄԱՍԻՆ

Կլենտէյլի «Լարք» երաժշտական ընկերակցութեան սրահին մէջ տրուած է դասախօսութիւն մը քառաձայն երգի առաջին վարպետ Կարա – Մուրզայի մասին: Բացումը կատարելով Թագուհի Արզումանեան ներկայացուցած է բանախօս Գրիգոր Փիտէճեանի կենսագրականը: Բանախօսը ներկայացուցած է Կարա – Մուրզայի կեանքն ու երաժշտական գործունէութիւնը, վերլուծած ու բացատրած է անոր մշակման ձեւերը եւ դաշնաւորումի արուեստը: Կարա – Մուրզա դժուար պայմաններու տակ կազմած է 92 երգչախումբեր եւ տուած է 248 համերգներ 49 քաղաքներու մէջ: Հաւաքած, ձայնագրած ու մշակած է բազմաթիւ երգեր, կազմակերպած՝ խմբավարական դասընթացքներ եւ հասցուցած աշակերտներ:

ԼՐԱՏՈՒ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԽԱՉԵՐ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ
Մանկավարժական կազմաւորումի կեդրոն
(տասնամեակ)

Տպարան Կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, Անթիլիաս 1998

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Բայց... Բայց այդ ամէնը զարմանալիօրէն «չի երեւում» նրա ստեղծագործութիւնների մէջ: Ստեղծագործելիս նա կարծես «մոռանում է» այդ ամէնը եւ կըրկին նմանւում մեր ժողովրդական այն թափառիկ գուսաններին ու բանաստեղծներին, որոնք միայն բնական մղումով ու ձիրքով սքանչելի ասքեր ու վիպերգութիւններ են հիւսել: Այդ, այսպէս ասած, «մոռացումը» մեծերի մենաշնորհն է, փոքրերն են, որ ընթերցողին զարմացնելու յաւակնութեամբ, իրենց բոլոր գիտելիքներն ու իմացութիւնները ցուցադրականօրէն սփռում են իրենց ստեղծագործութիւնների մակերեսին, մինչդեռ մեծերն այդ ամէնը այնպէս են տարրալուծում գեղարուեստական պատկերների ու կերպարների, խորքի ու էութեան մէջ, որ դառնում է «աննկատելի»...

Մեծ արուեստի գաղտնիքներից է դա, որին այնպէս հիանալիօրէն տիրապետում է Սարոյեանը:

Եւ այդ իմաստով շատ է նման Իսահակեանին: Իսահակեանի շատ գործերից էլ է այն տպաւորութիւնն ստացւում, թէ գրքի հետ երբեւէ առնչութիւն չունեցած գիւմրեցի գեղջուկ է այդ գործերի հեղինակը: Մինչդեռ նա էլ աշխարհի ամբողջ մշակոյթը ներծծած բարձրագոյն մտաւորական էր: Պիթլիսեցի գեղջուկ է ասես Սարոյեանը, որ մի զարմանալի ու անհաւատալի համաձուլուածքով սերտաճել է ժամանակակից բարձր մտաւորականի հետ:

Յաճախ էր զարմացնում հայ նահապետական կեանքի, ժողովրդական հոգեբանութեան իմացութեամբ:

- Մենք՝ Պիթլիսեցինս, հիւանդութիւններէն այնքան կ՚ամչնայինք, որ գաղտնի կը պահէինք...

Ու յիշեցի Համօ Սահեանի՝ նահապետական առաքինութեան փիլիսոփայութեամբ թաթախուած «Պապը» բանաստեղծութեան տողերը.

Մի օր էլ, երբ յանկարծ
Ծալուել են ծնկները,
Զարմանքից քարացել,
Ամօթից շիկնել է...

- Ես իմ փափոյց, տնքտնքոց գաղտնի կը պահեմ, կ՚ամչնամ, գիշեր ինքս ինծի կը տնքամ, կը փսսամ, առաւօտ ցոյց կու տամ, թէ առողջ, առոյգ եմ... Ու գիտե՞ս, առողջ, առոյգ կը մնամ: Հայը այդպէս է: Մէկ ուրիշ պատուական յատկութիւն ալ ունի. գիր շատ կը սիրէ: Ամերիկա կարգ մը Հայերու կը հանդիպիմ, գրպաններէն բանաստեղծութիւն կը հանեն, կը կարդան: Կը հարցնեմ. ո՞ւմն է, Նարեկացիի՞նն է, Չարենցի՞նն է... Ոչ, իմս է... Բայց դուն կօշկակար ես... Կը պատասխանէ. այդ ցերեկը... Չեմ գիտեր ինչու, ակրոստիքոս շատ կը գրեն... Այդ շատ հետաքրքիր է իրենց համար: Այդպէս մէկը, ատաղձագործ, իմ մասին ակրոստիքոս գրած էր, բերաւ, մօտս կարդաց... Ուր ալ երթայ Հայ, առաջին գործ կ՚ըլլայ եկեղեցի շինել, երկրորդ՝ տպարան... Զարմանալի է, պատուական...

Բայց շեղուեցի... Գառնի-Գեղարդ էինք մեկնում, ու շեղուեցի...

Զօրի Բալայեանը «Լիտերատուրնայա գազետա»յի համար հարցազրոյց պիտի պատրաստէր ու անվերջ հարցեր էր տալիս: Եւ քանի որ այդ հարցազրոյցը տըպագրուել է, հարկ չկայ անդրադառնալ դրան:

Գեղարդում նախ մտանք ըստ աւանդութեան Գրիգոր Լուսաւորչին վերագրուող ժայռափոր խուցը:

- Գրիգոր ա՞յն է, որուն Թագաւոր շատ չարչարեց...

- Այո, այդ է...

Խուցը դիտելուց յետոյ, ասաց.

- Ես ալ կրնայի այսպէս տեղ բնակիլ, այսքան տեղ ինծ բաւական է աշխատելու համար... Գրիգոր ի՞նչ ըրած է հոս...

- Ճգնել է...

- Ի՞նչ ըսել է ճգնել...

- Շատ քիչ է կերել, միայն հաց ու ջուր, կոշտ-կոպիտ շոր է հագել, աղօթել է...

- Հասկցայ, քիչ ուտել լաւ է, երբ քիչ կ՚ուտեմ, լաւ կը գրեմ...

Գեղարդում շատ խաչքարեր կան, նըրանց մէջ նաեւ՝ գլուխգործոցներ, ասեղնագործ հրաշալիքներ... Բայց ամէնից շատ հաւանեց նախնական, ամենապարզունակ խաչքարը:

- Այդ բոլոր գեղեցիկ, շատ գեղեցիկ էին, բայց ամէնէն շատ ահա այս մէկը սիրեցի, որովհետեւ երբ աչքերդ քիչ մը կը գոցես ու երկար կը նայիս, խաչ կը փոխուի, կը դառնայ մարդու դէմք...

Աչքերս կկոցեցի ու երկար նայեցի, իսկապէս, խաչքարերից սկսեց դուրս մղուել մարդկային արտայայտիչ մի դէմք, լեռնականի խիստ, կոպիտ, առնական դէմք:

Ինձ համար շատ հետաքրքիր էր, թէ ի՞նչ պիտի ասի, երբ կանգնի Գեղարդի նշանաւոր առիւծների դէմ:

Բայց շուրթերից պոկուածը բառ չէր, զարմանքի, հիացմունքի ճիչ էր: Երկար, շատ երկար նայեց ու յետոյ միայն խօսեց.

- Հիմա այս է, որ կ՚ուզեն ընել աշխարհի շատ մը արուեստագէտներ ու չեն կրնար... Զօրաւոր է, շատ զօրաւոր:

Գնացինք Գառնոյ գետակի ափը: Աշնանային վճիտ ջրի ձայնը թախծոտ երգի էր նման: Դարձաւ ինձ.

- Լսէ, բանաստեղծութիւն է... Հիմա այս ջուրի ձայնին մասին ես անգլերէն բառ մը ըսեմ, դուն՝ հայերէն...

Ու ասաց անգլերէն մի բառ, որի մէջ «շ»-եր կային:

- Խշշոց, - ասացի ես:

- Կը տեսնա՞ս, բառեր բնութեան ձայներէն են առաջացեր:

(Շար. 42)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Ժորժ Կէվրէկեան,
Տիկին Մարինա Կէվրէկեան եւ զաւակները՝ Վազգէն եւ Թալին,
Տէր եւ Տիկին Սիմոն Կէվրէկեան,
Պ. Շահէն Խանճալեան
կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր եւ ազգականին՝

ԺՈՐԺ ԿԷՎՐԷԿԵԱՆ-Ի

մահուան տարելիցին առթիւ, Կիրակի, Փետրուար 7, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ
15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Իր ամուսնոյն մահուան Ա. տարելիցին ի յիշատակ, Տիկին Ժորժ Կէվրէկեան 2000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

LE COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE DE L'UGAB

propose

CONFERENCE SUR L'ETAT ACTUEL DE LA VILLE D'ANI

présentée par le

Dr. Jean-Michel THIERRY

avec Projection de Diapositives

Dimanche 7 Février à 15 heures 30

Centre Culturel **Alex Manoogian**
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
Métro : Courcelles

—— Entrée libre ——

UGAB — UGAB — UGAB —

UGAB — JEUNES

SOIREE - *Jeunes*

le samedi 6 février à partir de 22 heures 30

SOIREE ORIENTALE

Centre Culturel Alex Manoogian de l'UGAB
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
Métro Courcelles
Tél. : 01 42 27 12 26

P.A.F. 100 F.+1 conso. (non-membre)
80F.+1 conso. (membre)
Strictement interdit aux mineurs

UGAB — UGAB — UGAB —

ԳԵՐԵԶՄԱՆՕՐՀՆԷՔ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ ԾԱՌԱՅԱԾ ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Ներկայիս կը յայտնենք մեր ժողովուրդին, թէ Շաբաթ օր, Փետրուար 6ին, Փարիզեան Շրջանի տարբեր քաղաքներուն մէջ հանգչող Հանգուցեալ Հոգեւորականներուն դամբանները պիտի օրհնուին ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցին՝

ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ ժամը 11-ին
Գէորգ Քհնյ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ,
Պարգեւ Քհնյ. ՄԻՐՃԱՆԵԱՆ,

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕ՝ ժամը 11-ին
Եսայի Քհնյ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ,

ԱՐՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍ՝ ժամը 11-ին
Յուսիկ Քհնյ. ԱԴԱՄԵԱՆ,

ՇԱՒԻԼ՝ ժամը 12-ին
Ղեւոնդ Քհնյ. ՍՈՄՈՒՆՃԵԱՆ,
Բարթող Քհնյ. ԹԱԳԸՄՃԵԱՆ,

ՆԷՕՅԻ՝ ժամը 13-ին
Մեսրոպ Քհնյ. ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ,

ՊԱՆԵԷՕ-ՓԱՐԻԶԻԷՆ՝ ժամը 13-ին
Ազգէ Քհնյ. ՓԱՅԼԱԿԵԱՆ,

ՓԱՆԹԷՆ-ՓԱՐԻԶԻԷՆ՝ ժամը 13-ին
Բառնաբաս Քհնյ. ԽՆՏԱՄԵԱՆ,
Գրիգոր Քհնյ. ՃԷՊԷՃԵԱՆ,
Ներսէս Քհնյ. ԳԱՆՃԵԱՆ,
Արիստղոմ Քհնյ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ,
Մկրտիչ Քհնյ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ,
Գէորգ Քհնյ. ՆԻԶԱՄԵԱՆ,
Յարութիւն Քհնյ. ՃՈՐԹՈՒԵԱՆ,

ԱՆԻԷՐ՝ ժամը 14-ին
Թովմաս Քհնյ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ,

ՓԷՐ-ԼԱՇԷԶ՝ ժամը 15-ին
Վռամշապուհ Արք. ՔԻՊԱՐԵԱՆ
ի Տանէ ԱՐՋՈՒԿԵՆՑ,
Արտաւազդ Արք. ՍԻՒՐՄԷԵԱՆ,
Սերովբէ Արք. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ:

Կը հրաւիրուին Հանգուցեալ Հոգեւորականներու ընտանեկան հարազատներն ու մեր ժողովուրդը ներկայ ըլլալու գերեզմաններու այս օրհնութեան:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ-ի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի ընդհանուր անդամական ժողովը Շաբաթ, Փետրուար 6, ժամը 16.30-ին սովորական հասցէին: Կարեւոր օրակարգ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Փետրուար 7
Դ. Կիրակի Զկնի Ծննդեան

Այսօր, Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ յատուկ հոգեհանգիստ կը կատարուի, Փարիզի եւ Փարիզեան Շրջանին եկեղեցիներուն մէջ պաշտօնավարած վախճանեալ հոգեւորականներուն համար (Ղեւոնդեանց Քահանայից յառաջիկայ տօնին առիթով):

Այդ հոգեւորականներն եղած են՝

Այդ հոգեւորականները եղած են՝
Վռամշապուհ Արքեպիսկոպոս Քիպարեան ի Տանէ Արջուկենց, Արտաւազդ Արքեպիսկոպոս Սիւրմէեան, Սերովբէ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան, Գէորգ Արքեպիսկոպոս Իւթիւճեան, Տիրան Արքեպիսկոպոս Ներսոյեան, Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեան, Կոմիտաս Վրդ. Սողոմոնեան, Սուքիաս Վրդ. Պարոնեան, Հմայեակ Վարդապետ Պաղտասարեան, Յովհաննէս Քհնյ. Հինքերպէյէնտեան, Սահակ Քհնյ. Իւթիւճեան, Կոմիտաս Քհնյ. Սկպեան, Բառնաբաս Քհնյ. Խընտամեան, Արիստղոմ Քհնյ. Թորոսեան, Մեսրոպ Քհնյ. Մեսրոպեան, Վահան Քհնյ. Խոյեան, Բարթող Քհնյ. Թագըմճեան, Գէորգ Քհնյ. Դաւիթեան, Ղեւոնդ Քհնյ. Արսլանեան, Գարեգին Քհնյ. Տէօվլէթեան, Մկրտիչ Քհնյ. Արսլանեան, Գէորգ Քհնյ. Նիզամեան, Ներսէս Քհնյ. Գանճեան, Գրիգոր Քհնյ. Ճէպէճեան, Յուսիկ Քհնյ. Ադամեան, Վարդան Քհնյ. Պաղտատլեան, Յարութիւն Քհնյ. Ճորթուեան, Ազգէ Քհնյ. Փայլակեան, Եսայի Քհնյ. Ալթունեան, Թովմաս Քհնյ. Մինասեան, Մաշտոց Քհնյ. Թիւֆէնկճեան, Պարգեւ Քհնյ. Մէրճանեան, Հայկազն Վրդ. Պայրամեան, Պետրոս Քհնյ. Գասպարճեան, Արսէն Ա. Քհնյ. Սիմէոնեանց, Ղեւոնդ Քհնյ. Սոմունճեան:

Ջերմապէս կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ այդ օր պատարագին եւ աղօթել Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ծառայութեամբ վաստակեալ՝ վախճանեալ իր Հոգեւորական Առաջնորդներուն եւ Հովիւներուն համար:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section *«Archalouys Tathéossian»* de Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section *«Archalouys Tathéossian»* de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL

du dimanche 28 février au dimanche 7 mars

à Bellefontaine (JURA).

Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !
Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !
Renseignements et inscriptions au :
- **01 39 83 71 19** (de 19h à 21h);
- **01 47 80 71 73** (de 9h à 19h);
- **01 64 03 53 05** (de 10h à 18h).

ՍԻՐՈՅ ՍԵՂԱՆ ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ ԵՒ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպութեամբ՝
Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբին

Կիրակի, Փետրուար 14, ժամը 13-ին Եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ

Carnaval - Début du Carême

Le Comité des Dames de la Cathédrale Arménienne St. Jean-Baptiste

organise une Agape
le Dimanche 14 Février à 13h
Salle «Nourhan Fringhian»
15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

Նուիրատուութիւն՝ ծախքերու մասնակցութեան
Participation aux frais
Pour tous renseignements appeler:
Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝

01 – 43 – 59 – 67 – 03
01 – 47 – 43 – 12 – 66
կամ՝
01 – 46 – 62 – 01 – 29
թիւերուն:

ASSOCIATION CULTURELLE
N A R E G

NAREG DOURIAN
et le THEATRE DE LA BOHEME
présentent

« L'EXTRA-TERRESTRE »

le Vendredi 12 février à 21 heures

à la Salle des Fêtes d'Enghien-lesBains (face au Casino, parking assuré)

rires et fou-rires assurés !!!

P.A.F. : sur place : 100 F.
en pré-vente: 80 F. jusqu'au 9 février, en réservant au :
01. 34. 12. 84. 45 ou **01. 34. 17. 22. 82** (heures de bureau)
ou directement dans les points de vente (Chocolats Léonidas à Enghien-les-Bains, la Librairie du Centre des Raguenets à St-Gratien).
Prix unique de 50 F. pour les étudiants.

DATE A RETENIR

CONCERT

organisé par le Conseil d'administration de la Croix Bleue

Le 13 Mars à la Salle Gaveau

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՍԵՄԻՆԱՐ
ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7
ՎԻԷՆԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՄԷՋ
ԱՄԲՈՂՋ ՕՐԸ

☐ Ընդհանուր տեղեկութիւններ Պաքալօրէայի քննութեան հայերէնի պատրաստութեան վերաբերեալ - Մելինէ Քէլէճեան (ԻՆԱԼՔՕ)

☐ Հայոց Պատմութեան դասաւանդութիւնը մանուկներու մօտ - Վարուժան Սարգիսեան

☐ Հայոց Պատմութեան դասաւանդութիւնը երկրորդական վարժարանի աշակերտներուն մօտ – Անի Օսմանեան:

Հայկական միօրեայ թէ ամէնօրեայ դպրոցներու ուսուցիչները սիրով հրաւիրուած են:

Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION: 6 février - fin juin 1999

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN par sa Méthode Audiovisuelle.

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 - 70 ans, qui veulent acquérir les bases de l'arménien, être capable de comprendre et de s'exprimer dans les situations de tous les jours, ainsi que de lire et d'écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h

Salle Fringhian — PARIS 8e

RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 4
JEUDI
4 FEVRIER
1999

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.567 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.567

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 2/3)

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՏԱՒՕՍԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Տաւոսի միջազգային տնտեսական համաժողովին մասնակցութեան պատճառով նախագահ Ռ. Քոչարեան հանդիպումներ ունեցած է տնտեսական ու քաղաքական մարզի զանազան դէմքերու հետ: Վերջիններէն են Լեհաստանի նախագահը, Ռուսաստանի վարչապետը: Վերադարձին, Զուարթնոց օդակայանին մէջ պատասխանելով լրագրողներու Ռ. Քոչարեան ըսած է որ շատ կարեւոր կը նկատէ յատկապէս Լեհաստանի նախագահին, Ռուսաստանի եւ Նորվեկիոյ վարչապետներուն եւ միջազգային դրամական կազմակերպութիւններու ղեկավարներուն հետ ունեցած հանդիպումները:

* * *

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

Վարչապետ Ա. Դարբինեանի որոշումով Ռուբէն Մարուխեան նշանակուած է Կրթութեան եւ Գիտութեան նախարարի տեղակալ: Իսկ Գէորգ Պաղտասարեան նշանակուած է բարձրագոյն որակաւորման յանձնաժողովի նախագահ:

* * *

ՆԱԽԿԻՆ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԸ ԲԱԺՆՈՒԱԾ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Նախկին ՀԱԲ-ի (Հայոց Ազգ. Բանակ) հրամանատար Ռ. Վասիլեան որ մաս կը կազմէր Պաշտպանութեան նախարարութեան անձնակազմին ու Երկրապահ Կամաւորներու Միութեան, դուրս եկած է երկուքէն ալ: Յայտարարութեամբ մը ան տեղեկացուցած է որ հրաժարումը հետեւանք է այն թերահաւատութեան որ ցոյց տրուած է որոշ կազմակերպութիւններու եւ թերթերու կողմէ «ազգ-բոլոնցէ դառնալու եւ համահայկական միասնական ծրագրով առաջնորդուելու» իր կոչին:

* * *

ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Վ. Սիրադեղեանի որպէս պաշտպանութիւն Գրողներու Միութեան նախագահ Հրանտ Մաթեւոսեանի եւ «համարեա բոլոր անդամների» ստորագրած դիմումը ուղղուած՝ Հանրապետութեան նախագահին ու բարձրաստիճան ատեաններու, դժգոհութիւն պատճառած է, մանաւանդ երբ յայտնի եղած է որ ստորագրողներու թիւը 15 է միայն երբ միութիւնը 400 անդամ ունի:

Նոյն միութենէն այլ խումբ մը Փետրուար 2-ին մամուլի ասուլիսով մը անհամաձայնութիւն յայտնած է Հ. Մաթեւոսեանի նախաձեռնութեան:

* * *

Սիլվա Կապուտիկեան բողոքելով Գրողներու Միութեան նախագահ Հրանտ Մաթեւոսեանի վերոնշեալ բաց նամակին դէմ, հրաժարած է Միութենէն:

* * *

ԹՈՒՐՔԻԱ — ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԿԱՊԵՐ

Հայաստանի պետական հեռատեսիլէն խումբ մը Թուրքիա այցելելով Տրապիզոնի, Անգարայի, Անթալիոյ մէջ հանդիպումներ ունեցած է պետական պաշտօնատարներու, մամուլի դէմքերու հետ: Թուրքիոյ Մշակոյթի, Զբօսաշրջութեան նախարարութիւնները, Արտաքին Գործոց նախարարութեան բանբերը, «Անատոլու» գործակալութեան տնօրէնը ընդունելութիւններ կազմակերպած են հայկական խումբին ի պատիւ:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(3 Février)

POINT DE VUE

Sur le négationnisme imaginaire de Gilles Veinstein

Pierre VIDAL-NAQUET

Վայնշթայն թերթօնը կը շարունակուի եւ այս անգամ պատմաբան, Ընկերային Գիտութեանց Բարձրագոյն Ուսումներու Վարժարանի ուսուցիչներու տեսուչ՝ Փիէր Վիտալ-Նաքէն է որ վերոնշեալ խորագրով իր տեսակէտը կը պարզէ «Մոնտ»ի մէջ: Փ. Վիտալ-Նաքէ ծանօթ անուն մըն է հայութեան, ինք ալ ծանօթ է Հայոց պատմութեան ու ցեղասպանութեան զոր չուրանար:

Իր տեսակէտն այն է թէ Վայնշթայնի մօտեցումը Հայոց ցեղասպանութեան չի համապատասխաներ ժխտողական դիրքորոշման եւ իրեն դէմ եղած այդ ամբաստանութիւնը անհիմն է: Պատմականը կ'ընէ ցեղասպանութեան տարազին, որ ստեղծուեցաւ 1944-ին իրաւագէտ Ռաֆայէլ Լեմքինի կողմէ ի տես Հրեաներու ջարդին առած տարողութեան, բնաջնջուած միայն որովհետեւ Հրեայ էին: Անկէ ետք, վաւերացուեցաւ 1948-ի պայմանագրով եւ օգտագործուեցաւ երբեմն տեղին, երբեմն առարկելի ձեւով եւ երբեմն ալ բացայայտօրէն չահագործումով:

Հարց տալէ ետք թէ կը պատշաճի՞ Թուրքիոյ Հայերու ջարդին 1915-ին, կը պատասխանէ որ կարդացած ըլլալով բազմաթիւ հատորներ, իր անձնական պատասխանն է՝ այո՛: Նոյնիսկ, կը գրէ, եթէ սահմանափակուի մէկ համոզիչ գործի՝ ամերիկացի հիւպատոս Լէսլի Ա. Տէյվիսի տեղեկագրին Խարբերդի անցուդարձին մասին, Անատոլուի սրտին վրայ հեռաւորական որեւէ վտանգէ, ոչ մէկ կասկած կը մնայ: Զանգուածային բնաջնջման ձեռնարկ մըն էր: Այս ամբողջը պատմութեան պիտի պատկանէր, կ'աւելցնէ Վիտալ-Նաքէ, եթէ քեմալական Թուրքիոյ կառավարութիւնը — ինչ որ պարագան չէր օսմանեան կառավարութեան 1919-ին — չյամառէր ուրանալու բացորոշ իրողութիւնը, օգտագործելով իր համալսարանականները եւ նոյնիսկ քանի մը օտար մասնագէտներ կասկածելի քարոզչութեան մը նպատակով: Ուրացող Հայերու ջարդը, ինչպէս այսօր կ'ուրանան քիւրտ ժողովուրդին գոյութիւնը:

Ու հարց կուտայ. — Վայնշթայն կը պատկանի՞, ինչպէս ամբաստանուած է, այս դասակարգին (ինք յաճախորդութիւն բառը կը գործածէ) ու կը պատասխանէ՝ «անկեղծօրէն այդ ամբաստանութիւնը անընդունելի կը գտնեմ եւ կը զարմանամ որ պաշտօնակիցներ զորս կը գնահատեմ զայն իւրացուցած ըլլան»: Ու կը յիշէ ամբաստանութեան միակ տուեալը, երկու էջնոց յօդուած մը 1995-ի Լ'Իսթուար պարբերականին մէջ: Անտեղին, կարդացած է յօդուածը եւ կարգ մը բանաձեւումներէ զարմացած է ու ըսած իր պաշտօնակից՝ Ժ. Վայնշթայնի: Բայց, որեւէ ձեւով անոր դիրքը ժխտողական չի նկատեր: Կը ցաւի որ ան հիմնուի Կիւրիւնի կիսապաշտօն հատորին վրայ զոր կատարելապէս կասկածելի կը նկատէ, բայց իր միջամտութիւնը պատմական մարզին կը պատկանի, այսինքն՝ վիճարկումի, ոչ՝ անաթեմայի: Փ. Վիտալ-Նաքէ, ապա, իր վրդովումը կ'արտայայտէ ի տես այն արշաւին որ ծնունդ առած է վարկաբեկելու համար Վայնշթայնը եւ այս ամբողջը նախատինքներով եւ զրպարտութիւններով:

Կէսօ օրէնքը, կ'ըսէ, զոր միշտ դատապարտած է, արժանիքն ունէր պայքարելու ճշմարիտ ժխտողականներու դէմ: Ու կը յուսայ որ Գ. Ալեկր, Լ. Ժոսփէն, Ժ. Շիրաք պիտի չմերժեն վաւերացումը, ինչ որ աննախընթաց դէպք մը կ'ըլլար Նափոլէոն Գ.-էն ի վեր, երբ ան կը ջնջէր Է. Ռընանը Գոլէժ տը Ֆրանսի դասախօսներու ցանկէն, որովհետեւ կասկածի տակ առած էր Յիսուսի աստուածութիւնը:

* * *

Յօդուածին կից նամականի բաժին մը կայ, ստորագրուած Մարք Օժէ եւ Էմմանուէլ Թերէ: Հոն կը յիշուի որ ձայներ բարձրացած են խնդրոյ առարկայ ընելու համար Վայնշթայնի ընտրութիւնը 1995ին գրած յօդուածին պատճառով: Վայնշթայն, կը գրեն, չի ժխտեր 1915-ի ջարդերուն գոյութիւնն ու տարողութիւնը, որոնց մասին կը գրէ որ «յատկանշական ոճիրներ էին մարդկութեան դէմ»: Կ'ուզեն որ հրապարակուի Ժ. Վայնշթայնի նամակը Գոլէժ տը Ֆրանսի վարչական տնօրէնին ուր կ'ըսէ թէ անառարկելի փաստերու չգոյութենէն չէր հետեւցուցած որ պետական որոշում չկար: Իրենց կարծիքով, ցեղասպանութեան իրողութիւնը կասկած չի վերցներ, բայց, գրելով որ, ներկայիս վճռական փաստ չկայ կառավարական պատասխանատուութեան, Ժ. Վայնշթայն կը դոհանայ պատմաբանի աշխատանք տանելով ու կ'եզրակացնեն ցեղասպանութեան զոհերու յիշատակը աւելի կ'արժէ քան նման արշաւներ:

ԷՕՃԱԼԱՆԻ ԹԱՓԱՌՈՒՄՆԵՐԸ ԵՒ ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Քիւրտ ղեկավար Ա. Էօճալան ապաստան երկիր մը չէ գտած տակաւին ու կը շարունակէ շրջիլ երկրէ — երկիր: Աթէնքի, Հոլանտայի, Զուիցերիոյ մերժումները հետեւանք կը նկատուին Անգարայի վարած քաղաքականութեան: Ոչ ոք կ'ուզէ հարց ունենալ Թուրքիոյ հետ որ մինչեւ Ճափոնի, Նոր Զելանտայի թելադրած է կայք չտրամադրել Ա. Էօճալանի:

Այս հարցին մասին Անգարայի քաղաքական մեկնաբանութիւնը ներկայացնող գրութիւն մը ունի լրագրող Է. Չէօլաշան («Հիւրրիյէթ», Փետրուար 3) որ ճաշի հիւր եղած է Թրքական գաղտնի սպասարկութեան (ՄԻԹ) պաշտօնատարի մը ու խօսակցութեան նիւթ ունեցած քրտական հարցին ներկայի զարգացումներն ու հեռանկարները: Այդ պաշտօնատարը ըսած է թէ իրենց համար ամէնէն անորոշը Մոսկուայի վարած քաղաքականութիւնն է. չեն կրնար կռահել թէ Պրիմակով որ լրահաւաք կազմակերպութիւններու նախկին ղեկավար մըն է ու այդ առումով մեծ փորձառութեան տէր, ինչ խաղաթուղթերու վրայ հիմնած է այս մարզի քաղաքականութիւնը: Այսուհանդերձ, Անգարա գիտակից է որ կրնայ Մոսկուայէն անցանկալի հակազդեցութիւն տեսնել, իր իսկ սխալներուն պատճառով. անոնց գլխաւորն է Չէչէններու տրուած զօրակցութիւնը զոր Մոսկուա չէ ներած: Մանաւանդ կը յիշուի ներկայի վարչապետին այդ շրջանին Թուրք ղեկավարներուն ուղղած զգուշացումը թէ եթէ Անգարա Մոսկուայի դէմ չահարկէ չէչէնական գործօնը, ան կրնայ ՓՔՔ-ի հաշուեցոյցի մը վերածուիլ օր մը:

Թուրք լրագրողը կացութիւնը ամփոփելով կը գրէ թէ ներկայի պայմաններով շատ քիչ երկիր կայ որ չի մտածեր քրտական խաղաքարտը օգտագործել. գլխաւորն է ԱՄՆ: Սակայն, ան գրեթէ վստահ է որ վաղը կացութիւնը պիտի փոխուի ու շատ մը երկիրներ պիտի փորձեն քրտական գործօնը չահարկել Անգարայի դէմ. այդ փոփոխութեան հիմնական ազդակը այն է որ Միջին Արեւելքի քարիւղի պաշարները սպառման մօտ են ու ռազմավարական նոյն արժէքով կը ներկայանան ջուրի պաշարները: Եւ քանի որ անոնց կարեւոր մէկ մասը կը գտնուի Թուրքիոյ ձեռքը, հզօրացումի երաշխիք մը կը նկատուի ատիկա. իսկ մեծ է թիւը այն երկիրներուն որոնք շրջանին մէջ հզօր Թուրքիա մը ունենալ չեն փափաքիր:

Այդ հեռանկարին մէջ հետաքրքրական է որ ինչ դեր պիտի խաղայ Ուաշինկթընի անխախտ զօրակցութիւնը որուն լաւագոյն ապացոյցներէն է այսօր Արտաքին Գործերու Նախարարութեան բանբերին հետեւեալ արտայայտութիւնը. «Էօճալանի նման ահաբեկիչներու ոչ միայն հարկ է մերժել կայք ու ապաստան, այլ նաեւ երկիրները պէտք է իրենց արդարադատութեան տրամադրութիւններով ջանան օգնել Թուրքիոյ, որպէսզի զինք դատական իշխանութիւններու ներկայացնէ:

Նոյն օրուան «Միլլիյէթ»ին մէջ Եւրոպայի Միութեան ներկայի նախագահ Գերմանիոյ Արտաքին Գործերու նախարար Ե. Ֆիշէրի հետ հարցազրոյց մը լոյս տեսած է ուր եւս նիւթ եղած է Էօճալանի պարագան: Գերմանիոյ նախարարը կ'ըսէ թէ իր երկիրը կողմնակից է Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան, այն պայմանով որ մարդկային իրաւունքներու, ժողովրդավարութեան, նման ներքին հարցերուն լուծում բերէ: Ինչ կը վերաբերի քիւրտ ղեկավարին, եթէ ան Գերմանիա երթայ, անմիջապէս կը ձերբակալուի, կը բանտարկուի ու դատարան կ'առաջնորդուի: Նախարարը որեւէ կարծիք չի յայտներ դատավարութեան արդիւնքին մասին, ըսելով որ իր երկրին մէջ արդարադատութիւնը անկախ է: Կը թելադրէ որ Թուրքիա անպայման ուժը գտնէ հարաւ-արեւելեան շրջանի բախումներուն լուծում մը բերելու: Եթէ անոնք շարունակուին, Թրքական ժողովրդավարութիւնը ծանրօրէն կրնայ վիրաւորուիլ: Իրենք որպէս Թուրքիոյ բարեկամները որոնք կը հաւատան անոր եւրոպական ապագային, կը փափաքին որ Թուրքիոյ մէջ խաղաղութիւն հաստատուի: Այլ խօսքով՝ յստակ է որ Գերմանիա կը խուսափի Եւրոպայի անդամակցութեան որեւէ յոյս տալէ Անգարայի, այնքան ատեն որ քրտական հարցը կարգաւորուած չէ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻՇԷԼ ՓԵՐԻՔԱՐ մեռած է Փետրուար 1-ին, 69 տարեկանին: Նախկին լրագրող, ԷՌ — Փէ — ԷՌ երեսփոխան, փոխ — նախագահ Ազգային Ժողովի եւ Սէն — Ժերմէն Ան Լէի քաղաքապետ, Միշէլ Փերիքար ծանօթ էր նաեւ Հայ դատին եւ քանիցս իր համակրանքը արտայայտած է բերանացի թէ գրաւոր (նամակ մը ղրկած էր յանուն իր կուսակցութեան ցեղասպանութեան ճանաչման հարցին վերաբերող վիճարկումի մը): Գնահատուած անձնաւորութիւն մըն էր եւ քաղաքական բոլոր դէմքերը, ինչ հոսանքի ալ պատկանին, իրենց յարգանքը արտայայտած են: Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի Ուրբաթ օր:

ԵԼՑԻՆ երթուդարձ մը ըրած է Կրեմլին Փետրուար 2-ին տեսնուելու համար Նիկոլայ Բորդիւժայի հետ որ իր դրասենեակին պետն է: Ռուսաստանի նախագահը Յունուար 17էն ի վեր հիւանդանոցն է խոցի հետեւանքով եւ ցարդ բուժարանն է:

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՆԱՄԱԿ ԿԸ ԿԱՐԴԱ՞Յ

Հայաստանի քաղաքական ներքին շըրջանակին բաւական անհանդարտ ու մտահոգիչ ծանօթ ներկային մէջ, կարելի՞ է ակնկալել որ երկրին նախագահը կարդայ, կամ գոնէ մատծումի նիւթ ընէ մամուլին մէջ լոյս տեսած բաց նամակ մը որ ուղղուած է իրեն: Հաւկնալի է որ նախագահը ունի իրեն համար մամուլի տեսութիւն պատրաստող գործակիցներ որոնք կը մատնանշեն կարեւոր նկատուած էջեր, բաժիններ: Սխալ չէ հաւանօրէն ենթադրել որ այդ գործակիցները եթէ խղճմտօրէն կը կատարեն իրենց գործը, գոնէ անոր ուշադրութեան յանձնած են «Արցախ — Հայաստան» կազմակերպութեան վարչութեան նախագահ Ս. Մելքումեանի ստորագրութեամբ «Ազգ»ի Յունուար 19-ի թիւին մէջ հրատարակուած բաց նամակը, խորագրուած՝ «Նախագահ Ռ. Քոչարեանին»:

Այդ նամակը ուշագրաւ է անով որ ժողովուրդին առօրեայ մեծ մասով յայտնի դժուարութիւնները թուելէ զատ, կը սեւեռի նաեւ երկրին ընդհանուր քաղաքականութեան քանի մը երեսակներուն որոնց հետեւանքները կրողը ի վերջոյ նորէն ժողովուրդին միջոցներէ զուրկ խաւն է առաւելապէս:

Բաց նամակը նախաբան ունի յուսախաբութեան տողեր. նամակագիր կազմակերպութիւնը կ՚ըսէ թէ ստորագրութեան համար վճռական քայլերու տէր նախագահ մը ունենալու հաւատքով գործօն մասնակցութիւն բերած են Ռ. Քոչարեանի ընտրութեան, բայց այսօր այդ յոյսը ոչ միայն չէ արդարացուած, այլ նաեւ աւելի ծանրացած է ժողովուրդին վիճակը:

Ատոր գլխաւոր պատճառները ջուրի, ելեկտրականութեան, հեռաձայնի «առասպելական չափերի հասնող» գիներն ենկան տակաւին բազմազան այլ հարկեր որոնք ժողովուրդին 96%-ին համար անըմդունելի կը նկատուին. 5000 դրամի նուազագոյն աշխատավարձքի պայմաններով: Կարելի է համաձայն չըլլալ պատճառ — արդիւնքի նման տրամաբանութեան, բայց դժուար է անուշադրութեան մատնել բուածը թէ մինչ Ազգային ժողովի աշխատողներուն 300 — 400 տոլար ամսական կը տրուի, այդ գումարը 15—20 տոլար է ակադեմիկոսին ու դասախօսին համար ինչ որ հետեւանք կ՚ունենայ գիտութեան մարզին կազմալուծումը:

Շատ տեղին մատնանշումով մը կը քըննադատուի հեռաձայնի համակարգին յունական ընկերութեան մը վաճառումը: Աբարք որուն մէջ պատասխանատուները նոյնիսկ մտահոգութիւնը չունեցան վերջնական խօսքին տէր մնալու ձեւով կարգադրութիւն ընելու: Թերացում որուն հետեւանքն է գիներու տարապայման բարձրացումն ալ որ պատճառ եղաւ ցոյցերու, ընդհանուր բողոքներու: Աւելէ աւելի կարեւոր է թէեւ նամակագիրներուն այն մատնանշումը թէ «hեռախօսային hամակարգը ռազմավարական, սոցիալական յոյժ կարեւոր բնագաւառ է եւ չի կարելի վստահել օտարերկրեայ որեւէ կազմակերպութեան»: Անհամաձայնութիւն կը յայտնուի կոնեակի գործատան եւ «Արմենիա» պանդոկին վիճակած նոյն ճակատագրին:

Յաջորդ մատնանշումը, կրկին սեփականաշնորհումներու նիւթին կ՚առընչուի. սեփականաշնորհուած են քանի մը հազար ձեռնարկութիւններ որոնք կամ չեն գործեր, կամ կը գործեն աննշան հզօրութեամբ, մինչ կրնային հսկայական եկամուտ բերել պետութեան: Անոնց համար ալ հարկաւոր կը նկատուի յատուկ հրամանագրով պետութեան վերադարձնել, կամ յանձնել խելական տէրերուն որոնք կրնան շահ ապահովել:

Երկրին տնտեսական քայքայումին ութ տարուան ընթացքը կը բացատրուի քաղաքային ոչ ճիշդ քաղաքականութեամբ: Ամէն տեղ պաշտօններու բերուած են ՀՀՇ-ականներ, առանց անոնց կարողութիւնը նկատի առնելու: Նամակագիրները կ՚ուզեն որ պաշտօնատարներու ընտրութեան մէջ խստօրէն քննուին թեկնածուներու փորձառութիւնը, կրթական մակարդակը, բարոյականը: Մինչդեռ, ինչպէս արդարօրէն կ՚ըսուի. «Քիչ չեն դէպքերը երբ Ազգային ժողովում ղեկավար պաշտօնեաների տրուած հարցերին հետեւում են շատ հիասթափեցնող մասնագիտական եւ նոյնիսկ լեզուական անկարողութիւններ»:

Նամակին վերջին մասը նիւթ ունի Ղարաբաղի խնդիրը. կասկածի չենթարկելով Ռ. Քոչարեանի այդ մարզին մէջ ունեցած մեծ ծառայութիւնը, հարց կը տրուի թէ ի՞նչ կը նշանակէ «Ադրբեջան — ԼՂՀ» միասնական պետութիւն» հասկացողութիւնը: Մանաւանդ երբ այնպէս կը թուի որ նախագահն ալ համամիտ է այդ ձեւին: Սուր հակադրութիւն մը կը մատնուի նաեւ փոխզիջումներու առընչութեամբ: Նամակագիր կազմակերպութիւնը ամբողջական համաձայնութիւն կը յայտնէ Ղարաբաղեան շարժումի այն գործիչներուն որոնք կը պնդեն թէ հայկական կողմը ոչինչ ունի հակառակորդին զիջելու երբ իր արեան գնով ազատագրած է պատմական Արցախի հողերը: Հակառակ կեցուածք թելադրելով անոնք կը պահանջեն որ միշտ ներկայացուի Շահումեանի, Մարտակերտի, Մարտունիի շրջաններուն գրաւման տակ մնացած տարածքներուն պահանջքը:

Կը թելադրեն նաեւ չմոռնալ որ Ադրբեջանի մէջ ձգուած են քանի մը հարիւր հայկական գիւղեր, աւելի քան 100 հազար բնակարան, դրամատուներուն մէջ միլիառաւոր ռուբլի որոնք փոխ հատուցումի պահանջքի առարկայ պէտք է ըլլան Ադրբեջանէն, ինչպէս Հայաստան բրաւ մեկնող Ադրբեջանցիներուն բնակարաններուն համար: Ադրբեջանէն գաղթելու պարտադրուած շուրջ 400 հազարնոց գանգուած մը կայ որուն նոյնպէս կրած վընասներուն հատուցումը պէտք է դիւանագիտական սակարկութիւններու նիւթ դառնայ:

Սահմանուած նուազագոյն աշխատավարձքին իրականութեան հետ անկապ ընոյթին, հեռաձայնի ցանցին նման ռազմավարական բնագաւառ մը օտարներու տնօրինութեան ենթարկելուն, անգործութեան մատնուած ձեռնարկութիւններու պատճառած մեծ վնասին ու պատասխանատու պաշտօններու միայն «գաղափարակից«ներու յանձնումին մատնանշումով ամբողջ ժողովուրդին դժգոհութիւններն ու տրտունջները կ՚ամփոփէ բաց նամակը. իսկ երբ անոր վրայ կ՚աւելնան Արցախի առընչուած պարագաներն ալ, կը գծուի Հայաստան — Արցախ միասնութեան պատկեր մը որ հեռու է երազուածը ըլլալէ:

Իսկ ինչ կը վերաբերի պատասխանի ակընկալութեան, ան նամակի մը սահմաններէն շատ աւելին պէտք ունի արդարացած նկատուելու համար: Բան մը որ բաւական անհաւանական է ներկայի իրավիճակին մէջ երբ քաղաքական ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացած է նախկին նախարար մը դատելու — չդատելու վէճին վրայ, կրեթէ որպէս ամէնէն կենսական հարց:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՒԵՏԻՔ

Պաշտօնաթերթ Հայ կաթողիկէ պատրիարքութեան:

Սեպտեմբեր — Դեկտեմբեր 1998

Պէյրութ (Լիբանան)

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՆԿՈ՞ՒՄ

Տարաթ մը առաջ հայկական թերթ մը հետեւեալ լուրը կուտար. Յունուար մէկ, 1999-ի տուեալներով, Հայաստանի մէջ 76 կուսակցութիւններ գրանցուած էին Արդարութեան Նախարարութեան մօտ: Նաեւ՝ 1938 կազմակերպութիւններ եւ 905 լրատուական միջոցներ: Այս հաշուով, մօտաւորապէս 2919 զանազան կազմակերպութիւններ եւ կուսակցութիւններ կը գործէին Հայաստանի մէջ: Հետաքրքրական պիտի ըլլար գիտնալ թէ Արցախի մէջ քանի՞ կուսակցութիւններ եւ կազմակերպութիւններ կը գործէին:

Վստահ եմ որ այս թիւերը որոշ անձերու երեւակայութեան մէջ միայն կրնան գոյութիւն ունենալ, թէեւ երբ նկատի առնենք հայկական մեծամտութիւնը, շատ բնական պիտի նկատուին տրուած թուանշանները: Պիտի չզարմանամ եթէ ամիս մը եւք լրատու գործակալութիւնները հպարտօրէն ծանուցանեն թէ քսան կամ յիսուն նոր կազմակերպութիւններ եւ կուսակցութիւններ կեանքի կոչուած են: Եւ ինչո՞ւ ոչ: Նախ՝ մարդիկ գործ չունին, հետեւաբար որեւէ բանով մը պիտի զբաղին. եւ ի՞նչ աւելի յարմար է այս ժամանակներուն՝ քան գրականութիւնը — արձակ թէ չափածոյ, թէեւ Գրողներու Միութեան քարտուղարը Արդար Աւինեան մի քանի ամիսներ առաջ կը գրէր. «Աղքատ մարդը չի կարող բարձր գրականութիւն ստեղծել: Աղքատ գրողի ստեղծագործութիւնն էլ աղքատ կը լինի»: Եւ մենք Աւինեանի տրամաբանութեամբ կընանք քաջաբար յայտարարել որ Պետրոս Դուրեան «բարձր գրականութիւն» չէ ըստեղծած, որովհետեւ աղքատ էր եւ աղքատ ալ մեռաւ. աւելին՝ հազիւ քսան տարիներ կրցաւ ապրիլ: Ա՛լ չենք յիշեր Մեծարենցը, Տէրեանը եւ շատ ուրիշներ — բոլորն ալ, անշուշտ, աղքատ: Այս հերետիկոսը պատրաստ է հայ գրականութիւնը կրակի տալ եւ ջնջել այն բոլոր երկերը, որոնք ստեղծագործուած են «աղքատ մարդոց» կողմէ, անշուշտ թացին հետ կըրակին տալով նաեւ չորերը: Ուրե՞մն: Ի՞նչ ուրեմն. բոլոր գրողները, Հայաստանի մէջ կամ արտասահման, եթէ կ՚ուզեն գրական աշխարհ մուտք գործել, պարտաւոր պիտի ըլլան նախ Հայաստանի իշխանութիւններէն վկայագիր ստանալ՝ որով փաստուի իրենց հարստութիւնը եւ ապա երկրորդ վկայագիր մը առնեն նոյն Աւինեանէն:

Մեր հերոսը նաեւ քարտուղարն է «Նոր Դար» ամսագրին: Ա՛լ Աստուած գիտէ թէ ի՛նչ յօդուածներ կը թխմուին անոր էջերուն վրայ. բայց զարմանալի է որ Աւինեանի մը յանձնուած է ամսագիր հրատարակելու կարեւոր պաշտօնը:

Կը յիշեմ թէ գրագէտներ եւ քննադատներ 50-ական թէ 70-ական թուականներուն ի՛նչ դժուարութեամբ իրենց ձեռագիրները պետական քննիչներէն վաւերացնել կուտային, որպէսզի տուեալ երկի մը տպագրութենէն ստացուած գրեթէ չնչին գումարով ընտանիք կերակրէին: Սովետական վատ կարգերու օրերուն գրագէտ մը կամ գրականագէտ մը տարիներով պէտք է սպասէր մինչեւ որ տեղ մը հասնէր եւ կարենար թէ՛ ընտանիք պահել եւ թէ գրականութեամբ զբաղիլ:

Սովետահայ գրականութիւնը ընդարձակ դաշտ մըն էր, ուր ցորենին կողքին կ՚աճէին փուշեր ու տատասկներ: Լաւը կը պահուէր, իսկ տատասկը կը չորնար եւ կ՚անհետանար, թէեւ կաշառակերութիւնն ու կուսակցական միջամտութիւնները տաղանդաւոր գրողներ կրնային մէկ անկիւն նետել եւ կամ անտաղանդները բարձրացնել: Քանիներ, որոնք տաղանդ ունէին բայց պաշտպան չունէին՝ կը հարկադրուէին մեկուսանալու եւ կամ ուրիշ ասպարէզ մը մտնելու: 1966-ի աշնան եռեկոյ մը Երուսաղէմի Եղիշէ Պատրիարքը Օփերայի մուտքին մի քանի գրագէտներու հետ կը խօսակցէր զանազան նիւթերու շուրջ, հմայելով զանոնք իր պերճախօսութեամբ: Երբ պահ մը լռութիւն տիրեց, ամչկոտ երիտասարդ մը փորձեց մօտենալ Պատրիարքին, եւ գրպանէն տետրակ մը հանելով տալ իրեն: Գրագէտները, որոնց մէջ էր նաեւ Սիլվա Կապուտիկեան, անմիջապէս հեռացնել փորձեցին զինք, մինչ Պատրիարքը ժպիտով մը առաւ տետրակը եւ մի քանի էջեր նայելէ ետք խրախուսական խօսքեր ըրաւ, քաջալերեց, շուրջիններուն պատուիրեց որ օգնեն երիտասարդին: Չեմ գիտեր թէ այդ պատուէրը դէթ մասամբ գործադրուեցա՞ւ:

***

Տարիներ անցած են այդ օրերէն: Հայաստան անցած է երկրաշարժէն, Ղարաբաղի ազատագրական պայքարէն, տակաւին յամեցող ազերի եւ թրքական շրջափակումէն, հարիւր հազարաւոր գաղթականներու տագնապէն եւ տակաւին զանազան դժուարութիւններէ: Մեծ թիւով Հայեր հեռացած են սուրբ հողէն եւ ապաստանած անծայրածիր Ռուսիոյ մէկ ծայրէն միւսը, ամէն մէկ քայլին հայրենի մասունք մը նետելով օտար հողերուն վրայ: Ուրիշ հազարաւորներ ցիրուցան են Լեհաստանի, Չեխ Հանրապետութեան եւ այլ երկիրներու մէջ, մինչեւ Գերմանիա, Հոլանտա, Ֆրանսա, Միջին — Արեւելք եւ այլուր: Ո՞վ պիտի տէր կանգնի հայ սուրբ հողին, անոր՝ որուն համար այնքան արիւն հեղուած է դարերով:

Աղքատութիւնը իր գոհերը կը փնտռէ. մարդիկ կը ծախեն ինչ որ մնացած է իրենց տուներէն ներս. աղքատութիւնը նաեւ իր զոհերը կը փնտռէ ու կ՚առնէ ամէնէն քիչ պատսպարուած անձերէն, ըլլան անոնք կիներ կամ մատաղ աղջիկներ: Բարոյականութիւնը ի սպառ անհետանալու վրայ է:

Անցեալները թերթի մը մէջ փոքր բայց սարսափելի լուր մը կարդացի. Յարութիւն Մինասեան, Երեւանի գլխաւոր հոգեբոյժը, Յունուար 5-ին յայտարարած է թէ Հայաստանի իշխանութիւնները պէտք է արտօնեն բազմակնութիւնը. ան ըսած է. «Այս հարցին ես կը մօտենամ ոչ թէ իբրեւ պարզ քաղաքացի մը, այլ որպէս բժիշկ»: Մինասեանի համաձայն, բազմակնութեան արգիլումը մարդկային իրաւունքներու ներհակ է անոնց համար՝ որոնք կ՚ուզեն «միութիւն մը երեք կամ հինգ անձերով»: Մինասեանի համաձայն, «բազմակնութիւնը ժխտական արդիւնք մը պիտի չունենայ հայ կիներու վրայ, բայց միւս կողմէ պիտի մէկդի դնէ ապահարզանի հարցը, ինչպէս նաեւ այրերու յարաբերութիւնները իրենց կիներէն զատ ուրիշ էգերու հետ»: Ըստ Մինասեանի, հայ ամուսիններու 95 առ հարիւրը իրենց կիներէն զատ ուրիշներու հետ կը յարաբերին: Մինասեան կ՚ըսէ. «Իրականութեան մէջ, կինս համաձայն է այս յարաբերութեան, եւ նաեւ գիտէ իմ յարաբերութիւններս ուրիշ էգերու հետ»:

Ուրեմն այսքա՞ն բարոյական անկում կը տիրէ մեր հայրենիքէն ներս:

Պիտի առարկուի որ անօթութիւնն ու անգործութիւնը այսպիսի կացութիւններու կը մատնեն հասարակութիւնները: Բայց ինչպէ՞ս էր որ հայկական ցեղասպանութեան օրերուն փոքր աղջնակն մինչեւ հասուն կինը, եւ մանչուկէն մինչեւ չափահասը զոհուեցան գիտակցաբար բայց տեղի չտուին սոսխին.

Արդեօ՞ք Հռոմի օրերն են Հայաստանի մէջ: Արդեօ՞ք Ափրիկէի հեռաւոր անտառներու կիսավայրենի ցեղերն են բոյն դրած մեր «դրախտավայր»ին մէջ:

Եւ այսպէս, դանդաղօրէն, այս բազմատեսակ օտարամուտ ախտերը Երեւանէն պիտի տարածուին (եթէ արդէն, չեն տարածուած) երկրին բոլոր մասերը, պիտի ցանեն չար որոմը, որպէսզի թշնամիին ուզածը իրականանայ:

Եւ ազգովին տակաւին երես ունինք օտարներուն յայտարարելու թէ մենք պատմութեան մէջ քրիստոնէութիւնը ընդունող առաջին ազգն ենք: Ի՜նչ ախուր խեղկատակութիւն:

Ո՞ւր են կրօնականները: Ո՞ւր է Եկեղեցին: Ո՞ւր է Էջմիածինը:

Եթէ գիտցող չկայ, ես ըսեմ. եկեղեցի շինելու վրայ են...:

Մայր տաճար՝ Երեւանի ամէնէն գեղատեսիլ դիրքին վրայ, որուն ծախքը միլիոնաւոր տոլարներ կը խլէ ամէն կողմէ:

Մայր տաճար՝ նշելու քրիստոնէութեան մուտքը Հայաստան:

Մայր տաճար՝ երբ բնակչութեան մեծագոյն մասը քրիստոնէութենէն լուր չունի:

Մայր տաճար՝ երբ Երեւանէն ոչ շատ հեռու կը բարձրանայ յաւերժական Սուրբ Էջմիածինը, Լուսաւորչի հիանալի տեսիլքին խորանը:

Եւ եթէ եկեղեցի պէտք է շինուի, ինչո՞ւ Երեւանէն դուրս՝ շրջաններու մէջ փոքր թէ միջակ մեծութեամբ եկեղեցիներ չեն շինուիր:

Եւ ինչո՞ւ կիսափուլ մատուռներն ու եկեղեցիները չեն նորոգուիր:

Ո՞ր Հայը զլացած է իր նուիրատուութիւնը եկեղեցիի նորոգութեան համար:

Ո՛չ ոք:

Ուրե՞մն:

ԱՐԱՑ ԳԱԼԱՑՃԵԱՆ

«Նոր Օր»
Յունուար 21

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԿԻԵՒ ԿԸ ՀԵՏԵՒԻ՞ ՄԻՆՍԿԻ ՕՐԻՆԱԿԻՆ

Առայժմ, յատկապէս ամանորի տօնական օրերու եռուզեռին մէջ ուկրանացի ժողովուրդին ուշադրութենէն վրիպեցաւ Դեկտեմբեր 25-ին ստորագրուած Ռուսաստան - Բելառուսիա համաձայնագիրը որով երկու երկիրներու նախագահներ հիմը կը դնէին դաշնակցային պետութեան մը. տեսակ մը փոքրիկ Խորհ. Միութեան:

Ուկրանացիները մեծամասնութեամբ ժխտական հակազդեցութիւն ցոյց տըւին այդ քայլին, անշուշտ, բացի համայնավարներէն, Ընկերվար կուսակցութեան իրենց համակիրներէն եւ Հողագործական կուսակցութենէն: Դժգոհութիւնը, մեծցնող ազդակ մը եղաւ ուկրանական Խորհրդարանի նախագահին Մոսկուայի մէջ վերջերս կատարած հաւաստումը. ան մոսկուացի իր պաշտօնակիցները կը վստահեցնէր թէ Ուկրանիա խրացուցած էր հասարակաց պաշտպանութեան մը եւ նոյնիսկ հասարակաց դրամանիշի մը սկզբունքը: Այլ խօսքով՝ տրամադիր էր հրաժարելու գերիշխան պետութեան բոլոր յատկանիշներէն: Աւելորդ է ըսել որ Ալ. Տաչենկօ իր գլխաւորած Խորհրդարանին անունով նման յայտարարութիւն կատարելու իրաւունք չունէր: Արդէն Կիեւ վերադարձին տասը կուսակցապետեր անոր անմիջական հրաժարականը պահանջեցին: Անոր ընթացքը կը նմանցնեն Բելառուսիոյ նախագահ Լուկաշէնկոյի ընթացքին, քանի որ ան էր Ռուսաստանի հետ դաշնակցութիւն կազմելու ծրագիրը իրականացնողը: Հարցը կարեւոր է երկրին համար ուր անտեսական ճգնաժամը ընկերութիւնը կը մղէ դէպի համայնավարներն ու ձախակողմեանները: Առաջին առիթին անոնք պատրաստ են յարմար գետինը ընծայելու ռուսական աշխարհակալութեան, Ուկրանիոյ գերիշխան պետութեան մէջ: Իսկ Ռուսաստան - Բելառուսիա վերամիաւորումը ահազանգ մըն է թերեւս Ուկրանիոյ համար:

Խորհ. Միութեան քայքայումէն ետքն ալ Ռուսաստան պահեց իր աշխարհակալ գիծը: Կը շարունակէ իր ազդեցութեան գօտիին մէջ պահել բազմաթիւ շրջաններ: Ինչպէս կը գրէ ուկրանացի լրագրող մը, հոն դարաւոր աւանդութեան կարդանցած է այլ ժողովուրդներու ազատագրկող ու բարերար ըլլալու յաւակնութիւնը: Կայ նաեւ այլ աւանդական գիծ մը որ կը կայանայ միշտ թշնամական շրջապատ մը ունենալու համոզումին մէջ: Ատոր համար է որ ռուս համայնավարներն ու ժողովրդավարները միացած են ՕԹԱՆ-ի դէպի Արեւելք ընդլայնումին պատուար կանգնելու համար:

Նոյն յօդուածագիրը կը յիշէ Ռուսաստանի պատմութեան մասին ուկրանացի հետազօտողի մը սահմանումը թէ ան «ընկերային խենթութեան հոլովոյթ մըն է, պայծառատեսութեան կարճատեւ ընդմիջումներով»: Ապա հարց կու տայ թէ ներկայի պայծառատեսութիւնը արդեօք արդէն աւարտին մօտեցած չէ՞:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՀՐԱԺԵՇՏԸ ՄԱՐՕ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ

Յունուար 31-ին Երեւանցիները վերջին հրաժեշտ տուած են գրող ու թարգմանիչ Մ. Մարգարեանի: Կամերային երաժշտութեան տան մէջ զետեղուած դագաղը շրջապատուած է գրական, արուեստի մարդի ներկայացուցիչներէ, ղեկավար դէմքերէ, ուսանողներէ: Վերջին հրաժեշտի փութացած են վարչապետը, Մշակոյթի նախարարը, Գրողներու Միութեան նախագահը, ինչպէս նաեւ նախկին ղեկավարներ՝ Լ. Տէր - Պետրոսեան, Բ. Արարքցեան եւ ուրիշներ: Գրագիտուհի Անահիտ Սահինեան մաղթած է որ նոր սերունդները եւս ունենան գրականութեան այն նոյն վայելքը որ եղած է իրենց՝ իրեն, Մ. Մարգարեանինը, սերընդակից միւս դէմքերունը: Յարգանքի, ոգեկոչումի ելոյթներէ ետք Մ. Մարգարեանի դագաղը ճամբայ հանուած է դէպի վերջին հանգստավայրը՝ Բիւրական:

ՄՈՑԱՐԹԻ ԳԱՆԿԻՆ ԱՌԱՍՊԵԼԸ

ԳԻՏՆԱԿԱՆ ՄԸ ԲԱՒԱԿԱՆ ԼՈՒՐՋ ՄՕՏԵՑՈՒՄՈՎ ԿԸ ՓՈՐՁԷ ՓԱՍՏԵԼ, ԹԷ ՄՈՑԱՐԹԻ ԵՆԹԱԴՐԵԱԼ ԳԱՆԿԸ ԻՐԱՊԷՍ ԿԸ ՊԱՏԿԱՆԻ ԱՆՈՐ

Կզակէ զուրկ գանկ մը, որուն վրայ արձանագրուած է «Վոլֆկանկ Ամատէուս Մոցարթ» անունը, խնկական է եւ բազմաթիւ տեղեկութիւններ կրնայ հայթայթել հռչակաւոր յօրինողին ճակատագիրին վերաբերեալ: Գէթ այսպէս կը հաւատայ աւստրիացի գիտնական մը:

Դասական երաժշտութեան հանճարներէն Մոցարթի մարմինը աւելի քան 200 տարի առաջ դրուած էր պարկի մը մէջ եւ թաղուած էր անանուն փոսի մը մէջ: Աւստրիացի գիտնական Կոթֆրիտ Թիխի կ'ըսէ, թէ յաջողած է գտնել գանկին «ուղեւորութեան» հետքը՝ Վիէննայի մէկ գերեզմանէն մինչեւ Մոցարթի ծննդավայր Սալցպուրկի Մոցարթէում հիմնարկը, ուր անիկա ամփոփուած է տուփի մը մէջ:

«Հազարաւոր գանկերու շարքին դիւրութեամբ պիտի գտնէի Մոցարթի գանկը: Ան թաղուած էր իր կեղծամով, հետեւաբար գանկին արտաքին բաժինը լաւ պահպանուած է», կը բացատրէ ան:

Գանկին վրայ նշմարելի են ակռաներու հիւանդութեան հետքեր: Մոցարթ յաճախ կը գանգատէր ատամնացաւէ:

Աւելի՛ն. ոսկորին դիւրաբեկ կառոյցը մատնել կու տայ Մոցարթի մանկութեան ոսկրաթեքութեան հիւանդութեան մասին: Ոսկրային տկարութիւն մը, որ կը յառաջանայ Տէ կենսանիւթի պակասէն, եւ Մոցարթի օրերուն համատարած հիւանդութիւն մըն էր Եւրոպայի տարածքին:

Սակայն աւստրիացի գիտնականին հաստատումները այնքան ալ չեն խանդավառեր Մոցարթէում հիմնարկին պատասխանատուները, որոնք կ'ըսեն, թէ գանկը կեղծ է եւ ոչ մէկ փաստ կայ, թէ անիկա իրապէս պատկանած է յօրինողին, որ մահացած է 1791-ին, 35 տարեկանին:

Միջազգային 10 մասնագէտներ 1991-ին քննեցին գանկը: Անոնք եզրակացուցին, թէ անիկա հաւանաբար Մոցարթի չէր պատկաներ», կ'ըսէ հիմնարկին բանբերը:

Աւստրիացի գիտնականը, որ ամիսներ շարունակ քննած է գանկը, վստահ է, թէ կրնայ փաստել անոր պատկանելիութիւնը: Գանկը ունի լայն եւ բարձր ճակատ մը, որ յստակօրէն պատկերուած է երաժիշտին դիմանկարներուն մէջ:

Թիխի վերջերս հրատարակեց «Մոցարթ'ց Անուիլինկ Լեկչսի» անունով գիրք մը, որ լոյս կը սփռէ յօրինողին վաղահաս մահուան շուրջ տիրող խորհրդաւորութեան վրայ: Նիւթ մը, որմէ ներշնչուած էր 1985-ին մեծ հռչակ ապահոված Միլոս Ֆորմանի «Ամատէուս» ժապաւէնը:

Ժապաւէնին մէջ պալատական երաժիշտ Անթոնիօ Սալիէրի դաւ կը նիւթէ խորտակելու համար իր երիտասարդ մրցակիցին ապագան եւ կը թունաւորէ զայն: Սակայն Թիխիի համաձայն, գանկը կը պատմէ այլ բան. «Մոցարթ թունաւորուած չէր», կ'ըսէ մասնագէտը:

Գանկին ամէնէն ցայտուն խւրայատկութիւններէն մէկը 8 սմ. երկարութեամբ ճեղք մըն է ձախ քունքին վրայ: Մասնագէտին կարծիքով, Մոցարթ վիրաւորուած ըլլալու է ձիէ մը իյնալով կամ սաստիկ հարբած վիճակի մէջ (ան նշանաւոր գինեմոլ մըն էր):

«Մոցարթ 1790-ին իր մէկ բարեկամին գրած է, թէ իր գլուխը վիրակապով փաթթուած էր յօդացաւի պատճառով», կը բացատրէ մասնագէտը: Ան կը թուէ Մոցարթի մահուան 13 հաւանական պատճառները եւ անոր մէջ դեր ունեցած բազմաթիւ մարդիկ, սկսեալ՝ Սալիէրիէն մինչեւ Մոցարթի կնոջ սիրականը: Սակայն ան կ'ենթադրէ, որ յօրինողը շատ աւելի սովորական պատճառով մահացած է:

«Հաւանաբար Մոցարթ մահացած է հարբուխի եւ իր գանկին ճեղքին պատճառով», կ'ըսէ ան: Թէեւ ճեղքը մածուցուած է, սակայն հաւանաբար դեր մը ունեցած է Մոցարթի խելագարութեան եւ հոգեկան անկումի տագնապներուն մէջ, որոնցմէ յաճախ կը տառապէր ան իր կեանքին վերջին տարուան ընթացքին:

Իր ժամանակին վիէննական սովորութեան համաձայն, Մոցարթ դրամազուրկ ըլլալով՝ թաղուած է համայնական գերեզմանի մը մէջ, առանց տապանաքարի: Սակայն ան հանգիստ չէ ձգուած իր փոսին մէջ գտնուող անանուն այլ մարմիններու կողքին:

Մոցարթի թաղումէն 10 տարի ետք տեղւոյն գերեզմանափորը դուրս բերած է անոր աճիւնները եւ գանկը պահած է իրբեւ արժէքաւոր իր: Այնուհետեւ անիկա անցած է ձեռքէ ձեռք, նոյնիսկ պատկանած է մարդակազմութեան փրոֆ.ի մը, մինչեւ որ հասած է Սալցպուրկ, 1902-ին:

Մոցարթի ժամանակներուն գանկեր գողնալը արտասովոր արարք մը չէր: Անոր ժամանակակից երաժշտական այլ տիտան մը՝ Ժոզէֆ Հայտըն եւս իր գանկը կորսնցուցած էր. Նուիրեալ երկրպագու մը զայն պահպանած եւ ցուցադրած էր իր պարտէզին մէջ:

Մոցարթէում հիմնարկը որոշած է չցուցադրել գանկը: «Ան կը ննջէ կղպուած արկղի մը մէջ», կ'ըսէ անոր բանբերը:

«Ազդակ»

ՍԱՐՕՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՕՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Գեղարդայ վանքի բակը զբօսաշրջականներով էր լցուել: Արտաշատի գիւղերից մէկի երեխաներն էին, որ էքսկուրսիայի էին եկել: Իմանալով, որ Սարոյեանը Գեղարդում է, խմբուել էին, ու երբ նա երեւաց, ծափահարութեամբ դիմաւորեցին:

Երեխաների հանդիպելիս մտնում էր իր տարերքի մէջ: Նախ բոլորի անուն - ազգանունները էր հարցնում, ապա տալիս էր իր երկրորդ մշտական հարցը.

- Ուսկի՞ց կու գաք...

Սովորաբար սկզբում չէին հասկանում հարցը:

Էջմիածնում, Կոմիտասի արձանի մօտ մանկամարդ աղջիկների հանդիպեց.

- Ուսկի՞ց կու գաք...

- Ապարանից, - ասացին աղջիկները: Ծիծաղեց:

- Հիանալի պատասխան: Դուք կրնաք ապարանէն գալ:

Բացատրեցի, որ մօտիկ գիւղ կայ, անունը Ապարան, այդ գիւղից են եկել:

- Հասկցայ: Բայց միեւնոյն է, հիանալի պատասխան տուին, ասոնք իսկապէս այն միւս ապարանէն կու գան...

Եւ ահա նորից.

- Ուսկի՞ց կու գաք, մինիկ որտեղացի՞ էք...

Երեխաների հետ խօսելու, նրանց հետ ները մտերմանալու զարմանալի յատկութիւն ունէր: Ոչ, ինքը չէր մանկանում, երեխաներին հասուն մարդկանց տեղ էր դնում ու հետները սկսում խօսել իբրեւ հաւասարը հաւասարի, ու երեխաներն իսկոյն վստահում էին նրան:

Շէկ, կարմրաւուն մազերով մի աղջկայ հարցրեց.

- Քու անունդ ի՞նչ է...

- Լա-ու-րա, - վանկ առ վանկ, բարձր, համարձակ, համարեա գոռալով, ասաց աղջիկը:

Յետոյ յաճախ էր յիշում նրան:

- Կը յիշե՞ս այն կարմիր գլուխով աղջկան, այդ ինչ ազատ, համարձակ պոռաց. Լա-ու-րա... Քէֆս եկաւ... Երեխաներ պիտի այդպէս ազատ, համարձակ մեծնան...

Յետոյ Գեղարդայ ձորի փոքրիկ ճաշարանում սեղան նստեցինք:

Շիրազը Սարոյեանի կենացի վրայ բանաստեղծութիւններ արտասանեց:

- Ե՞րբ գրեցիր այդ բանաստեղծութիւններ...

Շիրազը պատասխանեց չիրազավարի.

- Հազար տարի առաջ եւ... Հազար տարի յետոյ..

Սարոյեանը որոտաց.

- Հօ՜, հօ՜, հօ՜, հիանալի է, քո այդ պատասխան շատ հաւնեցայ... Գիտես, թէ ինչ կ'ըսես, շատ հաւնեցայ...

Շատ պիտի հաւանէր, այո, որովհետեւ այդ նոյն խօսքերն ինքը վաղուց էր գրել: Գրել իր «Քաղցածները» պիեսի նախաբանում. «Ես մոռացել եմ, թէ երբ է գրուել այս պիեսը: Ինչ կարեւորութիւն: Այն կարող էր գրուած լինել հազար տարի առաջ եւ կարող է գրուել հազար տարի յետոյ»:

Նորից շուռ եկաւ Շիրազի կողմը, գլուխը վարուվերեց ու նորից որոտաց.

- Հիանալի էր...

- Ինծի պէս խելառ է, - ասաց Շիրազը:

- Ի՞նչ ըսել է խելառ...

Բացատրեցի:

- Այո՛, այո՛, կ'ընդունիմ: Այն բոլոր մարդիկ, որ կը գրեն, քիչ մը խենթ են արդէն:

Յետոյ, մի այլ առիթով, ինձ պատմեց.

- Եղաւ, որ խենթցայ... Պատերազմի ժամանակ էր: Երեսուներեք օրէն «Ուեսլի Ճեքսընի արկածներ» գրեցի ու խենթցայ... 72 ժամ խենթ եղայ, խենթութիւն եկաւ վրաս... Մարդ չիմացաւ: Ես ու իմ աստուած կռուեցանք, կռուեցանք... Ես յաղթեցի...

Մի փոքր լռեց ու աւելացրեց.

- Ոչ, իմ աստուած յաղթեց... Իմ աստուած ես եմ... Գիտես, ամենամեծ խայտառակութիւն, ամենամեծ կեղծիք պատերազմ է: Բան մը պատմեմ, լսէ. պատերազմի ատեն եկան, ինծի ըսին. կեանքդ ապահովագրէ, որ եթէ սպաննուիս, ընտանիքդ 10 հազար տոլար ստանայ... Ջեմ ուզեր ըսի... Գացին, եկան... Ջեմ ուզեր, ըսի... Այդ գործ հասաւ ժեներալին: Կանչեց. ինչո՞ւ քո կեանք չես ապահովագրեր, որ քա սպաննուելէն վերջ ընտանիքդ 10 հազար տոլար ստանայ... Ես, ըսի, 20 հազար տոլար արդէն տուած եմ ընտանիքիս ու չեմ ուզեր... Կը հասկնա՞ս, ինչ կ'ըսեն... Կ'ուզէին իմ կեանք 10 հազար տոլարով առնել: Այդ խայտառակութիւն է, կեղծիք: Պատերազմէն վերջ մելամաղձութիւն իջաւ վրաս... Սարսափեր, նեղուեր էի, նեղուեր էի աշխարքին դէմ: Այդ ինչ խայտառակութիւն ըրին, ժողովուրդ ջնջեցին... Տարի մը տող մը իսկ չկրցայ գրել... Յետոյ այդ մելամաղձութիւն, այդ խենթութիւն օգտակար եղաւ ինծի, շատ բան հասկցայ...

Գեղարդայ ձորի փոքրիկ ճաշարանում Վաչէ Ցովսէփեանի դուդուկը թախիծ էր փռում:

- Քու երգ երգ չէ, աղօթք է, դուն հանճար ես, - ասաց Վաչէ Ցովսէփեանին:

Ու երբ ծփում էր այդ թախիծը, երբ Սարոյեանն այդ խօսքերն էր ասում, մտքիս մէջ «Ուեսլի Ճեքսընի արկածներից» պատկերներ, էջեր էին արթնանում, արթնանում էր Ուեսլիի թախիծը, եւ նրա աղօթքանման խօսքերն էին հնչում.

«Տենդի մէջ ես հասկացայ շատ ու շատ բաներ, որ գրքեր կարդալով չես սովորի, եւ ես երդուեցի յիշել դրանք, երբ անկողնից կը կարողանամ վեր կենալ: Խօսքերը, որ ես լսում էի քնի մէջ, միախառնւում, դառնում էին ինչ-որ զօրեղ մի գիրք, որի լեզուն ես նախօրօք չէի սովորել, բայց այնուամենայնիւ հասկըցայ. "Ապրիր, եւ թող չընդհատուի չընչառութիւնը քո: Տես ծաղկեալ վարդերի պարտէզները, ընչիր արքայական վարդի բուրմունքը: Գնա քաղաքային գինետներ, ըմպիր խենթացնող հեղուկի պուր-պուր գաւաթը: Եւ թող աջդ գաւաթ դառնայ քո սիրեցեալ կնոջ սոփնքի համար: Ձախ ձեռքիդ մատները հիւսիր նրա ձախ ձեռքի մատներին, եւ վերջալոյսից մինչեւ արշալոյս շրթունքները քո ձուլիր նրա շրթունքներին"»...

(Շար. 43)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սարգիսեան ընտանիքներ _ Թորոնթօ, Փարիզ, Ճենեւա _ կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ - հօր՝

ՄԿՐՏԻՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ-Ի

մահուան երրորդ տարելիցին առթիւ, այս Կիրակի, Փետրուար 7-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս _ Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ
15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS
մէջ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՍԻՐՈՑ ՍԵՂԱՆ
ՏԵԱՌԸՆԴԱՌԱՋԻ
ԵՒ
ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ
ԱՌԹԻԻ

կազմակերպութեամբ՝
Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբին

Կիրակի, Փետրուար 14, ժամը 13-ին Եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ

Carnaval - Début du Carême

Le Comité des Dames de la Cathédrale Arménienne St. Jean-Baptiste

organise une Agape
le Dimanche 14 Février à 13h
Salle «Nourhan Fringhian»
15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

Նուիրատուութիւն՝ ծախքերու մասնակցութեան

Participation aux frais
Pour tous renseignements appeler:
Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝

01 _ 43 _ 59 _ 67 _ 03
01 _ 47 _ 43 _ 12 _ 66
կամ՝
01 _ 46 _ 62 _ 01 _ 29
թիւերուն,

ASSOCIATION CULTURELLE
N A R E G

NAREG DOURIAN
et le THEATRE DE LA BOHEME
présentent
« L'EXTRA-TERRESTRE »
le Vendredi 12 février à 21 heures
à la Salle des Fêtes d'Enghien-lesBains (face au Casino, parking assuré)
rires et fou-rires assurés !!!
P.A.F. : sur place : 100 F.
en pré-vente: 80 F. jusqu'au 9 février, en réservant au :
01. 34. 12. 84. 45 ou **01. 34. 17. 22. 82** (heures de bureau)
ou directement dans les points de vente (Chocolats Léonidas à Enghien-les-Bains, la Librairie du Centre des Raguenets à St-Gratien).
Prix unique de 50 F. pour les étudiants.

ԳԵՐԵԶՄԱՆՕՐՀՆԷՔ
ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ ԾԱՌԱՅԱԾ ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Ներկայիւս կը յայտնենք մեր ժողովուրդին, թէ Շաբաթ օր, փետրուար 6ին, փարիզեան Շրջանի տարբեր քաղաքներուն մէջ հանգչող Հանգուցեալ Հոգեւորականներուն դամբաններր պիտի օրհնուին ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցին՝

ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ ժամը 11-ին
Գէորգ Քհնյ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ,
Պարգեւ Քհնյ. ՄԻՐՃԱՆԵԱՆ,

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕ՝ ժամը 11-ին
Եսայի Քհնյ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ,

ԱՐՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍ՝ ժամը 11-ին
Յուսիկ Քհնյ. ԱԴԱՄԵԱՆ,

ՇԱՒԻԼ՝ ժամը 12-ին
Ղեւոնդ Քհնյ. ՍՈՄՈՒՆՃԵԱՆ,
Բարթող Քհնյ. ԹԱԳԸՄՃԵԱՆ,

ՆԷՕՅԻ՝ ժամը 13-ին
Մեսրոպ Քհնյ. ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ,

ՊԱՆԵԷՕ-ՓԱՐԻԶԻԷՆ՝ ժամը 13-ին
Ադդէ Քհնյ. ՓԱՅԼԱԿԵԱՆ,

ՓԱՆԹԷՆ-ՓԱՐԻԶԻԷՆ՝ ժամը 13-ին
Բառնաբաս Քհնյ. ԽՆՏԱՄԵԱՆ,
Գրիգոր Քհնյ. ՃԷՊԷՃԵԱՆ,
Ներսէս Քհնյ. ԳԱՆՃԵԱՆ,
Աբիսողոմ Քհնյ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ,
Մկրտիչ Քհնյ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ,
Գէորգ Քհնյ. ՆԻԶԱՄԵԱՆ,
Յարութիւն Քհնյ. ՃՈՐԹՈՒԽԵԱՆ,

ԱՆԻԷՐ՝ ժամը 14-ին
Թովմաս Քհնյ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ,

ՓԷՐ-ԼԱՇԷԶ՝ ժամը 15-ին
Վռամշապուհ Արք. ՔԻՊԱՐԵԱՆ
ի Տանէ ԱՐՋՈՒԿԵՆՑ,
Արտաւազդ Արք. ՍԻՒՐՄԷԵԱՆ,
Սերովբէ Արք. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ:

Կը հրաւիրուին Հանգուցեալ Հոգեւորականներու ընտանեկան հարազատներն ու մեր ժողովուրդը ներկայ ըլլալու գերեզմաններու այս օրհնութեան:

LE COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE DE L'UGAB
propose
CONFERENCE SUR L'ETAT ACTUEL DE LA VILLE D'ANI
présentée par le
Dr. Jean-Michel THIERRY
avec Projection de Diapositives
Dimanche 7 Février à 15 heures 30
Centre Culturel **Alex Manoogian**
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
Métro : Courcelles
—— Entrée libre ——

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

ՏՕՆ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ԵՒ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ

Հարաւային Ֆրանսայի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հոգեւորականաց Ժողովը, Սրբոց Վարդանանց եւ Ղեւոնդեանց Քահանայից ազգային – կրօնական տօներու առթիւ, սիրով կը հրաւիրէ շրջանի հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ մասնակցելու հետեւեալ արարողութեանց.

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, փետրուար 8

Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

Ժամը 17-ին Երեկոյեան Ժամերգութիւն Ձեկուցող՝
ՏՈՔԹ. ԱԼՊԷՐ ՂԱԶԻՆԷՃԵԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 9

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

Ժամը 10-ին Ղեւոնդեանց պատարագ
Պատարագիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, փետրուար 11

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ժամը 8·30-ին Առաւօտեան Ժամերգութիւն:
Ժամը 10-ին Վարդանանց Պատարագ
Պատարագիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ
Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՈՄՈՆ

Ժամը 17·30-ին Վարդանանց Հանդէս – արարողութիւն:

ՇԱԲԱԹ, փետրուար 13

ՓՈՒԼՎ. ՕՏՏՕ — Ս. ՅԱԿՈԲ

Ժամը 9·30-ին Առաւօտեան Ժամերգութիւն:
Ժամը 10-ին պատարագ:
Պատարագիչ՝
ՆՇԱՆ ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Փետրուար 7
Դ. Կիրակի Զկնի Ծննդեան

Այսօր, Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ յատուկ հոգեհանգիստ կը կատարուի, Փարիզի եւ Փարիզեան Շրջանին եկեղեցիներուն մէջ պաշտօնավարած վախճանեալ հոգեւորականներուն համար (Ղեւոնդեանց Քահանայից յառաջիկայ տօնին առթիւ):
Այդ հոգեւորականներն եղած են՝

Ջերմապէս կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ այդ օր պատարագին եւ աղօթել Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ծառայութեամբ վաստակեալ՝ վախճանեալ իր Հոգեւորական Առաջնորդներուն եւ Հովիւներուն համար:

UGAB — UGAB — UGAB —

UGAB — JEUNES

SOIREE - *Jeunes*

le samedi 6 février
à partir de 22 heures 30

SOIREE ORIENTALE

Centre Culturel Alex Manoogian de l'UGAB
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
Métro Courcelles
Tél. : 01 42 27 12 26

P.A.F. 100 F.+1 conso. (non-membre)
80F.+1 conso. (membre)
Strictement interdit aux mineurs

UGAB — UGAB — UGAB —

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ-ի Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի ընդհանուր անդամական ժողովը Շաբաթ, Փետրուար 6, ժամը 16·30-ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՍԵՄԻՆԱՐ
ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7
ՎԻԷՆԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՄԷՋ

ԱՄԲՈՂՋ ՕՐԸ

☐ *Ընդհանուր տեղեկութիւններ* Պաքալօրէայի *քննութեան հայերէնի պատրաստութեան վերաբերեալ* - Մելինէ Քէլէճեան (ԻՆԱԼՔՕ)

☐ *Հայոց Պատմութեան դասաւանդութիւնը մանուկներու մօտ* - Վարուժան Սարգիսեան

☐ *Հայոց Պատմութեան դասաւանդութիւնը երկրորդական վարժարանի աշակերտներուն մօտ* – Անի Օսմանեան:

Հայկական միօրեայ թէ ամէնօրեայ դպրոցներու ուսուցիչները սիրով հրաւիրուած են:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

A l'occasion du 70ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France

GRAND CONCERT

le SAMEDI 13 MARS à 20 heures 30
Salle Gaveau — 45, rue La Boëtie — Paris 8e

ENSEMBLE INSTRUMENTAL DE L'ACADEMIE DE L'ILE ST-LOUIS
Sous la direction
d'Alexandre SIRANOSSIAN

Soliste : Anna MAILIAN
Violon : Chouchane SIRANOSSIAN

Vente des billets : Sections Croix Bleue — Conseil d'Administration

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances — Toutes Compagnies

MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS
AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE
MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION

13, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 01. 42. 82. 01. 41 +

Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար
մի՛ վարանիք դիմելու մեզի

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
Commission Paritaire : N° 55935 — SIRET : 51027317 A — R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 5
VENDREDI
5 FEVRIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.568 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.568

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 3 / 4)

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԼՂՀ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Փետրուար 3-ին Ստեփանակերտի մէջ ԼՂՀ Արտաքին Գործոց նախարար Ն. Մելքումեան ընդունած է Բրիտանիոյ Լորտերու պալատէն Ճ. Փորպը. ան ըսած է թէ Մարտի ընթացքին Լորտերու պալատին մէջ քննարկումի նիւթ կ'ըլլայ Ղարաբաղեան խնդիրը որուն համար կ'ուզէ ընդգրկուն տեղեկութիւն ունենալ բանակցութիւններու ներկայ վիճակին մասին: Նախարարուհին կրկնած է փոխադարձ զիջումներով վերջնական եւ ամբողջական կարգաւորում մը ունենալու իրենց պատրաստակամութիւնը:

***

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՊ-Ի ՆԻՍՏԻՆ

Փետրուար 4-ին Արտաքին Գործոց նախարար Վ. Օսկանեանի գլխաւորութեամբ պատուիրակութիւն մը մեկնած է Մոսկուա, մասնակցելու ՀԱՊ-ի Արտաքին Գործոց նախարարներու խորհուրդի նիստին: Օրակարգի նիւթեր են ազատ առեւտուրի գօտիի պայմանագրին մէջ նախատեսուած փոփոխութիւնները, Բ. աշխարհամարտի յաղթանակին 55-րդ տարեդարձին պատրաստութիւնները, ահաբեկչութեան դէմ պայքարի համագործակցութեան ձեւերը, եւայլն:

***

Վ. ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆԻ ՄԵԿՆՈՒՄԻՆ ՀԱՐՑԱԿԱՆՆԵՐԷՆ

Մեկնաբանելով այն շշուկները թէ Վ. Սիրադեղեանի մեկնումին աջակցած են բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, նախագահի բանբեր Վ. Գաբրիէլեան լրագրողներուն յայտնած է թէ նման բան բացառուած է: Ան ըսած է թէ Վ. Սիրադեղեան ազատ ու երեսփոխանական անձեռնմխելիութեան տէր անձ ըլլալով իրաւունք ունէր Հայաստանէն մեկնելու: Բանբերը աւելցուցած է թէ Հայաստանի ներքաղաքական վիճակը կախում ունի դէպքերու յետագայ զարգացումէն:

Պատասխանելով նաեւ այն պնդումներուն թէ Լ. Տէր-Պետրոսեանի հրաժարականէն ետք իշխանութիւնը գրեթէ չէ փոխուած, Վ. Գաբրիէլեան ըսած է թէ մէկը որ կ'անտեսէ Ղարաբաղի հարցին մէջ իշխանութեան կեցուածքին փոփոխութիւնը, ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչումին ուղղուած քայլերը, երկրին մէջ փակուած կուսակցութիւն եւ լրափիւռ չգտնուելու պարագան, անկարելի է համոզել կատարուած փոփոխութիւններուն:

***

ՀԻՒՐԵՐ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԷՆ

Փետր. 3-ին Արտաքին գործերու նախարար Վարդան Օսկանեան ընդունած է Եւրոպայի Խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովին մօտ Հայաստանի քաղաքական հարցերու զեկուցաբեր Տիմիթրիօ Վոլճիճը (Իտալիա) եւ իրաւական ու մարդու իրաւունքներու վերաբերող հարցերու զեկուցաբեր Տումէնի Գոլումպերկը (Զուիցերիա): Այս հանդիպումը տեղի ունեցած է Եւրոպայի Խորհուրդին Հայաստանի անդամակցութեան գործընթացին շրջանակներուն մէջ: Հիւրերուն խնդրանքին ընդառաջելով Վ. Օսկանեան սահմանած է Հայաստանի ազգ. շահերու չափանիշները: Զրոյցի ընթացքին քննարկուած են նաեւ Ղարաբաղի հարցն ու դրացի երկիրներու հետ Հայաստանի յարաբերութիւնները: Հանդիպման վերջաւորութեան խօսքի նիւթ եղած են երկրին մէջ ժողովրդավարական բարեփոխումներու ընթացքը, խորհրդարանական յառաջիկայ ընտրութիւնները:

Նոյն օրը Ազգ. Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեան ալ տեսակցած է հիւրերուն հետ: Շեշտելէ ետք Հայաստանի իշխանութիւններուն ընծայած կարեւորութիւնը Եւրոպայի Խորհուրդին անդամակցութեան, Ազգ. Ժողովի Նախագահը ըսած է թէ այս այցելութիւնը պատուիրակութեան անդամներուն կարելիութիւն կը ստեղծէ Հայաստանի մասին աւելի յստակ պատկերացում մը կազմելու: Տեսակցութիւնը առիթ եղած է արծարծելու Խորհրդարանին գործունէութեան, վերահսկողական աշխատանքներու, Լեռնային Ղարաբաղի կնճիռին, մարդկային իրաւունքներու եւլն. առնչուող հարցեր:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.-Ի ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԻՆ ՄԱՍԻՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԹԵՄԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Խաժակ Արք. Պարսամեան կը փափաքի հանրութիւնը տեղեակ պահել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Ա.ի առողջական վիճակին մասին:

Անցեալ Հոկտեմբեր ամիսէն սկսեալ Նորին Սրբութիւնը Նիւ-Եորք քաղաքին մէջ ապաքինման շրջան մը կը բոլորէ՝ բերնի ուռեցքի վիրաբուժական գործողութենէն ետք: Այդ շրջանին՝ ենթակայ էր տոքթոր Ռօյ Սէչընի խնամքին որ մօտէն կը հսկէ Վեհափառ Հայրապետի վիրաբուժական գործողութեան ու դարմանումներուն ձեռք բերած յառաջընթացին:

Նորին Սրբութեան վերջին քննութեան ընթացքին բժիշկները յանձնարարեցին որ Վեհափառ Հայրապետը ենթարկուի փոքր գործողութեան մը, որ տեղի պիտի ունենայ Ուրբաթ, Փետրուար 5-ին: Գործողութեան պիտի յաջորդէ ապաքինման շրջան մը:

Ամերիկայի Հայոց Արեւելեան Թեմի Առաջնորդարանը պիտի շարունակէ պարբերաբար տեղեկութիւններ հաղորդել Նորին Սրբութեան առողջական վիճակին մասին: Անգամ մը եւս մեր գնահատանքը կը յայտնենք բոլոր հաւատացեալներուն՝ իրենց ցուցաբերած հետաքրքրութեան եւ բարեմաղթութիւններուն համար, եւ կը խնդրենք որ շարունակեն աղօթել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի շուտափոյթ ապաքինման եւ արեւշատութեան համար:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Փետրուար 3, 1999
Նիւ-Եորք, Ն. Ե.

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՆԻ նախագահը Խաթամի Ֆրանսա եւ Իտալիա պիտի այցելէ գարնան, ինչ որ առաջին այցելութիւններն են զորս Իրանի պետութեան ղեկավար մը կը կատարէ իսլամական Հանրապետութեան ստեղծումէն ի վեր (1979):

ՖՐԱՆՍԱՅԻ բնակչութեան թիւը 61 միլիոն 300 հազար էր Յունուար մէկին, ներառեալ անդրծովեան նահանգներն ու հողամասերը, ինչ որ 240 հազար աճի յաւելում մըն է 1997-ի բաղդատմամբ:

ՌՈՒԱՆԻ մանուկներու դատարանը 12 տարուան բանտարկութեան դատապարտեց 14 տարեկան պատանին որ 1998 Մարտ 4-ին նպարավաճառ կին մը սպաննած էր Փավիյի, իրեն հետ յարձակման մասնակցող երկու տղաքն ալ 7 եւ 4 տարուան: Մոնփըլիէի մէջ ալ 17 տարեկան պատանի մը սպաննած է ծխախոտ վաճառող մը հակառակ անոր որ ան տրամադիր էր գոյացած գումարը յանձնելու:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Արդարադատութեան նախկին նախարար մը՝ Վ. Կովալեւ ձերբակալուած է 50 հազար տոլարի գողութեան համար իր պաշտօնը կատարած ատեն: Կաշառակերութեան ծաւալը աննախընթաց կը նկատուի ռուս պաշտօնատարներու մօտ:

Բ. ԲԵՐԵԶՈՎՍԿԻ, որ Կրեմլինի Ռասփութինը կը նկատուի իր ունեցած ազդեցութեան պատճառով, դէշ կացութեան մատնուած է համաձայն Մոսկովսկի Կոմսոմոլեց օրաթերթին: Արդարեւ, Յունուար 20-ին երեւան հանուած է որ ան հեռաձայնային ունկնդրութիւններ կազմակերպած էր Ելցինի ընտանիքին անդամներուն, տեղեակ ըլլալու համար բոլոր խօսակցութիւններուն: Ենթական սուտ է կ'ըսէ:

ԷԼՖի նախագահ տնօրէնը խոստովանեցաւ որ 1989-էն 1993 1,5 միլիառ ֆրանք իւրացուած է եւ գործածուած այլ նպատակներու:

Le génocide : une "invention nationaliste" !

par PHILIPPE BOUCHEREAU

Ernst Nolte a initié à la fois le révisionnisme et le négationnisme subtil qui est un usage négationniste du révisionnisme. Il identifie, entre autres choses, crime contre l'humanité et génocide. Il n'a de cesse de multiplier les mises en parallèle relativisantes. Son travail révisionniste consiste dans le fait d'oblitérer l'événement génocidaire au profit de la logique de la domination totalitaire. Le révisionnisme consiste précisément à diluer la réalité génocidaire dans une réalité d'une autre nature. La thèse révisionniste la plus répendue efface l'événement génocidaire dans la réalité de la domination totalitaire. Par où l'on voit le génocide devenir une forme de la domination totale. Mais le génocide n'a rien à voir avec la domination, même totalitaire, pour cette raison que les personnes exterminées massivement et systématiquement selon un plan concerté déterminé par une intention génocidaire raciste ne sont pas dominées. Assassiner, **sans reste,** n'est pas dominer.

A se concentrer sur la «solution finale», affirme Nolte, on néglige des questions déterminantes qui se présentent à nous aujourd'hui. Ainsi «la réalité d'un "génocide" hier au Vîet-nam et aujourd'hui en Afghanistan». Comme toujours, c'est un **leitmotiv,** Nolte pratique l'amalgame. Tout est génocide. Autrement dit, il n'y a pas de génocide en tant que tel. La thèse révisionniste de Nolte banalise le crime de génocide. En identifiant la «solution finale» au crime de guerre et au crime contre l'humanité, il oblitère la réalité génocidaire.

Ce n'est pas tout. Il ne suffit pas, en effet, de déprécier la réalité du génocide à partir de crimes d'une autre nature. Il faut aussi démontrer que le génocide est en fait d'essence totalitaire ou, si l'on préfère, qu'il y a pas de crime de génocide, uniquement des crimes de nature totalitaire. Le génocide serait la violence totalitaire poussée à l'extrême. Entendons bien que le génocide n'est pas d'une autre nature que la violence totalitaire, simplement son aboutissement logique. La singularité du génocide en tant que «solution finale» se trouve effacée. Seule demeure dans l'indistinct de la domination totale, la multiplicité des crimes non qualifiés.

Tous ces arguments révisionnistes finissent par n'être pas suffisants pour Nolte lui-même. Son indigence théorique révisionniste va dès lors se transformer en négationnisme. Considérant qu'une forte proportion de ce qui s'est écrit sur le génocide des Juifs est due à des auteurs juifs, il est prêt dans certains cas à examiner avec attention la littérature négationniste d'extrême droite, car il se pourrait qu'elle n'ait pas entièrement tort(1). Nolte pratique le recours au nationalisme en affirmant que la reconnaissance du génocide des Juifs relève essentiellement des intellectuels juifs. Le génocide des Juifs serait une "version juive de l'histoire". D'où l'idée d'aller voir ailleurs; chez les négationnistes qui n'auraient pas entièrement tort. L'on saisit à quel point l'idéologie noltenienne est politiquement dangereuse. De tels propos peuvent-ils être dénués de mauvaises intentions ? Non, le recours au nationalisme implique une intention malveillante. A le tolérer dans le **silence** intellectuel, l'on finit par sombrer dans l'irresponsabilité.

Bernard Lewis et Gilles Veinstein ne font rien d'autre que confirmer ce type de "thèse". A ce point que Veinstein en reprend l'articulation. Les «avocats de la cause arménienne» orchestrent une «scène mythologique, un assaut des forces du mal contre les forces du bien». Or il y aurait lieu, selon lui, de faire un partage des responsabilités. Nolte considère pour sa part qu'on ne saurait dénier «toute humanité» au IIIe

(Suite Page 4)

ԹԱՔՈՒՆ ՇՈՒԿԱՆ ՈՐ ԲՈԼՈՐԻՆ ԾԱՆՕԹ Է

Հայաստանի անկախութեան հետ նոյն տարիքը ունի Թուրքիոյ եւ Ատրպէյճանի կիրարկած շրջափակումը: Ան սկիզբ առաւ Ղարաբաղեան հակամարտութենէն ու Հայաստանի բնակչութիւնը յաւելեալ նեղութեան մատնելով ծունկի բերելու նպատակը հետապնդեց: Երկու երկիրներն ալ փակեցին իրենց տարածքները (ցամաքային եւ օդային) եւ սահմանները, արգիլելով մարդոց եւ ապրանքներու անցքը: Թուրքիան որոշ միջամտութիւններով շրջան մը երկրաշարժի աղէտեալներուն օժանդակութեան փոխադրութեան արտօնութիւն տուաւ, սակայն երկար չտեւեց անիկա: Բաւական ջանքեր ալ գործադրուեցան որպէսզի Անգարա յօժարի Թուրքիա — Հայաստան սահմանը բանալու, բայց ոչ մէկ արդիւնք ձեռք ձգուեցաւ: Այսօր, ճիշդ է որ Երեւանէն Պոլիս օդանաւ կը մեկնի, խումբեր, անհատներ կ'երթան - կուգան, բայց բոլորն ալ կ'անցնին Վրաստանի վրայով: Ինչ կը վերաբերի ապրանքի փոխադրութեան, նոյնն է պարագան: Նոյնիսկ սկիզբի շրջանին, հակառակ ճամբորդներու երթուդարձ հելլալուն, Հայաստանեան շուկային վրայ միշտ առատ քանակութեամբ ներկայ էր Թրքական ապրանքը որ կը ծախուէր երբեմն իսկապէս առասպելական գիներով. Թրքական օճառ, պէնզին, շոքոլա, ձէթ, իւղ, խմորեղէններ, մինչեւ իսկ ինքնաշարժի կտորներ, եւայլն, ամէնէն յաճախադէպներն էին այդ բաւական զարմանալի ներածումին: Աւելորդ է ըսել որ անոնց առասպելական գիները որոնք իրականութեան, կամ աշխարհի շուկաներուն հետ ոչ մէկ կապ ունէին, այլ կապուած էին ներածող «ճարպիկ գործի մարդոց» հաշիւներուն, աւելի քան փայլուն շահեր ապահովեցին անոնց: Այդ գործունէութիւնը հակակշռի ենթարկել կարելի չէր (ոչ ալ շատ փափաքելի, հաւանօրէն) պետականութեան հիմնումի այդ տարիներուն, ինչպէս կ'ըսուէր ամէն անգամ որ ընդվզում յայտնուէր:

Յետոյ, Իրանի հետ յարաճուն թափով զարգացած յարաբերութիւններու շնորհիւ հոնկէ կատարուած ներածումները պատկերը բաւական փոխեցին: Նոյնիսկ մէկզի մնաց Թրքական ապրանքներու ներկայութեան ու անոնց գիներուն հանդէպ ընդվզումը: Մանաւանդ որ հակառակ պաշտօնական շրջափակումին, գործի շրջաններէ Թրքական պատուիրակութիւններ, կիսապաշտօնական ներկայացուցիչներ գացին Երեւան, շփումներ ունենալու Հայաստանի առեւտրական մարզի դէմքերուն հետ. այդ ջանքերուն տրուեցաւ առեւտուրի ճամբով քաղաքական պատուարները վերցնելու մտադրութիւնն ալ: Բաւական սրտախօսիկ արտայայտութիւններ ալ չխնայուեցան նոյն նպատակով:

Այսուհանդերձ, սահմանները կը շարունակեն փակ մնալ, ինչպէս՝ ադրբեջանական, Թրքական տարածքները, իսկ Թրքական ապրանքները այսօր ալ տեղ ունին հայաստանեան շուկային վրայ: Թերեւս բարեբախտաբար:

Այս երեւոյթին, նոր է որ ադրբեջանական մասնակցութիւնը կը մատնանշուի տեղական մամուլին մէջ («Օրագիր» Յունուար 16):

Նառա Մարկոսեան «Ծածկուած շուկայ» կը կոչէ հայ եւ ադրբեջանցի առեւտրականներու գործակցութիւնը. այդ մասին գրութիւնը խորագրուած է. «Այն, ինչի մասին բոլորը գիտեն, բայց ոչ բոլորն են սիրում խօսել»: Ինք հետաքննութիւն մը ուզած է կատարել, այդ շուկային գոնէ սկզբունքով լուսատեղեակ մարդոց հարցումներ ուղղելով. վստահ չէ որ այս վերջինները հարցին ամբողջական պատկերը ներկայացնելու չափ տեղեկութիւն ունին: Այսուհանդերձ, որոշ գաղափար մը կազմելու բաւարար տուեալներ կան:

«Հայեւադրբեջանական». այս բարդ բառը հաւանօրէն կիրարկութեան առաջին նոր գետին մը կ'ունենայ «բախումներ»ու մարզէն ետք. այդ գետինը «առեւտրային կապեր»ն են որոնք կը շարունակեն կեդրոնանալ Սադախլօ (Վրաստան) — Բագրատաշէնի (Հայաստանի հիւսիս — արեւելեան, Վրաստանի ադրբեջանական շրջանին սահմանակից բնակավայր) հանդոյցին վրայ: Այդ վայրը որ շրջափակումին առաջին օրէն դայն անզօրացնող կեդրոն մը եղաւ, այսօր ալ կը պահէ այդ բնոյթը: Կովկասեան երեք դրացի, այլ՝ ոչ միշտ բարեկամ ժողովուրդներուն շուկայիկ գործակցութիւնը Ն. Մարկոսեան կը բնութագրէ հետեւեալ տողով. «Հայերն ու Ադրբեջանցիները կողք-կողքի առեւտուր են անում, իսկ Վրացիները ապահովում են անվտանգութիւնը»:

Առեւտուրին գլխաւոր ապրանքը վառելիքն է ու նաւթամթերքը: Հակառակ որ պաշտօնական աղբիւրներու համաձայն Ռուսաստանէն Հայաստան նաւթամթերք չի ներածուիր, Սադախլոյէն բերուածը ռուսական արտադրութեան ապրանքանիշ կը կրէ: Ինչպէս կը բացատրէ յօդուածագիրը, «ծագումով» ադրբեջանական ապրանք է անիկա որ ճամբայ հանուած է Բաթումի նաւահանգիստը հասնելու, անկէ ալ ռուսական շուկաները ղրկուելու համար: Բայց նշուած հանգոյցէն ճամբան կը շեղի ու կը հասնի Հայաստանեան շուկայ: «Նոյնիսկ ցուրտ, անլոյս տարիներին այս առեւտուրն իրականացուել է» կը գրէ Ն. Մարկոսեան:

Ինչ կը վերաբերի պէնզինին, ան աւելի «պաշտօնական» ձեւով մուտք կը գործէ Հայաստան: Այրումի (Բագրատաշէնի անմիջապէս հարաւակողմը) մաքսատան մէջ փոխադրող գնացքները կը ստուգուին, ապա ներածման ձեւակերպութիւններէ ետք հարկերը կը վճարուին ու ապրանքը ճակատաբաց կը բռնէ հայկական շուկային ճամբան: Հայաստանի հարկահաւաք շրջանակներուն համար խրախուսիչ է գրուածը թէ ներածողները կը նախընտրեն կանոնաւոր ձեւակերպումով ներածել պէնզինը, «քանի որ հակառակ դէպքում աւելի թանկ է արժենում»:

Ն. Մարկոսեան հետաքրքրական կը նկատէ տեսնել թէ ադրբեջանական կողմը շատ լաւ գիտէ որ ի'նչ վառելիք կը փոխադրուի Հայաստան, սակայն արգիլելու որեւէ փորձի չի դիմեր: Այլապէս, պաշտօնական Բաքուն աղմուկ կը բարձրացնէր որ ինք իր ձեռքով Հայաստանին ռազմավարական զէնք կը տրամադրէ, քանի որ այդ պէնզինով հայկական հրասայլերու շարժիչները կը բանին:

Սխալ է կարծել որ առեւտուրը միակողմանի է. նոյնինքն ադրբեջանական աղբիւրներու համաձայն, հայկական ապակեղէն, ելեկտրական լամբեր մուտք գործած են Ատրպէյճան: Հոս եւս միջնորդը Վրաստանն է: Սխալ է կարծել նաեւ որ պէնզինը ադրբեջանական միակ ապրանքն է Հայաստանի շուկային: Գոնէ Երեւանի մէջ կարելի է ադրբեջանական թէյ եւ անուշեղէն գնել: Եւ հոդ միջնորդութեան գործ կը կատարէ Իրանն ալ:

Կարդալէ ետք բոլորին ծանօթ, բայց որպէս խօսակցութեան նիւթ ոչ այնքան ցանկալի այս յարաբերութեան մասին, ամէնէն հետաքրքրականը Բաքուի կեցուածքին մասին բռնածը կը մնայ: Ինչո՞ւ աչք կը փակէ ան հակառակորդ երկրի մը խիստ ռազմավարական արտադրութիւն տրամադրելու երեւոյթին դէմ: Ամէնէն տրամաբանական եւ պարզ բացատրութիւնը այն է որ հոն ալ «ճարպիկ գործի մարդոց» դասը շատ աւելի լայն սահմաններ ունի, քան միմիայն քաղաքական, առեւտրական ոլորտը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՏՐԱՆՔՆԵՐ

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Ամերիկայի Հայկական Համագումարը, Ուաշինկթըն, կը հաղորդէ թէ Վարչութենէն չորս պատասխանատուներ, Դեկտեմբեր 21-ին հանդիպում մը ունեցած են Ամերիկայի հրէական վեց գլխաւոր կազմակերպութիւններու հետ, անոնց վերջին հակահայ նկատուած յայտարարութեան հետեւանքով ամերիկահայ համայնքին խռովքը եւ մտածումները յայտնելու ու նաեւ՝ կարծիքներու ընդհանուր փոխանակումներ ունենալու համար:

«Ուաշինկթըն փոսթ»ի մէջ ամբողջ էջ մը գրաւող խնդրոյ առարկայ ծանուցում-յայտարարութիւնը կոչ կ'ընէր որ ամերիկեան իշխանութիւնները վերջ տային Ատրպէյճանի օգնութեան կոնկրէտական արգելքին, զոր Ամերիկահայերը յաջողած էին ապահովել օրինագծով մը, ծանօթ՝ որպէս Freedom Support Act, հատուած 907: Ամերիկեան արգելքին դադրեցումը պայմանաւորուած է Հայաստանի շրջափակման վերացումով, իսկ յայտարարութիւնը կը միտէր «Մետաքսի Ճամբայ»ն բանալ ջնջելով ի զօրու եղող օրէնքը: Ստորագիր կազմակերպութիւնները, հաւաքականօրէն, Միացեալ — Նահանգներու ամէնէն ներուժ եւ ազդեցիկ կազմակերպութիւններն են, որոնք կը հետապնդեն Իսրայէլի եւ հրէութեան նիւթաբարոյական — քաղաքական շահերը. — Ամերիկեան Հրէական Յանձնախումբ, Ամերիկեան Հրէական Գոնկրէս, Հակա-Անուանարկութեան Լիկա, Պ'նէյ Պ'րիթ, Հրէական Գլխաւոր կազմակերպութիւններու Համաժողով, Խորհրդային Հրէութեան Ազգային Համաժողով:

Հրէական կազմակերպութիւններուն կոչը կը յիշեցնէր անոր տարիով մը նախորդած այլապէս յատկանշական յայտարարութիւնը ուրիշ զօրաւոր համախմբումի մը, որ կազմուած էր ամերիկեան հանրածանօթ քաղաքական եւ հանրային անձնաւորութիւններէ բաղկացած շահակցական խումբէ մը: Անոնք կը կոչուէին Ռիչըրտ Չէյնի, Ճէյմս Պէյքըր, Պրէնթ Սքովքրոֆթ, Ճան Սունունու, Զպիկնիեւ Պրժեզինսքի, Լլոյտ Պէնտըն, որոնք Ամերիկեան Վարչութեան մէջ վարած էին զանազան բարձր պաշտօններ որպէս Պաշտպանութեան Նախարար, Ազգային Ապահովութեան խորհրդական, Արտաքին Գործոց Նախարար, Նախագահի անձնակազմի պետ, եւայլն: Վերոնշեալ անձերը վարձուած էին քարիւղի մեծ ընկերութիւններու կողմէ կամ մաս կը կազմէին այդ ընկերութիւններուն: Կը պահանջուէր որ նկատի առնուին ամերիկեան շահերը եւ վերջ տրուի Բաքուի դէմ «խտրական քաղաքականութեան»: Ի լրումն ամենայնի, նախկին Պաշտպանութեան Նախարար Կեսբըր Ուայնպըրկըր յօդուած մըն ալ գրած էր «Նիւ Եորք Թայմզ»ի մէջ, ահազանգ հնչեցնելով թէ Մոսկուա մէկ միլիառ տոլարի զինական օգնութիւն տուած է Հայաստանի, ինչ որ կը վտանգէ Կովկասի խաղաղութիւնը: Նոյն զանգը զարկած էին քարիւղի ընկերութիւնները:

Հայերը ազդուին ծայր աստիճան ըզգայնութիւն ցոյց կուտան Հրեաներու — անհատ, կազմակերպութիւն թէ պետութիւն — քաղաքականութեան կամ արտայայտութիւններուն հանդէպ, երբ անոնք նպաստաւոր չեն նկատուիր հայութեան, — հայկական դատին, հարցին կամ Հայաստանի շահուն: Անմիջապէս դղալի կ'ըլլան ընդվզումի կոչերն՝ «դաւաճանուած» ըլլալու զգացում մը: Պատճառները բացատրելի են,

Մեր մէջ կը շարունակէ յամենալ թիւրըմբռնում մը, որ սկիզբ առաւ կամ թէ աւելի եւս արմատացաւ երբ Հրեաները ենթարկուեցան նացիական հոլոքոսթին: Երկու ժողովուրդները նկատեցինք ազգային նոյնատեսակ ողբերգութեան մէջ բախտակից, եւ հետեւաբար՝ նոյն կարգի չարիքներու դէմ պայքարի ընկերներ, անդաւաճան զինակիցներ: Այդպէս խորհեցանք՝ առանց նոյնիսկ առնելու մեր ճակատագրակիցներուն կարծիքը եւ հաւանութիւնը: Շփոթութիւնը առաւել եւս խառնակուեցաւ, երբ սկսանք զանազանութիւն չդնել հրեայ անհատին, հրէական դատ պաշտպանող կազմակերպութեան եւ Իսրայէլի պետութեան միջեւ, ու այս բոլորը՝ մովսիսական բարոյագիտութեան հետ: Եւ վրդովութիւնը իր լրումին հասաւ ամէն անգամ, երբ հրեայ կամ հրեայ ծագումով պատմաբաններ 1915-ի Հայոց ցեղասպանութիւնը յայտարարեցին միջադէպային ջարդեր, նոյնիսկ ոչ ծրագրըւեալ հաւաքական սպանութիւններ: Այժմ զանց ընելով այս վերջին՝ պատմաբաններուն հարցը, որ ցեղային պղտոր ենթախորք մըն ալ ունի հոլոքոսթը գետեղելու իր եզակիութեամբ պատմական անմերձենալի եւ անքննադատելի պատուանդանի մը վրայ, կ'ուզենք անդրադառնալ հրէական «հակահայ» նկատուած գործունէութիւններուն եւ քաղաքականութեան:

Ամերիկայի հրէական կազմակերպութիւնները, մեծ դրամագլուխներով եւ համապատասխան անձնակազմով եւ ցանցերով իրենց գործունէութիւնները յառաջ կը տանին զոյգ մարզերու մէջ. — Զօրացնել հրեայ փոքրամասնութեան ձայնը եւ ազդեցութիւնը երկրին մէջ, առաջքը առնելով կամ ահազանգ հնչեցնելով նաեւ ամէն «հակասեմական» նկատուած երեւոյթներուն առթիւ, եւ միւս կողմէ պաշտպանել Իսրայէլի բարոյական, նիւթական եւ քաղաքական շահերը: Ասիկա գաղտնիք մը չէ, եւ այդ մասին իրենք ալ յստակ կը դարձնեն իրենց գործունէութիւնը եւ նպատակը: Նիւ-Եորքի մէջ Հայկական Համագումարի վարչականներուն հետ իրենց տեսակցութեան ընթացքին, անոնք յայտարարած են թէ Մետաքսի Ճամբուն իրենց զօրակցութիւնը «մասամբ հիմնաւորած են Իսրայէլի ապահովութեան պահանջքով», միւս մասը ըլլալով ամերիկեան շահերը Կեդրոնական Ասիոյ նախկին խորհրդային հանրապետութիւններէն ներս: Բնականաբար չըսուիր թէ եթէ «Իսրայէլի ապահովութիւնը» նկատի չառնուէր, իրենք մեծ ծանուցումներով եւ իրենց բոլոր կշիռովը միթէ հրապարակ պիտի իջնէի՞ն պաշտպանելու համար «Ամերիկայի շահերը Կեդրոնական Ասիոյ հանրապետութիւններուն մէջ»:

Հարցը կը վերաբերի, ուրեմն, այսպէս ասած, Իսրայէլի շահերու պաշտպանութեան: Իսրայէլ պետութիւն մըն է, որ իր ափ մը տարածութեամբ ծանր կշիռ ունի միջազգային բեմին վրայ, շնորհիւ Ամերիկայի հետ իր ամբողջական, անխզելի, համապարփակ կապերուն եւ համաշխարհային հրէական կազմակերպութիւններու համակարգեալ աշխատանքին: Ու նաեւ դրամագլուխի մը ամէնէն ազդու եւ աննուաճ աղբիւրը՝ հոլոքոսթը - որուն միջոցով աշխարհի բոլոր պետութիւնները, ներառեալ Վատիկանը, իրարու ետեւէ յանցաւոր կը նկատուին եւ նիւթա — բարոյական պարտաւորութեան կը հրաւիրուին հանդէպ հրեայ ժողովուրդին մինչեւ այսօր:

Ամերիկա — Իսրայէլ բարեկամութիւնը եզակի զինակցութիւն մըն է: Իրենց ազգային եւ միջազգային ռազմավարութեան գործադրութեան մէջ մէկ երկիրը լրացուցիչն է միւսին. երբ մէկը այս կամ այն պատճառով, օրինակ՝ եթէ Ամերիկա «օրինական» պատճառներով երկրի մը զէնք եւ զինուորական մարզիչներ չկարենայ ուղարկել, այդ պաշտօնը կը ստանձնէ Իսրայէլ, որ իր լրահաւաք սպասարկութեամբ երբեմն նոյնիսկ կ'առաջնորդէ, կը «լուսաւորէ» ամերիկեան թափանցումի ճամբան: Իսկ երկկողմանի շահաւէտ գործակցութեան մէկ նոր բնագաւառը կը կազմէ պատմական Մետաքսի Ճամբան:

Նախկին Խորհրդային Միութեան մաս կազմող հանրապետութիւններէն եօթը երկիրներ — Հայաստանէն եւ Ատրպէյճանէն մինչեւ Ղազախստան եւ Ուզպէկիստան — փակ հողամասեր են, ուր հասնելու համար պէտք է անցնիլ Ռուսիայէն: Այս փակ աշխարհամասի թափանցումի դուռը Կովկասն է, որ կարելի պիտի դարձնէ Ռուսիոյ շրջանցումը: Հետեւաբար Ատրպէյճան ո'չ միայն «Թանկագին» է իր ունեցած կամ ենթադրեալ քարիւղի անըս-

պառ հանքերուն պատճառով, այլ նաեւ տնտեսական եւ ռազմագիտական աւելի մեծ շահարկումներու կարելիութեամբ, երբ հնարաւոր կը դարձնէ դէպի Կեդրոնական Ասիոյ երկիրներ երկարող եւրասիական միջանցքին ստեղծումը։ Այս «21-րդ Դարու Մետաքսի Ճամբայ»ին — ինչպէս զայն կը կոչեն — բացումով աւելի մեկուսացած եւ տկարացած կ'ըլլայ նաեւ Թուսիան, ինչ որ մաս կը կազմէ Արեւմուտքի ընդհանուր ռազմավարութեան։

Այս ծիրին մէջ պէտք է դնել Իսրայէլ — Թուրքիա — Ատրպէջան առանցքին ստեղծումը, որմէ մեծ շահեր կ'ակնկալէ Իսրայէլ։ Իսկ Կովկասի դրան կրունկը պիտի դառնայ Թուրքիա, իր ռազմագիտական կարեւոր դիրքը աւելի եւս զօրացնելով յաջս աշխարհի։

Արեւմուտք ընդդէմ Ռուսիա այս Մեծ Խաղին մէջ, որուն մասնակից է Իսրայէլ — եւ հետեւաբար՝ համաշխարհային հրէական կազմակերպութիւնները — շատ ճզմել կը թուի ըլլալ Ատրպէջանի — եւ Թուրքիոյ — կողմէ Հայաստանի շրջափակման հարցը։ Ամէն պարագայի մէջ խնդիր մը՝ որ Իսրայէլի չի վերաբերիր...։ Արդեօք նոյնը պիտի հըլլա՞յ պարագան եթէ կացութիւնները եւ դերերը շրջուած ըլլային ի նպաստ Հայերուն։

***

Այս ճշգումէն ետք սխալ է նաեւ հետեւցնել թէ Հայաստան եւ հայութիւն իրենք զիրենք անկարողութեան մատնուած զգան եւ թեւաթափ դիտեն իրենց շուրջ թաւալող իրադարձութիւնները։

Նախ կայ ռուսական ազդակը, որ առանձնութեան չի մատներ Հայաստանը։ Ամերիկեան Վարչութիւնը 1992-էն ի վեր Ատրպէջանի դէմ կիրարկած պատժամիջոցը պահէ թէ ջնջէ, Մետաքսի Ճամբան բացուած պիտի չըլլայ։ Հայաստանի եւ Արցախի հողամասերը կը կազմեն բնական նախադուռը նորանցքին, երբ զանց առնենք Իրանը։ Բնականաբար Հայաստանի տնտեսութեան համար եւս կենսական են Կեդրոնական Ասիայէն դէպի Միջերկրական երկարող երկաթուղիներու, քարիւղի եւ բնական կազի խողովակաշարերու ցանցերուն հաստատումը եւ անոնց արդիւնաւոր բանումը։ Այդ ծրագիրներուն իրականացումին խոչընդոտն է՝ ինչ կը վերաբերի Կովկասի այդ հատուածին՝ Արցախի կնճիռը։ Արեւմուտքի շահերը նոյնքան կը պահանջեն, որ ան Բաքուի մօտ միջամտէ փոխադարձ ընդունելի լուծում մը արագացնելու դիտումով։

Այս եւ այլ առումներով, օգտակար քայլ մըն էր նաեւ Հայաստանի Արտաքին Գործոց նախարար Վարդան Օսկանեանին Իսրայէլ այցելութիւնը եւ անոր տեսակցութիւնները երկրին ղեկավարներուն հետ։ Դիւանագիտութիւնը կը կայանայ փոխադարձ շահեր արծարծելու, հրահրելու, իսկ բացասական կեցուածքներու դէմ կարելի վնասները մատնանշելու արուեստին մէջ։ Երեւանի յարաբերութիւնները Իսրայէլի հետ ոչ մէկ կերպով կրնան նաեւ ստուեր ածել այն մասնաւոր կապերուն, զորս հայութիւն եւ Հայաստան ունին բազմաթիւ արաբական երկիրներու հետ։ Անոնք տարբեր բնոյթի եւ բնագաւառներու կապեր պիտի ըլլան։

Սփիւռքահայ, մասնաւորաբար ամերիկահայ համայնքը նաեւ պաշտօն ունի հակահայ նկատուած յայտարարութիւններու եւ ընթացքներու դէմ ազդու պայքար մղելու աշխատանքին մէջ։ Որքան ալ անբաղդատելի կերպով հզօր ըլլան հրէական լոպինկի կազմակերպութիւնները, անոնք մասնաւորաբար զգայուն են զիրենք կողմնակալ եւ անարդար նկատող ամբաստանութիւններու հանդէպ, մասնաւորաբար երբ անոնք ուղղուած ըլլան իրենց «բախտակից» նկատուող ցեղասպանութեան զոհ հայութեան կողմէ։ Ամերիկայի հրէութիւնը պիտի աշխատի անարատ եւ անաղարտ ցոյց տալ իր արտաքին ճակատը եւ իր դէմ չգրգռել Հայութիւնը։ Ամէն պարագայի մէջ, միշտ օգտակար կողմ կ'ունենան փոխադարձ հանդիպումները եւ բացատրութիւնները։

Ահա այս հայեցակէտով պէտք է շնորհաւորելի քայլ նկատել Հայկական Համագումարին նախաձեռնութիւնը։ Այդ փոխատացութեան արդիւնքը արդէն կը տեսնուի մամլոյ հաղորդակցութեան մէջ, երբ կ'ըսուի թէ երկու համայնքներու միջեւ աւելի լաւ հասկացողութիւն մը յառաջացնելու միտումով, որոշուեցաւ Հայութեան վերաբերեալ նման հարցերու շուրջ «նախօրօք խորհրդակցութեան» քաղաքականութիւն մը։

Գ. Ք.

Պոսթըն

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՆՈՐ ՀՈՐԻԶՈՆ
պաշտօնաթերթ
Շուէտի հայկական միութիւնները
համադրող կեդրոնի

Թիւ 15, շուէտերէն եւ հայերէն (Հայաստանեան ուղղագրութեամբ)

Box 25 106, 75025 Uppsala, SUEDE

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՊՐԻՄԱԿՈՎԻ ՀԱՄԱՐ ՎՃՌԱԿԱՆ ՊԱՀԸ

Նախագահ Ելցինի նոր հիւանդութիւնը յաւելեալ բարդութիւն պատճառած է Ռուսաստանի քաղաքական շրջանակին։ «Նեզավիսիմայա Գազեդա»յի մէջ լոյս տեսած յօդուած մը այդ բարդ վիճակին բանալին կը նկատէ վարչապետ Պրիմակովը որ երկընտրանքի մը առջեւ կը գտնուի։ Ան կամ պէտք է, կ'ըսուի, հրաժարի համայնավարներուն հետ գաշնակցելէ ու ձեռք առնէ կառավարական ամբողջ իշխանութիւնը, շարունակելով բարեփոխումները, կամ պէտք է պահպանէ ներկայի կացութիւնը անկարող ու կրաւորական կառավարական կազմով. բան մը որ երկիրը կ'առաջնորդէ քաղաքակիրթ աշխարհէն տնտեսական ու քաղաքական մեկուսացման։

Եթէ Պրիմակով ընտրէ համայնավարներու հետ գործակցութեան վերջ տալ, պէտք է յայտնէ անյապաղ թէ թեկնածու է նախագահական աթոռին։ Միւս պարագային պիտի մնայ ներկայի դիրքին վրայ ու նախագահական տրամադրութիւն չյայտնէ։ Առաջին տարբերակով Ռուսաստան կանխահաս ընտրութեան պիտի դիմէ, երկրորդով՝ պիտի փորձէ հասնիլ 2000 թուականին։ Նախագահական նկրտում ունենալու պարագային պարզ է որ Պրիմակով ճակատում պիտի ունենայ ներկայի նախագահին ու անոր շրջանակին հետ։ Իսկ ներկայի քաղաքականութիւնը շարունակելու պարագային կառավարութիւնը պիտի ենթարկուի արտաքին ճնշումներու։

Պրիմակով Արեւմուտքէն նախընտրելի դէմք մը չէ։ Յատկապէս ԱՄՆ դժգոհ են համայնավարներու հետ անոր գործակցութենէն։ Այդ դժգոհութեան ցուցանիշ կը նկատուի Դրամական Միջազգային Հիմնադրամին դրած պայմանները, վարկ ստանալու համար։ Անոր ղեկավարներէն մէկը յայտարարած է թէ Ռուսաստան ոչ մէկ վարկ պիտի ստանայ այնքան ատեն որ իրապաշտական պիւտճէ մը չի պատրաստեր։ Այլ խօսքով կը պահանջուի որ լքուի համայնավարներու հետ կազմուած ներկայի պիւտճէն։

Նոյն ատեն ԱՄՆ քայլերու դիմած են Ռուսաստանը տնտեսական մեկուսացման մղելու եւ կարեւոր եկամուտներէ զրկելու համար։ Նախ պատժած են մոսկովեան երեք հիմնարկութիւններ, Իրանի հետ գործակցելու մեղադրանքով. յետոյ սպառնացած են անջրպետային հասարակաց ծրագիրներ ջնջել, նաեւ կրճատած են ռուսական պողպատի ներածումին չափը։

Եթէ Ռուսաստան 1999-ի պիւտճէն չըվերաքննէ ու չփոփոխէ, Դրամական Միջազգային Հիմնարկէն նոր վարկ պիտի չստանայ, ինչ որ անկարելի պիտի դարձնէ արտաքին պարտքին վճարումները։ Ատիկա պատճառ պիտի ըլլայ որ արտաքին աշխարհին հետ առեւտրական եւ փինանսական իր յարաբերութիւնները նուազագոյնի իջնեն։ Այլ խօսքով՝ երկիրը ինքզինք պիտի գտնէ կրկին այն երկաթէ վարագոյրին ետին որ 70 տարի աշխարհի իրականութենէն անջատեց զինքը։

Այդ հեռանկարին մէջ յստակ է որ երկրին ներքին լարումը յանկարծակի կերպով պիտի աւելնայ, մինչեւ իսկ քաղաքացիական պատերազմի նոր բռնկումներ պատճառելով։ Նոյնքան որոշ է նաեւ որ սովահար, զայրացած ու մինչեւ ատամները զինուած Ռուսաստան մը հսկայական վտանգ կը ներկայացնէ նախ եւ առաջ Եւրոպայի։ Այս պարագան ամէնէն հաւանական ազդակը կը նկատուի որով երկիրը կարենայ խուսափիլ միջազգային ստոյգ ճնշումէն։ Յատկապէս Արեւմտեան Եւրոպան պէտք է որոշէ թէ ի՛նչ է նախընտրածը. կայուն Ռուսաստա՞ն մը որուն համար թերեւս ինք ալ որոշ փինանսական զոհողութիւններու պատրաստ ըլլայ, թէ ԱՄՆ-ու հետ լաւ յարաբերութիւններ։

Պրիմակով մինչեւ այսօր յաջողեցաւ վրիպեցնել վերջնական ձախողութիւնը. իսկ ամէնէն սարսափելին այն է որ նոյնիսկ եթէ որոշէ լքել քաղաքական բեմը, իշխանութիւնը ձգելով Մոսկուայի քաղաքապետ Ե. Լուժկովի, կամ համայնավարներուն, հարցերը պիտի չկարգաւորուին։ Պրիմակովի հրաժարականը իր ներկայի քաղաքականութեան շարունակութենէն տարբեր ազդեցութիւն պիտի չունենայ։ Այս համոզումը յօդուածագիր ռուս լրագրողները կը մղէ եզրակացնելու թէ Բ. Ելցինի վերջին հիւանդութենէն ի վեր երկիրը պատանդն է վարչապետին քաղաքական կամքին ու անձնական համոզումներուն։

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Հնչում էր Վաչէ Ցովսէփեանի դուդուկը, նայում էի Սարոյեանի ներանձնացած կերպարանքին եւ դարձեալ յիշում նրա խօսքերը.

«Մարդը միայնակ ապրած է։ Չնայած ամենալայն հասարակայնութեանը, որ կեանքը տրամադրում է նրան, նա միայնակ է։ Երբեմն նա այնքան միայնակ է, որ չուեւ է գալիս իր ժամանակակիցներից եւ դիմում է մեռեալներին, կարդում է գրքեր, գրուած մարդկանց ձեռքով, որ ապրել են իրենց շատ առաջ։ Կամ գնում է դէպի մարդադետինները, կապոյտ երկինքը, դէպի դաշտերի ու անտառների ազատ բնակիչները... Կամ մտերմանում է անսայլին որեւէ փոքրիկ գազանիկի, շնիկի, դեղձանիկի, թութակի, պզտիկ կրիայի եւ ոսկի ձկնիկի հետ»...

Յաճախ, երբ բնութեան մէջ էինք լինում, պատահած մարդկանց հարցնում էր.

- Հոս կրիայ կա՞յ, օձիկ կա՞յ...

Սենեակիս պատին տեսաւ Եսենինի դիմանկարը։

- Աս ո՞վ է...

Բացատրեցի։

- Պատմէ անոր մասին, մանրամասն պատմէ։

Պատմեցի։

- Հասկցայ։ Սկովտիացի Ռոպէր Պէօրնսի պէս բանաստեղծ է։ Ան ալ գիւղացի տղայ էր, կ'երգէր բնական, ինչպէս Թրոշունը։ Շատ կը սիրեմ անոր այն բանաստեղծութիւն, ուր արօր դաշտային մուկի բոյն կը քանդէ, ու ինք ատոր համար շատ կը ցաւի։ Մեծ գութ ունի կենդանիներու հանդէպ... Եսենինն ալ ատանկ բանաստեղծութիւններ ունի՞...

- Ունի։ Շան մասին հիանալի բանաստեղծութիւն ունի...

- Ի՞նչ կ'ըսէ...

- Շունը ձագ է բերում, վեց ձագ։ Տէրը ձագերին առնում, տանում գետն է նետում... Շան աչքերից արցունքները աստղերի պէս գլորւում են...

- Վա՜խ, վա՜խ... Ի՞նչ մեղք... Ուրեմն Եսենին ալ մեծ բանաստեղծ է, որովհետեւ մեծ գութ ունի...

Գեղարդայ ձորում հնչում էր Վաչէ Ցովսէփեանի դուդուկը, ու Սարոյեանը ներանձնացած լսում էր։ Երբ ոեւէ մէկը ուզում էր խօսակցութիւն բացել, ձեռքով նշան էր անում, որ լռի ու աւելացնում էր.

- Մտիկ ընենք...

Գեղարդից գնացինք Գառնի։

Դիտեց վերականգնուած հեթանոսական տաճարը։ Հիացաւ կատարուած վիթխարի աշխատանքով։

- Կը տեսնամ, որ հին քէշտակներ լաւ կը պահէք։ Կարեւոր է։ Այդ մեր յիշողութիւն է, մեր ժառանգութիւն...

Ասացինք, որ այստեղ, Գառնիի մօտերքում ապրում է մի շատ հետաքրքիր մարդ, աստղաֆիզիկոս Գրիգոր Գուրզադեանը, որ ոչ միայն գիտնական է, այլեւ նկարիչ, արուեստի, գրականութեան սիրահար։

- Շատ կ'ուզեմ տեսնալ այդ մարդ, երթանք, շուտ երթանք անոր քով...

Գուրզադեանի սենեակների պատերին պատառներ են, իր գործերը։ Սկսեց մէկ առ մէկ ուշադրութեամբ դիտել։ Յատկապէս շատ հաւանեց մի կտաւը.

- Հիանալի է, անոր մէջ ամբողջ տիեզերքի պատկերը կայ...

Յետոյ սուզուեց բազկաթոռի մէջ ու դիմեց Գուրզադեանին.

- Դէ, հիմա խօսէ, որ մենք մեր տգիտութիւն իմանանք։

Գուրզադեանը մի շատ հետաքրքիր զրոյց սկսեց տիեզերքի, նիւթի յաւիտենութիւնների ու ձեւերի մասին։ Դժուարանում եմ հիմա մանրամասնօրէն վերականգնել այդ զրոյցը, յիշում եմ սակայն, որ Սարոյեանին շատ հետաքրքրեց յատկապէս այն, որ մարդկային մարմնի բջիջն ու անօրգանական նիւթը, ասենք մետաղը, նոյն տարրերից են բաղկացած, բայց մարդկային մարմնի բջիջը միլիոնաւոր տարիների ընթացքում ձեռք է բերել որոշում կայացնելու յատկութիւն, իսկ անօրգանական նիւթը՝ ոչ...

Գուրզադեանը իր խօսքը հասկանալի դարձնելու համար պատկերներով էր խօսում, ասում, որ եթէ մարդը նոյն խնձորի ծառը դիտի գարնանը, ամրանը եւ ձմրանը, կարող է այն տպաւորութիւնը ստանալ, թէ դրանք տարբեր ծառեր են։ Տիեզերքում նիւթն էլ է այդպէս. նիւթի տարբեր վիճակներ կան, եւ կը գայ ժամանակ, որ նիւթի այսօրուայ ձեւը կը փոխուի մի այլ ձեւի, հետեւաբար կեանքի մեր ճանաչած ձեւը յաւիտենական չէ...

- Մենք մեր տգիտութեամբ երջանիկ ենք, - միջամտեց Սարոյեանը, - մեր տգիտութիւն մեզի կը պահէ...

- Այդ ամէնի մասին մտածելով, - ասաց Գուրզադեանը, - ես յաճախ գիշերներով չեմ քնում...

- Է, ես այդ ամէնը չեմ գիտեր, բայց ես ալ չեմ քնիր... Եթէ դուն թիւերով, ֆորմիւլներով կը քննես այդ ամէնը, ապա մենք՝ գրողներս, նոյն խորհուրդը զգացմունքով կը քննենք... Բայց մենք բախտաւոր ենք։ Երբ ես աղուոր բան մը կը գրեմ, բախտաւոր կ'ըլլամ։ Այն մարդ, որ Գեղարդը փորեց, աւարտելէն վերջ բախտաւոր եղաւ։ Քու գործ ուրիշ է, քու գործ վերջ չունի, քու գործ ծանր է...

Գուրզադեանի գրասեղանին Նարեկացու մատեանը տեսաւ.

- Քիչ մը կարդա...

Կարդացի։

- Թէեւ աշխարհաբար է, բայց դարձեալ հիանալի է։ Նարեկացին երկուքս ալ կը հասկնանք։ Ան ալ կը խորհէր տիեզերքի, աշխարհի, աստծու վրայ, կ'ուզէր աստծուն հասնիլ, չէր կրնար ու կը տառապէր, դուն ալ նոյնը կ'ընես, ատոր համար կը տառապիս, գիշերներ չես քնիր։ Նարեկացին մօտ է քեզի...

Ներկայ եմ եղել նաեւ Սարոյեանի եւ Վիկտոր Համբարձումեանի մի զրոյցին։

Տիեզերքի, անսահմանութեան, ժամանակի մասին էր զրոյց, մարդու հոգուն թախիծ բերող զրոյց։ Ցանկարծ ընդհատելով Համբարձումեանին, Սարոյեանն ասաց.

- Գիտես, երեք բան կայ, որ ինձ միշտ կը վերանորոգէ ու կը փրկէ. համբերութիւն, խոնարհութիւն ու սաստիկ սարսուռութիւն...

(Շար. 44)

(*Suite de la Première Page*)

Reich parce que «ce qui est humain est limité et ne peut donc être ni entièrement bon ni entièrement mauvais, ni tout à fait blanc ni tout à fait noir».

Veinstein soutient une "thèse" négationniste(2). Elle consiste à reconnaître en apparence les faits et à nier en réalité l'événement génocidaire. En apparence puisque les faits sont amenés de telle sorte que toutes les victimes de 1915-1916, au sein de l'Empire ottoman, relèvent de crimes de guerre ou de crimes contre l'humanité. Il n'y aurait pas de génocide des Arméniens en tant que tel, c'est-à-dire dans son acception juridique. Et nommer le génocide ce serait contribuer à développer et à soutenir la «version arménienne de l'histoire».

La "thèse" du génocide comme «version arménienne de l'histoire» est idéologiquement avancée par Lewis. Veinstein l'a reprise dans l'objectif avoué de défendre son collègue, condamné finalement au Civil pour avoir nui à la communauté arménienne. Le recours idéologique au nationalisme signifie que la reconnaissance du génocide serait une visée nationaliste arménienne. Il est la manifestation d'une intention malveillante.

La "version nationaliste de l'histoire" est reprise par Nicolas Werth(3) qui la transpose sur le génocide des Ukrainiens. Il s'agit de nier le génocide des Ukrainiens à partir de l'argument selon lequel la reconnaissance de ce génocide serait le seul fait des Ukrainiens, c'est-à-dire de «certains publicistes et historiens ukrainiens». Ce recours au nationalisme est de la même farine idéologique que celui de Nolte-Lewis-Veinstein. Sans doute certains historiens ne sont-ils pas convaincus de cette nomination de génocide des Ukrainiens, malgré la **Commission Internationale d'Enquête** qui est l'équivalent du **Tribunal des peuples** pour les Arméniens. Le refus de nommer le génocide n'est pas sans conséquences nuisibles tant sur le plan politique que sur la souffrance des rescapés et des héritiers. Reste, et c'est décisif, qu'ils n'ont pas avancé intentionnellement, au contaire de Werth, d'arguments pouvant nuire à la communauté ukrainienne.

Le négationnisme "subtil" cache mal en vérité son intention de nuire. D'où la dénonciation publique en tous points pertinente de Catherine Coquio(4). D'aucuns considèrent que l'on est en droit de préférer, comme Veinstein, parler de crime contre l'humanité plutôt que de génocide et appellent publiquement à un libre et vrai débat sur la question. Ils peuvent être satisfaits. Nolte et Veinstein à sa suite leur en offre la possibilité. Ils pourront discuter de savoir "en quoi la négation du génocide des Arméniens est recevable et en quoi les négationnistes du génocide des Juifs n'ont pas entièrement tort". Bon débat !

PHILIPPE BOUCHEREAU
Codirecteur de la revue
L'Intranquille

le 20. 01. 1999

(1) Ian Kershaw a relevé cette phrase qui, semble-t-il, n'a pas été relevée en France depuis la parution de *Qu'est-ce que le nazisme ?* cf. p.374. Dans sa préface de 1997 à la deuxième édition française Ian Kershaw reprend l'argument révisionniste selon lequel le génocide des Juifs est «sans précédent dans l'histoire de l'humanité» p. XX. Le sans «précédent» est souligné page 164. Ce propos visant à défendre la thèse de la singularité bien que ne relevant pas d'une intention malveillante est néanmoins inacceptable.

(2) Cf. la revue *L'Histoire*, avril 1995 et le quotidien arménien *Haratch*, 27 et 28-29 novembre 1998.

(3) Cf. la revue *L'Histoire*, mai 1995 et *Le Livre noir du communisme;* Paris, 1997, page 188.

(4) «Négationnisme au Collège de France», *Libération* du 28 décembre 1998.

***

NDLR. — Cet article et le précédent (21 janvier), dont Philippe Bouchereau nous a donné la primeur, paraîtront dans le prochain numéro de la revue "L'Intranquille".

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սարգիսեան ընտանիքներ — Թորոնթօ, Փարիզ, Ճենտա — կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝

ՄԿՐՏԻՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ-Ի

մահուան երրորդ տարելիցին առթիւ, այս Կիրակի, Փետրուար 7-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս — Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ 15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS *մէջ:*

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՍՈՒՐԲ ՍԵՂԱՆ
ՏԵԱՌԸՆԴԱՌԱՋԻ
ԵՒ
ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ
ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպութեամբ՝
Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբին

Կիրակի, Փետրուար 14, ժամը 13–ին Եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրինկեան» սրահին մէջ

Carnaval - Début du Carême

Le Comité des Dames de la Cathédrale Arménienne St. Jean-Baptiste
organise une Agape
le Dimanche 14 Février à 13h
Salle «Nourhan Fringhian»
15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

Նուիրատուութիւն՝ ծախքերու մասնակցութեան

Participation aux frais
Pour tous renseignements appeler:

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝

01 – 43 – 59 – 67 – 03
01 – 47 – 43 – 12 – 66
կամ՝
01 – 46 – 62 – 01 – 29
թիւերուն,

ASSOCIATION CULTURELLE
N A R E G

NAREG DOURIAN
et le THEATRE DE LA BOHEME
présentent

« L'EXTRA-TERRESTRE »

le Vendredi 12 février à 21 heures
à la Salle des Fêtes d'Enghien-lesBains (face au Casino, parking assuré)
rires et fou-rires assurés !!!

P.A.F. : sur place : 100 F.
en pré-vente: 80 F. jusqu'au 9 février, en réservant au
01. 34. 12. 84. 45 ou **01. 34. 17. 22. 82** (heures de bureau)
ou directement dans les points de vente (Chocolats Léonidas à Enghien-les-Bains, la Librairie du Centre des Raguenets à St-Gratien).
Prix unique de 50 F. pour les étudiants.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ Նաւասարդ պարախումբի նուագախումբին ու մեներգչուհի Օր. Ռոզիկ Թաշճեանին, որոնք գեղարուեստական բաժնով ելոյթ ունեցան զուարճալի Տօնածառի հանդէսի ընթացքին: Ինչպէս նաեւ, շնորհակալութիւն պարոններ՝ Մինաս Մելքոնեանի, Անթուան Պաղտիկեանի եւ Ժոզէֆ Պաղտիկեանի, որոնք ապահովեցին աշակերտներուն բաշխուած քաղցրեղէնի ծրարիկները:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ-*ի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի ընդհանուր անդամական ժողովը Շաբաթ, Փետրուար 6, ժամը 16·30-ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:*

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

ՏՕՆ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ԵՒ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ

Հարաւային Ֆրանսայի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հոգեւորականաց Ժողովը, Սրբոց Վարդանանց եւ Ղեւոնդեանց Քահանայից ազգային — կրօնական տօներու առիթով, սիրով կը հրաւիրէ հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ մասնակցելու հետեւեալ արարողութեանց.

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, փետրուար 8

Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ

ժամը 17–ին Երեկոյեան ժամերգութիւն
Ջեկուցող՝
ՏՈՔԹ. ԱԼՊԷՐ ՂԱԶԻՆԷՃԵԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 9

ՍԷՆ–ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ժամը 10-ին Ղեւոնդեանց պատարագ
Պատարագիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, փետրուար 11

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ժամը 8·30-ին Առաւօտեան ժամերգութիւն:
ժամը 10-ին Վարդանանց Պատարագ
Պատարագիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ
Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

ժամը 17·30-ին Վարդանանց Հանդէս — արարողութիւն:

ՇԱԲԱԹ, փետրուար 13

ՓՈՒԼՎ. ՕՏՏՕ — Ս. ՅԱԿՈԲ

ժամը 9·30-ին Առաւօտեան ժամերգութիւն:
ժամը 10-ին պատարագ:
Պատարագիչ՝
ՆՇԱՆ ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Փետրուար 7
Դ. Կիրակի Զկնի Ծննդեան

Այսօր, Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ յատուկ հոգեհանգիստ կը կատարուի, Փարիզի եւ Փարիզեան Շրջանին եկեղեցիներուն մէջ պաշտօնավարած վախճանեալ հոգեւորականներուն համար (Ղեւոնդեանց Քահանայից յառաջիկայ տօնին առիթով):

Այդ հոգեւորականներն եղած են՝

Ջերմապէս կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ այդ օր պատարագին եւ աղօթել Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ծառայութեամբ վաստակեալ՝ վախճանեալ իր Հոգեւորական Առաջնորդներուն եւ Հովիւներուն համար:

UGAB — UGAB — UGAB —

UGAB — JEUNES

SOIREE - *Jeunes*

le samedi 6 février
à partir de 22 heures 30

S O I R E E
O R I E N T A L E

Centre Culturel Alex Manoogian de l'UGAB
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
Métro Courcelles
Tél. : 01 42 27 12 26

P.A.F. 100 F.+1 conso. (non-membre)
80F.+1 conso. (membre)
Strictement interdit aux mineurs

UGAB — UGAB — UGAB —

ԳԵՐԵԶՄԱՆՕՐՀՆԷՔ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ ԾԱՌԱՅԱԾ ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Ներկայիւս կը յայտնենք մեր ժողովուրդին, թէ Շաբաթ օր, փետրուար 6ին, Փարիզեան Շրջանի տարբեր քաղաքներուն մէջ հանգչող Հանգուցեալ Հոգեւորականներուն դամբաններն պիտի օրհնուին ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցին՝

ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ ժամը 11-ին
Գէորգ Քհնյ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ,
Պարգեւ Քհնյ. ՄԻՐՃԱՆԵԱՆ,

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕ՝ ժամը 11-ին
Եսայի Քհնյ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ,

ԱՐՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍ՝ ժամը 10–ին
Յուսիկ Քհնյ. ԱԴԱՄԵԱՆ,

ՍԵՎՐԱՆ՝ ժամը 11–ին
Վահան Քհնյ. ԽՈՅԵԱՆ,

ՇԱԻԼ՝ ժամը 12-ին
Ղեւոնդ Քհնյ. ՍՈՄՈՒՆՃԵԱՆ,
Բարթող Քհնյ. ԹԱԳԸՄՃԵԱՆ,

ՆԷՕՅԻ՝ ժամը 13-ին
Մեսրոպ Քհնյ. ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ,

ՊԱՆԵԷՕ-ՓԱՐԻԶԻԷՆ՝ ժամը 13-ին
Ադդէ Քհնյ. ՓԱՅԼԱԿԵԱՆ,

ՓԱՆԹԷՆ-ՓԱՐԻԶԻԷՆ՝ ժամը 13-ին
Բառնաբաս Քհնյ. ԽՆՏԱՄԵԱՆ,
Գրիգոր Քհնյ. ՃԷՊԷՃԵԱՆ,
Ներսէս Քհնյ. ԳԱՆՃԵԱՆ,
Աբիսողոմ Քհնյ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ,
Մկրտիչ Քհնյ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ,
Գէորգ Քհնյ. ՆԻԶԱՄԵԱՆ,
Յարութիւն Քհնյ. ՃՈՐԹՈՒԵԱՆ,

ԱՆԻԷՐ՝ ժամը 14-ին
Թովմաս Քհնյ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ,

ՓԷՐ-ԼԱՇԷԶ՝ ժամը 15-ին
Վռամշապուհ Արք. ՔԻՊԱՐԵԱՆ
ի Տանէ ԱՐԶՈՒԿԵՆՑ,
Արտաւազդ Արք. ՍԻՒՐՄԷԵԱՆ,
Սերովբէ Արք. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ:

Կը հրաւիրուին Հանգուցեալ Հոգեւորականներու ընտանեկան հարազատներն ու մեր ժողովուրդը ներկայ ըլլալու գերեզմաններու այս օրհնութեան:

LE COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE DE L'UGAB
propose
CONFERENCE
SUR
L'ETAT ACTUEL DE LA VILLE D'ANI
présentée par le
Dr. Jean-Michel THIERRY
avec Projection de Diapositives
Dimanche 7 Février à 15 heures 30
Centre Culturel **Alex Manoogian**
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
Métro : Courcelles
—— Entrée libre ——

EREVAN
2 vols directs hebdomadaires
en Airbus A310
de la compagnie
ARMENIAN AIRLINES
Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH
Départ Paris 1890 F
Renseignements & inscriptions :
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.
SABERATOURS
19, rue Saint-Roch — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
Commission Paritaire : N° 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6
SAMEDI
6 FEVRIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.569 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.569

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐ Հ. ՎԵՏՐԻՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ Թ. ԶՈՒԼՖԻՔԱՐՈՎԻ ՀԵՏ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻՆ ՄԱՍԻՆ

Փետրուար 2-ին ընդունելէ ետք Ազրպէյճանի Արտաքին Գործերու նախարարը, Հ. Վետրին յայտարարութեամբ մը ամփոփած է տեսակցութեան նիւթերը: Երկու երկիրներուն միջեւ քաղաքական երկխօսութեան զարկ տալու, ապահովութեան մարզին մէջ կանոնաւոր կերպով խորհրդակցութիւն ունենալու որոշումէն ետք նիւթ եղած են առեւտրական փոխանակումները եւ Ազրպէյճանի մէջ ֆրանսական ներդրումներու հեռանկարները: Ինչպէս կը տեղեկացնէ Ֆրանսայի Նախարարը, օրակարգին առաջնային նիւթերէն եղած է Ղարաբաղի խնդիրը: Այդ մարզին ներկայ կացութիւնը քննուած է, ինչպէս նաեւ բանակցային լուծում մը փնտռելու նախաձեռնութիւնները: Հ. Վետրին կրկնած է ազրպէյճանցի իր պաշտօնակիցին թէ Ֆրանսա միշտ տրամադիր է հաւասարակշռուած ու չէզոք ջանքեր գործադրելու որպէսզի լուծում մը գտնէ այդ խնդիրը որ կը խոչընդոտէ շրջանին զարգացման կարողականութիւնը:

Երկու նախարարները քննած են նաեւ շրջանի ընդհանուր կացութիւնը, քանի որ Ֆրանսայի համար մեծապէս կարեւոր է Կովկասի կայունութիւնը որ կարելի պիտի դարձնէ Եւրոպայի ու Ասիոյ միջեւ կամուրջի անոր դերը:

Նոյն հանդիպումին մասին Թ. Զուլֆիքարով եւս մամուլի յայտարարութիւն մը ըրած է որ գոհունակութիւն յայտնելէ ետք ցոյց տրուած ընդունելութեան, քննարկուած նիւթերը կը թուէ եւ կը կրկնէ ազրպէյճանական պնդումները թէ Ռուսաստան Հայաստանի զինամթերք տուած է, թէ Հայաստան յարձակում գործած է Ազրպէյճանի վրայ, գրաւելով անոր տարածքին 20%-ը եւ արտաքսելով մէկ միլիոն բնակիչ, եւայլն, եւայլն:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 4 / 5)

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ԲԱՔՈՒԻ ՊՆԴՈՒՄՆԵՐՈՒՆ

Ռուսաստանի Արտաքին Գործերու նախարարութեան տեղեկատուութեան ու դրահրատարակչութեան բաժինը Փետր. 4-ին հրապարակած հաղորդումով շեշտած է որ ռուսեւհայկական գործակցութիւնը ուղղուած չէ Ազրպէյճանի դէմ: Մեկնաբանելով Ազրպէյճանի Արտաքին Գործերու Նախարարութեան վերջերս կատարած յայտարարութիւնը թէ Մոսկուա զէնք ու զինամթերք կուտայ Հայաստանի, նոյն բաժինը ընդգծած է որ շրջանային ընդհարումներու գօտիներու, ինչպէս Ղարաբաղին, զինամթերք չտալու Ռուսաստանի նախագահին կարգադրութենէն ետք ոչ մէկ զէնք տրուած է Հայաստանի: Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի ռուսական 102-րդ զօրաբաժնին, նոյն հաղորդագրութեան մէջ ըսուած է որ անոր օդանուային միջոցները փոխարինելու ծրագիրը կը գործադրուի:

***

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆԸ ԱՐԱ ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի Փետրուար 4-ի հրամանագրով Արա Այվազեան Արժանթինի նոր դեսպան նշանակուած է, յաջորդելու համար Վ. Տէր-Ղեւոնդեանի որ տնօրէն կարգուեցաւ Հիմնադրամին գործադիր վարչութեան:

Ա. Այվազեան ծնած է 1969-ին Երեւան: Աւարտած է Համալսարանի արաբական բաժինը, ապա Պէյրութի Հայկազեան Համալսարանի գոլէժին քաղաքագիտութեան խտացեալ դասընթացքը: 1994-էն ի վեր մաս կը կազմէ Արտաքին գործերու Նախարարութեան: 1996-97 եղած է Արժանթինի դեսպանատան Բ. քարտուղար: Գիտէ ռուսերէն, անգլերէն, սպաներէն, արաբերէն:

***

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ԼԱՒԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Փետր. 4-ին ընդունած է Ֆրանսայի դեսպան Մ. Լըկրան: Անդրադառնալով տնտեսական փոխադարձ յարաբերութիւններուն եւ գործակցութեան յետագայ ընդլայնումին, դեսպանը տեղեկացուցած է որ ֆրանսական ընկերութիւններ հետաքրքրուած են Հայաստանով: Ան աւելցուցած է որ ինք լաւատես է Հայաստանի տնտեսական ապագային նկատմամբ: Զրոյցին նիւթ եղած է Երեւանի մէջ հայեւֆրանսական համալսարան բանալու խնդիրը:

***

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Փետրուար 4-ին Հայաստանի ու ԼՂՀ Մշակոյթի նախարարները՝ Ռ. Շառոյեան եւ Ա. Սարգսեան գործակցութեան պայմանագիր մը ստորագրեցին: Գոհունակութիւն յայտնելէ ետք նման փաստաթուղթի առթիւ, Ղարաբաղի Նախարարը ըսած է թէ առով կ'իրագործուի «երկու պետութիւն» մէկ ազգ» սկզբունքը: Ան ըսած է թէ անով Արցախցիները կարելիութիւն կ'ունենան մշակոյթի ու մարզական ոլորտին մէջ միջազգային ասպարէզ ելլելու:

ՊՈԼՍՈՅ ՊՈՄՈՆԹԻԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ ՎՏԱՐՈՒԱԾ ԻՐ ՇԷՆՔԷՆ

Պոլսոյ Պոմոնթիի թաղին մէջ վիեննական Մխիթարեաններու Նախակրթարանը որ հիմնուած է 1808-ին, դատարանի որոշումով վտարուած է գտնուած շէնքէն եւ ուսուցչական կազմով, աշակերտներով, գրասեղաններով, դաշնակով, գրատախտակներով կը գտնուի փողոցը, բառին բուն առումով: Վտարումը հետեւանք է թրքական բարդ, այլ շատ դիւրին հասկնալի մեքենայութիւններու որոնց ախոյեան է վաքըֆներու տնօրէնութիւնը, ամէն անգամ որ հարցը կը վերաբերի հայկական վարժարանի մը:

Թուրք մամուլը (Փետրուար 5) պատահածը կ'ամփոփէ հետեւեալ ձեւով. դըպրոցին մատակարարները 1958-ին Թրքուհիէ մը գնած են ներկայ շէնքը ու հոն փոխադրած նախակրթարանը: 1963 – 64 դասաշրջանէն ի վեր ան կը գործէ այդ շէնքին մէջ: Սակայն, 1980-ին վաքըֆներու տնօրէնութիւնը հիմնուելով կանոնագրութեան այն տրամադրութեան թէ փոքրամասնութիւններու վաքըֆները 1936-էն ետք կալուած գնելու իրաւունք չունին, վարժարանի պատասխանատուներուն յայտնած է թէ իրենք չեն իրենց գնած շէնքին տէրը: Այդ թուականէն սկսած է դատական ընթացք մը. յայտնուած է որ նախկին կալուածատէրը մահացած է, կան ժառանգորդներ: Անոնք ալ իրենց կարգին դպրոցի շէնքին մէկ մասը փոխանցած են ընկերութեան մը: Այս վերջինին հետ անցեալ տարի ստորագրուած համաձայնութեամբ մը դպրոցին մատակարար մարմինը ընդունած է վարձք վըճարել շէնքին գործածութեան փոխարէն: Նոյն ընկերութիւնը սակայն տասը օր առաջ դատարան դիմելով յայտնած է թէ չեն գանձած վարձքը, պահանջելով արտաքսել դպրոցը: Դատարանը վճռած է պահանջքին ուղղութեամբ ու քանի մը ժամուան մէջ ամբողջ կահ-կարասին նետուած է պարտէզ. նոյնիսկ նկատի առնուած չէ վճիռին գործադրութեան համար մինչեւ դպրոցական տարեշրջանին աւարտը սպասելու հոգաբարձութեան խնդրանքը: Հոգաբարձութեան նախագահը ըսած է թէ ոչ մէկ պատասխան ստացած են Կրթական տնօրէնութեան կատարուած իրենց դիմումին: Դպրոցին տնօրէնուհին ըսած է որ Փետրուար 8, Երկուշաբթի օր երբ վերջացած ըլլայ կիսամեայ արձակուրդը, դասերը պիտի շարունակեն պարտէզը:

ԱՅՍ ԱՌԱՒՕՏ, ԱՅՍ ԵՐԵԿՈՅ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ, ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ

(Բ.)

Ապշեցուցիչ ժամանակներ: Կը լսենք իմաստունին լանձները բայց կը հետեւինք գործնապաշտին խորհուրդներուն: Իմաստուն մը կը յայտնէ, թէ ինք կ'ընտրէ նուազագոյն արագութեամբ ընթացող փոխադրակառքը, որովհետեւ կ'ուզէ հասնիլ վերջակէտին առաւելագոյն չափով դանդաղելով: Որովհետեւ կ'ուզէ վայելել մինչեւ այդ կէտը գոյութիւն ունեցող հաճոյքները: Սա միտքը կ'առաջացնէ համաձայնութեան ժպիտներ, սակայն ամէն ոք կը դիմէ դէպի TGV անուանուած վիշապը, որ՝ հակառակ իր ցամաքային հանգամանքին, ոչ թէ կ'աճապարէ, այլ զուարճանալով՝

- Քիչ մը դանդաղ վազեմ որպէսզի կայրան մնեմ ժամանակին, - կը մենախօսէ՝ բերնին եզերքը քմծիծաղով մը:

Անցեալին, կ'ուշանար երկաթուղին, այն օրերուն երբ շոգեկառք անունը կը կրէր: Հիմա, երբ կը կոչուի ելեկտրակառք եւ յատկապէս մկրտուած է Մեծաբագ Փոխադրակառք անունով, անոր քանի մը վայրկեանի պատահական ուշացումն իսկ կը բարձրացնէ յոյզեր, կը քրքրէ դժգոհութիւններ: Կ'արձակուին հայհոյանքներ, որոնք երբեմն կ'ընդգըրկեն նոյնինքն յառաջդիմութեան մինչեւ եօթներորդ պորտը:

Մինչ խօճալան կը շարունակէ իր պահուըտուքը, աշխարհ կը թաւալի իր առաջին օրուան կշռոյթով, չենք անդրադառնար որ «կարելի չէ յառաջդիմութիւնը կասեցնել» պատգամը ելած է մե՛ր իսկ խելապատիկէն, թէ կարելի է փոխել զայն, բարեփոխել, նոյնիսկ շրջանցել:

Ահա էնթէրնէթ, ես եւ ինծի պէս յետամնաց շատեր կը փորձեն բան մը հասկնալ, յարմարիլ ժամանակներուն, հազիւ կ'առաջարկեմ, որ ամէն բան կանգ առնէ պահիկ մը, դադրին տպարանները նոր գիրքեր, թերթեր եւ հանդէսներ տըպագրելէ, դադրին գործարանները նոր համակարգիչներ արտադրելէ, նոյնիսկ Ազգային Ժողովները դադրին նոր օրէնքներ քուէարկելէ, դադրին որպէսզի մարդիկ ժամանակ ունենան հասնելու այդ արտադրութիւններու բարիքներէն ամբողջովին օգտուելու աստիճանին եւ գիտութիւնները լաւ մարսելու մակարդակին:

Սէն - Սեպաստիէն գտնուած միջոցիս երբ Ազգային Մատենադարան մտայ, ունեցայ զգացում մը: Նստայ, գումարեցի գիրքերուն պարունակած գիտելիքները, դրի մէկ կողմ: Ապա հաշուեցի մարդոց գիտելիքները, դրի միւս կողմ: Երբ բաղդատեցի այս երկու գումարները, նկատեցի որ արդիւնքը անհամեմատօրէն ի նպաստ էր գիրքերուն: Հակառակ որ մարդիկն էին որ ամբարած էին այդ գիտելիքները: Սա արդիւնքը բերաւ զիս այն եզրակացութեան որ մարդը պիտի շարունակէ հեւալ մարդուն ձգած ժառանգին ետեւէն:

Ու այնքան տխուր գտայ սա յայտնատեսութիւնը:

Տխրութիւնը՝ իրական, ուրախութիւնը՝ արուեստական, Ջարդերը կը շարունակուին Ալժերիա, Հինգշաբթի կը գնեմ ա՛յն օրաթերթը որ յաւելուած մը ունի գիրքերու մասին: Ստորերկրեային մէջ իսկ կը սկսիմ կարդալ զայն, կը կարդամ նաեւ յաջորդ օր, ամէն օր քիչ մը, սակայն ահա կը հասնի յաջորդ Հինգշաբթին, իր հետ կը բերէ Գիրքերու Նոր Աշխարհ մը, երբ ես տակաւին սպառած չեմ վերջին թերթը:

Այսպէս, կը դիզուին հրատարակութիւնները, ամէն օր կ'առաջարկուին նոր համակարգիչներ, կը յայտնուին նոր արժանիքներով ինքնաշարժներ, նոյնիսկ հասած կը յայտարարուի ժամանակը առաջարկելու PACS անուանուած օրէնք մը, միասեռականները դուրս եկած իրենց թաքստոցներէն, այլեւս ոչինչ կ'ընեն ծածուկ, ցոյց, հակացոյց, գործնապաշտները ժամանակ իսկ չեն թողուր մեզի շնչելու:

Ու կը վազենք, մի՛շտ կը վազենք, գիտնալով հանդերձ որ ոչինչի պիտի հասնինք: Հիմա ալ techno երաժշտութիւն, այսպէս, մեր շուրջը կը նուագուին այնպիսի եղանակներ, որ մեզ կը քշեն իրենց յորձանքին մէջ, մենք պարտաւոր ենք պարելու կամ ձեւացնելու՝ ենթակայ մարդոց, որոնք իրենց գործը դարձուցած են մեր սեփական ժամանակը կազմակերպելու ձեւերը:

– Սիրելի Վարուժան, դուն շատ վեհանձն ես, բայց ուրիշներու ժամանակը չարաշահելու մէջ, - կ'ըսէի բարեկամի մը որ կը սպասցնէր, կը սպասցնէր, կը սպասցնէր իր ժամադրեալները:

Ահաւասիկ Օփերայի Հրապարակ, չորս սեւամորթներ նոյն մայթին վրայ կանգնած, իրարմէ հազիւ վեց մեթր հեռու, կը հաղորդակցին փորթապլ կոչուած հեռաձայնի կազմածներով:

Ժամանակակից, գեղեցիկ պատկեր:

Ու գայթակղութիւն, դրամաշորթութիւն, վայրագութիւն, և ո՞վ նկատի պիտի առնէ երբ ըսեմ, թէ եթէ ողջութեանդ հող տանիս անունիդ, այդ անունը հաւատարիմ կը մնայ քեզի մահէդ ալ անդին:

Ո՞վ: Ո՛չ ոք: Այո՛, պիտի լսեն, ժըպտին, գեղեցկօրէն տարազուած խօսք է՝ պիտի ըսեն, սակայն կարեւորը ներկան է, ինչ հոգ թէ մէկ օր է ան, իսկ ապագա՞ն, անկարեւոր, նոյնիսկ եթէ ըլլայ անսահման:

Այս բոլորէն վերջ, «Վերջապէս պիտի սկսի կառուցումը մայրաքաղաքը երկրի արեւելեան շրջանին կապող Մեծարագ երկաթուղիին»՝ կը ծանուցուի փոքրիկ պաստառէն, լուրը կը տրուի որպէս աւետիս, բայց կը հասնի ինծի գոյժ որպէս:

Այս բոլորէն վերջ, ցնծութեամբ կը յայտարարուի միաձուլումը երկու դրամատուներու, պատահածը ինծի համար երկաթուղիի ընդհարում մըն է, արկած, պիտի ըլլան զոհեր, զոհեր, անհամար զոհեր, որոնց թիւը ոչ մէկ համեմատութիւն Ռաշաքի ջարդի թիւին հետ:

Կրկնուած հարցում՝ «Ո՞վ յաջողեցաւ համոզել Եւրոպայի 11 երկիրները հրաժարիլ իրենց ազգային դրամանիշերէն եւ ընդունիլ նորածին դրամանիշ մը»: Այնքա՞ն առաջնահերթ է տնտեսութիւնը, այնքա՞ն ամէն երջանկութիւն կապուած է նիւթին:

Իսկ ո՞ւր կարդացի այն խօսքը, թէ դըրամը չսիրող մարդը կրնայ շատ վտանգաւոր դառնալ շրջապատին համար:

ՄՈՎՍԷՍ ՊՉԱՔՃԵԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ Հիւսէյն թագաւորը, որ վերջին բուժումի մը համար կրկին Մինեսոթա (ԱՄՆ) գացած էր Յունուար 26-ին, Փետրուար 4-էն 5 մահամերձ Ամման վերադարձաւ: Ինք, նախքան մահաքունի մէջ իյնալը, այդպէս փափաքած է, որովհետեւ կ'ուզէր իր հայրենիքին մէջ մեռնիլ: Փոխադրուեցաւ հիւանդանոց յատուկ օդանաւով մը եւ յայտարարուեցաւ թէ այլեւս ոչ երիկամունքը, ոչ ալ լեարդը կը գործեն: Արքան 63 տարեկան է, Յորդանանի վրայ կ'իշխէր 1952-էն ի վեր, երբ հազիւ 17 տարեկան էր: Երբ քանի մը օրուան համար Ամման վերադարձած էր, իր զաւկին փոխանցեց իշխանութիւնը, զայն գահաժառանգ նշանակելով իր եղբօր տեղ:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ընտրութիւններուն ընկերվարական ցանկը պիտի գլխաւորէ քարտուղարը՝ Ֆ. Հոլանտ, թէեւ շատ տրամադիր չէր, բայց ստիպուեցաւ տեղի տալ: Ինք կը նախընտրէր Ֆրանսայի երեսփոխան մնալ:

ՓԱՐԻԶԻ մէջ, Փետրուար 4-ին տողան-

(Շար. ը Դ. էջ)

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐԴՈՑ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Պօղոս Գուբէլեան, «Merci Beaucoup Ասպետական Ֆրանսա», Երեւան, 1998, 173 էջ: Վեց վէպերու հեղինակ Պօղոս Գուբէլեանի այս վերջին գիրքը չափահաս մարդու կարօտներով լեցուն կարճ ճամբորդութիւն մըն է պատանութեան տարիներու երկիրը, 1940-ական թուականներու Պէյրութը: Աւելի ճիշդ՝ Էշրէֆիէ թաղը, որ այդ թուականներուն Սանճաքէն ու Սուէտիայէն նոր տեղաւորուած հայ գաղթականներով բնակուած շրջան մըն էր: Ինքնակենսագրական բնոյթ ունի ու գրուած է ապրուած, խօսակցական անմիջականութեամբ, առանց գրական բարձր մակարդակի մը հասնելու եւ արուեստի բարդ նրբութիւններու մէջ ճախրելու յաւակնութեան: Եւ բարեբախտաբար որ հեղինակը առօրեայի լեզուին ու կեանքի հասարակ, սովորական դիմագծին վառահած է իր փորձառութիւնը հում իրականութենէն գրքի էջին փոխադրելու գործը: Այսպէս է, որ Սանճաքէն գաղթական, թշուառութեան անդուլ ալօրիքին երկանաքարերուն մէջ ինկած բազմանդամ ընտանիքի մը գոյութեան պայքարին պատմութիւնն է այս գիրքը: Եւ՝ ներկայացուած եօթը կամ ութ տարեկան տղու մը հոգեբանական ու փորձառական իմաստութեան անկիւնէն — եւ Գուբէլեան յաջողած է շատ դժուարին այդ սեռը թուղթին յանձնել: Քիչ մը աւելի տոկալ ամէնօրեայ եղերականութեան վրայ յանուն ընցուն իրապաշտութեան կամ ընթերցողէն արցունք խլելու հաճոյքին, կամ քիչ մը աւելի դիւրին զաւեշտական ու ծաղրանըկարային շեշտ՝ ու գործը կը փէր, կը վերածուէր հասարակ մելոտրամի կամ թերթօնի: Պէտք է աւելցնել սակայն, թէ տարօրինակ այս խառնուրդը եղերական ու կատակերգական տիպարներու եւ կացութիւններու, իրականութեան եւ երեւակայութեան, գրականութեան եւ ժամանցի, կրնար իր սեռին մէջ պզտիկ գլուխ գործոց մը ըլլալ, եթէ հեղինակը աւելի խոր թափանցէր պատանիի հոգեբանութենէն ներս, եւ հասուն մարդու իր փորձառութեամբ շատ աւելի ցայտուն կերպով տար հակադրութիւնը իր տղայական աշխարհին ու չափահասներու, ապրած դըժոխքին միջեւ, հայկական «քէմփերու» մէջ: Ինչ որ նուաճուած է այս արկածախնդիր, չարաճճի, համակրելի հայ տղուն ու իր ընկերներու սահմանափակ, գունագեղ ու այնքա՜ն մարդկային ապրումներէն՝ նախանիւթն է միայն գրական լուրջ երկի մը, որ հեղինակը լաւ կ'ընէ եթէ հիմակուընէ ծրագրէ: Օրինակ, Զախխալ Արթինի տիպարին կիսատարտ, հարեւանցի ներկայացումը շատ աւելի խորաթափանց ու մանրամասն կրնար նուաճուիլ՝ եթէ Գուբէլեան զայն վէպի մը կարկառին մէջ իրականացնէր:

Ինչ որ գլխ կը բերէ երկրորդ նկատողութեան, կապ ունի հեղինակի արհեստագէտ — արուեստագէտ յատկանիշին հետ: Ոճի, լեզուի գործածութեան, գրական ճաշակի հարց մըն է ասիկա: Փաստօրէն ծանր կամ երկար բառեր ու պարբերութիւններ, խորտուբորտ նախադասութիւններ, կէս — գրական ու կէս — ժողովրդային լեզուն կը դանդաղեցնեն իր «հերոս»ներուն ու գործողութեան առոյգ, կենդանի, խոլապէս մարդկային պատմումին ընթացքը: Ոճի ու գրելակերպի մէջ աշխատանքի ու խնամքի պակաս մը զգալի է՝ որ արհեստաւորին գործը պիտի ըլլար: Յետոյ, ինչպէ՞ս վստահիլ գրուցական լեզուին բնականութեան՝ երբ կեանքի «թրամփերին» փոխադրումի շատ նրբին հարցը կայ: Գուբէլեան այդ վտանգաւոր որոշումը տուած է, բայց իր այս գեղեցիկ հատորը առոր գինն է որ կը վճարէ:

Պատանի ապրումները պարզ, դիւրին ու թափանցիկ կը թուին, սակայն իրականութեան մէջ որոգայթ մըն է այդ նիւթը, որուն պէտք է մեծ ճարտարութեամբ ու զգայնութեամբ մօտենալ: Մեր գրականութեան մէջ Թոթովենց («Կեանքը Հին Հռովմէական Ճանապարհի Վրայ»), Օշական («Երբ Պատանի Են») յաջողած են այդ դժուար ձեռնարկին մէջ, շնորհիւ քնարերգական ու զգայարանական շատ նուրբ թեքնիկի մը գործածութեան: Իրապաշտութիւնը նոյնքան վտանգաւոր գրելակերպ մըն է, որ լրագրական ոճին շատ կը մօտենայ, երբ թեթեւ է թէ՛ գրիչը, թէ՛ ալ նիւթը:

Լիբանանի 40-ական ու 50-ական թուականներու հայ չքաւոր դասակարգի կենցաղէն ներշնչուած հոյակապ ու աննախընթաց վէպեր կը պահուըտին այս հատորին մէկ մի էջին ու տիպարին ետին: Ինչ որ Շէնեանի, Ուրֆալեանի կամ Ռոկոնիի հատորներու պարզապայէն սաղմնային վիճակի մէջ մնացած է, Գուբէլեանի գրչին տակ կրնայ փրկուիլ, ինչպէս Պըլտեան կրցած է յաջողցնել: Ահա հատուած մը «Սերոբ Աղան» կտորէն:

«Թաղապետ Սերոբ Աղային խիստ պեխերը, անոր կարմիր ֆէսին ծոպերուն խառնուելով, կը կախուէին երրորդ յարկի իր պատշգամէն:

«Աղան, մեր թաղի անթագ թագաւորն էր: Լերան ստուերին պէս զանգուածային, լուռ, ծանրաբարոյ ու խստադէմ: Անիկա դժուարաւ քարշ կուտար հաստ քիլոյէն աւելի կշռող փարթամ մարմինը, երկրորդ յարկի սրահէն դէպի երկինք յառնող պալատական լայն ու ոլորուն սանդուխներէն:

«Երկրագունտի տարածքին չկար մահկանացու մը, ինչքան ալ քաջասիրտ, որ յանդգնէր շեշտակիօրէն նայուածք նետելու Սերոբ Աղայի ուռած կոպերուն տակ թաքնուած ցուլի արիւնոտ աչքերուն: Կռնակը մեզի դառնալէն ու հեռանալէն ետք միայն, քաջութիւնը կ'ունենայինք մեր մանուկ, տատամսոտ աչքերը բարձրացընելու: Մտապատկերիս մէջ, անոր լեռնածաւալ կռնակը որպէս շարժուն զանգուած, դեռ տպաւորուած կը մնայ»:

Անհրաժեշտ է կարդալ Աբրահամ Ալիքեանի հիանալի ներածականը, որ «Կիլիկ Վաւերաթուղթի Գեղարուեստական Ծիկացում» վերնագրութեամբ թէ՛ կը խտացընէ հինգ էջերու մէջ Սփիւռքի առաջնակարգ բանաստեղծի իր խանդավառութիւնը ի տես Գուբէլեանին աշխարհին եւ արուեստին վաւերականութեան, եւ թէ՛ ալ արագ բայց ճշգրիտ վերլուծումը կ'ընէ գրքին գլխաւոր արժանիքներուն: Անոնք որոնք յաջողած են կեանքի արդուկին ու խարտոցին դիմանալ, ու պահած են նշոյլ մը իրենց պատանեկան ապրումներու անմեղութենէն, իրենց միամիտ տարիներու երեւակայութեան վայելքներէն, անկասկած որ մեծ հաճոյքով պիտի կարդան քանի աւելի արկածախնդրական պատմութիւնները այս հատորի հերոսին: Եւ՝ իր մանրանկար աշխարհին գունագեղ, տարաշխարհիկ բնակիչներուն:

*

Յակոբ Օշական, «Մոռցուած Բաներ», խմբագիր Պօղոս Սնապեան, «Համազգային»ի «Վահէ Սէթեան» տպարան, Պէյրութ, 1998, 134 էջ: Տողաշար եւ էջադրող՝ Ծովիկ Մխճեան: Օշականի մահւան 50-ամեակին առթիւ Պէյրութ հրատարակուած բազմաթիւ հատորներու շարքին կը պատկանի ասիկա, ու հաւանաբար հեղինակին գեղարուեստական սկզբունքները հասկնալու համար ամէնէն յարմարն է: «Սկզբունք» կարելի է քիչ մը շատ կարծր, անթեք բառ է գործածելու համար մարդու մը պարագային, որուն արուեստի զգայնութիւնը ամէն տողի իր ներքին պրկումներուն, կեանքի զգացումի ուժգնութեան վերիվայրումներուն կը հնազանդի: Հաւանաբար «բնազդ» բառը աւելի մօտ է իրականութեան: Տասը տարիներու ընթացքին Սփիւռքի զանազան պարբերականներու — «Սիոն», «Նոր Գիր», «Պայքար», եւ մահէն ետք՝ «Բագին» — մէջ լոյս տեսած պարագայական, կարճ գրութիւններ են, ուր մեր անցեալի փառքի եւ մշակոյթի քանի մը կեդրոնական առանցքները կը վերապրուին: Այսպէս է որ գրագէտին ստեղծագործական երեւակայութիւնը արագ, թեթեւ բայց խիտ բիւրեղացումներով կը վերակենդանացընէ, քանի մը վայրկեանի համար, մարդկային յուզիչ գեղեցկութիւնները որ էին, դարեր առաջ մեր կաթողիկէները, մատուռները, վկայարանները, ոստանները, վանքերը, բերդերը: Եւ մեր հողը, մեր երկիրը՝ զօրս իր զգայարանքներով վայելելու, իրաւունքը զլացաւ իրեն համայնավար ապարարոյ վարչակարգը: Իւրաքանչիւր այս վայրին ներքեւ ան կը պեղէ մեր նախնիքներու փորձառութեանց բարդ, անզուգական գեղեցկութիւնները, ողբերգական նկարագիրը: Անցեալի եղերական պատմութեան ու մարդոց վերստեղծումը, որ այնքան բնական կուգայ վիպասանի իր տաղանդին՝ առիթ մըն է նաեւ Օշականին համար տարածելու մեր ազգին ոգեղէն ուժին բնոյթը, հասնելու հայ ազգի գոյութեան գաղտնիքին, անոր մշակոյթի արմատներուն, բեւեռներուն: Առիթ է այս նաեւ, հեղինակին համար, վերլուծելու եւ դատապարտելու ներկայ սերունդները, անփոյթ վերաբերումը անցեալի նուաճումներուն հանդէպ: Ահա կարճ հատուած մը.—

«Ինծի համար մեծագոյն քաղաքակրթութիւնը ապրելուն, դիմանալուն քաղաքակրթութիւնն է, երբ հոգեւոր զօրաւոր գիծեր այդ ապրումը շէնքի մը, դիմագիծի մը կը մօտեցնեն: Ու աւերակ մը, անոր մէջերը պտըտող տղեկ մը, վրան թեւածող երգի փշուրը քաւ են ազգ մը խորհրդանշելու, հերիք է, որ այդ ազգը մնալու հաւատքը կը կանգնի բարձր՝ հոգիներուն խորը անոր զաւկըներուն»:

Ուրիշ հատուած մը՝ առնուած «Մեր Վանքերը» կտորէն.—

«Մոռցած ենք մեր վանքերը:

— «Անոնք՝ որ եղան մեղմ, փոքր, տառապահար, հալածանքէն իրենց աչքերն իսկ բանալու ատեն չունեցող: Բայց զարմանալի կերպով իրաւ, խորասոյզ, իրենք իրենց մէջ հաւատախոր, ու քաղցրաւէ, հոգ չէ թէ մամուռը քօղկէր քարին երմակը կամ խոտը հանգոյցներ կապէր հողէ պատերուն եզերքէն: Անոնք կը կենային, կարծես հրաշքով մը բռնուած, մեր երկրին ամէնէն խորունկ կէտերուն, — ձորակ, հովիտ, գետախառնումք, քարայր, բարձրաւանդակ կամ արտորայ, լեռնանցամէջ կամ խոշոր ակունք, անտառներու սիրտ, զառիթափեր, որոնց քղանցքին գետերը կը բաշխուին, ու լերկութիւններ՝ որոնց վրայ հէքեաթը կը թառի, անծպիտ ու խորունկ, մեր ժողովուրդին փորձառութիւնները այդպէս քարեղէն էջերու վրայ քանդակելով:

. . . .

«Մոռցած ենք մեր վանքերը, մանաւանդ ժայռաստաններէն դուրս, կէտերու վրայ ուր ծառերը իրարու կը նետեն անուրակելի պատմուճանները իրենց տերեւուքին, ու գուրգուրանքին կը պարուրեն անուշիկ կամ շքեղ գմբէթները մեր տաճարներուն, հող ու գմբուխտ նոյն ատեն, կաթողիկէներուն՝ որոնք անմարմին վեղարներու նման կը կենան գմբէթին առաջօք ու կը բուին աղօթքը ձայնաւորել...»:

Հատորը կատարեալ խճանկար մըն է ըղգայարանական, լեզուական ու մտածումի տարրերու՝ որոնց վայելքը յանկարծ կրնայ գաղրիլ, սակայն երբ անդրադառնանք, թէ Օշականի բրածը վերջին, յուսահատ ճիգ մըն է զանոնք փրկելու անդառնալի մոռացումէ, այսինքն՝ կորուստէ:

Այս հատորը, որուն ծախքը հոգացած են Սան — Ֆրանսիսքօ բնակող խումբ մը գրասէր Մուսալեռցիներ, կարելի է ստանալ դիմելով Պէյրութի «Համազգային»ի «Վահէ Սէթեան» տպարանը:

ՔԱԼԷԻՏՈՍՔՈՓ

արուեստասէրի մը օրագրէն

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Ուրբաթ, Յունուար 29
Մէտոնի դղեակը — Օրանժըրի

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ ԿԱՄ ԼՈՒՍԱՒՈՐ ՏԱՒԻՂԸ

Առաջին օրէն իսկ՝ երբ պատեհ առիթով ունկնդրեցի իր նուագը՝ Հանրի Տիւթիյեոյի խրթին մէկ գործին մէջ, երգահանին ներկայութեան՝ յայտնի եղաւ ինծ համար իր բացառիկ տաղանդը: Ունէր բոլոր յատկանիշները իրաւ արուեստագէտի խմորին: Պատրաստուած երիտասարդ դաշնակահար էր: Բայց շատե՞րն են տաղանդաւոր՝ քան տարեկանին: Քանինե՞րն սակայն պիտի յաջողին գտնել յուսատու արահետը իրենց ընտրած անխնայ ու անորոշ ասպարէզին վերելքը ապահովող: Քիչեր: Շատ քիչեր:

Անցան տարիներ:

Անցեալ գիշերուան դաշնակի իր մենահամերգը ապահովութիւնը բերաւ բոլոր ունկնդիրներուն թէ Վարդան Մամիկոնեան գտած է դժուարամատոյց այդ ուղին:

Դժուար յայտագրով մը. նախ՝ պաղ սըրահ՝ անյարմար բեմ՝ անբաւարար լսատեսողական պայմաններ ... ահա՛ բոլորին համբերութիւնը սրող ազդակներ յապաղած համերգի մը սկզբնաւորութեան:

Բայց քանի ամենաքաջալերելի մարդկային գիտակցութենէ մը մղուած կազմակերպուած էր ան՝ Հայաստան վերակառուցելի դպրոցի մը ի նպաստ՝ կրնայինք հանդուրժել:

Վայրկեանին՝ մոռցուած էր այդ բոլորը. սկսած էր համերգը:

Հիմա՛, սկզբնական դժուարութիւնն էր արուեստագէտին փոխանցելի դարձնել երաժշտականօրէն՝ Պախի «Երեք Ձայնով Հնարումները»՝ տասնըհինգ մանրանկարներ: Կարծէք ըլլային անոնք կլորուկ լակոնական ազդու թէ քնքոյշ պատգամներ: Գործ՝ շատ քիչ անգամ տրուած մենահամերգի ընթացքին ամբողջութեամբ:

Մամիկոնեան յանդգնօրէն դիմագրաւեց դժուարութեանց, տալով ամէն մէկը իր հարազատ կչիռ, շեշտ ու մեկնաբանութեամբ առանց՝ խախտելու ընդհանուր ներդաշնակութիւնը: Թեւատարած մօտեցումով մը ու պարտադրական խանդով:

Այդպէսով յաջողեցաւ պատրաստել յարմար գետինը յայտագրին ողնայարը կազմող Պէթհովէնի Երրորդ սոնաթին, որ երգահանին առաջին ստեղծագործական շրջանին կը պատկանի. ըլլալով սակայն ամենագեղեցիկներէն մին Տօ մաժօր երգաձայնութեամբ գրի առնուած: Եւ որքա՜ն յատկանշական է հաստատել թէ, արդէն իսկ, Պէթհովէն կը յայտնաբերէ բուն իր երաժշտական նորարար հանճարը առաջին այս սոնաթներէն:

Մամիկոնեան զայն տուաւ վառ, երանգաւոր գոյներով, առնական շեշտերով, զանազանելով անոր չորս մասերուն մէջ իւրայատուկ հոգեկան ապրումները երգահանին: Սոնաթը խրախուսութիւն մըն էր իր ամբողջութեանը մէջ՝ երազանքի իր միջին մասով: Տիրական մեկնաբանութիւն: Դաշնակահարէն գինարուեստութիւն կը պահանջէ երբեմն ստեղնաշարային տեսակէտով կարգ մը էջերը այս սոնաթին, որ դժուարիններէն կը նկատուի սոնաթներու ընդհանուր ցուցակին մէջ:

Վարդան Մամիկոնեան յատկութիւնը ունի սակայն ցոյց չտալու իր վարպետութիւնը լոկ արհեստագիտական առումով, որ ինքնին հոգեկան զգալի հանգստութիւն կը շնորհէ իրեն, նաեւ մեզի ունկնդիրներուս:

Առեղծուածային ոչինչ, պարզօրէն կ'երգէ՝ ստեղնաշարին տէրն է քաջերաժիշտ դաշնակահարը:

Այդպէս վերջացուց իր մենահամերգին

«ԿԱՐԳՍ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ Է...»

«Յառաջ»ի մէջ յատուկ յուզումով եւ կարեկցութեամբ հետեւեցայ Արեւմտեան Եւրոպայի պատուիրակին Հայրապետին – Ֆրանսայի Փոխանորդ Յակոբ Արք. Վարդանեանի հիւանդութեան, մահուան ու թաղման պարագաներուն:

Հայրս, Թադէոս Խաչիկեան, անողոք հիւանդութեան մը զոհ, Մարսէյլի Սէնթ-Մարկրիթ հիւանդանոցին մէջ, քաղցկեղի բաժնին խնամքին յանձնուած էր, եւ խնամող բժիշկը որեւէ բարելաւման յոյս չէր տար, որովհետեւ հիւանդը իր բջիջները չէր նորոգեր:

Հաւանական դէպքի մը նախապատրաստութեամբ Փրատոյի եկեղեցիին դիւանատունը հանդիպեցայ եւ քանի մը տողով հօրս մասին տեղեկութիւններ արձանագրեցի, նկատելով որ առաջնորդը նորեկ ըլլալով, բացի իր անմիջական շրջանակէն Մարսէյլի հայ պատմութեան տեղեակ չէ:

Խանծառցի հսկայ կաղնին տապալած էր վերջնապէս: Չէր ուտեր, եւ աղօտ նայուածքը ձեղունին յառած կարծէք կեանքին վերջին պայքարը կը մղէր:

Պայքար զոր սկսած էր 1917-ին, Պորտօյի մէջ, ուր եկած էր Ազգային Պատուիրակութեան հրահանգով Արեւելեան Լէգէոնին մէջ արձանագրուելու, Լէգէոն որ ֆրանսական հովանաւորութեան տակ Հայաստանի մը բանակին կորիզը պիտի ըլլար:

Կիպրոս, Մերսին, Ատանա, Դաշտային ու Լեռնային Կիլիկիա, եւ Էքպէզ - Մէյտան, ուր կրունկէն վիրաւորուած էր, Ֆրանսա փոխադրուած էր խնամուելու համար: Զինուորութենէ արձակուած առանց Թոշակի, ինքն եւ իր եօթը անդամահատ ընկերներուն կը մնար Ամերիկահայ Կարմիր Խաչուհիներու Կիլիկիոյ Ս. Մակար վանքին մէջ քաշուելու հրաւէրը:

Պայքար եւս երբ քեմալական ուժերը Ֆրանսան Կիլիկիայէն, Յոյները Իզմիրէն եւ Համաձայնականները Պոլիսէն ծովը թափեցին եւ խուճապահար փախստականներ Մարսէյլի քարափը թափեցան անտէր ու անօթի: Հ. Հանրապետութեան պատուիրակութեան Մարսիլիոյ ներկայացուցիչ Տիգրան Միրզայեանց յաջողեցաւ Գան Օտտոյի զինուորական կայանը ձեռք ձգել գաղթականները ընդունելու համար եւ հայրս կայանին տնօրէն նշանակեց:

Այս կայանը իր մատուռով, 400 հոգինոց դպրոցով, առողջապահական կարգ ու սարքով, անկախ որեւէ իշխանութենէ, ինքնաբաւ, նախախնամական դեր կատարեց. գաղթականները գործ գտան, ամուսնացան, զաւակներ ունեցան, եւ եկող – գացող Հայերուն եւ օտարներուն հիացման առարկան եղան: Սակայն այս կայանը աչքի փուշը եղաւ Ներքին Գործոց նախարարութեան ներկայացուցիչներուն, որոնք կուզային օր առաջ փակելով բնակիչները գիւղերը ցրուելու զանոնք ձուլելու համար:

Ի վերջոյ կայանը փակուեցաւ ու հօրս եւ Պալաքեան Եպիսկոպոսին հող մը գտնելու ջանքերը անարդիւն մնացին:

Պալաքեան հարուստ պելժահայ Վահան Խորասանճեանի միջոցաւ Փրատոյի հոյակապ եկեղեցիին շինութիւնը հաստատեց, եւ արուարձաններուն մէջ մատուռներու ցանց մը օծեց իրենց մանկապարտէզներով:

Հօրս հաստատած Արարատ տպարանը բացի տունը եղաւ բոլոր անոնց որոնք կ'ուզէին ներգաղթել:

Վերջին պատերազմը պայքարի նոր ճամբայ մը ցոյց տուաւ հօրս: Գերմանացիները մեծ թիւով գերիներ բերած էին Ֆրանսա որոնց մէջ Հայեր, որոնք զինուորագրելով Ֆրանսական մաքիներուն դէմ կը ղրկէին. անդամագրուելով Ֆրանսական ընդդիմադիր ուժերուն հայկական ռէզիսթանսին, մահը աչք առնելով գնաց զանոնք համոզել կռնակէն Գերմանացիներու վնասելու համար, Ֆրանսական մաքիներու միանալով: Ասոնք կրցին հայրենիք վերադառնալ 1947-ին մեծ հայրենադարձին ատեն:

Պայքար նաեւ հայրենադարձը յաջողցնելու համար:

Մահուան ճիրաններուն մէջ հօրս կուգային քանի մը վերադարձողներու անուններն ու հասցէները տալով:

Շաւարշ Միսաքեան այս խնդրով զբաղեցաւ «Հայաստանը պանդոկ չէ» գրելով:

Հայրս մահացաւ 1965 Սեպտ. 10-ին: Լէգէոնական Միութեան անդամները իրենց դրօշակով, Ռէզիսթանսի նախկին անդամներ, շնորհապարտ հայրենակիցներ եկած էին իրենց յարգանքի եւ սիրոյ արտայայտութիւններով:

Հոս է որ խնդիրը բարդացաւ, երբ դագաղը բերին եւ ընդհանուր լռութեան մէջ Եպիսկոպոսը յաւուր պատշաճի աղօթքներէն ետք բամբ ձայնով մը – Այսօր հաւաքուած ենք Լեւոն Խաչիկեանի մարմնին շուրջ···, քանիցս կրկնեց անունս: Արիւնս գլուխս ցատքեց եւ անմիջապէս միտքս եկաւ Աթէնքի Առաջնորդ Մաղլմեան Եպիսկոպոսին դէպքը, ուր հանդիսականներ եկեղեցիին մէջ առաջնորդին մօրուքը խուզած էին:

Պարագաներ կան ուր մարդիկ ինքզինքնէն դուրս կ'ելլեն, ըրած – չըրածնին չեն գիտնար:

Թէ ի՛նչ խայթած էր Եպիսկոպոսը չեմ գիտեր, բայց այս անաստանելի նախարանէն ետք ուղիղ ճամբան գտաւ: Խայտառակութիւնը եղած էր արդէն եւ շուրջիններս, ինձ աւելի այլայլած անհանդուրժութեան նշաններ ցոյց կուտային:

Պոլիս, Խասեանի երգի ուսուցիչ Լեւոն Զիլինկիրեան, որ միեւնոյն ատեն Երրորդութիւն Եկեղեցիին դպրապետն էր, զիս ձայնաւորներու կարգին մէջ առած էր, իսկ Ղալաթիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչին աւագերէց Մեսրոպ Ա. Քահանայ Մեսրոպեան իր քովը առած էր, ինչ որ առիթ տուաւ որ Զատկի Հինգշաբթի ոտնլուայի ընթացքին պատարագիչ Եղիշէ Դուրեան Սրբազանին ներկայանամ որ ոտքիս վրայ ճանկ մը ջուր սրսկէ:

Երբ արարողութիւնը լմնցաւ, եկեղեցիին բակը եւ գերեզմանատան մէջ, քիչ մը հանդարտած, հանդիսականներուն:

– Կարգս կատարուած է, Լսի, այլեւս անկէ վերջ իմ մասիս մի խորհիք:

ԼԵՒՈՆ ԽԱՉԻԿԵԱՆ

առաջին մասը:

Սրելով ունկնդրելու ախորժակը սրահին:

Եւ երբ եկաւ դարձեալ բեմ, տալու «Կասփար տը լա Նիւի»ի երրեակին առաջին եւ երրորդ հատուածները՝ Օնտին ու Սքարպօ՝ ի յայտ բերաւ հոն հրեշտակային իր ողորկ մեղմ ելեւէջներուն մէջ ողողած Օնտինէն ետք, Սքարպոյի սատանայական մաքառումները խոր համոզումով ու հրաբխային ճառագայթումով: Բոցավառ էր վերջին նօթը:

Բազմիցս լսած ըլլալով զինքը այս երկու գործերուն մէջ Ռավէլի, Թուեցաւ ինծ թէ Մամիկոնեան յաջողեցաւ տալ իր լաւագոյն մեկնաբանութիւններէն մին:

Փրոքոֆիէֆի երկրորդ սոնաթը կուգար ամբողջացնել այս փարթամ թէ խիտ յայտագիրը: Փրոքոֆիէվ՝ ուր կրցինք գտնել՝ թերկրանք, յանկարծագիւտ խռովք, յանդուգն ծիծաղ թէ բարեհնչիւն տխրութիւն: Ինքնանկարը երգահանին:

Երբ աւելցնեմ թէ առաջին ունկնդրութիւններ ունէի իմէ՝ Պախի եւ Փրոքոֆիէվի կատարման ընթացքին՝ ներքնապէս զգացի այդ պահերուն՝ խոյանքը Վարդան Մամիկոնեանի, այդ հեզահամբոյր տաղանդաւոր երիտասարդ դաշնակահարին՝ դէպի այն լուսաւոր շաւիղը որ արուեստագէտին ասպարէզն իսկ է:

Փ. Հ.

Փարիզ, փետրուար 2, 1999

ԻՆՉՈ՞Ւ ՓԵՏՐՈՒԱՐԸ 28 ՕՐ ՈՒՆԻ

Տարուան կարճուկ ամիսն է Փետրուարը: Այդ յատկանիշը արդիւնք է տարին կազմող 365 օրերու 12-ով անբաժանելի ըլլալու պարագային: Կարելի էր 30 օրուան եօթը ամիս եւ 31 օրուան հինգ ամիսով փակել հաշիւը, բայց կան հողերանական ազդակներ, կապուած՝ ամիսներու անուանումին:

Արեգակնային ներկայի տարին Հռոմէացիներու համար կը սկսէր Մարտ 1-ին: Այդ առաջին ամիսը որ պատերազմի համանուն աստուծոյն ամիսն է պէտք է ունենար 31 օր. միեւնոյն ատեն ան կը խորհրդանշէ բնութեան ուժերը: Անոր նուիրուած տօները կը փառաբանեն գարնան վերածաղկումը: Ապրիլը որ կուգայ լատիներէն «բանալ» արմատէն, յիշեցնելով բոյսերու ծաղկումը, վերադարթնումը, Աստղիկ աստուածուհիին նուիրուած է. երկար վէճերու նիւթ եղած է անոր օրերուն թիւը, մինչեւ որ վերջնական կերպով որոշուած է որ 30 օր ունենայ: Յաջորդը՝ Մայիսը ներշնչուած է դաշտերու աստուածուհիին Մայա անունէն: Անոր յատկացնելով 31 օր, պահպանուած է 30 – 31-ի յաջորդականութիւնը:

Հռոմէացիները ամիսներու թուումին մէջ ներշնչումի դժուարութիւն ունենալով որոշած են յաջորդ ամիսներուն թիւեր տալ: Յուլիսը եղած է հինգերորդ ամիսը, մինչեւ որ Մարկոս Անտոնիոս հրահանգած է զայն կոչել Յուլիոս Կեսարի անունով. այդպիսի անուանումով մը, պարզ է որ ամիսը պէտք է անպայման 31 օր ունենար: Ամիսներու շարքին մէջ օրերու միակ բացառութիւնը եղած է երբ յաջորդ ամսուան ալ տրուած է Օգոստոս կայսեր անունը: Ան ալ եղած է 31-նոց ամիս մը: Քանի որ Յունուարը եւս կրելով Թուքանայի աստուած Յանոսի անունը, արժանի նկատուած 31 օրուան, այդ հաշիւով, Հռոմէացիներուն կը մնար միայն 28 օր, ծրագրուած տարուան վերջին ամսուան համար: Ատիկա լաւ կը զուգադիպէր տարուան վերջինը ըլլալու հանգամանքին ալ, քանի որ 2 – 3 օրով կարճ կը տեւէր նոր տարուան սկսելու անհամբերութիւնը: Փետրուարը նաեւ հաշուեփակի ամիսն էր, մեռեալներու ոգեկոչումին, տեսակ մը ապաշխարութեան, քաւումի ժամանակը: Այս յատկանիշներով ալ լաւ էր որ կարճատեւ ըլլար, քան միւսները:

Այդպէս է որ Փետրուարը եղաւ լուսնաշրջանէ մը աւելի կարճատեւ միակ ամիսը, քանի որ այդ շրջանը կը բաղկանայ 29,5 օրէ: Լուսնաշրջանը մեծ տեղ ունէր առօրեայ կեանքին մէջ, հանրային ամէն կարգի լուսաւորութեան բացակայութեան: Գիշերային ամէն կարգի գործունէութիւն սերտօրէն կապուած կ'ըլլար Լուսինին ներկայութեան կամ բացակայութեան: Այնքան որ Միջին դարուն անգամ Ֆրանսայի մէջ աւելի խստօրէն կը պատժուէին այն չարագործութիւնները որոնք կատարուած կ'ըլլային ամէնէն խաւար գիշերներուն:

Լուսնային օրացոյցերու պարունակած 12 լուսնաշրջաններով 354 օրուան տարին չէր համապատասխաներ արեգակնային տարուան: Այս անհաշտութիւնը այսօր նուազած է, քանի որ Լուսինը տարին 4 սմ. կը հեռանայ երկրագունտէն, որուն արդիւնքը կ'ըլլայ լուսնաշրջանին հետզհետէ երկարիլը: Քիչ մը սպասելով, կարելի պիտի ըլլայ տեսնել լուսնային եւ արեգակնային տարիներու նոյնացումը. կատարուած հաշիւներու համաձայն 63 միլիոն տարիէն տարին պիտի ունենայ ճիշդ ու ճիշդ 12 լուսնաշրջան···

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Ակադեմիկոսը մի պահ զարմանքով նայեց Սարոյեանի մանկականօրէն անմեղ դէմքին ու շարունակեց նոյն լրջութեամբ:

Յետոյ Սարոյեանին հարցրի, թէ այդ լուրջ, պատկառելի մարդու մօտ ինչու խօսեց «խումարճիութեան» ու «սաստիկ սարխօշութեան» մասին···

- Դիտմամբ խօսեցայ, որ իմանայ, թէ տիեզերքի, անսահմանութեան հետ առնէ ալ վայելութիւն ունին, որ հետաքրքիր են, կը մոռցնեն տխուր բաներ···

Եւ ահա, դուրս գալով Գուրգադեանի տնից, բակում վարդի թփեր տեսաւ:

- Այս վարդ ոչինչ չի գիտեր ու երջանիկ է ու գեղեցիկ է··· Ինքն ալ չի գիտեր, թէ որքան գեղեցիկ է··· Ու ոչ ոք չի կրնար քննել, թէ ինչու գեղեցիկ է···

Այնուհետեւ յաճախ էր յիշում Գրիգոր Գուրգադեանին:

- Այդ մարդ ահավին մարդ մըն է, հետաքրքիր միտք ունի: Ան ինծի բսաւ, որ ամէն օր լեռ կը բարձրանայ, ամայի տեղեր միմիակ կը պտըտի··· Ուրեմն, աշխարքի, տիեզերքի վրայ շատ կը խորհի··· Տխուր մարդ է: Յաջորդ անգամ, երբ գամ, կ'ուզեմ ատանկ տեղ մը ապրիլ, ամէն օր լեռ բարձրանալ, ամայի տեղեր երկու-երեք ժամ պտըտիլ, մինակ ըլլալ, խորհիլ···

Յաջորդ անգամ, երբ գամ···

Այսօր Հոկտեմբերի 9-ն է, ըստ հեռագրի երէկ պիտի եկած լինի Ուիլյա:

Եկե՞լ է արդեօք···

Դեռ լուր չկայ:

Յուսամ, որ եկել է, ու աշխատեմ մինչեւ Երեւան հասնելը, գրելիքս աւարտել: Առանց այն էլ, շտապելով, իմ յուշերից, տպաւորութիւններից շատ բան բաց թողի, ու եթէ գայ, գիտեմ, առհասարակ չեմ շարունակի գրել, մինչդեռ շատ կ'ուզէի պատմել այն մեծ ու գեղեցիկ օրուայ մասին, որ անցկացրինք Ուջան գիւղում:

Երեւան ժամանելու հէնց առաջին օրերին ասում էր·

-Ե՞րբ պիտի այն գիւղ երթանք, ուր Անդրանիկի արձան կայ··· Շատ կ'ուզեմ տեսնիլ: Անդրանիկ զարմանալի մարդ էր, իմաստութիւն ունէր, իր իմաստութիւն ժողովուրդէն եկող իմաստութիւն էր···

Հարցրին·

- Տեսե՞լ էք Անդրանիկին···

- Հարկաւ··· Հետը շատ զրուցած եմ: Զմշկեզեցի Նշան Փափազեանի վարսաւիրանոց կու գար, ժամերով կը նստէր, սուրճ կը խմէր, կը զրուցէր: Ես այն ատեն 14-15 տարեկան էի: Մեծերուն հետ ուրիշ լեզու կը զրուցէր, ինծի հետ ուրիշ··· Երբ կը պատահէր, որ ես ու ինք մինակ կը մնայինք, հարցեր կու տայի իրեն: Գիտե՞ս, 14-15 տարեկաններ դժուար հարցեր կու տան: Անոնց ամէն բան կը հետաքրքրէ: Դժուար հարցեր կու տայի իրեն, ու շատ լուրջ կը պատասխանէր: Տխուր մարդ էր, որովհետեւ ամէն ինչ կորսնցուցած էր:

- Ինչո՞ւ Անդրանիկի մասին չէք գրում:

- Ինչպէ՞ս չեմ գրում··· Անոր վրայ գրութիւն ունիմ, կ'երեւի չէք կարդացած:

Հարցրին նաեւ·

- Ինչո՞ւ Եղեռնի մասին վէպ չէք գրում···

- Կը գրեմ այն, ինչ իմ փորձառութենէն կու գայ, ինչ ինքս տեսայ ու ապրեցայ: Եղեռն չտեսայ: Ֆրանց Վերֆէլ առանց տեսնելու կրցաւ գրել, ես չեմ կրնար: Ան տարբեր գրող էր: Գրողներ տարբեր կ'ըլլան:

Ուջանում, Անդրանիկի արձանի շուրջը ծերունիներ էին նստած: Մօտեցաւ որպէս հին ծանօթների, հին բարեկամների··· Շուտով համարեա ամբողջ գիւղը շրջապատեց նրան, ու ամբողջ գիւղի հետ զրոյցի բռնուեց: Մարդկանց հետ իսկոյն մտերմանալու, նրանց առաջ ինքն իրեն բացելու եւ դրանով իսկ նրանց բացելու զարմանալի ձիրք ունի: Ու միշտ բնական էր լինում երկխօսութիւնը, բնական ինչպէս իր գրքերում···

Արձանից քիչ հեռու գիւղական խանութ տեսաւ ու մտաւ ներս:

Ի՞նչ պիտի գնի Սարոյեանը գիւղական խանութից:

Սկսեց ամէն ինչ ուշադրութեամբ զննել ու յանկարծ բացագանչեց.

- Գտա՛յ··· Աշխարքի մէջ ամէն տեղ կը փնտռէի ու չէի գտներ: ···Հոս գըտայ···

Ու ցոյց տուեց այգեգործի կեռ դանակը:

- Ֆրեզնօ պզտիկ այգի մը ունիմ, ինքս կը մշակեմ: Այս դանակ ինծի շատ պէտք էր··· Գիտէ՞ք, ճմերուկ Հայեր բերին Ֆրեզնօ, մեր հին հայրենիքէն բերին, հիմա Ֆրեզնօ շատ աղէկ ճմերուկ կ'ըլլայ··· Գառնի Սերօ Խանզադեան ծառէն ընկոյզ պոկեց, տուաւ ինծի, ըսաւ, տար, Ֆրեզնօ տնկէ··· Այդ ընկոյզներ պիտի տանիմ, տնկեմ իմ պարտէզ, թող Ֆրեզնօ Հայաստանի ընկոյզ ալ բուսնի···

Շուտ եկաւ գործակատարուհին.

- Շատ պատուական խանութ ունիք, աշխարքին ամենալաւ խանութը, քանի որ իմ փնտռած հոս գտայ: Ամէն անգամ, որ այս դանակ ձեռքս առնեմ, Ուջան պիտի յիշեմ:

(Շար. 45)

(Շար. Ա. էջէն)

ցեցին 10 հազար դասատուներ (կրկին՝ ըստ կազմակերպիչներուն) բողոքելու համար Կրթական Նախարարին բարենորոգումներուն ծրագրին դէմ: Ցուցարարները մինչեւ իսկ հրաժարումը պահանջեցին:

ԳՈՒՊԱՅԻ նախկին բարձրագոյն պաշտօնատար մը, նաեւ նախկին լրտես, յայտարարած է որ Գասթրօ երկար տարիներ դրամ հայթայթած է Գարլոսի եւ հովանաւորած թմրեցուցիչի չահատակութիւնը: Խուան Անթոնիօ Ռոտրիկէզ նամակով մը Փարիզի արդարադատութեան (Յունուար 15) կը պնդէ որ ի վիճակի է տեղեկացնելու Ֆրանսայի արդարադատութիւնը Ֆ. Գասթրոյի կազմակերպած թմրեցուցիչի չահատակութեան դէպի Միացեալ-Նահանգներ, Ֆրանսա եւ Հոլանտա: 64 տարեկան, Ռոտրիկէզ, որ չագանակագեղձի խլիրդէ կը տառապի, որոշած է նեղ կացութեան մատնել Գասթրօն, մեռնելէն առաջ:

ՉԻՉԷՆԻՈՅ նախագահը՝ Ասլան Մասխադով իսլամական օրէնք «Շէրիա» հռչակեց ամբողջ երկրին մէջ, տեղի տալով իր շրջապատին ճնշումներուն:

R T L

Samedi 6 Février à 13 heures
Alain FINKIELKRAUT
à propos de l'article de P. Vidal - Naquet
paru dans «LE MONDE» (3 Février).

Վ Ա Ղ Ը՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (245) թիւը նուիրուած երկլեզուութեան, հետեւեալ բովանդակութեամբ.-

Երկլեզուութի՞ւն, ո՞ւմ համար, ինչո՞ւ, ինչպէ՞ս Ժ. ՏԱԼԿԱԼԵԱՆ
(Թարգմանութիւն եւ խմբագրութիւն Մ. ԹԵՐՋԵԱՆ)

Լեզո՞ւ թէ պատրուակ ԱՆԱՀԻՏ ԿԱՐՄԻՐԵԱՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 9
Տօն Ղեւոնդեանց Քահանայից

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, փետրուար 11
Տօն Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց՝ 1036 վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին (451 թուին)՝ «Վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց»:

– Այսօր անուանակոչութեան տօնն է՝ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց:

– Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Ի ժամու պատարագի, «Հայրապետական Մաղթանք» կը կատարուի Վեհափառ Հայրապետի արեւշատութեան Աղօթիւք եւ բարեմաղթութեամբք:

– Պետական տնօրինութեամբ, բոլո՛ր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ եւ ուրիշներ) այսօր կրնա՛ն բացակայիլ իրենց զբաղումներէն՝ իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար:

ՇՆՈՐՀԱՆԳԻՍՏ

Սարգիսեան ընտանիքներ – Թորոնթօ, Փարիզ, Ճենտա – կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ - հօր՝

ՄԿՐՏԻՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ-ի

մահուան երրորդ տարելիցին առթիւ, այս կիրակի, Փետրուար 7-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ
15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS
մէջ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

ՏՕՆ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ԵՒ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ

Հարաւային Ֆրանսայի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հոգեւորականաց Ժողովը, Սրբոց Վարդանանց եւ Ղեւոնդեանց Քահանայից ազգային – կրօնական տօներու առիթով, սիրով կը հրաւիրէ համայն հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ մասնակցելու հետեւեալ արարողութեանց.

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, փետրուար 8

Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

Ժամը 17–ին Երեկոյեան Ժամերգութիւն
Զեկուցող՝
ՏՈՔԹ. ԱԼՊԷՐ ՂԱԶԻՆՃԵԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 9

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

Ժամը 10-ին Ղեւոնդեանց պատարագ
Պատարագիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, փետրուար 11

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ժամը 8·30-ին Առաւօտեան Ժամերգութիւն:
Ժամը 10-ին Վարդանանց Պատարագ
Պատարագիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ
Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

Ժամը 17·30-ին Վարդանանց Հանդէս - արարողութիւն:

ՇԱԲԱԹ, փետրուար 13

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Ժամը 9·30-ին Առաւօտեան Ժամերգութիւն:
Ժամը 10-ին պատարագ:
Պատարագիչ՝
ՆՇԱՆ ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

LEGS et DONATIONS au Fonds Arménien de France
Les enfants d'Arménie sont vos enfants. Donnez-leur un meilleur avenir

Le Fonds Arménien de France est une institution de bienfaisance qui regroupe l'ensemble des composantes de notre communauté, notamment les églises arméniennes Apostolique, Catholique et Évangélique. L'aide aux enfants d'Arménie et du Karabagh est au centre de son action humanitaire: construction d'écoles, création de cliniques (maternités, maladies infantiles,...), pensions mensuelles versées aux orphelins de la guerre, Bourses d'études, etc. Ces enfants souffrent des difficultés nées du blocus économique, des conséquences de la guerre et du séisme. Votre don peut améliorer sensiblement leurs conditions de vie. Ensemble, nous pouvons leur donner un meilleur avenir.

Inscrivez votre nom sur la terre d'Arménie.

Particuliers
récupérez 50 % de vos dons au Fonds Arménien de France

Notre statut fiscal permet à un particulier de déduire de ses impôts 50 % des dons effectués au profit du Fonds au cours d'une année fiscale, dans la limite de 6 % de ses revenus nets imposables. Ainsi une famille disposant de 100 000 F de revenus nets annuels imposables peut déduire du montant de son impôt jusqu'à 3 000 F pour un don de 6 000 F sur présentation d'un reçu cerfa délivré par nos soins. On peut allier ainsi une avantage fiscal non négligeable à une action de solidarité envers l'Arménie qui a tant besoin de se sentir soutenue en ces moments cruciaux pour son avenir.

Les legs et donations
au Fonds Arménien de France sont exempts de droits

Vous pouvez aussi désigner le Fonds Arménien de France comme bénéficiaire de dons ou de legs qui sont alors exonérés en totalité des droits de mutation.

Il peut s'agir d'argent, mais aussi de biens mobiliers et immobiliers.

Le legs est inclus dans un testament et ne prend effet qu'après le décès de son auteur, alors que la donation est faite du vivant de ce dernier. Dans ces deux cas, il est recommandé de se faire conseiller et assister par votre notaire.

Pour toute demande d'informations complémentaires relatives à ces questions, vous pouvez contacter le Fonds Arménien de France, qui peut également, si vous le souhaitez, vous mettre en relation avec son notaire.

Entreprises
déduisez de vos bénéfices la totalité de vos dons

Les entreprises peuvent également profiter de déductions fiscales. Elles peuvent déduire de leurs bénéfices la totalité de la somme donnée, jusqu'à 3,25 pour mille de leur chiffre d'affaires.

On ne saurait donc trop encourager les chefs d'entreprises qui génèrent des bénéfices à faire preuve de générosité sans que cela grève les résultats de leurs sociétés.

Ainsi une entreprise qui génère un chiffre d'affaires de 5 Millions de Francs peut déduire de ses bénéfices imposables quelque 16 000 F de don à une association de bienfaisance comme la nôtre.

Tél. : 01 43 68 29 29 - Fax : 01 43 68 15 91
Fonds Arménien de France,
BP 12 - 75660 Paris - Cedex 14

50 F par mois, 100 F par mois, plus...

Il n'y a pas de petits dons

La constance est le plus précieux des dons et le prélèvement mensuel en est la meilleure expression. Cette forme de don convient particulièrement aux salariés et pensionnés et elle assure au Fonds des ressources stables qui lui permettent de mieux planifier ses actions. Souscrivez et faites souscrire un prélèvement mensuel selon vos moyens. Vous serez sûr, ainsi de ne pas oublier ceux qui ont tant besoin de nous.

Merci de renvoyer dès aujourd'hui l'autorisation ci-dessous accompagnée d'un RIB, RIP ou RICE

AUTORISATION DE PRELEVEMENT J'autorise l'établissement teneur de mon compte à effectuer sur ce dernier, si sa situation le permet, tous les prélèvements ordonnés par le Fonds Arménien de France. En cas de litige sur un prélèvement, je pourrai en faire suspendre l'exécution, par simple demande à l'établissement teneur de mon compte. Je réglerai directement le différent avec le Fonds Arménien de France.

NUMERO NATIONAL D'EMETTEUR
406553

DEMANDE DE PRELEVEMENT.
Valable jusqu'à annulation de ma part
Je soussigné(e) ....
....

Nom, prénom et adresse du débiteur

N° DE TELEPHONE (falcultatif) :

DESIGNATION DU COMPTE A DEBITER

Code Banque	Code Guichet	Numéro de compte	Clé RIB

Date
Signature

Nom et adresse du créancier :
FONDS ARMENIEN DE FRANCE
B.P. 12, 75 660 PARIS CEDEX 14

Nom et adresse de l'établissement teneur du compte à débiter (votre banque, ou CCP, ou Caisse d'Epargne)

Prière de renvoyer les deux parties de cet imprimé au créancier sans les séparer, en y joignant obligatoirement un relevé d'identité bancaire (RIB), postal (RIP) ou de Caisse d'Epargne (RICE).

autorise le Fonds Arménien de France à prélever le 10 de chaque mois sur mon compte la somme de :
☐ 50 F (cinquante francs)
☐ 100 F (cent francs)
☐ 150 F (cent cinquante francs)
☐ 200 F (deux cents francs)
☐ ... F (............ francs)
(Cochez la case de votre choix)
Date :
Signature :

ASSOCIATION CULTURELLE
N A R E G

NAREG DOURIAN
et le THEATRE DE LA BOHEME
présentent
« L'EXTRA-TERRESTRE »
le Vendredi 12 février à 21 heures
à la Salle des Fêtes d'Enghien-lesBains
(face au Casino, parking assuré)
rires et fou-rires assurés !!!

P.A.F. : sur place : 100 F.
en pré-vente: 80 F. jusqu'au 9 février, en réservant au :
01. 34. 12. 84. 45 ou **01. 34. 17. 22. 82** (heures de bureau)
ou directement dans les points de vente (Chocolats Léonidas à Enghien-les-Bains, la Librairie du Centre des Raguenets à St-Gratien).
Prix unique de 50 F. pour les étudiants.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7
DIMANCHE
7 FEVRIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 245

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.570 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.570

«Միտք եւ Արուեստ»ի այս թիւը յատկացուած է «Մկնիկ» լեզուական աշխատանոցին կողմէ կազմակերպուած մանկավարժական դասախօսութիւններու շարքին առաջին երկու նիւթերուն որոնց առանցքը կը կազմէր երկլեզուութիւնը: 1998 Հոկտեմբեր 20-ին եւ 27-ին տրուած այս դասախօսութիւններուն համար հրաւիրուած էին երկու մասնագէտներ. առաջինը Ժիլպէր Տալկալեանն էր որ լեզուաբանութեան տոքթ. է եւ գործունէութիւն տարած ուսուցիչ պատրաստելու մարզին մէջ: Երկրորդը Անահիտ-Անի Կարմիրեանն է որ երկլեզու դաստիարակութեան իր մասնագիտութիւնը յաջողութեամբ սկսած է կիրարկել «Մկնիկ»ի հիմնադրութեամբ, տասնամեակ մը առաջ: Աւելի քան յիսուն երախաներով շաբաթօրեայ այս աշխատանոցը տարուէ տարի ամրապնդելէ ետք արձանագրուած յաջողութիւնը, տեղին գաղափարը ունեցած էր երկլեզուութեան նիւթը մշակելու նաեւ դասախօսութիւններով: Ճիշդ է որ ներկայի մեր իրականութեան կենսական հարցերէն է երկլեզուութիւնը, երկլեզու լուրջ դաստիարակութիւնը: Այդ յատկանիշով ալ ամէնէն շատ յեղյեղուածն ու նաեւ չարչրկուածը: Յատկապէս այս պարագան նկատի առնելով որոշեցինք այս թիւը յատկացնել վերոնշեալ երկու դասախօսութիւններուն:

«Մկնիկ»ի նոյն շարքին երրորդ նիւթը որուն մասին խօսելու հրաւիրուած էր տիկին Իվոն Պերժ (Նոյեմբեր 10), մանկավարժութեան մէջ շարժումին իմաստին ու տեղին մասին, կը հրատարակենք «Միտք եւ Արուեստ»ի յաջորդ թիւով:

ԼԵԶՈ՞Ւ ԹԷ ՊԱՏՐՈՒԱԿ

Գրեց՝

ԱՆԱՀԻՏ ԿԱՐՄԻՐԵԱՆ

1.

Լեզո՞ւ թէ պատրուակ: Այս է վերնագիրս, հարցման նշանով: Թէ ի՞նչ է «պատրուակը», պիտի բացատրուի, կը յուսամ, հետզհետէ: Բայց հարցումը, կարծեմ, սկիզբէն յստակ էր: Ի՞նչ կ'ուզենք, ի վերջոյ, ապագայ սերունդին համար: Կ'ուզե՞նք իսկապէս որ գիտնայ լեզու մը, իսկական լեզու մը, լեզու մը որ ունենայ միս ու ոսկոր, լեզու մը որուն մէջ եւ որուն ընդմէջէն տղաքը, մանուկ, պատանի կամ չափահաս, կարենան հաղորդակցիլ աշխարհին հետ, լեզու մը իր բոլոր յատկանիշներով, իրեն հետ փոխադրած հաղորդակցական ամբողջ աշխարհով: Լեզու մը որուն մէջ կարենան լսել, խօսիլ, ապրիլ, աշխարհէն լուր ունենալ, թերթ կարդալ, գիրք կարդալ: Լեզու մը իր առնուազն երկու եզրերով. ուղղահայեաց եզրով, որ է անցեալը, անմիջական եւ հեռաւոր, եւ այդ անցեալին հետ եկող աշխարհը, գրաւոր աւանդութիւնը. հորիզոնական եզրով, որ է ներկան, իր հայախօս գաղութներով, իր մշակութային կենսունակութեամբ, իր հրատարակութիւններով, իր մամուլով: Իսկապէս կ'ուզե՞նք այս ամբողջը: Թէ ընդհակառակն, կ'ուզենք միայն լեզու մը իբրեւ պատրուակ, լեզու մը իբրեւ ցուցանակ կամ խորհրդանիշ, այսինքն՝ լեզու մը, որ պիտի գոհացնէ մեր պատկերացումները Հայութեան եւ հայկականութեան մասին, լեզու մը անշարժ, չմարսուած, կենդանութենէ եւ կենսունակութենէ զուրկ, լեզու մը բրածոյ, տղոց ուղեղին մէջ լճացած կամ քարացած իբրեւ պարտք մը եւ պարտականութիւն մը, որուն երբե՛ք պիտի չհասնին, որ դրուած է հոն, որպէսզի չհասնին: Ո՞ր մէկը կ'ուզենք: Բոլորը պիտի պատասխանեն՝ առաջինը անշուշտ, առաջինն է որ կ'ուզենք: Եւ այն ատեն՝ կարգը պիտի գայ հարցնելու. ի՞նչ կ'ընէք այդ արդիւնքին հասնելու համար: Եւ պիտի պատասխանեն. կ'ընենք ինչ որ կրնանք ու չենք յաջողիր: Ո՞վ են այս պատասխանողները, որոնց հետ կարծես թէ վէճ մը սկսաւ այս ձեւով, մեր կամքէն անկախ: Ո՞վ են: Դաստիարակնե՞րը, ուսուցիչնե՞րը, Պէյրութէն ու Հալէպէն, Պոլիսէն մինչեւ Նիւ-Եորք եւ Լոս-Անճըլըս, անցնելով Փարիզէն եւ Եւրոպայէն: Կազմակերպութիւննե՞րը հայկական: Կուսակցութիւննե՞րը: Թէ հանրային ոգի՞ն, քարացած ու լճացած տասնամեակներէ ի վեր, նոյն ոգին, հանրային ու ազգային. իբր թէ ազգային, ցրուած ամէն կողմ, յամեցող քուլրի ուղեղին մէջ, առանց որ մէկը ըլլայ պատասխանատու այդ ահաւոր քարացումին եւ լճացումին, որուն ետեւը կայ «ազգային» գաղափարախօսութեան մը ամբողջ աղէտն ու անմնկութիւնը: Ուրեմն այս է հարցը: Կ'ամփոփեմ. լեզո՞ւ մը կ'ուզենք, թէ պատրուակ մը: Հարցումը կ'ենթադրէ մէկ բան, վերջնական, որուն շուրջ ո՛չ մէկ առարկութիւն հնարաւոր է: Կ'ենթադրէ, որ ամբողջ «ազգային» դաստիարակութիւնը Սփիւռքի մէջ վերջին հաշուով՝ կը «ջամբէ», ինչպէս կ'ըսեն, լեզու մը որ զուտ պատրուակ է: Ուրեմն անկենդան, անգործածելի, սկիզբէն իսկ, սկզբունքո՛վ եթէ կը նախընտրէք: Կ'ենթադրէ, վերջին հաշուով, որ ամբողջ «ազգային» ըսուած դաստիարակութիւնը սուտի մը վրայ հիմնուած է: Ուրեմն հարցումս նորէն կը բանաձեւեմ: Կ'ուզենք իրակա՞նը, թէ սուտը:

Սկսելէ առաջ սակայն՝ պէտք է անդրադառնամ ներկայացումիս յարուցած դժուարութիւններուն: Մօտ տասը տարի առաջ սկսաւ ՄԿՆԻԿ-ը իբրեւ դաստիարակչական միաւոր եւ իբրեւ կենցաղային միաւոր, իբրեւ վայր: Անձնական եւ հաւաքական փորձառութիւն մըն էր միաժամանակ: Միասին մէջտեղ բերինք այդ կենցաղային ու դաստիարակչական միաւորը: Նոյն փորձառութեան երկարաձգումն է, ուրիշ մակարդակի մը վրայ եւ մանաւանդ տարբեր պայմաններով՝ ինչ որ կ'ընեմ ես Նիւ-Ճըրզիի Յովնանեան վարժարանէն ներս, մօտ տարի մըն է, ամերիկեան ցամաքամասին վրայ: Ամէնօրեայ վարժարանի մը մէջ կը փոխադրեմ ինչ որ սորված եմ ՄԿՆԻԿ-ի միաւորէն ներս: Ուրեմն՝ տասը տարուան ընթացքին ամբարուած այդ փորձառութիւնն է որ այսօր կարելի կը դարձնէ յետադարձ ակնարկ մը, տեսաբանական քայլ մը, զոր մենք մեզի կ'արտօնենք ըստ երեւոյթին՝ աւելի լաւ հասկնալու համար կատարուածը: Ինչո՞ւ փորձառութեան մը վրայ հիմնուիլը դժուարութիւն պիտի յարուցանէ: Որովհետեւ կոնկրետ երեւոյթի մը հետ գործ ունինք հոս: Ինչպէ՞ս դըրսեւորել կոնկրետ փորձառութիւն մը: Սկզբունքային անդրադարձը եւ շօշափելի երեւոյթին ցուցաբերումը անքակտելի են: Փորձառութիւնը նկարագրելու, անոր վրայ հիմնուելու դժուարութիւն մը կայ այստեղ: Երբ փորձառութիւն մը կայ մէջտեղը, անձնական եւ միասնական, ինչպէ՞ս ներկայացնել զայն, ինչպէ՞ս դուրս բերել զայն զուտ յայտնատեսականի բնագաւառէն, եւ փոխադրել տեսականի բնագաւառը:

2.

Պիտի սկսիմ երկլեզուութեան հարցով: Եւ սկզբունքներով: Հայերէնը յատուկ եւ առանձնաշնորհեալ, միայն իրեն համար չափուած ու ձեւուած օրէնքներու չի հըպատակիր: Երկլեզուութեան կացութիւն մը դիմագրաւող բոլոր լեզուներուն կը նմանի: Նոյն պատճառները կ'ունենան նոյն հետեւանքները բոլորին համար ալ: Ի՞նչ է իսկական երկլեզուութիւնը: Մէկ նախադասութեամբ ըսուած՝ աշխարհի ընկալումն է երկու (կամ աւելի) լեզուներով: Այս շատ ընդհանուր սահմանումը սակայն մեզի կ'արտօնէ ըսելու նորաբանութեամբ մը՝ որ որեւէ լեզու «աշխարհընկալական» դեր մը ու նշանակութիւն մը ունի: Եթէ աշխարհընկալումի այդ դերն ու նշանակութիւնը բացակայ են, եթէ չեն գործեր, եթէ խեղդուած են, այն ատեն՝ կարելի չէ ըսել, որ գործ ունինք իսկական երկլեզուութեան մը հետ: Դաստիարակի մը պարտականութիւնը հետեւաբար չափազանց պարզ է: Եթէ իրեն տրուած է որոշ լեզուի մը սպասարկութիւնը (չեմ համարձակիր ըսել՝ լեզուի փոխանցման պարտականութիւնը), իր միակ մտահոգութիւնը պիտի ըլլայ այդ լեզուով աշխարհընկալումը հնարաւոր դարձնել: Եւ այդ նպատակին համար բոլոր միջոցները գործադրել: Ինչպէ՞ս կը գործէ աշխարհընկալումը, եւ դաստիարակը ինչպէ՞ս կը սատարէ անոր: Նորէն շատ պարզ է պատասխանը: Երկրորդ լեզուի մը համար ճիշդ այն ձեւով՝ ինչ ձեւով պիտի ընէր առաջին լեզուի մը պարագային: Ազատութեան տարածք մը ստեղծելով, որպէսզի երախան կատարէ իր փորձերը այդ լեզուին մէջ, զարգացընէ իր վարկածները, բերէ իր սրբագրութիւնները: «Ազատութիւն» բառը զոր գործածեցի հոս՝ պէտք չէ ձեզ չփոթութեան մատնէ, կամ սխալ եզրակացութիւններու տանի: Զի նշանակեր, որ երախան պէտք է պահել արտաքին միջամտութենէ, դրդումներէ զերծ: Ճիշդ հակառակը: Լայն հնարաւորութիւններու, տեսական դրդումներու միջավայրի մը մէջ է, որ երախան իսկապէս ազատ կրնայ ըլլալ: Այսինքն՝ ազատ կ'ըլլայ կողմնորոշուելու: Եթէ երախային ո՛չ մէկ կողմ չտաս, չի կրնար անշուշտ կողմնորոշուիլ: Այս՝ առաջին սկզբունք մըն էր: Ազատութեան սկզբունք մը, զուգադրուած ճոխութեան սկզբունքի մը հետ: Լեզուական աշխարհէն ներս այս ազատ ճոխ «դաստիարակութիւն»ը որպէսզի տայ արդիւնքներ՝ պէտք է բնականաբար սկսի ամենապզտիկ տարիքէն: Երբե՛ք կանուխ չէ երախայի մը՝ աշխարհի ճոխութիւնը բերելու եւ անոր ազատ ընկալումը քաջալերելու համար:

Առաջին սկզբունքը ընկալումի ազատ ճոխութեան սկզբունքն էր: Երկրորդ սկզբունքը պիտի ըլլայ նպատակադրումի սկզբունք մը: Կարդալ, այո՛, բայց ի՞նչ կարդալու համար: Գրել, խօսիլ, այո՛, բայց ի՞նչ գրել ու խօսելու համար: Սխալ չհասկցուիմ: Զեմ ուզեր ըսել, որ դաստիարակը պիտի որոշէ երախային կարդացածը, գրածն ու խօսածը: Քաւ լիցի: Կ'ուզեմ ըսել, որ կարդալը, գրելը, խօսիլը՝ ինքնանպատակ չեն կրնար ըլլալ: «Իմ տղաս գրել կարդալ գիտէ»: Հոյակապ, բայց երբեք բան գրած ու կարդացած ունի՞: Հարցում մը ահա՛ որուն պատասխանը «ազգային» ըսուած դաստիարակութեան պայմաններուն ու սահմաններուն մէջ՝ անխուսափելիօրէն ո՛չ է: Եւ այս՝ դժբախտաբար ամէն տեղ: Նոյնիսկ հոն՝ ուր «ազգային» դաստիարակութիւնը կը ծաղկի, ուր հայախօսութիւն կը տիրէ, ուր 1000 աշակերտով ամէնօրեայ դպրոցներ կան, ինչպէս Լոս-Անճըլըսի կամ Մոնրէալի մէջ: Ի՞նչ բան չի յարգուիր այդտեղ: Որովհետեւ չյարգուած բան մը պիտի ըլլայ անպայման, եթէ ճիշդ է, որ համատարած երեւոյթ մըն է բացատրածս: Զյարգուածը նպատակադրումի սկզբունքն է: Ըսենք Ֆրանսերէն՝ le principe de la finalité: Զկայ լեզուի իւրացում առանց նպատակադրումի: Զկայ ինքնանպատակ իւրացում: Ձեզի կը ձըգեմ այս երկու տարրական սկզբունքներուն միջեւ կապակցութիւնը հասկնալու պարտականութիւնը: Աշխարհընկալում: Նպատակադրում: Յաջող (այսինքն՝ իրաւ, իսկական, կենդանի, կենսունակ) իւրացումի մը յատկանիշներն են: Իւրացումը պիտի ըլլայ աշխարհընկալող եւ նպատակադրող: Ո՛չ մէկ իւրացում կրնայ տեղի ունենալ, եթէ երախան հայերէն պիտի սորվի միմիայն որովհետեւ հայերէն է, կամ որովհետեւ ինքը Հայ է:

Երրորդ սկզբունք. հաղորդակցութեան սկզբունք մը: Կ'առընչուի վերը հորիզոնական եզր կոչածիս, որ է ներկան, իր հայախօս գաղութներով, իր մշակութային կենսունակութեամբ, իր հրատարակութիւններով, իր մամուլով: Պէտք է փաստը տալ երախային, որ հայերէն դարձող աշխարհ մը կայ: Հորիզոնական հաղորդակցութիւնը կը սկսի անշուշտ անմիջական միջավայրէն, ինչպէս բոլոր լեզուներու պարագային, առաջին կամ երկրորդ: Այդ անմիջական միջավայրն է (ծնողքէն անդին՝ տարեկիցներու խումբը, ինչ որ ընկերաբաններ կը կոչեն peer-group), որ երախան պիտի դարձնէ «ընկերային» էակ մը: Զկայ լեզուի նման ներգործօն, իսկական ընկալում, առանց այդ առաջին հորիզոնական հաղորդակցութեան եւ հաղորդումին: Անկէ անդին, սակայն, ընկերային կապերը այդ լեզուով ապրելու անհրաժեշտութիւն մը կայ: Քաղաքէ քաղաք, երկիրէ երկիր հաղորդակցութիւն մը: Հոս է նաեւ, որ կը սկսի իսկական սփիւռքահայութիւնը: Յստակ է, որ այս երրորդ սկզբունքն ալ միւս երկուքին հետ կապուած է: Ի վերջոյ՝ աշխարհընկալումին «աշխարհ»ը բնախօսական, բնագիտական, աշխարհագրական աշխարհը չէ: Աշխարհն է իր բոլոր եզրերով եւ գլխաւոր եզրերէն մէկն

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԿԼԵԶՈՒՈՒԹԻ՞ՒՆ ՈՐ՞Մ ՀԱՄԱՐ, Ի՞ՆՉՈ՞Ւ, Ի՞ՆՉՊԷ՞Ս

ԴԱՍԱԽՕՍ՝
ՓՐՈՖ. ԺԻԼՊԵՐ ՏԱԼԿԱԼԵԱՆ

Թարգմանեց, ամփոփեց եւ խմբագրեց՝ ՄԱՆԻԿ ԹԵՐԶԵԱՆ

Նախ եւ առաջ կ'ուզէի մի հիմնական տարբերութիւն մատնանշել լեզուի ձեռքբերման (acquisition) եւ լեզուի ուսման (apprentissage) միջեւ: Սա հաւանաբար ձեզ կը հետաքրքրի ուղղակիօրէն, քանի որ հայերէնի համար ձեզ մօտ են գալիս երեխաներ, որոնք արդէն լեզուն ձեռք են բերել (Մկնիկ աշխատանոցը ընդունում է միայն հայախօս մանուկներ: Մ.Թ.): Ձեռք են բերել եւ ոչ թէ սովորել են: Ուրեմն ձեզ մնում է այդ ձեռքբերումը խորացնել, զարգացնել: Եթէ դուք ընդունէիք ոչ-հայախօս երեխաներ, այդ պարագային կ'ասէինք որ նրանք ուսման դրութեան մէջ են:

Ի՞նչ է ուրեմն ուսման եւ ձեռքբերման տարբերութիւնը: Ուսումը միտումնաւոր է, կամաւոր եւ ծրագրուած: Նման է դպրոցական աշխատելակերպին կամ որեւէ օտար լեզու սովորելուն: Տրւում է ուսումնական հաստատութեան եւ ուսուցչի կողմից եւ ստացւում՝ երեխայի կամքով: Ձեռքբերումը, ընդհակառակն, տեղի է ունենում ինքնաբերաբար, բնականօրէն, ընտանեկան կամ մի այլ ընկերային միջավայրի շնորհիւ:

Նշուած տարբերութիւնը կապուած է նաեւ երեխայի տարիքի հետ: Թէպէտ կարելի չէ կտրուկ սահման որոշել, բայց այդ սահմանը պէտք է համարել մօտաւորապէս 6-7 տարեկան հասակը: Այդ տարիքից առաջ եւ նրանից յետոյ տեղի ունեցած լեզուի իւրացումը նոյն տեսակի չէ: Նախքան 6-7 տարեկանը գրեթէ միշտ ձեռքբերում է իսկ դրանից յետոյ՝ կամաւոր եւ ծրագրուած ուսում: Պատճառն այն է որ «խօսքի տարիք»ը (l'âge du langage) նախքան 6-7 տարեկան հասակն է: Կ'ուզէի մանրամասնել այս շատ կարեւոր կէտը:

6-7 տարեկանից առաջ տեղի է ունենում ոչ թէ մէկ, այլ երկու իւրացում: Դա նմանում է իրարու ետեւից հասնող գնացքների: Առաջին գնացքը տեսնում ենք, իսկ երկրորդը չի երեւում: Ետեւում գտնուողը կարող է լինել աւելի վտանգաւոր, աւելի կարեւոր, աւելի արագընթաց: Նոյնպէս՝ երեխայի (6-7 տարեկանից առաջ, Մ.Թ.) ձեռքբերած լեզուն՝ լինի դա հայերէն, ֆրանսերէն կամ մի այլ լեզու, թաքցնում է մի ուրիշ ձեռքբերում, որը տեսանելի չէ: Ի՞նչ է այդ անտեսանելին: Դա «խօսունակութիւն»ն է (fonction langage), այն կարողութիւնը, որը մարդու մօտ ստացւում է մէկ անգամ ընդմիշտ, զերոյից մինչեւ 6-7 տարեկան հասակի ընթացքին: Խօսունակութիւնը ուղեղային գործունէութեան արդիւնք է, կախեալ՝ նեարդային կենտրոններից, սինապսներից, եւ նեարդաբջիջների իրարու հետ ունեցած կապերից: Ուղեղային այս գործունէութիւնը տեղի է ունենում մէկ, երկու, մինչեւ անգամ երեք լեզուի միջոցով: Խօսքային ունակութեան փթթումը առնուազն մէկ «բանալի»ի (code) պէտք ունի, բայց կարող է նաեւ իրանալ երկու, կամ երեք բանալիներով: Մայրս, որ միաժամանակ հայախօս, թրքախօս եւ ֆրանսախօս էր, խօսում էր նաեւ մի չորրորդ լեզու՝ յունարէն: Երբ ես նրան հարցնում էի, թէ ո՞ւր եւ ինչպէ՞ս էր այդ լեզուն իւրացրել առանց հետեւելու յունարէն դասընթացքների եւ առանց ուսուցչի, նա ասում էր, թէ յունարէնը սովորել էր Պոլիսում, յոյն ընկերուհիների հետ փողոցում խաղալով:

Այստեղ ուզում եմ նշել մի այլ կարեւոր կէտ: Դա վաղահաս երկլեզու կամ եռալեզու մանկան մօտ լեզուային ունակութիւնը դէպի այլ լեզուներ փոխադրելու կարողութիւնն է: Երբ երեխան խօսքի ունակութիւնը ձեռք է բերում մէկից աւելի բանալիներով (code), ինչ որ մօրս պարագան էր, մի նոր լեզու սովորելու դէպքում, նա այդ ունակութիւնը դիւրութեամբ փոխադրում է դէպի սովորելիք լեզուն: Ես միշտ ասում եմ, որ երկլեզու երեխան, ինչ էլ լինեն նրա երկու լեզուները, միջնակարգի առաջին տարում շատ աւելի լաւ կը սովորի դասաւանդուած անգլերէնը, քան այն միալեզու երեխան, որը տասնմէկ տարեկան հասակում, դեռ առաջին անգամն է գտնուելու մի այլ լեզուի դէմ յանդիման: Նա անշուշտ նոյն միջոցները չունի: Վաղահաս երկլեզու կամ եռալեզու երեխան աւելի բաց է, աւելի հարուստ. ուստի հեշտութեամբ կարող է իր լեզուային ունակութիւնը փոխադրել դէպի մի երրորդ կամ չորրորդ լեզու: Այլ խօսքով, չկայ լեզուների ձիրք, այլ կան մարդիկ, որոնք մանուկ ժամանակ կարծես ընկել են կախարդական դեղաջրի մէջ - հաւանաբար ձեզանից շատերի պարագան է - եւ այլեւս պէտք չունեն մասնաւոր վարժութիւններ անելու: Լեզուները սովորում են ամենայն դիւրութեամբ, ամէն անգամ որ առիթը ներկայանում է նրանց: Կարող ենք ընդհանրացնելով ասել, որ որքան շատ լեզուներ իմանանք նոյնքան դիւրութեամբ այլ լեզուներ կը սովորենք: Սա որքան որ ճիշդ է ուշ սովորողների համար, աւելի եւս ճիշդ է վաղ սովորողների համար, որոնց պատրաստութիւնը մէկ անգամ ընդմիշտ կռել եւ զինել է նրանց: Ինձ հարցնում են թէ ինչպէս պատահեց որ գերմաներէն լեզուի ուսուցիչ դարձայ: Պատասխանս յստակ է: Ես վաղահաս երկլեզու էի, գրեթէ եռալեզու: Գերմաներէնը իմ սովորած լեզուների հինգերորդն էր: Չնայած դրան, ես կարողացայ գերմաներէնի ուսուցիչ դառնալ: Արտակարգ ոչինչ չկայ այստեղ: Երկլեզուն իր լեզուային ունակութիւնները հեշտ է փոխադրում թէ՛ լսողութեան՝ այսինքն հնչիւնների մակարդակին, թէ՛ բառերի գործածման եւ բառակազմութեան ճկունութեան, եւ թէ՛ բարդ բառերի, բառախմբերի, նախածանցման, վերջածանցման մակարդակներին: Մեծ են իր միջոցները: Իսկ եթէ նրա իմացած լեզուները շատ տարբեր են իրարից, ինչպէս օրինակ՝ հայերէնը, որ հոլովում ունի, եւ ֆրանսերէնը կամ անգլերէնը որոնք հոլովում չունեն, յստակ է որ նրա միջոցների հարստութիւնը անհամեմատ աւելի մեծ է քան միալեզու անձինը կամ մինչեւ իսկ այն երկլեզու անձինը -առանց հերքել ուզելու նաեւ սրա միջոցների հարստութիւնը - որի իմացած երկու լեզուները մօտ լեզուներ են, օրինակ՝ ֆրանսերէն եւ իտալերէնը:

Դուք հաւանաբար տեսած կը լինէք Ֆրանսուա Թրիւֆոյի «Վայրենի Մանուկ» ժապաւէնը: Թրիւֆոն այդ ֆիլմի մէջ ներկայացնում է 18-րդ դարում, Ֆրանսայի Աւէրոն նահանգում պատահած մի դէպք: Մի օր, աւէրոնցի գիւղացիները գտնում են վայրենի վիճակում մի մանուկ, որը ըստ երեւոյթին 10-11 տարեկան էր: Քայլում էր չորս թաթերի վրայ, ծառ էր մագլցում եւ հաւանաբար կենդանիների հետ ապրելով սովորել էր մարտնչելով վերապրել: Նա ոչ մի մարդկային բարբառ չէր խօսում: Գիւղի բժիշկը -ֆիլմի մէջ Թրիւֆոն է այդ դերը խաղում - որդեգրում է մանկանը: Ինչո՞ւ: Թերեւս մարդասիրական զգացմունքների բերմամբ. բայց հիմնական պատճառն այլ էր: Այդ ժամանակաշրջանին մեծ բանավէճ կար - մտաբերէք Ռուսօն, Վոլթէրը - մէկ կողմից՝ մշակոյթի, միւս կողմից՝ բնութեան կարեւորութեան առընչութեամբ: Վայրենի մանկան պարագան կարող էր պարզաբանել - գոնէ այդ յոյսն ունէին - թէ դաստիարակութեան մէջ ո՞ր մէկի դերն էր վճռական: Տրուած մշակոյթի՞, թէ ստացած ծիների (gènes): Ապացուցելը այդքան էլ պարզ չէր: Գիւղի բժիշկը յաջողել էր որոշ բաներ սովորեցնել երեխային, ինչպէս օրինակ՝ երկու ոտքերի վրայ քայլել, սեղանի շուրջ նստել, գործածել մեզ ծանօթ դանակը, պնակը, դգալը, բաժակը: Սովորեցրել էր նաեւ երկու երկվեցեակ բառեր, որոնք նա թէ հասկանում էր եւ թէ պէտք եղած պարագային գործածում: Բայց միայն այսքան: Մանուկը չկարողացաւ առաջին արտաբերման սահմանից այն կողմ անցնել: Այլ խօսքով՝ նա լեզուի լրումին, նրա ստեղծագործական հանդրուանին չհասաւ: Ուրեմն ի՞նչ սովորեց: Սովորեց միմիայն ֆրանսերէնի հնչիւնները եւ այդ հնչիւններից կազմուած մի քանի բառեր: Բայց դա բաւարար չէր:

Բոլոր լեզուների մէջ կան սահմանափակ թիւով հնչոյթներ: Ֆրանսերէնի մէջ 34 հատ, հայերէնի մէջ 36, սլաւական լեզուների մէջ 44-45 եւլն.: Այս հնչոյթներից կազմւում են նշաններ՝ բառեր: Գրաւոր բառի մասին չէ խօսքս, այլ՝ բանաւորի: Նշաններ, որոնք մենք ստեղծում ենք եւ ըմբռնում: Սա հաղորդակցութեան հիմքն է եւ այդ բառերն էլ առաջին խորհրդանիշերը: Բայց երեք, չորս, կամ հինգ հարիւր նշաններով լեզուն չի կարող «ստեղծարար» լինել: Լեզուն ստեղծարար է միայն այն ժամանակ երբ բառերը դասաւորում ենք այնպէս, ըստ քերականութեան սահմանած կանոնների, որ նրանց կապակցութեամբ իմաստ ստեղծենք: Առանց բառերը կապակցութեան չի կարող իմաստ լինել: Կապակցութիւնը կարող է լինել թաքուն: Օրինակ՝ երբ ես ասում եմ՝ «Ջո՜ւր», դուք հասկանում էք «Ջուր եմ ուզում»: «Ուզում եմ»ը թաքուն է: Հիմնականում, լռելեայն ակնարկւում է մի ամբողջական կառոյցի, որի թաքուն բառերի կապակցութիւնը հասկացւում է:

Լեզուի սահմանափակ հնչոյթների եւ սահմանափակ բառամթերքի դանազան դասաւորումների եւ կապակցութեան շնորհիւ, խօսողը կարող է իր կեանքի ամէն մի պահին ստեղծել կամ ստանալ աննախընթաց ձեւի պատգամներ: Պատգամներ, որոնք նա երբեք նոյն ձեւով չի ստեղծել կամ նոյն ձեւով չի ստացել: Ինչ որ ես այս վայրկեանին ասում եմ ձեզ, երբեւէ նոյն այս ձեւով չեմ ասել: Սա նշանակում է, որ խօսքը ամբողջովին ստեղծարար է: Շարունակ նորարարութեան մէջ է: Իսկ խօսքի ստեղծարար մակարդակին կարելի է հասնել միայն նոր եւ ազատ դասաւորման շնորհիւ: Ուրեմն, գալով Թրիւֆոյի ժապաւէնին, Վայրենի մանուկը չէր կարող 13-14 տարեկանից յետոյ սովորած մի քանի տասնեակ բառերով հասնել մարդու (լեզուային, Մ.Թ.) կարողութիւններին: Զարմանալին այն է որ այդ մանուկը երիտասարդ է մահացել, 24-25 տարեկանին, 10 տարի իր բժիշկ հօր հետ ապրելուց յետոյ: Չեմ կարող չմտածել, անշուշտ ոչ մի փաստ չունեմ, որ այդ վաղահաս մահուան կարեւոր պատճառներից մէկն այն է, որ Վայրենի մանուկը կեանքի պայմանների բերմամբ իր մտաւորական կարողութիւնների ամբողջական զարգացման առիթից զրկուելով, ապրել է մարդկային իր ուղեղի կարողականութեան համար բացարձակապէս անպատշաճ մի վիճակ: Մարդկային ընկերութեան եւ լեզուի հետ ունեցել է չափազանց անբաւարար շփում եւ այդ պատճառով իսկ չի կարողացել լրիւ զարգացնել իր կարողութիւնները: Ու մահացել է ոչ թէ հիւանդութեան հետեւանքով, այլ՝ աստիճանական հիւծումից յետոյ:

Եզրափակելով ասենք՝ որ կայ «խօսքի տարիք», որից յետոյ կարելի չէ խօսել սովորել այլ միայն լեզուներ սովորել: Առաջինը բնական ձեռքբերում է իսկ երկրորդը՝ կամաւոր ուսում: Իսկ ինչպէ՞ս կարելի է լեզուներ սովորել: Ամէն անձ՝ իր միջոցներով: Միալեզուն իր միջոցներով, երկլեզուն՝ իր: Եթէ միալեզու երեխայի ընտանիքը որոշ զարգացման տէր է, կարելի է որոշ դրական արդիւնք սպասել: Իսկ եթէ ընդհակառակն, մայրենի լեզուն՝ որ իր միակ լեզուն է, գործածւում է աղքատիկ ձեւով, յստակ է որ երկրորդ լեզու սովորելը կը լինի դժուարութիւններով լի: Ինչ վերաբերում է երկլեզու անձին, նա պատրաստ է դիմագրաւելու որեւէ նոր լեզուային վիճակ: Նրա լեզուային հարստացումը վերջնական է: Մինչեւ իսկ եթէ, դէպքերի բերմամբ, նա կորցնի «բանալին», իր ուղեղը կը մնայ միշտ բաց՝ լսելու, մտապահելու եւ գործածելու մի ուրիշ լեզու: Լեզուային ունակութիւնը այլեւս կը փոխադրուի անկախ «բանալուց»:

Ինձ հարցնում էք թէ երեխան ո՞ր տարիքին կարող է լեզուները իրարից զանազանել: Չեմ կարող կտրուկ տարիք ասել, բայց նա ոչ միայն վաղ տարիքից է զանազանում լեզուները, այլ նաեւ անդրադառնում է որ երկու տեսակ խօսողներ կան: Նրանք, որոնք խօսում են մէկ լեզու եւ ուրիշներ, որոնք խօսում են երկու լեզու: Նա այս զանազանութիւնը կատարում է շնորհիւ իր փորձառութեան: Նա նկատում է նաեւ որ լեզուները օրէնքներ ունեն, որ այդ օրէնքները, օրինակ հնչիւնային օրէնքները, տարբեր են երկու տարբեր լեզուներում: Երբ ես փոքրիկ էի, Ֆրանսացի բժիշկը անունս հարցրեց. ասացի «Ժիլբեր»: Հարցրեց թէ հայկական անունս ինչպէս էր. այդտեղ խնդիրը բարդացաւ: Իմ մանկական միամտութեամբ, Ֆրանսացի բժիշկի ականջը չէր կարող ընկալել «Յակոբ» հնչող մի անուն, ուր «Յ»ն հագագային էր եւ «օ»ն շատ աւելի փակ քան ֆրանսերէն լեզուի մէջ: Ուրեմն որպէսզի անունս պատշաճեցնեմ ֆրանսերէնի հնչիւնային օրէնքին, «Յ»ն կրճատեցի, «ո»ն փոխեցի «էօ»ի եւ պատասխանեցի «Ագէօփ»: Ահա, վաղահաս երկլեզու մանկան մօտ լեզուային օրէնքների գիտակցութեան մի պարզ օրինակ:

Ինչ վերաբերում է blocage-ների վերաբերեալ ձեր հարցումներին՝ blocage-ներ կարող են առաջ գալ, բայց դրանք երբեք լեզուային չեն: Երբ երեխան blocage է ցուցաբերում հայերէն, ֆրանսերէն կամ մի այլ լեզու սովորելու նկատմամբ, այդ blocage-ը չի գալիս լեզուից, այսինքն ո՛չ հնչիւնային է, ո՛չ բառային, ո՛չ էլ քերականական: Նրա արմատը հոգեբանական է եւ գտնւում է կամ ընտանիքի կամ ընկերութեան մէջ: Ձեզ մի քանի պարագաներ նշեմ, ուր blocage-ները հաւանական են:

Դրանցից մէկը լեզուի վարկն է ընկերութեան մէջ: Եթէ տուեալ լեզուն ընկերութեան մէջ արհամարհուած է, երեխան, մինչեւ իսկ եթէ այդ լեզուն խօսող երեխայ է, ձեզ փողոցում նշմարելիս միւս մայթը կ'անցնի, որպէսզի ստիպուած չլինի իր ընկերների ներկայութեան ձեզ հետ այդ «անիծեալ լեզու»ն խօսելու: Դա այն պարզ պատճառով որ նա ուզում է նոյնանալ իր նմանների, իր տարեկիցների հետ: Այս կեցուածքը յատուկ է ընդհանրապէս 9-10 տարեկաններին. այդ տարիքից յետոյ երեխան աւելի անհատապաշտ դառնալով կարող է նաեւ հոսանքին հակառակ գնալ: Ուրեմն, այստեղ blocage-ը թէ՛ ընկերութեան մէջ լեզուի ունեցած վարկից կախում ունի եւ թէ՛ երեխայի տարիքից: Այդպէս չէր պատահի եթէ խնդրոյ առարկայ լեզուն լինէր անգլերէնը կամ մի ուրիշ «յարգի» լեզու: Այդպէս է՝ որովհետեւ արաբերէն լեզուն է կամ փորթուկալերէնը: Հայերէնի պարագային երեւի տգիտութիւնը կացութիւնը փրկի: Քանի որ ընկերները չգիտեն թէ իր խօսած լեզուն ինչ լեզու է, նա թերեւս համարձակուի փողոցում խօսել իր մայրենին:

Գիտէ՞ք տարիներ առաջ, Ֆրանսայում աշխատող արաբ, փորթուկալցի, եւն. գործաւորների զաւակների համար ստեղծուեց ELCO-ն (Enseignement de Langues et Cultures d'Origine): Ի միջի այլոց ասեմ, որ մի առ ժամանակ հայերէնն էլ մաս կազմեց այդ ծրագրին:

Ինչ որ ձեզ պատմելու եմ պատահել է Իվրիէնի Լը Փէք քաղաքի տարրական դպրոցներից մէկում (նախակրթարան): Այդ դպրոցը յաճախող արաբ կամ փորթուկալցի երեխաներին մէկ երկու ժամ առանձնացնում էին, մէկտեղ հաւաքում - մէկ խօսքով իրենց ֆրանսացի դասընկերներից բաժանում եւ "կէթթօ"յի մէջ էին զետեղում .. եւ ինչ որ չափով փորթուկալերէն կամ արաբերէն դասաւանդում նրանց: Բախտի բերմամբ, Լը Փէքից հազիւ չորս քմ. հեռու, գտնւում էր Սէն-Ժերմէն-ան-Լէ-ի Միջազգային Միջնակարգ Դպրոցը (երկրորդական վարժարան): Վարժարանի տնօրէնը, որից ես լսել եմ այս պատմութիւնը, Պրազիլից եւ Փորթուկալից վերադարձած ֆրանսացի ընտանիքներից ստացել էր խնդրագիրներ, որպէսզի իր վարժարանի մէջ բացի նաեւ փորթուկալերէն լեզուի միջազգային բաժանմունք: Նման դիմումներ նոյնպէս եղել էին պրազիլցի եւ փորթուկալցի դիւանագէտների, ինչպէս նաեւ գործի բերմամբ այդ շրջանում բնակուող պրազիլցի եւ փորթուկալցի ընտանիքների կողմից: Տնօրէնը ցանկանում էր ընդառաջել նրանց խնդրանքին բայց չունէր բաժանմունքի բացումը արդարացնող բաւարար թուով աշակերտ: Ուստի, նա դիմում է Լը Փէքի դպրոցի տնօրէնուհուն, որպէսզի միասին ուսումնասիրեն այդ դպրոցի արաբ եւ փորթուկալցի աշակերտների Միջազգային Վարժարանի Տարրական Դպրոց փոխադրումը: Համաձայնութիւն է գոյանում եւ հարցը լուծւում է: Հետաքրքրականն այն է, որ նոյն այն երեխաները որոնք ELCO-ի ծրագրի բերմամբ ակամայ եւ առանց սիրելու էին հետեւում լեզուի, պէտք է ասել՝ միջակ դասընթացներին, այժմ գտնուելով այլ միջազգային «յարգի» բաժանմունքների կողքին դասուած մի բաժանմունքի մէջ, միանգամայն փոխում են իրենց կեցուածքը իրենց իսկ մայրենի լեզուի նկատմամբ ու արդիւնքները մէկ օրից միւսը ստացւում են շատ լաւ, ոմանց պարագային՝ գերազանց: Այս օրինակը [illegible]

տակ ցոյց է տալիս, թէ "կէթթօ"յից դուրս գալը, "միւսների նման լինել"ը եւ "լեզուի վարկը", ինչ վճռական դեր է ունեցել այդ երեխաներին blocage-ից ձերբազատելու գործում:

Լեզուի վարկի հասկացողութիւն երեխան ունենում է փոքր տարիքից, յաճախ ութ տարեկանից սկսեալ: Ըստ այդ վարկին նա կը փորձի թաքցնել կամ չթաքցնել իր յաւելեալ լեզուն:

Գալով այն հարցին, որին ակնարկում էք, թէ ինչո՞ւ նման մի բարդոյթ պիտի ունենան այն հայ երեխաները, որոնք յաճախում են հայկական դպրոց եւ որոնք սակայն դպրոցի բակում իրար հետ խօսում են ֆրանսերէն եւ ոչ թէ հայերէն, բացատրեմ՝ որ դա բարդոյթի հետեւանք չէ այլ մանկավարժական մեթոդի հետեւանք: Այդ երեխաները հաւանաբար - ես պարզապէս փորձում եմ պատկերացնել թէ ինչ կարող է պատահած լինել - ունեցել են զանազան աշխատանքներ հայերէնով, երգել են հայերէն, սովորել են շատ հետաքրքրական բաներ, բայց չեն սովորել թէ ինչպէս ասել օրինակ «Ոտքերը զոյգացնել» կամ «Ձեռքերի մատների ծայրերը ոտքերի ծայրին», եւլն.: Չեն սովորել, որովհետեւ պէտք եղած ֆիզիքական աշխատանքը չեն ունեցել, որպէսզի դրան վերաբերող հրահանգները իւրացնեն: Իմ համոզումը այն է որ լեզուն նախ եւ առաջ մարմնի լեզուն է: Բոլոր հիմնական բայերը կապւում են մարմնին: Յառաջանալ, յետքայլ անել, նստել, վեր կենալ, պառկել, ձեռք պարզել, գնդակը նետել եւլն. այս բոլորը կապ ունեն մարմնին հետ: Մինչեւ իսկ առջեւ, ետեւ, ցած, վերեւ, հեռու, մօտիկը կապ ունեն մարմնին հետ: Եթէ երեխան առիթ չէ ունեցել այս բոլորը տանը սովորելու, ուրեմն պէտք է մարմնային աշխատանքները սկսել մանկապարտէզից եւ հետզհետէ բարդացնելով՝ հասնել հայերէնով մարզական աշխատանքների: Երգը դուք երեւի պարապում էք սկսելով փոքրիկ խաղիկներից եւ աստիճանաբար հասնում էք մինչեւ բանաստեղծական պարունակութիւն ունեցող երգեր: Մարմնային եւ ձայնային աշխատանքները շատ յարմար են լեզուների իւրացման համար: Ընդհանրապէս լեզուն սովորեցնելու ամենալաւ ձեւն այն է, որ լեզուն գործածուի ուրիշ աշխատանքներին առընթեր. օրինակ՝ խաղերի, երգերի, հէքեաթների, բայց մանաւանդ՝ մարմնային աշխատանքների:

Blocage-ի պատճառ կարող է լինել ուշ տարիքին լեզուն սովորելը: Պատահում է որ մի ընտանիք յանկարծ որոշի թէ այլեւս բաւական է սպասել եւ պէտք է երեխային հայերէն սովորեցնել: Բայց երեխան արդէն ութ տարեկան է եւ այդ իսկ պատճառով կարող է blocage-ի մատնուել: Blocage-ի չի մատնուի այն երեխան, որը լեզուն ձեռք է բերել ընտանիքի մէջ: Կարող է փորձել այս կամ այն պատճառով այդ լեզուն թաքցնել, կամ մասամբ մէկդի դնել, բայց ձեռքից չի տայ: Հիմնականը կը պահի, մինչեւ այն ժամանակ որ լեզուն ընտանիքի մէջ լինի: Իսկ եթէ լեզուն անհետանայ ընտանիքից, այդ պարագային ամէն ինչ սպասելի է, քանի որ այլեւս ո՛չ լեզուի գործածութիւնը կայ տան մէջ, եւ ո՛չ էլ օրինակ, որին նա կարողանայ հետեւել: Լեզուն կարելի է վերագտնել, եթէ կորուստը երկար չի տեւել: Երեխաները որչափ որ արագ են սովորում մի լեզու, նոյնչափ էլ արագ, եթէ ոչ աւելի, կորցնում են այն:

Blocage-ի պատճառ կարող է հանդիսանալ ծնողների փոխադարձ կեցուածքը մէկը միւսի լեզուի նկատմամբ: Ենթադրենք որ երեխան խառն ամուսնութեան զաւակ է: Հայրը ֆրանսացի է, մայրը հայ կամ հակառակը: Ծնողները անհամաձայն են երեխայի խօսելիք լեզուի կապակցութեամբ: Երեխան ստիպուած է ընտրել կամ հօր կամ մօր լեզուն: Blocage-ը այս պարագային հաւանական է: Ցանկալին այն է որ մայրը հետաքրքրուի հօր լեզուով եւ հայրը՝ մօր, մինչեւ իսկ եթէ նրանք այդ լեզուները չեն տիրապետում: Ծնողների բռնած դիրքը մէկը միւսի լեզուի եւ մշակոյթի նկատմամբ երեխան ընկալում է ոչ միայն որպէս հետաքրքրութեան նշան, այլ նաեւ որպէս նրանց սիրոյ նշանը իր անձի նկատմամբ: Նա իր ցանկութիւնը կը նոյնացնի իր ծնողների ցանկութեան հետ միայն եթէ նրանք լինեն համաձայն: Ուստի, ծնողները ո՛չ միայն պիտի անհամաձայն չլինեն, այլ՝ չլինեն անգամ անտարբեր: Յստակօրէն դրական կեցուածք է պէտք:

Ընտանիքը կարող է նաեւ blocage-ի պատճառ դառնալ երբ, օրինակ՝ «արհամարհուած լեզու»ների պարագային, երեխան արդէն ճնշումի տակ է եւ դրան աւելանում է տանը ասուած «արաբերէն մի խօսիր որպէսզի դպրոցում ֆրանսերէնից թոյլ չլինես»ը: Երեխան այսպիսով երբե՛ք ֆրանսերէնից ուժեղ չի լինի, որովհետեւ լեզուների պարապման հաղորդակից անօթների պատկերի հակառակն է ներկայացնում: Որոշ քանակութեամբ հեղուկը որքան շատ թուով անօթների մէջ լցնենք, այնքան հեղուկի մակարդակը կ'իջնի, մինչ լեզուների պարագային՝ որքան շատ լեզու իմանանք, այնքան մեր լեզուային կարողութիւնների մակարդակը կը բարձրանայ: Հայերէնից ուժեղ երեխան ֆրանսերէնից էլ ուժեղ կը լինի: Իսկ երեխան ինչպէ՞ս ընդունի լեզուն, երբ ընտանիքը մերժում է այն: Յաճախ է պատահում որ ընկերային պատճառով ստեղծուած blocage-ը աւելի եւս ամրապնդուի ընտանիքի կեցուածքի կամ մօտեցման պատճառով: Սա առաջացնում է մի անբնական վիճակ, ուր երեխան, որպէսզի յարմարուի իշխող մօտէլներին, իր մէջ ոչնչացնում է ա՛յն ինչ որ իր հարստութիւնն է կազմում, այսինքն՝ ընտանիքում ձեռքբերուած լեզուն: Սա ուղղակի աղքատացում է:

Ինձ հարցրեցիք նաեւ գրի նկատմամբ blocage-ների մասին: Ես համոզուած եմ որ եթէ երեխան իր տարիքի համար բաւարար չափով տիրապետում է բանաւոր լեզուն, նա դժուարութիւն չի ունենայ գրաւորի մէջ: Շատ կարեւոր է իմանալ որ գիրը բուն լեզուն չէ: Ճիշդ է, հարկաւոր է մշակոյթի համար, բայց լեզուն չէ, այլ նրա պատճէնը: Այն թէ՛ ձեւափոխում, եւ թէ՛ միաժամանակ հարստացնում ու աւելի յստակացնում է լեզուն: Ձեւափոխում է, որովհետեւ պայմանական նշան է, ինչքան էլ որ հայկական այբուբենի պէս հնուց եկած լինի: Մինչեւ իսկ զանազան բարբառների եւ խօսելակերպերի տարբերութիւնները սրբագրւում են ըստ գրաւոր լեզուի կանոնների: Գրաւոր լեզուն այն «նուազագոյն»ն է որը կայ բոլորի մօտ եւ հէնց այդ պատճառով էլ կարող է ընդհանրացուել: Կանոնը գիջում է: Բայց միւս կողմից, ա՛յն է ապահովում հիւսիսի եւ հարաւի, Պոլսի, Պէյրութի եւ Երեւանի բնակիչների միջեւ հաղորդակցութիւնը: Ուրեմն գրաւոր լեզուն, ճիշդ է, ձեւափոխում է բանաւոր լեզուն բայց նաեւ անհրաժեշտ է: Անհրաժեշտ է նաեւ այն պատճառով, որ գիտելիքների փոխանցման միջոցն է: Գրաւոր լեզուի այս մակարդակին հասնելու համար անհրաժեշտ է նախ անցնել բուն լեզուից, այսինքն բանաւոր լեզուից: Կարելի չէ լեզու սովորել պատճէնով, առանց բնագրի: Միւս կողմից, բանաւոր լեզուն իմանալը գրաւոր լեզուն սովորելու ցանկութիւնն է ստեղծում եւ միաժամանակ իմաստաւորում է այն: Երբ բանաւոր լեզուն գիտենք, գիտենք թէ ինչի կարող է ծառայել գրաւորը: Եւ ընդհակառակն՝ ինչո՞ւ գրել սովորենք երբ չենք խօսում լեզուն: Այն երեխան որ բանաւոր լեզուն գիտէ, գրաւորի մէջ blocage-ի չի մատնուի: Կը մատնուի այն ժամանակ, երբ արդէն իր տարեկան է, լեզուն չի խօսում կամ հազիւ մի քանի բառ գիտի եւ ծնողները նրա ձեռքն են տալիս այբբենարանը: Դա նշանակում է, ինչպէս ծնողներս էին ասում, ջուրը հակառակ կողմից հոսեցնել: Նշանակում է լեզուին մօտենալ իր ամենադժուար, ամենապայմանական, ամենանուազ ընկերային կողմից: Չէ՞ որ գրաւորի ժամանակ մենակ ենք, իսկ բանաւորի ժամանակ՝ ուրիշների հետ: Սա կարեւոր բան է:

Երբ ասում ենք գրաւոր, ընդհանրապէս հասկանում ենք դէպի այբբենարան անցնումը, այսինքն երբ երեխան կարդում է կամ գրիչը վերցնում եւ սկսում է գրել: Բայց որպէս թէքնիք՝ գրաւորը նրա համար է որ երեխան ինչպէս արդէն հասել է բանաւոր հաղորդակցութեան կարողութեան (compétence de communication orale), հասնի նաեւ գրութեամբ հաղորդակցելու կարողութեան (compétence textuelle): Հասկանալ եւ արտադրի գրութիւն: Այդ կարողութեամբ է, որ նա պիտի ոտք դնի պատմութեան, աշխարհագրութեան, գիտութեան, գրականութեան բնագաւառներից ներս: Ուրեմն նախքան լեզուի ճանաչողական մակարդակին հասնելը, այսինքն նախքան պատմութեան լեզուի, աշխարհագրութեան լեզուի, գիտութեան լեզուի մէջ հայերէնով մասնագիտանալը, պէտք է հիմքը դնել գրաւոր հաղորդակցութեան կարողութեան, որը գալիս է բանաւոր հաղորդակցութեան կարողութիւնից յետոյ: Բանաւոր հաղորդակցութեան կարողութիւնը շարունակւում եւ բարելաււում է ամբողջ կեանքի ընթացքում, բայց մի տեղ է հասնում որ գրաւոր հաղորդակցութեան կարողութիւնը դառնում է անհրաժեշտ: Թերեւս զարմանաք եթէ ձեզ ասեմ որ գրաւոր հաղորդակցութեան կարողութիւնը երեխայի մօտ սկսւում է բանաւորի ձեռքբերման շրջանին եւ ոչ թէ գրաւոր լեզուն սովորելուց յետոյ: Առաջին հէքեաթներն ու պատմութիւնները որ ձեր երեխաները լսում են դուք նրանց համար պատմում կամ կարդում էք: Երեխայի լսածը բանաւոր է, մինչ այդ բանաւորը գրութիւն է, բանաւորի վերածուած գրութիւն: Փորձեցէք յիշել թէ ձեր երեխան քանի անգամ է ձեզանից խնդրել որ նոյն հէքեաթը պատմէք: Գիտէ՞ք թէ ինչու: Որովհետեւ առաջին անգամն է որ նա գտնւում է զուտ լեզուական գործունէութեան մէջ: Բացատրեմ: Դուք պատմում էք կախարդների, պարիկների, հրէշների մասին եւլն.: Նա դրանցից ոչ մէկին երբեւէ չի տեսել, մինչ բանաւոր հաղորդակցութեան ժամանակ ամէն ինչ ներկայ է, շօշափելի: «Դուռը փակիր», «Խաղալիքներդ հաւաքիր», «Հայրիկդ տեսա՞ր» եւլն.: Երեխայի երեւակայութիւնը սահմանուած է պատկերացնելու նրա տեսած, լսած, շօշափած առարկաները, անձերը, գործողութիւնները: Իսկ հիմա, յանկարծ, նա գտնւում է մի կացութեան մէջ, ուր ամէն ինչ բառերի մէջ է: Պատմուած առարկաներից ոչ մէկը իր մօտ չեն, ոչ էլ կողքի սենեակում: Նա ոչ ոքի չի ճանաչում: Գտնւում է բոլորովին ուրիշ աշխարհում եւ հարիւր տոկոսով զարգացնում է իր բառապաշարը: Ուրեմն առաջին զարգացումը՝ իմաստային է: Երկրորդ՝ նա ձեր ընթերցանութեան միջից պիտի ցուցանիշներ որսայ եւ այնպիսի մի ուշադրութիւն գործ դնի որին երբեք պէտք չի ունենում անմիջական դէմ առ դէմ խօսակցութեան ընթացքին: Եւ քանի որ նա ուզում է անպայման հասկանալ պատմութիւնը, ամէն գնով կը փորձի հասկանալու անհրաժեշտ ցուցանիշները գտնել: Ցուցանիշները շատ են գրութեան մէջ: Ենթադրենք որ դուք կարդում էք Կարմիր Գլխարկի պատմութիւնը: Երեխան մի անգամ լսում է «փոքրիկ աղջիկը···», մի ուրիշ անգամ «Կարմիր Գլխարկը»···, եւ մի երրորդ տեղում «Նա»···: Ձեզ մի քանի անգամ ընթերցել տալով նա յստակացնում է իր համար մութ կէտերը, մինչեւ որ անդրադառնում է թէ այդ երեքն էլ նոյն անձն են: Երեխան այս ճիգը թափում է համեմատաբար երկար ժամանակի ընթացքում, որովհետեւ հէքեաթի ծաւալը եւ երեխայի ամէնօրեայ պարզ խօսակցութեան ծաւալը նոյնը չեն: Հէքեաթը կարճ հարց ու պատասխան չէ: Դրա համար էլ կրկնութիւնը անհրաժեշտ է: Պէտք է որ նախ նա գտնի պատմութեան կծիկի ծայրը, կարողանայ պատմութեան մէջ յառաջանալ եւ հասնել վերջին: Այս քերականական մարզանքի միջոցով նա հոմանիշների, դերանունների եւլն. գործածութիւնը իւրացնում է նախքան դպրոց գնալն ու գրել կարդալ սովորելը: Այսպիսով ձեռք է բերում գրաւորի նախնական կարողութիւնը (pré-compétence textuelle): Մի՛ մոռացէք որ ընթերցանութեան ընթացքին միակ կենդանի տարրը՝ ընթերցողի ձայնը եւ երեխայի նոյնացումն են ընթերցողի հետ՝ մեծ-հայր, մայր, քոյր, որոնք միակ մարդկային, շօշափելի էակներն են: Մնացեալը, ամբողջովին լեզուային է: Երեւակայեցէք մի երեխայի, որը երբեք ընթերցող չի ունեցել եւ դպրոց հասնելու պէս նրա ձեռքն են տալիս մի այբբենարան եւ պահանջում որ տառերը սովորի: Նա չի ըմբռնում թէ ինչի կարող է ծառայել դա: Իսկ այն երեխան, որն ունեցել է ընթերցանութիւն լսելու առիթներ եւ պահանջել է մէկ, երկու, երեք, կամ տասն անգամ նոյն ընթերցանութիւնը, այբուբենի առջեւ գտնուելու պէս գիտէ թէ ինչի է ծառայում գիրը, գրութիւնը:

Ես սրտանց խորհուրդ եմ տալիս թէ՛ ծնողներին եւ թէ՛ ուսուցիչներին երեխաների համար ընթերցել: Իսկ եթէ տանը ընթերցող չկայ, այդ պարագային դպրոցում ընթերցել աւելի յաճախ:

Ընդհանուր առմամբ, լեզուի ուսուցման աշխատանքները պէտք է յարմարեցնել երեխայի պահանջներին: Երեք տարեկանից մինչեւ տասներկու տարեկան հասակը երեխան ունի երեք պահանջ՝ խաղի, արտայայտութեան եւ գիտելիքներ հաւաքելու:

Լեզուի պարունակութիւնը խոնարհումները, հոլովներն ու բառացանկերը չեն, այլ՝ այդ երեք պահանջները: Այստեղ գալիս ենք մի հիմնական կէտի՝ շրջապատի կարեւորութեան: Այդ շրջապատը չի կարող լինել միայն դպրոցը: Դպրոցի չորս պատերի մէջ երեխան կարող է մի առ ժամանակ ուրախանալ խաղալով կամ ուսուցչուհու գոհունակութիւն պատճառելով, բայց դա չի կարող երկար տեւել: Լեզուն, մանաւանդ երբ բացակայ է այն երկրում ուր ապրում է երեխան, պիտի մի ուրիշ «ներկայութիւն» ունենայ: Արդ, ինչպէ՞ս անել որ լեզուն ունենայ մտաւորական եւ ընկերային օգտակարութիւն: Նախ նշում եմ մտաւորականը, որովհետեւ դպրոցի դերը այն է որ լեզուն այդ տեսակէտից օգտակար դարձնի, ապա՝ ընկերայինը, որով հասկանում եմ ոչ միայն ընտանեկանը, այլ աւելի ընդարձակ գործածութեան մի ոլորտ:

Լեզուն երեխայի աչքին «գոյութիւն» չի ունենայ եւ կը կորցնի իր վարկը եթէ չընկալուի որպէս «օգտակար»: Որո՞նք են այդ օգտակար կողմերը: Մտաւորականն ու ընկերայինը: Երեխան տուեալ լեզուով մտաւորական աշխատանք կատարելով եւ այդ աշխատանքը ուրիշների հետ փոխանակելով կը գտնի այդ լեզուի օգտակարութիւնը: Ուրեմն առիթ ստեղծէք երեխաների համար, որպէսզի նրանք կարողանան նման աշխատանքներ իրականացնել կամ մի որեւէ բան ստեղծել, արտադրել: Դա կը [illegible] լեզուի «իրական» եղը: Արտադրումը կարող է լինել ձայներիզի վրայ բանաւոր ձայնագրութեան, կամ գրութեան, լրատեսողական արձանագրութեան, բեմադրութեան կամ ցուցահանդէսի պատրաստութեան աշխատանք: Արտադրելուց յետոյ, փոխանակել տուէք ուրիշների հետ: Ձեր պարագային, օրինակ՝ Լիբանանի, Ամերիկայի կամ Հայաստանի հայ աշակերտների հետ: Արէք այնպէս, որ դպրոցը դառնայ խաչմերուկ եւ ոչ թէ փակ տաճար: Եթէ դուք այսքանը յաջողեցնէք, վստահ եղէք որ գրաւը շահած կը լինէք: Երեխան կը գիտակցի որ լեզուն թէ՛ մտաւորական գործունէութեան է պէտք եւ թէ՛ ընկերայինին:

Չեմ հերքում որ նաեւ հարկաւոր է մի որոշ պահ յատկացնել լեզուի ձեւային աշխատանքներին՝ օրինակ քերականութեան: Բայց դա, իմ կարծիքով, չպիտի անցնի ընդհանուր աշխատանքներին յատկացուած ժամանակի մէկ քառորդից: Եթէ շաբաթական տասը ժամ էք աշխատում, յատկացրէք երկու ժամ: Ես համոզուած եմ որ լեզուային ամենաօգտակար վարժութիւնները նրանք են, որոնք կամ «խաղային» են կամ տեղի են ունենում գործնական աշխատանքներին առընթեր: Զուտ դպրոցական ձեւ ունեցող դասաւանդման արդիւնքը չի կարող լինել վաղահաս երկլեզու անձ, այլ լեզուից վաղահասօրէն զզուած մի անձ:

Լաւ ուսուցիչը նա է ով ծրագրում է յարմար աշխատանքներ, խաղեր, կազմակերպում է բեմադրութիւններ, ցուցահանդէսներ եւ երեխային դնում այնպիսի մի կացութեան մէջ, ուր ինքը պիտի երեխային օգնի սովորելու եւ ոչ թէ նրան սովորեցնի: Ուսուցչի դերը այլեւս նոյնը չէ: Նա պիտի սովորելու յարմար կառոյցներն ստեղծի, ձեռնարկի, ոգեւորի եւ երբեմն միջամտի որպէսզի երեխան լեզուային ձեւերը ճշգրտօրէն գործածի: Ինչքան նուազ «ուսուցանենք», նուազ «ամպիոնային» լինենք, այնքան աւելի լաւ կը սովորեն մեր աշակերտները: Երեխան շատ աւելի լաւ է մտապահում եւ իւրացնում մի բառ, որի իմաստը ինքն է հարցրել՝ «Օրիորդ, ի՞նչ է նշանակում···»: Դրա պատճառն այն է, որ նա այդ րոպէին պէտք ունի այդ բառին եւ ուրեմն պատրաստ է սովորելու:

Գիտելիքների փոխանցումը ուսուցիչից դէպի աշակերտ չպիտի հիմնուի միմիայն խօսքի վրայ: Միայն խօսքը բաւարար չէ: Եթէ կասկած չունենք որ աշակերտը հասկացել է ուսուցչի բացատրական խօսքը, որովհետեւ նա - լաւագոյն պարագային - շատ յստակ է խօսել, չենք կարող նոյնչափ վստահ լինել որ նա իւրացրել է իր հասկացածը: Հասկանալ չի նշանակում իւրացնել: Իւրացուած բանը «ներկայ» պիտի լինի: Եթէ երեխան իւրացրել է, ուրեմն իւրացրածը ներկայ է՝ այսօր, վաղը, միշտ: Նա կարող է իւրացրած բաները դասաւորել այս կամ այն ձեւի տակ եւ մի նոր բան ստեղծել: Դասաւորման եւ ստեղծումի մէջ է երեւան գալիս իւրացրած գիտելիքի ներկայ լինելը: Բացի այդ, երեխան այդպիսով արտայայտւում է իրեն իւրայատուկ եւ անհատական ոճով, լինի դա գծագրութեան, նամակի, շարադրութեան կամ որեւէ այլ աշխատանքի մէջ: Երբ երեխան արտադրում է, դասաւորում ու ստեղծում, նրա մօտ տեղի է ունենում գիտելիքների անդադար տեղաշարժ: Նա իր ամբողջ անհատականութեամբ եւ մինչ այդ իւրացրած իր բոլոր գիտելիքներով լծւում է աշխատանքի:

Այստեղ է որ ձեռքբերումը հասնում է իր լրումին:

■

ԼԵԶՈ՞Ւ ԹԷ ՊԱՏՐՈՒԱԿ

(Շար. Ա. էջէն)

է՝ ընկերայինը։ Սփիւռքի մը եւ սփիւռքեան լեզուի մը պարագային՝ այդ ընկերային եզրը իւրայատուկ բնոյթ մը ունի անշուշտ։ Չի սահմանուիր ու չի սահմանափակուիր տեղական յարաբերութիւններով։

Անշուշտ կայ հաղորդակցական սկզբունքին միւս երեսակը, ուղղահայեաց եզրը․ այն մէկը որ գործ ունի ըսինք՝ անցեալին հետ։ Հոս «ազգային» ըսուած դաստիարակութեան ջատագովը պիտի հրճուի, պիտի ըսէ․ «դուք ալ մեր ըսածին եկաք, անցեալին հետ հաղորդուելու անհրաժեշտութեան»։ Այո՛, այն տարբերութեամբ որ լեզուին հետ եւ լեզուին մէջ անցեալին ընկալումն ալ աշխարհընկալում մըն է։ Չի կատարուիր կենսունակ եւ ստեղծական կերպով, պիտի ըսէի գրեթէ՝ բնական կերպով, եթէ լման, լիիրաւ լեզուի մը իւրացումը չէ կատարուած, եթէ լեզուն կը մնայ կա՛մ բրածոյի, կամ ալ հաշմանդամի վիճակին մէջ։ Հոս ալ բնական է, «ազգային» դաստիարակութեան հետ փոլեմիք անխուսափելի է։ Ի՞նչ կ՚ընէ «ազգային»ը։ Հաղորդակցութեան սկզբունքը կը խախտէ հիմնովին։ Որպէսզի հաղորդակցութիւնը կարելի ըլլայ, որեւէ լեզուով, անհրաժեշտ են «ես» մը եւ «հոս» մը, «հիմա» մը։ Երբ երախան «հոս» կ՚ըսէ՝ վերացական հայկական գաղութ մը չէ որուն կը յղէ։ Փարիզն է, Մարսէյլն է։ Երբ «ես» կ՚ըսէ, գաղափարաբանական ինքնութեան մը չէ՛ որ կը յղէ, ժառանգուած անցեալի մը։ Այլ ինքն իրեն։ Մինչդեռ ամէն մարդ գիտէ, որ այնպէս՝ ինչպէս հայերէնը կը ներկայացուի «ազգային» դաստիարակութեան ծիրէն ու հաստատութիւններէն ներս, տարածութեան, ժամանակի եւ անձի յղումները չեն յարգուիր։ Այդ ձեւով՝ որեւէ հաղորդակցութիւն անկարելի կը դառնայ, նոյնքա՛ն ներկայի մը, որքան՝ անցեալի մը հետ։

Ասոնք լեզուի իւրացումին երեք հիմնական սկզբունքներն էին, ուրեմն՝ նախապայմանները։ Եթէ չյարգուին աշխարհընկալումի, նպատակադրումի եւ հաղորդակցութեան սկզբունքները, չկայ ո՛չ մէկ իւրացում։ Եւ եթէ չկայ այդ իւրացումը, փոխադարձաբար՝ չկայ աշխարհ մը եւ ազատութիւն մը այդ աշխարհէն ներս, չկայ կենսունակութիւն եւ ստեղծական կեցուածք, չկայ ընկերութիւն եւ ընկերայնութիւն։ Երախան կը վերածէք ռոպոթի մը, վիժուկի մը։

Այս երեք սկզբունքներուն ետին, կայ գեր սկզբունք, որ է ցանկութիւնը։ Le principe de désir։ Պէտք է գիտնալ որ պզտիկները սորվին պէս կ՚առնեն ինչ որ կը հրամցուի իրենց, որովհետեւ ատիկա բնականօրէն մաս կը կազմէ իրենց սորվելու փափաքին։ Եթէ կայ ընդդիմութիւն մը, «զզուութիւն» մը հրամցուածին նկատմամբ, կը նշանակէ, որ դաստիարակը, ո՛վ որ ըլլայ, սխալ մօտեցումով կը գործէ։ Չէ գիտցած արթնցնել, հրահրել այդ բնական փափաքը։ Ըրած է հակառակը։ Հոս է, որ կը հասկնանք աշխարհընկալումի սկզբունքի պարագային՝ ազատութեան մասին ըսուածը։ Ազատ ձգել կը նշանակէ պարզապէս՝ երախային ցանկութիւնը արթնցնել։ Նոյնպէս ցանկութիւնն է, որ կը գործէ նպատակադրումի սկզբունքի պարագային։ Հասնիլ մը կայ այդտեղ, բացուիլ մը։ Խօսիլ բացուելով ուրիշներուն․ եւ ո՛չ թէ օթիստական կերպով։ Կարդալ, որպէսզի կարենաս հաղորդուիլ գրուածքին հետ, ինչ որ ալ ըլլայ։ Ասոնց ետին կայ ցանկութիւնը։ Ազատ ձգուած, արթնցուած, գրգռուած ցանկութիւնը։ Հետաքրքրասիրութիւնը, ինչպէս պիտի ըսէին Հայաստանի մէջ։

3.

Այս երեք սկզբունքներէն եւ մէկ գերսկզբունքէն ետք, կարելի է թուել քանի մը հետեւանքներ, որոնք հիմը պիտի կազմեն որեւէ առողջ լեզուային իւրացումի եւ դաստիարակչական կեցուածքի։ Միեւնոյն ժամանակ, կարելի է ցոյց տալ, թէ ինչպէ՛ս եւ ինչո՛ւ «ազգային» դաստիարակութիւնը, աղէտներ կը գործէ ամէն վայրկեան, իր ամէն մէկ քայլով ու կեցուածքով։ Բոլոր հետեւանքները պիտի առնեմ մէկ բառի եւ մէկ անհրաժեշտութեան տակ, որ յարգանք բառն է եւ յարգանքի անհրաժեշտութիւնը։ Յարգանք՝ Լեզուին հանդէպ, յարգանք՝ Երախային հանդէպ, յարգանք՝ Այլին հանդէպ։ Հետեւաբար՝ բոլոր աղէտները կը սահմանուին նոյն ձեւով, յարգանքի պակասով՝ Լեզուին, Երախային, Այլին նկատմամբ։

Լեզուն յարգել կը նշանակէ տալ ուգել լեզուն իբրեւ լման երեւոյթ, իր բոլոր հանգամանքներով, իր բոլոր եզրերով։ Ստեղծել օրգանական կապ մը անոր հետ, եւ ո՛չ թէ անցողակի, երկու բառ հոս, քիչ մը քերականութիւն հոն, իբրեւ ջնարակ, իբրեւ պատրուակ, բան մը ըրած ըլլալու համար։ Օրգանական կապ լեզուին հետ, բայց լման լեզուին հետ։ Ստեղծել անոր հետ տեւական յարաբերութիւն մը, բոլոր մակարդակներուն, եւ ամէն ինչ՝ միաժամանակ։ Գործի մղել ուղեղը, մարմինը, ճաշակը, խաղալու մղումը, առօրեայ լուրեր լսելու փափաքը, գիտական հարցեր լուծելու պահը, դասական երաժշտութեան հետ կապակցութիւնը, ամէն ինչ օգտագործել, ձեւով մը որ չըլլայ օգտագործում, այլ՝ sollicitation, որուն համար սա պահուս՝ բառ մը չունիմ հայերէն։ Թերեւս շարժի դնել մը, արթուն պահել մը, կոչել եւ ընդառաջել մը։ Երբե՛ք չգոհանալ քիչով։ Քիչ ոչի՛նչ է, երբ հարցը երկլեզուութեան կը վերաբերի։ Յարգել ուրեմն լեզուի «լմանութիւն»ը, անոր լիութիւնը։ Այսինքն նաեւ՝ անոր մեծութիւնը, անհունութիւնը։

Երկրորդ յարգանքը երախային հանդէպ է։ Բոլորս ալ գիտենք, որ «ազգային» դաստիարակութիւնը մահացու է երախային համար։ Ինչո՞ւ։ Որովհետեւ չի հաւատար երախային, չի հաւատար անոր կարողութիւններուն, ընկալելու հնարաւորութիւններուն եւ փափաքին։ Չի տար անոր ինչ որ կարելի էր տալ։ Գործի չի դներ իր ուղեղը եւ մարմինը։ Խորքին մէջ՝ չի հաւատար նաեւ իր ըրածին։ Այդ թեմային պիտի վերադառնամ վերջաւորութեան։ Գիտնալ պէտք է, որ մանուկը ի ծնէ հսկայ ճիգ մը թափելու եւ ներդրում մը կատարելու պատրաստ է իւրացնելու համար լեզուն, եւ լեզուին հետ՝ ամբողջ իրականութիւնը որ կը հրամցուի իրեն, աշխարհը, արուեստը, պատմութիւնը, ինքզինքը, պայմանաւ որ յարգուի ինքը իր էութեան եւ իր ներդրումին մէջ, իբրեւ սորվող էակ։ Ուրեմն պայմանաւ որ յարգուին միեւնոյն ժամանակ՝ աշխարհընկալումը, նպատակադրումի եւ հաղորդակցութեան նախապայմանները։ Մանուկը շատ զգայուն է այդ պայմաններուն բացակայութեան։ Անմիջապէս կը հասկնայ, երբ չի յարգուիր անոնցմէ մէկն ու միւսը։ Եւ այն ատեն՝ կր մերժէ խաղին մէջ մտնել։ Հայերէնը ցուցադրուելու համար չէ չինուած։ Ահաւասիկ ի՛նչ կը պատասխանեն երախաները անգիտակցաբար իրենց մերժումով։ Հայերէնը հիւրերո՞ւն առջեւ պիտի խօսին, մեծ-մայրիկի՞ն պիտի ցուցադրեն։ Կը մերժե՛ն։ Երբ ծնողքը կամ թերահաւատ ուսուցիչը մէկ բառ հայերէն, երկու բառ ֆրանսերէն կը գործածէ, կը մերժեն։ Ուրիշ օրինակ մը պիտի տամ, որ շատ իրական օրինակ մըն է, թէեւ այլուրային․ երբ դպրոցի մը պատերուն վրայ գրուած է «Հայերէն խօսեցէ՛ք մեր նահատակները յարգելով», ինչպէ՞ս կը հակազդէք դուք։ Թէեւ «յարգանք» բառը կայ նախադասութեան մէջ, կը հասկնաք որ այդ հրահանգը զուրկ է որեւէ յարգանքէ։ Զուրկ է յարգանքէ աշխարհընկալումի, նպատակադրումի կամ հաղորդակցութեան սկզբունքներուն նկատմամբ։ Հետեւաբար՝ չի յարգեր նաեւ երախան։ Ձեզի կը մնայ հասկնալ ու չափել հայերէնի իւրացումի բնականութեան ու յարգանքի սահմանները այդ դպրոցէն ներս։ Եւ վստահ եղէ՛ք, որ երեւակայական օրինակ մը չէ տուածս։ Եւ այդ նախադասութիւնը ծիծաղելի չէ՛ միայն։ Երանի՛ միայն ծիծաղելի ըլլար։ Մահացու է նաեւ։ Դրուած է հոն՝ ցանկութիւնը մեռցնելու համար։ Հայերէն խօսողը նահատակներ յարգելուն համա՞ր է որ կը խօսի։ Կը խօսի, պարզապէս որովհետեւ կը խօսի։ Այս «պարզապէս»ը էական է։ «Պարզապէս»ը կը նշանակէ որ ցանկութիւնը չէ մեռցուած խօսողին մէջ։ Կը նշանակէ, որ ախտաբանական արարած մը չէ դարձած ան տակաւին։ Կը նշանակէ, որ չեն յաջողած զինք հայկական ախտաբանութեան մէջ ներառնելու։ Եւ նոյնիսկ եթէ միջին արեւելեան այս կամ այն դպրոցին մէջ նոյն նախադասութիւնը պատերուն վրայ փակցուած կը նախադասէր ձեր առօրեային՝ միջոցները ունէիք անոր ախտաբանութենէն ազատելու։ Բայց Փարիզի կամ Լոս-Անճըլըսի պէս քաղաք մը, երբ ամէն ինչ դպրոցէն ներս այդ նախադասութեան համահաւասար է, դասերը, դասաւանդումը, ներծծուն բարոյականութիւնը, երբ ամէն ինչ, ետեւը այդպէս մեռած մը կայ, ինչպէ՞ս կրնաք իբրեւ երախայ՝ զերծ մնալ ախտէն եւ ախտաբանութենէն։ Այդպիսի մեռածներու էութիւնը իրենց պարունակութեան մէջ չէ՛։ Մեռածին էութիւնը՝ կարծէք, թէ երախային մէջ ցանկութիւնը մեռցնելու կամեցողութիւն ըլլար։ Բառերուն վրայ հաղիւ թէ խաղալով, կրնայի ըսել թէ՝ ցանկութիւնը մեռցնելու ցանկութիւն։ Որովհետեւ այդ ալ ցանկութիւն մըն է, այո՛, բայց այս անգամ՝ դաստիարակին մահացու, մահաբեր, մահառիթ ցանկութիւնը։ Պէտք չկայ Ֆրէօյտ կարդացած ըլլալու այս բաները հասկնալու համար։ Նոյնացի՛ր նահատակներուն հետ։ Խօսէ՛ նահատակներուն հետ նոյնանալով։ Եղի՛ր դուն ալ նահատակ խօսելուդ մէջ եւ խօսելովդ։ Ամէն ցանկութիւն մեռցո՛ւր մէջդ, ինչպէս նահատակները մեռցուեցան։ Ո՞վ կրնայ դիմանալ այս ծայրագոյն ախտաբանութեան։ Ո՞վ կրնայ անվթար դուրս գալ անկէ։

Կ՚անցնիմ հիմա երրորդ տեսակի յարգանքի մը։ Լեզուին հանդէպ, Երախային հանդէպ յարգանքէն ետք կու գայ Այլին հանդէպ յարգանքը։ Նախ ամէնալայն իմաստով՝ Այլը աշխարհն է, օտարն է։ Այլը այն է, ինչ որ չենք ճանչնար։ Երախաները չափազանց զգայուն են այս յարգանքին կամ անոր պակասին։ Այլին հանդէպ յարգանքն է, որ կը պահանջէ թէ նաեւ հայերէնով դասաւանդուին, թերեւս առաջին հերթին, ընդհանուր գիտութիւնները։ Շատ կոնկրետ բան մըն է այս ըսածս։ Ընդհանրապէս «ազգային» դաստիարակութիւն ջամբող դպրոցներուն մէջ, հայերէնը խեղդուած է դասերուն միջեւ։ Կապ, կամուրջ չի ստեղծուիր միւս դասերուն հետ, ուրեմն՝ նաեւ՝ աշխարհին հետ։ Աշխարհընկալումի սկզբունքին խախտումը կայ այդտեղ, անշուշտ։ Բայց նաեւ պարզ յարգանքի չգոյութիւնը Այլին հանդէպ։ Այլին հանդէպ յարգանքը կամ յարգանքի կատարեալ բացակայութիւնը ունի ուրիշ երեսակ մըն ալ։ Մի՛ զարմանաք, բայց այս ըստորոգութեան մէջն է, որ կը դնեմ ինչ կը վերաբերի արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի միջեւ յարաբերութիւններուն։ Հայերէնի դիմագիծը փոփոխութիւններու ենթակայ է վերջին 15 տարիներուն։ Հայերէնի երկու տարբերակներուն միջեւ անջրպետը նոյնքան մեծ է որքան առաջ։ Մերձեցումները կ՚ըլլան միայն խօսքով։ Այսինքն՝ տարբերութիւնը չի յարգուիր երկուքին միջեւ։ Միւսին, տարբերին, Այլին գոյութիւնը չի յարգուիր, չի ճանչցուիր։ Միւսը իր տարբերութեան մէջ ճանչնալու ո՛չ մէկ ճիգ կայ։ Լոս-Անճըլըսի 18 ամէնօրեայ դպրոցներուն մէջ, տուեալները հերքելով (խօսքս հոս՝ վիճակագրական տուեալներու մասին է) արեւմտահայերէնը կը շարունակէ իր միահեծան գերակշռութիւնը։ Միւս լեզուն (միւսին լեզուն) ջնջելով եւ մոռացութեան մատնելով կը գոյանայ։ Հետեւա՞նք։ Զուտ հայախօս երախաներ, որոնք այդքան ալ ապուշ չեն, եւ անմիջապէս կը հասկնան յարգանքի պակասին տարողութիւնը, առաջին մէկ վայրկեանէն՝ իրարու միջեւ կը սկսին անգլերէն խօսիլ։

Կ՚ուզեմ վերջացնել «պատրուակ»ի թեմայով։ «Ազգային» դաստիարակութիւնը յատուկ չէ Միջին Արեւելքին, քանի որ ամբողջ Սփիւռքի մէջ տարածուած է ան, ամէն գաղութի մէջ նետած է իր մահաթոյն շօշափուկները։ Բայց պէտք է ընդունիլ, որ հոս արծարծուած հարցերը յատուկ են Արեւմտեան Սփիւռքի գաղութներուն։ Ինչպէս ըսի վերը՝ Միջին Արեւելքի մէջ ախտաբանութենէն զերծ մնալու միջոցները կային ու կան։ Արեւմտեան գաղութներուն մէջ է, որ «ազգային» դաստիարակութիւնը իր աղէտները կը գործէ անարգել եւ լայն մասշտաբով։ Պայմանները, ինչպէս պատճառները ծանօթ են բոլորին։ Միջին-արեւելեան հայահոծ (ինչպէս կ՚ըսեն) եւ հայախօս գաղութէ մը եկած բոլոր չափահասները հետերնին կը պտըտցնեն գերագոյն թերահաւատութիւն մը։ Երբեմն՝ արտայայտուած, երբեմն՝ անարտայայտ ու անգիտակից։ Թերահաւատ են, որ կարելի ըլլայ հոս (հոս՝ Արեւմտեան կողմն աշխարհի) հայերէնը իւրացնել, խօսիլ, դարձնել լման ու լիիրաւ լեզու, ժառանգել անոր մէջ, ընկալել անով։ Բոլոր երեւոյթները, որոնց մասին խօսեցայ վերը, չեն ուսումնասիրուած, չեն աշխատուած։ Արեւմտեան Սփիւռքի բոլոր դպրոցներուն բոլոր ուսուցիչները Միջին Արեւելքէն եկածներ են կամ Միջին-Արեւելքի թերահաւատութիւնը որդեգրածներ։ Ի՞նչ պէտք ունին Արեւմուտքին յատուկ երկլեզուութեան պայմանները ուսումնասիրելու, քանի որ իրենց տալիքը «ազգային» դաստիարակութիւնն է, եւ «ազգային»ին մէջ՝ տեղ չկայ աշխարհընկալումին, նպատակադրումին, հաղորդակցութեան համար։ Տեղ չկայ յարգանքի երեք տեսակէտներուն համար։ Հոն հայերէն կը խօսէին։ Հոս կարելի չէ։ Հոն՝ աւելի՛ գիտէին, կը տիրապետէին, կ՚արտադրէին։ Հոս՝ կարելի չէ։ «Ազգային» դաստիարակութիւնն է, որ կը խօսի այսպէս, իր խորագոյն պահանջով։ Իրեն համար, լեզուն պատրուակ է, ուրիշ բանի մը զուտ նշանը, կամ՝ խորհրդանշանը։ Լեզուն՝ իբրեւ նշան ազգայնութեան։ «Ազգային» դաստիարակութիւնը չի կրնար ընդունիլ լեզուն ինչպէս որ է ինքն իրմով եւ ինք իր մէջ (եւ ոչ թէ նշան ու պատրուակ ուրիշ բանի մը), չի կրնար ընդունիլ զայն իբրեւ բնականութեան, ազատութեան եւ ստեղծագործութեան վայրը։ Չի կրնար ընդունիլ հետեւաբար՝ լման, իսկական, զարգացած, գործօն ու գործնական երկլեզուութեան մը գաղափարն իսկ։ Խորքին մէջ՝ «ազգային» դաստիարակութեան միակ նպատակը փաստել է, որ հոս կարելի չէ՛։ Հայերէնը կը դասաւանդէ (եւ կը ձախողի իր դասաւանդման մէջ), որպէսզի կարենայ փաստել որ կարելի չէր։

Հայերէնը իբրեւ պատրուակ նկատողները քանդիչ թերահաւատութեան մը բոլոր ելեւէջները պարունակող եւ ցուցադրող կեցուածք մը ունին։ Կը քննադատեն։ Շատ անգամ՝ կարօտախառն ու անցեալապաշտ դրոշմ մըն ալ կը ստանայ այս քննադատութիւնը։ «Մենք առաջ այնտեղ․․․»։ Հայերէնը՝ այնտեղի լեզու, ո՛չ այստեղի, «ալիքի»։ Հասկնալի է որ այդ տեսակի կեցուածք մը բացարձակապէս քանդիչ դեր մը կը խաղայ երախային լեզուական զարգացումին հանդէպ։ Երախաներուն վրայ կը կատարուի կանխատեսուած ու կանխագուշակուած ձախողութեան մը հեռաձգումը։ Այս կեցուածքին գեղեցիկ հակապատկերը թրքախօս Հայերուն պարագան է։ Կ՚ուզեմ այստեղ իմ յարգանքս յայտնել բոլոր անոնց, որոնք թրքախօս ըլլալով հանդերձ, այդքան զօրաւոր հաւատք մը ունին հայերէն լեզուին մէջ, եւ այդքան հրաշք պայմաններու մէջ կը փոխանցեն այդ հաւատքը։ Արագ վիճակագրութիւն մը ցոյց պիտի տար, որ անո՛նք կ՚ապրեցնեն ֆրանսահայ ամէնօրեայ վարժարանները։ Իրենց երախաները նոյնիսկ անընդունելի պայմաններու տակ, շատ արագ կ՚իւրացնեն իրենց հայրերուն այդ սրբազան «ժառանգ»ը։ Ցանկութիւն է շարժիչը հոս, ինչպէս այլ պարագաներու։

Որքան ալ դաժան ըլլան այս իրողութիւնները, զանոնք լսելի դարձնելէ ետք է, որ կարելի պիտի ըլլայ հայերէնը ներկայացնել իբրեւ արդիական իմաստով՝ դասաւանդման լեզու։ Պալարը պայթեցնելէ ետք է, որ կարելի պիտի ըլլայ դասախօսութիւններու ներկայ շարքին մէջ՝ Պարոն Ժիլպէր Տալկալեանի յարուցած էական հարցերուն շուրջ վիճաբանութիւն մը շարունակել եւ արդիւնաւոր դարձնել։ Զանոնք իւրացնելէ ետք թերեւս կարելի ըլլայ ԻԱ․ դարու սեմին Եւրոպայի Խորհուրդին մէջ՝ փոքրամասնութիւններուն վերաբերեալ նորագոյն յայտարարութեան սահմաններուն մէջ՝ ծրագիրներ մշակել եւ էութիւն մը փոխանցել մեր ապագայ սերունդներուն։

ԱՆԱՀԻՏ ԿԱՐՄԻՐԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 9
MARDI
9 FEVRIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 19.571 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.571

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ՈՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ԿՆՃԻՌՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

Ա.

[illegible]

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԵԾԵՐԸ «ՓՈՔՐԻԿ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ» ՑՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԻՒՍԷՅՆԻՆ ԿԸ ՅԱՋՈՐԴԷ ԻՐ ՏՂԱՆ՝ ԱՊՏԱԼԼԱՀ

Կիրակի, Փետրուար 7, ժամը 12-ին, տեղւոյն ժամով, Յորդանանի նոր Թագաւորը՝ Ապտալլահ յայտարարեց Հիւսէյնի մահը եւ կատարեց երդման իր արարողութիւնը: Ինչպէս կը պատահի մահուան պարագային, ամէն կողմէ միայն ու միայն դրուատալից խօսքեր ունին Հիւսէյնի մասին որ Յորդանանի վրայ իշխեց 47 տարի, տաք ու պաղ տեսնելով, մահափորձերէ ազատելով, պատերազմ եւ հող կորսնցնելով (Այսրյորդանան եւ Արեւելեան Երուսաղէմ), Պաղեստինցիներու վրայ յարձակելով (Սեւ Սեպտեմբեր), ընդդիմանալով Ծոցի պատերազմին մինչեւ որ անողոք խլիրդը նոր եւ վերջնական պարտութեան մատնէ փոքրիկ Թագաւորը:

Փետրուար 8-ին Ամման փութացին աւելի քան 40 պետական ղեկավարներ, որոնց կարգին՝ Շիրաք, Պլէր, Շրէօտէր, իշխան Շառլ, Գլինթըն, Նեթանիահու, Արաֆաթ, Մուպարաք, նոյնիսկ Ելցին, հա-

ԻՍԻՒ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆԸ Ի ՆՊԱՍՏ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՄԱՆ

Հինգշաբթի, Փետրուար 4-ին, Թաղապետական Խորհուրդի նիստին օրակարգի երկրորդ նիւթ եղած է Հայոց ցեղասպանութեան հարցը եւ Խորհուրդը Անտրէ Սանթինիի նախագահութեամբ միաձայնութեամբ քուէարկած է «մաղթանք» մը (վէօ) ի նպաստ Ծերակոյտի կողմէ քուէարկութեան Ազգային Ժողովի Մայիս 29-ին ի վաւերացուցած բնագրին որ «հրապարակաւ կը ճանչնար 1915-ի Հայոց ցեղասպանութիւնը»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 5/8)

«ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՕՐԷՆՍԳԻՐՔԸ» ԸՆԴՈՒՆՈՒԱԾ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԿՈՂՄԷ

Փետր. 5-ին, երրորդ ընթերցումով Ազգ. Ժողովը ընդունած է «Ընտրական օրէնսգիրքը»: Երեսփոխաններէն 88-ը քուէարկած են թեր, 5-ը՝ դէմ, 5-ն ալ ձեռնպահ մնացած են: Քուէարկութեան չեն մասնակցած «Հանրապետութիւն», եւ ԱԺՄ խմբակցութիւններն ու «Հայրենիք» երեսփոխանական խումբը: Այս առընչութեամբ հարկ է աւելցնել որ քննարկումներու ընթացքին պատահած են կարգ մը միջադէպեր, երբ օրինակ «Հայրենիք» խումբէն Եղ. Եգորեանի ղեկուցումը ընդհատուած է ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեանի կողմէ մինչ զեկուցողը ներկայացուած օրէնսգիրքը «ժողովրդի դէմ ուղղուած լուրջ քայլ» կ'որակէր: Այս մասին Եղ. Եգորեան լրագրողներուն ըսած է թէ «Խ. Յարութիւնեան ընդհատելով իմ խօսքը, խախտեց Ազգ. Ժողովում կուտակուած էթիկայի բոլոր նորմերը»: Իսկ ԱԺՄ վարչութենէն Դաւիթ Վարդանեան մեկնաբանելով քուէարկութիւնը ըսած է թէ ընտրական օրէնսգիրքին ընդունման եւ Ազգ. Ժողովի յառաջիկայ ընտրութիւններուն շուրջ ընթացող քաղաքական զարգացումները ստեղծած են 1995-ի ընտրութիւններուն նախորդած մթնոլորտը: Եզրակացուցած է նշելով «Ընտրութիւններում յաղթելու համար մենք պէտք է հաւաքենք մօտաւորապէս 120 տոկոս ձայներ: ...Արդէն ասուել է, որ եթէ նոյնիսկ 100 տոկոս էլ հաւաքենք, թոյլ չեն տայ, 120-ի մասին դեռ չեն ասել»: ԱԺՄ-ի Փետր. 5-ին տեղի ունեցած հանրահաւաքին ալ վարչութեան անդամներ Շաւարշ Քոչարեան, Սէյրան Աւագեան, Արշակ Սադոյեան հրաժարական պահանջած են նախագահ Քոչարեանի եւ Պաշտպանութեան նախարար Վազգէն Սարգսեանի: ԱԺՄ նախագահ Վազգէն Մանուկեան ալ իր ելոյթին մէջ ըսած է թէ Լ. Տէր-Պետրոսեանի իշխանութեան որդեգրած սկզբունքները ամբողջութեամբ պահպանուած են:

***

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ ՑՈՅՑԸ

«Իշխանաւորներ, բաւական է կեղեքէք ժողովրդին», «Ձեր թալանած աւարից վճարէք ժողովրդի հոսանքի պարտքերը» եւ նման լոզունգներով քանի մը հարիւր համայնավարներ Փետր. 5-ին ցոյց մը կատարած են Նոր Նորք համայնքի Գայի յուշարձանի մօտ: Բողոքի այս արտայայտութեան կարգախօսը եղած է՝ «Հայաստանը փրկել կապիտալիզմ կոչուող խեղկատակութիւնից, գնալ դէպի սոցիալիզմ»:

***

ԱՐՑԱԽԻ ԱՌԱՆՑ ՁԻՒՆԻ ՁՄԵՌԸ

Հակառակ լեռնադաշտերուն նըստած ձիւնին Արցախ առանց ձիւնի ձմեռ մը կ'ապրի: Նման երեւոյթ չէ արձանագրուած 1955-էն ի վեր: Սակայն կացութիւնը մտահոգիչ կը նկատուի քանի որ Ասկերանի եւ Մարտակերտի շրջաններուն մէջ օրինակ շատ գիւղերու մէջ ծառերը արդէն սկսած են բողբոջիլ:

կառակ անոր որ բժիշկները չեն յանձնարարեր օգնանաւ նստիլ:

Նոր արքան նշանակեց իր խորթ եղբայրը՝ իշխան Համզեհ 18 տարեկան որպէս գահաժառանգ: Ինք 37 տարեկան է զաւակն է Հիւսէյնի երկրորդ կնոջ (չորս անգամ ամուսնացած է), զինուորական է եւ անփորձ կը նկատուի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԱԴՐԲԵՋԱՆ ամերիկեան կայաններ կ'ուզէ» խորագրին տակ, Սոֆի Շիհապ յօդուած մը ստորագրած է ուր կ'անդրադառնայ նաեւ Ղարաբաղի հարցին: Հակառակ անոր որ լրագրողուհին քաջ ծանօթ է հարցին, շատ անարդար կերպով կը

(Շար.ը Դ. էջ)

պատճառով, 1996-ի ընտրութեան արդիւնքին մասին անոր ծանօթ հրապարակումը թէ առաջին փուլին յաղթանակած չէր նախագահ թեկնածուն, ցնցող ազդեցութիւն զործեց: Ի՞նչն էր անակնկալ այդ քայլին պատճառը: Մեծ իմաստ չէր կըրնար ներկայացնել Լ. Տէր-Պետրոսեանը վարկաբեկելու նպատակ ենթադրել: Կը մնար ներկայի իշխանութենէն վարկանիշ մը ձեռք ձգելու վարկածը. կամ՝ նախկին նախագահին անհրաժարելի յենարանը ըլլալէ ետք յանկարծական դիրքափոխումով Ռ. Քոչարեանի թիկունք կանգնած Վ. Սարգսեանը շնորհազրկելու փորձը: Չէ՞ որ այս վերջինը կարեւոր դերով կը ներկայացուէր գործուած անօրինութեան մէջ:

Հարցը բոլորովին բարդացաւ երբ գըլխաւոր դատախազ Ա. Յովսէփեան, կարճ ժամանակ ետք, մէկէ աւելի սպանութիւններու ամբաստանութեամբ՝ Վ. Սիրադեղեանի երեսփոխանական անձեռնմխելիութիւնը վերցնելու դիմումով Խորհրդարան ներկայացաւ: Այդ արարքը կարելի պիտի ըլլար ժողովրդական սպասումին վերջապէս գոհացում տալու եւ մութ մընացած էջեր լուսաբանելու որոշումին ապացոյց նկատել, եթէ նոյն նիստին իսկ ամբաստանեալին ելոյթով այդ ենթադրութիւնը օդը չցնդէր: Ինչպէս դիտել տուաւ Համայնավարներու քարտուղար՝ Գ. Թադեւոսեան, նախապատրաստական աղդակը շատ զգալի էր կատարուածին մէջ, քանի որ Վ. Սիրադեղեան գրաւոր ելոյթով մը պատասխանած էր դատախազին դիմումին: Յատկանշական է քըւէարկութեան արդիւնքն ալ որով մերժուեցաւ դատախազին առաջարկը, մինչ փաստական առենէ ի վեր ՀՀՇ-ով գլխաւորուած «Հանրապետութիւն» խմբակցութիւնը ոչ մեծամասնութեան տէր է, ոչ ալ մեծադոյն խումբը Խորհրդարանին մէջ: Այսքանն ալ բաւարար է նշմարելու թէ Վ. Սիրադեղեանի անձին առընչուած

անցքեր, մանաւանդ անոնց լուսաբանումը, միայն անցեալ իշխանութեան չի վերաբերիր. իր մտահոգիչ ու խանդարիչ տարրերով: Իսկ անոր երկրէն մեկնումը ամէնէն ճակատագրական պահուն – մինչ դատախազին կողմէ իր դիմումին կրկնութեան երկու օր մնացած էր –, այդ մեկնումին վայելած թոյլտուութիւնը (նոյնիսկ երեսփոխանական անձեռնմխելիութիւնը նկատի առած) կը զօրացնէ վերջին վարկածը:

Այնքան ալ անհիմն չէր յայտնուած եզրակացութիւնը ուրեմն թէ Վ. Սիրադեղեանի մեկնումը իր անձէն դատ կը ծառայէր նաեւ գրեթէ բոլոր կողմերուն...: Այս եզրակացութեան մէջ կարելի՞ է ընտրութեան նախորդող շրջանը քաղաքական ճակատումներով չծանրաբեռնելու եւ դժգոհութիւններու, նկրտումներու, յաւակնութիւններու փխրուն հաւասարակշռութիւնը չխախտելու մտահոգութիւն տեսնել միայն:

Սուր անկիւնները հարթելու, կամ մոռնալու կոչ ուղղած է Հանրապետական կուսակցութեան համագումարին, Պաշտպանութեան նախարար Վ. Սարգսեան, հաշտութեան հրաւիրելով քաղաքական բոլոր ուժերը: Դժուար է ակնկալել որ չահարկումի, մրցակցութեան ամենասուր շըրջանին որ նախընտրական ամիսներն են, անվերապահ ընդունելի կ'ըլլան նման կոչեր ու հրաւէրներ, յատկապէս ներկայի տուեալներով:

Տխուր է ըսել, բայց երբ ակներեւ է որ ոչ միայն ամբաստանեալ ճակատը վարկաբեկող ստուերները արմատապէս մաքրելու տրամադրութիւնը, քաջութիւնը կը պակսի, միակ ընտրանք կը մնայ Վ. Սարգսեանի կոչը. յատկապէս նկատի առած Հայաստանի գտնուած աշխարհագրական գօտիին մէջ վերջերս արդացած քաղաքական խմորումները:

Ա. Թ.

ԵԺԻ ԿՐՈԹՈՎՍԿԻ

ԱՂՔԱՏ ԹԱՏՐՈՆԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ԱՆԵՐԵՒՈՅԹ ԹԱՏՐՈՆ

ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Լեհաստանի հարաւ-արեւմուտքում գտնուող, ընդամէնը 60.000 բնակիչների տէր Օփոլ քաղաքում 1959-ին հիմնուեց «13 Շարքերի Թատրոն»ը: Այն ղեկավարում էին Եժի Կրոթովսկի եւ Լուտվիկ Ֆլաշէնը: Վերջինս Կալիդասայի «Շակունթալա» խաղի բեմադրութեան կապակցութեամբ նշեց՝ Մեր թատրոնի էութիւնը կեանքի զարկերակը, շարժումն ու ռիթմն է:

60-ական թուականների առաջին տարիներում, «13 Շարքերի Թատրոն»ը ճանաչուեց իբրեւ փորձարան (լաբորաթուար): Այնտեղ Կրոթովսկին ժամանակակից թատրոնի հոլովոյթում, գիտականօրէն հարցադրման էր ենթարկում դերասանի արուեստի էութիւնը եւ թատրոններում օգտագործուած արտայայտչաձեւերը: Շուտով նա հաստատեց. «Աստիճանաբար վերացնելով այն բոլորը ինչ փորձը ապացուցում էր որ մակերեսային է, մենք գտանք՝ թատրոնը կարող է գոյութիւն ունենալ առանց դիմայարդարումի, առանց ինքնանպատակ հագուստի ու բեմայարդարումի, առանց մասնակի ներկայացման տեղի (բեմ), առանց լոյսի ու ձայնային էֆէկթների եւ այլն: Այն չի կարող գոյութիւն ունենալ առանց դերասանի ու հանդիսատեսի միջեւ դրուած ուղղակի յարաբերութեան, շարունակական «ապրող» հաղորդակցութեան»:

Կիրառուած այս ընթացքի բերումով էր, որ ծնուեց Կրոթովսկու «Աղքատ Թատրոն» բանաձեւը: Այն դարձաւ նրա տեսութիւններն ընդգրկող առաջին հատորի վերնագիրը (1968): «Թատրոնում ընդունելով աղքատութիւնը եւ նրանից հեռացնելով բոլոր անէական տարրերը, մեզ բացայայտուեց ոչ միայն նրա ողնայարը, այլ նաեւ այդ արուեստի էական բնոյթը:

Ինչո՞ւ ենք մենք արուեստով հետաքրքրւում: Որպէսզի գանցենք մեր սահմանները, ազատուենք մեր սահմանափակութիւններից, լցնենք մեր մէջի բացը ... իրականացնենք մենք մեզ: Սա պայման չէ այլ ընթացք, որի բերումով այն ինչ որ խաւարի մէջ է գտնւում մեզ մօտ, աստիճանաբար թափանցելի է դառնում»:

Թափանցելու համար անյայտին, Կրոթովսկին արուեստագէտից, այսինքն՝ դերասանից, ամբողջական նուիրում է պահանջում: «Ինձ վստահող դերասանի աշխատանքում, անբաղդատելի կերպով մըտերիմ ու արդիւնաբեր մի բան կայ: Նա պէտք է ուշադիր, ճկուն եւ ազատ լինի, որովհետեւ մեր աշխատանքը նրա ունակութիւնների ամբողջական դրսեւորումն է: Նրա զարգացմանը հոգատար է ուշադրութիւնը, զարմանքը եւ օժանդակելու իղձը. իմ զարգացումը արտածգւում է մինչեւ նա, աւելի ճիշդ՝ գտնւում է նրա մօտ ու մեր միատեղ զարգացումը յայտնաբերւում է: Սա աշակերտ դաստիարակել չէ, այլ՝ կատարելապէս մի ուրիշի մօտ բացայայտուել է. այստեղ է կարելի դառնում «համատեղ կամ երկուորեակ ծնունդը»: Դերասանը վերածնւում է, ոչ միայն որպէս դերասան այլ՝ որպէս մարդ եւ նրա հետ վերածնւում եմ ես: Այս բացատրութիւնը բաւականին պարզունակ է, սակայն ձեռքբերուածը՝ ամբողջութեամբ մի մարդու ընկալումն է մի ուրիշ մարդու մօտ»:

Տարուած աշխատանքները խստիւ քըննադատուելու բերումով, լեհ մտաւորականութեան օժանդակութիւնն ապահովելու համար, Կրոթովսկին ստիպուեց 1965-ին փոխադրուել երկրի համալսարանական կենդրոնը՝ Վրոցլաւ: Այսուհետեւ թատրոնը նախ անուանուեց «Դերասանութեան Մեթոտի Հետազօտական Ինստիտուտ — Փորձարան Թատրոն» (1965–70), «Դերասանի Ինստիտուտ — Փորձարան Թատրոն» (1970–74) եւ վերջապէս «Փորձարան Ինստիտուտ» (1974–85): Իր անդամներով հազիւ մէկ տասնեակի հասնող այդ հիմնարկը, շնորհիւ Եժի Կրոթովսկու մանրազնին պրպտումների, կարճ ժամանակամիջոցում թատերական աշխարհի ուշադրութեան կենդրոնը դարձաւ: Ներկայացումների համար ընդամէնը 50 — 60 հանդիսատես ընդունող փորձարանը, իր մագնիսական ուժով, շուտով դրաւեց ու մինչեւ Լեհաստան ճամբորդելու մղեց, թատրոնի ապագայով ճշմարտապէս մտահոգուած, բազմաթիւ անհատների: «Մեր աշխատանքի կեդրոնաձիգ ուժը դերասանին մղում է ներքնապէս զարգանալու. դա նա արտայայտում է իր կամեցողութեամբ արգելքները յաղթահարելով եւ ամբողջանալու համար «գագաթնակէտը» փնտռելով:

Դերասանի առաջին պարտքն այն է, որ ըմբռնի թէ այստեղ ոչ ոք չի ցանկանում նրան որեւէ մի բան տալ, ընդհակառակն ծրագրուած է շատ բան առնել նրանից, առնել այն, որին նա առհասարակ շատ է կառչում՝ ընդդիմութիւնը, վերապահութիւնը, դիմանկարի ետեւ թաքնուելու նրա հակումը, անազնուութիւնը, ստեղծագործական արարքի դէմ կանգնած նրա մարմնի արգելումները, նրա սովորութիւնները, եւ մինչեւ անգամ "քաղաքավարի վերաբերմունք"ը»:

Կրոթովսկու հետազօտական աշխատանքների արդիւնքը՝ յատկապէս «Ակրոպոլիս» «Հաստատամիտ Արքայազնը» եւ «Apocalypsis cum figuris» ներկայացումները, 1965 — 70 տարիների ընթացքում դիտուեցին նաեւ արտասահմանում: Նախ Եւրոպա եւ ապա ԱՄՆ-ից մինչեւ Միջին — Արեւելք հիւրախաղերի հրաւիրուելով, բեմադրութիւնները հակառակ այն պարագային որ դիտուեցին միայն փոքրաթիւ հանդիսատեսների կողմից, այնպիսի ցնցիչ ու խոր տպաւորութիւն ձգեցին թատրոնի մարզում աշխատողների վրայ, որ այլեւս թատրոնն իր հին կաղապարների մէջ չէր կարող մնալ: «Աղքատ Թատրոն»ի գաղափարը տարածուեց աշխարհով մէկ: Ամէնուր ծնուեցին բազմաթիւ կապկողներ, սակայն ոչ ոքի յաջողուեց վերարտադրել Կրոթովսկու բեմադրութիւնների մէջ դրսեւորուած ներքին ուժը: Նա յաջողել էր փաստել թէ ուր է կայանում ինքնավաճառ, անբարոյական դարձած դերասանի ու բեմադրութեան եւ սրբութեան գաղափարով թրծուած, ըստեղծագործ թատերական մշակի տարբերութիւնը: «"Բոզացած" եւ "Սրբացած" դերասանների միջեւ եղած տարբերութիւնը նման է մի բոզի ձեռքբերած ունակութիւնների միջեւ եւ ճշմարիտ սիրուց բըխած, փոխադարձ կեցուածքով տալ ու առնելու, մի խօսքով՝ զոհաբերման մէջ գոյութիւն ունեցող տարբերութեան»: «Սրբացած» դերասանի կատարեալ մարմնացումը եղաւ Կրոթովսկու աշխատակից Ռիզարդ Ջիսլակը (1937 — 1990), որի «Հաստատամիտ Արքայազնը» աննախընթաց եւ եզակի երեւոյթ դարձաւ թատրոնի պատմութեան մէջ:

Երբ թատերական մարզում աշխատող բազմաթիւ անհատների մօտ հիմնապէս շատ բան էր փոխւում, ճիշդ այդ պահին՝ 1970-ին, Կրոթովսկին յայտարարեց, որ դադարեցնում է իր բեմադրութիւնները եւ նուիրուելու է միմիայն յարաթատերական (para - théâtrales) հետազօտութիւնների 1): «Գիտցածս ուրիշներին սովորեցնելու համար չէ, որ ես խաղեր եմ բեմադրում: Բեմադրութիւնն աւարտուելուց յետոյ է որ ես աւելի գիտուն եմ: Այն մեթոտը, որ ինքնաբերաբար չի դիմում անյայտին, վատ մեթոտ է»: Նա այսուհետ յամառօրէն աշխատեց իր փորձարանի «փակ դրան ետեւ» ու իր խորազնին հետազօտութիւնները հաղորդեց սակաւաթիւ միջազգային թատերական գործիչների:

Առաջին անգամ Եժի Կրոթովսկու մասին լսեցի 1965-ին Անգլիայում: Իրեն մօտից ճանաչել եմ 1966-ի Յունուարի 14-ին: Ճիշդ 33 տարի տեւեց մեր բարեկամութիւնը. նա վախճանուեց 1999-ի Յունուարի 14-ին: Մեր առաջին հանդիպման պահին ինքն էր որ Հայ լինելս նշեց, շեշտեց ու անմիջապէս սկսեց խօսել Եւգենի Վախտանգովի ու նրա փորձառական բեմադրութիւնների մասին: Յիսունական թուերին Մոսկուայում մօտից ուսումնասիրել էր նրա արխիւները: Շփուել ու աշխատել էր Վախտանգովի անմիջական աշակերտների, յատկապէս Եուրի Զաւադսկու հետ:

Գիտէր Գրիգոր Նարեկացու «Մատեան Ողբերգութեան»ը: Կարդացել էր թարգմանութիւնը եւ ուսումնասիրել էր այն խորապէս: «Հաստատամիտ Արքայազնը» բեմադրելիս օգտագործել էր տասնիններորդ դարու, լեհ մեծ բանաստեղծ ու թատերագիր, Յուլիուշ Սլովացկու տարբերակը: Դա Քալդերոնի համանուն թատերախաղի լեհերէն թարգմանութիւնն է: Խօսում էր Սլովացկու մօր՝ Հայուհի Սալոմէայի մասին: Խիստ հետաքրքրըւած էր այն հարցով, թէ ինչն էր Սլովացկուն մղել մինչեւ Անթիլիաս ճամբորդել ու մէկ ամբողջ ամիս այնտեղ՝ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցում ապրել:

Եզակի էր երբ աշխատում էր: Կարող էր առանց սնուելու եւ հանգստանալու, երկարատեւ ժամեր անցկացնել: Իր աւիւնով վարակում էր նաեւ շրջապատը ու միւսներին եւս ունակ էր դարձնում, որ արթուն մնան ու աշխատեն: Իր վերջին բեմադրութիւնը՝ «Apocalypsis cum figuris»ը, վերջին անգամ ներկայացնելու համար, յարմար վայր էր փնտռում: Այդ նպատակով, 1976-ին ճամբորդեցինք միասին. այցելեցինք լեռների մէջ թաքնուած կիրճեր ու քարայրներ: Շիրազում, երբ եօթ տերվիշների գերեզմանները շրջապատող պարտէզի մէջ, յարմար մի վայր գտաւ, օրացոյցիս մէջ գծեց խաղին հարկաւոր տարածքն ու աւազանի մօտ վեր սլացած երկարաձիգ մշտադալար ծառի հովանու տակ կանգնած, ասաց. «Մինչեւ վերադարձս մի հնար գտիր, որ բացօթեայ տարածքում վառուող մոմերի բոցը, առանց լուսամփոփների օգնութեան, պաշտպանուի քամու հոսանքից»: Նախ չհասկացայ թէ ինչո՞ւ էր դա ինձնից պահանջում: Քիչ յետոյ էր միայն, որ յիշեցի 1970 թուին Շիրազ — Պերսեպոլիս Արուեստի փառատօնի, «Ծէսը եւ Թատրոնը» բնաբան կրող ծրագրի բացման ներկայացումը: Դա ինձ էր յանձնուած: Այն սկսել էր մայրամուտին: Ճիշդ այն պահին, երբ հորիզոնում արեւն կորչում էր ամբողջովին՝ ճիշդ նրա մայր մտնելու պահին, Պերսեպոլիսի մէջ երեք կին, կրակի սկիհներ ձեռքներին, հանդիսատեսների միջից ելնելով, ի մի էին գալիս մեհեանի սրբատաշ քարերից մէկի մօտ եւ այնտեղ վառում էին անշէջ մի հուր, որի լոյսի տարածքում շարունակւում էր ծիսական բընոյթ ունեցող բեմադրութիւնը, մինչդեռ ընդհանրապէս ամէնուր, ամէն ինչ աստիճանաբար թաղւում էր վրայ հասնող գիշերուայ խաւարի մէջ:

Կրոթովսկին «Ծէսը եւ Թատրոնը» ծրագրում ներկայացնում էր «Հաստատամիտ Արքայազնը»: Նա եւ Փիթըր Պրուքը մայրամուտի եւ կրակի օգտագործումը կարեւոր ու հետաքրքիր էին գտել եւ ինքն ու նա, թատերական համագումարի ընթացքում արտայայտուեցին դրա մասին յիշելով՝ որ արածս վերջին տարիներում կատարուած բեմադրութիւնների մէջ իւրօրինակ էր, արտայայտիչ ու այն ծնուել էր ճշմարտապէս թատերական ակունքներից: Կրոթովսկու կարծիքով՝ յաջողել էի վերադարձնել տեղի եւ բովանդակութեան միջեւ թաքնուած, շարունակապէս «ապրող» կապը ու մոռացուած խոր ակունքներից դուրս էի բերել այն: «Արժէ, որ բծախնդիր գտնուի ինքն իր ու ապագայ աշխատանքների նկատմամբ» եզրակացրեց նա:

Մեր ամէն մէկ հանդիպումը հարուստ էր խորապէս անկեղծ, մտերիմ՝ խօսակցութիւններով ու զրոյցներով եւ յագեցուած էր ստեղծագործ աւիւնով: 1975-ին գործօն մասնակցութիւն էի ունեցել Կրոթովսկու «Յատուկ Ծրագիր» (Special Project) կոչուող աշխատանքի մէջ: Մէկ տարի յետոյ, ինքնաթիռով միասին շրջեցինք մինչեւ Պարսկաստանի արեւմուտքը ուր, անապատի մէջ, գտանք Սաֆաւիների շրջանից՝ տասնեօթերորդ դարուց կանգուն մնացած մի քարաւանսարայ: Ծրագրել էր 1977 — 78-ին, այնտեղ փորձառական աշխատանքներ վարել: Երկրի մէջ տարածուող կղերական շարժումը եւ գաղտնի ոստիկանութիւնը արգելք հանդիսացան դրան:

Լեհաստանում հաստատուած զինուորական կառավարութեան բերումով, 1981-ին Կրոթովսկին բռնեց գաղթի ճամբան: Նախ անցաւ ԱՄՆ, ուր դասաւանդեց Քոլոմպիա համալսարանի թատերական բաժնում (1982) եւ ապա Գալիֆորնիայի համալսարանում՝ Իրվայն (1983 — 84): 1985-ին անձամբ կազմալուծեց Լեհաստանում գտնուող «Փորձարան Ինստիտուտ»ը ու կրկին Եւրոպա անցնելով, 1986-ին Իտալիոյ մէջ, պետութեան եւ այլ բարերարների հովանաւորութեամբ, հիմնեց Փոնթէտերա գտնուող Jerzy Grotowski Workcenter-ը, որը վարեց մինչեւ իր կեանքի վերջին օրերը:

Երկար տարիներ էր, որ «Եժի Կրոթովսկի Աշխատանքի Կենդրոն»ը դարձել էր թատրոնի մարզում կենսական հարցերով զբաղուող ամէն մի անհատի ուխտատեղին: Կրոթովսկու կարծիքով, թատերական հարցեր շօշափելու համար, այլեւս կարիք չկար անպայմանօրէն ներկայացում բեմադրել կամ դիտել. ինք, իր փորձերով ու որոնումներով, եղաւ ուղեցոյց ու առաջնորդ 2): Իր նոր աշխատանքը՝ «Արուեստն իբրեւ միջնորդ» հասկացողութիւնն բացատրելու համար, նա տուեց հետեւեալ օրինակը: «Աստուածաշունչն պատմում է, որ Յակոբ գլուխը քարին դրած քուն է մտնում ու տեսիլք է ունենում. տեսնում է երկրից վեր բարձրացող մի երկարաձիգ ելարան, որի միջոցով զօրութիւնն ու կորովը, կամ թէ գերադասում էք՝ հրեշտակները վեր ու վար են ելնում:

Այո, շատ կարեւոր է, որ Արուեստն իբրեւ միջնորդ ընդունելիս, Յակոբի ելարանի նման մի բան կառուցուի. բայց որպէսզի այդ ելարանն իր դերը կատարի, հարկաւոր է որ դրա ամէն մէկ աստիճանը լաւ շինուած լինի: Հակառակ դէպքում ելարանը կը կոտրուի. բոլորը կախում ունի թէ մարդ իր արհեստի մէջ, որքան ճարտարօրէն է դասաւորում մանրամասնութիւնները, ինչպիսին է գործողութիւնների որակն ու ռիթմը, ինչ կարգի մէջ են դրուել բաղադրիչ տարրերը. այս բոլորը արհեստի տեսանկիւնից առած, պիտի ճարտարօրէն կատարեալ լինի»: Եօթանասունական թուերին կատարած յարաթատերական (para-théâtrales), «Յատուկ Ծրագիր» կոչուող հետազօտական աշխատանքների բնական արդիւնքն էր այս եզրակացութիւնը:

Մեր հանդիպումները, աշխատանքային հարցադրումներն ու զրոյցները շարունակուեցին գալիք տարիներում: Ամէնուր երբ տեսնւում էինք երկար ժամեր էինք տրամադրում դրանց: Ուր որ էր՝ Լեհաստան, ԱՄՆ, Իտալիա, Ֆրանսիա. Նիւ-Եորք, Թաորմինա, կամ Փարիզ, միշտ մի բան ունէր փոխանցելու: Գիտեմ՝ այդ բոլորը փոխանցուած է ինձ ուրիշին փոխանցելու համար: Արտաքնապէս եւ ներքնապէս ունակ էր ամէն մի երեւոյթ իրար կցելու: Հարկ եղած դէպքում, իր ժամանակին, այդ բոլորի մասին, մանրամասնօրէն պիտի արտայայտուեմ:

1990-ին Կրոթովսկին Ժագ Լանկի հըրաւէրով Ֆրանսիայի քաղաքացիութիւն ընդունեց եւ 1997-ի Յունուարին դարձաւ առաջին թատերական գործիչը, որ միաձայնութեամբ ընտրուեց եւ հրաւիրուեց Գոլէժ տը Ֆրանսի մէջ յատկապէս իր համար ստեղծուած, anthropologie théâtrale կոչուած, աթոռը վարելու: Ընդունելութեան եւ բացման ճառն արտասանելու համար (Մարտ 24-ին) նա մերժեց Գոլէժ տը Ֆրանսի աւանդական ծէսն ու դարաւոր անցեալ ունեցող շէնքից դուրս, իր ընկերոջ՝ Փիթըր Պրուքի անպաճոյճ Պուֆ տիւ Նոր թատրոնի մէջ, դիմեց իր ունկնդիրներին. «Ես ոչ դպրոցի տէր եմ եւ ոչ էլ գիտնական: Արուեստագէ՞տ: Գուցէ այո: Բայց այն կարծիքին եմ, թէ իմ ասպարէզում բնականաբար պէտք է, որ արհեստաւոր լինեմ»:

Եժի Կրոթովսկու որոնումները սկիզբ էին առել պատերազմի դժուարին տարիներում՝ 1942-ին, երբ ուսուցչուհի մայրը, քառասուն քիլոմեթր քալելով, ինը տարեկան որդուն ընծայ էր բերել անգլիացի Փօլ Պրանթոնի «Որոնում գաղտնապահ Հնդկաստանի մէջ» (A Search in Secret India) գիրքը: Փոքրիկ Եժին խիստ տպաւորուել էր Արունաչալա կոչուող Սուրբ լերան՝ կրակի լերան, ստորոտում ապրող մի Մահարիշիի (Բագուան Շրի Ռամանա-ի) մասին տրուած տեղեկութեամբ: Կեանքի իմաստն ու էութիւնն ըմբռնելու համար իրեն դիմողներին, Մահարիշին միշտ մէկ պատասխան ունէր՝ «Ինքդ քեզ հարց տուր, թէ ո՞վ ես դու»: Կրոթովսկին մանուկ հասակից գերուել էր այդ նախադասութեան բովանդակութեամբ ու կառոյցով: Նա այդ գիրքը միշտ յիշում էր ակնածանքով:

Տասնեւվեց տարեկան հասակից, ծանր հիւանդութեան բերումով Եժի Կրոթովսկու կեանքը, բժիշկների կարծիքով, վտանգուած էր: 1949 թուից նա իր կեանքի ամէն մի վայրկեանը ապրել էր նախախնամութիւնից պարգեւ ստացած մի պահ համարելով: «Վերջերս մէկը ինձ մի հարց ուղղեց՝ «Կ'ուզէի՞ր քեզնից յետոյ Կրոթովսկու կենդրոնը շարունակուի»: Իմ պատասխանը պարզապէս «ոչ» էր նրա համար, որ այն ուղղուած էր հարցի միտումին ինձ թուաց, որ միտումը հետեւեալն էր՝ «Դու կ'ուզե՞ս մի Սիստեմ ստեղծել, որը կանգ առնի այն կէտում ուր քո որոնումները են քեզ բերել»: Դը-

ԽԱՅՏԱՌԱԿՈՒԹԻՒՆ, ՈՐ ՊԷՏՔ Է ԽՆԱՅՈՒԷՐ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ

ԿԼԷՆՏԷՅԼ. - Շաբաթէ մը ի վեր յուզուած է գալիֆորնիահայ գաղութը՝ ականատես եւ ականջալուր ըլլալով հայ մշակոյթին հասցուած հերթական անարգանքի մը:

Յունուար 23-ին Հայաստանի Օփերայի եւ Պալէի խումբին կողմէ 6.000 հոգինոց սրահի մը մէջ շուրջ 5.000 հանդիսականներու ներկայութեամբ «Անոյշ»ի ներկայացումէն ետք, նախատեսուած յաջորդ երկու ելոյթները ջնջուած են՝ բաւարար քանակութեամբ տոմսեր վաճառուած չըլլալու եւ կազմակերպիչներուն կողմէ սնանկութիւն յայտարարուելու պատճառով:

Հետեւանքը եղած է այն, որ 180 արուեստագէտներ հաշուող հայրենի խումբը, որուն մէջ նաեւ անուանի երգչուհի Գոհար Գասպարեան եւ իր ամուսինը՝ Տիգրան Լեւոնեան, մատնուած են անորոշութեան եւ անել կացութեան՝ սպասելով որ գաղութի բարեսէր անձնաւորութիւններ նիւթական միջոցներ տրամադրեն իրենց՝ վերադառնալու հայրենիք:

Խումբը հրաւիրողն է Գրիգոր Պետրոսեան անուն նախկին հայրենաբնակ եւ այժմ գալիֆորնիաբնակ ջութակահար մը, որ անհատական նախաձեռնութեամբ, առանց իր քայլերը ՀՀ հիւպատոսարանին հետ համաձայնեցնելու եւ որպէս թէ Հայաստանի Մշակոյթի Նախարարութեան հաւանութիւնը ապահոված ըլլալով, կազմակերպած է որ 180 հոգինոց արուեստագէտներու խումբը երեք ելոյթներու համար ժամանէ Գալիֆորնիա, հրամցնելով պայման դնել որ իր եղբայրը կարեւոր դերակատարութիւն մը ստանձնէ «Անոյշ» օփերային մէջ:

Պետրոսեան վերը նշուած առաջին ելոյթը կազմակերպելէ ետք, թողլքած է խումբը եւ հրաժարած յաջորդ երկու ծրագրեալ ձեռնարկները իրագործելէ:

Աւելին, խումբին կեցութեան համար ան թերանալով պանդոկին կատարել համապատասխան վճարումները, խումբի անդամները դուրս դրուած են իրենց սենեակներէն եւ մատնուած անդոհանքի:

Կը խօսուի նաեւ այն մասին, որ խումբի անդամներէն ոմանք հետամուտ դարձած են քաղաքական ապաստան խնդրելու աշխատանքի՝ ընդմիշտ հայրենիքէն հեռանալու դիտաւորութեամբ:

Գոհար Գասպարեան եւ Տիգրան Լեւոնեան արդէն պատկերասփռային ելոյթներով արտայայտած են իրենց յուսախաբութիւնը եւ դառնութիւնները, երեւան հանելով Գրիգոր Պետրոսեանի «անփոյթ» կազմակերպիչ մը ըլլալու իրողութիւնն ու իր եղբօր դերակատարութիւն վստահելու պայմանը: Դերակատարութիւն, որ մեծապէս դժգոհ թողուցած է հանդիսականները՝ վնասելով ամբողջ խումբի վարկին:

Առաջին անգամը չէ որ հայրենական խումբ մը զոհ կ'երթայ անհատներու կողմէ «կազմակերպուած» նման խայտառակութիւններու:

Աւստրալիայէն մինչեւ Միացեալ-Նահանգներ արդէն քանիերորդ դէպքն է այս որմէ անհրաժեշտ է քաղել կարգ մը դասեր:

Երեւոյթը, անկասկած, դատապարտելի է: Բայց դատապարտելի են մէկէ աւելի կողմեր. -

Գրիգոր Պետրոսեան՝ իր թերի կազմակերպութեան եւ հայ արուեստագէտներ այսպիսի խայտառակութեան մը ենթարկած ըլլալուն համար:

Մշակոյթի նախարարութիւն՝ առանց լուրջ քննութիւն բանալու դիմող անհատի մը ընթացք տալով (եթէ ճիշդ է մեր քաղած տեղեկութիւնը) խումբ մը ամբողջ քաջալերելուն համար որ ուղղուի դէպի անծանօթ ճակատագիր:

Խումբը ի՛նք, որ մամոնայի համար ընդունած է Գրիգոր Պետրոսեանի մը՝ իր եղբայրը պարտադրելու պայմանը, երբ անիկա պիտի նշանակէր վարկաբեկումը խումբին եւ հայ արուեստին...

Սակայն դատապարտումէ աւելի, այս պահուն պիտի արժէր որ այլ խումբեր հիմնական դաս մը քաղեն այս նորագոյն պատահարէն: Հայրենիք - Սփիւռք յարաբերութիւնները փոխուած են արդէն, ինչպէս փոխուած է Հայաստանի տնտեսական դրուածքը: Արդար պիտի չըլլայ որ գաղութ մը պատասխանատուութիւնը կրէ տնտեսական նման գործարքներու, բայց նաեւ արդար չէ որ Հայաստան - Սփիւռք յարաբերութիւններու ներկայ անորոշ վիճակը չարունակուի՝ ժխտական ազդեցութիւն թողլով արդէն իսկ անտէր մնացած մշակութային մարզին վրայ:

«ՆՈՐ ՕՐ»

փետրուար 4

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱԹԷՆՔ ժամանած է, Յունուար 25-ին, Հայաստանի Մշակոյթի եւ Մարմնամարզութեան փոխ – նախարար՝ Իշխան Զաքարեան, ընկերակցութեամբ Հայաստանի յունահռոմէական ոճի եւ ազատ ոճի ըմբշամարտի դաշնակցութիւններու նախագահներ՝ Բենուր Փաշայեանի եւ Ստեփան Սարգսեանի: Նոյն իրիկունը պաշտօնական ընդունելութիւնը ներկայ գտնուած է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Գոքինիոյ մասնաճիւղի կազմակերպած ամանորեայ գաթայի բաշխումի հանդիսութեան «Զաւարեան» կեդրոնին մէջ: Փոխ - նախարարը, յաջորդական օրերուն, զանազան շփումներ ունեցած է Յունաստանի ըմբշամարտի դաշնակցութեան վարչութեան գլխաւոր պատասխանատուներուն հետ, նաեւ Յունաստանի ողիմպիական յանձնախումբի նախագահին, Մարմնամարզի նախարարին եւ այլ անձնաւորութեան հետ: Պատուիրակութիւնը Երեւան վերադարձած է Յունուար 28-ին:

***

ՖԻՔՍԻ (Յունաստան) Լ. եւ Ս. Յակոբեան վարժարանի «Աւետիքեան» սրահին մէջ, Յունուար 31-ին յիշատակի երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Հրայր Մարուխեանի, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէի: Ներկայ եղած են բազմաթիւ անձնաւորութիւններ: Կէս ժամ տեւող տեսերիզ մը ներկայացուած է ուր կը տեսնուէր Հ. Մարուխեան իր ելոյթներու ընթացքին, նաեւ իր յուղարկաւորութիւնը՝ Երեւան: Ելոյթներ ունեցած են երեկոյթին նախագահ՝ Թադէոս Յովակիմեան, «Դրօշակ»ի խմբագրապետ Նազարէթ Պէրպէրեան, Միհրան Քիւրտօղլեան:

***

ՀԵԼԻՈՊՈԼՍՈՅ (Եգիպտոս) Նուպարեան Ազգային Վարժարանի «Պըլըքտանեան» սրահին մէջ, Յունուար 6-ին հոծ բազմութեան մը ներկայութեան տեղի ունեցած է միջքաղաքային փառատօն մը, կազմակերպուած Հայ Գեղարուեստից Միութեան «Թէքէեան» Երիտասարդաց Յանձնախումբին, մասնակցութեամբ Գահիրէ եւ Աղեքսանդրիա գործող մշակութային բոլոր միութիւններու, երիտասարդական մարմիններու, եւ ազգային վարժարաններու աշակերտութեան: Բացման խօսքով հանդէս եկած է Գ. Միութեան Երիտասարդաց Յանձնախումբի անդամուհի Նաթալի Ասլանեան: Օրուան բանախօսը եղած է (Աղեքսանդրիայէն) Տիգրան Երկաթ Մշակութային Միութեան ատենապետ՝ Մանուկ Գալփաքճեան: Գեղարուեստական բաժինը ապահոված են վարժարաններու աշակերտութիւնը եւ Հայաստանէն արուեստագէտներ: Եզրափակիչ խօսքը արտասանած է թեմին առաջնորդը՝ Զաւէն Արք. Զինչինեան:

ՀԱՅ ԱՐԻԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ՉԷՉԷՆ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻՆ

Թուրք մամուլը պատկերազարդ սիւնակներով հաղորդած էր որ չէչէն հրամանատար Ս. Ռատուեւ վճռած է հետքը գտնել ու «հաշիւը մաքրել» քիւրտ ղեկավար Ա. Օճալանի. չէչէն հրամանատարը գործի լծուած էր յատկապէս այն լուրերուն վրայ որոնք նոյնպէս տեղ գտած էին թուրք մամուլին մէջ այն մասին թէ Օճալան կը գտնուէր Հայաստան կամ Ղարաբաղ:

Հայաստանի Հայ արիական – ցեղապաշտական կուսակցութիւնը այս մասին յայտարարութիւն մը հրապարակած է: Հոն կ'ըսուի որ ազրպէյճանական ու թրքական նենգ ու դաւադիր բամբասանքի յատկանիշը ծանօթ է աշխարհին եւ թէ Թուրքիա պէտք է աւելի մտահոգ ըլլայ իր պատմութեան ընթացքին կատարած անհաշիւ ոճրագործութիւններով. իսկ Ազրպէյճանի խորհուրդ կը տրուի չյախորտալու, քանի որ ատոր իրաւունք չունի: Հայկական կուսակցութեան համոզումով՝ Ս. Ռատուեւի յայտարարութիւնը չի բխիր Չէչէններու շահերէն, եւ ան Օճալանի հարցով Արցախի ուղղած մեղադրանքով ճակատագրական սխալ կը գործէ, որովհետեւ «արցախեան ոսկոր մրշտապէս մխրճւում է հակառակորդների կոկորդը»: Հայ արիական – ցեղապաշտները կը շեշտեն թէ հայ ազգը ունի բաւական նուիրեալներ որոնք պատրաստ են լեցնելու իրեն սպառնացող «տաք գլուխներ» եւ անիկա բազմիցս ապացուցուած է աշխարհի շատ մը անկիւններուն մէջ: Յայտարարութիւնը կ'աւարտի կուսակցութեան հաւաստումով թէ ինք պատրաստ է ձեռնարկելու հակադարձ բոլոր քայլերուն եթէ վերոնշեալ ուժերը փորձեն ապակայունացնել Հայաստանի ներքին կեանքը:

բան էր, որ ես «ոչ» պատասխանեցի: Բայց պիտի խոստովանեմ, որ եթէ միտումը հետեւեալը լինէր՝ «Կ'ուզէի՞ր այս ատնդութիւնը, որը դու մի որոշ տեղում եւ որոշ ժամանակամիջոցում վերաբացեցիր, կ'ուզէի՞ր որ այդ որոնումը՝ Արուեստն իբրեւ միջնորդ ընկալելն, մի ուրիշ մէկը շարունակի», ես դրա համար չպիտի կարողանայի «ոչ» բառն արտասանել»:

Հին աւանդական երգերի ու դրանց կատարումների մէջ պահ դրուած ներքին ելեւէջների ու թրթռացումների վերաբերեալ Կրոթովսկու կատարած որոնումներն ու յայտնաբերումները եւ դրանք դերասանի համար իբրեւ զարգացման միջոց օգտագործելու հնարաւորութիւնները, նրա վերջին կարեւոր ձեռքբերումներն են: Եթէ Կրոթովսկին ճարտար արհեստաւորի նման կերտեց իր ելարանը ու կտակեց, որ իր մարմինը այրեն եւ աճիւնը Հնդկաստան փոխադրելով, որոշուած օրում ու տեղում, յանձնեն հովին:

Ա. Յ.

փարիզ

(1) – Կրոթովսկու մասին հայերէն գրուած առաջին գրութիւնը – Երժի Կրոթովսկիի Թատերական Հայեացքները – Թալին Ոսկերիչեան – ԱՀԵԿԱՆ, (Պէյրութ) 1970, թիւ 3, լոյս է տեսել ճիշդ այս օրերում:

(2) – Նրա բանախօսութիւններից մէկը՝ «Ճամբորդութիւն դէպի ակունքների թատրոն» (1987), ռուսերէնից թարգմանուել է հայերէնի եւ լոյս է տեսել դասական ուղղագրութեամբ: Տես՝ ԲԵՄ հանդէս (Երեւան) 1992, թիւ 1:

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ (1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Մի խումբ երիտասարդներ, որ հրճապատած, կրնկակոխ հետեւում էին մեզ, խնդրեցին իրենց տուն գնալ:

- Երթանք, - ասաց Սարոյեանը:

Տան չէմքին աղ ու հացով նրան ընդառաջ ելաւ տանտիրուհին ու հրաւիրեց ներս:

Դա ցնցեց Սարոյեանին:

- Այս ինչ զարմանալի, այս ինչ հրաշալի ժողովուրդ էք···

Ներսում մի հսկայական սեղան էր բացուած, որ տնքում էր աշնանային գիւղի բարիքներով ծանրաբեռ:

Դարձաւ մեզ.

- Դո՞ւք էք ըսեր, որ պատրաստեն այս···

- Ոչ, - ասացինք, - չենք ճանաչում այս մարդկանց:

- Հապա ինչպէ՞ս···

Բացատրեցի.

- Ցեխո՞մ էք, գնացինք համալսարան···

- Այո···

- Այս երիտասարդները այնտեղ էին···

- Իրա՞ւ.

- Ցետոյ գնացինք Սարդարապատ···

- Այո···

- Այս երիտասարդներն այնտեղ էին··· Մեր ետեւից եկել էին ու ինձ հարցրին, թէ կարո՞ղ է պատահել, որ այցելէք Ուջան, ասացի՝ կարող է ու օրն էլ յայտնեցի···

- Հասկցայ, հասկցայ··· Գեղեցիկ է, հիանալի, զարմանալի···

Եւ պարեցին գիւղի տղաները, աղջիկները, կանայք··· Ու նրանց հետ պարեց Սարոյեանը: Պարեց, իր խօսքով ասած, «վայրենի ձեւով···» Երգեցին գիւղի տղաները, աղջիկները, կանայք, ու նրանց հետ որոտաց Սարոյեանը, որոտաց «վայրենի ձեւով»···

- Այս տղաները, - ասացի, - բանասէրներ, փիլիսոփաներ չեն, ֆիզիկոսներ են···

- Իրա՞ւ··· Ու գրականութիւն, գրող կը սիրե՞ն··· Զարմանալի է, հիանալի···

Ու մինչեւ ուշ գիշեր գիւղական այդ յարկի տակ, Յոնան Գէորգեանի տանը, կենաց խմեց, պարեց, երգեց Սարոյեանը ու իբրեւ եզրակացութիւն, որոտաց.

- Այսօր իմ կեանքիս ամենալաւ օրն է: Այս ինչ զօրաւոր, այս ինչ գեղեցիկ ժողովուրդ էք···

Որոտաց, այո:

Բայց որոտալու հերթը հիմա իմն է:

Վերեւի կանոնը կէտը նոր էի դրել եւ ուզում էի շարունակել պատմութիւնս, երբ հեռախօսի մօտ կանչեցին:

- Աչքդ լոյս, - ասաց Համազասպեանը, - Սարոյեանը եկել է, հէնց նոր Զօրի Բալայեանը զանգ տուեց, արդէն Լենինգրադում են···

Ի՞նչ անեմ, վարպետ Ուիլեամ Սարոյեան, ընդհատե՞մ պատմութիւնս ու սպասեմ քեզ··· Սպասողական իմ այս վիճակի մէջ բնականը դա կը լինէր, բայց չեմ կարող չպատմել եւս մի հանդիպման մասին, որովհետեւ երեխաների, Զարենցի անուան դպրոցի աշակերտների հետ էր այդ հանդիպումը, իսկ դու երեխաներին շատ-շատ ես սիրում···

«Ուշադրութիւն եւ սէր մարդու նկատմամբ, - ահա թէ ինչն է գրաւում Սարոյեանի ստեղծագործութեան մէջ: - Գրում է ռուս քննադատը: - Գրողն իր հերոսների մէջ ամէնից առաջ բարի սկիզբ է տեսնում··· Գուցէ այդ պատճառով է Ու. Սարոյեանը «Մարդկային կատակերգութեան» լաւագոյն էջերը նուիրում երեխաների կերպարներին, որոնք գծուած են հազուագիւտ թարմութեամբ ու ջերմութեամբ: Ասենք, ինչ-որ մանկական բան կայ նաեւ նրա մեծահասակ հերոսների մէջ, այնքան անմիջական, բարի, պարզասիրտ են նրանք»···

Քո համարեա բոլոր ստեղծագործութիւնների մէջ մանուկներ կան, եւ դու քո լաւագոյն էջերն, այո, նրանց ես նուիրել: Քո պաշտամունքն են նրանք, նրանց հետ դու խսկայն լեզու ես գտնում, մտերմանում, եւ դա կեցուածք չէ, քո էութիւնն է դա, բնոյթը, քո խօսքով ասած, «բնազդէն կու գայ»···

Մի առիթով բանաձեւեցի. «Եթէ ամէն գրող երեխայ չէ, մեծ չէ: Մեծ չէ, չի կարող մեծ լինել, որովհետեւ կորցրել է զարմանքը, հիացմունքը, մաքրութիւնը, անմիջականութիւնը»:

Դու [illegible] զարմանք ես ու հիացմունք, նաեւ մաքրութիւն, նաեւ անմիջականութիւն:

Զարենցի անուան դպրոցում մի [illegible] [illegible]···

(Շար. 46)

(Շար. Ա. էջէն)

գրէ թէ 700 հազար Ազրպէյճանցիներ քշուած են իրենց շրջաններէն եւ գաղթակայաններու մէջ են։ Կ'արձագանգէ Ալիեւի արտայայտութեան ինչ կը վերաբերի Հայաստանի ռուսական կայաններուն, որոնք, իրեն համար, Ազրպէյճանի դէմ ուղղուած են հակառակ Ռուսերուն տուած հաւաստիքներուն («Մոնտ», Փետր. 6)։

ՓԱՐԻԶԵԱՆ օրաթերթերէն՝ Թամպուլէի գլխաւոր թղթակիցին մէջ է, որ Փետր. 6-ին, յապաղումով բացուեցաւ Քոսովոյի նուիրուած ժողովը։ Բաւական դժուար եղած էր համոզել Սերպերն ու Ալպանացիները որ իրարու քով նստին ու խօսին։ Սերպերը չէին ուզած որ ժողովին մասնակցին նաեւ Իւ.Սի.Քէ.-յի (Քոսովոյի Ազատագրութեան Բանակ) ներկայացուցիչները, զորս «ահաբեկիչներ» կը նկատեն։ Ի վերջոյ կարելի եղած էր արտօնութիւն ձեռք ձգել եւ ֆրանսական օդանաւով է որ Ալպանացիները եկած էին։ Շիրաք շատ վճռական ձեւով արտայայտուած է իր բացման ելոյթին մէջ եւ սպառնացած է խաղաղութիւն պարտադրել, ի հարկին, բռնի ուժով։ Աշխարհ ձեզ կը դիտէ, կ'ըսէ Շիրաք եւ իբրեւ լուծում կ'առաջարկէ չափաւոր ինքնավարութիւն մը որ չի գոհացներ Ալպանացիները։ Անոնք անկախութիւն կ'ուզեն, Միլոսեւիչ ինքնավարութիւն իսկ չուզեր շնորհել։ Ժողովը առնուազն երկու շաբաթ կրնայ տեւել։ Մինչ կը բացուէր ժողովը, Քոսովոյի գլխաւոր քաղաքին՝ Փրիսթինայի մէջ ռմբապայթում մը կը գործուէր, երեք մեռեալ կար, որոնց մէջ փոքրիկ աղջիկ մը։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ Արդարադատութեան Ատեանը Փետրուար 9-էն պիտի սկսի դատել երեք նախարարներ՝ Լորան Ֆապիուս (Նախարարապետ), Ժորժինա Տիւֆուա (Ընկերային հարցեր), Էտմոն Հերվէ (Առողջապահութիւն) ակամայ մարդասպանութեան ամբաստանութեամբ վարակուած արեան պատճառով (1984 – 1986)։ Ատեանը բաղկացած է 12 խորհրդականներէ եւ երեք ատենակալներէ եւ առաջին անգամն է որ պիտի դատէ։ Ամբաստանեալները կրնան մինչեւ երեք տարի բանտարկութեան դատապարտուիլ եւ 300 հազար ֆրանք տուգանքի։ Լ. Ֆապիուս շրջանի մը համար Ազգային Ժողովի նախագահի իր աթոռը թողուց Ա. փոխ-նախագահին։ Դատը կրնայ 3 շաբաթ տեւել։ Երեքն ալ պատասխանատու կը նկատուին տարբեր ատիճաններու վրայ։

Ֆ. ՊԱՅՐՈՒ յայտարարեց թէ պիտի գլխաւորէ Իւ-Տէ-Էֆ.-ի ցանկը եւրոպական ընտրութիւններուն, այս ձեւով նուիրագործելով խզումը Էռ-Փէ-Էռ.-ի հետ։

ՊԵՐՆԱՐ ԹԻՊՕ Սէ-Ժէ-Թէ-ի (Աշխատանքի ընդհանուր դաշնակցութիւն, հանայնավարամէտ) քարտուղար ընտրուեցաւ յաջորդելով Լ. Վիանէի։ Թիպօ ծանօթ է հանրութեան 1995 Դեկտեմբերի երկաթուղիի գործադուլէն ի վեր, պատուբակն էր ուղեւորներուն։

ՄԱՄՈՒԼ

«LE NOUVEL OBSERVATEUR»

(4/10 Février)

LA CHRONIQUE DE JACQUES JULLIARD

Séparons la science et l'Etat

«L'AFFAIRE VEINSTEIN» ILLUSTRE LA TENDANCE A FAIRE TRANCHER PAR LA LOI OU L'OPINION CE QUI NE DOIT RELEVER QUE DE LA RECHERCHE

Ժագ Ժիւլիար չուրանար Հայոց ցեղասպանութիւնը, գրութեան ներածական բաժնին մէջ նախ կը գրէ որ դիւրին չէ լռեցնել մեռեալները ցորչափ չեն ունեցած արժանավայել գերեզման մը։ Այդ պատճառով է որ Անտիգոնէ չի հնազանդիր հրահանգներուն Կրէոնի, որ արգիլած էր թաղումը եղբօր՝ Պոլինիկէի որու յանցանքն էր բանակ մը առաջնորդել Թեբէի դէմ։ Ու մեկնելով այս յիշեցումէն, Ժիւլիար կը գտնէ որ 1915-ին Թուրքերու կողմէ սպաննուած Հայերը դեռ կը սպասեն ընդհանրական շիրիմի մը եւ կը շարունակէ՝ «անկէ կը ծագի "Վայնշթայն հարց"ը»։ Կը յիշէ անցուդարձերը, Հայոց վրդովումը, պատմաբաններու տարակարծութիւնները։ Կը գրէ թէ անձնապէս կը խորհի որ Վայնշթայն սխալ գործած է ուրանալով Հայոց ցեղասպանութիւնը առանց բաւարար հակափաստերու, բայց նաեւ սխալ կը գործեն իր հակառակորդները իրեն դէմ պապանջելով վարչական այդքան խիստ պատիժ մը։ Կը կրկնէ որ Վայնշթայն սխալ գործած է խնդրոյ առարկայ ընելով ցեղասպանութիւնը, այն պատրուակով որ թրքական կառավարութենէն գրաւոր հրահանգ մը չկայ ու կ'աւելցնէ՝ Հիթլէրէն ալ գրաւոր հրահանգ մը չկայ հրէական հարցին «վերջնական լուծում»ին համար։ Կասկած չկայ, իրեն համար, որ Հայերու զանգուածային տեղահանութիւնը անառարկելի կերպով Թուրք կառավարութեան գործն է։ Բայց այս չի բաւեր նման արշաւ մը տանելու համար Վայնշթայնի դէմ որ Ֆորիսոնի նման ժխտող մը չէ։ Ինք ալ դէմ է Կէսօ օրէնքին որ յանցանք հռչակելով հանդերձ Հրեաներու ցեղասպանութեան ժխտումը, վերջ չտուաւ ժխտումին...։ Իր եզրակացութիւնը ամփոփուած է խորագրին մէջ, կ'ուզէ որ գիտութիւնն ու Պետութիւնը բաժնուին։

ՆՈՒԷՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Սիմոն Աւտոյեան իր 90-ամեակին առթիւ կը նուիրէ 500-ական ֆրանք «Յառաջ»ի բարգաւաճման եւ Հայ Մշակոյթի Տան։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօղոսեան ընտանիքը (Ժան – Մինաս եւ Իրմա) Սրբուհի Մուրատեանի եւ Գրիգոր Փափազեանի հոգեհանգստեան առթիւ կը նուիրէ 2500 Ֆր. Սուրբ Մեսրոպ Կրթարանին։

«LE POINT»

(6 Février)

Arménie : Polémique pour une chaire

Alain-Gérard SLAMA

Ֆիկառօ-ի խմբագիրներէն Սլամա արդէն արտայայտուած էր այս նիւթին մասին իր թերթին մէջ (Ֆիկառօ, Փետր. 1, «Յառաջ», Փետր. 2) եւ հոս ալ տարբեր բան չըսեր։ Մտաւորականներ եւ հայկական կազմակերպութիւններու գլխաւորեալները յուզուած են, կը գրէ, Վայնշթայնի գիրքէն, որ կասկածի տակ կը դնէր բնաջնջման կանխամտածուած ծրագրի մը գոյութիւնը, ինչ որ կարելի է հասկնալ այն չափով որ կը ծառայէ Թուրքիոյ մտահոգութեան։ Բայց, Վայնշթայն ժխտող մը չէ, իր տեսակէտը կարելի է բաղդատել փոնֆխիոնալիսթ (այս ածականը շատ կը գործածուի այս առթիւ) պատմաբաններու գիրքին։ Ծանրակշիռ կը գտնէ որ հանրագրութիւն մը կը դիմէ Հանրապետութեան նախագահին որպէսզի ջնջէ Վայնշթայնի նշանակումը։ Եթէ պատահի, խնդրոյ առարկայ կը դառնան համալսարանական ազատութիւնները։ Ինք ալ, գրութեան վերջաւորութեան, կը յիշէ Կէսօ օրէնքին Նախընթացը որու վնասաբեր հետեւանքները ամէն օր կը տեսնուին։

***

Ինչպէս անգամ մը ըսինք, կը խորհինք որ հարկ է երախտապարտ ըլլալ Վայնշթայնի, որու մէկ դատապարտելի արտայայտութիւնը առիթ եղաւ որ մեծխաները արծարծեն Հայոց ցեղասպանութիւնը եւ բոլորին մօտ ալ, նաեւ Վայնշթայնի պաշտպաններուն, յատկանշական է տեսնել որ տեսակ մը խղճի խայթ կայ եւ ի սկզբանէ կը հաստատեն որ ցեղասպանութիւն կար եւ անարդարութիւն գործուած է Հայ ժողովուրդին նկատմամբ։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Բ. դասակարգի մրցումներու շարքին, Վալանս իր դաշտին վրայ 1 - 1 հաւասար արդիւնքի մը յանգեցաւ Ռետ-Սթարի հետ։ Դասաւորման մէջ 17-րդ է (27 կէտով), գլուխն է միշտ Սէն Թ'Էթիէն 52 կէտով եւ վերջին դիրքի վրայ կը մնայ Նիս 22 կէտով։

ՍՈՒՐԲ ՍԵՂԱՆ

ՏԵԱՌԸՆԴԱՌԱՋԻ

ԵՒ

ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ

ԱՌԹԻՒ

կազմակերպութեամբ՝

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբին

Կիրակի, Փետրուար 14, ժամը 13-ին Եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ

Carnaval - Début du Carême

Le Comité des Dames de la Cathédrale Arménienne St. Jean-Baptiste

organise une Agape

le Dimanche 14 Février à 13h

Salle «Nourhan Fringhian»

15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

Նուիրատուութիւն՝ ծախքերու մասնակցութեան

Participation aux frais

Pour tous renseignements appeler:

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝

01 – 43 – 59 – 67 – 03

01 – 47 – 43 – 12 – 66

կամ՝

01 – 46 – 62 – 01 – 29

թիւերուն։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը եւ բոլոր մասնաճիւղերու ընկերուհիները խոր ցաւակցութիւն կը յայտնեն ընկերուհիներ՝ Էլէն Մերճանեանին, Արփինէ Մուրատեանին, Հիլտա Զօպոեանին, Սիրվարդ Սապունճեանին, համայն Սապունճեան ընտանիքին եւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց հօր՝ Յակոբ Սապունճեանի մահուան առթիւ որ պատահեցաւ Ռըբբաթ, Փետրուար 5-ին յետ երկարատեւ հիւանդութեան։

7e CYCLE DE LECTURES PUBLIQUES D'OEUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction Arby Ovanessian

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 7ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

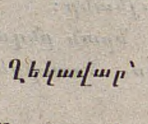

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Ա. Ծրագիր

Եղիա Գասպարեան
ԱՄՈՒՍԻՆԸ

Հրաչ Տարօնեան
ԿԻՐԱԿԻ

Ռոպէր Հատտէճեան
ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՀԱՇՈՒԵՓԱԿ

Կիրակի, Փետրուար 14, ժամը 16-ին
Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոն
118, rue de Courcelles - 75017 Paris
Métro Courcelles

Մուտքը՝ 30 ֆրանք։

ՏՕՆ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ԵՒ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, փետրուար 11

Տօն Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց՝ 1036 վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին (451 թուին)՝ «Վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց»։

– Այսօր անուանակոչութեան տօնն է՝ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց։

– Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

Ի ժամու պատարագի, «Հայրապետական Մաղթանք» կը կատարուի Վեհափառ Հայրապետի արեւշատութեան Աղօթիւք եւ բարեմաղթութեամբք։

– Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ եւ ուրիշներ) այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն՝ իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

Հարաւային Ֆրանսայի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հոգեւորականաց Ժողովը, Սրբոց Վարդանանց եւ Ղեւոնդեանց Քահանայից ազգային – կրօնական տօներու առիթով, սիրով կը հրաւիրէ ամբողջ հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ մասնակցելու հետեւեալ արարողութեանց.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, փետրուար 11

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ժամը 8·30-ին Առաւօտեան Ժամերգութիւն։

Ժամը 10-ին Վարդանանց Պատարագ

Պատարագիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՈՄՈՆ

Ժամը 17·30-ին Վարդանանց Հանդէսարարողութիւն։

ՇԱԲԱԹ, փետրուար 13

ՓՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Ժամը 9·30-ին Առաւօտեան Ժամերգութիւն։

Ժամը 10-ին պատարագ։

Պատարագիչ՝
ՆՇԱՆ ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

STAGES D'ETE DE L'UGAB

L'UGAB offre chaque année à des étudiants de disciplines différentes des stages d'été à New-York. Logés à la résidence universitaire de New-York, les étudiants peuvent ainsi profiter des différentes attractions de la ville et plonger dans la culture arménienne au moyen de cours de danse, de séminaires et de concerts arméniens.

Pour s'inscrire, veuillez retirer et remplir votre dossier **avant le 15 février prochain**

Pour tous renseignements, prendre contact avec :

Zarouhi ODABASHIAN

au **01 45 20 03 18.**

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 10
MERCREDI
10 FEVRIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 — FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.572 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.572

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ՈՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ԿՆՃԻՌՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

Բ.

Հայաստանի փափուկ կայունութեան ապահովը կարգաւորելու թեան մը հրքին պայմաններ աւելի եւս մտահոգիչ կը դառնան երբ դիտուին երկրին սահմաններէն դուրս փոյն շրջապատին քաղաքական զարգացող խորքումներու հակամարտութեան մէջ: Այդ տանգքները զետեղուած ըլլալով հանգերձ Կովկասէն մինչեւ Պարսկական ծոց երկարած գօտիին մէջ, ունին մեկնակէտներու եւ թիրախներու շատ աւելի լայնածիր ընդգրկում:

Ինչպէս աշխարհի շատ մը անկիւններու հաւասարակշռութիւններու նորովի կարգաւորումին, հոս եւս հիմնական ազդակ է համաշխարհային տիրակալութեան դիրքերուն վրայ ԱՄՆ-ու առանձնացումը: Այս նոր կացութիւնը յարմար գետին տրամադրած կը համարուի արեւմտեան կանգունով չափելու եւ ձեւելու ամէն բան որ կ'իյնայ ամերիկեան շահերու շրջածիրին մէջ: Քաղաքական կրնձիռ, քարիւղ, նոյնիսկ սահմաններու վերաձեւում, ի հարկին նոր պետութեան ծնունդ, ամէն բան որոշելու աշխատանք կը տարուի ամերիկեան հեռանկարներու ուղղութեամբ:

Այս հոլովոյթին մէջ Հայաստանի ամէնէն մօտէն առընչուած ոլորտը անմիջական շրջանակին վերաբերածն է: Հոն կայ նախ ռազմանիւթի, խարխուլներու ծանօթ հարցը զոր ստեղծեց եւ յամառօրէն կը շահարկէ Բաքու, Անգարայի ու նաեւ ՀԱՊ-ի անդամ Ուզբեկստանի նեցուկով: Որքան ալ հաւանական չնկատուի, յատկապէս շրջանային գերակայութեան հաշիւներով, կարելի չէ բոլորովին անտեսել վտանգը որ կը ներկայանայ Երեւանի ու Մոսկուայի յետագայ յարաբերութիւններուն տեսակէտէն: Մանաւանդ որ Բաքու դժգոհութիւն, բողոք յայտնելով չէ գոհացած ու գործնական քայլերու ալ տրամադրութիւն ցոյց կու տայ, ՕԹԱՆ-ի կամ Թրքական խարխուլներու պահանջ ներկայացնելով: Որքան ալ Թուրքիոյ նախագահը եւ Ալիեւ խուսափուկ պատասխաններ տան լրատուներու այս մասին հարցումներուն, հիմնականը այն է որ «սպառնալիք»ը բանաձեւուած է, ի հարկին գործածութեան պատրաստ, խլուած զէնքի պէս: Կարելի՞ է անվերապահօրէն վստահ ըլլալ թէ զէնքին գործածութեան պահը երբեք պիտի չհասնի: Մանաւանդ երբ վերջնական լուծումի յանգած չէ Ղարաբաղի հարցը ուր նշուած կեդրոններուն ամէն մէկ դիրքափոխումը լուրջ իմաստ կրնայ ունենալ, ի հարկին շահարկելով քարիւղին խաղաքարտը:

Միշտ նոյն ազդակներով քայլ մը անդին յայտնուած յաջորդ խմորումը իրաքեան - քրտականն է: Պաղտատ չի կրնար նախկին ապահովութեամբ թիկունք ունենալ Մոսկուան ու այդ անզօրութեամբ կ'ենթարկուի Ուաշինկթընի հարուածներուն: Այս վերջինը բացայայտ կերպով կ'ըսէ թէ Ս. Հիւսէյնի իշխանութեան վերջ տալու նպատակով կը շարժի: Ռմբակոծումներու, զոհերու ճիչն ու սխալը արդէն բաւարար ապացոյց են ատոր: Թուրքիա, սակայն, որ այդ ընթացքին անուղղակի մասնակից է իր հողին վրայի ամերիկեան խարխուլներուն գործօն դերով, արդէն տարուած քաղաքականութեան անհամաձայնութիւն կը յայտնէ: Ատոր գլխաւոր երկու պատճառներէն առաջինը՝ քրտական, երկրորդը իրաքեան ազդակին կը վերաբերի: Անգարայի համար ամէնէն անցանկալի հեռանկարներէն է քրտական պետութեան մը կազմութիւնը. մանաւանդ երբ քանի տարուան քաղաքացիական պատերազմով մը չէ յաջողած այդ հարցը փակել ու աւելի քան երբեք այժմէական են այդ հատուածին պահանջները: Իսկ Ս. Հիւսէյնի իշխանութեան ուղղուած ամերիկեան կեցուածքին ետին արդէն սկսած է նշմարուիլ նման հեռանկար: Ճիշդ է որ Անգարա որպէս ԱՄՆ-ու քաղաքականութեան դաշնակից ու լծակ, չի փափաքիր նաեւ ուղղակի ճակատ յարդարել Իրաքի, բայց քրտական պետութեան մը հեռանկարին քով ատիկա հաւանօրէն աւելի թեթեւ կը կշռէ: Ուժերու, շահերու այս բարդ ու բազմածալ իրականութեան մէջ ուր քայլ մը անդին կանգնած է Թուրքեւիսրայէլեան գինակցութիւնը, Երեւան կրնա՞յ վրդովելու պատճառ չունենալ երբ ունի նախ համեմատաբար կարեւոր թիւով քիւրտ բնակչութիւն մը. ապա նաեւ այն շատ բնական պատճառով որ պետական կորիզի մը տիրանալուն պիտի յաջորդէ քրտական համախմբումի ձգտումը: Բան մը որ զօրութիւնը ունի շրջանի 3-4 երկիրներուն լուրջ գլխացաւ պատճառելու եւ վտանգելու ներկայի փափուկ կայունութիւնը:

Ատոնց քով կայ տակաւին Վրաստանի հայաբնակ շրջան Ջաւախքէն հասնող լուրերու պարագան որ նոյնպէս վրդովեցընող ենթախորք կը մատնէ: Կան հայկական հասկնալի դժգոհութիւններ, բայց աւելի ծանրակշիռն է Թուրքիա – Վրաստան սահմանագիծէն ռուս սահմանապահ ուժերու մեկնումով ծագած մտահոգութիւնը: Ինկապէս կարելի՞ է հիմնովին ժամանակավրէպ նկատել Հայաստանի ալ սահմանակից այդ գօտիին Հայութեան վրդովումը որ հիմնուած է 1918-20 տարիներու նման կացութեամբ ապրուած փորձառութեան: Կարելի՞ է ռուսական զօրաբաժիններուն վրացականներով փոխարինումէն ետք ալ նոյնքան երաշխաւորուած նկատել Ջաւախքի Հայութեան ապահովութիւնը: Մանաւանդ երբ Հայաստանեան, հայկական շրջապատէն շատ աւելի լայն են խմորումներու սահմանները, միջազգային տարողութեամբ գրաւարկներով, անոնց ենթադրելի ու ոչ ենթադրելի հետեւանքներով:

Հայաստանի պատմութեան մէջ միշտ տիրական եղած է ճախորդութիւնը, դժբախտութիւնները աշխարհագրական դիրքով բացատրելու հակումը. կերպով մը որպէս չքմեղանք: Այսօր երբ այդ մարզի «հարուստ» փորձառութիւն մը ցոյց կու տայ, որ տկարութեան խոստովանութենէ ուրիշ ոչ մէկ իմաստ կ'ունենայ այդ կեցուածքը, ժամանակը հասած չէ՞ արդեօք տակաւին այլ ուղղութեան հետեւելու: Աշխարհագրական որեւէ դիրք, կամ ամէն խմորում ժխտականին հետ անպայման ունի դրական կողմեր ալ:

Սակայն ներքին շահարկումներով, քաղաքական բեմադրութիւններով, քօղարկուած մեղսակցութիւններով ու յատկապէս զանգուածներու ամէնէն արդար ակընկալութիւններուն անտեսումով դերյաւեցած իրավիճակ մը որ այսօրուան Հայաստանեանն է, կրնա՞յ տրամադրութիւն ու ժամանակ ձգել այդ դրականները որսալու: Մանաւանդ երբ այդ իրավիճակը տարուէ-տարի, իշխանութենէ-իշխանութիւն կ'երկարաձգուի, յայտնապէս ընդհանուր ներյայտ համախոհութեամբ մը:

Ա. Թ.

ՊՈԼՍՈՅ ՊՈՄՈՆԹԻԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՀԱՐՑԻՆ ԱՌԺԱՄԵԱՅ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Պոմոնթիի Մխիթարեան վարժարանը որ աքսորուած էր իր չէնքէն, առժամեայ կարգադրութեամբ մը Փետրուար 8-էն վերսկսած է իր գործունէութեան: Միջամտութեան կողմէ ստորագրուած նոր համաձայնագրութեամբ մը մինչեւ Յուլիսի վերջ դպրոցը պիտի մնայ նոյն չէնքին մէջ: Աշակերտներ, ծնողքներ, ուսուցիչներ յուզումով ու խանդավառութեամբ պարտէզ նետուած կաւ - կարասին ներս փոխադրած են, շարունակելով հանդերձ բանաձեւել իրենց բողոքները:

Ինչպէս կը տեղեկացնէ «Մարմարա» (Փետրուար 8) նախորդ օրուան Թուրք մամուլը շարունակած է արձագանգ տալ պատահարին: Փետրուար 7-ի «Ճումհուրիյէթ»ին մէջ ցնցիչ էջ մը ստորագրած է Օ. Ջալըշլար, ներկայացնելով վաքըֆներու տնօրէնութեան անարդար գործարքը որուն հետեւանքով վերոնշեալ վարժարանը դուրս նետուած է իր գնած շէնքէն, չկարենալով ունենալ կալուածատիրոջ պաշտօնական օրինավիճակ: Յօդուածագիրը հետեւեալ տողերով կ'աւարտէ իր էջը. «Հայկական վարժարանին փողոց նետուած նստարանները ցոյց կուտան լուսանկարը այս երկիրը կառավարելու այն ըմբռնումին, որ կը տիրէ 1999-ի Թուրքիոյ մէջ: Այս լուսանկարին առջեւ դուք ալ կրնաք լուսանկարուիլ ու զայն ղրկել Հանրապետութեան նախագահին, վարչապետին, պետական ատագանին: Բայց այդ բանը ընելու ընթացքին մի՛ մոռնաք այդ լուսանկարին ետին ալ գրելու. "Թուրքիա հպարտ է ձեզմով"»:

***

Նոյն նիւթին անդրադարձած է Փետր. 8-ի «Ռատիքալ»ին մէջ նաեւ Ճէլալ Պաշլանկըչ. ան կը նկարագրէ այն տեսարանը որ պարզուած է դպրոցին պարտէզին մէջ: Պարտէզ նետուած գրատախտակին վրայ գրուած է «Երանի Թուրք եմ ըսողին» եւ փոքրիկները կ'աղաղակեն. «Ետ վերադարձուցէք մեր դպրոցը»: Արդեօք անոնք որոնք այս տեսարանները ստեղծեցին, բնաւ չամչցա՞ն այս անմեղ մանուկներէն որոնք իրենց դպրոցը ետ կը պահանջեն: Թղթակիցը կը գրէ որ իրականութեան մէջ ո՛չ մէկը առանձինն յանցաւոր է եթէ 200 տարուան այս վարժարանը մէկ օրէն միւսը փողոց նետուեցաւ: Բուն յանցաւորն է այսքան տարիներէ ի վեր ցուցաբերուած նեղմտութիւնը, սիրոյ պակասը, տարբերութեան նկատմամբ անհանդուրժողութիւնը:

Փետրուար 8-ի առաւօտուն դպրոցի պարտէզը փութացած են կուսակցութիւններու, Մարդկային իրաւունքներու Միութեան ներկայացուցիչներ: Անոնք ճառեր արտասանած, բողոք յայտնած են կատարուած անարդարութեան: Ամէնէն ուշագրաւ արտայայտութիւնը ունեցած է կուսակցապետ Ուֆուք Ուրաս: Ան ի միջի այլոց ըսած է.

«Ո՛չ մէկը իրաւունք ունի փոքրամասնութիւններու նկատմամբ ցուցաբերելու օտարի վերաբերում: Այսօր փոքրամասնական վաքըֆները անիրաւուած են, անոնցմէ կորզուած է նոր կալուածի տիրանալու իրաւունքը: Մենք բոլորս այժմ պատասխանատուութիւն մը ունինք 1936-էն ասդին տիրող սա մտայնութեան դէմ պայքարելու: Այլեւս չենք կրնար անտարբեր մնալ. «ա՛լ կը բաւէ» ըսելու ենք: Մէկ տարի մնաց 2000 թուականին, այս երկրին իրական տէրերը պէտք է վայելեն ամէն տեսակ յարգանք: Պէտք է զերծ մնան խտրականութենէ: Փոքրամասնութեան վաքըֆներն ալ միւս վաքըֆներուն վայելած իրաւունքները պէտք է վայելեն: Այսօրուան այս լուծումը առժամեայ լուծում մըն է: Բուն լուծումը պէտք է գայ խորհրդարանէն, որ պէտք է լուծումներ գտնէ, որպէսզի վերջ գտնէ այլեւս սա վանտալիզմը, սա թալանը»:

***

Գոհունակութիւն յայտնելով հոդ չէ թէ առժամեայ կարգադրութեան եւ յատկապէս Թուրք լրատուներու աննախընթաց ու միաձայն հետաքրքրութեան, «Մարմարա» կ'ըսէ թէ կը մնայ արմատական հարցումը թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ դպրոցը Յուլիսէն ետք:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆ ԵՆԹԱՐԿՈՒԵՑԱՒ ՆԻՒ-ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ
ՀԱՅՈՑ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԹԵՄԻ
ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Ամերիկայի Հայոց Արեւելեան Թեմի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Խաժակ Արք. Պարսամեան կը փափաքի վերջին լուրերը հաղորդել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Ա.ի առողջական վիճակին մասին:

Ինչպէս տեղեկացուած էր, Ուրբաթ, 1999 Փետրուար 5-ին, յանձնարարութեամբ վիրաբոյժ տոքթոր Ռոյ Սէչընի՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ենթարկուեցաւ բերանի վիրաբուժական գործողութեան մը: Գործողութիւնը անցած է յաջող: Գործողութենէն ետք՝ Նորին Սրբութիւնը ապաքինման շրջան մը պիտի բոլորէ բժիշկներու հսկողութեան ներքեւ:

Համաձայն Տոքթոր Սէչընի՝ Նորին Սրբութեան առողջական վիճակը կայուն է: Ան հիւանդանոցէն պիտի ելլէ մօտ տասը օր ետք:

Ամերիկայի Հայոց Արեւելեան Թեմի Առաջնորդարանը Նորին Սրբութեան առողջական վիճակի մասին պարբերական հաղորդագրութիւններ պիտի հրապարակէ: Մեծապէս գնահատելով հաւատացեալներու ցուցաբերած հետաքրքրութիւնն ու ներկայացուցած բարեմաղթութիւնները՝ կը խնդրենք որ բոլորն ալ շարունակեն աղօթել, եւ Ամենաբարին Աստուծմէ խնդրել որ շուտափոյթ եւ կատարեալ ապաքինում պարգեւէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ
Փետրուար 5, 1999
Նիւ - Եորք, Ն. Ե.

ԾԵՐԱԿՈՅՏԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԿԸ ՊԱՏԱՍԽԱՆԷ ԾՈՐՔԱՅԷՖԻ

Ծերակոյտի նախագահ՝ Քրիսթիան Փոնսըլէ պատասխանած է Եուրի Ծորքայէֆի որ իրեն դիմած էր Հայկական ցեղասպանութեան հարցին կապակցութեամբ, որպէսզի ան ժամ առաջ բերուի Ծերակոյտի օրակարգին: Ք. Փոնսըլէ կը ճշդէ որ Ազգային Ժողովի գրկած բնագիրը փոխանցուած է Ծերակոյտի արտաքին յանձնախումբին եւ համաձայն Սահմանադրութեան, կառավարութեան կը պատկանի զայն արձանագրել օրակարգի վրայ: Ինք դիմած է Ժոսփէնի որպէսզի հաղորդէ կառավարութեան վերջնական դիրքը եւ ցարդ պատասխան չունի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻՒՍԷՅՆԻ յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Փետրուար 8-ին բազմաթիւ մեծերու ներկայութեան, ի շարս որոնց Միացեալ - Նահանգներու չորս նախագահներ (երեք նախկին), էլ - Ասատ, ինչ որ անակնկալ էր, Ելցին չկրցաւ հետեւիլ եւ հազիւ հասած Մոսկուա վերադարձաւ: Հայաստան եւս մասնակցեցաւ, պատուիրակութիւնը կը գլխաւորէր Արտաքին նախարար՝ Վ. Օսկանեան: Ամէնէն աւելի

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՒՍ ԱԿՆՈՑՈՎ

Վրաստանի հայաբնակ հարաւային շըր-ջանին՝ Ջաւախքի մասին վերջերս բաւական բան գրուեցաւ Հայաստանեան մամուլին մէջ: Այդ էջերէն դժուար չէր եզրակացնել թէ դժգոհութիւններու պատճառներ ունին թէ՛ այդ գօտիին, թէ՛ ընդհանուր առմամբ Վրաստանի հայ գաղութին անդամները: Ամէնէն ծաւալուն դժգոհութեան պատճառն էր հայկական եկեղեցիներու, գերեզմանատուներու քանդումի երեւոյթը, ապա կային հայկական վարժարաններու հարցերը: Իսկ վերջերս յատկապէս Ախալքալաքի, Ախալցխայի հայութեան շուրջ մտահոգութիւն պատճառեց Վրաստան – Թուրքիա սահմանին ռուս զօրամասերուն մեկնումի որոշումը: Դժգոհութեան, մտահոգութեան արտայայտութիւններուն երբեմն միացան շրջանի հայկական յատկանիշը ջնջող խօսքեր, էջեր ալ, ուր պահանջքի տրամադրութիւններ նշմարելի էին:

«Հայաստանի Հանրապետութեան» Դեկտեմբեր 19-ի թիւին մէջ հարցազրոյց մը լոյս տեսած է ուր կրկին նիւթ կ՚ըլլայ վիրահայ գաղութին ներկան: Այս անգամ սակայն քիչ մը տարբեր է տեղեկատուին բնոյթը: Ան՝ Ժորա Սնխչեան գաղութի ներկայացուցիչի հանգամանք չունի, այլ պետի տեղակալն է Վրաստանի Նախագահի պետական գրասենեակին ազգամիջեան յարաբերութիւններու բաժնին: Այսինքն՝ անոր անձին մէջ վիրահայուն հետ կը խօսի պետական պաշտօնատարը. կամ ուղղակի այս երկրորդը:

Անկախութեան առաջին շրջանի իրարանցումով բացատրելէ ետք քիչ մը վիրաւորական վերաբերումներ – սահմանի, անձնագրի, ճամբաներու արընչութեամբ–, Ժ. Սնխչեան կ՚ըսէ թէ երկրին մէջ թիւի առաւելութեամբ Հայերը կը գրաւեն էթնիկական – ազգային առաջին տեղը: Հսկ Սահմանադրութեամբ երաշխաւորուած են փոքրամասնութիւններու լեզուական, մշակութային, կրթութեան եւ այլ իրաւունքներ:

Ամբողջ Վրաստանի մէջ 158 հայկական վարժարան կայ: Կրթական Նախարարութիւնը ունի հայկական դպրոցներու հայ տեսուչ, հայ լեզուի եւ գրականութեան մեթոտիստ, եւայլն: Ուսուցիչները մեծ մասով մանկավարժական ուսում կ՚առնեն Հայաստանի մէջ, թէեւ վերջին տարիներուն Թիֆլիսի մանկավարժական համալսարանը, բանասիրութեան ամպիոնները եւս մասնագէտներ կը պատրաստեն:

Որպէս մտաւոր աւանդութիւններու պահպանումի գործունէութիւն, կը նըշւին Թումանեանի Վերնատան մօտալուտ հարիւրամեակին նշումը, Վրաստանի Հայ Գրողներու Միութիւնը, 30 վիրահայ գըրողներով կազմուած նոր Վերնատունը, տաղանդաւոր հայ պատանիներու օգնական «Գրական ծիլեր» խմբակը, եւայլն: 1998-ին նշուած է Թիֆլիսի Ադամեան թատրոնին 140-ամեակը:

Յատուկ կարեւորութիւն ունին Ժ. Սնխչեանի պատասխաններով տրուած թըւական տեղեկութիւնները նոյն գաղութին մասին: Անոր թիւը 460 հազար է: Քանի մը վայրերու մէջ կան հայկական կարեւոր համախմբումներ. այսպէս՝ Թիֆլիսի մէջ շուրջ 120 հազար է անոնց թիւը, Ջաւախքի մէջ որ կ՚ընդգրկէ Ծալկան, Ախալցխան, Մառնէուլը, Շահումեան ու Բոլնիսը, Խաչէնը, գրեթէ նոյնքան: Այս բոլոր վայրերուն մէջ կան հայկական դպրոցներ, գրադարաններ, մշակոյթի տուներ, ակումբներ:

Լրագրող Զարմիկ Սարգսեան կ՚արծարծէ Թիֆլիսի հայկական եկեղեցիներուն վրացականացման նիւթը: Հետաքրքրական է պետական պաշտօնատարին բացատրութիւնը, նոյնիսկ եթէ կատարելապէս համոզիչ չէ. ան 70 տարուան անցեալով կը բացատրէ կատարուածը, մեղքի անուղղակի, այլ որոշ բաժին վերագրելով հայութեան: Կ՚ըսէ թէ 70 տարի մենք մերժեցինք մեր հաւատքը, այդ ընթացքին Վրաստանի աւելի քան 500 եկեղեցիներու, մատուռներու, սրբավայրերու մէկ մասը պահեստանոցի վերածուեցաւ, քանդուեցաւ: Ու երբ ժամանակը հասաւ 70 տարի մերժումը կրկին արժեւորելու, պարզուեցաւ, որ շատ քիչ բան պահպանուած է: Ներկայիս Վրաստանի մայրաքաղաքին մէջ կը գործեն առաջնորդարանը, Ս. Գէորգ եւ Ս. Էջմիածնոց եկեղեցիները:

Ինչ կը վերաբերի ընդվզումի, ցաւի հակազդեցութիւններու պատճառ Խոջիվանքի գերեզմանատան քանդումին, Ժ. Սնխչեան կ՚ըսէ թէ ան արդէն ժամանակին հաւթուած էր. Էլիա Թաղամասին մէջ փոքր վանքով մեծ գերեզմանատունը աւերուած էր ստալինեան տարիներուն, տեղը վերածուած զբօսայգիի: Երկու տարի առաջ որոշուեցաւ, նոյն վայրին վրայ վրացական եկեղեցին Մայր Աթոռ կառուցանել: Այդ շինութեան ընթացքին 60 – 70 տարուան գերեզմաններէ ոսկորներ յայտնաբերուած են եւ տակը է որ խօսակցութիւններու հիմ կազմած է: Իրականութեան մէջ Խոջիվանքը չկար արդէն 1938-էն ասդին:

Լաւ վիճակի մէջ չէ հայ մտաւորականներու պանթէոնն ալ որ Րաֆֆիի գերեզմանին շուրջ ստեղծուած է եւ ուր կը հանգչին Թումանեանը, Աղայեանը, Մուրացանը, Սունդուկեանը, Զիւանին, եւայլն:

Հայաստանի ու Վրաստանի միջեւ փըշոտ հարց է ճամբաներու վիճակը: Երեւանէն Ախալքալաք տանող խորհրդային շրջանին ամբողջ միութեան ամէնէն անտեսուած ճամբաներէն էր, բաւական թափանցելի պատճառներով: Անկախութենէն ետք պարբերաբար խօսուեցաւ անոր նորոգութեան մասին, չեչտուեցաւ կարեւորութիւնը: Ժ. Սնխչեանի բացատրութենէն կը տեղեկանանք որ այդ նորոգումը որ «մայր հայրենիքի կողմից» կատարուած է, «որակեալ չէր. ճանապարհի որոշ հատուածներ ընդամէնը մի ամռուայ մէջ շարքից դուրս եկան», հակառակ որ «իսկայական գումարներ» ծախսուած էին: Նոր համաձայնութիւն գոյացած է Հայաստանի ու Վրաստանի միջեւ, այդ մայրուղին կատարեալ վիճակի բերելու: Իսկ սահմանէն՝ Նինոծմինդայէն մինչեւ Ախալքալաք ճամբու հատուածը 1997 աշունէն ի վեր կը համապատասխանէ միջազգային բոլոր չափանիշներուն: Հայաստան ձեռնարկած է նաեւ մինչեւ Պաթում, Փոթի ճամբաներ շինելու որպէսզի դիւրացնէ վրացական նաւահանգիստներէն բեռներ փոխադրելու գործը:

Վրաստանի տեղական իշխանութեան վերջին ընտրութիւններուն հայկական շրջանները ունեցած են հայ ղեկավարներ, հայ երեսփոխաններ, քանի որ դուրսէն ոչ մէկ թեկնածու ներկայացած է այդ տեղերուն համար: Այս մասին խօսելով Ժ. Սնխչեան քօղարկուած ձեւով ակնարկութիւն մը կ՚ուղղէ Ջաւախքի հայութիւնը Թիֆլիսի հետ հակադրութեան մէջ ներկայացնող արտայայտութիւններու եւ անոնց ետին նշմարուածներու: Ան կ՚ըսէ. «Ջաւախքն ուզում է Վրաստանի տարածքում ունենալ իր ազգային դէմքն ու դիմագծերը. ուզում է որ իրեն հանգիստ թողնեն եւ որպէս խաղաքարտ չօգտագործեն»: Ո՞վ: «Առանձնապէս՝ դրսից, քանզի մեր մեծ հարեւանները ճիշդ է, տասնամեակներ շարունակ ինչ – որ տեղ մեր ժողովուրդին սատարել են, փրկել, սակայն յաճախ էլ մեզ օգտագործել են իբրեւ խայծ՝ իրենց խնդիրները լուծելու համար»: Այս արտայայտութեան մէջ յըստակ է որ ակնարկութիւնը մօտաւոր «մեծ հարեւան»ին ուղղուած է. անոր որուն կարեւոր բաժին վերագրուած է արխազական, օսէթական կնճիռներու հրահրումին մէջ, ինչ որ հասկնալի կը դարձնէ Ժ. Սնխչեանի բերանը այլրած վրացի պաշտօնատարի հակազդեցութիւնը: Այսուհանդերձ, փակագիծը կը փակէ լաւատեսութեան շեշտով, աւելցնելով որ չի կարծեր թէ Ջաւախքի մէջ կայ Վրաստանի համար տարածքի խնդիրներ ստեղծելու միտում, ոչ ալ Հայաստանի. «դա անմտութիւն կը լինի»:

«Ո՞րն է այսօր վիրահայութեան գլխաւոր խնդիրը» հարցումին պատասխանը կ՚առնչուի դպրոցական շրջանակին. «կործանարար չափով Թիֆլիսում նուազում է հայ դպրոցում սովորող մանուկների թիւը»: Մայրաքաղաքի հայկական դպրոցներուն մէջ կարելի էր երեքական առաջին դասարան ունենալ, մինչդեռ այսօր միայն մէկ է թիւը. ան ալ երբեմն հինգ - վեց աշակերտով: Ժ. Սնխչեան կը շեշտէ թէ ճնշումի, պարտադրանքի ոչ մէկ հարց կայ ատոր մէջ, մանաւանդ երբ հայ ծնողքները հայկական վարժարան հղրկելով դէպի վրացականը չեն տանիր իրենց զաւակները, այլ՝ ռուսականները:

Հարցերու ամենադժուարներէն է Հայերու արտագաղթի երեւոյթը: Որպէս պատճառ առաջին նշուածը գործազրկութիւնն է: Յատկապէս Թիֆլիսի մէջ: Հայաշատ շրջաններուն մէջ նոյնքան մտահոգիչ չէ վիճակը: Որպէս դարման, կան յոյսեր: Միջազգային ներդրումներ կը կատարուին, արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնները կը վերականգնին, մանաւանդ որ կան շատ վարպետ արհեստաւորներ. ժամագործէն մինչեւ համակարգող: Ամբողջ հարցը աշխատատեղիի պակասն է: Հոս եւս ակներեւ է արտագաղթին մէջ պետական պատասխանատուութեան, քաղաքականութեան ստուեր չտեսնելու թելադրանքը: «Ոչ մէկը Վրաստանից ոչ մի Հայի, վրացու, Ռուսի կամ ադրբեջանցու չի վտարել»: Այսուհանդերձ, Ժ. Սնխչեան կը խոստովանի որ եղան ժամանակներ երբ տարածուած էր «Վրաստանը միայն Վրացիներուն» լոզունգը: Իր մաղթանքն է որ ան երբեք չվերադառնայ: Վերջին խօսքերով ալ շեշտը կը դնէ Կովկասի մէջ երկու դրացի երկիրներ, երկու քրիստոնեայ կզգեակներ ըլլալու պարագային վըրայ, հոն գտնելով իրարու թիկունք կանգնելու կարեւորութիւնը:

Ամփոփելով՝ մտահոգութեան շատ լուրջ պատճառներ չկան շրջանի հայութեան համար, եթէ մէկդի ձգուին ռուսականին նախընտրութեամբ պարպուող հայկական վարժարանները, գործազրկութեան պատճառով Թիֆլիսի Հայերուն մեկնումը եւ քանդուած եկեղեցիներն ու գերեզմանատուները որոնք հետեւանք են 70 տարի մեր հաւատքը մերժելու մեղքին: Կացութիւն որ համակերպելի կրնար նկատուիլ, եթէ ներկայացնողը պետական գրասենեակի ազգամիջեան յարաբերութիւններու բաժնին պետի տեղակալը չըլլար:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԴՈՒՐԵԱՆԻՆ ՍԵՒ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Կա՞յ արդեօք բանաստեղծ մը որ մեզի խօսած չըլլայ մահուան, նոյնիսկ իր սեփական մահուան մասին: Մահը ընդհանրապէս ամբողջ գրականութեան, բայց նաեւ անշուշտ բանաստեղծութեան քանի մը գլխաւոր ու անխուսափելի թեմաներէն մէկն է: Բանաստեղծները, գրագէտները ընդհանրապէս կարծես շատ կը սիրեն խօսիլ մահուան մասին: Քիչ մը դժուար է հասկնալ թէ այս ամէնէն սարսափազդու նիւթը ինչպէս սիրելի նիւթ մը կրնայ դառնալ գրականութեան մէջ: Բայց կը դառնայ:

Մեր գրականութիւնը ունեցած է անթիւ տաղանդաւոր բանաստեղծներ, որոնք կանխահասօրէն մեռած են թոքախտի կամ այլ հիւանդութեան պատճառաւ: Անոնցմէ մէկն էր Վահան Տէրեան, 35 տարեկանին թոքախտին զոհուած տաղանդաւոր երգիչ, որուն գործերէն շատ անգամ դուրս կուգայ հիանալի երաժշտութիւն մը: Եւ ահա որ ան աւելելահայերէնի ամբողջ երաժշտականութեամբ որքան գեղեցիկ մնաք բարով մը կ՚ըսէ աշխարհի բոլոր մարդոց ու գեղեցկութիւններուն:

Ամէն վայրկեան սրտով տրտում ասում
 եմ ես մնաս բարով
բորբ արեւին իմ բոց սրտում ասում
 եմ ես մնաս բարով
մնաս բարով ասում եմ ես բոլոր
 մարդկանց չար ու բարի
մնաս բարով ասում եմ ես ընկերներիս
 մօտ ու հեռու
ոսոխներիս՝ չար ու արթուն, ասում
 եմ ես մնաս բարով:
Ծաղիկներին դեռ չբացուած, դեռ
 չկիզուած հոգիներին
մանուկներին վառ – խլրտուն, ասում
 եմ ես մնաս բարով:
Գնում եմ ես մի մութ աշխարհ, հեռու
 երկիր, էլ չեմ գալու,
բարի յիշէք ինձ ձեր սրտում, մնաք
 բարով, մնաք բարով:

Տէրեանը բացառութիւն չէ: Երեսունական տարեկաններուն անհետացած ինչ տաղանդաւորներ ունինք մենք: Եւ եթէ բոլորը մոռնանք, չենք կրնար մոռնալ Պետրոս Դուրեանը: Դուրեան գիտէր թէ երկար կեանք չունէր իր առջեւ: Իր մէկ ընկերոջ ուղղեալ նամակի մը մէջ Դուրեան կը գրէր 1871-ին. «Իմ վիճակս յուսահատական է, եղբայր իմ, սակայն ես հանդարտ եմ եւ հարկաւ՝ քիչ մը տխուր: Թօշնեցաւ ամէն մարդկային տենչ սրտիս մէջ, ամէն յոյսերս մոխիր դարձան, իբրեւ մեքենայ կ՚ապրիմ գրեթէ, բայց երբեք մի՛ մտաբերեր որ ես յուսահատ եմ: Բնաւ: Բանաստեղծ մը մահուընէ չի սոսկար: Այն ամէն իրաւունք ունէր ցաւելու, եթէ ամէնքը անմահ ըլլային եւ միայն ես՝ մահկանացու ըլլայի»:

Մարդկային առողջ գիծ մը կայ այս վերջին նախադասութեան մէջ: Քանի որ ամէն մարդ մահկանացու է, ես տարբեր չէի կրնար ըլլալ ու այդ պատճառաւ ալ իրաւունք չունիմ ընդվզելու: Ահա այս հաստատումն է որ Դուրեանը հեռու կը պահէ յուսահատութենէ: Բայց միայն Աստուած գիտէ թէ Պետրոս Դուրեան որքա՞ն անկեղծ էր երբ այս նամակը կը գրէր, կամ թէ որքա՞ն ճիշդ թարգման կը հանդիսանար իր ներաշխարհին: Չմոռնանք որ նոյն Պետրոս Դուրեանն է որ կ՚ընդվզէր արդար ցասումով.

Այս ճակատագիրն ի՞նչ սեւ է,
 Աստուած,
Արդեօք դամբանի մրուրո՞վ է գրուած:

Եւ այդպէս կը գտնենք ընդվզումը, որով հետեւ Դուրեան այլեւս չի կրնար խօսիլ մարդոց ճակատագրին նմանութեան մասին: Ճիշդ է որ ամէն մարդ մահկանացու է, բայց ոմանց ճակատագիրը իսկապէս դամբանի մրուրով գրուած է, ոմանք տակաւին երեսուն տարեկանին կը զգան որ այդ մրուրը սեւով ներկած է իրենց ճակատը: Բոլորս ալ մահկանացու ենք, բայց մեզմէ ոմանք ինչո՞ւ վաղամեռիկ ըլլան:

Ինչ, երազէ վերջ գրկել ցուրտ
 շիրիմ…:

Գեղեցիկ երազներէ վերջ անցնի՛լ դէպի ունայնութեան աշխարհը: Դուրեան անշուշտ որ մորթին վրայ զգացած է այս տխուր անցքին սարսափը ու իր ամէնէն նշանաւոր սա տողերուն մէջ արդէն մենք կը գտնենք անոր թէ՛ ընդվզումը, թէ համակերպումը՝ այդ անցքին դիմաց:

Եւ մահամերձն ալ կ՚ուզէ երկու բան,
Նախ՝ կեա՛նքը, վերջը՝ լացող մ՚իր
 վրան:

Որքան պարզ, բայց արդար: Արտօնեցէք որ ապրիմ, կը գոչէ բանաստեղծը, բայց եթէ պիտի չարտօնէք, գոնէ ունենամ քանի մը մարդիկ որոնք պիտի լան իմ մահուան համար: Դուրեան չունեցաւ առաջինը, այսինքն կեանքը: Բայց գոնէ ունեցաւ իր վրայ լացողներ: Եւ մինչեւ այսօր ալ ունի: Եւ մինչեւ այսօր ալ աշխարհի ամէն կողմէ հայազգի գրասէրներ ու ազգասէրներ, համեստ աշխատաւորներ կամ Հանրապետութեան նախագահներ, յարգանքով այցելութեան կուգան անոր Սկիւտարի շիրիմին ու կաթիլ մը արցունք կը հոսեցնեն անոր դամբարանին «սպիտակ մրուր»ին վրայ: Այս բոլորէն վերջ կ՚արժէ որ մեր մտածումը շրջենք ու հարց տանք. Դուրեան պիտի նախընտրէ՞ր արդեօք ապրիլ ութսուն տարի, ապա չունենալ իր վրայ լացող մէկ հոգի իսկ:

Ռ. Հ.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԶՕՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԻՒՊԱՏՈՍԱՐԱՆԻՆ

Կլէնտէյլի «Թրայյուսա» ճաշարանին մէջ, Յունուար 22-ին, տեղի ունեցած է հաւաքոյթ մը, նախաձեռնութեամբ հայկական երեք կուսակցութիւններու շըրջանային մարմիններուն, նպատակ ունենալով զօրավիգ կենալ Հայաստանի Լոս-Անճըլըսի հիւպատոսարանին: Խօսք առած են տոքթ. Ցարութիւն Սագըեան (Ս.Դ.Հ.Կ.), Փայլակ Ահարոնեան (Ռ.Ա.Կ.) եւ խրատարան Արտէն Դանիէլեան (Հ.Յ.Դ.), շեշտը դնելով գաղութին մէջ հետզհետէ զարգացող քաղաքական համեռաշխութեան վրայ, որուն իրականացման մէջ յատուկ բաժին վերապահուած է առաջ հիւպատոս Արմէն Մելքոնեանին: Իր կարգին աւագ հիւպատոսը գեկուցած է նախորդ տարուան գործունէութեան մասին եւ թուած՝ ապագային միասնաբար կազմակերպուելիք ձեռնարկները: Ներկայ ազգայիններ իրենց նուէրներով գոյացուցած են կոկիկ գումար մը ի նպաստ հիւպատոսարանի աշխատանքներուն:

***

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ Հ.Յ.Դ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ՀԵՏ

Լոս-Անճըլըսի հայ կաթողիկէ համայնքի ժողովրդապետ Ռափայէլ Վրդ. Մինասեան, ընկերակցութեամբ Հ. Անդրանիկ Ազամեանի եւ Հ. Գրիգոր Շահինեանի, Յունուար 25-ին հանդիպում մը ունեցած է Հ.Յ.Դ. Արեւմտեան Ամերիկայի կեդր. Կոմիտէին հետ, վերջինոյս Կլէնտէյլի կեդրոնին մէջ: Խօսակցութեան գլխաւոր նիւթ եղած են կաթողիկէ համայնքի դերակատարութիւնը շրջանի հայկական գաղութի ընդհանուր պատկերին մէջ, ինչպէս նաեւ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ յարաբերութիւնները Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ հետ:

***

ԵԼԵՆԱ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆԻ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ 65-ԱՄԵԱԿԸ

Կլէնտէյլի «Ալեքս» թատերասրահին մէջ, Յունուար 24-ին, նշուած է պարսկահայ պարուսոյց Ելենա Աւետիսեանի գործունէութեան 65-ամեակը, որուն ներկայ եղած են 1500 հոգի: Բացումը կատարած է կազմակերպիչ Իրանահայ Միութեան կողմէ Անահիտ Սարեան: Խօսք առնելով (անգլերէն) յոբելեարի թոռնուհին՝ Անի Մինասեան, տուած է Ելենա Աւետիսեանի կենսագրականը: Լիլիթ Բաղդասարեան ներկայացուցած է (հայերէն) յոբելեարին կեանքն ու գործունէութիւնը: Ծնած՝ 1910-ին, Կ. Պոլիս, Ելենա Աւետիսեան 1915-ին իր ծնողքին հետ գաղթած է Պուլկարիա, ապա՝ Ռուսաստան եւ հաստատուած Օդեսա: Ամուսնացած է Հայաստանի մէջ եւ փոխադրըւած Թաւրիզ, ուր շարունակած է թատերական իր գործունէութիւնը, նոյն ատեն բանալով պարարուեստի դպրոց մը: Հուսկ փոխադրուած է Թեհրան եւ հիմնած պարարուեստի իր դպրոցը:

Երեկոյթի ընթացքին խօսք առած են յոբելեարին հայ եւ պարսիկ աշակերտները: Ողջոյնի խօսքերով հանդէս եկած են Ռուբինա Փիրումեան, առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեան, յոբելեարին աղջիկը՝ Ժիւլիէթ Մինասեան եւ Սեպուհ Յովհաննիսեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, մասնակցութեամբ յոբելեարին աշակերտներուն: Այս առթիւ, Իրանահայ Միութիւնը հրատարակած է 200 էջնոց յուշամատեան մը, նըւիրուած Ելենա Աւետիսեանի կեանքին ու գործին:

***

«ԱՆՈՅՇ» ՕՓԵՐԱՅԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ ԿԱՄ ԱԶԳ. ԽԱՅՏԱՌԱԿՈՒԹԻՒՆ(*)

Լոս-Անճըլըսի «Շրայն» հանդիսասրահին մէջ, Յունուար 23-ին, տեղի ունեցած է «Անոյշ» օփերայի ներկայացումը, Հայաստանի արուեստագէտներուն կողմէ: Ներկայ եղած են շուրջ 5000 հոգի: Հայաստանի Օփերայի եւ պալէի 173 հոգինոց խումբը ներկայացուցած է «Անոյշը», բեմադրութեամբ Տիգրան Լեւոնեանի եւ խմբավարութեամբ Ռուբէն Դալթեանի: Անոյշի դերը մարմնաւորած է Անահիտ Մխիթարեան, Սարոյինը՝ Դրաստամատ Պետրոսեան, իսկ Մոսին՝ Կոստանդին Սիմոնեան:

Այս առթիւ հարկ է նշել որ Երեւանի Օփերայի խումբը Լոս-Անճըլըս հրաւիրուած էր անհատի մը կողմէ: Նախատեսուած էին երեք ձեռնարկներ. առաջինը՝ Յունուար 23-ին՝ «Անոյշ»ի ներկայացում, երկրորդը՝ Յունուար 30-ին՝ Գոհար Գասպարեանի եւ երեք թենորներու երգահանդէս, իսկ երրորդը՝ Յունուար 31-ին՝ բեմապարերու երեկոյթ, որուն ընթացքին պիտի ներկայացուէին «Գայեանէ»էն հատուածներ: Երկրորդ ձեռնարկը տեղի չէ ունեցած, հազիւ 200 տոմս ծախուած ըլլալուն պատճառով: Երրորդ ձեռնարկը տեղի ունեցած է Յունուար 31-ին, որուն ընթացքին խումբը հանդէս եկած է յայտագրի ոչ ամբողջական ներկայացումով: Միջնարարին բեմ բարձրանալով Օփերայի գեղարուեստական ղեկավարը՝ Տիգրան Լեւոնեան, ներկայացուցած է այն լուրջ դժուարութիւնները, որոնց մատնուած են խումբին 173 անդամները: Այս առթիւ ան կոչ ըրած է հանդիսականներուն նիւթապէս օգնել, որպէսզի խումբը կարենայ վերադառնալ Երեւան:

Ի՞նչ է կատարուածը: Օփերայի խումբը Լոս-Անճըլըս ժամանած է օդանաւի միակողմանի տոմսով: Արուեստագէտները տեղաւորուած են պանդոկի մը մէջ: Հրաւիրողը խոստացած է իւրաքանչիւրին օրական «գրպանի ծախք» մը: Բնականաբար, ձեռնարկներու աւարտին պէտք է ապահովուէին նաեւ վերադարձի տոմսերը: Բայց...

Առաջին ձեռնարկին յաջորդող օրերուն արուեստագէտները դէմ յանդիման գտնուած են կեցութեան դժուարութիւններու: Պանդոկին անհրաժեշտ վճարումները չկատարելու հետեւանքով անոնք պանդոկէն վտարուելու վտանգին ենթարկըւած են, սակայն բարերար ձեռքերու շնորհիւ առաջքը առնուած է, առժամեայ, այդ խայտառակութեան: Արուեստագէտներու «օրապահիկ»ը չվճարելու հետեւանքով, անոնք դժուարութեան մատնուած են նաեւ սնունդի մարզին մէջ: Բարերար այլ ձեռք մը, յանձին «Զանկու Զիքըն» ճաշարանի տէր Մարտիրոս Իսկէնտէրեանի, քանի մը օր կերակուր հասցուցած է պանդոկ: Տակաւին կը մնայ երրորդ եւ ամէնէն ահաւոր դժուարութիւնը, այն է՝ խումբին Երեւան վերադարձը: Օդանաւի 173 տոմս հարկաւոր է ապահովել (թէեւ խումբին ժամանումէն առաջ իսկ կը հշէին լուրեր, թէ եկող արուեստագէտներէն մաս մը պիտի չվերադառնար...):

Փետրուար 1-ին 173 արուեստագէտները պանդոկէն դուրս դրուելով տեղաւորըւած են հիւրընկալ Հայերու բնակարաններ: Հայկական ճաշարանատէրեր հայթայթած են անոնց սնունդը, իսկ Փետրըւար 3-ի երեկոյեան, հայկական 24 ժամեայ հեռատեսիլի կայանէն երեք ժամեայ թէլէթոն մը կատարուած է դրամահաւաքի համար, որուն ընթացքին, սեղանի եւ տին նստած՝ Հայաստանի հիւպատոս Արմէն Մելքոնեան, Թեմին առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեան, Երեւանի Օփերայի ղեկավար Տիգրան Լեւոնեան, Գոհար Գասպարեան բացատրած են ստեղծուած ճգնաժամը, կազմակերպչական թերիները եւ կոչ ըրած օգնելու: Բազմաթիւ հեռաձայններով մարդիկ իրենց վրդովումը յայտնելով հանդերձ նուիրած են մեծ ու փոքր գումարներ, որպէսզի խումբը օր առաջ վերադառնայ Երեւան:

Փետրուար 4-ին, արդէն 36 արուեստագէտներ վերադարձած են Երեւան, իսկ մնացեալներու ճակատագիրը կը պարզըւի յառաջիկայ օրերուն:

Արդեօք այս տխուր դէպքը դաս մը պիտի ըլլա՞յ Հայաստանէն Լոս-Անճըլըս անվերջ տողանցող խումբերուն եւ հայրենի իշխանութեանց, որոնք ըստ երեւոյթին անհրաժեշտ բծախնդրութիւնը ցոյց չեն տար մեր ազգային մշակոյթի պարծանքը հանդիսացող խումբերու՝ արտասահմանէն եղած հրաւէրներուն ստուգման նըկատմամբ: Հինգ տարի առաջ Լոս-Անճըլըս եկած «Բարեկամութիւն» պարախումբի անդամներէն միայն քանի մը հոգին վերադարձաւ Երեւան: Բացի Օփերայի խումբէն, քանի մը շաբաթ է Լոս-Անճըլըս կը մնայ նաեւ Երեւանի ՏՕ-ՌԷ-ՄԻ խումբը 70 անդամներով:

Նմանած բան մը չկա՞յ Դանիոյ Թագաւորութեան մէջ...

ԼՐԱՏՈՒ

(*) «ՅԱՌԱՋ».- Տե՛ս նաեւ մեր նախորդ թիւը՝ Փետր. 9, «Խայտառակութիւն, որ պէտք է խնայուէր...» (Գ. էջ):

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ Հայ կեդրոնի սրահին մէջ, Յունուար 24-ին, տեղի ունեցած են Հայ Օգնութեան Միութեան Օրուան եւ Ռուբինա մասնաճիւղի վերակազմութեան 36-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնները: Բացման խօսքով հանդէս եկած է Վրէժուհի Տէրվիշեան, ՀՕՄ.-ի վարչութեան խօսքը փոխանցած է Բրինա Թարզի: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: 10 նոր անդամներ մտած են ՀՕՄ.-ի շարքերը:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահին մէջ, Յունուար 24-ին նշուած են Համազգայինի 70-ամեակը եւ Սանահին մասնաճիւղի 35-ամեակը: Բարի գալուստի խօսքով հանդէս եկած է վարչութեան ատենապետ Ղազար Գալայճեան: Օրուան բանախօսը եղած է Համազգայինի Կեդրոնական վարչութեան նախկին անդամ տոքթ. Վարդէն Տէր-Գալուստեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը եւ հանդիսութիւնը փակուած է գինեձօնով մը:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ամերիկեան համալսարանի «Խսեմպլի հոլ»ի մէջ, Յունուար 17-ին ելոյթ ունեցած է Հայ կաթողիկէ «Կոռնկ» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Լոռի Թորիկեանի եւ հովանաւորութեամբ Յովհաննէս — Պետրոս ԺԸ. պատրիարքին: Համերգի սկիզբը բարի գալուստի խօսք արտասանած է Հ. Անդրանիկ Վրդ. Կռանեան եւ նախ հրաւիրած է ներկաները յարգելու յիշատակը վերջերս մահացած Էտկար Յովհաննիսեանի որուն ժողովրդական երգերու խմբերգային մըշակումները մաս կը կազմէին երգչախումբին երգացանկին: Աւելի քան 40 երիտասարդներ իրենց ղեկավարին շունչին տակ յաջող յայտագիր մը ներկայացուցած են:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Կ. Հ. Մ.-ի «Արարատեան» սրահին մէջ, կազմակերպութեամբ Հայ կաթողիկէ համալսարանական Միութեան, Յունուար 22-ին տեղի ունեցած է դասախօսութիւն — զրոյց մը Եւրոյի մասին: Օրուան դասախօսը եղած է Լիբանանի կեդրոնական դրամատան նախկին (1985 — 1990) փոխ — կառավարիչ Մկրտիչ Պուլտուքեան: Կազմակերպիչ Միութեան անունով բացման խօսքը արտասանած է Դալար Ումուտեան: Այնուհետեւ խօսած է Մ. Պուլտուքեան ներկայացնելով Եւրոյի ստեղծման նախապատրաստական աշխատանքները:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Պարզ ու իր պարզութեան մէջ ուժեղ ցուցահանդէս մըն էր, նուիրուած՝ հայկական ցեղասպանութեան որուն բացման ներկայ գտնուեցանք Ուրբաթ, Յունուար 22-ին, երեկոյեան ժամը եօթնին:

Նախաձեռնողը եղած էր Ռոն - Հայաստան Կրթական Փոխանակումներու Միութեան նախագահ՝ Լուքա Մանծանարէս, աջակցութեամբ «Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան տրամադրած լուսանկարներուն:

Լուքա Մանծանարէս յաջողած էր ձեռք բերել՝ Լիոնի յարակից՝ Ուլլէն քաղաքի հովանաւորութիւնը որ մեծ հաճոյքով ընդունած էր առաջարկուած գաղափարը, ինչպէս բացատրեց քաղաքապետ Ֆրանսուա - Նոէլ Պիւֆֆէ:

Մեծ գոհունակութեամբ է որ Պ. Պիւֆֆէ իր զրոյցի ընթացքին հաղորդեց ներկաներուն թէ Ուլլէնի քաղաքապետական խորհուրդը միաձայն քուէարկած էր հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումը, Երկուշաբթի, Յունուար 18-ին:

Ապա, պատասխանելով այն հարցին՝ թէ ինչո՞ւ այս բոլորը Ուլլէնի մէջ ուր հազիւ կ՚ապրին յիսունի մօտ հայ ընտանիքներ, ան յարեց. «Մեզի համար համոզումի հարց է ասիկա ու հաւատոյ ներգործութիւն, որ երբեք չի նայիր Ուլլէնի մէջ բնակող հայութեան թիւին: Այս է մեր կեցուածքը ... ցոյց տալ որ ձեր կողքին ենք»:

Յաջորդաբար խօսեցաւ Լուքա Մանծանարէս. «Այս համեստ ձեռնարկը կը փափաքի շիրիմ մը նուիրել մէկուկէս միլիոն հայ նահատակներուն»:

Տոքթոր Արամ Ղազարեան արտայայտուեցաւ Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութեան անունով: Ակնարկելէ ետք Սեւրի ու Լօզանի դաշինքներուն, ըսաւ. «Պէտք չէ խափանել պատմութեան ընթացքը: Մեր ապագայի պատասխանատուներն ենք մենք»:

Ուլլէնի նախկին քաղաքապետ ու ներկայիս Ռոնի երեսփոխան՝ Միշէլ Թերրօ լայնօրէն յիշեցուց Ֆրանսական Ազգային Ժողովի պատմական նիստը՝ 1998 Մայիս 29, ու եզրափակեց. «Հայկական ցեղասպանութեան հանդէպ յիշողութեան ու արդարութեան պարտականութիւնն ունի՛ Ֆրանսան»:

Երեկոյթը աւարտեցաւ ճոխ ու հայկական հիւրասիրութեամբ:

Ութ օր ետք, Շաբաթ, Յունուար 30-ին, կրկին գտնուեցանք նոյն հանդիսասրահին մէջ, մասնակցելու Անահիտ Տէր — Մինասեանի ու Սահակ Սուքիասեանի բանախօսութիւններուն, որոնք նախատեսուած էին ցուցահանդէսի փակման առիթով:

Ինչպէս շաբաթ մը առաջ, այս անգամ եւս սրահը լեցուն էր. ներկայ էին Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան ու միութենական այլ անձնաւորութիւններ:

1915-ի ցեղասպանութիւնը, անոր դըրդապատճառները, պալքանեան երկիրներու քաղաքական կացութիւնը, թրքական բանակի կրած պարտութիւնները, «Ցեղասպանութիւն» բառին ծագումը... կազմեցին կորիզը Անահիտ — Տէր Մինասեանի դասախօսութեան զոր վերլուծեց մէկ ժամուան ընթացքին:

Իրեն յաջորդեց Սահակ Սուքիասեան, որ ներկայացուց ցեղասպանութենէն առաջ ու անոր ընթացքին՝ եկեղեցական ասպարէզէն ներս հայ ժողովուրդի արձանագրած բոլոր կորուստները: Անդրադարձաւ օսմանեան կայսրութեան ներքեւ քանդուած եկեղեցիներուն, աքսորուած կամ նահատակուած կղերականներուն ու աւելցուց. «Կորուստ մըն է 1500 տարիներու մեր պատմութեան, մեր գեղարուեստին ու մեր ճարտարապետութեան: Բնաջնջումը՝ ամբողջ քաղաքակրթութեան մը, բնաջնջումը՝ ամբողջ մեր ղանձերուն»:

Ս. Սուքիասեան եզրափակեց իր խօսքերը մէջբերելով օտար հեղինակի մը խորհրդածութիւնները. «Հայ Եկեղեցին խաչուած եկեղեցի մըն է: Քրիստոնէութեան սկիզբէն ի վեր ո՛չ մէկ ուրիշ եկեղեցի չէ՛ կրած այնքան նահատակութիւն»:

Ու, յետմիջօրէին վարագոյրը իջաւ ցուցասրահին վրայ, ու նահատակաց լուսանկարները մեկնեցան դէպի այլ հորիզոններ:

ՎԱՐԴԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԳԼԱՋՈՐ
Տարեգիրք դպրեվանուց
Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան
1995 – 1997

Պիքֆայա, Լիբանան, 1998

(Շար. Ա. էջէն)

ուղի մէջ էր Իսրայէլ, որ «բարեկամ մը կորսնցուց»: Թագաւորին կինն ու բոլոր միւս կիները հեռուէն միայն դիտած են թափօրը, իսլամական օրէնքով չեն կըրնար մասնակցիլ յուղարկաւորութեան: Բազմաթիւ թշնամի երկրայիններու այս համախմբումը խորհրդանիշ մը կը նկատուէր Հիւսէյնի համար, որ իր մահով ալ կը դառնար խաղաղութեան մարդը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ զանազան շրջաններէ, ցորենի համար, Փարիզ եկած հողագործներ, Փետրուար 8-ին, թալանի տուին Շրջապատի նախարարութեան գրասենեակները, ի մասնաւորի Տոմինիք Վուանէի գրասենեակը, թղթածրար, թուղթ, ինչ որ գտան, ապա անցան Ռիւ տը լ'Իւնիվերսիթէ թալանի տալու համար ԷՆԱ-ն (Վարչութեան Ազգային Վարժարան), հոն ալ ջարդուփշուր ընելով ապակիները եւ տակնուվրայ ընելով ամէն ինչ: Կը բողոքեն հողագործութեան եւրոպական քաղաքականութեան դէմ եւ չեն ուզեր վճարել շրջապատին բերած իրենց վնասներուն համար, որովհետեւ Եւրոպան կը նախատեսէ պարտադրել նուազ պարարտանիւթ գործածել: Ժոզէն խիստ կերպով դատապարտեց հողագործներու արարքները, անոնցմէ ոմանք դիպահ էին Փետր. 9-ին:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ Արտաքին Գործերու նախարար Թ. Զուլֆիքարով յայտնած է թէ Բաքու կը մտածէ բաժնուիլ ՀԱՊ-ի հաւաքական պաշտպանութեան համակարգէն որուն համար որոշուած պայմանաժամը կը լրանայ Ապրիլին: Ուզբեկստան եւս նման տրամադրութիւն յայտնած էր Մոսկուայէն Երեւանի տրուած զինամըթերքին պատճառաբանութեամբ: Ատրպէջանի նախարարին կարծիքով՝ Ռուսաստան որոշապէս մտահոգ է ՀԱՊ-ի մահմետական երկիրներուն մօտ միասնական ընթացքի մը առաջին հակումներ նշմարելով: Զուլֆիքարով աւելցուցած է որ Գերմանիոյ նախաձեռնութեամբ յառաջիկայ ամիսներուն հաւանական է կովկասեան վեհաժողով մը, Հայաստանի, Վրաստանի, Ատրպէջանի նախագահներուն մասնակցութեամբ ուր օրակարգի գլխաւոր նիւթերէն պիտի ըլլայ հայեւատրպէջանական անհամաձայնութիւնը:

ԻՐԱՔԻ Արտաքին Գործերու նախարարը նամակով մը ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղարին դիմած է, բողոքելու համար Թուրքիոյ, Բրիտանիոյ եւ ԱՄՆ-ու դէմ որոնք ամբաստանուած են լրտեսութեան յանցանքով: Նախարարը պահանջած է որ ՄԱԿ-ը արդարութիւն ուղղէ այդ երկիրներուն որպէսզի վերջ տան իրաքեան տարածքը առանց արտօնութեան գործածելու, երկրին ներքին հարցերուն միջամուխ ըլլալու իրենց ընթացքին:

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆԻ համար ձայներու գումարն է որ կարեւոր է եւ ոչ՝ ցանկերու թիւը, ուրեմն պէտք է տեսնել թէ ընդդիմութիւնը որքա՞ն ձայն պիտի հաւաքէ կառավարական մեծամասնութեան բաղդատմամբ:

Հ. ԱԼԻԵՒ ԱՌՈՂՋ Է ԵՒ ՏԷՐՆ Է ԵՐԿՐԻՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ

Ռուսաստանի «Մոսկովսկի Կոմսոմոլեց» թերթը Յունուար 28-ի թիւին մէջ հարցազրոյց մը հրատարակած է, կատարուած Ատրպէջանի Նախագահին հետ, Անգարայի զինուորական հիւանդանոցին մէջ ուր կը դարմանուէր: Հ. Ալիեւ նախ կը բացատրէ որ Թուրքիոյ նախագահին եղբայրական բացառիկ հոգածութիւնն է պատճառը որ դարմանումի մեկնած է Անգարա եւ ոչ՝ Մոսկուա: Իր պատասխանին մէջ նշում չկայ այն պնդումին մասին զոր զրոյցին նախորդած տողերուն մէջ կ'ընէ լրագրողը թէ լուրերու համաձայն Հ. Ալիեւ պարբերաբար կը քննուի սրտի աշխարհի ամէնէն ծանօթ մասնագէտներէն Մ. տը Պաքէի կողմէ: Իսկ ինչ կը վերաբերի հիւանդութեան վերագրուած «դիւանագիտական» բնոյթին, Ատրպէջանի Նախագահը կը պատասխանէ թէ նման բանի հարկ չկար, քանի որ տարր պատրուակ նկատուած նիւթը՝ իր երկրին մէջ թրքական զինուորական խարիսխներու հաստատումը, կրնար ուղղակի բանակցութեան առարկայ դառնալ Անգարայի հետ: Այդ առընչութեամբ, լսելով որ իր երկրին մէջ օտար խարիսխ չկայ, Ալիեւ կը կրկնէ

COMITE DU 24 AVRIL

REGROUPEMENT DES ORGANISATIONS ARMENIENNES DE FRANCE

COMMUNIQUE

Le Comité du 24 Avril, «Regroupement des Organisations Arméniennes de France», organise un colloque à l'UNESCO, le 10 avril 1999, sur le thème «Etats et génocide».

Les travaux de ce colloque seront axés sur les perpectives ouvertes à la suite de la Conférence diplomatique de Rome de l'été 1998 pour la création d'une Cour criminelle internationale permanente.

Mme Louise Arbour, procureur du Tribunal de La Haye pour ex-Yougoslavie et le Rwanda, présidera la séance du matin, l'après-midi sera présidé par le Professeur Catherine Kessedjian, secrétaire générale adjoint de la Conférence de La Haye de droit international privé. M. Louis Joinet, Magistrat à la Cour de Cassation, Rapporteur spécial des Nations-Unies sur la lutte contre l'impunité et le Professeur Vahakn Dadrian, historien, Directeur du programme d'études sur les génocides de la Fondation Guggenheim sont parmi les intervenants. D'autres personnalités sont pressenties dont le Juge Jorda, du Tribunal de La Haye pour l'ex-Yougoslavie, et M. Robert Badinter, Sénateur, ancien Garde des Sceaux.

Le programme du Colloque et les modalités d'inscription seront diffusés prochainement.

Contact :
Jirayr Khachikian : 01 47 40 34 34.

Paris, le 4 Février 1999

Ռուսաստանին Հայաստան զէնք տալու պնդումները, աւելցնելով որ անոնք միայն Ատրպէջանի դէմ գործածուելու համար կրնան ըլլալ: Այսուհանդերձ, կը կրկնէ նաեւ որ թրքական խարիսխներ ունենալու նիւթը այսօրուան հարց չէ:

Հ. Ալիեւ կը վստահեցնէ թէ առողջութիւնը վերագտած է ու յառաջիկայ հինգ տարուան համար ոչ իսկ կը մտածէ իրեն յաջորդ մը նշանակելու մասին:

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ 700-ԱՄԵԱԿ ՆՇԵԼՈՒ ՎԷՃԵՐ

Ալժերիոյ մայրաքաղաքին մէջ Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահին ըստանձնումի արտայայտութիւնը թէ «700 տարուան օսմանեան անցեալը մեր անցեալն է» մօտ է գործնական ապացոյցի մը վերածուելու: «Միլլիյէթ» (Փետր. 7) կը գրէ թէ Թուրքիա կը պատրաստուի մեծ շուքով նշելու այդ 700-ամեակը, կայսրութեան տարածքին վրայի այսօրուան անկախ պետութիւններուն մասնակցութեան հրաւէր ուղղելով: Հարցը արծարծուած է Ս. Տէմիրէլի գլխաւորութեամբ գումարուած՝ «1999-ի կարեւոր դէպքերը» նիւթով ժողովին: Կը ծրագրուի նշումները սկսիլ Օգոստոս 26-ին որ թուականն է Թուրքերու Անատոլու մուտքը խորհրդանշող Մանազկերտի պատերազմին (1071) եւ աւարտել Սեպտեմբեր 4-ին Պոլսոյ մէջ, մեծաշուք հանդիսութիւններով: Օսմանեան կայսրութեան քայքայումէն ետք անոր հողերուն վրայ ներկայի 29 պետութիւններու ցոյց տուող քարտէսին վրայ կայ նաեւ Հայաստանը, բայց խօսք չկայ այն մասին որ Անգարա Երեւանի ալ հրաւէր պիտի ուղղէ՞ նշումներուն մասնակցելու:

Թերթը կ'արձագանգէ նոյն նիւթով վէճի մըն ալ. պատմաբաններու, գրողներու, լրագրողներու կողքին որոնք համամիտ են 700-ամեակի տօնակատարութեան ու կը պնդեն որ հարկ է տէր կանգնիլ օսմանեան անցեալին, կայ խումբ մըն ալ որ կ'ըսէ թէ կարեւոր է գիտական արժեւորումի ենթարկել այդ անցեալը իր լաւ ու գէշ կողմերով եւ վերստին գրել Օսմանեան պատմութիւնը:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ORGANISATION NON GOUVERNEMENTALE
FONDEE EN 1928
RECONNUE D'UTILITE PUBLIQUE EN 1986

1988 - 1998: Dix années d'actions en Arménie et au Karabagh

Immédiatement après le tremblement de terre de 1988, la CBAF a entrepris une action d'**aide d'urgence en faveur de l'Arménie**, en organisant une collecte de fonds de grande envergure en France auprès de la population arménienne et non arménienne. Après l'urgence, un programme permanent de soutien à l'équipement et au renforcement des structures existantes s'est mis en place et depuis dix ans, la CBAF, en collaboration avec son homologue en Arménie, exécute ce programme sur le terrain auprès de la population, et particulièrement des enfants.

Nous publions ci-dessous le bilan chiffré et chronologique des actions réalisées :

1988 — 1989 — 1990

Organisation de nombreux convois routiers et affrètement d'une centaine d'avions cargos, chargés de denrées essentielles et de matériel médical — 7 937 000 F.

1989

Aide alimentaire, vêtements et produits d'hygiène pour les zones sinistrées (Daouch, Akhourian, Gumri, Spitak) — 10 046 000 F.

Construction de bungallows au village de Dzargahovid, en association avec le Courly de Lyon — 100 000 F.

Accueil de 40 enfants de Léninakan (6 semaines) dans notre centre de Bellefontaine, puis dans les familles de nos membres — 460 000 F.

Financement de 10 fours à pain, en collaboration avec SOS Arménie et Aznavour pour l'Arménie — 80 000 F.

1990

Financement d'une pharmacie centrale à Stépanakert (détruite depuis par des bombardements) — 735 000 F.

Equipement pédagogique collège d'Achotzk (anciennement Ghougassian) — 150 000 F.

Equipement pédagogique école française d'Apovian — 15 000 F.

Matériel informatique et équipement pédagogique école de mathématiques / physique de Stépanakert — 100 000 F.

Instruments pour deux orchestres de l'école de musique de Stépanakert — 265 000 F.

1991

Laboratoire de langues à l'université Valéry Prussov d'Erevan — 250 000 F.

Construction de 50 maisons entièrement équipées à Amassia (Nord de l'Arménie) — 6 629 000 F.

1991-1992

Acheminement d'aide humanitaire (médicaments, nourriture) pour les réfugiés du Karabagh en Arménie — 200 000 F.

1992

Financement partiel de l'usine de solutés d'Erévan, avec l'UMAF Lyon — 500 000 F.

Fourniture de 10 groupes électrogènes à l'hôpital de Stépanakert — 665 000 F.

Fourniture de 25 moulins à farine pour les villages du Zangézour — 360 000 F.

1993

Opération colis de Noël aux soldats du Karabagh — 240 000 F.

Fourniture de 2 groupes électrogènes à l'hôpital de Stépanakert — 130 000 F.

Envoi de 160 tonnes de colis familiaux, acheminés par US Fund for Democracy — 1 600 000 F.

(A suivre)

ՏՕՆ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ԵՒ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, փետրուար 11

Տօն Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց՝ 1036 վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին (451 թուին)՝ «Վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց»:

– Այսօր անուանակոչութեան տօնն է՝ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց:

– Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Ի ժամու պատարագի, «Հայրապետական Մաղթանք» կը կատարուի Վեհափառ Հայրապետի արեւշատութեան Աղօթիւք եւ բարեմաղթութեամբք:

– Պետական անօրինութեամբ, բոլո՛ր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ եւ ուրիշներ) այսօր կրնա՛ն բացակայիլ իրենց զբաղումներէն՝ իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, փետրուար 11, տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց Հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Տ Ե Ա Ռ Ը Ն Դ Ա Ռ Ա Ջ

ՇԱԲԱԹ, փետրուար 13, երեկոյեան ժամը 4-ին ժամերգութիւն կը կատարուի, որու ընթացքին Տեառնընդառաջի նախատօնակ Անդաստան եւ մոմավառութիւն տեղի կ'ունենայ:

ԿԻՐԱԿԻ, փետրուար 14, Բուն Բարեկենդան եւ Տեառնընդառաջ:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

Հարաւային Ֆրանսայի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հոգեւորականաց Ժողովը, Սրբոց Վարդանանց եւ Ղեւոնդեանց Քահանայից ազգային – կրօնական տօներու առթիւ, սիրով կը հրաւիրէ ըլլալ՝ հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ մասնակցելու հետեւեալ արարողութեանց.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, փետրուար 11

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ժամը 8.30-ին Առաւօտեան ժամերգութիւն:

Ժամը 10-ին Վարդանանց Պատարագ

Պատարագիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՈՄՈՆ

Ժամը 17.30-ին Վարդանանց Հանդէս – արարողութիւն:

ՇԱԲԱԹ, փետրուար 13

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՕ — Ս. ՅԱԿՈԲ

Ժամը 9.30-ին Առաւօտեան ժամերգութիւն:

Ժամը 10-ին պատարագ:

Պատարագիչ՝
ՆՇԱՆ ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 11
JEUDI
11 FEVRIER
1999

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 685 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ · ԹԻՒ 19.573

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

74e ANNEE — N° 19.573

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԵՕԹԸՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ՄԸ՝ ԱՆՈՐ ՏԷՐԵՐԸ ԵՒ ՄԵՐ ՀԱՐՑԱԿԱՆՆԵՐԸ

Բնական էր որ ուշադրութիւն գրաւէր ժամանակի խաչաձեւումը այն երկու իրադարձութեան որոնց արձագանգ եղան վերջին օրերու Թրքական լրատուները: Առաջինը Պոլսոյ երկդարեայ Մխիթարեան վարժարանին արտաքսումն էր իր դնած շէնքէն, իսկ երկրորդը՝ Օսմանեան կայսրութեան հիմնադրութեան 700-ամեակի նշումներու նորոգուած ախորժակը: Առաջինը իբրեւ թէ առժամապէս կարգադրուած է, մինչեւ դպրոցական շրջանին աւարտը արտօնուած ըլլալով դպրոցին գործունէութիւնը. երկրորդը տակաւին գրեթէ սաղմնային վիճակի մէջ կը գտնուի. կան տարակարծութիւններ, բայց որոշ է որ Թուրքիա պիտի չփախցնէ միջազգային ուշադրութեան արժանանալու նման առիթ: Երբ կ'ըսուի թէ գաղափար յայտնուած է կայսրութեան տարածքին վրայ այսօր ապրող 29 երկիրներու ղեկավարները հրաւիրելու հանդիսութիւններուն, շատ բնական է որ հաշուին ալ եղած է թէ այդ հիւրերը նուազագոյն քաղաքավարութիւնը պիտի ունենան իրենց նախնիներուն օսմանեան անցեալին մասին խօսելու եւ ձգելու որ Անգարայի նպատակներուն ծառայէ առիթը:

Այդ նպատակին ամէնէն թափանցիկ մասն է Օսմանեան անցեալին ներկայացումը որպէս լայնախոհութեան, հանդուրժողութեան փարոս: Արդէն 29 երկիրներու հրաւէրը աւոր գլխաւոր ապացոյցն է որ պիտի վաւերացուի մասնակիցներու լռութեամբ: Սակայն, հայկական վարժարանի մը նորօրեայ տեղահանութիւնը իր ակամայ ու անըրաղձալի զուգահեռով, որոշ չափով պղտորիչ դեր կրնայ կատարել այդ նպատակին իրականացման մէջ: Նաեւ դժուարացնել գործը տեղւոյն հայ գաղութին:

Այս պարագաներուն անդրադարձ մըն է Պոլսոյ «Ակօս»ի խմբագրապետ Հրանդ Տինքի (Փետրուար 5) «Շնորհաւորութեան մասնակցինք, բայց...» խորագրուած գրութիւնը: Հոն նիւթ ունենալով նոյն 700-ամեակը, հայ գաղութին եւս անոր մասնակցութեան հաւանական հրաւէրը, Հ. Տինք կ'ըսէ թէ հոգեշահ խօսքերու, ցուցահանդէսներու, համերգներու ծրագրով մը կ'ըլլայ այդ մասնակցութիւնը: Ապա հարց կուտայ թէ կարելի կ'ըլլա՞յ արդեօք «Օսմանցի Հայեր»ուն վիճակին վերաբերեալ մէկ – երկու հատոր հրատարակել: Կ'աւելցնէ թէ հիանալի կ'ըլլար թերթին «Կար ժամանակ...» խորագրուած անկիւնին մէջ ներկայացուած (*) Օսմանցի Հայերու բնակավայրերուն մասին միայն հանրագիտական տուեալներու հիմնուած հատոր մը պատրաստել ուր ցոյց տրուէր հայութեան այդ դարերու անցեալը: Կամ գոնէ կարելի ըլլար այդ նիւթով լոյս տեսած օտարալեզու մէկ – երկու գիրք թարգմանելու եւ Թուրք ընթերցողին ներկայացնելու համարձակութիւնը ունենալ...:

Ակնարկելով օսմանեան լայնախոհութեան, միասնութեան պնդումներուն, Հ. Տինք կը գրէ թէ օսմանեան շրջանի «սննհամ դէպքերը» միշտ կը նկատուին «պատահական, ընթացիկ պատահարներ»: Յետոյ հարց կուտայ թէ ի՛նչ պատասխան կարելի պիտի ըլլայ տալ երբ լայնախոհութեան այդ պնդումներուն ընթացքին մէկը հետաքրքրութիւնը ունենայ գիտնալու թէ ի՛նչպէս պէտք է մեկնաբանել 2000 թուականի Թուրքիոյ հանրապետութեան մէջ Պոմոնթիի հայկական վարժարանին տեղահանութիւնը: «Ըսելով որ, մի՛ մեծցնէք, առնէք պարագայական, անջատ դէպքե՞ր են»:

Աւելի մեծցնելով Օսմանեան կայսրութեան 700-ամեակի նշումներուն մէջ մեր ընդհանուր բաժինը, հարցադրումը կը կը մնայ նոյնը. պիտի կարենա՞նք, տրամադրութիւն ու կարողութիւն պիտի ունենա՞նք...:

Հարցականներ որոնք կապ չունին, բնականաբար, այդ հանդիսութիւններուն Հայաստանին եւս հրաւիրուելու կամ չհրաւիրուելու պարագային հետ: Այլ անգամ մը եւս կ'արընչուին տեղծուած, հրամցուած առիթ մը օգտագործելու մեր շատ թէական կարողականութեան:

Ա. Թ.

(*) «Հայերը Օսմանեան կայսրութեան մէջ». Ռ. Գէորգեան, Փ. Բապուճեան — Փարիզ, 1992

ՇԻՐԱՔ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑ ՎԱՅՆՇԹԱՅՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՏԵՎԷՃԵԱՆ ԿԸ ԽՈՐՀԻ ՈՐ ՀԱՐՑԸ ՉԷ ՓԱԿՈՒԱԾ

Տարբեր բան կարելի չէր ակնկալել արդէն, Փետրուար 9-ին, ժագ Շիրաք հրովարտակով վաւերացուց ժիլ Վայնշթայնի ընտրութիւնը, ան պիտի կրնայ գրաւել, կը գրէ Նիքոլա Վէյլ («Լը Մոնտ», Փետրուար 10) «Թուրք եւ օսմանեան պատմութեան» ամպիոնը, ստեղծուած իրեն համար Գոլէժ տը Ֆրանս:

Նիքոլայ Վէյլ, այս վաւերացումին առթիւ առած է նաեւ կարգ մը կարծիքներ: Ինք, կը յիշէ որ այս մասնագէտին ընտրութիւնը խնդրոյ առարկայ եղած էր հայկական կարգ մը կազմակերպութիւններու կողմէ, որոնք գինք կը մեղադրէին իր դիրքորոշման համար 1915-ի ցեղասպանութեան նկատմամբ: Կ'աւելցնէ թէ Շիրաք, որու կ'իյնայ վերջին խօսքը, անդիտացած է այն լուռ, պայց հրապարակային բանավէճը, որ ծագեցաւ այս նշանակումին առթիւ:

Ն. Վէյլ, կ'արձագանգէ կարգ մը տեսակէտներու: Վիտալ Նաքէ, որ արտայայտուած էր այս մասին «Մոնտ»ի Փետր. 3-ի թիւին մէջ, կը խորհի որ «բնական էր եւ անխուսափելի»: Իվ Թերնոն, հեղինակ հատորներու 1915-ի ջարդերուն մասին, ինչպէս նաեւ ցեղասպանութեան ոճիրի իրաւագիտական սահմանումին, հարցը փակուած կը նկատէ ու կ'աւելցնէ. «Զուգեցի այս նշանակումը: Բայց, առաւելաբար կը ցաւիմ այն թիւրիմացութիւններուն համար զորս այս բանավէճը ստեղծեց: Հարցը տեղափոխեցին, զուգահեռ մը ընելով հիմնարկը խախտելու վախին եւ հայ համայնքի ցաւին միջեւ: Հարցը միշտ նոյնը կը մնայ. Վայնշթայնի բարեմտութիւնը»:

Փ. Տէվէճեանի համար, որ հարցը արծարծած էր Ազգային Ժողովի մէջ, 1998 Մայիս 29-ին, չի զարմանար, որովհետեւ. «Համապատասխան է աւանդութեան»: Կ'աւելցնէ սակայն. «Կը խորհիմ որ հրովարտակին դէմ բողոք պիտի բարձրանայ Պետութեան Խորհուրդին առջեւ: Ժիլ Վայնշթայնի ընտրութեան վարչական պայմանները կանոնաւոր չեն: Գոլէժ տը Ֆրանսի վարչական տնօրէնը, դաղտադողի հրջագայութեան դրաւ փաստաթուղթեր, ինչ որ խանգարեց քուէարկութեան կանոնաւորութիւնը եւ համոզուած չեմ որ ակադեմիան ձեռնհաս էր հաստատելու համար»: «Յապաղած» կը գտնէ հայ համայնքին հակազդեցութիւնը եւ կը ցաւի որ ան աւելի կանուխ չնախատեսեց դէպքը: Ժ. Տակրոնի համար, «Արձանագրութեանց եւ գրականութեան ակադեմիան» միակ ձեռնհաս հիմնարկն էր:

Եզրակացութեան մէջ, Ն. Վէյլ կը գրէ որ, խնդրոյ առարկայ չընելով հանդերձ Ժ. Վայնշթայնի օսմանեան պատմութեան ԺԵ. – ԺԸ. դարերու մասնագէտի հանգամանքը եւ չիւրացնելով անպայման «ժխտողականութեան» ամբաստանութիւններն անոնց, որոնք նման Իվ Թերնոնի կ'ուզեն որ «գիտական վիճարկում մը» բացուի «ժխտողի» որակումի ընդարձակումին շուրջ Շոայէն դուրս, կարգ մը մտաւորականներ մտահոգ են որ այս ընտրութիւնը «հաստատէ այն զգացումը որ Գոլէժ տը Ֆրանսը իր հաւանութիւնը կուտայ հայկական ցեղասպանութեան հաստատուած ճշմարտութեան առարկութեան»:

Այս վաւերացումէն առաջ, յօդուած մըն ալ լոյս տեսած էր «Լա Գրուա» օրաթերթին մէջ, ստորագրութեամբ Ալֆրէտ Կրոսէրի, խորագրուած «Du bon usage des interdits»:

Ա. Կրոսէր ծանօթ անուն է Հայերուն, հեղինակն է Վ. Տատրեանի «Հայկական ցեղասպանութեան պատմութիւն» հատորին յառաջաբանին: Զուրանար, անշուշտ ցեղասպանութիւնը բայց նման Վայնշթայնի մեթոտաներորդ ժամու պաշտպաններուն, կը մերժէ անոր ժխտողի դիրքը, չի ծածկեր որ ան սխալ գործած է Թուրք կառավարութեան պատասխանատուութիւնը մերժելով, երբ առնուազն երկու նախարարներու (Թալաաթ եւ Էնվէր) ըլնաջնջման որոշումը բացայայտ է, բայց փաստպաւր կը նկատէ ցեղասպանութիւն բառին բացակայութիւնը նոյնացնել ժխտողականութեան հետ: Եզրակացութեան մէջ, կը գտնէ որ յիշողութեան պաշտպանները պէտք չէ ճշմարտութեան պահանջին աւելցնեն պատիժը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՓՈԽ-ՆԱԽԱՐԱՐ ԱՐԾՐՈՒՆ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Փետրուար 9-ին, ժամը 15.30-ի շուրջ, Երեւան — Սեւան մայրուղիէն Նոր Հաճըն տանող ճամբուն կէս ամայի շրջանի մը մէջ գտնուած է Ներքին եւ Ապահովութեան փոխ-նախարար, ներքին զորքերու հրամանատար Ա. Մարգարեանի դիակը, հրազէնի երկու կրակոցի հետքով: Դէպքի վայրէն գտնուած են փամփուշտներ, զոհին ատրճանակը: Ճշդուած է դէպքին նախորդած ժամերուն փոխ-նախարարին կապ ունեցած անձերուն շրջանակը ու սկսած են հարցաքննութիւններ:

Ա. Մարգարեան անցեալ տարուան Յունուար 20-21-ի գիշերն ալ Աւանի մէջ անծանօթներու կրակոցներուն թիրախ եղած ու ոտքերէն վիրաւորուած էր: 40 տարեկան էր:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 9/10)

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԼՐՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՓՈՐՁԸ ԿԱՆԽՈՒԱԾ

Ներքին եւ Ապահովութեան նախարարութեան մամուլի հետ կապերու դրասենեակէն կատարուած յայտարարութեամբ մը տեղեկացուած է որ 1998-ին Երեւանի մէջ ձերբակալուած է Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան համակարգի նախկին զինուոր Անդրէ Երեմեան, Ատրպէյճանի յատուկ սպասարկութիւններուն ի նպաստ լրտեսութեան ամբաստանութեամբ: Դատի ընթացքին ամբաստանութիւնը հաստատուած ըլլալով հանդերձ, հոգեկան հիւանդութեան պատճառով փոխադրուած է հոգեբուժարան: Յայտարարութիւնը կ'ըսէ թէ Հայաստանի մէջ ադրբեջանական լրտեսութեան առաջին փորձը չէր այս մէկը:

⁂

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԲՈՂՈՔԻ ՑՈՅՑԸ

Համայնավար կուսակցութեան բողոքի չարաթուան, Փետրուար 9-ի ցոյցը տեղի ունեցած է Արաբկիրի շրջանին մէջ: Կրկնուած են կուսակցութեան նախագահ Ս. Բադալեանի շուրջ խմբուելու կոչերը եւ այն գաղափարը թէ ներկայի իշխանութիւնը ոչինչով կը տարբերի նախորդէն, մանաւանդ ելեկտրականութեան, հեռաձայնի գիներու տարապայման յաւելումով աւելի վատթարացուցած է ժողովուրդին վիճակը: Խաւսու քննադատուած է կրթական համակարգն ալ եւ ըսուած որ սունկի նման բազմացող համալսարաններուն, քոլէժներուն մէջ համատարած անգրագիտութիւն կը տիրէ:

⁂

ՀՌԱԿ-Ի ՄԷՋ ՆՈՐ ՊԱՌԱԿՏՈ՞ՒՄ

ՀՌԱԿ վարչութեան 15 անդամներէն 11-ին պահանջով Փետր. 6-ին քննարկուելէ ետք ատենապետ Ց. Կարապետեանի հաշուետուութիւնը, այս վերջինը հրաժարական ներկայացուցած է: Իրենց դիմումով ժողովը կասեցուցած է Հ. Դալլաքեանի եւ Գ. Գալստեանի անդամութիւնը: Վարչութեան նոյն նիստին որ տեւած է մինչեւ Փետր. 8 նոր ատենապետ ընտրուած է Ցարութիւն Առաքելեան, կազմուած է նոր դիւան:

Այսուհանդերձ, մարզային եւ տարածքային ակումբներու Փետր. 9-ի խորհրդակցութեան անհամաձայնութիւն յայտնուած է Ց. Կարապետեանի հրաժարականին եւ դատապարտուած են վարչութեան խումբ մը անդամներ որոնց անօրինական գործելակերպը ըսուած է որ կրնայ նոր պառակտումի առաջնորդել կուսակցութիւնը: Միաձայն առաջարկուած է հրաւիրել հանրապետական արտակարգ պատգամաւորական ժողով, կուսակցութեան բոլոր անդամներու երկու երրորդին գրաւոր պահանջով:

⁂

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆԸ

Փետրուար 8-ին պաշտօնատարներու փոփոխութիւններ կատարուած են Երեւանի քաղաքապետարանին մէջ: Պետական առեւտուրի տեսչութեան պետ նշանակուած է Սամուէլ Եգանեան, լրատուութեան բաժնի պետ՝ Վարդգէս Աւետիսեան: Լիլիթ Մելքոնեան ալ նշանակուած է քաղաքապետի խորհրդական:

⁂

ԻՒՆԷՍՔՕ-Ի ՏՆՕՐԷՆԸ ԿԸ ՊԱՏԱՍԽԱՆԷ Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻՆ

Ծանօթ է որ Նախիջեւանի Հին Ջուղայի գերեզմանատան մէջ քանդումի արարքներուն արգելք ըլլալու համար Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարը դիմած էր ԻՒՆԷՍՔՕ-ի գլխաւոր տնօրէնին: Ֆ. Մայոր պատասխանելով հաւաստած է որ քայլերու ձեռնարկուած է թէ՛ կատարուած բարբարոսութեան արգելք

(Շար.ը Դ. էջ)

ԾՈՎԻՆԱՐ ԳԵՒՈՆԵԱՆԻ ՏՈՔԹՈՐԱՅԻ ԱՒԱՐՏԱՃԱՌԸ ՍՈՐՊՈՆԻ ՄԷՋ

Գրեց՝ Ա. ՊԷՅԼԷՐԵԱՆ

Յունուար 25, Երկուշաբթի, ցերեկէ յետոյ, Սորպոնի Փարիզ 1 համալսարանի Ժան – Պաթիսթ Տիւրոզէլ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Ծովինար Գեւոնեանի տոքթորայի աւարտաճառին քննութիւնը: Ան աղջիկն է Սորպոնի պատմութեան նախկին դասախօս Անահիտ Տէր – Մինասեանի եղբօր՝ ֆրանսահայ գաղութին ծանօթ Terre & Culture կազմակերպութեան հիմնադիր Գեղամ Գեւոնեանի:

Ինչպէս ծանօթ է Հայկական հարցը միջազգային դիւանագիտութեան օրակարգին վրայ Սան – Սթէֆանոյի խաղաղութեան նախագաշինքով 1878 Մարտ 3-ին մուտք գործելէ եւ Պէրլինի դաշնագրով (1878 Յուլիս 13) պաշտօնապէս ճանաչում գտնելէ յետոյ, մինչեւ Լօզանի դաշնագրով (1923 Յուլիս 24) թաղումը, բազմաթիւ փուլերէ անցած է: Մօտաւորապէս կէս դարու շրջանի վերաբերեալ զանազան հանգրուանները վերջին երեսուն տարիներու ընթացքին պատմաբաններու լուրջ ուսումնասիրութեան առարկայ եղած են որոնք իրենց լուրջ ուսումնասիրութիւններով ընթերցողները կը լուսաբանեն: Բայց մեծ Եղեռնէն յետոյ երբ վերապրողները չկրցան իրենց ծննդավայրերը վերադառնալ ու իրենց պարտադրուեցաւ գաղթականի ճակատագրին համակերպիլ ինչպէ՞ս անոնք յաջողեցան իրենց գոյութիւնը ապահովել, ի՞նչ եղաւ Դաշնակից տէրութիւններու դիրքորոշումը երբ անոնք պատերազմի ընթացքին բազմիցս կը յայտարարէին որ յետ պատերազմի Հայ ժողովուրդը իր անկախութիւնը պիտի վերագտնէր, միջազգային մարդասիրական կազմակերպութիւնները որքանո՞վ եւ ի՞նչ միջոցներով կրցան Սուրիոյ եւ Միջագետքի անապատներուն մէջ ցրուած գաղթականներու խլեակներուն օգնել եւ զանոնք հաւաքել, ահա Հայկական Հարցի այս վերջին եւ պատմագիտական արխիւային տուեալներով շատ քիչ, եթէ ոչ բնաւ չուսումնասիրուած շրջանին կը վերաբերի Ծովինար Գեւոնեանի տոքթորայի աւարտաճառին նիւթը որուն խորագիրն է՝

Réfugiés et diplomatie humanitaire
les acteurs européens
et la scène proche-orientale
pendant l'entre-deux-guerres

***

Ժամը ճիշդ 14.30-ին, քննիչ յանձնախումբը – ժիւրին–ի ներկայութեան մօտ երեսուն ունկնդիրներու որոնք աւելի քան երեք ժամ հետեւեցան, քննադատութիւններու եւ հարցումփորձին, իր տեղը գրաւեց: Քննիչ յանձնախումբին անդամներն էին փրոֆ. Ռընէ Ժիրօ որ ստանձնած էր Գեւոնեանի աշխատութեան վերահսկողութեան պատասխանատուութիւնը, փրոֆ. Ռոպէր Ֆրանք – այս երկուքը Փարիզի թիւ 1 համալսարանի միջազգային յարաբերութիւններու դասախօսներ են–, փրոֆ. Ֆլէօրի՝ Ժընեւի համալսարանէն, փրոֆ. Անէթ Պէքէր՝ Լիլի համալսարանէն, եւ փրոֆ. Անտրէ Պուրժէ՝ աշխարհագէտ եւ այժմ Փարիզի Արեւելեան Լեզուներու Ընթիթիւի նախագահ որ ստանձնած էր քննիչ յանձնախումբի նախագահութիւնը:

Փրոֆ. Պուրժէ հրաւիրեց նախ Ծովինար Գեւոնեանը իր զեկուցումը ներկայացնելու: Տիկին Գեւոնեան շուրջ քսան վայրկեան տեւող իր զեկուցումով թուեց այն պատճառները որոնք իրեն այս նիւթին շուրջ ուսումնասիրութեան առիթը ներշնչած էին: Ան յիշեցուց թէ, վեց տարիներ առաջ, դարուս Բ. կիսամեակի վերջին տարիներուն գաղթականներու հարցին այժմէականութիւնը, մարդասիրական ոչ–կառավարական կազմակերպութիւններու գործունէութիւնը միջազգային դիւանագիտութեան վրայ յարատեւօրէն տեղ գրաւած էին եւ դեռ ալ տեղ կը գրաւեն, հետեւաբար այս գործունէութիւնը իր նպատակով, իր միջոցներով արդեօք նմանութեան եզրեր չունէ՞ր դարուս սկիզբին տեղի ունեցող Հայ եւ Ասորի ժողովուրդներու դէմ կատարուած ցեղասպանութեան հետեւանքով թափառական ու հայրենազուրկ դարձած գաղթականներու կացութեան հետ: Ա. համաշխարհային պատերազմէն յետոյ հիմնուած «Ազգերու Ընկերակցութիւնը» (Société des Nations) նոյն առաքելութիւնը չունէ՞ր արդեօք, ինչպէս այսօր ՄԱԿ-ը որ շուրջ կէս դարէ ի վեր կը ջանայ իր պաշտպանութեան տակ առնել պատերազմներու, ներքին կռիւներու հետեւանքով ակամայ գաղթական դարձած ժողովուրդները: Եթէ այսօր կան բազմաթիւ ոչ – կառավարական կազմակերպութիւններ որոնք աշխարհի ամէն կողմը կը փութան գաղթական ժողովուրդներու օգնել, Միջին - Արեւելքի Հայ եւ Ասորի գաղթական վերապրողներուն կամ տեղահանութեան պատճառաւ իրենց ծննդավայրերը լքելու պարտադրուած Յոյներուն ալ 1918-էն մինչեւ երեսունական թուականներու վերջը Ազգերու Ընկերակցութիւնը, միսիոնարական կազմակերպութիւնները եւ նաեւ մանաւանդ Միջազգային Կարմիր Խաչն է որ սոյն մարդասիրական առաքելութիւնը կատարեցին: Այս տրամաբանութիւնէն մեկնելով, ան Ժընեւի Ազգերու ընկերակցութեան դիւանները կը թղթատէ ուր գաղթականներու կացութեան մասին բազմաթիւ տեղեկութիւններ կը գտնուին ինչպէս երկար տարիներ առաջ մեր մի քանի այցելութիւններու ընթացքին հաստատած էինք: Բայց ինչ որ բոլորովին նորութիւն է եւ Ծովինար Գեւոնեան առիթը ունեցած է զանոնք տեսնելու Միջազգային Կարմիր Խաչի դիւաններն են որոնք կրնանք անվերապահօրէն ըսել թէ, մեր ժողովուրդը հետաքրքրող ուսումնասիրութեան մը համար առաջին անգամն է որ խուզարկումի առարկայ կ'ըլլան (1): Վերոյիշեալ դիւաններէն զատ ան թղթատած է նաեւ Միջազգային Աշխատանքի Գրասենեակի (Bureau International du Travail) դիւանները, սոյն կազմակերպութեան նախագահ Ալպէր Թոմայի Ժընեւի դիւանները եւ նաեւ Պօղոս Նուպար փաշայի գլխաւորած Ազգային Պատուիրակութեան դիւանները որոնց բնագիրները աւելի քան քառորդ դար առաջ Երեւան փոխադրուեցան, բայց միքրոֆիլմի օրինակ մը Փարիզի Նուպարեան Մատենադարանը պահ դրուեցաւ, ինչպէս ուրիշ օրինակ մը Նիւ – Եորքի Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնը:

Գեւոնեանի օգտագործած դիւաններու ցանկին մէջ անշուշտ առաջնահերթ տեղ կը գրաւեն Ֆրանսայի պետական դիւանները քանի որ Ա. մեծ պատերազմի նախօրօք ստորագրուած Սայքս - Փիքօ-ի գաղտնի համաձայնութիւնով (Մայիս 1916) Սուրիա եւ Լիբանան ֆրանսական հոգատարութեան պիտի ենթարկուէին: Շնորհաւորելի է որ ան մանաւանդ շուրջ քսան տարիներ առաջ Փարիզէն Նանթ փոխադրուած դիւանները եւս թղթատած է որոնք մանաւանդ գաղթականներու կենցաղը, դժուարութիւնները իրենց առօրեայ կեանքը ներկայացնող անհամար տեղեկութիւններ կը ներկայացնեն: Անոնք միաժամանակ կը փաստեն թէ ֆրանսական կառավարութեան Մերձաւոր – Արեւելքի քաղաքականութիւնը որքան երկդիմի եւ երբեմն ալ ներհակ եղած է մարդասիրական կազմակերպութիւն մը եղող Միջազգային Կարմիր Խաչի ընդգրկած քաղաքականութեան հետ: Հազարաւոր հայրենազուրկներ, առանց ազգութեան անցագրի, տեղափոխուելու անկարող, իրենց այս անստոյգ վիճակը մեծ մարդասէր Նանսէնի անունով յիշուող անցագրին շնորհիւ միայն վերջ պիտի գտնէր:

Յետ այս զեկուցումին, նախագահ փրոֆ. Պուրժէ խօսքը տուաւ փրոֆ. Ժիրօյի, որու ինչպէս ըսինք պատասխանատուութեան տակ պատրաստուած էր այս ուսումնասիրութիւնը: Ան գրուատիքով արտայայտուեցաւ Գեւոնեանի աշխատութեան մասին որ միաժամանակ այժմէական նման հարցերու եւս պատասխան կու տայ: Ժիրօ ուզեց կէտերու մէջ ամփոփել այս ուսումնասիրութեան դաշտը ինչպէս քրիստոնեայ Յոյներու եւ մահմետական Թուրքերու փոխանակումը որ Սեւ ծովեայ նահանգներու առնուազն երկու հազարամեայ Յոյն բնակչութեան ներկայութեան վերջ տուաւ, Միջազգային Կարմիր Խաչի Միջին – Արեւելքի գաղթականներու օգնութեան համար առած նախաձեռնութիւնները, Նանսէնի մարդասիրական գործունէութիւնը որ ի վերջոյ իր խոր հիասթափումով պիտի վերջանայ, Դանիացի միսիոնարուհի Քարէն Եփփէի գործունէութիւնը եւայլն: Ժիրօ մանաւանդ իր գոհունակութիւնը յայտնեց որ սոյն ուսումնասիրութիւնը կրնայ ունենալ իր բարերար ազդեցութիւնը մեր ժամանակներուն տեղի ունեցող գաղթականական ճգնաժամերու հարցերուն իբր փորձառութեան օրինակ մը:

Երկրորդ խօսքը տուաւ փրոֆ. Անէթ Պէքէր: Ան յատկապէս շեշտեց թէ հետաքրքրական պիտի ըլլար Վատիկանի դիւանները եւս թղթատել որոնք այժմ մինչեւ 1922 թուականը մատչելի են (2): Յետոյ ան առաջարկեց որ ուսումնասիրութեան մէջ յիշուող անձերուն մասին աւելորդ պիտի չըլլար առաջին իսկ առիթով հակիրճ կերպով կենսագրականը ներկայացնել (3): Պէքէր ըսաւ նաեւ թէ «եթէ դուք բազմիցս Հայկական ցեղասպանութիւնը կը յիշէք, մինչդեռ այդ ժամանակ այդ բառը դեռ չէր գործածուէր»: Ըստ մեզի սա աւելորդ դիտողութիւն մըն էր եւ անտեղի քանի որ Հայ ժողովուրդի տեղահանութեան «իբր թէ անմեղ» անունին տակ կատարուածը ոչ մէկ կասկած չի ձգեր իր թաքուն նպատակին մասին:

Ժամը 16-ին քառորդ ժամ դադարէ մը յետոյ, նախագահ Պուրժէ խօսքը տուաւ փրոֆ. Ֆլէօրի-ի: Ըստ մեզի Ֆլէօրի կարեւոր մեկնաբանութիւններ կատարեց ուսումնասիրութեան տուեալներուն վրայ յենլով» Զոր օրինակ ան յայտարարեց թէ մեծ տէրութիւնները փոխանակ Հայերու, Ասորիներու եւ Յոյներու դահիճը պատժելու իրենց շահերը նկատի առնելով զայն վերակենդանացուցին ինչ որ լրիւ ճշմարտութիւն մըն է: Ան մանաւանդ դիտել տուաւ թէ մինչ Անգլիացիները ձեռքերնին քաշեցին եւ հրաժարեցան գաղթականներու վիճակով հետաքրքրուելէ, Ֆրանսացիները Սուրիոյ եւ Լիբանանի տիրանալէ յետոյ ամբողջ պատասխանատուութիւնը ստանձնեցին, բայց դժուար հաշիւներէ տարուելով հայրենազուրկ գաղթականներու կացութիւնը չկրցաւ շուտով բարելաւուիլ: Ֆլէօրի թելադրեց Մոսկուայի դիւանները եւս տեսնել որոնք վստահաբար պիտի կարենան լուսաբանել թէ ինչո՞ւ Սովետները նախապէս Թրքասէր քաղաքականութիւն մը վարելէ յետոյ, յետագային Հայասէր քաղաքականութիւն մը ընդգրկեցին: Արդեօք եզրակացուց ան, «անոր նպատակը Արեւմուտքէն փոխառութիւն մը ակնկալել չէ՞ր»: Ֆլէօրի դիտել տուաւ թէ փոքրամասնութիւններու վերաբերեալ ցուցակներ չկային, զոր օրինակ զինադադարէն յետոյ որքան Փոքր Ասիոյ մէջ եւ որքա՞ն Սուրիոյ եւ Լիբանանի ճամբարներուն վրայ Հայեր մնացած էին ինչպէս նաեւ Ասորիներ կամ Յոյներ: Ան յիշեցուց նաեւ թէ երբ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը լաիք պետութիւն մը եղաւ փոքրամասնութիւններու վիճակը կ'արժէր աւելի խոր ուսումնասիրութեան առարկայ ընել:

Վերջընթեր խօսքը առաւ փրոֆ. Ֆրանք: Ան գնահատանքով արտայայտուեցաւ Ծովինար Գեւոնեանի ուսումնասիրութեան վրայ որ մանրամասնօրէն եւ բծախնդրութեամբ պատրաստուած է իր աշխատութիւնը: Ֆրանք զայն նկատեց այս ճիւղին մէջ առաջնորդ ուսումնասիրութիւն մը, ինչ որ ինչպէս վերեւ ըսինք արդէն, լրիւ ճշմարտութիւն է: «Թէպէտ ըսաւ բազմաթիւ գրքեր թղթատած էք, բայց միջազգային օրէնքներու վերաբերեալ հրատարակութիւններէն քիչ օգտուած էք: Սոյն աշխատութեան մէջ կարելի է նկատել բազմաթիւ նիւթեր ինչպէս Հայերը եւ մարդասիրական դիւանագիտութիւնը, Ասորիները, Յոյները եւայլն»: Ֆրանք մանաւանդ գնահատանքով արտայայտուեցաւ որ այսքան ընդարձակ աշխատութիւն մը գրացանկով միասին (990 էջ) այսքան կարճ ժամանակի մը մէջ յաջողած է պատրաստել:

Վերջին խօսքը առնողը եղաւ փրոֆ. Պուրժէ որ նախ ըսաւ թէ ինք աշխարհագէտ է հետեւաբար իր դիտողութիւնը աւելի այդ մարզին մէջ պիտի ըլլայ: Պուրժէ նախ աշխարհագրական քարտէսները թերի գտաւ եւ թելադրեց զանոնք հրատարակութենէ առաջ կատարելագործել: Ան եւս 1918-էն 1938-ի միջեւ Միջին - Արեւելքի քաղաքականութեան մասին պատասխանատու, պաշտօններ գրաւող դիւանագէտներուն կենսագրականին մասին աւելի տեղեկութիւններու անհրաժեշտութիւնը կրկնեց ինչպէս փրոֆ. Պէքէր: Ի վերջոյ, Պուրժէ աւելցուց որ «այս աշխատութիւնը որ կրնայ մարդասիրական կազմակերպութիւններու գործունէութեան վրայ լոյս սփռել երկու պատերազմներու միջեւ (1918-էն 1938 տարիները) պատմագիտական աշխարհի բերած իր նպաստը օրինակելի ընելու համար աւելորդ պիտի չըլլայ կէս էջի մէջ նաեւ ամփոփել այսօրուան յուզող միջազգային հարցեր որպէսզի այժմու պատասխանատուներ նախորդներու փորձառութիւնէն օգտուին»:

Ծովինար Գեւոնեան ժիւրիի իւրաքանչիւր անդամին, իր հարցափորձէն յետոյ հակիրճ կերպով անհրաժեշտ բացատրութիւնը տուած էր: Այնուհետեւ, ժիւրիի անդամները առանձնացան իրենց որոշումը հաղորդելու համար:

Փրոֆ. Պուրժէ, քիչ յետոյ ի ներկայութեան բոլորին, Ծովինար Գեւոնեանը շնորհաւորեց յայտնելով թէ քննիչ յանձնախումբը միաձայնութեամբ զայն արժանի նկատած է «շատ պատուաբեր» աստիճանով Սորպոնի Փարիզ 1 համալսարանի պատմական գիտութիւններու տոքթորի վկայականին: Յետ այս պաշտօնական յայտարարութեան ներկաները պատուասիրուեցան զովացուցիչներով:

Մեր ջերմ շնորհաւորութիւնները Ծովինար Գեւոնեանի: Կը յուսանք թէ իր ուսումնասիրութիւնը վերոյիշեալ երկրորդական թերիները նկատի առնելով փութով լոյս կը տեսնէ:

(1) Միջազգային Կարմիր խաչի Կեդրոնը 1993-ին է միայն պրպտողներու առջեւ իր դիւանները կը բանայ:

(2) Վատիկանի դիւանները մինչեւ 15 տարի առաջ կարելի չէր 1877-էն յետոյ տեսնել: Մենք անձնօք մասնաւոր արտօնութիւնով մինչեւ 90-ական թուականներու սկիզբը տեսած էինք:

(3) Եւ ոչ թէ հատորին վերջերը ինչպէս Ալպէր Թոմայի պարագան որ էջ 625-ի մէջ կը յիշուի:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԻՒԱՆԴ ԵՄ, ԲԱՐԻ ԱՐԵՒ

Միսաք Մեծարենց, երբ գրի կ'առնէր Սկիւտարի Սոխակ Դուրեանի յիշատակին նուիրուած քերթուած մը, բնաւ գաղափար ունէ՞ր արդեօք որ իր ճակատագիրն ալ բոլորովին տարբեր պիտի չըլլար Պետրոս Դուրեանի ճակատագրէն: Հաւանաբար գաղափար չունէր: Քերթուածը մեծ բան մը չէ, բայց մեր սրտին մէջ բան մը կը խաղցնէ, երբ կը կարդանք այդ քերթուածէն պատահաբար ընտրուած տողեր...

Լուռ, մարմարակերտ դամբանին խորէն,
հանճարի աչքերն անձայն կը նային,
... մեռաւ խանդավառ սէրերն երգելէն:
... յոյզով մեռաւ ան, յուշքով կ'ապրի դեռ
ծառերուն նման, որ թարմ ու դալար,
իր գերեզմանէն կ'ելլեն հովն ի վեր:

Մեծարենց, երբ իր առաջին տաղերը գրի կ'առնէր, անշուշտ չէր գիտեր թէ իր ալ ճակատագիրը տարբեր պիտի չըլլար Դուրեանի ճակատագրէն: Բայց անոր ալ ճակտին գրուած էր կեանքէն շատ կանուխ հրաժեշտ առնել՝ իր «խանդավառ սէրերը երգելէն»: Մեծարենցի բանաստեղծութեան մէջ մահուան մղձաւանջը յաճախանք մը չէ, բայց ան ալ ի վերջոյ հասկցաւ որ բարի աստղի տակ ծնած չէր: Որովհետեւ գիտէր թէ հիւանդ էր:

Ան որ գիտէ թէ անբուժելիօրէն հիւանդ է, կը նմանի մահուան դատապարտուած յանցագործի մը, որ ամէն բոպէ սոսկումով կը սպասէ մահավճիռի գործադրութեան: Երկուքն ալ խցիկի մը մէջ բանտարկուած են ու խցիկին պատուհանէն կը նային արեւուն, զոր շուտով պիտի կորսնցնեն: Միայն թէ մէկը յանցանք մը գործած է ու այդ պատճառաւ է որ պիտի կորսնցնէ արեւը: Իսկ միւսը անմեղ է: Ուստի թերեւս քիչ մը աւելի կը տառապի, քիչ մը աւելի կը մաշի ու կը դողայ: Կրնա՞նք արդեօք չյուզուիլ երբ կը լսենք Մեծարենցը որ խցիկի պատուհանէն արեւուն կը նայի ու կը պաղատի.

Քիչ մըն ալ դեռ,
ա՛հ, շողա՛, շողա՛, բարի արեւ,
հիւանդ եմ...:
վերջին անգամ մըն ալ,
դեռ իրիկուն չեղած,
ու դեռ տամուկ գիշերին վիհուկը
գիս չընդգրկած,
վերջին անգամ մըն ալ,
փարէ հոգւոյս խանդաբորբ ու
կաթոգին.
հիւանդ եմ, բարի արեւ, շողա՛, շողա՛:

Ինչպիսի մաքուր ու անմեղ աղերսանք

մը կայ այս տողերուն մէջ. «բարի արեւ, հիւանդ եմ, շողա՛»: Արեւը բարի՞ է խաղաղ. Ան բացատրութիւններ կ'ընէ՞ արդեօք իրեն պէտք ունեցող անբախտ մարդոց: Քիչ մը աւելի տաքուկ կը դառնա՞յ հիւանդին նկատմամբ, քիչ մը աւելի շատ կը տաքցնէ՞ հիւանդին հոգին, քիչ մը աւելի ուժեղ կը շողա՞յ հիւանդին աչքերուն համար: Ո՛չ: Բացատրութիւն չունի: Արեւին հոգը չէ: Արեւը այն անհասանելի ու հպարտ գեղուհին է, որ անգութ ու անտարբեր, կ'անցնի կ'երթայ իրեն համար հոգի տուողներու առջեւէն: Ան հըպարտօրէն իր գեղեցկութիւնը կը ցանէ ու կ'երթայ առանց ակնարկ մը նետելու բոլոր անոնց վրայ որոնք կը յարձակին այդ գեղեցկութիւններուն վրայ ու փշուր մը խլել կ'ուզեն անոնցմէ: Եւ միայն Մեծարենցի նման սիրահար բանաստեղծն է որ յուսահատօրէն պիտի կարենայ «բարի» յորջորջել այդ արեւը:

Մեր վաղամեռիկ բանաստեղծները, ընդհանրապէս Թոքախտի զոհ՝ թերեւս նաեւ ընդհանրապէս իրենց ամենագեղեցիկ տողերը Թոքախտի պարտական՝ կըրցած են ընդհանրապէս բարձր պահել իրենց հիւանդ արուեստագէտի արժանապատուութիւնը եւ աժան լալկանութեան չեն յանձնուած: Անոնց տողերուն մէջ կայ հպարտ համակերպում մը: Կը գանգատին, բայց չեն լար; իրենց բախտը կ'անիծեն, բայց ծնրադիր կեանք չեն մուրար: Ոմանք մինչեւ իսկ կ'արհամարհեն ճակատագիր ու ապարէնց կը կարդան անոր: Զգացա՞ծ են որ վերջին հաշուով անոնք պիտի ծակեն մահը ու պիտի անցնին անկէ անդին, դէպի անմահութիւն: Մատթէոս Զարիֆեանի ալ տողերուն մէջ մենք այդ արհամարհանքը կը գտնենք ճակատագրին դէմ:

Ցաւիս խորքէն, տե՛ս, ճակատագիր,
Անսահման ծիծաղ մ'ունիմ քեզի դէմ,
Գիտցի՛ր որ նորէն քեզ կ'արհամարհեմ,
Զկարծես թէ ալ զիս կործանեցիր...:

Բանաստեղծական քիչ մը Թոյլ այս տողերը, որոնք թերեւս անշուք կրնան մնալ Զարիֆեանի այնքան գեղեցիկ ուրիշ տողերուն քով, իրենց ուժը կ'առնեն բանաստեղծին հպարտ կեցուածքէն; Բանաստեղծը չի փախնար, կամ այդպէս կը ձեւացնէ:

Ի զուր կը թափես մոխիր արտիս վրայ:

Այդ մոխիրը պիտի չկարենայ ծածկել «անհունէն իջած ճառագայթը որ կայ բանաստեղծին սրտին մէջ»: Արդարեւ ճառագայթ կայ բանաստեղծին սրտին մէջ: Աստուածներ կան հոն, երկինքէն իջած: Եւ, ինչպէս կ'ըսէ ինք, իր ցաւին խորերէն այդ Աստուածներն են որ կ'երգեն: Այլեւս ո՞ր մոխիրը պիտի կարենայ մըթագնել «արշալոյսի չափ պայծառ ճակատը բանաստեղծին»:

Ես որքա՛ն կրնամ տխրիլ անդրադառնալով այս վաղամեռիկ տղոց ճակատագրին:

Ռ. Հ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԱՋՈՂ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ

Յունուարի 31-ին, Կիրակին եղաւ գեղարուեստական բեղուն օր մը Լիոնի հայութեան համար:

Այդ օրը, Վիէնի՝ Կորիս, Լիոնի՝ Տաւիղ ու Վիլէօրպանի Սասուն պարախումբերը ելոյթ ունեցան, միասնաբար, Տէսինի Թոփալեան Մշակոյթի Կեդրոնին մէջ, մասնակցութեամբ Սպիտակ երաժշտական համոյթին:

«Հայկական գոյները» մկրտուած այս ձեռնարկը արգասիքն էր Լիոնի Մարգարեան – Փափազեան դպրոցի ծնողական Միութեան ջանքերուն, որ անգամ մը եւս իր ուժերը կեդրոնացուցած էր ի նպաստ Հայ դպրոցին:

Եւ այս առընչութեամբ, բազմաթիւ էին ներկայ պատասխանողները որոնք յետմիջօրէի առաջին պահերուն արդէն՝ գրաւած էին ամբողջ դահլիճը, մօտ եօթը հարիւր հոգի, ու շատեր՝ որոնք յայտագրին հետեւեցան յոտնկայս:

Գեղեցիկ երգահանդէս մըն էր, ուրեմն, ընդելուզուած աւանդական գոյներով. երգեր, նուագներ ու պարեր՝ մերթ ազգագրական ու գիւղական, մերթ նազելի կամ հովուական, որոնք առատօրէն լեցուցին թատերաբեմը:

Իւրաքանչիւրը կը պարունակէր խորհրդանիշ մը հայ անցեալէն զոր հանդիսավար Վարդէն Խաչիճեան, իր կարգին բանաստեղծական ու գրական երանգներով կը ներկայացնէր սրահին: Իր արտասանած «Կանգ ու կը մնաք» էջը դեռ աւելի խանդավառեց ներկաներուն տրամադրութիւնը:

Ու այս մթնոլորտին մէջ, բեմ բարձրացաւ հիւր մը՝ Գագիկ Մուրատեան որ իր քամանչայով առեղծեց յուզումի նուրբ վայրկեաններ: Հանդիսասրահը պատասխանեց իրեն գնահատանքի ծափահարութիւններով:

Որպէս հանդէսի վերջաբան, երգչուհի Սիլվա Գարայովհաննէսեան ու յայտագրի բոլոր դերակատարները մեկնաբանեցին միասնաբար Հայ հերոսներու կարօտի երգը՝ Գետաշէն:

Մեկնումի պահուն, ծափահարութիւններով ընկերացած, բեմ հրաւիրուեցան երեք պարախումբերու ղեկավարները՝ Տիկին Անահիտ Ալփ (Տաւիղ), Նատին Կարապետեան (Կորիս), Ռուբիկ Աստուածատուրեան (Սասուն) ու պարուսոյց՝ Ժիրայր Մատիլեան՝ Փարիզէն:

Վ. Խաչիճեան իր խորհրդածութիւններուն մէջ լսած էր. «Ազգի մը յառաջդիմութեան միակ երաշխիքն է մշակոյթը՝ որ կը կռանէ իր քանդակը պատմութեան վրայ»:

ՎԱՐԴԱՆ

ՎԻԷՆ՝ ՀԱՐՈՒՍՏ ՅՈՒՆՈՒԱՐ ԱՄԻՍ ՄԸ

Այս տարի եւս, Վիէնի գաղութը չափազանց հարուստ Յունուար ամիս մը ապրեցաւ, հանդիսութիւններով եւ զանազան ձեռնարկներով լեցուն:

ԾՆՆԴԵԱՆ ՏՕՆԸ

Մնայուն հոգեւոր հովիւի բացակայութեան պատճառով, Ծննդեան պատարագը մատուցուեցաւ Յունուար 10-ին Սուրբ Թէօտորոս եկեղեցիին մէջ: Պատարագին հետեւեցաւ «Ջրօրհնէք»ի աւանդական արարողութիւնը: Կրօնական հանդիսութեանց յաջորդեցին աւելի «երկրային» եւ աշխարհիկ խրախճանքներ. այսպէս, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ հաւաքուած բազմութիւնը, Կարապետ աբեղային եւ ծխական խորհուրդին շուրջ համախմբըւած, սիրոյ բաժակով մը Նոր Տարին եւ Ծնունդը դիմաւորեց:

Մէկ օր առաջ, հաստատուած սովորութեան համաձայն, քաղաքիս Հայ Առաքելական եւ Սէնթ Անտրէ –Լը– Պայ կաթողիկէ համայնքները միասնաբար ողեկոչած էին «Աստուածայայտնութեան» տօնը: Օրուան պատարագիչն ու քարոզիչն էր Հայր Թիէռի Մոլառ: Երգեցողութեան իրենց մասնակցութիւնը կը բերէին հայ համայնքին Դպրաց դասէն՝ Գաբրիէլ Ջելէպեան, Հայկ Միզեան, Սուքիաս Սուքիասեան, Պետրոս Օզումուշեան եւ Համբարձում սարկաւագ Հաճընեան: Արարողութեան ընթացքին, հայկական հոգեւոր երգերէն զատ լսուեցան նաեւ պատարագէն մէջբերուած աղօթքներ Ֆրանսերէն թարգմանուած:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏՕՆԱԾԱՌԸ

Վիէնի մէջ զուգահեռ կը գործեն երկու միօրեայ վարժարաններ ուր քանի մը տասնեակ մանուկներ կը հետեւին կազմակերպուած հայերէնի դասընթացքներուն: Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչին հովանաւորած դպրոցին տօնածառը տեղի ունեցաւ Յունուար 17-ին, քաղաքային Թատրոնին սրահին մէջ, Հայկական Բարեգործական Ընդհ. Միութեան դպրոցինն ալ Յունուար 31-ին Խ. Աբովեան ակումբին մէջ: Երկուքն ալ անցան խանդավառ մթնոլորտի մէջ, ծնողքներէ եւ համակիրներէ կազմուած հանրութիւններու առջեւ: Երախաներուն ներկայացուցած գեղարուեստական բաժինէն յետոյ Կաղանդ Պապան իր պարտականութիւնը կատարեց իւրաքանչիւրին հասցնելով աւանդական նուէրներն ու քաղցրեղէնները:

ՀՈԳԵՒՈՐ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Հայ հոգեւոր երաժշտութեան մասին խօսելու ժամանակ, շատերուն շուրթներուն վրայ ինքնաբերաբար կուգան Կոմիտասի եւ Եկմալեանի անունները: Բոլորին միտքերուն մէջ կան անշուշտ անոնց մշակած բազմաձայն պատարագներն ու շարականները: Գիտէ՞ք ոչ ոք կը յիշէ այլեւս որ դարեր շարունակ հայ հոգեւոր երաժըշտութիւնը միաձայն եղած է, օժտուած միայն ձայնապահութեան համակարգէ մը: Այս հինաւուրց ժառանգը կորսուած է նոյնիսկ Պոլսոյ կամ Երուսաղէմի աւանդապահ շրջանակներուն մէջ: Փարիզի մէջ հաստատուած նախկին Պոլսեցի մը՝ Արամ Քերովբեան, տարիներէ ի վեր լծուած է այդ աւանդին վերականգնման գործին. Արամ Քերովբեան, «ԱԿՆ» համոյթը կազմելու համար տասը երիտասարդներ հաւաքած է եւ իսկական դըպրանոց մը հիմնած: Անոնցմէ մէկ մասը մարզուած երաժիշտներ են, մէկ մասն ալ պարզ «սիրողներ»: Երկսեռ խումբին անդամներուն մէջ կը գտնուին արտասահմանէն եւ Ֆրանսայէն հայ երիտասարդներ, եւ անգամ «բնիկ» մը ... Խումբը բազմաթիւ փառատօններու մասնակցած է՝ Փարիզ, Սիլվանէս, Լոնտոն, Վենետիկ, Լիկիւժէ:

Յունուար 24-ին, Վիէնի մօտ գտնուող Լէ Ռոշ Տը Գոնտրիէօ-ի Սուրբ Նիկողայոս Եկեղեցւոյ մէջ Փարիզի «ԱԿՆ» համոյթը ելոյթ կ'ունենար հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ: Ունկնդիրներուն շարքերու մէջ կը գտնուէին Հայրապետական պատուիրակի փոխանորդ՝ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան, Կարապետ աբեղայ Յարութիւնեան, Տիկին Վալլա՝ քաղաքապետ, Մշակութային յանձնախումբին պատասխանատու Պեռնար Վալվերտ, եւ այլ անձնաւորութիւններ:

Համերգը համագործակցաբար կազմակերպած էին Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Վիէնի ծխական խորհուրդը, Լէ Ռոշ Տը Գոնտրիէօ-ի Թաղապետութիւնն ու կաթողիկէ համայնքը:

Մօտ մէկ ու կէս ժամ տեւող յայտագիրի մը ընթացքին, խումբին անդամները լըսարանը գրաւեցին շնորհիւ իրենց նուրբ ձայներով երգած շարականներուն: Յայտագիրը կազմուած էր Ապաշխարութեան, Արեւագալի, Ծաղկազարդի եւ Յարութեան շարականներէ: Այսպէս, խորապէս ինքնամփոփուած մթնոլորտի մը մէջ, ներկաները կարողացան գնահատել դպիրներուն եւ իրենց ղեկավարին կատարած յաջող աշխատանքը որ իրաւի եզակի կը մնայ ցայսօր, թէ Հայաստանի եւ թէ ալ Սփիւռքի մէջ: Այս առթիւ խումբը կազմուած էր տասը դպիրներէ՝ Ա. Տէկէէրեան, Յ. Խաչատուրեան, Ժ. Տէր - Յարութիւնեան, Գ. Ալլահվերտեան, Ա. Գրիգորեան, Վ. Քերովբեան, Ա. Քերովբեան, Դ. Պօնարտօ, Ժ. Զոլաքեան, Է. Զարդարեան:

«ԱԿՆ» խումբին անդամները ծափահարութիւններու երկար ալիքի մը արժանացան եւ հանրութեան խնդրանքով կրկին խորան բարձրացան եւ Մ. Տէր - Մարգարեանին նկարած Աստուածամօր սրբապատկերին առջեւ այս անգամ «Մայր Սուրբ» քարոզը մեկնաբանեցին: Ներկայացումը վերջ գտաւ եկեղեցւոյ հոգաբարձու Պր. Պուլթէի շնորհակալական խօսքով:

Համերգէն անմիջապէս յետոյ, Լէ Ռոշ Տը Գոնտրիէօ-ի նախկին հոգեւոր հովիւ Հայր Անտրէ Կալլիֆէ հանրութեան ներկայացուց Մ. Տէր - Մարգարեանին ձեռքով նկարուած որմնանկարները:

Հուսկ հիւրերէն շատերը հաւաքուեցան քաղաքապետարանին սրահին մէջ Թաղապետութեան կազմակերպած ընդունելութեան մասնակցելու համար: Այստեղ եւս փոխանակուեցան ողջոյնի եւ շնորհակալութեան ջերմ խօսքեր քաղաքապետուհիին եւ հոգաբարձութեան կողմէ: Հայ Մշակոյթն ու Պատմութիւնը ծանօթացնելու համար, Վիէնի ծխական խորհուրդին անունով երկու գեղեցիկ հատորներ յանձնուեցան քաղաքային եւ ծխական զոյգ գրադարաններուն:

ԿՈՐԻՆ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Նուռ եկար իմ կողմը.

- Կանչէ այդ տղային, անուն հարցուր, մօտդ գրէ, որ յետոյ ինծի տաս...

Բարձրանալով բեմ, նախ շատ լըջօրէն ներողութիւն խնդրեցի երեխաներից.

- Ներողութիւն պիտի խնդրեմ ձեզնից, որ ձեզ հետ խօսելու համար չպատրաստուեցայ: Թուաքալի բաներ չէի ուզեր ըսել...

Այս «Թուաքալ»ի վրայ դահլիճը աշխուժացաւ:

- Դուք աշակերտներն էք դպրոցի մը, որ իմ հրնդեր Եղիշէ Չարենցի անունը կը կրէ: Դուք գիտէք, թէ ով է Եղիշէ Չարենցը, կը կարդաք իր գրութիւններ: Ֆրեզնոյի մէջ իմ դպրոց Էմըրսընի անունը կը կրէր, բայց ոչ մէկը մեզի չըսաւ, թէ Էմըրսըն ով է, յետոյ իմացայ, որ հրաշալի գրագէտ է...

Դպրոցի դահլիճը լեփ-լեցուն էր: Դռները փակել էին եւ այլեւս ոչ ոքի ներս չէին թողնում: Միջանցքի աղմուկից ըզգացւում էր, որ դրսում աշակերտութիւն է հաւաքուել եւ ուզում է ներս գալ: Ընդհատեցի խօսքդ եւ ասացի.

- Դռներ բացէք, թող բոլոր ներս գան, հոն տեղ կայ, թող գան, կայնին...

Դռները բացին, աշակերտութիւնը խուժեց ներս ու լցրեց անցումները:

Շարունակեցի.

- Մեր հայրենիք քարի երկիր է, քար զօրութեան նշան է: Ես եկայ, տեսայ Գեղարդ, Գառնի, Զուարթնոց... Հասկցայ, որ հին Հայեր՝ այստեղ քարերու դէմ կռուած են: Հիմա ալ ձեր հայրեր կը կռուին: Դուք ալ պիտի կռուիք, կռուիք այն քարերուն դէմ, որ դուրսն են եւ այն քարերուն դէմ, որ ներսն են, ձեր հոգիներուն մէջ...

Այս վերջին նախադասութեան մէջ քո էութիւնն է, մարդու ինքնակատարելագործման քո մեծ ու պայծառ երազանքը... «Ամէն մարդ իր մէջ մի ամբողջ աշխարհ է կրում եւ կարող է այն վերակառուցել», «Ես երբեմն մտածում եմ, որ աշխարհում ամէն ինչ պիտի բոլորովին այլ կերպ լինի: Երկրի վրայ պիտի աւելի լաւ լինի, եւ մարդիկ պիտի աւելի լաւ լինեն, եւ աշխարհում ամէն ինչ պիտի կատարուի ոչ այնպէս, ինչպէս կատարւում է: Աւելի լաւ»...

Դու հաւատում ես, այո, մարդու ինքնակատարելագործմանը եւ այստեղ Թոլսթոյի աշակերտն ես դու:

Եւ ոչ միայն աշակերտը, նրա երկրպագուն ես:

Մի անգամ հարց տուին.

- Ո՞ւմ էք աւելի շատ սիրում, Պալզաքի՞ն, թէ Տիքընսին...

- Թոլսթոյին...

- Տոսթոեւսկո՞ւն, թէ Թոլսթոյին...

- Թոլսթոյին... Թոլսթոյ աշխարհքն է, տիեզերքն է, սէրն է...

«Եթէ գտնուեն մարդիկ, որոնք ձեզ ասեն, թէ... համբոյրները յիմարների համար են, պատասխանէք՝ սուտ է դա: Եթէ նրանք ձեզ ասեն, թէ պաշտելը բըթամիտների գործն է, նրանց շան որդիներ անուանէք եւ ասէք, որ նրանք սըտում են: Նրանք ձեզ կ'ասեն՝ քնքշանքը թուլութիւն է, իսկ դուք պատասխանէք՝ դուք տղամարդիկ չէք: Նրանք ձեզ կ'ասեն՝ ցաւն աւելի բարձր է, քան վայելքը, պատասխանէք՝ ոչ, ընդհակառակն է: Լաւը - սէրն է: Վատը վերջ չէ դեռ, դա պարզապէս խոչընդոտ է: Ամէն ճըշմարիտ բան անմահ է: Ոչինչ այնքան ճըշմարիտ չէ, որքան սէրը... Սէրը ամենայն ինչի գագաթն է: Դա բարձրագոյն մեծութիւն է, մէկը եւ միակը»...

Սէրը...

Քո մարդկային շաղախն է դա, քո ըստեղծագործութեան էութիւնը, քո բոլոր գործերի մէջ ծայրէ ծայր ծփացող լոյսը...

Եւ ահա Չարենցի անուան դպրոցի դահլիճի բեմում կանգնած, հարց տուիր.

- Այս շէնք ջերմութիւն ուսկի՞ց կ'առնէ...

Ցոյց տուին ջեռուցման մարտկոցները:

Խորամանկ ժպտացիր:

- Ո՛չ, - մատնացոյց արիր ուսուցիչներին, - ձեզմէ կ'առնէ, ձեր սրտէն, ձեր սիրուց կ'առնէ...

(Շար. 47)

(Շար. Ա. էջէն)

ըլլալու, թէ՛ յետագայ նման արարքներ կանխելու համար: Նամակը կը յայտնէ թէ կազմակերպութիւնը հայկական մշակութային ժառանգութիւնը նկատի ունի որպէս ամբողջ մարդկութեան կարեւոր մէկ մասը:

⁂

ՊԱՏԱՆԻ ՊԱՐՈՂՆԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Յունուարի վերջին Լօզանի մէջ տեղի ունեցած է պարարուեստի վարժարաններու ուսանողներու միջազգային մրցում մը որուն չորս յաղթականներէն եղած է երեւանցի Դաւիթ Կարապետեան: Միւս երեքէն երկուքը ճափոնցի են, մէկը՝ Աւստրալիացի: Յաջողութիւն ձեռք ձգած են Լուկաշ Աբրահամեան եւ Վահէ Մարտիրոսեան եւս որոնք իրաւունք ստացած են տարի մը իրենց ուսումը շարունակելու Ցիւրիխի պարարուեստի վարժարանին մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՄՈՆԻԻ հովիտին մէջ (Ֆրանսական Ալպեաններ) անակնկալ ձիւնահիւս մը առած տարած է 18 շալէներ: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 10 մեռեալ կար, վիրաւորներ եւ անհետացածներ: Կարելիութեան սահմաններուն մէջ, այլ շալէներու բնակիչներ տեղափոխուած են: Կացութիւնը միշտ մտահոգիչ կը նկատուէր, օգնութեան աշխատանքներն ալ շատ դժուար են:

ԵՐԵՔ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐ՝ Լ. Ֆապիուս, Ժորժինա Տիւֆուա եւ Էտմոն Հերվէ դատուիլ սկսան Փետրուար 9-ին, Հանրապետութեան Արդարադատութեան Ատեանին առջեւ, բայց, մթնոլորտը շատ ծանր է, տուժող կողմ չկայ. անոնք միայն որպէս վկայ կրնան ներկայանալ եւ անոնցմէ մէկը որուն երկու զաւակները մեռած են վարակուած արեան հետեւանքով, խեղկատակութիւն կ՚որակէր առաջին նիստն իսկ:

ՔԻՒՐՏ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ պիտի կարենայ ժողով գումարել Սպանիոյ Պասք շրջանը, տեղւոյն Խորհրդարանը, ուր կը տիրապետեն չափաւոր ազգայնականներ եւ ԷԹԱ-ի մօտ անկախապաշտներ, արտօնած է այս ժողովը հակառակ Թուրքիոյ բողոքներուն: Քիւրտ աքսորեալ Խորհրդարանը հիմնուած է 1995-ին Լա Հէյ եւ վերջին անգամ նիստ գումարած էր Հռոմ:

ՇՐԻՕՏԻՐ փափուկ կացութեան մատնուած է կորսնցնելէ ետք Հէյսի տեղական ընտրութիւնները, որու հետեւանքով այլեւս մեծամասնութիւն չի վայելեր Պունտըսռաթի մէջ (Բարձր. ժողով ուր շրջանները -լանտ- կը ներկայացնէ): Ստիպուած է վերանայիլ կրկնակ հպատակութեան հարցը եւ լեզու գտնել ընդդիմութեան հետ:

ԻՏԱԼԻԱ որոշեց կանոնաւորել 250 հազար օտարականներու պարագան, ինչ որ բաւական մեծ անակնկալ էր: Ցարդ, կառավարութիւնը 32 հազարի սահմանափակած էր անոնց թիւը:

ՌԱԿԸՓ ՏՈՒՐԱՆ, գրող եւ լրագրող, որ Մուսա Աքտէմիր ծածկանունով թղթակցութիւններ կը ստորագրէր Լիպերասիոնի մէջ, որպէս Թուրքիոյ թղթակից, ազատ արձակուեցաւ 225 օրուան բանտարկութենէ ետք Սարայի մէջ: Իր առաջին տպաւորութիւնները կը գրէ Լիպերասիոնի մէջ (Փետր. 10), կը յիշէ որ երիտասարդ Թուրքի մը ուղեգիծը երեք հանգրուաններէ կ՚անցնի. - 7-էն 12 տարեկանի միջեւ՝ Թլփատում, զինուորական ծառայութիւն 18 տարեկանէն եւ նոյն տարիքին՝ բանտ: Ինք բանտարկուած է որովհետեւ «Էօզկիւր Կիւնտէմ» քրտամէտ թերթին մէջ խօճալանը որակած էր «քիւրտ Կարիպալտի»ն (իտալացի հայրենասէր - 1807-1882 - որ կռուեցաւ Իտալիոյ միութեան համար): Դատախազ էր նաեւ Կալաթասարայի Ֆրանսախօս համալսարանը (լրագրութեան բարոյագիտութեան): Կը խոստովանի որ համեմատաբար լաւ պայմաններու մէջ էր, քանի միայն 70 հոգի էին, այլուր պայմանները ողբալի են, 3-էն միայն մէկ բանտարկեալ անկողին ունի:

ՄՈՆՖԸԼԻԷԻ (հարաւային Ֆրանսա) երկու մանկապարտէզներ փակ էին Փետր. 9-էն, ուսուցչուհիները գործադուլի դիմած են յարձակումներու հետեւանքով:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, փետրուար 13

Տեառնընդառաջի նախատօնակ

Կէսօրէ ետք, ժամը 4.30-ին՝ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, երեկոյեան ժամերգութիւն կը կատարուի, եւ Տեառնընդառաջի Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն տեղի կ՚ունենայ:

ԿԻՐԱԿԻ, փետրուար 14, Տեառնընդառաջ

Տօն ծառայանօրհայ գալստեանն Քրիստոսի Աստուծոյ Մերոյ ի տաճարն եւ բուն Բարեկենդան:

Այս տարի, բացառաբար, Տեառնընդառաջի տօնը զուգադիպելով Բուն Բարեկենդանին, այսօր Խորանին վարագոյրը չի փակուիր եւ պատարագը կը մատուցուի Խորանը առանց փակելու:

Առ այդ, Երկուշաբթիէն սկսեալ է որ՝ ամբողջ Մեծ Պահքի տեւողութեան Խորանը փակ կը պահուի վարագոյրով, ի նշան Ադամի եւ Եւայի Դրախտէն արտաքսումին:

ԾԱՆՕԹ. _ Մեծ Պահքի ամբողջ տեւողութեան Աւետարանը չեն համբուրեր: Պատարագի ժամանակ ալ «Ողջոյն» չեն փոխանակեր:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Պոտիկոֆի մահուան առթիւ (11 Յունուար 1999) հետեւեալ նուէրները եղած են Ալֆորտվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս Եկեղեցւոյ (?)

Տիկին Պոտիկոֆի մահուան առթիւ (11 Յունուար 1999) հետեւեալ նուէրները եղած են Ալքորտվիլէն (Հօմ Արմէնիէն) Մարսէյլէն՝ Շահպազեան ընտանիք 300 ֆրանք, Արթինեան եւ Էլմասեան ընտանիքներ 150-ական ֆրանք, Շամոյեան 100 ֆրանք:

ASSOCIATION CULTURELLE
N A R E G

NAREG DOURIAN
et le THEATRE DE LA BOHEME
présentent

« L'EXTRA-TERRESTRE »

le Vendredi 12 février à 21 heures
à la Salle des Fêtes d'Enghien-lesBains (face au Casino, parking assuré)
rires et fou-rires assurés !!!

P.A.F. : sur place : 100 F.
en pré-vente: 80 F. jusqu'au 9 février, en réservant au :
01. 34. 12. 84. 45 ou **01. 34. 17. 22. 82** (heures de bureau)
ou directement dans les points de vente (Chocolats Léonidas à Enghien-les-Bains, la Librairie du Centre des Raguenets à St-Gratien).
Prix unique de 50 F. pour les étudiants.

STAGES D'ETE DE L'UGAB

L'UGAB offre chaque année à des étudiants de disciplines différentes des stages d'été à New-York. Logés à la résidence universitaire de New-York, les étudiants peuvent ainsi profiter des différentes attractions de la ville et plonger dans la culture arménienne au moyen de cours de danse, de séminaires et de concerts arméniens.

Pour s'inscrire, veuillez retirer et remplir votre dossier
avant le 15 février prochain
Pour tous renseignements, prendre contact avec :
Zarouhi ODABASHIAN
au **01 45 20 03 18.**

Աշակերտի մը հայրը, դինով վիճակի մէջ ապտակած էր ուսուցչուհին ատամ մը կոտրելով, յարձակման ենթարկուած է նաեւ տնօրէնուհին ուրիշ ծնողքի մը կողմէ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ արուարձաններէն՝ Բալաշիխայի մէկ շէնքի ութերորդ յարկէն, երեք դպրոցականներ՝ 11, 12 եւ 14 տարեկան իրենք զիրենք նետած են, անձնասպան ըլլալով: Քննիչներու համաձայն աղանդներու գործն է, մանաւանդ՝ «Սպիտակ եղբայրներու», որոնք շատ գործօն են շրջանին մէջ եւ Ուկրանիա: Աղջնակներու նամակ ալ ձգած են որ նոյն դագաղին մէջ թաղուին:

ՏՕՆ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ԵՒ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, փետրուար 11, տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց Հազար Երեսուն եւ Վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Տ Ե Ա Ռ Ը Ն Դ Ա Ռ Ա Ջ

ՇԱԲԱԹ, փետուար 13, երեկոյեան ժամը 4-ին ժամերգութիւն կը կատարուի, որու ընթացքին Տեառնընդառաջի նախատօնակ Անդաստան եւ մոմավառութիւն տեղի կ՚ունենայ:

ԿԻՐԱԿԻ, փետուար 14, Բուն Բարեկենդան եւ Տեառնընդառաջ:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

ՇԱԲԱԹ, փետրուար 13

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Ժամը 9.30-ին Առաւօտեան ժամերգութիւն:
Ժամը 10-ին պատարագ:
Պատարագիչ՝
ՆՇԱՆ ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Գերաշնորհ Տ. Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան եւ երեք յանձնախումբերու բոլոր անդամները միասին կը յայտնեն իրենց շնորհակալութիւնը բոլոր անոնց որոնք գրաւոր թէ բերանացի՝ յայտնեցին իրենց ցաւակցութիւնները Տ. Յակոբ Արքեպիսկոպոսի վախճանման առթիւ:

Կը տեղեկացնեն նաեւ որ Հոգելոյս Սրբազան Հօր մահուան քառասունքին առթիւ, Կիրակի, Փետրուար 28, Թեմիս բոլոր եկեղեցիներէն ներս տեղի պիտի ունենան յատուկ աղօթք՝ ի փրկութիւն եւ ի հանգիստ Անոր Հոգիին:

ՍԻՐՈՑ ՍԵՂԱՆ ՏԵԱՌԸՆԴԱՌԱՋԻ ԵՒ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպութեամբ՝
Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբին

Կիրակի, փետրուար 14, ժամը 13-ին Եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ

Carnaval - Début du Carême

Le Comité des Dames de la Cathédrale Arménienne St. Jean-Baptiste
organise une Agape
le Dimanche 14 Février à 13h
Salle «Nourhan Fringhian»
15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

Նուիրատուութիւն՝ ծախքերու մասնակցութեան
Participation aux frais
Pour tous renseignements appeler:
Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝

01 _ 43 _ 59 _ 67 _ 03
01 _ 47 _ 43 _ 12 _ 66
կամ՝
01 _ 46 _ 62 _ 01 _ 29
թիւերուն,

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ORGANISATION NON GOUVERNEMENTALE
FONDEE EN 1928
RECONNUE D'UTILITE PUBLIQUE EN 1986

1988-1998: Dix années d'actions en Arménie et au Karabagh

(Suite et Fin)

1990-1993
Soins médicaux particuliers, en France, à une vingtaine d'adultes et enfants 4 000 000 F.
Fourniture de 6 groupes électrogènes, deux couveuses, médicaments, vêtements, colis familiaux, télécopieurs, imprimantes laser, coffres-forts 2 198 000 F.
1990-1994
Affrètements et transports par rail, route et avion 4 000 000 F.
1994
Envoi de 7 tonnes de vêtements chauds pour adultes et enfants, etd'un groupe électrogène 29 000 F.
Aide aux enfants orphelins d'Arménie et du Karabagh (Radiothon) 280 000 F.
Opération «layette» pour les enfants d'Arménie et du Karabagh 119 000 F.
Parrainage de 66 orphelins (120 USD/enfant) 48 000 F.
1995
Repas à l'orphelinat de Noubarachène 46 000 F.
Parrainage de 66 orphelins 48 000 F.
1996
Parrainage de 66 orphelins 48 000 F.
1997
Dotations de lits et matelas à l'orphelinat de Noubarachène (subvention Région PACA) 150 000 F.
Financement et distribution d'un repas/semaine à l'orphelinat de Nork 50 000 F.
(subvention Ministère des Affaires Etrangères)
Parrainage de 66 orphelins 48 0000 F.
1998
Parrainage de 356 orphelins 256 000 F.
Financement et distribution d'un repas/semaine à l'orphelinat de Nork 50 000 F.
Literie et aides diverses à l'orphelinat de Gumri 50 000 F.
COUT TOTAL 41 882 0000 F.

Durant cette décennie l'activité intense vers l'Arménie, et grâce à la mobilisation de ses membres, tous bénévoles, la CBAF a néanmoins poursuivi ses actions en France et à l'étranger, comme l'**Aide humanitaire** envers les communautés arméniennes et non arméniennes, en Europe et pays de la C.E.I., l'**Aide sociale** en faveur des plus déshérités, des personnes âgées, la **Gestion du centre de vacances de Bellefontaine**, et l'organisation de séjours d'été et d'hiver pour enfants, adolescents et familles, la **Gestion de 12 écoles hebdomadaires** (maternelle au baccalauréat), l'attribution de **Subventions aux écoles quotidiennes** et de **Bourses aux étudiants**, l'organisation de **Séminaires pédagogiques**, de **Manifestations culturelles** locales, régionales ou nationales et la promotion d'artistes.

Depuis de nombreuses années, la CBAF représente un **lien social** important entre les membres de la communauté arménienne, entre les communautés arméniennes de la diaspora, et un facteur d'intégration dans la société française pour les Arméniens récemment immigrés.

Pour poursuivre son œuvre, la CBAF a besoin du soutien de tous. Elle est habilitée à recevoir des donations et des legs exonérés de droits de mutation. Consultez le Conseil d'Administration ou votre notaire.

**Conseil d'Administration de la C.B.A.F.
17, rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. : 01 48 24 46 57**

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 12
VENDREDI
12 FEVRIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.574 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.574

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱՆԳԱՐԱ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԿԸ ՆԱԽԸՆՏՐԷ

ՄԱՅԻՍ 29-Ի ԲԱՆԱՁԵՒԸ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԹՌԱՆՆԵՐԸ

Թուրքիա մերժած է ֆրանքօ-գերմանական Եուրոքօփթէր ընկերութեան 150-էն 200 թռաններ վաճառելու առաջարկը: Անցեալ շաբթու, բանակցած է ամերիկեան Սիքորսքի ընկերութեան հետ, առաջին առթիւ 50 թռանի համար:

Այս նիւթին նուիրուած բաւական երկար յօդուած մը լոյս տեսած է «Մոնտ»ի փետրուար 11-ի թիւին մէջ, ուր կը վերլուծուին Թրքական դիրքորոշման քաղաքական պատճառները եւ ամէնէն առաջ կը նշուի Ֆրանսայի Ազգային Ժողովի 1998 Մայիս 29-ի բանաձեւը ուր «Ֆրանսա կը ճանչնար 1915-ի Հայոց ցեղասպանութիւնը» (յիշենք, եթէ հարկ է որ Թուրքիոյ անունը չկար, ոչ ալ ջարդերու վայրը նշուած էր): Բայց եւ այնպէս, կը գրէ Ժագ Իսնար, շատ անհաճոյ եղած էր Թուրքիոյ որ առկախած էր Ֆրանսայի հետ ունեցած կարգ մը պայմանագրեր, որոնց կարգին հակահրասայլ Էրիքս հրթիռներ: Գերմանիոյ հետ ալ հարցեր ունէր, որովհետեւ Գերմանիա դատապարտած էր Մարդկային իրաւանց խախտումը Թուրքիոյ մէջ: Ամէն պարագայի մէջ, Գերմանացիք թէ Ֆրանսացիք իրենց յոյսը չեն կտրած եւ Եուրոքօփթէր կ'ուզէ «Վագր» յարձակման թռանը ներկայացնել, քանի Անգարա կարիքն ունի, ժամանակի ընթացքին 150 պատերազմական թռան ունենալու (16 միլիառ Ֆր.): Մրցակցութիւն կայ Վագրին, ամերիկեան, ռուսական եւ իտալական այլ մոտելներու միջեւ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՐԱԿՈՒԱԾ ԱՐԵԱՆ վերաբերող դատը կը շարունակուի շատ տխրալի պատկեր մը պարզելով: Զոհերը վրդոված են այս «խեղկատակութեան» համար: Փետրուար 10-ին, Էտմոն Հերվէ հինգ ժամ հարցաքննուած է եւ 10 տարի լռելէ ետք, կը կրկնէ միայն՝ «տեղեակ չէի»: Ատեանին նախագահն ալ փաստը տուաւ որ տէրը չէ իր թղթածրարին, ամէն բան կը շփոթէ, ալ աւելի զայրացնելով զոհերն ու մեռեալներու ընտանիքները: Ժորժինա Տիֆուա չի ժխտեր որ Հերվէ ճեռնհաս էր, բայց որոշում տուողը ինք էր:

ՉԷՉԷՆԻՈՅ մէջ կրօնական օրէնսդրութիւն հաստատելու նախագահ Ա. Մասխատովի որոշումը Խորհրդարանին կողմէ սահմանադրութեան անյարիր նկատուած է ու բուռն քննադատութեան նիւթ եղած: Ընդդիմադիր դէմքեր որոնց մաս կը կազմէ Շ. Բասայեւ, պահանջած են Մասխատովի հրաժարականը: Այս հակամարտութիւնը երկրին համար վտանգաւոր զարգացումներով յղի կը նկատուի, մանաւանդ որ օրէ օր կը շեշտուի Չէչէնիոյ արտաքին աշխարհէն մեկուսացումը:

ՖՐԱՆՍԱ մասնակի կերպով կը սեփականաշնորհէ Էռ-Ֆրանսը: Բաժնեթուղթը կ'արժէ 91 Ֆր. 83 անհատներու համար եւ 93,15 ձեռնարկներու: Անհատներու կողմէ, արդէն իսկ մէկ ու կէս միլիոն դիմում եղած է:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Կեմերովօ շրջանի կառավարիչը՝ Ամոն Տուլէվ գաղափար մը հրապարակած է տուրքերը գանձելու համար: «Պետութեան մետալ» մը կ'ուզէ շնորհել այն գործատէրերուն որոնք վճարած են 1998-ի իրենց տուրքերը: Օրշայա Կազետա թերթի թղթակիցը, որ կ'արձագանգէ լուրին, դիտել կու տայ որ Ռուսերը շատ կը սիրեն շքանշանները եւ կ'առաջարկէ «Ռուսաստանի հերոս» հռչակել այն պաշտօնատարները որոնք 25 տարի կաշառք չեն առած:

«ՓՔՔ-Ն ԱՄԷՆ ԲԱՆ ՉԷ»

Այս խորագրին տակ, Տիտիէ Պիյոն (Միջազգային եւ ռազմագիտական յարաբերութեանց հիմնարկի տնօրէն) կ'արտայայտուի «Լիպերասիոն»ի Փետրուար 11-ի թիւին մէջ: Իրեն համար գլխաւոր իրողութիւն մը կայ՝ այն է որ հակառակ ոմանց կարծիքին Քիւրտերը, սահմանափակելով Թուրքիոյ Քիւրտերուն, չեն կազմեր միատարր դասակարգ մը որ միացած է Պետութեան դէմ իր պայքարին մէջ եւ որպէս օրինակ ալ կը բերէ 1995-ի ընտրութիւններու արդիւնքները: Հատէփ, որ կը ներկայանար որպէս Քիւրտ Ազգայնական Կուսակցութիւն ձայներու 22% կը ստանայ Մարտին, 28%՝ Վան, 47%՝ Տիյարպէքիր, միայն 7% Պինկէօլ, 6,7%՝ Կարս եւ 4%՝ Էլազիղ: Կը յիշէ Ժերար Շալեանի Դեկտ. 2-ի յօդուածը՝ «Մերժել Թրքական սպառնալիքը», ուր ան կը բացատրէր որ հարկ եղաւ սպասել մինչեւ 1991, որպէսզի վերջապէս Թ. Էօզալ խոստովանէր որ 12 միլիոն Քիւրտ կայ Թուրքիա: Անցեալին ալ անդրադառնալով, կը գրէ որ 1925-ի, 1927-30-ի, 1936-38-ի քրտական արդար ապստամբութիւնները նոյնացնել 1984 Օգոստոսի ՓՔՔ-ի զինեալ պայքարին հետ, սխալ է եւ վտանգաւոր: Այս բոլոր ապստամբութիւնները, իրականին մէջ, ցեղախումբերու, յետադիմական աղանդներու կողմէ մղուած էին: Բաւական վերլուծելով հարցը եւ չդատապարտելով հանդերձ Թուրքիան, կը խորհի որ, ինչպէս կարգ մը Թուրքեր ալ առաջարկած են թուրք-ֆրանսական հանդիպումներու ատեն, վարչական ապակեդրոնացման միջոցներ կարելի է առնել եւ իսկական երկխօսութիւն մը հաստատել քրտական հարցին շուրջ: Միայն ՓՔՔ-ին կարելի չէ սահմանափակել հարցը, որու նպատակներն իսկ դժուար հասկնալի են: Այդ իսկ պատճառով, Եւրոպական Միութիւնը, փոխանակ դատապարտելու Թուրքիան, օգտակար կրնայ ըլլալ նախաձեռնութիւն առնելով, նպաստելու համար քաղաքական լուծումի մը:

***

ՔԻՒՐՏ ԽՄԲԱԿՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Քրտական հարցը միայն ՓՔՔ-ի, կամ անոր ղեկավար Ա. Էօճալանի անձով չէ որ միջազգային հանրութեան ուշադրութիւնը կը գրաւէ: Հիւսիսային Իրաքի քիւրտ ղեկավարներն ալ Թալապանի եւ Պարզանի- այնպէս կը թուի որ մօտ են վերջ տալու տարիներու իրենց հակամարտութեան ու մշակելու լաւ յարաբերութիւններ: Անոնցմէ Թալապանի որ նախագահն է Քիւրտիստանի Հայրենասիրական Միութեան, այս մասին հաւաստացած է արեւմտեան լրատուներու, ըսելով. «Սեւրի մէջ դաւաճանութեան զոհ եղանք: Պետութենէ զուրկ աշխարհի մեծագոյն ժողովուրդն ենք: Սակայն այլեւս որոշած ենք գործի անցնիլ: Հարկ է որ միաւորուենք, հակառակ պարագային ամէն բան կը կորսնցնենք: Այս տարին շատ կարեւոր տարի մըն է, անոր ընթացքին ամէն բան պիտի յստականայ»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԵՆՓՐԵՍ»

(Փետրուար 10 / 11)

ՎԵՐՋԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ներքին գործերու եւ Ապահովութեան փոխնախարար Արծրուն Մարգարեանի սպանութեան քննութեամբ ճշդուած է որ նախորդ գիշերը ժամը 22-ի շուրջ աշխատավայրէն ելած է իր երկու թիկնապահներուն հետ, անոնց կառքով գացած Նոր Հաճըն բնակող ազգականի մը տունը ուրկէ ելած է կէս գիշերուան մօտ, ոգելից ըմպելի խմած: Թիկնապահները ըսած են որ ուղղուած են դէպի Երեւան, բայց Սեւանի մայրուղիին հատուածին վրայ իջած են կառքէն: Դէպքին վայրէն ալ երկու գնդակ եւ փամփուշտ մը գտնուած է, մէկ փամփուշտ ալ թիկնապահներուն կառքէն: Երկու թիկնապահները ձերբակալուած են:

Նոյն սպանութեան առիթով Հայ արիական - ցեղապաշտական կուսակցութիւնը մեղադրած է իշխանութիւնը որ անվճռական է: Մեղադրուած է Ազգային Ժողովն ալ որ մեղսակից է ստուերային իշխանութիւններու եւ Պետութիւնը մաֆիաներէն փրկել ուզող պետական դէմքերու ահաբեկումին:

***

ԹՈՒՐՔ ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Նախագահի խորհրդական Ա. Սարգսեան Փետր. 10-ին հանդիպում ունեցած է Թուրքեւհայկական գործի մարդոց կոմիտէին նախագահ Ք. Սոյաքի հետ: Ան կրկնած է թէ Հայաստան պատրաստ է երկու երկիրներու միջեւ գործակցութիւն զարգացնելու, մանաւանդ որ տնտեսական կապերու աշխուժացումը կրնայ նպաստաւոր ըլլալ քաղաքական յարաբերութիւններու համար: Թուրք գործի մարդն ալ ըսած է թէ Հայաստանի տնտեսական օրէնսդրութիւնը բաւական ազատական է ինչ որ քաջալերական է սեփական ներդրումներու համար:

***

ԻՄ-Ի ՀԱՐՑԱԽՈՅԶԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆ...

Երեւանի եւ շրջակայքին մէջ ԻՄ-ի ու այլ կազմակերպութիւններու միասնաբար կատարած հարցախոյզին արդիւնքներով, ամէնէն կարեւոր արժէքը, պատասխանողներու 31%-ին համար ընկերային բարենպաստ պայմաններն են, յետոյ զարգացած տնտեսութիւնը (19%), իրաւական հաւասարութիւնը (14%) եւ ազատութիւնը (11%): ԼՂՀ հարցին մասին 34%-ը կ'ուզէ որ ան միանայ Հայաստանի, նոյնիսկ հակամարտութիւնը շարունակելու հեռանկարով. 24%-ը կ'ընդունի Ազրպէյճանի կազմին մէջ լայն ինքնավարութիւնը, 41 տոկոսը ԼՂՀ-ն կը տեսնէ Հայաստանի դաշնակից գերիշխան Պետութիւն:

***

Խ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ՉԷ ՆԵՐԿԱՅԱՑԱԾ

«Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթի նախկին խմբագիր Լիգա Ծաղարեան անօրինական կերպով զինքը պաշտօնազրկելու ամբաստանութեամբ դատի տուած է Ազգ. Ժողովի Նախագահ Խ. Յարութիւնեանը: Առաջին նիստը որ տեղի պէտք է ունենար Փետր. 10-ին, չէ կայացած, որովհետեւ Նախագահը դատարան չէ ներկայացած: Նիստը յետաձգուած է Փետր. 18-ին: Խ. Յարութիւնեանի խորհրդականը Վ. Մկրտչեան որ լիազօրուած էր Նախագահը ներկայացնելու դատարանին առջեւ, ըսած է թէ ծանուցագիրը դատավարութեան ժամէն ուշ ստացած ըլլալով չէ կրցած ներկայ գտնուիլ:

ՄԱՄՈՒԼ

«IHT»

(Փետրուար 10)

ՀԱՅԵՐՈՒ ԴԷՄ ՀՐԵԱԵՒԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՋԱԽՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Թերթին Ուաշինկթընի երկու թղթակիցները ըսելէ ետք թէ ԱՄՆ-ու հայ եւ հրեայ համայնքները ճնշումներու եւ ցեղասպանութեան անցեալով հիմնական նմանութիւններ ունին եւ ընդհանրապէս լոպիական միասնական աշխատանք կը տանին Ուաշինկթընի մէջ, կ'արձագանգէ նորութեան մը: Անցեալ Նոյեմբեր 18-ին Ադրբեջանի նախագահին որդին Ի. Ալիեւ որ նախագահն է քարիւղի պետական ընկերութեան, Ուաշինկթընի մէջ պաշտօնական ընթրիքի մը ընթացքին յայտարարած է թէ սկսած են գործակցիլ տեղւոյն հրէական լոպիին հետ. ան ըսած է թէ փոյթ չէ որ հոն կայ հայկական զօրաւոր լոպի մըն ալ, քանի որ հրէականը ամէնէն հզօրն է:

Այս մօտեցումը կը բացատրուի Իսրայէլի ռազմավարական շահերով որոնք կը պահանջեն բարեկամական կապեր հաստատել շրջանի մահմետական երկիրներուն հետ: Այս առումով կը նշուի Իսրայէլի գրեթէ յանկարծական դաշնակցութիւնը անոնցմէ երկուքին հետ որոնք Հայաստանի գլխաւոր թշնամիները կը նկատուին:

Սակայն, գրութիւնը կ'աւարտի նոր հաստատուած հրեաեւադրբեջանական գործակցութեան ձախողութեամբ որ արձանագրուած է Ադրբեջանի ամերիկեան օժանդակութեան արգելքը վերցնելու ջանքերուն մէջ: Բաքուի կողմէ Հայաստանի շրջափակումին պատճառով 1992-էն ի վեր շարունակուող այդ արգելքը, քննարկութեան նիւթ եղած է վերջերս Ներկայացուցիչներու Ժողովին մէջ ու անփոփոխ մնացած: Նոյնիսկ ժողովին 23 հրեայ անդամներէն 17-ը քուէարկած են պատիժը պահելու ուղղութեամբ:

ԱՄՆ-ու Հայկական Համագումարին գործադիր վարչութեան տնօրէն Ռոս Վարդեան ըսած է թէ առկա ցնցիչ ազդեցութիւն պէտք է գործէ հրէական կազմակերպութիւններու վրայ որոնք Ուաշինկթընի մէջ կորուստ ունենալու վարժուած չեն: Իսկ հրէական խումբերը ձախողութիւնը պատճառ կը նկատեն լոպիական շատ հապճեպ, վերջին պահու ջանքերու:

***

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ ՆՈՐ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ԸՆԴՈՒՆԱԾ Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԸ

Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարը որ պատուիրակութեամբ մը Ամման կը գտնուէր մասնակցելու Հիւսէյն Թագաւորին յուղարկաւորութեան, ընդունուած է Նոր Թագաւորին կողմէ ու զրոյց ունեցած անոր հետ: Վ. Օսկանեան շնորհաւորած է Ապտալլահ Բ.-ի գահակալութիւնը, ու հաղորդած նախագահ Ռ. Քոչարեանի յաջողութեան մաղթանքները: Զրոյցին քննութեան նիւթ եղած են երկու երկիրներու գործակցութիւնը զարգացնելու հեռանկարներ:

ՄԵԾ ՊԱՀՔԸ ԵՒ ԻՐ ՃԱՄԲԱՆ

1.— Միշտ չէ որ Բուն Բարեկենդանի Կիրակին կը զուգադիպի Տեառնընդառաջի տօնին:

Այս տարի բացառաբար այս երկուքը կը տօնուին նոյն ատեն, այսինքն Փետր. 14-ին: Քրիստոսի տաճար գալստեան տօնը, ուրիշ խօսքով Տեառնընդառաջը, ինչպէս ծանօթ է անշարժ տօն մըն է, հետեւաբար բուն Բարեկենդանն է որ կը հանդիպի այս վերջինին:

Անոնք որոնք քիչ թէ շատ կը հետեւին եկեղեցւոյ ծիսական կեանքին, գիտեն անշուշտ թէ Մեծ Պահոց շրջանը կը բացուի բուն Բարեկենդանի Կիրակիով եւ այդ օր՝ քառասուն օրուան համար վարագոյրով կը փակուի Հայ Եկեղեցւոյ Խորանը եւ Ս. Սեղանը: Բայց այս տարի Ս. Զատկի պատրաստութեան մեր ճանապարհը պիտի սկսինք բաց վարագոյրով, Տեառնընդառաջի տօնով, լոյսի յայտնութեան աւետիքով, եւ պատարագի վերջաւորութեան է միայն որ պիտի փակուի վարագոյրը:

Մեծ Պահքը աղօթքի եւ ապաշխարութեան ուղեցոյց մըն է, որու միջոցաւ քրիստոնեան իր գործած յանցանքները զղալով կ'ուսանի թէ ինչպէս կրնայ Տիրոջմով մաքրուիլ եւ սրբուիլ: Քրիստոս կը հետապնդէ այն բարի նպատակը որ մարդիկ հոգեպէս մաքրուին, որպէսզի իր չարչարանքին կցորդ, եւ փառքին ալ՝ հաղորդ դառնան:

Պահոց շրջանը առնչուած է ուղղակիօրէն Քրիստոսի անապատական կեանքին հետ. — «Յիսուս, — կ'ըսէ Աւետարանագիրը, — անապատը տարուեցաւ Սուրբ Հոգիէն, որպէսզի սատանայէ փորձուի: Եւ քառասուն ցերեկ եւ քառասուն գիշեր ծոմ պահելէն ետքը անօթեցաւ: Եւ փորձողը անոր մօտեցաւ յետոյ...» (Մատթ. Դ.):

Աւետարանի այս գլխուն մէջ ինչ որ նկարագրուած է, յաղթանակն է Հոգիի ուժին, հակառակ Ֆիզիքական ծայրայեղ տկարութեան:

Այսպէս պահեցողութեան շրջանը կը թելադրէ հաւատացեալներուն դիմել ներքին միջոցառումներու հոգին զօրացնելու համար որու ընթացքին Սուրբ Հոգին կուտայ շնորհաց անհրաժեշտ պարգեւը, դիմադրելու համար սատանայի փորձութիւններուն եւ հրապոյրներուն, եւ ապրելու համար, վերանորոգուած յանձնառութեամբ, այն ազատութեան մէջ, որ Աստուած վերապահած է բոլոր անոնց, որոնք ցանկութիւն ունին իր որդիները դառնալու:

Յիսուս հակառակ է արտաքին, ձեւական պահեցողութեան, եթէ անոր զուգահեռ չկայ իրաւ, հոգիին դարձը: Իր պահանջքն է որ ամբողջական նուիրումով մարդ իր կամքը վստահի, յանձնէ, կամքին Անոր որ իր Հայրն է եւ Հայրն է մեր բոլորին:

Մեծ Պահքի շրջանը այն շրջանն է ուր Յիսուս կը հրաւիրէ բոլորը հետեւելու իրեն, եւ գտնուիլ այն ճամբուն վրայ որ զինք կը տանի դէպի Երուսաղէմ գամուելու համար խաչին վրայ: «... Եւ ամէնուն կ'ըսէր: Եթէ մէկը կ'ուզէ իմ ետեւէս գալ, թող իր անձը ուրանայ, եւ ամէն օր իր խաչը վերցնէ, ու իմ ետեւէս գայ»: (Ղուկ. Թ. 23): Արդարեւ պահանջկոտ եւ խիստ հրաւէր մը, բայց ով որ ընդունի հրաւէրը, իր մէջ պիտի գտնէ ազատութիւնը ստեղծագործ սիրոյ ուժին:

Մեծ Պահոց շրջանի առաջին իսկ վայրկեանէն նայուածքները այսպէս կ'ուղղուին դէպի Քրիստոսի խաչը, փառաւոր խաչը: Աղօթասաց հայրերէն մին կը գրէ. — «Խաչն քրիստոնէից յոյս, խաչն կուրաց առաջնորդ, խաչն աղքատաց մխիթարութիւն, խաչն աղքատաց մեծութիւն, խաչն բանտարկուին յաղթութիւն, խաչն հիւանդաց բժշկութիւն, խաչն քաղցելոց հաց. խաչն անպարտ քարեխօս ծառայից Աստուծոյ. եւայլն»:

2.— «Ապաշխարեցէք ու Աւետարանին հաւատացէք»: Մարկոս Աւետարանիչի այս արտայայտութեան վրայ է որ Լատին Եկեղեցւոյ հաւատացեալները իրենց ճակտին վրայ մոխիր կը քսեն Մոխրոց օրը: Սակայն տեղի կ'ունենայ բուն Բարեկենդանի յաջորդող Չորեքշաբթիին, որ իրենց համար Մեծ Պահքի սկիզբն է: Ծաղկազարդէն պահուած ձիթենին կ'այրեն, մոխիր կը դարձնեն, կ'օրհնեն եւ իրենց ճակտին կը քսեն: Հայերու մօտ այս սովորութիւնը չկայ, եւ ոչ ալ անունը: Այսպէս, այդ սովորութիւնը իբրեւ արտաքին նշան կը գործածեն յիշելու համար թէ Զատկի խորհուրդով Յիսուսի կողմէ ընծայուած փրկութիւնը զոհողութիւն մը կը պահանջէ իրենցմէ:

Այս ծէսը ուտի չօշափելի նկարագիր մը կուտայ, տեսանելիութիւն մը, հոգեդարձութեան պարգեւին, նոյն ատեն ցոյց տալով ճամբան որ պէտք է առնուի եւ միջոցները՝ որոնք գործադրուելու են:

Հայ Եկեղեցին իբրեւ արտաքին նշան կը գործածէ վարագոյրը, սեւ գոյնի ընդհանրապէս: Խորանը կամ Ս. Սեղանը կը ծածկուի վարագոյրով ի նշան սուգի, ի նշան Քրիստոսի անապատ առանձնացման, եւ ներամփոփումի: Ասկէ զատ, ծէսին մէջ կ'ըլլան յաւելումներ, ինչպէս՝ «Արեւագալ»ի եւ «Հսկում»ի արարողութիւնները: Այս երկու արարողութիւնները յաջորդաբար տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ առաւօտները եւ երեկոները: Բայց տեղ — տեղ մարդիկ տեղւոյն պահանջներուն յարմարելով օրերը կը փոխեն, կամ երկուքի փոխարէն մէկ անգամով կը գոհանան: Օրինակ՝ Ֆրանսայի մէջ «Արեւագալ»ը տեղի կ'ունենայ Կիրակի առաւօտ:

Աստուածաշնչական ընթերցումներու երկար ժամանակի յատկացումը, յարատեւ աղօթքը, սակաւակերութիւնը, արտաքին ծոմապահութիւնը, ինքնամփոփումը, բարութեան գործերը՝ որոնք իբրեւ ողջունութեան համերաշխ ոգին առաւել ցայտուն կը դարձնեն, կէտերն են ասոնք խստօրէն անհրաժեշտ անոնց համար, որոնք մկրտութեամբ աւազանուած նոր կեանքի մը սիրոյն, ցանկութիւնն ունին ապրելու ո՛չ միայն ըստ մարմնի, այլ նաեւ ըստ հոգիին:

Այս իմաստով Մեծ Պահքը օգնելու ժամանակն է աշխարհի բազմաթիւ մասերուն վրայ խեղճ վիճակի մէջ ապրող անհատներուն եւ ժողովուրդներուն: Ասոնց կարգին Հայաստանը մասնաւորաբար, ուր տակաւին բազմաթիւ ընտանիքներ զրկուած կը մնան երդիքէ ահաւոր երկրաշարժէն ի վեր:

3.— Մեծ Պահքը ուրեմն կրնանք ըսել այն ժամանակահատուածն է ուր քրիստոնեան թելադրուած է վերաքննելու իր խղճմտանքը, վերանայելու իր մարդկային եւ ընկերային վերաբերմունքը եւ վերահիմնելու իր կեանքը Յիսուս — Քրիստոսի մօտեցին վրայ:

Ինչպէս Աւետարանին ամբոխները յափշտակուած էին Յիսուսի ուսուցմամբ եւ սքանչացած իր գործած բարիքներով, այնպէս, այսօր ալ տակաւին, մարդկայնութիւնը դիւրաւ կարելի պիտի ըլլայ Քրիստոսով, միայն թէ մարդկութիւնը տրամադիր ըլլայ չփուելու հաւատքի փրկայութեան հետ, եւ քրիստոնեաներու մարդասիրութեան: Աստուած կը շարունակէ մարդիկը կանչել Եկեղեցւոյ միջոցաւ, որպէսզի հետամուտ ըլլան բարեգործութեան:

4.— Այս տարի Հայ Եկեղեցւոյ զաւակներուն համար դարձի եւ ապաշխարութեան ճամբան կը սկսի Տեառնընդառաջի լոյսով, այսինքն նաեւ Ս. Կոյսի անմիջական ընկերակցութեամբ: Անոր մայրական սէրը կը մղէ վանելու ամէն ծուլութիւն եւ ամէն վախ, յառաջանալու համար աներկիւղ հաւատքով դէպի Գողգոթայ, որու բարձունքին կայ երջանիկ յոյսը մասնակից դառնալու Քրիստոսի փառաւոր յարութեան:

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Լիոն, փետրուար 6, 1999

ԿՈՎԿԱՍ ԽՌՈՎՔԻ ՄԷՋ

ԴԷՊԻ ՆՈՐ ՊԱԼՔԱՆԱՑՈ՞ՒՄ

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Կովկասի վրայ մռայլ ամպեր կը կուտակուին, մթագնելով քաղաքա — զինուորական մթնոլորտը: Տեղաշարժեր նախագծող տուող այս կացութեան վերնակեդրոնը Հայաստանն է:

Ի՞նչ է այսօր այդ շրջանին պատկերը:

Շուրջ տասնամեակ մը առաջ սկսած եւ ընդյատակեայ ընթացող դէպքերը մակերես ցայտեցան իրենց զարգացած խկութեամբը, երբ Երեւանի մօտ Ռուսիոյ դեսպան Անատոլի Դրիուքով Յունուարի ըսկիզբը յայտարարեց թէ Ռուսիա ԷՍ—300 հրթիռներով եւ ՄԻԿ—29 ռազմական ինքնաթիռներով կ'օժտէ Հայաստանի իր ռազմախարիսխները: Ասիկա բաւ եղաւ իր ամբողջ սրութեամբ դրսեւորելու Արեւելք — Արեւմուտք հակամարտութիւնը, որուն առաջին շարքերուն դրօշակիրն է Թուրքիա, Ազրպէյճան յլլալով ճատրակի փոքրիկ զինուորը: Իսկ մրցակից վարպետներն են Ուաշինկթըն եւ Մոսկուա:

Բաքուի հակազդեցութիւնը եղաւ անմիջական. Նախագահ Հ. Ալիեւ եւ խորհրդական Գուլիզադէ յայտարարեց ետք թէ Բաքու իր կարգին պիտի փնտռէ զօրաւոր բարեկամներ, տեղացուցին ամբաստանութիւններու տարափ մը. — ռուսական նման քայլ մը կը վտանգէր Ազրպէյճանի ապահովութիւնը, քանի այդ հրթիռները ուղղուած չէին կրնար ըլլալ զօրաւոր Թուրքիոյ եւ Ատլանտեան Ուխտի իր դաշնակիցներուն դէմ: Ռուսական որոշումը կը փակէր նաեւ Արցախի հակամարտութեան կարգադրութեան ճամբաները, քանի այս «ոչ պատերազմ եւ ոչ խաղաղութիւն» վիճակը չէր կրնար մշտնջենական դառնալ: Իսկ որպէսզի խախտած ուժերու «հաւասարակշռութիւնը» չվտանգէ «Ազրպէյճանի անկախութիւնը», անհրաժեշտ կը դառնար ամերիկեան ռազմախարիսխի մը հաստատումը Ապշերոնի թերակղզին, որ կը գտնուի Բաքուի շրջանը: Խուճապ ստեղծելու դիտումով, Ալիեւի խորհրդականը յայտարարեց նաեւ թէ Կասպեան ուժանիւթի աղբիւրներուն դէպի Թուրքիա տարանցումը վտանգուած է եւ թէ Մոսկուա «Հայերու ձեռքով կ'ուզէ օդ հանել Ազրպէյճանը իր արեւմտամէտ քաղաքականութեան համար»: Հետեւաբար առանց յապաղումի պէտք է որոշում մը տրուի ամերիկեան խարիսխի հարցով, մանաւանդ երբ Նախագահ Ալիեւ դեռ Անգարա կը գտնուէր առողջական պատճառներով: Առաջին անմիջական քայլը պէտք է ըլլայ Թուրք — ազերի միացեալ պաշտպանութեան համաձայնութիւն մը, որուն ուժով նախ թրքական ռազմախարիսխ պէտք է հաստատուի Ազրպէյճանի մէջ: Գուլիզադէ հեգնանքի առարկայ նաեւ դարձուց արեւմտեան ռազմախարիսխի մը ծրագրին դէմ ռուսական սպասելի ընդդիմադրութիւն մը. Թուրքիա եւ Ամերիկա նկատի պէտք չէ առնեն նման հարց մը, քանի Մոսկուա «բողոքելէ աւելի բան չի կրնար ընել», եւ թէ «Վլադիմիր Ժիրինովսկի կրնայ պոռալ կանչել, այդքան միայն»: Ան այս խօսքերը արտասանած է արհամարհական խնդուքով մը գլանիկին ծուխը օդը փչելով, ինչպէս կը հաղորդէ «Ռոյթէր» լրատու գործակալութիւնը...:

Այս մասին լրագրողներու իրեն ուղղած հարցումներուն Հայտար Ալիեւ նախընտրեց նախ պահել պերճախօս լռութիւն մը, օրեր ետք յայտարարելու համար թէ նըման «ամանտա մը դեռ չկար»:

Անգարա եւ Ուաշինկթըն չուշացան իրենց բողոքը լսելի դարձնելու: Ամերիկեան Արտաքին Նախարարութիւնը «զինուորական պահանջքը չի տեսներ» որ ռուսական արդիական սարքեր Հայաստան ղրկուին, եւ թէ նման սարքեր ոչ մէկ ձեւով պիտի բարելաւեն շրջանին ապահովութիւնը: Այսուհանդերձ, եթէ ներկայ պայմաններով ամերիկեան ռազմախարիսխ մը չի թուիր գործնական ըլլալ, տրամադրութիւն կը յայտնուի զինուորական օգնութեան եւ ամերիկացի մարզիչներ առաքելու եւ այլ կարգի գործակցութեան «եթէ Բաքու դիմում կատարէ»:

Իսկ Թուրքիոյ նախագահ Տէմիրէլ նոյնիսկ աւելի յարմար գտաւ սպառնալիք մըն ալ կատարելու. «Ով որ Ազրպէյճանի կը զարնայ՝ Թուրքիոյ կը զարնայ»:

Ամերիկեան ռազմախարիսխի մը Կասպից Ծովուն ափը — որ նաեւ ռուսական սահմանակից ծովեզերք է — հաստատումը բնականաբար անտարբեր պիտի չձգէր Ռուսիան, Հայաստանը, ինչպէս նաեւ Իրանը, որուն բանակներուն սպայակոյտին պետ Հասան Ֆիրուզապատի սպառնալից յայտարարեց թէ նման ռազմախարիսխի մը հաստատումը կրնայ ամէնէն անբաղձալի հետեւանքները ունենալ: Մոսկուայի համաձայն, խարիսխին գոյութիւնը պիտի վտանգէր ո՛չ թէ Ռուսիան, այլ Կովկասի երկիրները: Իսկ Հայաստանի Արտաքին Գործոց նախարար Վարդան Օսկանեան ըսաւ թէ Ազրպէյճան — Թուրքիա զինուորական ուխտ մը բեւեռացում մը պիտի յառաջացնէր շրջանին մէջ, եւ թէ ան ժխտական անդրադարձ պիտի ունենար Արցախի կնճիռին լուծման հարցով, իսկ ամէն պարագայի՝ հայ — ռուս զինուորական գործակցութիւնը ուղղուած չէր որեւէ երրորդ երկրի դէմ:

Ուշագրաւ զուգադիպութեամբ մը, վերջին շաբաթները Ամերիկա անհրաժեշտ գտաւ Թուրքիա ղրկելու համբաւաւոր «Փեթրիոթ» հրթիռներու մարտկոցներ, «առ ի նախազգուշութիւն Թուրքիոյ դէմ իրաքեան սպառնալիքներուն»: Այդ նպատակով Գերմանիոյ ամերիկեան խարիսխէն մասնագէտներ Թուրքիա եկան Ինճիրլիքի ամերիկեան ռազմախարիսխը: Զարմանալի երեւոյթը այն էր, որ նոյնիսկ 1991-ի Ծոցի պատերազմին, երբ Իրաք շատ զօրաւոր էր, ո՛չ Ամերիկա եւ ոչ ալ Թուրքիա անհրաժեշտ տեսած էին նման հակօդային պաշտպանութիւն: Այն ատեն Ուաշինկթըն իր «փեթրիոթ»ները տեղաւորած էր միայն Իսրայէլի մէջ:

Այս ընդհանուր խռովիչ ենթախորքին վրայ աւելցաւ նոր չփոթ մը, Թրքական նոր սպառնալիքով մը, որուն առիթ տուողն էր Քրտական Աշխատաւորական Կուսակցութեան ղեկավար Ապտուլլահ Էօճալանի նոր ապաստարանին հարցը: Թրքական կրկնակի թիրախն է Հայաստան եւ Արցախ: Հակառակ այս զոյգ հանրապետութիւններուն պատկան մարմիններուն բերանացի եւ գրաւոր հերքումներուն, թէ իրենց հողին վրայ ո՛չ կ'ապրի եւ ոչ ալ տարանցիկ գտնուած է քիւրտ ղեկավարը, եւ թէ «Հայաստան նպատակ չունի միջամուխ ըլլալու ուրիշ երկրի մը ներքին հարցերուն», Բաքու միշտ կը գրգռէ Թուրքիան, առանց անոր ալ արդէն ոտնձգութեան պատրաստ Անգարան՝ մատնանիշ ընելով Հայաստանը եւ Արցախը որպէս Էօճալանի թաքստոցը: Հետեւաբար նոր վարչապետ Էճէվիթ, որուն իշխանութեան օրով 1974-ին Թուրքիան յարձակեցաւ եւ գրաւեց Կիպրոսի բարեբեր հողերը, ցոյց տուաւ իր ժանիքը, յայտարարելով. «Ամէն միջոցի պիտի դիմենք գրացի երկիրներուն դէմ, երբ անոնք փորձեն ահաբեկիչ մը պատսպարել»: Ամէն ոք գիտէ այդ կարգի սպառնալիքներուն իմաստը. Թրքական օդուժը եւ բազմահազար զօրքեր պարբերաբար կը բռնաբարեն Իրաքի սահմանը, թափանցելով 20 — 25 մղոն, «անէացնելու համար քիւրտ ահաբեկիչները», ինչպէս որ երկար տարիներէ ի վեր նոյնը կ'ընէր իր զինակիցը՝ Իսրայէլ, Լիբանանի հողային ամբողջականութիւնը պաշտպանող ռազմիկներուն դէմ:

Ամերիկեան կամ Թրքական ռազմախարիսխի մասին յայտարարութիւնները եւ Էօճալանի հարցին առթիւ Անգարայի ըսպառնալիքները եթէ կը մնան օդային խօսքի սահմանին մէջ, սակայն անոնք ռուսական բաղկերակը քննելու առիթներ են, փորձի փչիկներ: Իսկ խօսքէն աւելի նըշանակալից նոր իրողութիւն մը կը կազմէ Նախագահ Գլինթընի Վարչութեան 2000 Թուականի պիւտճէին մէջ նախատեսուած

սպառազէն օգնութեան բաժանումը: Մոսկուան Տոնը կը նախատեսէ Հայաստանի օգնութիւնը կրճատել 11 տոկոսով, իսկ Ազրպէյճանի օգնութիւնը բարձրացնել 41 տոկոսով:

***

Ազրպէյճան — Հայաստան եւ Թուրքիա — Հայաստան այս վերջին ճակատումը կը պարտէ իր խորութեամբ եւ տարողութեամբ վտանգաւոր նոր փուլ մը՝ Արեւելք — Արեւմուտք, Ռուսինկթըն — Մոսկուա հակամարտութեան մէջ: Նորանկախ Հայաստան առաջին օրէն զգաց անհրաժեշտութիւնը ռուսական վահանին, պաշտպանելու համար Թրքական մշտակայ վտանգին դէմ: Նախագահ Լեւոն Տէր — Պետրոսեան շատ շուտ անդրադարձած էր Գորշ Գայլի ներկայացուցած վտանգին, երբ Անգարա կը շարունակէր մերժել դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատել Հայաստանի հետ եւ իր սահմանային դռները բանալ, հակառակ Երեւանի գիջողութեան՝ «առանց պայման»ի բնական յարաբերութիւններ մշակելու Օսմանեան կայսրութեան ժառանգորդներուն հետ: Հայաստանը ծունկի բերելը եւ զայն անտեսալէս ընչահեղձ դարձնելը, միջանկեալ ազատագրութիւններով, մաս կը կազմէր Թրքական ծրագիրին: Հայաստան - Ռուսիա կնքուած զինուորական գործակցութեան եւ ապահովութեան համաձայնութիւնը, զոր վաւերացուց ռուսական Դուման, երաշխիք կուտար Հայաստանի սահմաններու ապահովութեան, ինչպէս որ ան կը վերահաստատէր ռուսական ներկայութիւնը Կովկասի մէջ: 1995-ին Երեւան նոյնիսկ զինուորական կապեր հաստատած էր Յունաստանի հետ, որ նոյնպէս հակամարտութեան մէջ կը գտնուի Թուրքիոյ հետ՝ Եգէական կղզիներու եւ Կիպրոսի հարցերով:

Եւրոպայի երկրորդ հզօր բանակը ունեցող Թուրքիա իր դիրքով եւ կարեւորութեամբ այսօր չփոխուած մէկ անդամն է Արեւմուտքին եւ Ատլանտեան Ուխտին: Արեւմուտքի նոր ժամանակներու տնտեսա-ռազմավարական պահանջքները այսօր անխուսափելի դարձուցած են այդ երկիրը: Թուրքիա — Իսրայէլ զինակցութիւնը նոր ուժ մը կը պարգեւէ Անգարային, իր ազդեցութիւնը տարածելու Միջին — Արեւելքէն մինչեւ Ասիա: Ան կը նկատուի գրաւական մը՝ Մետաքսի Ճամբուն ծրագիրին յաջողութեան:

Ռուսիոյ շուրջ կը ստեղծուի նաեւ ուրիշ օղակ մը, այս անգամ կազմուած իր անմիջական շրջանակէն՝ նախկին Խորհրդային հանրապետութիւններէն: Բաքուի մէջ վերջերս ժողովի մը ատենին, Ուքրանիա, Վրաստան եւ Ազրպէյճան կոչ ըրած էին եռակողմ կապեր հաստատելու, ուժերու համագործակցութեամբ զինուորական փորձեր ընելու ՕԹԱՆ-ի հետ: Անոնց կրնայ միանալ նաեւ Մոլտովան: Ուաշինկթըն հայրական գուրգուրանքով կը դիմաւորէ նման զինակցութիւն մը:

Իր ապահովութեան դէմ կազմակերպուած այս հսկայ ուժին դիմաց, Մոսկուա բնականաբար պիտի փորձէր զօրացնել իր հարաւային գօտիին պաշտպանութեան օղակը եղող Գիւմրիի ռազմախարիսխը, միջազգային դաշինքներու օրինական ծիրէն ներս եւ Հայաստանի հետ միացեալ պաշտպանութեան համաձայնութեան դրծով: Ռուսական օդային պաշտպանութեան նախնական սարքերը գործնականօրէն անօգուտ դարձած էին: Հրթիռները, 300 մղոն հեռաւորութեամբ, կրնան Թըշնամի օդանաւեր փճացնել 100 քիլոմեթր հեռաւորութենէն, իսկ հրթիռները՝ 40 քիլոմեթր հեռաւորութենէն: Զինանոցին նորոգումը անհրաժեշտութիւն մըն էր մանաւանդ, երբ նկատի առնուի անցեալ տարուան կէսէն ի վեր Ուաշինկթընի կողմէ Թրքական բանակին զօրացումը ցամաք — ցամաք հրթիռներով, որոնք տեղաւորուած են Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններուն մէջ: Դէպքերու այս ընթացքով, կը նախատեսուի Ռուսիա — Հայաստան — Իրան զինակցութիւն մը, հիմա որ Իրան զոհ կը թուի ըլլալ Հայաստանի արտաքին քաղաքականութենէն: Ոմանք կը խորհին նաեւ այդ շղթային օղակները երկարել, մասնակցութեամբ Յունաստանի, Կիպրոսի, Սուրիոյ:

Կովկասի հարցով յատկանշական է ռուսական Դումայի Պաշտպանութեան Յանձնախումբի ատենապետ Ռոման Պոպովիչի հետեւեալ յայտարարութիւնը. «Եթէ Միացեալ — Նահանգներ Կովկասի կը հային որպէս իր տարածքային շահերու գօտին, Ռուսիա աւելի շահագրգռուած է անով»:

Ամէն պարագայի, ճակատումի տեսարանէ աւելի՝ վառօդի հոտ կը տարածուի Կովկասի վերեւ, միախառնուած՝ կազի եւ քարիւղի հոտերուն: Վտանգաշատ խառնուրդ՝ որ անզգուշութեամբ եւ անհեռատեսութեամբ բանկելով կրնայ պատճառ ըլլալ համաշխարհային անդարմանելի աղէտի:

Պէտք չէ պալքանացնել Կովկասը:

Գ. Ք.

Պոսթըն

ՆՈՐ ԴԱՐԵՐ, ՀԻՆ ԲԱՐՔԵՐ

Մինչ մէկ կողմէն ամբողջ աշխարհի ուշադրութեան ու նաեւ մտահոգութեան առարկան է Ռուսաստանի տնտեսական անկումային կացութիւնը իր բոլոր հետեւանքներով, միւս կողմէ հոն կայ բարոյութեան ծայրագոյն աստիճանին հասած խաւ մը որուն օրակարգին մաս կը կազմէ ամէնէն արտառոցը, ամէնէն անհաւանականը:

Այդ խաւէն կարեւոր թիւ մը հաւաքուած է վերջերս Մոսկուայի մէկ խաղարանը, ներկայ ըլլալու համար Ալ Գափոնի հետ խօսակցութեան մը…: Ոսկէն գլուխ սեւազգեստ խումբը այդ ձեւով որոշած է նշել նափոլիցի կանկսթէրին ծննդեան հարիւրամեակը: Արարողապետը յայտարարած է ամենայն լրջութեամբ թէ իրենք ոգիներ շրջանին օրինակ առին անկէ, բայց պէտք է յստակ ըլլայ որ յետադային հետեւեցան ռուսական աւանդութեան: Կէս գիշերուան զարկերուն հետ լուսաւոր մշուշի մը մէջէն լսուած է անդրատլանտեան հերոսին ձայնը որ ըսած է. «Ես Ալ Գափոնն եմ, շիճակոցի գործի մարդը»: Ընդհանուր ծիծաղի ալիքի մը մէջ ոգին շարունակած է թէ հինգ վայրկեան կը տրամադրէ ներկաներու հարցումներուն: Առաջին հարցատէրը ուզած է գիտնալ թէ կանկսթէրը դո՞հ է «փոքրիկ» ծափոնացի» յորջորջուած ռուս «կնքահօր» ԱՄՆ գտնուելուն: Կարուկ «ո՛չ» մը եղած է պատասխանը: Յետոյ հարց տուած են թէ լա՞ւ է Միխասի մասին (մաֆիական շրջանակի այն տիպարը որ վերջերս ի լուր բոլորին զարմանքին անպարտ արձակուեցաւ Ժընեւի արդարադատութեան կողմէ): Ալ Գափոնի ոգին պատասխանած է թէ հարկերու ոստիկանութիւնը ի վերջոյ պիտի ձերբակալէ զինք: «Եւ ինք ալ քեզի պէս Ֆրանկախտէ՞ պիտի մեռնի» եղած է վերջին հարցումը: Ոգին այնպէս ձեւացուցած է որ չէ լսած զայն, հաւանօրէն նշանաւոր այդ Միխասին սրահը գտնուող հակառակորդներուն եւ մերձաւորներուն միջեւ խնդիր չստեղծելու համար: Շամփանիի խցաններու աղմուկին մէջ վերջ գտած է ոգեհարցութեան բաժինը ու ներկաները փութացած են դէպի սեղանները ուրկէ առաւօտեան առաջին ժամերուն անցած են խաղի սեղաններուն գլուխը: Այդ պահուն հանրութեան առջեւ ալ բացուած են դռները, ռուս Ալ Գափոններու վերին հսկողութեան տակ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԴԷՊՔԵՐԸ ԴԷՄՔԵՐ

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Փրկիչ հիւանդանոցին մէջ, Յունուար 30-ին իր մահկանացուն կնքած է երաժշտագէտ եւ խմբավար՝ Նուպար Գալփաքեան: Երկար տարիներ կենսունակ պահած էր Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ երգեցողութիւնները Գատըգիւղի Եկեղեցւոյ մէջ եւ տեղւոյն Ս. Թագաւոր երգչախումբը մեծ յառաջդիմութիւն արձանագրած է իր ճիպոտին տակ: Ծնած էր 1914-ին Պալաթ, նախակրթութիւնը ստացած տեղւոյն Խորէնեան վարժարանին մէջ: 1925 — 1926 յաճախած էր Կեդրոնականն, աշակերտած էր Եոկար Մանասի եւ Յարութիւն Սինանեանի:

***

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Փրկիչ հիւանդանոցին մէջ, Յունուար 27-ին իր մահկանացուն կնքած է նկարիչ Ասպետ Էրմէն: Ծնած էր Պոլիս 1936-ին եւ աւարտած Կեդրոնական վարժարանը, ապա ուսումը շարունակած տեղւոյն գեղարուեստական Ակադեմիան: Անձնական ցուցասրահ մը բացած էր Նըշանթաշ: Փակելէ ետք ցուցասրահը, պաշտօնավարած է Ֆէրիգիւղի Ս. Վարդանայ Եկեղեցին որպէս քարտուղար:

***

ՊՈԼՍՈՅ մայր քաղաքապետ՝ Ալի Միւֆիթ Կիւրթունա Յունուար 28-ին, ճաշ մը կազմակերպած է ի պատիւ փոքրամասնութիւններու կրօնապետներուն լսելու համար անոնց փափաքներն ու գանգատները: Ներկայ եղած են Թրքահայոց Պատրիարք՝ Մեսրոպ Արք., Յունաց Պատրիարք՝ Բարթողիմէոս, մետրոպոլիտ փրոֆ. Կոնստանդին Հարիխատի, Հրեաներու խախամապետի փոխանորդ՝ Իսահակ Ալեւա, Ասորիներու Պատրիարքական Փոխանորդ մետրոպոլիտ Եուսուֆ Չէթին եւ այլ բարձրաստիճան կրօնաւորներ, ինչպէս նաեւ Վատիկանի կողմէ Ժորժ Մարովիչ եւ ուրիշներ: Խօսք առած է Ա. Մ. Կիւրթունա եւ նշած որ քաղաքիս մէջ բոլոր փոքրամասնութիւնները կ'ապրին համերաշխօրէն: Խօսք առած են նաեւ հրաւիրեալ կրօնապետները:

***

ՊԱՔԸՐԳԻՒՂԻ (Պոլիս) մէջ, Յունուար 28-ին սպաննուած է Վարուժան Գումաշկէշեր որ, կը գրէ «Մարմարա», 10 տարի է յաճախակի կերպով օրակարգի կուգար Թմրեցուցիչի եւ ոսկիի մաքսանենգութեան գործերու մէջ: Սպաննուած է Մուրատ Երլտըրըմ անունով մէկու մը կողմէ որ ձերբակալուած է: Սպանութիւնը տեղի ունեցած է բուռն վէճերէ ետք: 80-ական Թուականներէն Գումաշկէշեր յիշուած էր ՄԻԹ-ի պատրաստած տեղեկագրին մէջ: 1988-ին ալ Նշանթաշի իր խանութին մէջ պատահած պայթումի մը ատեն կորսնցուցած էր եղբայրը եւ գործակիցը, ինք ալ՝ վիրաւորուած: Ոճիրը գործողը ըսած է որ Վարուժանին հետ բանավէճը ծագած էր հայ — քիւրտ խնդրի կապակցութեամբ:

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Դիմելով երեխաներին, շարունակեցիր.
. Դուք ինձ պէս ուրիշ տեղ ծնած չէք, դուք հայրենիք ծնած էք: Ձեր բախտ հիմա չէք կրնար հասկնալ, յետոյ պիտի հասկնաք… Ձեզմէ շատեր պիտի այցելին ամբողջ աշխարհ, պիտի տեսնեն շատ գեղեցիկ ու անոյշ տեղեր ու պիտի հասկնան, որ աւելի գեղեցիկ ու անոյշ տեղ չկայ, քան հայրենիքը…

Եւ ահա դու նորից գալիս ես հայրենիք…

Քո՛ հայրենիքը…

Նորից տօն է լինելու քո ընթերցողների, բարեկամների եւ անձնապէս ինձ համար:

Ուրեմն, ցտեսութիւն, բարի հսկայ… Ցտեսութիւն ու ողջոյն…

Ողջոյն ու բարի գալուստ…

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Հիմա, երբ ես այս տողերն եմ գրում, Սարոյեանը Հայաստանում է:

Եկաւ, իջաւ ինքնաթիռից, հրճուալի աղմուկով ողջագուրուեց դիմաւորողների հետ, ու երբ բռնեցինք քաղաքի ճանապարհը, տխրեց.

. Նախորդ գալէս ետք ուղիղ երկու տարի անցաւ: Որքա՜ն շո՛ւտ անցաւ այդ ժամանակ…

Տխրեց ու յաջորդ վայրկեանին պայծառացաւ.

. Բայց եւ որքա՛ն ո՛ւշ անցաւ այդ ժամանակ…

Եկաւ, մասնակցեց Արեւելեան Հայաստանի Ռուսաստանի հետ միաւորուելու 150-ամեայ յոբելեանի հանդիսութիւններին, ի սրտէ ուրախացաւ այն բոլոր տաք ու բարի խօսքերով, որ Միութեան հանրապետութիւններից ժամանած պատուիրակներն ասացին Հայաստանի եւ հայ ժողովրդի մասին:

Եկաւ, անցաւ այն բոլոր վայրերով, ուր եղել էր նախորդ անգամներին ու այցելեց նոր վայրեր:

70-ամեակ էր եռեւում Թողել, բայց Երեւանի փողոցներով իր երթերը կատարելիս, Կարմիր բլուրի աւերակները մագլցելիս, Աշտարակի այգիներում Թափառելիս, Ջանգեզուրի ժայռերը բարձրանալիս, ամէն նոր տեսածով մանկօրէն հրճուելիս ու զարմանալիս, ես մտածում էի, որ նա հաւանաբար գտել է յաւէտ երիտասարդ մնալու գաղտնիքը:

Այս անգամ նա շրջագայեց համարեա ամբողջ Հայաստանը, եղաւ Ջանգեզուրում, Շիրակում, Լոռիում…

. Քարտէսի վրայ Հայաստանը փոքր է, բայց երբ կը քալես, աչքով կը տեսնես, մեծ է… Մեծ է անոր խորհուրդը, անոր իմաստ շատ մեծ է…

Եւ քարե՛ր, քարե՛ր տեսնելով մի նոր բառ հնարեց.

- Հայաստան «քարական» է… Քարերու մէջ մարդ կու գամ, Հայերու մէջ մարդ կու գամ: Քարեր մեր պատկերն են, մեր միսեր քարերուն մէջ զօրացած են:

Լեռները հիացնում ու յուզում էին նրան:

. Երբ այս սարեր կը տեսնեմ, Արմենակ Շահմուրադեանի ձայն կը յիշեմ, անոր ձայն կ'առնեմ այս սարերէն…

Մեր վիպական լեռները Արմենակ Շահմուրադեանի վիպական ձայնի պատճառներն էին արթնացնում նրա մէջ:

Ներշնչման պահեր էր ապրում, այլափոխւում, վերանում:

Նման մի պահի պատմեց.

. Օր մը, երբ որդիս՝ Արամը 4-5 տարեկան էր, սենեակիս մէջ կը գրէի: Չէի տեսնար, որ դուռ բաց է, ու Արամ ինծի կը դիտէ: Ձեռ գիտեր, թէ այդ պահուն ինչ խենթ բաներ ըրած եմ, որ տղաս, արցունք աչքին, մօտեցաւ ինծի ու ըսաւ. «Հայրիկ, ինչո՞ւ դու խենթ ես»… Շատ մեղքցայ անոր: Այդպէս է, գրելու ատեն կը խենթանանք…

Թէեւ գրելու պահերին չտեսայ նրան, բայց ներշնչման, «խենթութեան» շատ այդպիսի պահերի ականատեսը եղայ եւ վայելեցի նրան, իր խօսքով ասած, ինչպէս կրակը…

. Հայեր կրակ պահել գիտեն, ինծի պատմած են, որ երբ հայեր կրակի քով կը նստին, միշտ կը խառնեն կրակ, որ վառ պահեն…

Նրա կրակը վառ էր միշտ:

Եւ ով մօտենում էր այդ կրակին, ջերմանում, պայծառանում ու նորից էր ձգտում դէպի այդ կրակը:

Նրա հետ շրջագայելիս ես կրկին համոզուեցի, թէ որքան անվրէպ է ժողովրդի բնազդը, որքան լաւ է տարբերում նա, թէ ով է իրենը եւ ով իրենը չէ…

Սարոյեանն իրենն է:

Եւ ժողովուրդն ամէնուրեք իր սէրը, յարգանքը, հիացմունքն էր փռում նրա առաջ, բացում իր սիրտն ու սուփրան:

Ենթադրութիւնս ճիշդ դուրս եկաւ: Սարոյեանի գալուստը, հակառակ իր կամքի, ինքնաբերաբար վերածուեց նրա ծննդեան 70-ամեայ յոբելեանին, թէեւ յոբելեանական ամսաթիւը վաղուց անցել էր:

Ուր էլ եղաւ նա, իբրեւ յոբելեարի ողջունեցին նրան, յոբելեարին վայել յարգ ու պատիւ տուին:

Եւ, ի վերջոյ, ինքնաբերաբար դումարուեց նաեւ յոբելեանական մի երեկոյ:

Կինոյի տան դահլիճը ծայրէ ծայր լիքն էր: Բայց, ինչպէս Վարդգէս Պետրոսեանն ասաց իր բացման խօսքում, դահլիճը կարողացել էր տեղաւորել նրա տաղանդի երկրպագուների մի փոքրիկ մասին միայն, մնացած հազարները դրսում էին…

Մէկ է, ուր էլ գումարուէր երեկոն, դահլիճը փոքր ու նեղ պիտի գար…

Տարբերային, յուզիչ, տաք երեկոյ էր դա:

(Շար. 48)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. _ Միքէյլ Կոպուրեան 250 Ֆր.:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. _ Ռընէ Աթոյեան 500 Ֆր.:

***

ՎԻԼՆԷՕՎ. _ Սամուէլ Ներկարարեան 500 Ֆր.:

GIIA
GROUPEMENT INTERPROFESSIONNEL INTERNATIONAL ARMENIEN

AVIS

L'Assemblée Générale annuelle du **GIIA** se tiendra le Samedi 13 Février à 10 heures au YAN'S CLUB.

A cette occasion et suivant l'ordre du jour, le rapport moral et les comptes financiers seront présentés aux membres pour approbation. Il est rappelé que ces derniers sont établis par le cabinet FRANKLIN FIDUCIAIRE, Expert-comptable, certifiés par le Cabinet AMYOT EXCO, Commissaire aux comptes. En raison des subventions gouvernementales reçues par le **GIIA**, ces comptes sont aussi vérifiés par le contrôleur financier du Ministère des Affaires Etrangères de la République Française.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հայաստանէն՝ Ալբերտ Սուրէնի Դաւթեան կը փնտռէ իր եղբայրը՝ համանուն Ալբերտ Սուրէնի Դաւթեանը: Անոնց հայրը՝ Սուրէն Կիւրեղի Դաւթեան Բ. Ընդհանուր Պատերազմին գերի ինկած է, փախած եւ հասած Ֆրանսա, ամուսնացած է Մարսէյլ, ունեցած զաւակ՝ Ալբերտ, ապա թողլով կինն ու զաւակը, վերադարձած է Հայաստան, վերամուսնացած եւ ունեցած զաւակը կրկին կոչած Ալբերտ:

1988-ին, Ֆրանսայէն Ալբերտ Դաւթեան Երեւան երթալով փորձած է գտնել Հայաստան ծնած եղբայրը:

Տեղեկութիւն ունեցողներէն կը խնդրուի գրել հետեւեալ հասցէին՝

Ալբերտ Սուրէնի Դաւթեան,
Քաղաք Հրազդան,
Զարենցի փողոց տուն 30
Հայաստանի Հանրապետութիւն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Առողջանի կիւլէսէրի մահուան առթիւ՝ Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները._

Կ. Թէլլալեան 200 Ֆր., Ս. Զրագ 400 ֆրանք, Վ. Տէմիր 200 Ֆր., Ս. Տէմիր 400 Ֆր., Պր. Թումաք 200 Ֆր., Տիկին Սահաթ, Տիկին Ըղըք, Պր. Նշան Խավըզէրս, Պր. Մարտիրոս Փոլաթեան, Տիկին Աննա Գարաթէփէ 100-ական Ֆր., Պր. Գրիգոր Պարտագ 300 Ֆր., Պր. Յարութիւն Կէօրիւր 100 Ֆր., Պր. Խաչիկ Թէգճան 500 Ֆր., Պր. Պարգեւ Տէտէեան 200 ֆրանք, Պր. Թորոս Տէտէեան 500 Ֆր., Պր. Արման Տէմիրճեան 300 Ֆր., Պր. Մելքոն Զիւլֆիւքարօղլու, Պր. Թադէոս Պէնլի 500-ական Ֆր., Պր. Յովնան Իշլէք 200 Ֆր., Պր. Արամ Լախքօղլու 400 Ֆր. Պր. Սարգիս Ջանկէօլ 300 Ֆր., Պր. Յակոբ Տէմիր 200 Ֆր., Տիկին Հայկանոյշ Նալպար 300 Ֆր., Պր. Յակոբ Նալպար, Պր. Սէմուէլ Թոմա, Պր. Ժիրայր Էֆէ 250-ական ֆրանք:

(Շար.)

1999 — LES ARMENIENS AU TOURNANT DU SIECLE
Le Parlement européen, 29 avril - 2 mai 1999

COMMUNIQUE
DU COMITE DES ARMENIENS DE BELGIQUE
(Extraits)

Une conférence des Arméniens d'Europe pour présenter le Forum des Associations Arméniennes en Europe, organisée à l'occasion de la première réunion annuelle du Forum des Associations Arméniennes d'Europe.

LES OBJECTIFS EN BREF

— Donner une vision aux Arméniens d'Europe pour le 21ème siècle et promouvoir un débat sur l'avenir de la diaspora en Europe;

— Promouvoir des initiatives communes entre associations arméniennes et plus généralement favoriser les contacts entre elles d'un pays à l'autre;

— Réunir les associations membres du Forum des Associations Arméniennes d'Europe, dans le cadre de sa réunion annuelle.

LE PROGRAMME

Lieu: Parlement européen à Bruxelles; **Langues,** Français, Anglais, Arménien. **LE DEBAT: 29** (15h-18h) et **30 avril** (10h-18h). **— Bienvenue et présentations — Le passage au 21ème siècle.** Le but de cette session est d'élargir les perspectives et d'enrichir le débat entre Arméniens par les idées de personnalités arméniennes et non arméniennes, y compris parlementaires et personnalités du monde politique. **— Conférence de Presse — Les grandes questions: débats:** L'avenir de la diaspora / Les questions nationales. Les principales questions concernant la diaspora et la République d'Arménie seront abordées par des orateurs particulièrement qualifiés en vue de susciter le débat. **— Les projets: 1er mai 1999** (10h-16h) : La tâche de mettre sur pied des projets concrets sera confiée à des **groupes de travail** réunissant des participants intéressés par un thème particulier. Une liste de thème à aborder sera envoyée aux participants préinscrits. Il leur sera demandé de choisir les groupes auxquels ils souhaitent participer. **— La réunion annuelle du Forum et conclusions : 1er mai 1999** (16h - 19h) **et 2 mai 1999 — Les festivités: Des activités annexes,** expositions, stands et spectacles seront organisés à l'occasion de la conférence. Pour plus d'information, contacter le secrétariat de la conférence.

INSCRIPTIONS :
Nicolas TAVITIAN
Comité des Arméniens de Belgique
157 rue Franz Merjay
1050 Bruxelles.
E-mail: cabeurope99@hotmail.com
Fax : ++32 - 230 95 30.

SECRETARIAT DU FORUM DES ASSOCIATIONS ARMENIENNES D'EUROPE
Arthur MEHRABIAN
64 Route De Troinex
CH - 1256 Troinex-Genève
Tél. : ++41 - 22 - 320 1100
Fax : ++41 - 22 - 320 1112
E-mail : arthur@deckpoint.ch

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

7e CYCLE DE LECTURES PUBLIQUES D'OEUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS
Direction Arby Ovanessian

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 7ՐԴ ՇԱՐՔ

Կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Ա. Ծրագիր

Եղիա Գասպարեան
ԱՄՈՒՍԻՆԸ

Հրաչ Տարօնեան
ԿԻՐԱԿԻ

Ռոպէր Հատտէճեան
ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՀԱՇՈՒԵՓԱԿ

Կիրակի, Փետրուար 14, ժամը 16-ին
Ալեք Մանուկեան
Մշակութային Կեդրոն
118, rue de Courcelles - 75017 Paris
Métro Courcelles

Մուտքը՝ 30 ֆրանք:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Երեւանէն Բարսեղեան Լեւոն կը փնտռէ իր մեծ-հայրը՝ Լեւոն Պետրոսի Բարսեղեան որ ծնած է 1914-ին Արթիկի շրջանը Պարնի գիւղ: Կը կարծուի որ ողջ է եւ կ'ապրի Մարսէյլ: Լուր ունեցողներէն կարելի է գրել Լ. Բարսեղեանի «Յառաջ»ի հասցէով:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section St-Jérôme (Djavo Chant) / Marseille 13ème

Rome
LA VILLE ETERNELLE

EXPOSITION SUR L'ARMENIE AU VATICAN
VISITE DE ROME

Départ mercredi soir 12 mai à 22h
Place Diran Tékéian / St-Jérôme
Retour dimanche 16 mai

P.A.F. : 1.900 F. (transport en autocar grand tourisme, hébergement demi pension en Hôtel ***)

Merci de nous contacter **très rapidement pour les réservations :**
Tél. : 04 91 61 10 82 / 04 91 70 00 32
Règlement pour le 20.04.99 à l'ordre de la C.B.A.F.
à adresser chez :
Mme HOTOTIAN :
13, Bd de Cazoran — 13013 Marseille

***

Section **Helen Puzant** — ALFORTVILLE

THEATRE ARMENIEN

par la Compagnie NAREG DOURIAN

«LA BELLE-MERE DE EREVAN - 2»

Vendredi 26 Février à 20 heures 45

Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville

— Participation aux frais —

Pour tous renseignements :
Tél. : 01 43 76 55 89 / 01 43 76 50 52

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, փետրուար 13

Տեառնընդառաջի նախատօնակ

Կէսօրէ ետք, ժամը 4.30-ին՝ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, երեկոյեան ժամերգութիւն կը կատարուի, եւ Տեառնընդառաջի Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն տեղի կ'ունենայ:

ԿԻՐԱԿԻ, փետրուար 14, Տեառնընդառաջ
Տօն քառասնօրեայ գալստեանն Քրիստոսի Աստուծոյ Մերոյ ի տաճարն եւ բուն Բարեկենդան:

Այս տարի, բացառաբար, Տեառնընդառաջի տօնը զուգադիպելով Բուն Բարեկենդանին, այսօր Խորանին վարագոյրը չի փակուիր եւ պատարագը կը մատուցուի Խորանը առանց փակելու:

Ար այդ, Երկուշաբթիէն սկսեալ է որ՝ ամբողջ Մեծ Պահքի տեւողութեան Խորանը փակ կը պահուի վարագոյրով, ի նշան Ադամի եւ Եւայի Դրախտէն արտաքսումին:

ԾԱՆՕԹ. _ Մեծ Պահքի ամբողջ տեւողութեան Աւետարանը չեն համբուրեր: Պատարագի ժամանակ ալ «Ողջոյն» չեն փոխանակեր:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

ՇԱԲԱԹ, փետրուար 13, երեկոյեան ժամը 4-ին ժամերգութիւն կը կատարուի, որու ընթացքին Տեառնընդառաջի նախատօնակ Անդաստան եւ մոմավառութիւն տեղի կ'ունենայ:

ԿԻՐԱԿԻ, փետրուար 14, Բուն Բարեկենդան եւ Տեառնընդառաջ:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատրիարքի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

ՇԱԲԱԹ, փետրուար 13

ԳՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Ժամը 9.30-ին Առաւօտեան ժամերգութիւն:

Ժամը 10-ին պատարագ:

Պատարագիչ՝
ՆՇԱՆ ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Անրի Կալոնի եւ ընտանեկան պարագաներուն, իրենց մօր՝ Գեղեցիկ Կալոնի (հիմնադիր անդամ Մշակոյթի Տան) մահուան առթիւ, եւ շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները. _

Պ. Կալոն 5000 Ֆր., Պ. Մետաքսեան 200 Ֆր., Տիկին Մելքոնեան 1000 Ֆր., Տիկին Մութաֆեան 500 Ֆր.:

EREVAN

2 vols directs hebdomadaires en Airbus A310 de la compagnie ARMENIAN AIRLINES

Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH

Départ Paris 1890 F

Renseignements & inscriptions :

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
19, rue Saint-Roch — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEJOUR D'HIVER

La Croix Bleus des Arméniens de France **organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du 20 au 27 février 1999 pour les enfants de 8 ans révolus à moins de 15 ans.**

Prix : 2700 F comprenant

- **transport**
- **hébergement**
- **location et cours de ski**
- **remontées mécaniques**
- **assurance**

Renseignements et inscriptions :

C.B.A.F. Conseil d'Administration, 17 rue Bleue 75009 Paris
tél. 01 48 24 46 57

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13-14
SAMEDI - DIMANCHE
13-14 FEVRIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 685 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 19.575 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.575

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 11/12)

Ա. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

Փետրուար 11-ին Սպայի Տան մէջ կատարուած արարողութենէ մը ետք ուր ներկայ գտնուած են Ներքին գործերու նախարարը, գլխաւոր դատախազը, սպաներ, երեսփոխաններ, կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներ, հարազատներ, Ա. Մարգարեանի դագաղը զինուորական հրասայլով առաջնորդուած է Եռաբլուր: Հոն դամբանականներ արտասանած են Ներքին գործերու փոխ-հրամանատար Տ. Մարգարեան, Ներքին փոխ-նախարար Հ. Յարութիւնեան: Այս վերջինը նշելէ ետք Ա. Մարգարեանի արցախեան պատերազմին մեծ վաստակը եւ իրաւապահ մարմիններու մէջ կատարած աշխատանքը, ըսած է թէ Ներքին նախարարութեան ղեկավարութիւնը ամէն բան կ'ընէ իրողութիւնը պարզելու համար: Յետոյ պատուոյ համազարկերու ներքեւ Ա. Մարգարեանի մարմինը հողին յանձնուած է:

***

ԶԻՆԵԱԼ ՈՒԺԵՐՈՒ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՀԱՆՋԸ

Զինեալ ուժերու հրամանատարութիւնը բողոքի նամակով մը դիմած է գլխաւոր դատախազին եւ Ներքին գործերու եւ Ապահովութեան նախարարին, վրդովում յայտնելով Պաշտպանութեան փոխ-նախարար Վ. Խորխոռունիի, Ներքին գործերու հրամանատար Ա. Մարգարեանի սպանութիւններէն: Ըսելէ ետք թէ առաջինին մութ մնացած սպանութիւնը երկրորդ զոհին յանգեցուց, նամակագիրները դատապարտած են Ա. Մարգարեանի պարագան անձնասպանութեամբ բացատրելու ջանքը: Հրամանատարութիւնը պահանջած է անյապաղ լուսաբանել Վ. Խորխոռունիի ու Ա. Մարգարեանի սպանութիւնները, խոստանալով ամէն օժանդակութիւն:

***

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Փետրուար 11-ին պատուիրակութեամբ մը Երեւան հասած է Մոսկուայի քաղաքապետ Ե. Լուժկով: Զուարթնոցի մէջ իսկ տեղի ունեցած ճեպազրոյցին ան յայտարարած է թէ իր անկեղծ գնահատումն է որ Հայաստան Ռուսաստանի իրական ռազմավարական գործընկերն է, իրենց այցին նպատակն ալ ամրացնել է համագործակցութիւնն ու բարեկամութիւնը: Ապա վարչապետ Ա. Դարբինեանի ընկերակցութեամբ քաղաքապետը այցելած է յատկապէս պատրաստուած արտադրանքի ցուցահանդէսը, Պուշկին ռուսական վարժարանը, Ծիծեռնակաբերդ, Քոնեակի գործատուն, Մատենադարան:

Այցին ընթացքին ստորագրուած են մշակոյթի, առողջապահութեան, կրթութեան, զբօսաշրջութեան մարզերու գործակցութեան համաձայնագրեր: Որոշուած է ռուս-հայկական առեւտուրի տուն հիմնել, զարկ տալու համար առեւտուրի փոխանակումներու: Կը կազմակերպուին տօնավաճառներ ալ որպէսզի հայկական ապրանքը տարուի Մոսկուայի շուկաները: Լուժկով յատուկ հետաքրքրութիւն ցոյց տուած է Երեւանի քիմիական կաուչուկի արտադրութեան: Իսկ մշակութային գործակցութեան շրջանակին մէջ Մոսկուայի ու Երեւանի մէջ համատեղ ծրագիրներ կ'իրագործուին 1700-ամեակին առթիւ: Լուժկով անդրադարձած է ՀԱՊ-ի առնչուող խնդիրներու, անհրաժեշտ գտնելով վերականգնել տնտեսական միացեալ գօտին: Ան վարչապետ Ա. Դարբինեանի հետ զրոյցէն ետք երեւանցիներուն հետ ալ խօսակցութիւններ ունեցած է, ըսելով որ կը փափաքին նորոգել Հայաստանի հետ իրենց կապերը: Հիւր քաղաքապետը տեսակցութիւն ունեցած է նաեւ նախագահ Ռ. Քոչարեանի հետ. այս հանդիպումին յաջորդած է մամուլի ասուլիս մը: Նոյն իրիկունը Մոսկուայի քաղաքապետին ի պատիւ Ռ. Քոչարեան պաշտօնական ընթրիք մը տուած է, որմէ վերջ Լուժկով եւ իր պատուիրակութիւնը մեկնած են Մոսկուա:

***

Վ. ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆԻ ԱՊՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԶՈՀԵՐՈՒՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԻ ՊԱՇՏՊԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

«Սախարով» հիմնարկին մէջ ստեղծուած է Վ. Սիրադեղեանի ապօրինութիւններէն տուժած քաղաքացիներու իրաւունքի պաշտպանութեան յանձնախումբ: Հիմնարկի նախագահ Ա. Արշակեան ըսած է թէ արդէն տուժակիրներու դիմումներ սկսած են ստանալ: Իրենք դատաւորի կամ դատախազի դեր ստանձնելու յաւակնութիւն չունին, միայն կը մեկնին հանրութեան ունեցած յստակացման պահանջէն: Ան յիշած է այն օրինակը որ Վ. Սիրադեղեանի նախարարութեան շրջանին ուժի զօրութեամբ մեծ գումարներ շորթուած են պաշտպանութեան նկատառումներով: Յանձնախումբին նպատակն է Վ. Սիրադեղեանի գործած ապօրինութիւններուն փաստերը հաւաքել, ուսումնասիրել. ապօրինութիւններու կարգին են՝ իշխանութեան չարաչահում, անհիմն ամբաստանութիւններ, ապօրինի բռնագրաւումներ, քաղաքական հակառակորդներու հալածանք, քաղաքացիներու դէմ ապօրինի քրէական գործերու կարգադրում, անիրաւ ձերբակալուածներու խոշտանգում, դատախազութեան եւ դատարաններու վրայ ճնշումներ, քաղաքացիներու ահաբեկ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(11 Février)

GENOCIDE ARMENIEN: La prudence de Jospin

Նոր արձագանգ մը կար այս նիւթին շուրջ, ուր կ'ըսուի թէ կը թուի որ Հայոց ցեղասպանութիւնը նեղը կը դնէ Ֆրանսական կառավարութիւնը: Ծերակոյտի նախագահ՝ Քրիստիան Փոնսըլէ, որ կ'ուզէր օրակարգի վրայ դնել Ազգ. Ժողովի քուէարկած օրինագիծը, յետ քայլ ըրաւ: Արդարեւ, կառավարութիւնը տեղեկացուցած է իրեն որ չէր փափաքեր նման վիճարկում մը այս միջոցին, հաւանաբար չվտանգելու համար Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ յարաբերութիւնները:

***

Այսուհանդերձ աշխատանք կը տարուի ծերակուտականներու մօտ որպէսզի օրակարգի դայ ցեղասպանութեան ճանաչման օրինագիծը եւ ամէն յոյս կորսուած չէ այդ ուղղութեամբ:

ԱՅՍ ԱՌԱՒՕՏ, ԱՅՍ ԵՐԵԿՈՅ

ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ, ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ

(Դ.)

Կը գիտեմ: Գործնապաշտ շահամոլներ անդադար կը հերկեն մարդոց անհաւատարմութեան եւ անբաւարարութեան դաշտերը, այդ դաշտերը որքան ալ ջրուին, որքան ալ պարարտացուցիչ ստանան, կը վերադառնան իրենց առաջին անհաւատարմութեան եւ սկիզբի անբաւարարութեան:

Հեռատեսիլ, ցուցադրութեան երկու կերպ: Սփռում՝ ուղղակի կամ սփռում՝ նախապէս արձանագրուածի: Սակայն երբ պաստառին վրայ երեւցող երգիչը մահացած է, ինծի կը թուի որ ա՛յս ալ ուղղակի սփռում է, en direct, այս անգամ սակայն անդենականէն: Այս մտածումով է որ կը զուարճանամ երբ կը լսեմ Կենզպուրկի Sea, sex and sun թացիկ երգը, կը նայիմ շուրջս, ժամանակներ՛, սիկարէթը իրենց ձեռքին քաֆէներու մէջ հոլանի կիներ, կառքերու ղեկերուն շռայլ զգեստաւորումով էգեր, նստած այնպէս որ անոնց զիստերը դրուած ցուցադրութեան, ամէն տեսակի ամօթխածութենէ կողոպտուած նայուածք եւ քալուածք, Հալէպ, նման կիներ պոռնիկ կը նկատուէին:

Ազատութեան շրջանա՞կը ընդլայնեցաւ, թէ պոռնկութեան սահմանները կծկուեցան:

Ծամծմել կը նշանակէ մեկնիլ, կը նշանակէ շրջիլ, չի նշանակեր անմիջապէս հասնիլ: Կրճատել ժամանակը՝ համազօր մեղքի: Նոյնը չէ՞ նաեւ հաճոյքի երկարաձգումի պարագային: Faire durer le plaisir կ'ըսեն՝, չէ՞:

Նիւթը՝ հին, օրինակները՝ թարմ, բոլոր գայթակղութիւններուն վրայէն հազիւ վերցուած քողը՝ կը տարածուի կա՛մ սեռի կա՛մ դրամի հոտը, սեռ՝ իր բոլոր զարշահոտութիւններով, իսկ դրամը՝ նո՛յնը, այդ ըլլայ Տոլար կամ Ֆրանք, Սթէրլինկ կամ Դրամ: Կամ, մօտիկ ապագային՝ Եւրօ:

Նման հոտեր հիմա ալ Երեւանի կողմերէն, կը գայթակղիմ, կ'ամչնամ, «Մե՛ղք մեր երազին»՝ կը զառանցեմ, ապա զգաստանալով կը մխիթարուիմ որ այդ երազը ոչ ոք կրնայ սպաննել:

– Կան տղաներ որոնք հաւատարիմ կը մնան մահէն ալ անդին, – կ'ըսեմ ատամնաբոյժիս, կը փայլին անոր աչքերը՝,

– Քսան տարի է այս գործին մէջ եմ, ոչ ոք ինծի նման խօսք ըսած է: Դուն իմաստուն փիլիսոփայ մըն ես, – կը յարէ ան, ես՝

– Նախ ըսեմ որ իմաստութիւնը ոչ ոքի մենաշնորհն է: Ամէն ոք ունի իր բաժինը համընդհանուրէն: Կը բաւէ յայտնաբերել զայն: Բայց մինչեւ որ մարդիկ գիտակցին բաժնին ճշմարտացիութեան, անոնք պիտի լսեն իմաստունին ըսածները, բայց հետեւին գործնապաշտի խորհուրդներուն, – կը հակադրեմ, կը ժպտիմ, չքաւորութիւնը ունի՛ սահման, ունեւորութիւնը՝ ոչ, խելքը ունի՛ սահման, անխելքութիւնը՝ ոչ, ամէն ոք իր հաճոյքին սահմանները ընդարձակելու ճիգին մէջ:

Հեռուներու կանչերուն պատասխանելու տրամադրութեամբ՝ նամակդ քաղաքի ո՛ր նամակատունէն ալ ուղարկես, պատասխանդ մի՛շտ ալ պիտի հասնի հասցէիդ:

Պայմանաւ որ հասցէ ունենաս:

Եւ վայ հասցէ չունեցողին:

Վայ նաեւ մէկէ աւելի հասցէ ունեցողին:

Հիմա Երկուշաբթի, Հիւսէյն Թագաւորի յուղարկաւորութիւն Ամմանի մէջ, ձիւնախառն անձրե՞ւ, թէ անձրեւախառն ձիւն Փարիզի վրայ, երբ կը գրեմ, ունիմ անուշ զգացումը երեք հազար անհատի նամակ գրած ըլլալու: Ու տեղական եւ համազգային հակազդեցութիւններ: Ես՝ շարժական նամակատուփ, ահաւասիկ բացիկային գնահատանք մը Պոսթընէն, հեռաձայնային ուրիշ մը Պուէնոս - Այրէսէն, նամակային երրորդ մը Հալէպէն: Եթէ չգրեմ՝ չի՛ քանդուիր աշխարհ: Կը խանգարուի սակայն բան մը: Համաստեղութիւն մը: Մէկ բաժինը նոյնինքն թերթի համաստեղութեան: Չէ՞ որ սրահի մը հարիւրաւոր լոյսերէն մէ՛կը եթէ չվառի ոչինչ կը փոխուի սրահի լուսաւորութենէն, սակայն կը բացուի խոց մը այդ լուսաւորութեան ներդաշնակութեան մէջ:

Ահաւասիկ համակրական հակազդեցութիւն մըն ալ արքեպիսկոպոսէ մը, Սիտնիէն:

Կը գրեմ, ապա կը թողում որ թերթին վրայ աւելնան նոր թերթեր, անցնի ժամանակը, Անցնի՛ ժամանակը:

Ան՝ միակ դատաւոր, կը սպասեմ: Գրուածը կա՛մ պիտի քաղցրանայ, արժեւորուի՝ ինչպէս որակաւոր գինին: Կա՛մ ալ պիտի արժեզրկուի, քացխի՝ ինչպէս անոր վատորակը:

Գիտէ՞ք կարել: Կրնաք դառնալ դերձակ: Չէ՞ք գիտեր: Կրնաք հիմնել դերձակատուն մը, ղեկավարել զայն, դիզել դրամ: Դուք եղէք դրամադէզ, ես կ'ուզեմ մնալ դերձակ: Մնալ գեղանկարիչ: Մնալ փորագրիչ: Մնալ ոսկերիչ:

Չէ՞ որ «Օտարական»ին Շաւարշը կը ցանկար դառնալ բառտաշ:

«Աղուոր նամակ կը գրես կոր»՝ կ'ըսէր հին բարեկամ մը ովկիանոս կտրող հեռուներէն: Վիրաւոր Թռչուն՝ կը պատասխանէի՝ «Սիրելի՛ ընկեր, դերձակին չե՛ն ըսեր՝ Աղուոր կոճակ կը կարես կոր: Ես դերձա՛կ եմ»:

Պիտի գան նաեւ ջնջումի օրերը, իմ ստացած հաճոյքս ժամանակը պիտի ստանայ ջնջելով, նոյն բարեկամս երբ իր հեռուներէն Փարիզ կուգար ու՝

– Իմ կառքս քու տունէդ խոշոր է, – կը յարէր, կը ծիծաղէր,

– Կարեւոր չէ: Կարեւորը ա՛յն է թէ ի՛նչ կը տեսնես պատուհանէդ, – կը հակադարձէի հանդարտ: Որովհետեւ ինչ որ կը տեսնես անկէ, մաս կը կազմէ տանդ տարածութեան: Կը պատկանի քեզի: Երբ նայիս դուրս քո՛ւ տանդ պատուհանէն, ի՞նչ կը տեսնես, – հարց կուտայի:

Բարեկամս անմիջականօրէն չէր իսկ յիշեր՝

– Ի՞նչ կ'ուզես որ տեսնեմ, – կ'անճրկէր:

– Շատ - շատ երկնաքեր շէնք մը կամ փարքինկ մը: Հիմա եկուր եւ դուրս նայէ պատուհանէս, – կ'ըսէի, զայն կը մօտեցնէի համայնապատկերի մը, որ կը պարզէր բազմախաւ մշակոյթի մը ցուցանիշներուն ծայրամասերը:

Կ'ըսէի, սակայն մեկուսի՝ Երանի անոնց պատուհանէն ամբողջ աշխարհը տեսնողին՝ կը մտմտայի իւրովի:

***

Հիմա հեռատեսիլէն կը զառածի երգ մը, որ իր անպատկառ բառերու «կարծր»ութեամբ կը ստուերէ Կէնզպուրկին յանդգնութիւնը:

Անոնց վերարտադրութիւնը այստեղ անկարելի, կատարուածը լկտիութիւն է, անամօթութիւն, բայց, ժամանակնե՛ր, ժամանակնե՛ր, անոնք այլեւս ոչ ոքի համար գայթակղութիւն:

ՄՈՎՍԷՍ ՊՋԱՔՃԵԱՆ

ԻՆՉՈ՞Ւ ՀԱՅԵՐԸ ՉԵՆ ԲԱԶՄԱՑԱԾ...

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊՋՏԻԿԵԱՆ

... Եւ սակայն, մարդաբանութեան մասնագէտները, գրեթէ միաձայնութեամբ կ'ընդունին որ այսօր 1999-ին, Հայկական Ցեղին պատկանող 90 միլիոն անհատներ կ'ապրին, Մերձաւոր եւ Միջին — Արեւելքի մէջ: Գիտնականները երբ Ցեղ կ'ըսեն, կ'իմանեն մարդակազմական, ցանկային, արիւնային նոյն յատկութիւնները ունեցող անձեր, անկախաբար անոնց խօսած լեզուէն կամ որդեգրած կրօնքէն:

Համալսարանական տարիներէս, այս հանելուկը մտատանջած է զիս եւ փորձած եմ լուսաբանութիւն մը փնտռել, մեր պատմութեան մէջ, ինքզինքս նուիրելով բանասիրական պրպտումներու, մասնաւորապէս 1985-ի սկիզբները, երբ կը պատրաստէի «ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔ» ամսաթերթի Բացառիկը, նուիրուած ԵՂԵՌՆԻ 70-ամեակին:

Բացառիկը լոյս տեսաւ (200 էջ) բաւական անյայտ փաստաթուղթերու հրատարակութիւններով, վիճակագրական նորանոր տուեալներով, բայց ափսոս, կըրկին նետուելով դպրոցական ասպարէզ, կարելի չեղաւ աւելի խորացնել փնտռտուքներս:

Այսօր, Ս. Ղազարի Մայրավանքի լռութեան եւ բացարձակ խաղաղութեան մէջ, մեծ հաճոյքով կ'օգտուիմ անոր գրադարանային եւ դիւանային անսպառ պաշարէն, եւ մշուշի մէջ մնացած բոլոր հարցականներս, կամաց — կամաց կը գտնեն իրենց պատմական լուսաբանութիւնը, տրամաբանական կարգով:

Օրինակ, Մօրէրի հրատարակած տեսրին մէջ 1772-ին, Մեծ եւ Փոքր Հայոց տարածքին վրայ, 27 միլիոն անձ կը հաշուէ: Նոյնը կ'ընեն Թաւէրնիէ եւ Թուռնըֆոր, արդ՝ ի՞նչ կը պատահի որ 75 տարի վերջ, այս բնակչութիւնը փոխանակ ԱՃԵԼՈՒ կը վերածուի 9 միլիոնի...:

Անցեալին վիճակագրութիւն չէ կատարուած, բայց կարելի է հաւանականութեամբ թիւեր տալ հիմնուելով, զինուորագրուածներու, սպաննուածներու, գերութեան տարուածներու մարդահամարէն, որ մեր պատմիչները հաւատարմութեամբ հաղորդած են, գրեթէ միշտ: Օրինակ՝

ԶԱՐԵՀԱՒԱՆ — Բագրեւանդի մէջ գտնուող այս քաղաքէն, Արշակ երկրորդ, 5000 տուն կը հանէ: Եթէ ամէն տուն, միջին հաշուով, վեց անձ հաշուէ, գումարը կ'ընէ երեսուն հազար: (Տես՝ Փ. Բիւզանդ ԻԴ. 55):

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ — Այս քաղաքէն ալ՝ 19.000 տուն. (Նոյն):

ՎԱՆ — 23.000 տուն:

ԶԱՐԻՇԱՏ — Առնուին եւ զքաղաքն մեծ Զարիշատ ... Աղիովիտ գաւառին մէջ, 24.000 տուն: (Նոյն):

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏ — Աւերեցին զմեծ քաղաքն Տիգրանակերտ ... 40.000 (տուն) գերութեան տարին, իսկ Սամուէլ պատմիչ կ'աւելցնէ . երբ Կաւատ, Պարսից Արքան գրաւեց զայն, 80.000 հոգի սպաննեց...:

ԱՐՏԱՇԱՏ — Շապուհի զօրքերը, ամբողջ քաղաքը գերութեան կը տանին, 9040 տուն:

ԵՐՈՒԱՆԴԱՇԱՏ — Առնուին եւ զմեծ քաղաքն Երուանդաշատ եւ գերի կը տանին 50.000 տուն: (Փ. Բիւզ. Դ. 55):

ԴՈՒԻՆ – Ղեւոնդ պատմիչ (ԻԲ.) կը գրէ որ Թէոդոր Ռշտունի Հայոց Իշխանը, զինուորագրած ըլլալով այր մարդիկը՝ (Դուինի) Արաբներուն դէմ ելլելու համար, Ապուպաքրի արաբները, առանց դժուարութեան, կը գրաւեն Դուինը եւ 35.000 կիներ եւ մանուկներ գերութեան կը տանին:

ՈԿՈՄԻ — Այս քաղաքին մէջ, Արիստակէս Լաստիվերտցի, երեսուն հազար անձ կը հաշուէ (ԳԼ. — ԺԸ.):

ԱՐԾՆ — Մատթէոս Ուռհայեցի 120.000 է, կը գրէ, քաղաքին բնակչութիւնը, եւ դարձեալ ուրիշ աղբիւր՝ 150.000 կ'ըսէ:

ԱՆԻ — Հ. Ղուկաս Ինճիճեան, իր ՀՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ Ա. հատորին մէջ (որ մեծագոյն աղբիւրս է) նկատի առած - կ'ըսէ - իր ծաւալուն աւերակները, եկեղեցիներու բազմութիւնը եւ մայրաքաղաքէն գաղթողներու մեծ թիւը մինչեւ Եւրոպա, Եգիպտոս եւ այլուր, պէտք է որ մէկ միլիոնէն աւելի բնակչութիւն ունենար, եւ իր փաստը զօրացնելու համար կ'աւելցնէ . Յովհաննէս Բագրատունի, ԺԱ. դարուն, Անի քաղաքէն միայն, 40.000 հետեւակ եւ 20.000 հեծեալ հաւաքեց: Բազմամարդ քաղաքներ էին նաեւ Գանձակը՝ Արցախի մէջ, Լոռին՝ Տաշիրի մէջ եւ Մանազկերտը՝ Հարք գաւառին մէջ, Երզնկա՝ Բարձր Հայքի մէջ, ուր 1458-ի երկրաշարժին 32.000 զոհ կուտայ, իսկ 1482-ին 30.000:

Բաղաց Թագաւորութիւնը փոքր իշխանութիւն մըն էր, կը գրէ Ստեփանոս Օրբելեան, տարածուած միայն Սիւնիքի եւ Արցախի մէջ, եւ սակայն իր տարածքին վրայ ունէր 43 բերդ, 28 վանք, եւ 1400 գիւղ, Կապան մայրաքաղաքով:

ՍԱՍՈՒՆ — Աղձնիքի մէկ գաւառն էր միայն, սակայն Ժ. դարուն, Թոռնիկ իշխանը, միայն Սասունէն 50.000 հետեւակ եւ 6.000 հեծեալ կը հանէ:

Ահաւասիկ մի քանի պատմական ստոյգ տուեալներ, քաղուած մեր մատենագրութեան զանազան շրջաններէն, համեմատութիւն մը դնելու համար ներկայի հետ, ուր ամբողջ Հայաստանի Հանրապետութեան գիւղերուն թիւը, չեմ կարծեր որ Բաղաց փոքր Թագաւորութեան գիւղերու թիւին հասնի, կամ Թոռնիկ իշխանի բանակին, եւ այլն:

15 դարեր յետոյ, Հայաստանի բազմամարդ քաղաքներուն մեծամասնութիւնը, անհետ ջնջուած է, իսկ կանգուն մնացողները ալ, վերածուած են աննշան աւաններու, կամ երկրորդական քաղաքներու, մինչ նոյն շրջանէն, Եւրոպայի փոքր կեդրոնները, այսօր դարձած են բազմամիլիոն քաղաքներ (Փարիզ, Միլանօ, Լոնտոն եւ այլն):

⁂

Առաջին պատճառը, Հայաստանի բնակչութեան նուազումին, գաղթականութիւնն է: Հնագոյն ժամանակներէն, նախարարական մեծ տուներ կամ ցեղախումբեր, հեռացած են Մեծ Հայքէն, զանազան պատճառներով: Այսպէս Ռշտեցիներն ու Արծրունիները, Սիւնիքէն հեռացած ընտանիքներ են, հաստատուած Կուր գետի արեւելեան ափը, գրաւելով ներկայ Ազրբէջանի տարածքը, որ կը համապատասխանէ պատմական Ատրպատական եւ Փայտակարան նահանգներուն:

Դէպի հիւսիս, Քսենոփոն (360 Ք. ա.) եւ Պլինիոս (Ա. դ.) Սեւ ծովու Տրապիզոնեան ծովեզրէն մինչեւ վրացական սահմանները՝ Արմէնօխալիբ կը կոչեն. հաւանաբար հայ գաղթականներու մեծ բազմութիւն մը կար հոն:

Հերակլ կայսրէն սկսեալ, հայ բանակներու թիւը օրէ օր կ'աճէր օտար ափերու վրայ. անոնք յաճախ ընտանիքներով կը գաղթէին նոր բանակատեղիները. Ափրիկէ, Սիկիլիա, Ռաւէննա, Թրակիա եւ մանաւանդ Մակեդոնիա, ուսկից ապըստամբութեամբ, նոյնիսկ պիտի յաջողէին Բիւզանդիոնի գահը գրաւել եւ հոն իշխել մի քանի դարեր, Հայ կայսերական փայլուն պատմութեան մը էջը բանալով՝ Հայաստանէն հեռու, որուն դիւցազներգութիւնը տակաւին, լրիւ չէ գրուած, եւ որ պէտք է Հայոց Պատմութեան համազօր դասաւանդել վարժարաններու մէջ:

Դէպի հիւսիս, գլխաւորաբար Վրաստան եւ Կովկաս, Բագրատունեաց տունը տըւած է Թագաւորներ (Վրաց Բագրատունիներ), զօրավարներ եւ բանակներ, հասնելով մինչեւ Աբխազիա, որ քրիստոնեայ էր այդ դարերուն, եւ ուր Հայերը բազմաթիւ կապեր ստեղծած են պալատական խառն ամուսնութիւններով:

Ամբողջական նահանգներ, յաճախ ենթարկուած են, ներկայ բառերով պիտի ըսէինք, «Ցեղային մաքրագործումի» — յատկապէս Բիւզանդիոնի կարճատես քաղաքականութեան հետեւանքով. այսպէս, Վասպուրականի Սենեքերիմ Թագաւորը, բանակով եւ ժողովուրդով, գաղթած է Սեբաստիա: Բարձր Հայքի ամբողջական շրջաններ, պարպուած են, բնակեցնելու համար Կապադովկիան, ուր անոնք յունածէս դառնալով, եւ յետագային ալ՝ մասամբ մահմետական, այսօր կը կազմեն կեդրոնական Անատոլուի բնակչութեան առ նուազն 80 տոկոսը:

Երկրորդ եւ աւելի ծանր հետեւանք ունեցած են գերավարութիւնները: Անպաշտպան եւ բազմաթիւ նախարարութիւններու բաժնուած Հայաստանը, անկարող էր վայրագ, վարժ, աւարարութեամբ ապրող, արաբ եւ Թուրք բանակներուն ախորժակը չգրգռել, մանաւանդ որ անոնք այնքան կարիք ունէին, իրենց նոր հիմնած մայրաքաղաքներուն համար, (Պաղտատ, Դամասկոս, Հալէպ, Իկոնիոն, Դավրէժ եւ այլն) աշխատող ձեռքերու: Ո՞ւր կըրնային գտնել Հայերէն լաւ արհեստաւորներ, շինարարներ, հաւատարիմ պահակազունդեր: 649-ին արդէն բիւրաւոր հայ գերիներ կը ծախուէին Դամասկոսի եւ Եգիպտոսի շուկաներուն վրայ: 661-ին կրկին: Վերջապէս Ք. Վ. 640 թուականէն մինչեւ 859, շուրջ երկու դար, Հայաստան ապրեցաւ արաբական տիրապետութեան սարսափը:

1049-էն սկսեալ Հայոց պատմութեան բեմը կը գրաւեն Թուրք ցեղեր, որոնց վայրագութիւնը եւ արիւնարբու ախորժակները այնքան ահաւոր էին՝ որ Հայերը շուտով կը մոռնան արաբական անգըթութիւնները: Չկայ արշաւանք մը, որ երեսուն հազար գերիներով չվերջանայ եւ նոյնքան եւ աւելի սպանութիւններով: Կը պատմուի որ Տուղրիլ Թուրքը, միա՛յն Արծն քաղաքին մէջ, 150.000 հոգի ջարդած է եւ 800 սայլ եկեղեցական ոսկեղէն եւ արծաթեղէն կողոպտած: Ինչ հրաշք է որ տակաւին ունինք փրկուած հատ ու կենտ նմոյշներ, մեր մշակոյթը ցոյց տալու նոր սերունդներուն:

Պարսկական, բիւզանդական, արաբական, սելճուքեան, Թուրք - Թաթարական անմարդկային վայրագութիւններով, կարելի է հսկայ հատոր մը լեցնել, մեր բազմաթիւ պատմիչներէն քաղուած, պատմական ստոյգ եւ փաստացի տուեալներով:

Թուաբանական հաւանականութեան պարզ հաշիւով մը, եթէ հայ ժողովուրդը բնականոն կեանք մը ունեցած ըլլար, նոյնիսկ տեղական ճակատամարտներով եւ բնութեան ենթադրելի աղէտներով, բայց ոչ մարդկութեան ամէնէն զազրելի ցեղերը եւ վայրագութիւնները գլխուն հաւաքելով, այսօր պէտք էր Իտալիոյ կամ Սպանիոյ համահաւասար ազգ եւ պետութիւն մը ըլլար, նկատի առած որ կուգայ հազարամեակներէ:

Երբ «լուսամիտ» Շահ Աբբաս Ա. իր կայսրութեան մայրաքաղաքը ծաղկեցնելու համար, քարուքանդ կ'ընէ Արարատեան աշխարհը, մինչեւ Սիւնիք, եւ բռնի կը քշէ հարիւր հազարաւոր բազմութիւններ, քանդելով ծաղկուն Ջուղան, Նորը կառուցանելու համար, իր Իսպահան մայրաքաղաքին մէջ, երբ հայ ազգին ձեռներեց զաւակները, տէրերն էին, դարուն անտեսական աշխարհին, Հնդկաստանէն Ամսթէրտամ, Վենետիկ եւ Լոնտոն, ինչպէ՞ս կ'ուզենք որ այս ազգը չկրէ այս բոլոր բռնութիւններուն հետեւանքները, եւ տակաւին վստահութիւն ունենայ մարդոց բարութեան վրայ: Զարմանալի է եւ անբացատրելի խորհուրդ, թէ ինչպէ՛ս մեր հաւաքական տառապանքը մեզ չէ միաձուլած հարկ եղածին չափ, ընդհակառակն, աւելի շեշտած՝ մեր անհատական, ինքնագլուխ գիծը: Նկատա՞ծ էք որ, հակառակ մեր բոլոր տնտեսական, վաճառականական ձիրքերուն, աչքի զարնող Հայկական ընկերութիւն մը գոյութիւն չունի տակաւին, ոչ ալ դրամատուն մը, բայց կան հարիւրաւոր հայ միլիոնատէրեր, մեր թիւէն անհամեմատօրէն աւելի, կան հարիւրաւոր բարեգործական կազմակերպութիւններ, օգնութեան մարմիններ, բարերարներ, ստեղծուած մեր «աթուլ» հալածանքները, դժբախտութիւնները, ցաւերը ամոքելու, որովհետեւ մեր էութեան մաս կը կազմէ ինքնապաշտպանութեան՝ քան յարձակումի բընազդը: Շուշիի գրաւումի օրերուն, երբ միջազգային թերթերը գրեցին «Յարձակող Հայերու» մասին, «վերջապէ՛ս» մը քաշեցի ուրախացած: Առաջին անգամն էր որ ջարդուողը մենք չէինք: Հայուն համար այդ օրը, «յարձակիլը» հաճոյք մըն էր, պատմութեան վրէժը սկսած էր լուծել մարդկութենէն: Ես շատ լաւ կ'ըմբռնեմ նոյնիսկ, մեզի անվայել նկատուած վայրագութիւնները, որ մեր տղաքը գործեցին այդ օրերուն, մեր բնազդային ամօթխածութիւնը վիրաւորելով, դարերու կուտակուած անէծքը կը թօթվէին Հայոց պատմութեան դեղնոտած էջերէն...:

Հայաստանի բնակչութիւնը ծանր հարուած կրած է նաեւ բնութեան մեծ աղէտներէ, երկրաշարժ, սով, մարախ, ժանտախտ: Ութերորդ դարուն Ասողիկ կը յիշէ - մեր յանցանքներուն համար, որպէս Աստուծոյ պատիժ (*) — կարկուտ, մարախ, երաշտ (Գլ. Բ. 4): 805-ին — կը գրէ Սամուէլ պատմիչ — օրական 3.000 հոգի կը մեռնէր Կարին քաղաքին մէջ, սովի հետեւանքով: Մատթէոս Ուռհայեցի, 1032 թուին համար կը գրէ — Եղեւ սով սաստիկ ընդ ամենայն երկիր, բազումք մեռանէին յերեսաց սովոյն եւ շատերն ալ — կ'ըսէ — իրենց կիներն ու զաւակները կը ծախէին պատառ մը հացի համար, եւ այլն:

(Շար. 1)

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԱՆԻ ՔԱՂԱՔԻՆ ՄԱՍԻՆ

Արեւմտեան Հայաստանի ու յատկապէս Անի քաղաքի անխոնջ ուղեւոր ու պրպտող մասնագէտ Ժ. Մ. Թիէրի հրաւիրուած էր խօսելու հայկական առասպելականացած այդ մայրաքաղաքին մասին: Անոր արթնցուցած եզակի հմայքն էր պատճառը, անկասկած, որ Փետրուար 7-ին ծայրէ ծայր լեցուած էր Հ.Բ.Ը.Մ. Ա. Մանուկեան սրահը ուր կային նոյնիսկ ոտքի մնացածներ: Կեդրոնական նիւթը ըլլալով հանդերձ հազարամեայ ոստանը, այժմէական շունչ մըն ալ ունէր, քանի որ կ'առնչուէր Անիի համար ԻՒՆԷՍՔՕ-ի միջամտութեան, միջոցներուն դիմելու ջանքերուն, դէպի այդ կազմակերպութիւնը արթնցած հետաքրքրութեան:

Ժ. Մ. Թիէրի ու կինը Նիքոլ այցերու քառասնամեայ անցեալ մը ունին Անի քաղաքին կապուած: 1959էն ի վեր անոնց կանոնաւոր այցերը, պրպտումները, հրատարակութիւնները զիրենք Անիով հետաքրքրըւողներու ուշադրութեան կեդրոնը դրած են: Այդ առումով յատկապէս կարեւոր դեր կը կատարէ լուսանկարներու, սահիկներու անոնց ճոխ հաւաքածոն: 40 տարուան ընթացքին կուտակուած այդ «տարազ»էն ընտրուած նմոյշներով Ժ. Մ. Թիէրի ցոյց տուաւ յուշարձաններու ենթարկուած աւերները:

Վարդուհի Սամուէլեանի ողջոյնի ու քաջալերի խօսքէն ետք օրուան հիւրը նախ հակիրճ կերպով անդրադարձաւ իրենց առաջին շրջանի այցերուն այսօրուանէն հիմնովին տարբեր՝ դժուար պայմաններուն: Ապա համառօտակի նշեց Անիի երկու մեծ շրջանները. Բագրատունեան (Ժ. — ԺԱ.), Վրացական (ԺԲ. — ԺԳ.): Ըսաւ թէ ինք հաւանական չի նկատեր հոն Բագրատունիներէն առաջ, Ք. ա. երկարող մշակութային անցեալի մը գոյութիւնը, նոյնիսկ երբ գտնուած են այդ կասկածը ներշնչող կոթողներու մնացորդներ:

Անիի ծանօթ շրջանէն մինչեւ ԺԹ. դարու վերջը, մինչեւ Ն. Մառի պրպտումներու ժամանակը հասած կոթողներու վիճակին բաղդատական ակնարկի մը համար Ժ. Մ. Թիէրի զանոնք բաժնեց երեք խումբի. կային համեմատաբար լաւ կացութեան մէջ մնացածներ, լրջօրէն վնասուածներ եւ հիմնայատակ քանդուածներ:

Առաջին խումբին գլխաւորներն էին քաղաքին ամրատեան բերդերը որոնք կը կրէին շատ ճախող վերաշինութեան մը հետեւանքներն ալ. յետոյ կար բոլորակ յատակագիծով Տրդատի ձեռակերտ՝ Գագկաշէնը (այսօր քանդուած), Ապուղամրենցը, Միջնաբերդի եկեղեցին, Կուսանաց վանքը, Տ. Հոնենցը, Առաքելոցի ժամատունը: Ծանրօրէն վնասուածներէն էին Աղջկայ բերդի եկեղեցին, Մայր տաճարը որուն հիւսիս - արեւմտեան պատին ճեղքը որ Մառի օրով փոքր էր, առաջնորդած էր նոյն անկիւնին փլուզումին: Փլած էր նաեւ վրացական եկեղեցիին հարաւի պատը, գրեթէ դանակով կտրուածի պէս կիսուած՝ Ս. Փրկիչը, Պարոնի պալատը որ նոյնպէս կը կրէր անյաջող վերանորոգումի մը հետքերը: Ամբողջութեամբ անհետացածներէն էին Հովիւի եկեղեցին, Միջնաբերդի երկու եկեղեցիները, եւայլն:

Տեսնելով նոյնիսկ «լաւ վիճակով» նըկատուած կոթողներու մտահոգիչ կացութիւնը, շատերու մտածումը ուղղուեցաւ ԻՒՆԷՍՔՕ-ին որպէս դարմանի դուռ: Դասախօսը այս մասին հարցումներու պատասխանեց թէ այդ կազմակերպութիւնը նոյնիսկ եթէ անկեղծօրէն փափաքի, չի կրնար միջամտել, քանի որ ընդունուած սկզբունքով դիմում պէտք է կատարէ տուեալ հնութիւնը իր տարածքին վրայ ունեցող երկիրը. այլ խօսքով՝ Թուրքիան: Շեշտեց թէ նախ Հայերը, ապա Անիի նըկատմամբ հետաքրքրութեան տէր բոլոր միւսները պէտք է յստակօրէն ըմբռնեն այս պարագան որպէսզի անտեղի յոյսեր չփայփայեն, աւելորդ ջանքերու չմտնուին:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

● 1998 Դեկտեմբեր 7-ին Հալլէ քաղաքի Մայր Տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ էքիւմէնիք աղօթք նուիրուած 1988 Դեկտեմբեր 7-ի Հայաստանի մեծ երկրաշարժին զոհուած հայորդիներու յիշատակին: Աղօթքին ներկայ էին գերմանացի եւ հայ ուսանողներ՝ տեղւոյն աստուածաբանութեան ու հոգեւոր երաժշտութեան ֆաքիւլթէներէն, ինչպէս նաեւ աւետարանական, կաթողիկէ, հնդիկ եւ հայ եկեղեցիներու հոգեւորականներ:

Իւրաքանչիւր եկեղեցական իր լեզուով կատարած հոգեպարար արարողութեան նախագահեց Թեմիս հոգեւոր հովիւներէն Անուշաւան Արեղայ Ժամկոչեան, որ նոյնպէս Հալլէ-ի մէջ կը հետեւի հոգեւոր երաժշտութեան:

● Դեկտեմբեր 19-ին Առաջնորդ Գարեգին Արք. պատարագ մատուցանելով Նիւրնպէրկ քաղաքին մէջ տեղւոյն համայնքի վարչութեան ատենապետ Պր. Գաբրիէլ Արթինեանը պարգեւատրեց Ամենայն Հայոց Հայրապետ Գարեգին Ա.ի Օրհնութեան Գիրով: Պր. Արթինեան աւելի քան տասնըհինգ տարիներ Նիւրնպէրկի Հայ համայնքի վարչութեան ատենապետութիւնը կը վարէ ձանձրանօ-ւէն եւ իր ցուցաբերած համբերանքով ու հաւատարիմ օրինակելի կեցուածքով կ'ապահովէ համայնքի ներդաշնակութիւնը եւ կը նպաստէ դրական գործունէութեան մը զարգացման:

Առաջնորդ Գարեգին Արք. Դեկտեմբեր 18-ին Հանաու քաղաքին մէջ Հայրապետի Օրհնութեան Գիրերով վարձատրած էր նաեւ Յարութիւն եւ Օննիկ Քիւփէլեան եղբայրները, որոնք երկար տարիներէ ի վեր Գերմանիոյ Հայ եկեղեցիներուն մեծ բարերարութիւններ կ'ընեն եւ հայ կեանքին մէջ ունին իրենց պատուաւոր տեղը:

Նոյն օրը Հանաու քաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ Հայաստանի քաղցքեղէ տառապող փոքրիկներու օգնութեան նպատակով համերգ, մասնակցութեամբ Հայաստանէն ժամանած սիրուած երգիչներու: Համերգին ներկայ գտնուեցան տարբեր կազմակերպութիւններու վարչական անդամներ, ՀՀ Գերմանիոյ դեսպանատան ներկայացուցիչներ, ինչպէս նաեւ յանուն Առաջնորդութեան Միւռոն Քհնյ. Սարգիսեան, որ խօսք առնելով Առաջնորդ Սրբազան Հօր անունով քաջալերեց ներկաները եւ Թեմական Խորհուրդէն Տոքթոր Սարգիս Ասատ:

● 1999 Յունուար 6-ին Քէօլնի Ս. Սահակ – Մեսրոպ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած Քրիստոսի Ս. Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան սուրբ եւ անմահ պատարագը մատուցանեց Անուշաւան Արեղայ Ժամկոչեան բազմահարիւր հաւատացեալներու ներկայութեան, ի թիւս ՀՀ Գերմանիոյ դեսպան Պր. Աշոտ Ոսկանեանի եւ դեսպանատան աշխատակիցներու:

Պատարագէն եւ Ջրօրհնէքէն ետք Քէօլնի հայ համայնքի պատրաստած Ծննդեան խնջոյքին ի մասնաւորի դպրոցականներն ու մանկական երգչախումբը արտասանութիւններով ու երգերով հանդէս եկան: Ամանորեան Կաղանդ Պապան ապա երախաներուն բաժնեց նուէրներ:

● Յունուար 6-ին, Ծննդեան պատարագ տեղի ունեցաւ նաեւ Քէհլ քաղաքին մէջ, ուր արարողութեանց նախագահեց ու պատարագը մատոյց Թեմիս Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան:

Արարողութեանց աւարտին Առաջնորդ Գարեգին Արք. Կիւսաստրկաւագ ձեռնադրեց «Գարուն» ամսաթերթի խմբագիր՝ Պր. Արթին Օրմանճեանն ու Քէհլի երգչախումբի ղեկավար՝ Պր. Ղազարոս Կիւլէրեանը:

Նոյնպէս դպրութեան աստիճան տուաւ Սեւան Բարլար, Արտա Զօլաքեան, Մարիամ Խաչիկօղլու, Հայկ Բարլար, Լուսին Հալքաճըօղլու, Մուրատ Բարլար եւ Քարոլին Տիւտիւքճիեանին:

● Յունուար 9-ին Պերլինի Հայ եկեղեցական համայնքը եւս կազմակերպած էր Ծննդեան տօնի հանդիսաւոր պատարագ, որ մատուցանեց Թեմիս Առաջնորդ Գարեգին Արք.: Յետ պատարագի համայնքի վարչութեան եւ հոգեւոր հովիւ Սերովբէ Վրդ. Իսախանեանի աշխոյժ ջանքերով ու գծանոդորէն պատրաստուած Ծննդեան խնջոյքին Գարեգին Արք. տեղւոյն Աւետարանական Եկեղեցւոյ հովիւ Մանֆրէտ Բիխթէրին յանձնեց Հայրապետին կողմէ տրուած Ս. Ներսէս Շնորհալի շքանշանի վկայական կոնդակը, ինչպէս նաեւ պարգեւատրեց Պր. Համօ Պետրոսեանը նոյնանուն կոնդակ ու շքանշանով: Այս առթիւ Գարեգին Արք. ներկաներուն վերյիշեցուց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Համօ Պետրոսեանի համար Պերլինի մէջ արտասանած խօսքերը. «Պերլինի մէջ առաջին Հայը, որ ճանչցած եմ Համօն եղած է, համով – հոտով Համօն: Եթէ երբեք ուզէ մէկը յաջողի այս մարդը ձեռքով սեղմել, մէկ տեսակ հեղուկ կ'ելլէ այս մարդու մէջէն եւ այդ հեղուկին անունն է ՀԱՅՈՒԹԻՒՆ: Մէկ խօսքով, ան իր ամբողջ կեանքը հայութեամբ կ'ապրի: Մօտ ատենէն կուգայ իր կոնդակը եւ կը զարդարէ իր կուրծքը եւ իր տունը»:

Յարգելի Պետրոսեան տարիներ շարունակ Գերմանահայ Նամականին կը պատրաստէ գործակցելով հայ մամուլի տարբեր թերթերուն հետ: Վերջերս Հայաստանի Մատենադարանին նուիրեց 4000-է հատնող գիրքերն ու արխիւը:

● Յունուար 31-ին Քէօլնի Առաջնորդանիստ Ս. Սահակ – Մեսրոպ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագեց եւ քարոզեց Գանատայի Հայոց Առաջնորդ Յովնան Արք. Տէրտէրեան, որ Գերմանիա եկած էր Ս. Էջմիածին երթալու համար Հայ Եկեղեցւոյ 1700-ամեակի ոսկետօնակատարութեանց պատրաստման ժողովներուն մասնակցելու առթիւ:

Պատարագին յաջորդեց հոգեհանգստեան պաշտօն, վերջերս Մարսէյլի մէջ վախճանած Յակոբ Արք. Վարդանեանի հոգւոյն: Հանգուցեալը որպէս Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ ծառայած էր Հարաւային – Ֆրանսայի մէջ եւ երկար տարիներ մեծաւորն էր Թեմիս Առաջնորդին Մարսէյլ իր պաշտօնավարած շրջանին:

Յետ պատարագի հիւր Արք.ին ի պատիւ տրուած ճաշէն ետք Թեմիս Առաջնորդին հետ երկու Եպիսկոպոսները խորհրդակցութիւն մը ունեցան Հայաստանի ոսկետօնակատարութեանց առթիւ:

● Փետրուար 7-ին Քէօլնի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն Հ. Յ. Դաշնակցութեան երադոյն Մարմնի երկարամեայ ու վաստակաւոր ներկայացուցիչ հանգուցեալ Հրայր Մարուխեանի մահուան քառասունքին առթիւ: Պատարագը մատոյց Թեմիս Առաջնորդը Գարեգին Արք. Պեքճեան: Ան «Կեանքը աւելի կարեւոր է քան կերակուրը եւ մարմինը աւելի է քան հագուստը» բնաբանով իր քարոզին մէջ անդրադարձաւ հանգուցեալի կենսագրութեան, վեր առաւ անոր գործունէութեան տարբեր հանգրուանները եւ իր խօսքը եզրակացուց հետեւեալ ձեւով. «Այն անձը, որ գիտէ զոհուիլ եւ իր կարելիութիւնները կրնայ բարոյական արժէքներու փոխել, մանաւանդ ազգային դաշտին վրայ, ան կը թողու մեծ ժառանգ, կը յիշուի յաւիտեան: Անձի մը արժէքը հոն է, ինչ բանի որ ան արժէք կուտայ: Ս. Գրքի առակին մէջ յիշուած անձը, որ ունեցաւ ամէն հարստութիւն եւ մտածեց թէ պայն պէտք է միայն իր օգտին գործածէ՝ ուտելով, հարբենալով եւ ուրախանալով, կրնայ մէկ վայրկեանի մէջ իր հոգին աւանդելով ամէն ինչ կորսնցնել: Մինչդեռ Հրայր Մարուխեանի նման անձեր, որոնք գիտեն իրենց կարելիութիւնները ներդնել հասարակութեան եւ մանաւանդ ազգի օգտին, անոնք կ'անմահանան, որովհետեւ արժէք տուին ազնիւ նպատակի մը: Ահա հոն է նաեւ հանգուցեալի արժէքը»:

Պատարագէն ետք Եւրոպայի Հ. Յ. Դաշնակցութեան կեդրոնական մարմնի ներկայացուցիչ Պր. Ալեք Պէզիկեանի եւ հանգուցեալի քրոջը Տիկին Ալիս Մարուխեանի, ինչպէս նաեւ կուսակցութեան տարբեր երկիրներէն ժամանած ներկայացուցիչներու պատրաստած հոգեճաշով ներկաները հիւրասիրուեցան եկեղեցւոյ համայնքային սրահին մէջ ցուցադրուեցաւ հանգուցեալի Ֆրանքֆուրթ քաղաքին մէջ ունեցած մէկ ելոյթն ու Հայաստանի մէջ թաղման արարողութիւնը ներկայացնող ժապաւէն մը: Նախքան տեղւոյն ժապաւէնի ցուցադրութիւնը ներկաներուն բարի գալուստի խօսք արտասանեց Առաջնորդութեան Թեմական Խորհուրդի ատենապետ Տոքթոր Սարգիս Քէհեաեան: Ապա հանգուցեալի ազգային – քաղաքական գործունէութեան կարեւոր հանգրուանները ներկայացնելով հերթով խօսք առին ՀՀ Գերմանիոյ դեսպան մեծայարգ Պր. Աշոտ Ոսկանեան, Եւրոպայի Հ. Յ. Դաշնակցութեան Կեդրոնական մարմնի ներկայացուցիչ Ալեք Պէզիկեան, ինչպէս նաեւ կուսակցութեան Բիւրոյի ներկայացուցիչ Բենօ Թոնդեան:

Երեկոյեան Առաջնորդ Գարեգին Արք., Թեմական Խորհուրդի ատենապետ Տոքթոր Սարգիս Քէհեաեանի ընկերակցութեամբ հիւրը եղան Պր. Պէզիկեանի ու իր գործակիցներուն: Սեղանի շուրջ տեղի ունեցան գաղափարի փոխանակութիւններ:

● Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ պետականացման 1700-ամեակի Գերմանիոյ Թեմի ծրագրի շրջագծին մէջ Փետրուար 7-ին, Հալլէ քաղաքի Աւետարանական բարձրագոյն դպրոցի հոգեւոր երաժշտութեան ուսանողներէն Անուշաւան Արեղայ Ժամկոչեան եւ երգէոնահար Դաւիթ Թրամբեան, քաղաքի Ս. Լաուրէնթիուս պատմական եկեղեցւոյ մէջ կազմակերպեցին հոգեւոր համերգ, որուն երգացանկը կը բաղկանար հայկական տաղերէն, շարականներէն ու մեղեդիներէն: Շուրջ երկու հարիւր հոգիներու ունկնդիր հասարակութեան մաս կը կազմէին դպրոցի ուսուցիչներ, աշակերտներ, զանազան եկեղեցիներու պատկանող հոգեւորականներ եւ Հայեր: Համերգը՝ արժանացաւ բազմութեան չափազանց մեծ գնահատանքին:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն
Փետրուար 8, 1999

ԻՆՉՈ՛Ւ ԻՍՐԱՅԷԼԱՑԻՆԵՐԸ ԿԸ ՍԻՐԵՆ ՀԻՒՍԷՅՆԸ

Արաբական աշխարհին բոլոր ղեկավարները, Արաֆաթէն մինչեւ Մուպարաք, աւելի, առնուազն՝ անհետաքրքիր դէմքեր են Իսրայէլացիներուն համար: Այս շարքին մէջ բացառութիւն կը նկատուի Յորդանանի միապետը Հիւսէյն: Իսրայէլի խաղաղասիրական շարժումի ծանօթ դէմքերէն Իւ. Ավէրնի կը բացատրէ այս բացառութեան պատճառները:

Ան չուրանար որ Հիւսէյն եւս կատարեալ բռնակալ է, երկիրն ալ ոստիկանական երկիր: 1970-ի Սեւ Սեպտեմբերը լաւագոյն ապացոյցն է թագաւորին երկաթեայ բռունցքին. այդ օրը յորդանանեան հրետանին՝ ռմբակոծած է երկրին պաղեստինեան գաղթակայանները, ինչպէս վերջերս պատերազմին՝ Իսրայէլը:

Ասոր քով պէտք է յիշել թէ արքան տարիներու ընթացքին բազմաթիւ գաղտնի հանդիպումներ ունեցած է իսրայէլացի ղեկավարներու հետ, 1973-ին մինչեւ իսկ Կոլտա Մէյրի յայտնած է Իսրայէլի դէմ Եգիպտոսի ծրագրած յարձակումին գաղտնիքը: Քաղաքական այս տուեալներէն դատ կան այլ ազդակներ ալ որոնք արաբ ղեկավարներու հանդէպ Իսրայէլացիներու ընդհանուր ժխտական կեցուածքին մէջ փաստութիւն մը բրած են Հիւսէյնի պարագան:

Ատոնց գլխաւորը անոր արեւմտեան ոճով արտաքինն է, հագուստ – կապուստը եւ գործածած անթերի անգլերէնը որուն քով Նեթանիահուի խօսածը փողոցի անգլերէն կը նկատուի: Զինքը համակրելի ընող պարագաներէն են կարգ մը նախաձեռնութիւնները որոնք տպաւորած են Իսրայէլացիները. անոնցմէ են, օրինակ՝ Ռաբինի յուղարկաւորութեան արտասանած դամբանականը, յորդանանցի զինուորի մը կրակոցներով մահացած հրեայ աղջնակներու ընտանիքներուն առջեւ ծնրադրութիւնը:

Ինչ կը վերաբերի քաղաքական գործնական տուեալներու, Իսրայէլի համար կարեւոր պարագայ մըն է այն որ հաշեմիտեան թագաւորութեան մայրաքաղաքը Ամմանն է, ուստի անոնք կրնան հրաժարիլ Երուսաղէմէն: Յետոյ պէտք չէ մոռնալ որ Հիւսէյն պաղեստինցի չէ. ան սերած է մարգարէին ընտանիքէն ու կը պատկանի մէքքէցի ցեղախմբի մը:

Այս կէտերով ամփոփելէ ետք Հիւսէյնի նկատմամբ Իսրայէլացիներու համակրանքը, յօդուածագիրը կ'եզրակացնէ թէ ուրեմն իրենց համար բնական է անոր առողջութեամբ մտահոգուիլ, զինք շնորհաւորել, օրհնել, ուզած հողամասերը վերադարձնել, ուզածին չափ ջուր տալ, եւայլն: Բաներ, որոնց մէկ տասներորդը Արաֆաթին եթէ տրուէր, խաղաղութիւնը երկար ատենէ ի վեր հաստատուած կ'ըլլար շրջանին մէջ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Ոմանք խօսքով էին ողջունում նրան, ոմանք երգով, ոմանք նուագով...

Ինձ էլ բախտ վիճակուեց խօսք ասել: Եւ իմ այդ խօսքից քաղուած առանձին հատուածներով էլ ուզում եմ աւարտել այս յուշագրութիւնը:

- Սիրելի վարպետ Ուիլիըմ Սարոյեան, ես դժուարանում եմ քո ծննդեան 70-ամեակի առիթով խօսք ասել, քանի որ մօտիկից շփուելով քեզ հետ, համոզուեցի, որ դու 7 տարեկան ես, 17 տարեկան ես, 27 տարեկան ես, ամէնից շատ 37 տարեկան ես, բայց ոչ երբեք՝ 70...

Բնութեան մի զարմանալի խաղն ես դու, բնութեան առեղծուածներից մէկը:

Երեխայ ես դու եւ իմաստուն, պատանի ես դու եւ աշխարհի չարն ու բարին, կեանքի ու մահուան, սիրոյ եւ ատելութեան խորհուրդը խորապէս քննած եւ սեփական ճշմարտութեամբ հասած փիլիսոփայ ու պատգամախօս...

Բնութեան զարմանալի խաղն ես դու նաեւ մի այլ առումով. այդ ինչպէ՞ս եղաւ, որ ծնուած լինելով ազգերի վիթխարի խառնարանում, դու կարողացար այդ խառնարանի միջով, Ատլանտեան հսկայական ովկիանոսի տակով արմատներ նետել դէպի քո նախնիների բնօրրան Պիթլիսը, դէպի Հայաստանի սարերն ու քարերը: Այդ ինչպէ՞ս եղաւ, որ Գալիֆորնիայում աճած քո խաղողի այգու ողկոյզների մէջ հայկական հողի համ ու այրեց եւ այրեց Հայաստանի արեւը...

Պատասխանը երեւի մէկն է. վիթխարի տաղանդ ես դու, վիթխարի արուեստագէտ, իսկ ճշմարիտ արուեստը անդաւաճան է իր ակունքներին:

...Քո գործերից մէկում դու գրել ես. «Ես ամէն ինչ գիտեմ մեր երկրային կեանքի մասին: Զարութիւն ու ժլատութիւն, ատելութիւն ու սարսափ, արատաւորութիւն ու նենգութիւն»: Գիտես, այո, ամէն ինչ գիտես, նաեւ քո ժողովրդի ծանր պատմութեան, նրա մեծ ողբերգութիւնների մասին, բայց այդ ամէնով հանդերձ, քո հայեացքը չի մըշուշուել, չի մաղձոտել քո արիւնը, չի դառնացել քո խօսքը, որովհետեւ ինքդ ես գրել, «Սէրը անմահ է, ատելութիւնը մեռնում է ամէն վայրկեան»...

Հաւանաբար մանկութեան օրերին Լաւնթադ տատիկից կամ Թագուհի մայրիկից շուրթերից յաճախ ես լսել Հայոց հինաւուրց աղօթքներից մէկը.

Առաւօտ լուսոյ,
Արեգակն արդար
Առ իս լոյս ծագեա...

Դարերով լոյսի, արդար արեգակի պաշտամունք է ունեցել հայ ժողովուրդը: Մեր հեթանոսական քնարերգութիւնը, մեր միջնադարեան բանաստեղծութիւնը լոյսի մի համապարփակ փառաբանութիւն է: Իսկ լոյսը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ բարութիւն, արդարութիւն, խիղճ: Այդ բարութեան, արդարութեան ու խղճի ժառանգորդն ես դու: Եւ ահա աշխարհի «չարութեան ու ժլատութեան, ատելութեան ու սարսափի, արատաւորութեան ու նենգութեան» դէմ դու սարքել ես քո հսկայական բարութիւնն ու շռայլութիւնը, սէրն ու մանկական մաքրութիւնը: Դու այս աշխարհում քո բարութեան անհուն աշխարհն ես ստեղծել, եւ այդ աշխարհում ապրում են մարդիկ, որոնք ասես Սասնայ ծռերի մասին հիւսուած մեր էպոսից, մեր հէքեաթներից են դուրս եկել:

(Շար. 49)

(Շար. Ա. էջէն)

կում, առեւանգումի եւ սպանութեան հրահանգներ, եւլն.։

***

ՌՈՒՍ ՎԵՐՋԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱՊԱՀՆԵՐՆ ԱԼ ԿԸ ՄԵԿՆԻՆ ԱԽԱԼՑԽԱՅԷՆ

Վրաստան - Թուրքիա սահմանագիծին ռուս սահմանապահ վերջին ջոկատն ալ կը մեկնի Փետրուար 14-ին, ինչպէս յայտնած է Վրաստանի սահմանապահներու բաժնի փոխ-նախագահը։ Ռուս սահմանապահները 1994-ի ռուսեւվրացական կառավարական պայմանագրով սկսած էին այդ հսկողութիւնը կատարել 277 քմ. երկարութեան վրայ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄՆ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ միջեւ նոր համաձայնութեամբ մը ընդլայնուած է Ատանայի ամերիկեան խարիսխներէն մեկնող օդանաւերուն հասողութեան շրջանակը։ Այդ կարգադրութեամբ ամերիկեան զինուորական օդանաւերը պիտի կարենան Իրաքի ոչ միայն հիւսիսային, այլ նաեւ հարաւային գօտին ալ ռմբակոծել։ Նիւթը պիտի զօնուի Իրաքի փոխ - վարչապետ Թ. Ազիզի Անգարա այցին օրակարգին վրայ։ Իսկ այդ այցը կրկնակի տագնապի մը պատճառ եղած է Անգարայի մէջ. Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութիւնը չի փափաքիր ընդունիլ Իրաքի նոր դեսպանին հաւատարմագիրը, տեղեկացած ըլլալով որ ան ՓՔՔ-ի եւ Պաղտատի միջեւ յարաբերութիւն պահող անձը եղած է։ Միւս կողմէ Ուաշինկթըն զայրացած է որ Թ. Ազիզի այցը Անգարա վերջին պահուն տեղեկացուցած է իրեն։ Վարչապետ Պ. Էճէվիթ այդ հակազդեցութեան պատասխանած է որ Իրաքի փոխ – վարչապետին այցը ԱՄՆ-ու դէմ քայլ մը չէ եւ իրեն հետ զաղտնի տեսակցութիւն պիտի չունենան։

ՎԱՐԱԿՈՒԱԾ ԱՐԵԱՆ դատավարութեան երրորդ օրը, Փետր. 11-ին, նախկին նախարարապետ՝ Լօրան Ֆապիուսի պաշտպանողականը բաւական համոզիչ բնոյթ ունեցած է. ինք պնդած է որ չէ յետաձգած սիտայի ամերիկեան դրութեան հետազօտութիւնը 1985-ին, նպաստաւորելու համար Փասթէօրի հիմնարկի աշխատանքները այդ ուղղութեամբ։ Տուժող կողմէն ոմանք հաւատացած են, ուրիշներ սակայն չեն վարանիր յայտարարելու թէ Ֆապիուս կը ստէ։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԵԾ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ պաշտօնէութիւնը գործադուլի դիմեց Փետրուար 12-էն սկսեալ, երկու կին պաշտօնեաներու յարձակման դէմ բողոքելու համար։ Յունուար 24-ին, գրադարանը յաճախողներէն ոմանք այնքան զայրացած են սպասումի երկար ժամերուն համար, որ յարձակած են երկու պաշտօնեաներու վրայ, որոնցմէ մէկը՝ չորս ամսուան յղի կորսնցուցած է մանուկը։ Պաշտօնէութիւնը կ'առարկէ որ սպասումի, խառնակութեան անհանդուրժելի պայմաններուն պատասխանատու չեն, ամէն ինչ համակարգիչներէն է։

ՀԱՖԷԶ-ԷԼ-ԱՍԱՏ Սուրիոյ նախագահ վերընտրուեցաւ ձայներու 99,98%-ով, նոր եօթնամեակի մը համար։ Միակ թեկնածուն էր արդէն։ Առաջին անգամ իշխանութեան գլուխ անցած է 1970-ին։

ՖԼԸՐԻ (Օրնի նահանգ) վարժարանէն արտաքսուեցան այն երկու Թրքուհի աշակերտուհիները որոնք լաչակով գլխոց կուգային։ Համաձայնութիւն գոյացած էր այդ ուղղութեամբ, բայց պարտէին հանել որոշ դասերու առեն (մարզանք եւայլն) ինչ որ չեն ըրած։ Կարգապահութեան Խորհուրդը վերջնական արտաքսման որոշում տուած է, ինչ որ մեծ աղմուկ կը հանէ եւ Թուրքերը վճռած են վերաքննութեան դիմել։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Տիկին Մութաֆեան 500 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Գալուստեան, Տէր եւ Տիկին Յովնանեան, Տէր եւ Տիկին Յովակիմեան 200-ական եւ 1000 Ֆր. Տիկին Ժանէթ Կալօնիին մահուան առիթով, Տիկին Պօտու Ուզունեանէ։

***

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Օր. Պէրճուհի Մինասեանէ 250 Ֆր.։

Centre Culturel SAINT MESROB

EXPOSITION DES OEUVRES RECENTES de

HAROUTIOUN YEKMALIAN

Aquarelle et Graphisme

PAYSAGES URBAINS

du 16 au 22 Février

Vernissage : le mardi 16 février, à 19 heures.

Horaires de l'exposition :
En semaine : de 17h à 20h.
Samedi 20 et Dimanche 21 février :
De 15h à 20h.

Au 10 bis, rue Thouin — Paris V^e^
Métro : Cardinal Lemoine / Monge

—— Entrée libre ——

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ատրուշանի կիւլէսէրի մահուան առթիւ՝ Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Պր. Սարգիս Չէլիք 200 Ֆր., Պր. Մեսրոպ Սէմէրճիօղլու 250 Ֆր., Պր. Արմենակ Գէօչկէր 200 Ֆր., Պր. Մանուկ Ելար 250 Ֆր., Պր. Ժերար Գարակէօզ 500 Ֆր., Պր. Սարգիս Տէմիր 100 Ֆր., Պր. Յովակիմ Զուլհաօղլու 400 Ֆր., Տիկին Անաւիւլ Գոտաք 320 ֆրանք, Պր. Գրիգոր Մուրաթ 200 ֆրանք, Պր. Ստեփան Գոտայ, Տիկին Ժաւէթ Գոտայ, Տիկին Անգին Գոտայ, Պր. Յակոբ Զիւլփիքարօղլու 320-ական Ֆր., Պր. Արա Կոպոյեան, Պր. Խաչիկ Էօզչիլինկիր 250-ական Ֆր., Պր. Արմէն Գարօղլու 200 ֆրանք, Պր. Արթին Նիկար, Պր. Կարպիս Նիկար 500-ական Ֆր., Թանիա Գարակէօզ 200 Ֆր., Պր. Մարտիրոս Գայան 100 Ֆր., Պր. Յովսէփ Սէմէրճիօղլու 320 ֆրանք, Պր. Շաւաչ Պալ 500 Ֆր., Պր. Յակոբ Աչչըօղլու 100 Ֆր.։

ԽՆՋՈՅՔ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է Բարեկենդանի տօնին առթիւ խնջոյք մը։

Կիրակի, Փետրուար 21, ժամը 15-ին՝ C.A.Q. — Bd Denis Papin, Marseille 15^e^

Խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած անուշեղէնով հիւրասիրութեամբ։

***

Յ.Գ. — Առ ի գիտութիւն, Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովները տեղի կ'ունենան ամսոյն առաջին Շաբաթ օրը – Վարչական ժողովը տեղի կ'ունենայ ամսոյն երրորդ Շաբաթ օրը

8, Bd Denis Papin, Marseille 15^e^

սրահին մէջ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի վերանորոգութեան առթիւ՝ Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ բարեպաշտական նուէրները եւս.—

Զ. ՑԱՆԿ

Պր. Ժան Մատոյեան 500 Ֆր., Տիկին Սոֆի Գիւլէճեան 300 Ֆր., Պր. Արթիւր Պէյլէրեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գլօտ Մանուկեան, Պր. Կարապետ Մոմճեան 500-ական Ֆր., Տիկին Ս. Եսայեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վահան Նաւասարդեան 200 ֆրանք, Տիկին Ժինէթ Առաքելեան, Տիկին Լուսին Ոսկիմօրուքեան 500-ական ֆրանք, Տիկին Վ. Գարաօղլանեան, Տիկին Ալիս Իսրայէլեան 1000-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Յովսէփեան, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ջրբաշեան 5000-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան Սվազլեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարապետ Կէտիկեան 1000 ֆրանք, Պր. Տրէյք Վուտս 1200 Ֆր., Տիկին Սիլվա Գիպիրեան 1000 Ֆր., Տիկին Արսինէ Սիմոնեան 500 Ֆր.։

150 Ancienne route de Beaujeu - GLEIZE BP 421
69653 Villefranche sur Saône
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
Commission Paritaire : N° 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, փետրուար 13

Տեառնընդառաջի նախատօնակ

Կէսօրէ ետք, ժամը 4.30-ին՝ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, երեկոյեան ժամերգութիւն կը կատարուի, եւ Տեառնընդառաջի Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն տեղի կ'ունենայ։

ԿԻՐԱԿԻ, փետրուար 14, Տեառնընդառաջ

Տօն քառասնօրեայ գալստեանն Քրիստոսի Աստուծոյ Մերոյ ի տաճարն եւ բուն Բարեկենդան։

Այս տարի, բացառաբար, Տեառնընդառաջի տօնը զուգադիպելով Բուն Բարեկենդանին, այսօր Խորանին վարագոյրը չի փակուիր եւ պատարագը կը մատուցուի Խորանը առանց փակելու։

Առ այդ, Երկուշաբթիէն սկսեալ է որ՝ ամբողջ Մեծ Պահքի տեւողութեան Խորանը փակ կը պահուի վարագոյրով, ի նշան Ադամի եւ Եւայի Դրախտէն արտաքսումին։

ԾԱՆՕԹ. — Մեծ Պահքի ամբողջ տեւողութեան Աւետարանը չեն համբուրեր։ Պատարագի ժամանակ ալ «Ողջոյն» չեն փոխանակեր։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section St-Jérôme (Djavo Chant) / Marseille 13ème

Rome

LA VILLE ETERNELLE

EXPOSITION SUR L'ARMENIE AU VATICAN

VISITE DE ROME

Départ mercredi soir 12 mai à 22h
Place Diran Tékéian / St-Jérôme
Retour dimanche 16 mai

P.A.F. : 1.900 F. (transport en autocar grand tourisme, hébergement demi pension en Hôtel ***)

Merci de nous contacter **très rapidement pour les réservations :**

Tél. : 04 91 61 10 82 / 04 91 70 00 32

Règlement pour le 20.04.99 à l'ordre de la C.B.A.F.

à adresser chez :

Mme HOTOTIAN :
13, Bd de Cazoran — 13013 Marseille

***

Section **Helen Puzant** — ALFORTVILLE

THEATRE ARMENIEN

par la Compagnie NAREG DOURIAN

«LA BELLE-MERE DE EREVAN - 2»

Vendredi 26 Février à 20 heures 45

Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville

— Participation aux frais —

Pour tous renseignements :
Tél. : 01 43 76 55 89 / 01 43 76 50 52

***

Section *«Archalouys Tathéossian»* de Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section *«Archalouys Tathéossian»* de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL

du dimanche 28 février au dimanche 7 mars

à Bellefontaine (JURA).

Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !

Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !

Renseignements et inscriptions au :

- **01 39 83 71 19** (de 19h à 21h);
- **01 47 80 71 73** (de 9h à 19h);
- **01 64 03 53 05** (de 10h à 18h).

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 16
MARDI
16 FEVRIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.576
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
74e ANNEE — N° 19.576

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 12 / 15)

ՓԱԽՉԵԼՈՒՆ ԵՒ ՄԵԿՆԵԼՈՒՆ ՆՈՒՐԲ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Աւանի Թաղապետին տեղակալը Մ. Մարգումեան փետրուար 12-ին պատասխանելով լրագրողներու ըսած է թէ Թաղապետ Ռուբէն Հայրապետեան (որ մկրտուած է Նեմեց Ռուբօ) Յունուար 12-էն արձակուրդ առած ու կնոջը հետ մեկնած է ԱՄՆ, կնոջը ու ընկերոջը բուժման համար: Երբ դիտել տրուած է որ ԱՄՆ բուժումը մեծ գումարներու կը կարօտի, Մ. Մարգումեան ըսած է թէ Ռ. Հայրապետեան յաջող գործի մարդ է եւ ծխախոտի հայեւգանատական ընկերութեան բաժնետէր ըլլալով այդ ուղղութեամբ դժուարութիւն չունի: Խնդրոյ առարկայ Թաղապետին մեկնելուն և փախուստին շփոթը շատ հաւանօրէն հիմ ունի 1998 Յունուարի մահափորձը որմէ փրկուած էր:

***

ԴԱՏԱԽԱԶԸ ՎԵՐՋԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Գլխաւոր դատախազ Ա. Յովսէփեան փետրուար 12-ին յայտնած է որ Ա. Մարգարեանի սպանութեան նկատի առնելիք ամէնէն լուրջ վարկածը դիտաւորեալ սպանութիւնն է: Կը շարունակուի երկու թիկնապահներու հարցաքննութիւնը. անոնք հակասական բացատրութիւններ կուտան: Դատախազը ըսած է թէ անցեալ տարուան պատահարը որուն ընթացքին Ա. Մարգարեան վիրաւորուած էր, մահափորձի հետեւանք չէր ու այդ խնդիրը կապ չունի անոր սպանութեան հետ:

***

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ՑՈՅՑԻ Ա. ՓՈՒԼԸ ԱՒԱՐՏԱԾ

Ս. Շահումեան հրապարակին վրայ փետրուար 12-ի ցոյցին ելոյթ ունեցողները կրկնած են իշխանութեան անյապաղ փոփոխութեան անհրաժեշտութիւնը, աշխատավարձերու կրկնապատկումը, կրթական եւ առողջական անվճար համակարգ, եւայլն: Եղած են յայտարարութիւններ թէ ժողովուրդը չի կրնար դրամատիրական կարգերով ապրիլ եւ Հայերու բարգաւաճման միակ վայրը «Ռուսին թեւին տակն է»: Համայնավար կուսակցութիւնը փետրուար 16-ին պիտի որոշէ գործունէութեան յետագայ ընթացքը:

***

«ԱՐՄԷՆԹԷԼ»Ի ՀԱՐՑԻՆ ԳԾՈՎ ՅԱՏՈՒԿ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Փետր. 12-ին Ազգ. Ժողովի արտակարգ նիստ տեղի չէ ունեցած մեծամասնութիւն գոյացած չըլլալով ու կարելի չէ եղած քննարկել «Արմէնթէլ»ի սեփականաշնորհման հարցը: Սակայն նոյն օրը, Խորհրդարանի նախագահին գլխաւորութեամբ տեղի ունեցած է դռնփակ խորհրդակցական ժողով մը, երեսփոխանական խումբերու եւ խմբակցութիւններու ներկայացուցիչներուն մասնակցութեամբ: Խորհրդակցութենէն յետոյ Խ. Յարութիւնեան լրագրողներուն ըսած է որ նախագահ Ռ. Քոչարեանի հրամանագրով կը ստեղծուի ժամանակաւոր յանձնաժողով մը որու պարտականութիւնը կ'ըլլայ «Արմէնթէլ»ի գործարքին մանրամասնութիւնները ճշդել եւ յստակացնել: Այս յանձնաժողովին մէջ, բացի գործադիր իշխանութեան ներկայացուցիչներէն, կ'ընդգրկուին նաեւ երեսփոխաններ, եւ այս խորհրդակցութեան նպատակն ալ եղած է այդ կապակցութեամբ ճշդել Ազգ. Ժողովի խումբերուն եւ խմբակցութիւններուն դիրքորոշումը: Յանձնաժողովին մաս կը կազմեն ՀՀ նախագահին մօտ վերահսկողութեան ծառայութեան, դատախազութեան, արդարադատութեան, Թըղթատարի եւ հեռահաղորդակցութեան, Ֆինանսներու եւ տնտեսութեան, ինչպէս նաեւ Ներքին գործերու եւ Ազգ. Ապահովութեան նախարարութիւններու ներկայացուցիչները:

Այս նախաձեռնութեան դէմ առաջին հակազդեցութիւն մը ունեցած է արդէն ԱԺՄ խմբակցութիւնը որ որեւէ հաւատ չընծայեր ստեղծուող յանձնաժողովին: Պատասխանելով «Արմէնփրէս»ի հարցումներուն, Շաւարշ Քոչարեան ըսած է թէ այս որոշումին միակ նպատակն է կասեցնել հարցին յառաջիկայ արծարծումը Ազգ. Ժողովին մէջ: Աւելցուցած է թէ կարելի չէ յոյսեր կապել նշեալ յանձնախումբին քանի անոր դերակշիռ մասը կը բաղկանայ գործադիր իշխանութեան ներկայացուցիչներէն եւ ընդամէնը միայն երեք տեղ վերապահուած է երեսփոխաններուն: «Հայաստանի բոլոր դժբախտութիւնները գալիս են նրանից, որ գործադիր իշխանութիւն, անվերահսկելի է: Անվերահսկելիութիւնն է հէնց դառնում չարաշահումների, կողոպուտի եւ մարդասպանութիւնների պատճառը» եզրակացուցած է ԱԺՄ-ի ներկայացուցիչը:

***

ԱՐԱ ՍԱՀԱԿԵԱՆ ԿՐԿԻՆ ՀՀՇ ՇԱՐՔԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ՀՀՇ «Կենտրոն» տարածքային կազմակերպութիւնը, փետր. 12-ին քննարկելով ՀՀՇ վարչութեան եւ անոր նախագահին առաջարկը՝ Ա. Սահակեանի անդամակցութիւնը վերականգնելու մասին, որոշած է վերանայիլ անոր հեռացման պարագաները, եւ ապա վերականգնած Ա. Սահակեանի անդամակցութիւնը ՀՀՇ շարքերէն ներս:

***

ԴԱՏԱԽԱԶՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐՈՒ 1998-Ի ՀԱՇՈՒԵՅԱՐԴԱՐԸ

Փետր. 12-ին տեղի ունեցած ՀՀ Դատախազութեան մարմիններու ընդլայնուած նիստին ներկայացուած են անցեալ տարուան աշխատանքներուն արդիւնքները. պարզուած է որ 1998-ին ընդհանուր յանցագործութիւններու թիւը 1594 նուազած է: Ծանր յանցագործութիւններու պարագաներուն ալ պակսելով հանդերձ շատցած են սպանութեան եւ սպանութեան փորձի դէպքերը: ՀՀ գըլխաւոր դատախազի տեղակալ զեկուցաբեր Ժիրայր Խառատեան շեշտած է թըմբամոլութեան դէմ իսկական պայքարի անհրաժեշտութիւնը: 1998-ի ընթացքին պակսած են նաեւ տնտեսական յանցագործութիւնները: Ըստ զեկուցողին, Հանրապետութեան մէջ մնացած են ըսպանութեան չբացայայտուած միայն 8 դէպքեր, եւ սպանութեան փորձի ալ՝ 12:

ՀՀ գլխաւոր դատախազ Աղուան Յովսէփեան ալ անդրադարձած է դատախազական նոր համակարգի գործունէութեան, յիշեցնելով որ ձեւաւորուած են հինգ վարչութիւններ, նոր բաժիններ: Ան շեշտած է դատախազներու անկուսակցական ըլլալու հրամայականը, «քանզի դատախազի կուսակցութիւնը նրա պետութիւնն է» ըսած է ան:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Բ. դասակարգի մրցումներու շարքին Գանն եւ Վալանս 1 – 1 հաւասար արդիւնքի հասած են: Դասաւորման գլուխն է միշտ Սէն – Թ'էթիէն 55 կէտով, Վալանս 16-րդ է 28 կէտով, վերջինն է Նիս 22 կէտով:

***

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Փարիզեան Շրջան	
Էրմոն - Ա.Ս.Օ.Արմէնէն (Իսի)	3 - 2
Պանեէօ - Իւ.Ժի. Ա. Ալֆորվիլ	0 - 1
Տրոմ-Արտէշի Շրջան	
Հ.Մ.Ը.Մ. Վալանս - Վալանսոլ	4 - 0
Պուշ-տիւ-Ռոնի Շրջան	
Ֆելիքս Փիա - Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ	1 - 0

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԵՐՊԵՐՈՒՆ ԵՒ ՔՈՍՈՎՈՅԻ Ալպանացիներուն վերջին պայմանաժամ մը տրըւեցաւ Փետրուար 14-էն որպէսզի մինչեւ փետրուար 20 անպայման լուծում մը յանգին այլապէս ռմբակոծութիւնները անխուսափելի են: Տիկին Օլպրայթ ալ Ռամպույէ փութացած էր որպէսզի բանակցութիւնները յառաջանան: Ֆրանսայի Արտաքին նախարար՝ Հիւպէր Վետրին յայտարարեց թէ յառաջդիմութիւնները աւելի դանդաղ եղած են քան ինչ որ կ'ակընկալէին: Մնաց որ ամէնէն կնճռոտ հարցերն են որոնք առկախ կը մնան: Ալպանացիք պէտք է հրաժարին անկախութեան իրենց պահանջէն, Սերպերն ալ պարտին սահմանափակել իրենց իշխանութիւնը Քոսովոյի վրայ եւ համակերպին օտար ուժերու ներկայութեան:

Ֆ. ՍԵԿԷՆ պիտի գլխաւորէ Էռ-Փէ-Էռ-ի ցանկը եւրոպական ընտրութիւններուն եւ կը վայելէ Շիրաքի հովանաւորութիւնը: Աջի պարզած պատկերը բաւական ողբալի է հակառակ պարագլուխներու թափած ջանքերուն իրենք զիրենք արդարացնելու: Մինչ որ, երէկ Փասքուայի հետ դէմ էր Եւրոպայի (Մաասթրիխթ), այսօր Եւրոպա կը հոլովէ լքելով Փասքուան, որու ճակատագիրը պիտի որոշուի ընտրութիւններէն յետոյ:

ՔԼԻՆԹԸՆ անպարտ արձակուեցաւ Ծերակոյտին կողմէ, ուր կարգ մը հանրապետականներ ալ միացան Դեմոկրատներու ի պաշտպանութիւն նախագահին: Հազիւ վայրկեան մը տեւող ելոյթով մը, Քլինթըն անգամ մը եւս ներողութիւն խնդրեց ժողովուրդէն եւ կոչ ըրաւ համերաշխութեան: Այս ամբողջը 45 միլիոն տոլար արժած է (միայն Մոնիքա Լեւինսկիի վրայ բացուած քննութիւնը 4,4 միլիոն տոլար արժած է): Պարտեալ դատաւոր՝ Սթար տրամադիր է չգոհանալու այս ելքով եւ կ'ուզէ նորէն արծարծել հարցը: Մեծ յաղթականն է Հիլարի Քլինթըն որ մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէ:

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ բացը 15 միլիառ Ֆրանքի հասած է 1998-ին (նախատեսուած է 13 միլիառ): Մարթին Օպրի վճռած է խիստ մնալ եւ հսկել բըժիշկներու վրայ, որպէսզի շռայլօրէն չխնամեն, դեղ, քննութիւն չբազմացնեն, իր գլխաւոր թիրախն է՝ մասնագէտ բըժիշկը:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ մէջ, Փետրուար 14-ին դէմ առ դէմ ծաւալուն ցոյց մը ըրած են կրօնամոլները ու աշխարհականները: 200.000 մոլեռանդներ փողոց իջած են դատապարտելու համար Գերագոյն Ատեանի միջամտութիւնները կրօնական մարզին մէջ: Առաջիններու լոզունգներն եղած են «Թորահէն վեր օրէնք չկայ» մինչ հակացուցարարները կը բացագանչէին. «Իսրայէլը՝ Իրան չէ»: Իսկական քաոս մը ստեղծուած է Ս. քաղաքին մէջ եւ Թորահի Իսրայէլ կուսակցութեան պետը՝ Փորուշ, 83 տարեկան, չէ ծածկած իր գոհունակութիւնը, հաստատելով որ կըրցած է համախմբել «կրօնական հրէականութեան բոլոր հոսանքները», ինչ որ չէր տեսնուած տարիներէ ի վեր: Աշխարհականներու հակացոյցը նոյն տարողութիւնը չէ ունեցած:

ՅԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ, մանաւանդ պատանեկան, զգալի յաւելում կրած է 1998-ին: Ոստիկանութեան սպասարկութեանց համաձայն 3 միլիոն 565.525 դէպքեր պատահած են (գողութիւն, յարձակում, կառքերու հրկիզում, զէնքեալ յարձակում, մարդասպանութիւն եւայլն, եւայլն) ինչ որ 2,06%-ի յաւելում է բաղդատմամբ նախորդ տարուան:

ՔԻՒՐՏ ՂԵԿԱՎԱՐԻՆ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ա. Էօճալան որուն գտնուած վայրին մասին զանազան վարկածներ կան, քրտական հեռատեսիլէն զրաւոր ելոյթով մը ազդարարութիւններ ուղղած է եւրոպական կարգ մը երկիրներու: Ըսելէ ետք թէ քիւրտ ժողովուրդին դէմ Թուրքիոյ ձեռնարկած ցեղասպանութիւնը իր անձին դէմ պատրաստուած դաւով աւարտելու ջանք կը թափուի, ամբաստանած է յատկապէս Ռուսաստանը, Գերմանիան, Ֆըրանսան:

Էօճալան կրկնած է իրեն քաղաքական օրինավիճակ մը ճանչնալու Մոսկուայի կատարած դիմումը. շեշտած է թէ կը դատապարտէ վարչապետ Պրիմակովի կառավարութեան ժխտական կեցուածքը որ հակառակ Դումայի համամտութեան, մերժած է իր խնդրանքը: Ան նոյն դիմումը ուղղած է Յունաստանի ալ, պահանջելով որ կեանքի ապահովութիւնը երաշխաւորուի:

Ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի ու Գերմանիոյ, քիւրտ ղեկավարը ըսած է որ այս երկիրները պէտք է իր ներկայի կացութեան մէջ իրենց պատասխանատուութեան բաժինը ընդունին: Աւելցուցած է որ եթէ զիրենք դատելու տրամադրութիւն կայ, ատիկա պէտք է արդարադատութեան վըրայ հիմնուած ըլլայ ու այդ ընթացքին կեանքի ապահովութիւն տրուի իրեն:

Քաղաքական օրինավիճակի ու կեանքի ապահովութեան խնդրանքով ան դիմած է նաեւ Յունաստանի եւ Հոլանտայի կառավարութիւններուն:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ Թալիպանները յայտարարած են որ Ուսամա պէն Լատէն այլեւս Աֆղանիստան չի գտնուիր: Լատէն, ծագումով սաուտցի, այն միլիառատէրն է որու վերագրուեցաւ Նայրոպիի եւ Տար - էլ - Սալամի հակամերիկեան ռմբափորձերը: Այդ յայտարարութենէն ետք, յայտնի չէ ո՞ւր է:

ԱՐՔԻ (խլիրդի հետազօտական կեդրոն) նախկին նախագահը՝ Ժագ Գրոզմարի փորձած է անձնասպան ըլլալ Փետրուար 12-ին Պանտոլի իր ապարանքին մէջ: Պատժական դատարան քաշուած էր քանի մը հարիւր միլիոն Ֆրանք իւրացուցած ըլլալով 1990-էն 1995:

ՊԱՂՏԱՏ սպառնաց Սաուտի Արաբիոյ եւ Քուէյթի, ճշդելով թէ ի վիճակի է յարձակելու ամերիկեան եւ բրիտանական օդանաւերու գործածած կայաններուն վրայ:

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ գերմանական Տօյչէ Պանքի մէկ ներկայացուցիչին դիակը գտնուած է, ինչ որ նոր տարակարծութիւններ ստեղծած է Իրանի եւ Գերմանիոյ միջեւ: Պարսիկներու համաձայն չարագործի մը արարքն է, պատանդ բռնելու գործողութեան մը ատեն, մինչ Գերմանացիք ոստիկանութեան մէկ ձախող արարքին կը վերագրեն:

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԳՈՐԾԵՐԸ որոնք կողոպտուած են Բ. Աշխարհամարտին եւ դեռ Ֆրանսա են, ցուցադրուած պալատներու կամ հանրային հաստատութիւններու մէջ Լուվրի պիտի յանձնուին, յայտնեց Էլիզէն: Արդարեւ Հրէական Համաշխարհային համագումարը յայտարարած էր որ նացիներու կողոպտած արուեստի գործերը Էլիզէ, Մաթինեոն եւ Փարիզի Թուրքիոյ դեսպանատունն են: Ժոսփէն հաստատած է:

ԹՈՐԻՆՈՅԻ մէջ, աւանդապաշտ կաթոլիկներ լատիներէն պատարագ մատուցանած են 500 հոգի ներկայութեան, փետրուար 14-ին, դատապարտելու համար «մահմետական արշաւանք»ը: Արարողութիւնը տեղի ունեցած էր Հիւսիսային Լիկայի անջատողական շարժումի կոչին հետեւանքով, կառավարութեան որոշումէն ետք 250 հազար օտարականներու կացութիւն կանոնաւորելու:

ԻՆՉՈ՞Ւ ՀԱՅԵՐԸ ՉԵՆ ԲԱԶՄԱՑԱԾ...

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊՉՏԻԿԵԱՆ

Ընդունելով հանդերձ որ պատերազմները, բնութեան աղէտները, գաղթերը, գերավարութիւններն ու կոտորածները տասանորդած են Հայաստանի բնակչութիւնը, ամէնէն աւելի մութ մնացած եւ նուազ ուսումնասիրուած բաժինը իսլամացած (բռնի կամ «կամովին») Հայերու պարագան է, որ կարծուածէն շատ – շատ աւելի մեծ երեւոյթ եղած է, հինէն ի վեր, եւ զարմանալիօրէն միայն հպանցիկ ակնարկով յիշուած մեր մատենագրութեան մէջ: Կայ արմատապէս քրիստոնեայ ժողովուրդի մը բնածին ամօթխածութիւնը, որ դարերու ընթացքին, բազմաթիւ նահատակներ տուած ըլլալով իր հաւատքին համար, չէր կրնար, առանց ամչնալու եւ համարձակօրէն յիշել հաւատուրացները: Դաւաճաններ էին՝ որ կը դժէին իրենց պապերուն հաւատքը:

Յաճախ պատմիչներն ու մատենագիրները լռելեայն կ'անցնին ուրացութեան պարագաներու վրայէն: Աւելի յաճախ, ուրացող խումբերը, կը ծածկեն իրենց ծագումն ու ինքնութիւնը, չայպանուելու համար, հաւատարիմ մնացող իրենց եղբայրակիցներէն, եւ այսպէս տակաւ առ տակաւ, դարերու ընթացքին, մինչեւ Խրիմեան Հայրիկ, մինչեւ Մեծ Եղեռն եւ նոյնիսկ մինչեւ այսօր, Վասպուրականի, Բարձր Հայքի, եւ Կորդուաց երկրի հայկական «Կորիւններու» մէջ կ'ապրին տասնեակ միլիոնաւոր իսլամացած Հայեր, բոլորովին անտեղեակ իրենց ցեղային ծագումին, իրենց իսկական պատմութեան: Այս առիթով կ'ուզեմ յիշել ինծի պատահած դէպք մը, որ կրնայ գաղափար մը տալ, թէ ի՛նչ չափանիշներու հասած է Հայոց ողբերգութիւնը:

1965-ի գարնան էր, առաջին անգամ ոտք կը կոխէի Սուրիա, եւ հետաքրքրութիւնս գիս անմիջապէս տարաւ անապատի քաղաքները, Տէր Զօր, Ռաքքա, Գամիշլի: Ամէնէն յուզիչ հանդիպումս՝ տեղի ունեցաւ, վրանաբնակ Քիւրտերու ցեղապետին հետ որու մօտ բացառիկ յարգանքի եւ գուրգուրանքի առարկան դարձած էր ծրար մը՝ որ անմիջապէս հետաքրքրութիւնս շարժեց: – «Սա մեր սրբութիւնն է ըսաւ» – եւ ցուցեց որ դպչիմ: Ի վերջոյ պաղատական պնդումիս վրայ, ծրարը մեծ զգուշութեամբ բացուեցաւ եւ ... ո՜վ զարմանք. ԺԳ. դարու, սքանչելի, մագաղաթեայ, հայերէն ԱՒԵՏԱՐԱՆ մը դուրս եկաւ ... – «Այս մէկը ըսաւ, ցեղապետը – մեր պապերէն մնացած սրբութիւնն է, որ մենք իրարու կը փոխանցենք դարէ – դար»:

Ասոնց մասին է որ կ'ուզեմ աւելի խորացնել պրպտումներս, փորձել հասկնալ թէ ինչպէ՞ս Գառնին, Էջմիածինը, Զուարթնոց, Խորենացին, Շիրակացին, Նարեկը եւ Անին կերտող ժողովուրդին ժառանգորդները, կրնային վրանաբնակ դառնալ, նոյն հողին վրայ ապրելով, զիրենք այլանդակողին լեզուն խօսիլ, ամէն օր Արարատը, Սիփանը դիտելով անտարբեր մնալ, եկեղեցիներու եւ վանքերու աւերակներուն մէջ՝ իրենց ոչխարները պահելով, խղճի խայթ չզգալ եւ յաճախ դաշտերուն եւ բլուրներու տարրատ ցրուած, հաւատքի կոթողներն ու խաչքարերը քանդելով, վայրենի հաճոյք մը ապրիլ...:

⁂

Դաշտային եւ սահմանամերձ շրջաններու մէջ բնակողները, ընդհանրապէս նախընտրած են զանգուածային գաղթականութիւն, այս արտագաղթը այնպիսի համեմատութիւններու հասած պէտք է ըլլայ, որ երբ 1074-ին Գրիգոր Վկայասէր Կաթողիկոս, Հռոմ կ'երթայ – կը գրէ Մատթէոս Ուռհայեցի – զարմացած կը մնայ Իտալիոյ զանազան կեդրոններուն մէջ, Հայ բազմութիւններու հանդիպելով: Այս մասին Ներսէս Շնորհալի տաղաչափելով կը գրէ:

– Եւ ի սրբոց գիրս հասեալ,
Յոր վայր ընցա նախատակեալ
Յարեւմտականըս ժամանեալ,
Ուր ազգ Հայոց բազում իջեալ...
Եւայլն:

Շատ աւելի յստակօրէն կ'արտայայտուի Վահրամ Պահլաւունի, յետ յիշելու Հայ ժողովուրդին տառապանքը, որ նոյն շրջանին կը կրէին զանազան վայրագ եւ անգութ Թուրք ցեղախումբերէ:

– Որք ի չարեացն ճանճրացեալ
Եւ ի նեղութեանցն չհանդուրժեալ,
Ի յարեւմուտս կոյս դիմեալ
Եւ ի հիւսիս փախուստ առեալ,
Զհայրենին աշխարհ լքեալ,
Եւ ի յօտարս պանդխտացեալ:

... Իսկ անոնք որ պանդխտանալու իսկ կարելիութիւնը չունէին, մէկ խօսքով, մեծամասնութիւնը, որ կը բնակէր Հայաստանի անմատչելի լեռներուն եւ ձորերու մէջ, որոնք գաղափար իսկ կրնային չունենալ, թէ ո՛ւր կը գտնուի Արեւմուտք կամ Հիւսիսը ... անհաւատալի այս մեծ զանգուածն է որ, մեծ մասով կոտորուեցաւ տեղւոյն վրայ, կամ գերի վարուեցաւ, եւ ամէնէն շատ բռնի իսլամացաւ:

Իսլամներու Հայաստան մուտքի առաջին դարերուն, բռնութիւնը տեղի կ'ունենար շատ կատաղօրէն, մոլեռանդ եւ ընչաքաղց, աղէտ բանակներու կողմէ, որոնք հուրով եւ սուրով պէտք է Մարգարէին կրօնքը տարածէին, որպէսզի երկինքի դուռը բանային իրենց համար: Անոնք ամբողջ նախարարական տուները քանդեցին, ողջ - ողջ վառելով Նախիջեւանի եկեղեցին մէջ (704), որովհետեւ «համարձակած՝ էին չուրանալ իրենց քրիստոնէութիւնը:

1960-ական թուականներուն, երբ սոսկալի երկրաշարժ մը քարուքանդ ըրաւ «Արեւելեան Անատոլու» անունին տակ, Հայաստանը, ամէնուս համար անակնկալ յայտնութիւն մը եղաւ, Վարդոյի շրջանի, Սասունի լեռներու մէջ, տակաւին գոյութիւն պահող, հայկական գիւղերու եւ բնակիչներու ներկայութիւնը: Քրտացած (լեզուով միայն) ամբողջական Հայ գիւղեր, քրիստոնեայ մնացած, որոնց գոյութիւնը իմացանք «շնորհիւ» երկրաշարժին ... Փաստ մը եւս թէ տակաւին որքան անակնկալներ կրնայ պարզել մեզի մեր ժամանակակից պատմութիւնը:

Մեծ դժբախտութիւն եղաւ մեզի համար (չեմ գիտեր երբ բախտաւոր պիտի ըլլանք) որ 1918-ի Զինադադարէն վերջ, հազիւ տարի ու կէս, ազատութեան շունչ առած, 70 տարի սովետական խիստ գրաքննութիւնը եւ քաղաքական ծուռ հաշիւները, արգելք հանդիսացան որ տաքը – տաքին կարելի ըլլար, ստուգումներ կատարել, միջազգային օրինաւոր խողովակներով, հայութեան իրական վիճակի մասին: 70 մութ տարիներէ վերջ, հիմա, միայն կրնանք ենթադրութիւններ կամ կարելիութենական հաշիւներ կատարել: Նոյնիսկ պետական բոլոր դիւանները, ներառեալ օսմանեանը, չեմ կարծեր որ կարենան, Հայ ժողովուրդին իսկական ողբերգութիւնը պատկերել:

Իսլամութեան պարսկական եւ օսմանեան շրջաններուն, բռնութիւններու արտակը, կը հետապնդէր ուրիշ սկզբունք մը, դարձեալ ներշնչուած հիմնադիր Մարգարէէն թէ – պատերազմի ելէք անհաւատներու դէմ, մինչեւ որ տուրք վճարեն եւ խոնարհին:

Ես կը կարծեմ, գոնէ մասամբ, գաղտնիքը գտած ըլլալ 90 միլիոն հաշուող (ներկայիս) Արմէնօիտ ցեղին: Անցնինք պըրպըտելու մեր պատմութեան հին եւ նոր էջերը, դիտուած այս տեսանկիւնէն եւ պիտի տեսնենք ահաւոր ողբերգութիւնը Հայ ժողովուրդին:

⁂

Հ. Ղուկաս Ինճիճեան, իր Հնախօսութիւն Հայաստանեայց Աշխարհի, եռահատոր կոթողային աշխատասիրութեան մէջ (Ս. Ղազար 1835) որմէ գրեթէ ամէնքը օգտուած են ու կ'օգտուին մինչեւ այսօր, հետեւեալ դիպուկ խորհրդածութիւնը կ'ընէ.

– «Մեր ազգը ամէն ինչի մէջ անբախտ գտնուեցաւ, հարուած հարուածի վրայ ունենալով: Ոչ միայն բնութեան աղէտները եւ կրած կոտորածները կը սպառնային անմարդաբնակ դարձնելու մեր երկիրը, այլեւ շրջապատող ազգերը, կարծես դաշնակից դարձած իրարու հետ, ամէն գնով, կը ջանային անհետ ընել աշխարհէս, նոյնի՛սկ Հայու անունը, ըլլան անոնք քրիստոնեայ (Բիւզանդացիները, Վրացիները), կամ ոչ (Պարսիկները, Արաբները, Թուրքերը): – (Հատ. Ա. էջ 365):

Հայ ժողովուրդին ազգային առաջին հերոսամարտը, 451-ին Աւարայրի դաշտին վրայ, դաւանափոխութեան դէմ կատարուած առաջին ժողովրդային ճակատամարտ էր, համայն քրիստոնէական պատմութեան, որ դարերով ներշնչարան եւ ուղեցոյց եղաւ, որ թէեւ տասանորդեց, դարերու ընթացքին մեր համրանքը, բայց փրկեց ամբողջական ոչնչացումէն շնորհիւ իր հաւատամքին շուրջ ստեղծած զօրաւոր ինքնութեան, արտայայտուած կրօնական, մշակութային, պատմական, ստեղծագործական տարբերակներով: Մինչ դաւանափոխ Հայերը, որոնք վստահաբար, կը հասնին տասնեակ եւ տասնեակ միլիոններու, Նայիրիի եւ Ուրարտուի ժողովուրդին նման, կրնան միայն հնախուզութեան առարկայ դառնալ, եւ ոչ աւելի...: Անցնինք պատմութեան:

Թողունք հնագոյն ժամանակները եւ ամբողջ Միջին դարը, եւ գանք ժամանակակից պատմութեան, այն օրերէն, երբ Արեւմուտքի մէջ սկսած էր Լէօնարտօ Տա Վինչիի, Ռաֆայէլի, Միքէլանճելոյի, Վէրոնայի պալատներու, պատմութեան մէջ չտեսնուած, վերածնունդի շարժում մը, եւ Հայոց Աշխարհը, դարձած բաժան – բաժան, կ'ապրէր աննկարագրելի ողբերգութիւններ:

Հայերը, որպէս մարդկային հարստութիւն գործածողը, առաջին անգամ, եղաւ Պոլիսը գրաւող Ֆաթիհ Սուլթան Մեհմէտ, որ սակայն վայրագութիւններ չկատարեց իր նպատակին հասնելու համար, այլ ընդհակառակն, Պոլսոյ մէջ Պատրիարքական Նոր Աթոռ հիմնելով, պատուեց զանոնք եւ կամաց – կամաց տնտեսական եւ արհեստաւորական դասակարգը, մայրաքաղաքը խմբուեցաւ, ըստեղծելով խոշոր ազգային – մշակութային կեդրոն մը, որ ԺԹ. դարուն, իր 250 հազար հայ բնակիչներով, դարձաւ նոր ժամանակներու, մեծագոյն հայաքաղաքը եւ մշակութային կեդրոնը:

Նոյնը չէր պարագան Պարսիկներու Շահ – Աբբաս Ա.ի (1585 – 1629) որ մեծապէս գնահատելով հանդերձ Հայերու ձիրքերը, անպատմելի վայրագութիւններով տեղահանեց զանոնք, Արարատեան նահանգէն եւ Նախիջեւանէն, հիմնելու համար Նոր – Ջուղա հայաքաղաքը, իր Իսպահան մայրաքաղաքի կողքին: Շահը հասաւ իր նըպատակին. Հայերը մացուցին բազմաթիւ արհեստներ, շէնցուցին՝ ոչ միայն իր արքունիքը, այլ նաեւ իր կայսրութիւնը, քանի որ Ջուղայեցիները, տարածուած Հնդկաստանէն մինչեւ Մանչըսթըր, Մանչուրիայէն մինչեւ Եգիպտոս, 200 տարի տեւողութեամբ, տէրն էին Միջին – Արեւելքի տնտեսական աշխարհին, իրենց մասնաճիւղերով, մեծ դեր կատարելով նաեւ արեւմտեան բազմաթիւ տնտեսական կեդրոններու մէջ. (Վենետիկ, Ամսթերտամ...):

Առաքել Դաւրիժեցի, շատ մութ գոյներով, կը նկարագրէ նաեւ տեղահանուած ժողովուրդին վրայ կատարուած բռնութիւնները, դաւանափոխութեան փորձերով:

– «Եւ անկէ վերջ վերացաւ թագաւորին գութը եւ ողորմութիւնը Հայոց հանդէպ եւ կանչելով վէզիրը որ Միր Ավդալա կը կոչուէր, հրամայեց զօրքերով մտնել Պարսկաստանի հայաբնակ գաւառները (Փերիոյ) եւ ծայրէ – ծայր իսլամացնել եւ թլփատել: Անոնք որ չհնազանդին, տանջանքով եւ բռնութեամբ գործադրել...» (Վաղարշապատ 1884 – էջ 124):

– «Անկէ վերջ Շահը բազմաթիւ մոլլաներ ղրկեց, Պարսիկ ազգէ, Փարիա եւ Բուրվարի գաւառը, որ հոն հաստատուին եւ Հայերուն մահմետական օրէնքը սորվեցնեն, եւ ամէն օր մզկիթ մտցնեն եւ Հայերուն մանուկները պարսկերէն լեզուի պարտադրեն...» (Նոյն, էջ 126):

Նկատի առած որ բազմաթիւ վայրերու մէջ, բռնութիւնն ալ օգուտ մը չունենար, – «Թագաւորն Շահ Աբբաս էարկ տուգանս ի վերայ Հայոց ասելով, տացեն տուգանս ի դիւանն արքայի հազար թուման...»: (Նոյն էջ՝ 128):

Եթէ Պոլսոյ մէջ, կացութիւնը տանելի կրնար նկատուիլ, գաւառներու ճակատագիրը յանձնուած էր վալիներու, որոնց քմահաճոյքէն կախում ունէր նոյնիսկ քրիստոնեային կեանքը: Ան տիրողին սեփականութիւնն էր, իսլամներու ստրուկները, Ռայան, այսինքն ոչխարներու հօտը: Պէտք էին վճարել անձի – հարկ մը խարաճ, քանի Սուլթանը իրենց կեանքը շնորհած էր, եւ փոխան զինուորական ծառայութեան, որուն իրաւունքը չունէին, ունէին մասնաւոր տուրք մը պէտէլ-ի-աաքերիէ, ասոնցմէ զատ, պէտք էին վճարել տասանորդը, ամէն կութքի եւ պարտաւոր էին 100 օր, տարեկան, ձրի աշխատիլ – կոռը – իրենց գործածած հողին համար, որուն միակ տէրը Սուլթանն էր:

Քրիստոնեան իրաւունք չունէր ձի հեծնելու կամ զէնք կրելու. պարտաւոր էր տարազով բացորոշուիլ իսլամներէն, յարգանք ունենալ, մեծարել նոյնիսկ բոկոտն մահմետականը: Ասոնցմէ զատ հարկատու էին նաեւ պէկերուն եւ փաշաներուն:

(Շար. 2)

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). – Հայ Մշակոյթի Տունը իր նախաձեռնութիւններէն անդին կը շարունակէ մնալ բաց կեդրոն մը բոլոր միութիւններուն եւ իր շրջապատին առջեւ, համաձայն եւ հաւատարիմ իր համագաղութային կոչումին:

Այսպէս, հայ եւ ոչ հայ կազմակերպութիւններ շաբթուան զանազան օրերը կը գրաւեն սրահները ձեռնարկներով, հանդիպումներով, ժողովներով, դասընթացքներով:

Ահաւասիկ վերջին շաբաթներու ընթացքին տեղի ունեցած գործունէութիւնները:

⁂

ՍԻՄՈՆ ԱՒՏՈՅԵԱՆ Ի ՊԱՏՈՒԻ

Աւտոյեան ընտանիքի զաւակները շրջապատուած մօտիկ ազգականներէ, Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան եւ Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան անդամներէ, սեղմ եւ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, նշեցին Սիմոն Աւտոյեանի ծննդեան 90-ամեակը: Ուրախութեան եւ յուզումի պահեր ապրեցան ներկաները, եւ մանաւանդ ենթական:

Ալեքսանդր Պապայեան եւ Կարօ Յովսէփեան վերյիշեցին դէպքեր, դրուագներ Սիմոն Աւտոյեանի տասնեակ տարիներու բարեկամական յարաբերութիւններէն, միութենական կեանքէն եւ հանրային ծառայութիւններէն: Դաշնակցականի գաղափարական համոզումներով տոգորուած Սիմոն Աւտոյեան կը մնայ հոգեկան պահակ մը իր ծննդավայրէն ժառանգած պատմական, մշակութային արժէքներուն, բարքերուն, ապրումներուն: Կը մնայ հաւատարիմ բարեկամ մը Հայ Մշակոյթի Տան որպէս հիմնադիր եւ երկար տարիներու դերակատար:

Սիմոն Աւտոյեան արցունքոտ աչքերով մարեց 90 մոմերը, եւ՝ շնորհակալութիւն յայտնեց իրեն համար եղած անակնկալ այս հաւաքոյթին համար:

Սիմոն Աւտոյեան արժանի էր այս ընտանեկան եւ ընկերական ազնիւ զգացումներու արտայայտութեան որ վստահօրէն քիչ մը ջերմութիւն բերաւ իր սրտաբեկ հոգիին խոցուած իր կնոջ՝ Ատրինէի եւ իր եղբօր՝ Միսաքի յաջորդական մահերով, անցեալ ամիսներու ընթացքին:

⁂

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾՆՈՒՆԴ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերոմի Ջաւօ Շանթ մասնաճիւղը այս տարի եւս տօնախմբեց Հայկական Ծնունդը ջերմ հացկերոյթով մը, համախմբելով առաւելաբար իր աշխարհագրական գօտիին պատկանող ընտանիքներ: Լաւ կազմակերպուած, մեծ խնամքով պատրաստուած ձեռնարկ մը որ կ'արժեւորէ Կապոյտ Խաչի գործունէութիւնները:

Մասնաճիւղին վարչութեան նախագահուհին՝ Ալիս Պիւլպիւլեան օրուան պատշաճ խօսքերու եւ մաղթանքներու հետ վերյիշեց Կապոյտ Խաչի ընդհանուր ուղղութիւնները, նպատակները յատկապէս դաստիարակչական, կրթական եւ մարդասիրական:

Երաժշտական բաժինը ապահովեց Վանիկ Կրասեան: Հայկական, խմբական պարերը լայն հետաքրքրութիւն գտան:

Մասնաճիւղի վարչութիւնը յատուկ եւ

ազնիւ ուշադրութեամբ պատուեց Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեանը որպէս իր պատկանող Թաղամասի (13-րդ եւ 14-րդ) քաղաքապետ: Կարօ Յովսէփեան շնորհակալութիւն յայտնեց եւ շեշտեց Կապոյտ Խաչի հետ բաժնած տարիները, իր ազգային, հոգեկան եւ ընտանեկան կապերը:

Առիթէն օգտուելով, Սէն - Ժերոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը տեղեկացուց թէ, գործակցութեամբ Հայ Մշակոյթի Տան, կը կազմակերպէ ճամբորդութիւն մը դէպի Հռոմ, Մայիս 12-էն 16, Վատիկանի մէջ տեղի ունենալիք ցուցահանդէսին առթիւ, նուիրուած Հայաստանի մէջ Քրիստոնէութիւնը Պետական Կրօնք հռչակման 1700-ամեակին:

***

ՄԱՂԹԱՆՔՆԵՐՈՒ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

Հայ Մշակոյթի Տան աւանդական դարձած մաղթանքներու երեկոն, ի ներկայութեան Հայաստանի Հանրապետութեան Ֆրանսայի գործավար՝ Քրիստիան Տէր - Ստեփանեանի, համախմբեց բազմաթիւ քաղաքական դէմքեր, անձնաւորութիւններ, հայ յարանուանութեանց հոգեւորականներ, միութիւններու ներկայացուցիչներ եւ հոծ բազմութիւն մը, շուրջ երեք հարիւր հոգի:

Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը, այս հանդիսաւոր առիթով, ուզեց իր գոհունակութիւնը եւ հպարտութիւնը արտայայտել իր նախագահ՝ Կարօ Յովսէփեանի քաղաքապետ ընտրութեան Մարսէյլի 13-րդ եւ 14-րդ Թաղամասերուն: Վարչութեան անունով Սարգիս Պօղոսեան արտասանեց յատուկ ճառ մը դրուատելով ընթակային արժանիքները:

Կարօ Յովսէփեան շնորհակալութեան խօսքերէ յետոյ, վերադծեց Հայ Մշակոյթի Տան 1998-ի գործունէութիւնները, շեշտեց գաղութային նկարագիրը եւ ներկայացուց 1999-ի գլխաւոր ծրագիրները եւ կառոյցի ներքին փոփոխութիւնները:

Գործավար Քրիստիան Տէր - Ստեփանեան վեր առաւ Հայ Մշակոյթի Տան գրաւած կեդրոնական տեղը գաղութային կեանքէն ներս եւ իր ներկայացուցչական հանգամանքը Հայաստանի Հանրապետութեան իշխանութիւններուն մօտ: Անդրադարձաւ Հայաստանի ներքին իրավիճակին, անտեսական կացութեան, Ղարաբաղի հարցին եւ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման Ֆրանսայի Ծերակոյտի կողմէ: Ապա, յաջորդաբար ելոյթ ունեցան Փրովանս Ալփ Քոթ տ'Ազիւր Շրջանի անունով փոխ - նախագահ եւ երեսփոխան՝ Միշէլ Անտրիէօ, Մարսէյլի քաղաքապետի ներկայացուցիչը՝ երեսփոխան Ռոլան Պլում եւ Պուշ - Տիւ - Ռոն նահանգի Ընդհանուր Խորհուրդի նախագահը՝ Ժան - Նոէլ Կէրինի: Հուսկ, տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւն պատրաստուած Տիկնանց Յանձնախումբին կողմէ:

***

ԷՔՈՖՈՐՈՄ

Բնապահպան, հրջապատի, առողջապահութեան եւ ընդհանրապէս կեանքի որակի հետ առնչուած հարցերով մտահոգուող, փոխանակող, վրուցող եւ հանրային կարծիքը արթուն պահող միութիւն մըն է, որուն անդամները յանձնառու անձնաւորութիւններ են:

Էքոֆորոմը ամէն ամսուան վերջին Երկուշաբթին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ կը կազմակերպէ հանդիպումներ վերոյիշեալ նիւթերու շուրջ հրաւիրելով գիտական մասնագէտներ, քաղաքական դէմքեր՝ երեսփոխան, ծերակուտական, մարդիկ որոնք հեղինակութիւններ են, իրենց մասնագիտութեան մէջ որոնք որոշելու իշխանութիւն ունին իրենց վստահուած պատասխանատուութեան մէջ: Արդիականութիւնը, իր հրատապ հարցերով, շատ անգամ կը հրամայէ նիւթերուն ընտրութիւնը. նիւթեր որոնք մաս կը կազմեն ժողովուրդի առօրեային, ինչպէս տունի աղբերու հրկիզումը (incinération des ordures ménagères) որ ընկերային հարց մըն է, կամ քաղաքի տարածքային կարգաւորման նոր ծրագիրը որ կը հետաքրքրէ բոլոր բնակիչները, կամ ապահովութեան խնդիրը, կամ Թմրեցուցիչները եւ «սիտա»ն եւայլն...:

Այս հանդիպումները որոնք սկսան 1998 Հոկտեմբերին եւ պիտի շարունակուին մինչեւ 1999 Յունիս, ամէն ամիս կը գրաւեն աւելի լայն ընդունելութիւն, հետաքրքրութիւններու լայն հասարակութիւն:

***

ԷՏՈՒԱՐ ՏԷՐԻՔԼԵԱՆԻ ԽՈՒՄԲԸ

Յունուար 23-ին կազմակերպեց իր ընդհանուր տարեկան ժողովը որ շարունակուեցաւ անդամական հացկերոյթով մը համախմբելով ծնողքները, երիտասարդներն ու փոքրիկները: Այս վերջիններս ունեցան Նոր տարուան իրենց նուէրները: Խումբը կը հաշուէ 120 անդամ:

Ամէն Շաբաթ օրերը կը հաւաքուի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ եւ իր ղեկավարին՝ Սեդա Սիմոնեանին շուրջ կը ծաւալէ գեղարուեստական եւ դաստիարակչական գործունէութիւն:

1998-ին, ի մէջ այլոց, Համազգային դպրոցի աշակերտութեան հետ ներկայացուց «Ծոյլ Մեսրոպ» թատերգութիւնը: Սակայն, իր գլխաւոր ձեռնարկը եղաւ ճամբորդութիւն մը Գանատա, Հոկտեմբերին, պատասխանելով Համազգային Միութեան հրաւէրին: Տասը օրուան կեցութեան ընթացքին խումբը երեք թատերական - գեղարուեստական ներկայացումներ տուաւ, երկուքը Մոնրէալ եւ մէկը Թորոնթօ: Այս ելոյթներուն լրիւ հասոյթը, խումբը նուիրեց Համազգայինի Հայ Կեդրոնի կառուցման հանգանակութեան:

Իր տարեկան հացկերոյթ - պարահանդէսը տեղի ունեցաւ Էքս - Ան - Փրովանս Տոմէն Տ. Թուռնոնի մէջ երկու հարիւր հոգիի մասնակցութեամբ: Այս ձեռնարկի ընթացքին Էտուար Տէրիքլեան խումբը միշտ կը մեծարէ եւ կը պարգեւատրէ անձ մը: Այս տարի, այդ պատիւին արժանացաւ Տիկին Անրիէթ Տիւլկիրեան, խումբին բերած իր անձնուէր եւ անշահախնդիր աջակցութեան համար:

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼ - ՔԱՂԱՔԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Յունուար ամիսը փակեց «Լոթօ»ի խաղով Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ - քաղաքի մասնաճիւղը:

Այս մասնաճիւղը որուն հաւաքավայրն է Հայ Մշակոյթի Տունը, Շաբաթ, Փետր. 27-ին կը կազմակերպէ, «Վասպուրական» սրահին մէջ, պարանցիկ երեկոյթ մը:

Առիթ է, աւելցնել եւ յիշեցնել թէ, Կապոյտ Խաչը իր չորս մասնաճիւղերով եւ Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան հետ, կ'ապահովէ Զորեքշաբթի օրուան դասընթացքերն ու պտոյտները, հրամցնելով կէսօրուան ճաշը բոլոր մասնակցողներուն: Կրնան մասնակցիլ մանկապարտէզի աշակերտներէն մինչեւ Պաքալօրէայի թեկնածուները: Տարեշրջանի ընթացքին եւս կարելի է ընդունիլ աշակերտները:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՏԵՍԻՆ

ԿՈՐՈՒՍՏԻ ՄԱՏՆՈՒԱԾ ԳԱՆՁԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Մոռցուած եկեղեցիներ, լքուած վանքեր, մատուռներ, ամրոցներ ու խաչքարեր նկարուեցան պաստառին վրայ երկար պահեր:

«1664 հայկական նման կոթողներ գտած ենք, լուսանկարած ու ցանկագրած, որոնցմէ 1400-ը տակաւին անծանօթ են միջազգային հանրութեան»:

Այսպէս արտայայտուեցաւ Տօքթոր Արմէն Հախնազարեան, գիտական հանդիպումի մը ընթացքին որու նախաձեռնած էր Տեսինի Հայ Մշակոյթի Տունը, Կիրակի, Յունուար 31-ին:

«Նախապէս Ատրբեջանի մաս կը կազմէին անոնք: Ներկայիս կը գտնուին ազատագրուած գօտիներուն մէջ», ընդգծեց Մշակոյթի Տան տնօրէնուհին՝ Հիլտա Զոպոյեան:

Տնօրէնուհին ակնարկեց Համշէնի խլամացած հայութեան մասին, որ նախապէս օրուան բանախօսութեան նիւթը պիտի կազմէր, ու բացատրեց. «Աւելի շտապ հարցեր մեր ուշադրութիւնը գրաւեցին. ինչպէս՝ Գեղարդի մոռցուած կոթողներն ու Վրաստանի կառավարութեան որդեգրած կեցուածքը հայկական եկեղեցիներուն հանդէպ, որ միտումնաւոր կերպով անհետացնել կուտայ հայ ճարտարապետութեան իւրայատուկ դրոշմները՝ վերածելով զանոնք վրացական եկեղեցիներու»: Արմէն Հախնազարեան հրաւիրուած էր Գերմանիայէն: Հարիւրաւոր լուսապատկերներու հիման վրայ, մագնիսացուց հանդիսականներու հայեացքը կորուստի մատնուած մեր գանձերուն շուրջ:

Խօսեցաւ այդ լուսանկարները քաշելու դժուարութիւններուն մասին, մանաւանդ կլիմայի ու բնութեան անառիկ վայրերուն նկատմամբ: Փուլի ու զոհի վերածուած եկեղեցիներուն առջեւ, հայ գիտականը հառաչեց. «Թող այսպիսի նպատակներու գործածեն, գէթ նշան մըն է՝ որ չեն քանդեր»:

Հայկական ճարտարապետութեան գծով Արմէն Հախնազարեանի ուսումնասիրութիւնները կ'ընդգրկեն 25 տարուան աշխատանք, զիւանի առնուած 140.000 պատկերներ, արձանագրուած 9000 վիմագրութիւններ ու բազմաթիւ հրատարակութիւններ. ինչ որ համեստօրէն եզրափակել տուաւ իրեն, «մեր աշխատանքն է՝ գոնէ թուղթի վրայ փրկել: Ես կը հաւատամ փոքր քայլերուն, եւ ամէն ոք պէտք է քալէ իր քայլերուն համաձայն»:

Կիրակի, գիշերային այդ ուշ ժամերուն, Թոպոկան Մշակութային Կեդրոնին մէջ ներկայ անսովոր բազմութիւնը, անտարակոյս, գնահատանքի հաւաստիք մըն էր Հայ Մշակոյթի Տան ձեռնարկին:

ՎԱՐԴԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԳԱՐՄԷՆԻ ԴԵՐՈՎ ԳԱՐԻՆ ՕՀԱՆԵԱՆԻ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ՕՓԵՐԱ ԳՈՄԻՔԻ ՄԷՋ

Ինչպէս «Յառաջ» արձանագրած էր, երիտասարդ երգչուհի Գ. Օհանեան մեծ յաջողութիւն ունեցաւ Գարմէնի դերը մեկնաբանելով Օփերա Գոմիքի մէջ, Յունուար 4-ին եւ Փետրուար 3-5-7-ին:

Գարմէնը աշխարհի ամէնէն սիրուած ու ներկայացուած օփերան ըլլալով, բոլոր երգչուհիներուն ցանկութիւնն է օր մը այդ դերով բեմ բարձրանալ, եւ քանի որ Օր. Օհանեան յաջորդական չորս ներկայացումներով երգեց զայն առանց փոխարինուելու, ակնյայտ է յաջողութիւնը: Յաջողութիւն որ գնահատուեցաւ ամէն անգամուն սրահը լեցուցած ունկնդիրներու կողմէ, Գարմէնի մեներգներուն բուռն ծափահարութեամբ:

Օրուան նորութեան հետեւելով Գարմէնի բեմադրութիւնն ալ արդիականացուած էր ու պարի բաժինները փոխարինուած պարախումբերով. այս անկարեւոր մանրամասնութիւնը բան չպակսեցուց Օրիորդ Օհանեանի յաջողութեան տարողութենէն. նաեւ միջերկրականեան իր դիմագիծերը, դիմախաղերը եւ յատկապէս մեծծօ սոփրանոյի ինքնատիպ դրոշմը մեծ դեր ունեցան ձեռք ձգած փայլուն արդիւնքին մէջ:

Գարին Օհանեան Փետրուարի վերջը դարձեալ Օփերա Գոմիքի մէջ պիտի մեկնաբանէ նոյնքան կարեւոր դեր մը, Մոցարթի Տոն Ճովանիին մէջ մարմնաւորելով Ցերլինան: Ապրիլին ալ Տամ Պլանշի Մարկարիթան:

Երիտասարդ արուեստագիտուհին ծնած է Պոլիս. մանկութիւնն ու պատանութիւնը անցած է Նիս, երգել սկսելով տեղւոյն Հայաստանեայց Եկեղեցիին մէջ, ապա ճայնարուեստը կատարելագործած՝ Նիսի երաժշտանոցը:

Նորանոր յաջողութիւններ կը մաղթենք իրեն, բեմի ասպարէզին մէջ մեծ ապագային նկատմամբ խոր հաւատքով:

ՈՒՆԿՆԴԻՐ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Դու ինքդ էլ ասես այդ էպոսի հերոսներից մէկն ես, փոքր Մհերն ես ասես, որովհետեւ թէեւ նրա նման հսկայ ես ու բարի, բայց եւ նրա նման չգիտես, թէ ով է բարութեան թշնամին, որտեղից է գալիս հարուածը: Եւ գիտեմ, ներքուստ նրա պէս մենակ ու տխուր ես դու, քանի որ քո խղճի ու բարութեան ոտքերը խրւում են աշխարհի անարդարութեան ու չարիքի մէջ եւ չեն կարողանում ընթանալ դէպի քո երազի բարի ու արեւոտ աշխարհը...

Քո Ուեսլի ծերունը մի սիրելի երգ ունի.

Վալենսիա,
Կիսաքնի մէջ
Լսում եմ անվերջ,
Դու կանչում ես ինձ,
Վալենսիա...

Քո Վալենսիան, քո երազած բարութեան աշխարհը անվերջ կանչում է քեզ, եւ դու չարիքի ու անարդարութեան մէջ խրուելով, ընթանում ես դէպի այդ աշխարհը: Եւ երգում ես այդ ճանապարհին, բայց քոնը սոսկ երգ չէ, մի ամբողջ սինֆոնիա է, մի մեծ համանուագ: Պղնձէ փողերն այնտեղ թախծօրէն ղօղանջում են. «Իմ սիրտը լեռներում է»... Բարութեան ձայնը, գթութեան բարբառն ու ցաւի հզուկը գալիս, միահիւսւում ու փոխւում են մինչ այդ աշխարհում չլսուած մի զարմանալի մեղեդու: Ծնծղաներն այնտեղ հպարտօրէն հնչեցնում են. «Ուր որ կ'երթաս, պոռա Հայաստան, իսկ ջութակները թաւշէ ձայնով երգում են. «Սէրը անմահ է, ատելութիւնը մեռնում է ամէն վայրկեան»...

Աւարտել էի սոյն յուշագրութիւնս, երբ...

Գիշերուայ կէսին պատահարար միացրի հեռուստացոյցը:

Մոսկուան գրական հաղորդում էր տալիս: Ալեքսանդր Չակովսկին, ռուս նշանաւոր գրողը, լենինեան մրցանակի դափնեկիրը, «Լիտերատուրնայա Գազետա»յի խմբագիրը հանդիպել էր ընթերցողներին, նրանց հարցերին էր պատասխանում:

Հարցերից մէկն այսպիսին էր.

- Դուք արտասահման շատ գրողների հետ էք հանդիպել, նրանցից ո՞վ է ձեզ վրայ ամենամեծ տպաւորութիւնը թողել:

Չակովսկին սկսեց պատմել արտասահմանեան տարբեր գրողների հետ ունեցած իր բազմաթիւ հանդիպումների մասին, ամերիկեան, անգլիական, ֆրանսական մի շարք նշանաւոր գրողների անուններ տուեց...

Գիտէի, այս անգամ, Երեւան գալու ճանապարհին, երբ Սարոյեանը մի երկու օր Մոսկուայում է եղել, Չակովսկին հրաւիրել, հանդիպում է ունեցել հետը:

Կը յիշատակի՞ արդեօք Սարոյեանին...

Եւ յանկարծ.

- Արտասահմանեան շատ գրողների հետ եմ հանդիպել, այո, բայց ինձ վրայ ամենամեծ տպաւորութիւնը թողել է Ուիլիըմ Սարոյեանը...

... Եօթանասունն անց այդ մարդը հրաբուխ է...

...Եթէ շատ գրողներ մտածում են, թէ իրենց գործերն ապագայում ինչ փառք կը բերեն իրենց, ապա Սարոյեանը մտածում է, թէ իր գործերը կը կարողանա՞ն ապագայում թէկուզեւ մի փոքր ազնուացնել աշխարհը...

Սրանք պատառիկներ են ռուս նշանաւոր գրողի խօսքից, որ խօսք չէր, այլ հիացմունք ու ակնածանք:

Խութեանս միջով հպարտութեան մի տաք ալիք անցաւ, իսկ հոգուս մէջ ինքնաբերաբար նորից սարոյեանական համանուագը սկսեց հնչել, ջութակները նորից թաւշէ ձայնով երգում էին. «Սէրը անմահ է»...

Ուրեմն անմահ ես նաեւ դու, բարի հսկայ, որովհետեւ ողից գլուխ սէր ես, մարդկային անսահման ու անսպառ սէր...

(Շար. 50 էջ. վերջ)

Madame Rose Samuelian,
Monsieur et Madame Sétrak Kazandjian et leur fille,
Monsieur et Madame Patrick Samuelian et leurs enfants,
Madame Loussentag Donny,
Monsieur et Madame Bruno Amato et leurs enfants,
Monsieur et Madame Mardik Eliazarian,
Les familles Balian et Kazandjian et toute la famille
ont la douleur de vous faire part du décès de leur époux, père, grand-père, oncle, beau-frère et parent

Haïk François SAMUELIAN

survenu le Vendredi 12 Février.

Les obsèques seront célébrées le Mercredi 17 Février à 10 heures en l'église apostolique arménienne St. Jean-Baptiste 15, rue Jean-Goujon — 75008 PARIS suivies de l'inhumation au Cimetiàre des Batignolles, dans le caveau de famille.

Cet avis tient lieu de faire part.

Ni fleurs, ni couronnes. Des dons peuvent être adressés aux écoles et à la presse.

ՊԱՇՏՕՆԵԱՅ Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան Կալուածներու Մատակարարման Մարմինը պէտք ունի Վարիչ - Տնօրէնի մը ։

Թեկնածուն պէտք է ունենայ .—

– Վարչական եւ կազմակերպչական կարողութիւն
– Կալուածային եւ շինարարական հարցերու մէջ փորձառութիւն
– Օրինագիտական եւ հաշուապահական գիտելիքներ
– Անգլերէն լեզուի հմտութիւն
– Հայերէն եւ արաբերէն լեզուներով արտայայտուելու կարողութիւն

(Եբրայերէնի ծանօթութիւնը՝ առաւելութիւն)

Թեկնածուները պարտին իրենց դիմումնագրերը ղրկել հետեւեալ հասցէին .—

Att'n. Mr. John Vartan
Asset Management Division
of the Armenian Patriarchate
of Jerusalem
3601 Vartan Way
Harrisburg, Pennsylvania, 17110-3601
Fax: (717) 657-0263
e-mail: jvartan@e-vartan.com

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի չորս մասնաճիւղերը (Մարսէյլ քաղաք, Պոմոն, Սէն-Ժերոմ եւ Պուրվար Օտտօ) իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկերուհի՝ Հելէն Մերճանեանի, Արփինէ Մուրատեանի, Սիրվարդ Սապունճեանի, Հիլտա Չոպոյեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց սիրեցեալ հօր, մեծ-հօր եւ ազգականին՝ Յակոբ Սապունճեանի մահուան առթիւ ։

***

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղի բոլոր անդամները սրտի ցաւով, իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն, Շրջանային վարչութեան նախագահուհի Հելէն Մերճանեանին, ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց հօր, մեծ-հօր, եղբօր, ազգականին՝ Յակոբ Սապունճեանի մահուան առիթով ։

***

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ, Սարսէլ, Վիլիէ լը Պէլ Աստղիկ մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհիներ՝ Հելէն Մերճանեանի, Արփինէ Մուրատեանի, Հիլտա Չոպոյեանի և Սիրվարդ Սապունճեանի իրենց հօր՝ Յակոբ Սապունճեանի մահուան առթիւ ։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Ի գիտութիւն Լիոնի եւ Ռոն Ալփի Շրջանի հայ հասարակութեան, կը ծանուցանենք թէ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 5-ին, Հսկումի խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով ։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 17-ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 24-ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 3-ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 10-ին, *Միջինք առաւօտեան ժամը* 10.30-*ին*, *Արեւագալի ժամերգութիւն* ։
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 17-ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 24-ին,

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ
ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄԻ
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ՈՒՐԲԱԹ, փետրուար 19, ժամը 17.-ին, Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցի
Քարոզիչ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԼՐԸՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 24, ժամը 17-ին
Ս. Գէորգ եկեղեցի (Սէն - Լու)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՑ. ԹԱՇՃԵԱՆ

(*Տար.*)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ
կը ներկայացնէ
ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՅՍՕՐ
կազմակերպութեամբ
ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ-ի
Փարիզի մասնաճիւղին
Ուրբաթ, Մարտ 12, ժամը 20.30
SALLE DU C.R.D.A.
9, rue Cadet — 75009 PARIS

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	**800**	**(964,80)**
Հոգեհանգիստ	700	(844,20)
Շնորհակալիք	700	(844,20)
Հարսնիք_Նշանտուք	700	(844,20)
Ծնունդ	700	(844,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը) ։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին ։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան ։

ԾՆՈՒՆԴ

իրենց երրորդ թոռնիկին
ԱՌՆՕ-ին
ծննդեան ուրախ առիթով
(Փարիզ, Փետրուար 10, 1999)

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Համբարձումեան 3000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման ։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսայի քաղաքացի, «Հայկական ծագումով Ֆրանսացի վետերաններու ազգային Ֆեդերացիայի» նախագահ, գնդապետ՝ Անդրէ Սեֆերեանը վերջին ժամանակներս Ֆրանսայում իրեն ներկայացնում է որպէս այդ երկրում ՀՀ դեսպանատան կցորդ եւ ՀՀ Զինուած Ուժերի ներկայացուցիչ՝ կրելով ՀՀ ԶՈՒ համազգեստ ։

Նման վարքագծի անթոյլատրելիութեան մասին ՀՀ Պաշտպանութեան նախարարութիւնը պարոն Սեֆերեանին մի քանի անգամ զգուշացրել է՝ Ֆրանսայում ՀՀ դեսպանատան միջոցով ։

Հայաստանի Հանրապետութեան Պաշտպանութեան նախարարութիւնը համոզուած է, որ Սփիւռքում գործող կառոյցները լիովին բաւականացնում են ցանկացած հայրենանուէր գործունէութիւն իրականացնելու համար ։ Այս պարագայում ինքնակոչութիւնը միայն վնաս է բերում ։

ՀՀ ՊՆ ԼՐԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

LA Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville
reçoit
Dzovinar KEVONIAN
Universitaire en histoire contemporaine
le **VENDREDI 19 FEVRIER**
à 20 heures 45
qui présentera
sa THESE DE DOCTORAT d'HISTOIRE
soutenue à l'Université de Paris-I Panthéon-Sorbonne
sous le titre
«Réfugiés et diplomatie humanitaire: les acteurs européens et la scène proche-orientale pendant l'entre-deux-guerres»

Présentation — Débat

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél.:01 43 76 55 89 - Fax:01 43 78 66 64

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Յովհաննէս Քէլէշի *մահուան առթիւ Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—*

Պր. Արթօ Յունանեան, Պր. Ռաֆֆի Մազկալճը 300-ական Ֆր., Պր. Վազգէն Իպլէր 200 Ֆր., Պր. Միհրճան Խաչըթէրս 100 Ֆր., Պր. Մ. Սահակեան 300 Ֆր., Ռմն՝, Պր. Ժիրայր Փեհլիվան 200-ական ֆրանք, Պր. Սարգիս Մուրատեան 400 ֆրանք, Պր. Ժան - Միշէլ Էգէրեան 500 ֆրանք, Պր. Սահակ Էրտօղումճու 300 ֆրանք, Պր. Զօհրապ Յակոբեան, Պր. Կարապետ Օսզար 200-ական Ֆր., Պր. Նուպար Արզուման 500 Ֆր., Պր. Մարկոս Գարապուլութ 100 Ֆր., Գալուըը ընտանիք 200 Ֆր., Պր. Օհան Կոստանեան 100 ֆրանք, Պր. Մուրատ Գայաճան, Պր. Վահան Գայաեան 750-ական Ֆր., Պր. Պէնոն Սահակեան 100 Ֆր., Աթլանթիկ Էլէկթրոնիկ 500 Ֆր., Պր. Յովակիմ Գարաթէփէ 300 Ֆր., Պր. Աւետիս 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Թալին - Արամ Գարակէօզօղլու, Պր. Շահին Կոստանեան, Ռմն՝ 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արամ - Անի Թաշճըօղլու 500 Ֆր. ։

(*Տար.*)

ԽՆՋՈՅՔ

Կապոյտ Խաչի Պուրվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է Բարեկենդանի առնին առթիւ խնճոյք մը ։ Կիրակի, Փետրուար 21, ժամը 15-ին՝ C.A.Q. — Bd Denis Papin, Marseille 15e Խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած անուշեղէնով հիւրասիրութեամբ ։

Centre Culturel
SAINT MESROB
EXPOSITION DES OEUVRES RECENTES
de
HAROUTIOUN YEKMALIAN
Aquarelle et Graphisme
PAYSAGES URBAINS
du 16 au 22 Février
Vernissage : le mardi 16 février, à 19 heures.
Horaires de l'exposition :
En semaine : de 17h à 20h.
Samedi 20 et Dimanche 21 février :
De 15h à 20h.
Au 10 bis, rue Thouin — Paris Ve
Métro : Cardinal Lemoine / Monge
— Entrée libre —

La Commission Culturelle
de l'Eglise Arménienne de Chaville
vous invite
à une
SOIREE DIAPORAMA
voyage effectué en octobre 1998
sur les traces des vestiges arméniens
en Arménie occidentale
«D'Amassia à la Cilicie en passant par Ani»
présentation :
EDOUARD TOPALIAN

le samedi 20 février à 20 heures 45

salle Balabanian de l'église
6, rue Père Komitas — 92370 CHAVILLE
— *entrée libre* —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section St-Jérôme (Djavo Chant) / Marseille 13ème

Rome
LA VILLE ETERNELLE
EXPOSITION SUR L'ARMENIE
AU VATICAN
VISITE DE ROME
Départ mercredi soir 12 mai à 22h
Place Diran Tékéian / St-Jérôme
Retour dimanche 16 mai

P.A.F. : 1.900 F. (transport en autocar grand tourisme, hébergement demi pension en Hôtel ***)

Merci de nous contacter **très rapidement pour** les réservations :
Tél. : 04 91 61 10 82 / 04 91 70 00 32
Règlement pour le 20.04.99
à l'ordre de la C.B.A.F.
à adresser chez :
Mme HOTOTIAN :
13, Bd de Cazoran — 13013 Marseille

***

Section **Helen Puzant** — ALFORTVILLE

THEATRE ARMENIEN
par la Compagnie NAREG DOURIAN
«LA BELLE-MERE DE EREVAN - 2»
Vendredi 26 Février à 20 heures 45
Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville
— Participation aux frais —
Pour tous renseignements :
Tél. : 01 43 76 55 89 / 01 43 76 50 52

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17
MERCREDI 17 FEVRIER
1999
LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

7ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.577 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.577

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 15 / 16)

ՀՀՇ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀՀՇ վարչութիւնը Փետրուար 14-ի յայտարարութեամբ մը խոր մտահոգութիւն արտայայտած է Ներքին Գործերու փոխնախարար Ա. Մարգարեանի սպանութեան, նաեւ քննադատած զայն որպէս անձնասպանութիւն ներկայացնելու փորձը: Ըսուած է որ մէկ տարիէն աւելի կարճ ժամանակի մը մէջ 5-րդ քաղաքական դէմքի սպանութիւնն է եւ ոչ մէկուն լուսաբանուած ըլլալը «ներքին վտանգաւոր տրամաբանական կապ է ենթադրում»: Յայտարարութիւնը կ՚ըսէ թէ իրաւապահ մարմիններու անկարողութիւնը ցոյց կու տայ իշխող կամքին անճարակութիւնը:

***

ՕՏԱՐ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ ՀՐԱՒԻՐՈՒԱԾ

Ներքին Գործերու եւ Ապահովութեան նախարար Ս. Սարգսեան իր տեղակալ, ներքին զօրքերու հրամանատար Ա. Մարգարեանի սպանութեան հետաքննութեան օժանդակելու համար արտասահմանէն փորձագէտներ հրաւիրած է: ԱՄՆ-ու ֆետերալ Պիւրոյէն արդէն յատուկ գործակալ մը հասած է Երեւան:

***

ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՔՈՒՎԷՅԹԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Վ. Օսկանեան Փետրուար 13-ին հասած է Քուէյթ, Պարսից ծոցի արաբական երկիրներու այցելութիւնը շարունակելով: Զրոյց ունենալով էմիրին, վարչապետին, Արտաքին Գործերու պաշտօնատարին, Առեւտուրի նախարարին հետ, ան ներկայացուցած է Ղարաբաղի հարցին լուծումին ուղղութեամբ Հայաստանի ջանքերը: Քննարկուած են շրջանային հարցեր եւ առեւտրատնտեսական յարաբերութեան հեռանկարներ: Վ. Օսկանեան հանդիպած է նաեւ տեղւոյն հայ գաղութին:

***

ԱԴՐՊԵՋԱՆԻ ՆԱԽԿԻՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ

Ադրբէջանի նախկին վարչապետ Ս. Հիւսէյնով որ ամբաստանուած էր 1994-ին պետական յեղաշրջումի, 1995-ին ալ նախագահ Ալիեւի դէմ մահափորձի կազմակերպութեամբ, ցմահ բանտարկութեան դատապարտուած է: Ատիկա ծանրագոյն պատիժն է, քանի որ 1998-ին ջնջուած է մահապատիժը: Դատարանի վճիռով որ անբողոքարկելի է, գրաւուած են Ս. Հիւսէյնովի կալուածներն ու ինքնաշարժը:

***

Ս. ՍԱՀԱԿ — Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՇՔԱՆՇԱՆ ԽՄԲԱՎԱՐ Յ. ՉԷՔԻՃԵԱՆԻՆ

70-ամեակին առթիւ Հայրապետական կոնդակով եւ Ս. Սահակ — Ս. Մեսրոպ շքանշանով պարգեւատրուած է խմբավար Յովհ. Չէքիճեան որպէս գնահատութիւն հայ արուեստին մատուցած ծառայութեան: Յանձնումը տեղի ունեցած է Փետրուար 14-ին Էջմիածնի մէջ, ձեռամբ Ներսէս Արք. Պոզապալեանի:

***

ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱԴՐՊԵՋԱՆ ՊԱՀՈՒԱԾ ՀԱՅ ԳԵՐԻՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ադրբէջանի ռազմագերիներու, պատանդներու եւ անյայտ կորսուածներու հարցերուն պետական յանձնաժողովին նախագահի օգնական Ի. Բաղիրովի ուղղուած յայտարարութեամբ մը Հայաստանի Ներքին Գործերու եւ Ապահովութեան նախարարութիւնը կը հերքէ այն սխալ տեղեկութիւնները որոնք ադրբէջանական աղբիւրներու հիման վրայ հաղորդուած են Փետրուար 13-ին Պի.Պի.Սի.-ի կողմէ: Ենթականերու անուններով, պարագաներու մանրամասն նշումով կը մերկացուին ադրբէջանական սխալ պնդումները: Կը ճշդուի որ որպէս ռազմագերի ազատ արձակուածները պատանդ առնուած հայ քաղաքացիներ էին զորս ոչ առեւանգելու, ոչ պահելու իրաւունք ունէր Ադրբէջան, համաձայն միջազգային կանոններու:

Յայտարարութեան պահանջ կը ներկայացուի նաեւ Ադրբէջանի եւ Հայաստանի մէջ պահուած գերիներու մասին նոյն կայանէն տուած սխալ թիւերուն համար: Ներկայիս Հայաստան կը գտնուին 13 ադրբէջանցի գերիներ, 10 ռազմագերիներ եւ 1 քաղաքացի որ Երեւան եկած ու Ներքին գործերու ապահովութեան բաժնին դիմած էր, առաջարկելով Բաքուի մէջ ահաբեկչական արարքներ կատարել: Զորս ադրբէջանցի գերիներ կան նաեւ Ղարաբաղի մէջ: Այս բոլորին կ՚այցելեն Կարմիր Խաչի Միջազգային Կոմիտէի պատուիրակները: Իսկ Բաքուի մէջ կան 3 հայ ռազմագերիներ եւ 2 քաղաքացիներ:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՄԵԾԵՐՈՒ ԾՐԱԳԻՐԸ ՔՈՍՈՎՈՅԻ ՀԱՄԱՐ

Քոսովոյի համար, Յունուար 29-ին Լոնտոնի մէջ է որ «Շփումի խումբը» պատրաստած էր ծրագիր մը, որ թէեւ չէ հրապարակուած բայց եւ այնպէս գլխաւոր կէտերը ծանօթ են:

Հիմնական սկզբունքները պէտք է հաւանութիւնն ունեցած ըլլան երկու կողմերուն, երբ Ռամպույէ եկան եւ բանակցութեան նիւթ չեն: Կը նախատեսեն որ համաձայնութիւնը երեք տարուան համար է եւ «շօշափելի ինքնավարութիւն» մը կը շնորհէ Քոսովոյի, յարգելով Եուկոսլաւիոյ դաշնակցային Հանրապետութեան միջազգային սահմանները, ինչ որ կը բացառէ անկախութիւնը: Կենսական հարց մը կայ սակայն, ինչ պիտի պատահի այդ միջանկեալ շրջանին աւարտին, բանաձեւը կը նախատեսէ միայն համաձայնագրին վերաքննութիւնը: Ալպանացիներն կ՚ուզեն որ այդ թուականին հանրաքուէ մը կազմակերպուի անկախութեան շուրջ, ինչ որ չէ նշուած խումբին փաստաթուղթին մէջ: Հոն, ճշդուած է որ կողմերը պէտք է հաւանին միջազգային ներկայութեան մը: Ներկայիս, Սերպերը համաձայն չեն միջազգային զինուորական ուժի մը ներկայութեան Քոսովոյի մէջ: Յաւելեալ բնագրի մը մէջ, կան մանրամասնութիւններ Քոսովոյի հիմնարկներու հաստատման շուրջ: Նախատեսուած է ամրապնդել տեղւոյն հիմնարկները, որպէսզի արդար կերպով ներկայացուին փոքրամասնութիւնները եւ Փրիշթինայի (Քոսովոյի մայրաքաղաք) ներկայացուցչական իշխանութեանց շնորհուի հանրային կեանքի գլխաւոր դաշտերը (տուրք, կրթութիւն, առողջապահութիւն) բացի պաշտպանութենէն եւ արտաքին քաղաքականութենէն: 100 անդամներէ բաղկացած ժողով մը կ՚ընտրուի, ուրկէ կեանք կ՚առնէ կառավարութիւն մը եւ կը ստեղծուին շուրջ 30 շրջանային խորհուրդներ: Նոյնիսկ լայն իրաւասութիւններով, Քոսովօն չի կրնար դառնալ Եուկոսլաւիոյ Դաշնակցային Հանրապետութեան երրորդ Հանրապետութիւնը Սերպիոյ եւ Մոնթենեկրոյի կողքին:

Նախատեսուած է դաշնակցային բանակին քաշուիլը գաւառէն, բացի 1500 հոգիէ, որոնց գործն է հսկել սահմաններուն: Բազմազգային բանակը պիտի ճշդէ նահանգին պայմանները ու 1500 զինուորներուն սահմանապահ պաշտօնը: Սերպ ոստիկանութեան ուժերը կը սահմանափակուին 2500 անդամներու, Օ.Է.Ս.Ծ.Ը.-ի հակակշռին տակ: Քոսովոյի ազատագրական բանակը պարտի յանձնել իր ծանր զէնքերը միջազգային ուժի պահեստանոցներուն եւ հրաժարիլ թեթեւ զէնքերու եւ համազգեստի կիրարկումէն:

ԻՐԱՔԻ ՓՈԽ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՇՓՈՒՄՆԵՐԸ

Իրաքի փոխ — վարչապետը Թ. Ազիզ որ պատուիրակութեամբ մը Անգարա գացած էր երկու երկիրներու յարաբերութիւններուն մասին տեսակցութիւններ ունենալու նպատակով, շատ հաւանօրէն յուսախաբ կը վերադառնայ Պաղտատ: Ան միայն քառորդ ժամուան հանդիպում մը ունեցած է վարչապետ Էճեվիթի հետ, ըսելու համար որ իրենց փափաքն է իրաք-թուրք փոխ - յարաբերութիւններու շրջանակին մէջ տեղ չտալ երրորդ կողմերու: Յստակ է որ ակնարկուածը ԱՄՆ-ն են որոնք շատ գործօն դեր կը կատարեն ներկայիս շրջանին մէջ, ամէն օր Քուէյթի, Թուրքիոյ իրենց խարիսխներէն մեկնող օդանաւերէ ռմբակոծելով Իրաքի այս կամ այն անկիւնը եւ զոհերու պատճառ ըլլալով: Պ. Էճեվիթի հետ հանդիպումէն ետք Թ. Ազիզ որ որպէս «Պաղտատի քրիստոնեան» կը ներկայացուի թուրք մամուլին մէջ, ըսած է. «Շատ օգտակար տեսակցութիւն մը ունեցանք: Բարեկամական ու բացորոշ խօսակցութիւն մըն էր: Մեր փոխ - յարաբերութիւնները ուղղակի մենք պէտք է որոշենք եւ չթոյլատրենք որ օտարներ միջամուխ ըլլան անոնց»: Անգարա այս յայտարարութիւնը կը մեկնաբանէ որպէս ԱՄՆը չէզոքացնելու եւ Թուրքիա — Իրաք յարաբերութիւնները միայն երկու երկիրներուն շահերուն ուղղութեամբ կարգաւորելու թելադրանք:

Թրքական մամուլն ալ արձագանգելով նոյն այցելութեան, կ՚ըսէ թէ նոյն տեսակցութեան, Էճեվիթ ալ սեղան բերած է Հիւսիսային Իրաքի մէջ ԱՄՆ-ու նեցուկով ինքնավար շրջանի մը ստեղծումին նիւթը: Յստակօրէն Հարաւային Քիւրտիստանի առընչուած այդ հեռանկարը փափաքելի չէ Անգարայի համար: Թուրքիոյ վարչապետը շեշտած է թէ նման կարգադրութիւն չի ծառայեր Իրաքի շահերուն եւ թէ Պաղտատ պէտք է իր հեղինակութիւնը զգալի դարձնէ այդ շրջանին մէջ:

Թ. Ազիզի յուսախաբութեան գլխաւոր ազդակը այն է որ հակառակ նախնական ժամանակացոյցով նախատեսուած ըլլալուն, Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահը ջնջած է անոր ընդունելութիւնը: Նախագահութեան եւ կառավարութեան քննարկումներէն ետք կողմերը այն եզրակացութեան յանգած են որ մինչ Իրաքի դէմ ԱՄՆ-ու գործողութիւնները վերջ գտած չեն, Թ. Ազիզի նախագահին հետ հանդիպումը կրնայ Պաղտատի համար քարոզչական նպատակով շահարկուիլ: Տէմիրէլ գոհացած է Իրաքի Անգարայի դեսպանին գրութեամբ մը յանձնարարելու որ Իրաք պէտք է նախ իր ներքին ամբողջականութիւնը ապահովէ, ժողովրդավարացումի քայլեր առնէ:

Թ. Ազիզի եւ Պ. Էճեվիթի հանդիպումին յաջորդած է երկու պատուիրակութիւններու հանդիպումը որ տեւած է երեք ժամ:

***

Այն ժամերուն երբ տեղի կ՚ունենար Ազիզ — Էճեվիթ տեսակցութիւնը, ԱՄՆ անուղղակի ազդարարութիւն մը ուղղած են Անգարայի: ԱՄՆ-ու օդային ուժերու պատասխանատու մարզիչ հրամանատար զօրավար Նիւթըն Աթաթիւրքի դամբանը այցելած է ԱՄՆ-ու Անգարայի դեսպանին ընկերակցութեամբ: Այս վերջինը յայտարարած է թէ ամերիկացի զօրավարին հոն ներկայութիւնը Թուրքիոյ հետ զինուորական իրենց սերտ գործակցութիւնը կը խորհրդանշէ. գործակցութիւն որ հիմնուած է փոխադարձ շահերու յարաբերութեան վրայ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԵՀՐԱՆ հակադրած է ՕԹԱՆ-ի խարիսխ ունենալու Բաքուի տրամադրութեան: Ըսուած է որ Ադրբէջան պէտք է հրաժարի այդ գաղափարէն եթէ չի փափաքիր որ շրջանին մէջ լարուած կացութիւնը չեշտուի: Թեհրանի մտահոգութիւնը Կասպից ծովու քարիւղի պաշարներուն կ՚առընչուի որոնց օգտագործումը շատ կը դժուարանայ շրջանին մէջ ՕԹԱՆ-ի խարիսխներուն պարագային:

ՍՊԱՆԻՈՅ մէջ մեծ իրարանցում ծագած է երբեւ հետեւանք Պասքերու որոշումին հիւրընկալելու Քիւրտերու աքսորեալ Խորհրդարանը Յուլիսին: Վարչապետ՝ Ազնարի համար «իր իսկ պարտէզին մէջ քար նետել» կը նշանակէ, նշելով որ պասք ձեռնարկները 500 միլիոն ֆրանքի արտածում կ՚ընեն դէպի Թուրքիա: Էճեվիթ բողոքած է արդէն նման նախաձեռնութեան մը առթիւ որ «դէմ է Թուրքիոյ եւ Սպանիոյ բարեկամութեան եւ զինակցութեան, երկուքն ալ ՕԹԱՆ-ի անդամ»: Ազնար խոստացած է Պ. Էճեվիթի ամէն բան ընել արգելք հանդիսանալու համար քիւրտ Խորհրդարանի նիստերուն Վիթորիա:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ քառասուն դիակներ երեւան հանուած են Միթիճայի շրջանը, Ալժէի գուռներուն, համաձայն Էլ Խապար օրաթերթին: Զղջում յայտնած իսլամապաշտի մը շնորհիւ է որ դիակոյտը երեւան հանուած է:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ կառավարութեան բանբեր մը Փետրուար 15-ին յայտնած է թէ Աթէնքի կարգադրութեամբ քիւրտ ղեկավար Ա. Օճալան յանձնուած է Քենիայի իշխանութիւններուն: Նոյն լուրը հաստատուած է իտալական լրատու գործակալութիւններու կողմէ ալ:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՌՄԲԱԿՈԾՈՒՄՆԵՐԸ կը շարունակուին Իրաքի վրայ: Ամերիկեան աղբիւրներու համաձայն յարձակումներու թիրախ են զինուորական կէտեր, բայց Պաղտատ յայտարարեց որ 5 մեռեալ կայ եւ 22 վիրաւոր երկրին հարաւը:

ՀԻԼԱՐԻ ՔԼԻՆԹԸՆ կրնայ թեկնածու ըլլալ 2000 թուականի Ծերակոյտի ընտրութիւններուն Նիւ-Եորքի նահանգի աթոռներէն մէկուն: Սպիտակ Տան քարտուղարը յայտարարած է որ եթէ ներկայանայ կը յաղթէ, բայց կանխահաս է դեռ այդ մասին խորհիլ:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ կրօնաւորներու հսկայ ցոյցէն ետք, բոլորն ալ հաշիւի նստած են: Ուղղափառներուն համար՝ «Եթէ Գերագոյն Ատեանը շարունակէ միջամտել Պետութիւն — կրօնք հարցերուն, պատերազմ կը ծագի: Պատրաստ ենք յարձակումի որեւէ տեղ»: Աշխարհականները վախի մէջ են: Արդէն անցեալ տարի պատմաբան՝ Ռաշիրեսկի կը դատապարտէր զիրենք, որովհետեւ անկարող են հասկնալու ազատամտութեան հիմնական արժէքները եւ իրենց դիրքը կը նմանի «գաղութներու լուծին»:

ԷԹԱ-ի (պասք շարժում) հռչակած հրադադարը ոչ ոք կը համոզէ եւ Պասք գաւառի գործի մարդիկ կամ քաղաքական դէմքեր սպառնալիքի տակ կ՚ապրին, արդէն ժողովրդական կուսակցութեան նախագահն ալ կը խոստովանի.— «Այլեւս մեզ չեն սպաններ, այլ արգելք կ՚ըլլան որ ապրինք»:

Վ. ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Անակնկալ չէ տեսնել որ Յունուարի վերջին եւ Փետրուարի առաջին օրերու հայաստանեան մամուլը լայն տեղ տուած է նախկին Ներքին նախարար, ՀՀՇ.-ի նախագահ Վանօ Սիրադեղեանի դէմ գլխաւոր դատախազին Յունուար 26-ին Ազգային Ժողովին ներկայացուցած դիմումին, անոր քուէարկութեան արդիւնքին, անոնց կապուած հետանկարներու, ապա նոյն դէմքին Հայաստանէն անակնկալ մեկնումին ու այս բոլորին արժեւորումին։ Ընդհանուր այս կացութեան մէջ յատուկ ուշադրութիւն կը գրաւեն «Իրաւունք»ի թիւերը (6–8) ուր նիւթը տրուած է ամէնէն հետաքրքրական մանրամասնութիւններով, հետեւողական ձեւով եւ ուշագրաւ մեկնաբանութիւններով։ Այդ սիւնակներէն կը հետեւի նաեւ, որ շաբաթաթերթը ամէնէն լաւատեղեակներէն է Հայաստանի քաղաքական անցուդարձին, անոր ծակ ու ծուկին։

Յունուար 29 – Փետրուար 4-ի (6) թիւին մէջ նախ նիւթ կ'ըլլայ Վ. Սիրադեղեանի անձեռնմխելիութիւնը վերցնելու քուէարկութիւնը։ «Դիմակները պատռելու ժամանակը» խորագրուած այդ առաջին էջին մէջ Յ. Գալաջեան կը սեւեռի նոյն քուէարկութեան պարագաներուն, անոնց հետեւանքներուն։ Նախ կը նշէ որ դատախազին դիմումին թեր քուէարկած են միայն 56 երեսփոխան. իսկ դէմ եղողները որոնք բաժին ունին անպատժելիութեան հովանաւորումին մէջ, կարելի չէ ամփոփել «ՀՀՇ-ն եւ նրա արբանեակները» սահմանումով, ինչպէս ըրած է նախագահի բանբերը։ Այդ անկարելիութեան պատճառը այն է որ այդ բնորոշումով մասնանշուածները Խորհրդարանին մէջ ամէնը հինգ տասնեակ են. «այսինքն՝ մեղաւորը ոչ միայն ՀՀՇ-ն է»։ Մնացածին համար ապացոյց կը տրուի Վ. Սիրադեղեանի իսկ համոզումը թէ զինք «չյանձնելու» գործին մէջ վճռական դեր ունեցած են Երկրապահները եւ անձամբ Վ. Սարգսեանի կեցուածքը։ Յ. Գալաջեան արդար կը գտնէ այդ համոզումը, գրելով թէ Երկրապահ խումբին միայն 20 անդամները բառին բուն իմաստով այդպիսին են, իսկ մնացածներէն մեծ մասին ծագումի վայրը ՀՀՇ-ն է։ Ուստի, հասկնալի է որ բազմաթիւ թելերով կապուած են Վ. Սիրադեղեանին։ Հոս կը մէջբերէ Համախմբում կուսակցութեան նախագահ Ս. Բաղդասարեանի դատումը թէ «ՀՀՇ նախկին եւ ներկայ կարկառուն դէմքերը վերջնականապէս մերկացրեցին իրենց անցեալը, ի ցոյց դրեցին ՀՀՇ-ական գաղափարախօսութեան սնանկութիւնը, դրսեւորեցին քրէական աշխարհին բնորոշ, պարզապէս գողական համերաշխութիւն»։

Դատախազին դիմումին Խորհրդարանէն տրուած ժխտական պատասխանը մեկնաբանող տողերուն մէջ հետաքրքրական է հետեւեալ վարկածը ուր մինչեւ իսկ խնդրոյ առարկայ կ'ըլլայ Ռ. Քոչարեան – Լ. Տէր – Պետրոսեան թաքուն համաձայնութիւն մը։ Յ. Գալաջեան կ'ըսէ թէ իշխանափոխութենէն ետք հակառակ նախորդներուն հետ հաշուեյարդար կատարելու կոչերուն, նոր նախագահն ու անոր խումբը բնաւ այդ տրամադրութիւնը ցոյց չտուին, շարունակ կրկնելով «իշխանութեան քաղաքակիրթ փոխանցման» թեզը։

Բայց Լ. Տէր – Պետրոսեանի Վ. Սիրադեղեանը պաշտպանող Յունուար 27-ի յայտարարութիւնը որուն համար «որոշ տեղեկութիւններ» կ'ըսեն թէ Փարիզէն Յունուար 25-ին փութով Երեւան վերադարձած է ան, այնպէս կը թուի որ արագացուցած է դէպքերու ընթացքը։ Յունուար 27-էն հեռատեսիլէն սկսած է հնչել նախկին նախագահին պատասխանատուութեան հարցադրումը։ Եւ արդէն Ռ. Քոչարեան, գլխաւոր դատախազը Ազգային Ժողով ուղարկելով «այրեց ետդարձի կամուրջները»։ Այլ խօսքով՝ եթէ յանցագործութիւններու կծիկը սկսէր քակուիլ, պէտք է դատուէին բոլորը, կամ ոչ ոք։ Իսկ եթէ իշխանութեան անցնելու պահուն Ռ. Քոչարեան անձեռնմխելիութեան խոստում տուած էր Լեւոն Տէր – Պետրոսեանին, չէր կրնար այլեւս ստեղծուած վիճակէն ելք գտնել։

Այդ «ելք»ը կերպով մը տրամադրեց Վ. Սիրադեղեանի երկրէն մեկնումը. ինչպէս «Իրաւունք»ի յաջորդ թիւին մէջ կը շարունակէ Յ. Գալաջեան իր վերլուծումը, այդ մեկնումով իշխանութիւնները փրկուեցան գլխացաւէ որ իրենց բաժինը պիտի դառնար երբ Վ. Սիրադեղեան դատարան ներկայացուէր ու բացայայտումներու դիմէր։ Ատիկա «անկասկած յղի էր անկանխատեսելի եւ հեռուն գնացող մերկացումներով որոնք կը շօշափէին ինչպէս նախկին, այնպէս էլ գործող բարձր իշխանաւորների շահերը։ Իսկ այժմ դժուար չէ տեղի ունեցած բոլոր աղմկալի յանցագործութիւնների հեղինակ համարել բացակայ Վ. Սիրադեղեանին եւ դրանով իսկ պատասխանատուութիւնից փրկել բոլոր միւս խոշոր շնաձկներին»։

Նիւթին նուիրուած այս Բ. էջին մէջ որ խորագրուած է Վազգէն Սարգսեանի խօսքէն «Մեր տունը մենք պիտի շինենք» մէջբերումին աւելցած՝ «Բայց արդեօք թրի՞ք վրայ» տողով, Յ. Գալաջեան ուշադրութեան կը յանձնէ գլխաւոր դատախազին Յունուար 29-ին տուած կարգ մը տեղեկութիւնները։ Անցեալ շրջանի մութ մնացած սպանութիւններէն Հ. Ղանդիլեանի պարագային, ուժանիւթի մեծ չափով գողութիւններու քողարկումը քննութեան վարկածներէն մէկն է, երկրորդ՝ բացառուած չէ Լ. Տէր – Պետրոսեանի կապը Վ. Սիրադեղեանի գործին հետ։ Դատախազը ըսած է նաեւ թէ Վ. Խորխոռունիի սպանութեան բացայայտումը գործէն անդին արդիւնք չէ ունեցած, ինչպէս Արծրուն Մարգարեանի ենթարկուած մահափորձը (որ երկրորդին արդէն յաջողեցաւ, Փետրուար 9-ին)։ Ինչ կը վերաբերի Ա. Մկրտչեանի եւ Մոնթէ Մելքոնեանի «սպանութիւն»ներուն որոնք տեղ գտան դատախազին դիմումէն ետք Վ. Սիրադեղեանի պատասխան ելոյթին մէջ, մերժուած է քրէական ամէն բնոյթ։ Լրագրողը ատկէ կը հետեւցնէ որ այնքան ալ անհիմն չի թուիր ենթադրութիւնը թէ այդ գործերը «պարզապէս արգելքի տակ են դրուել ամենաբարձր մակարդակով»։ Հաւանական կը նկատէ որ տեղաշարժ չունենայ Լ. Տէր – Պետրոսեանի թիկնապահ Ռ. Ղազարեանի գործը. անոր որուն Մոսկուա գտնուիլը բոլորին ծանօթ է, բայց դատախազին իսկ խոստովանութեամբ՝ որոնումի աշխատանք չի կատարուիր։

Ինչ կը վերաբերի Վ. Սիրադեղեանի Երեւանէն մեկնելով գտնուած վայրին ենթադրութեան որ շարքին Գ. մասին նիւթ եղած է, Յ. Գալաջեանի համար հաւանական է որ ուրիշի անունով Ֆրանսա մտած է ու կը գտնուի Նիս որուն պատուակալ քաղաքացին է եւ ուր առանձնատուն ունի։

Ինք կարծիքին դիմած է քանի մը հեղինակաւոր փաստաբաններու, գիտնալու համար որ Վ. Սիրադեղեանի մեկնումին արգելք կարելի՞ էր ըլլալ։ Պատասխանը դրական է. կարելի էր որպէս կասկածելի անձ, առանց Ազգային Ժողովի համաձայնութեան, իրմէ ստորագրութիւն առնել երկրէն չբացակայելու։ Այսինքն, կա՛ր օրինական կարելիութիւն՝ թոյլ չտալու անոր մեկնումը։ Հետեւութիւնը այն է որ իշխանութիւնները չէին ուզեր խոչընդոտել փախուստը։ Իսկ եթէ մնար, դատարան հանուէր, ատկէ ետք անոր փախուստը ապահովելու ամէն փորձ միայն կը ծառայէր իշխանութեան վարկանիշը զերոյի իջեցնելու, ժողովուրդը անոր դէմ լարելով։ Իսկ եթէ դատուէր, պիտի ծագէր Լ. Տէր – Պետրոսեանը քրէական հետապնդումէ զերծ պահելու անկարելիութիւն. նաեւ անկասկած Ռ. Քոչարեանի, Վ. Սարգսեանի, Ս. Սարգսեանի հասցէին Վ. Սիրադեղեանի հաւանական մերկացումները կրնային այսօրուան իշխանութեան վախճանին սկիզբ դառնալ։

Ինչ որ ամէնէն ծանրակշիռն է այս հարցին մէջ, նախկիններուն հետ ներկայի իշխանութեան առընչութիւնն է բծախնդրօրէն փակ պահուած թղթածրարներու։ Բան մը որ կը կապուի մեղսակցութեան վարկածին։ Յ. Գալաջեան կը տեղեկացնէ տակաւին թէ Ներքին Գործերու եւ Ապահովութեան նախարար Ս. Սարգսեան հարցազրոյցի մը մէջ խոստովանած է. «Մեր ծառայութիւնները արձանագրել էին նրա յայտնութիւնը օդակայանում, սակայն մենք պահպանեցինք օրէնքի տառն ու ոգին, եւ չունենալով կալանքի սանկցիա, չխոչընդոտեցինք նրան»։

Հետաքրքրական է գիտնալ թէ ընդդիմութիւնը ինչ դիրք կը բռնէ այս զարգացումներուն նկատմամբ. Յ. Գալաջեան անոնցմէ կը տեղեկացնէ ՀՅԴ.-ի եւ Համայնավարներուն ընթացքը որոնք չեն վարանած պատեհ առիթէն օգտուելու։ Երկուքն ալ խստիւ դատապարտած են Ազգային Ժողովին մէջ կատարուածը ու իշխանութենէն կտրուկ քայլեր պահանջած։ Բայց կը յիշեցնէ նաեւ թէ անցեալ տարուան վերջաւորութեան ՀՅԴ.-ն Քաղաքական Խորհուրդին մէջ նախկիններուն քաղաքական արժեւորում տալու հարցով նահանջողական կեցուածք ունեցած է եւ վիժեցուցած արժեւորումի խիստ տարբերակը։ Ատիկա եզրակացնել կուտայ. «հետեւաբար՝ ՀՅԴ.-ի այսօրուայ դիրքորոշումը յիշեցնում է ընկած եզի եւ շատացող դանակաւորների մասին յայտնի ժողովրդական խօսքը։ Նոյնը կարելի է ասել նաեւ Կոմկուսի մասին»։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԱԼՈՎ ԳՆԱՑ ԾԱՌԷՆ ՀԵՌՈՒ

Ես որքա՛ն կրնամ տխրիլ անդրադառնալով այս վաղամեռիկ տղոց ճակատագրին։

Երեսուն տարեկան։ Մատթէոս Զարիֆեանի նման ուժեղ երիտասարդ մը, որուն նայելով ոմանք կրնային թերեւս մարդիկ կարծել, պիտի մեռնի երեսուն տարեկանին։ Բախտը չէ ժպտեր իրեն։ Կամ միայն մէկ կէտի վրայ ժպտեր է։ Իրեն առիթ ու ժամանակ տուեր է որպէսզի ան հաստատ գիրք մը լեցնելու չափ բանաստեղծութիւն թողու մեր գրականութեան պարտէզէն ներս։ Բայց այդ վաստակը ո՞ւր կը հասնէր արդեօք, եթէ Զարիֆեան ապրէր գոնէ մինչեւ իր վաթսունը։ Չկրցաւ։ Եւ տխրացաւ կեանքէն հրաժեշտ առնել, երբ տակաւին ոչինչ վայելած էր կեանքի գեղեցկութիւններէն։ Մինչդեռ շրջապատուած էր աղուոր աղջիկներով, որոնց աչքերուն մէջ վարդ կը տեսնէր.

Այս որքա՛ն վարդ նորէն այսօր
աչքերուդ մէջ, իմ աղուոր։

Ի՞նչ օգուտ։ Կոչուած էր հեռանալու, առանց վայելելու այդ աղուորներուն աչքերուն մէջ թաքնուած վարդերը։ Եւ ի՛նչ ընդվզում.

Այս աշխարհի մէջ ի՞նչ բրի ես, ի՞նչ,
Դեռ սրտիս վրայ վա՛րդ մը չեմ սեղմեր
եւ արդէն շուրջս են ագռաւի տարմեր։

Եւ իրաւ ալ ան ընդվզեցաւ, Տիրոջը հարցուց. Տէր, ի՛նչ է, թոյլ պիտի տա՞ս որ ջինջ աչքերս կեր դառնան այդ ագռաւներուն, Ես դեռ երփներանգ աստղերը չեմ ողջունած, մեղք է Տէր Աստուած որ զիս հողին նետես։ Այնքան կա՛յծ ու խունկ, երգ ու երազանք. եթէ կորսուին, Մեղք է քու փառքին։

Ո՛չ, անկարելի է հասկնալ նախախնամութեան խորհուրդը, նախախնամութեան անգթութիւնը, կամ անլուծելի տրամաբանութիւնը, որուն դիմաց իրարու կը հաւասարին խունկն ու գարշահոտութիւնը, երգն ու ժխորը, պարիկային երազանքն ու կոպիտ քունը, եւ բոլորը մէկ դամբրիզ կը նետուին որպէս հաւասար արժէքներ կամ չարժէքներ։ Աստուծոյ փառքը պիտի չպահանջէ՞ր որ առնցմէ առաջինները պահուէին, եւ երկրորդները դամբրիզ նետուէին։

Կարելի չէ ուրեմն հասկնալ Տիրոջ կարգադրութիւնը։ Եւ ընելիք ալ բան չկայ։

Լեցուր բաժակը՝ խմեմ
գինին անոյշ հեշտանքին.
Ալ կը ծաղրեմ այս կեանքին
սրբութիւնները վսեմ։

Մարդուս սիրտը կը ճմլուի սա վերջին երկու տողերուն դիմաց։ «Ծաղրե՛լ այս կեանքին վսեմ սրբութիւնները»։ Այդ կերպով է որ հիւանդ բանաստեղծը պիտի կարենայ խեղդել իր ընդվզումը բախտին անիրաւութեան դէմ եւ տոկալ մօտեցող սեւ ճակատագրի մղձաւանջին։

Լեցուր, լեցուր որ խմեմ
ՄԱՀ-ն է ահա աչքիս դէմ։

Մատթէոս Զարիֆեան իր կարճատեւ կեանքը իմաստալից դարձուց ու գունաւորեց գեղեցիկ բանաստեղծութիւններով, այնքան գեղեցիկ, որքան կրնար գեղեցիկ ըլլալ միմոզան կամ լիլակը, իր երկու նախասիրած ծաղիկները։ Բանաստեղծական այս վաստակին մէջ շատ տողեր յաճախ գուշակել կուտան բանաստեղծին մօտալուտ վախճանը, բայց այդ վաստակը շատ տեղեր ալ ունի տրտմանոյշ ու հաճելի երաժշտականութիւն մը, կամ՝ երգ մը, գեղահունչ յանգով, որ տխրութեան վրայ օրօր կը կարդայ քնարական շեշտով.

«Եկուր» ըսաւ, «նստինք երկա՛ր
սա ծառին տակ ուր զիս գտար...»
Տարտամ ծառ մ'էր,
չոր ճիւղերով
ուր ոչ մէկ հով
երգել կ'ուզէր։
Հոն լուռ նստանք երկա՛ր, երկա՛ր,
սպասելով որ հեւք մը գար։
Սակայն չկար...
Կը ծերանա՞յ
հոգիս հիմա.
Ինչո՞ւ համար...։
Դժբախտ կոյսը նոր օրերու,
լալով գնաց ծառէն հեռու...։

Երգ, բայց տխուր երգ։ Տխուր երգ, բայց հաճելի երաժշտականութեամբ մը։ Հիմա որ ո՛չ ծառը կայ, ո՛չ դժբախտ կոյսը, ո՛չ ալ մանաւանդ բանաստեղծը, այս բոլորէն բան մը կը յամենայ մեր բանաստեղծութեան պարտէզին մէջ։ Երգ մը։ Մեղեդի մը։

Եւ ա՛յդ է կարեւորը։

Բ. Հ.

ԹԱԳԱՒՈՐԸ ՄԵՌԱՒ, ԿԵՑՑԷ՛ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

Յորդանանի Հիւսէյն Թագաւորին մահով ու իր զաւկին Ապտալլահի գահակալութեամբ բացուած նոր շրջանը հետաքրքրութիւններու թիրախ է յատկապէս միջին արեւելեան շրջանակներու կողմէ։ Նոր Թագաւորը լաւատեղեակ է երկու կարեւոր դրացիներուն՝ Իրաքի եւ Սուրիոյ կեցուածքին իր երկրին նկատմամբ։ Դամասկոսի անհրաժարելի երազը որ «պատմական մեծն Սուրիոյ» վերականգնումն է, կ'ընդգրկէ նաեւ Յորդանանի տարածքը։ Միւս կողմէ երկրին մէջ կայ ընդհանուր բնակչութեան 60 – 70%-ին չափ պաղեստինեան կարեւոր սփիւռք մը որ մտահոգութեան մնայուն աղբիւր է։ Եւ հակառակ որ Յորդանան արաբական միակ երկիրն է որ քաղաքացիութեան իրաւունք ճանչցած է Յորդանան գետը անցնելով 1948-ին եւ 1967-ին իրեն ապաստանած Պաղեստինցիներու, չէ կրցած արգելք ըլլալ երբեմն արիւնալի բազմաթիւ հակամարտութիւններու։

Անոնց գլխաւորներէն է 1967-ին, Յորդանանի մէջ պատսպարուած ՊԱԿ-ի ֆետայիններու խումբի մը Դամասկոսի նեցուկով Հաշէմինեան վարչակարգը տապալելու փորձը։ Պահ մը գահէն հրաժարելու մտածումը ունենալէ ետք, Հիւսէյն Թագաւորը իսրայէլացի զինուորական մասնագէտներու խորհուրդով ընտրած էր ճակատումի ձեւը ու ջախջախած պաղեստինեան ապստամբութիւնը, բաւական արիւն թափելով։ Յետոյ տարիներու ընթացքին սերտացան Յորդանան – Իսրայէլ կապերը. այնքան որ Երուսաղէմ հրասայլերով յարձակում գործեց Սուրիոյ սահմանին վրայ, յորդանանեան Իրպիտ քաղաքը գրաւելու մտադրութենէն ետ կեցնելու համար Դամասկոսը։

Իսրայէլ եւ Յորդանան յարաբերութիւնները տակաւին նոյնիսկ Թագաւորին Եգիպտոսի նախագահին հետ կնքած դաշնակցութեան որուն հետեւանքը եղաւ Այսրյորդանանի եւ Արեւելեան Երուսաղէմի գրաւումը իսրայէլեան զօրքին կողմէ։ Հիւսէյն այդ դաշնակցութիւնը արդարացնելու համար իսրայէլացի ղեկավարներուն խոստովանեցաւ որ ատիկա ըրած էր խուսափելու համար քաղաքացիական պատերազմէ մը։ Նոյն մտահոգութեամբ էր որ 1991-ի Քուէյթի ներխուժումին կողմնակից եղաւ Ս. Հիւսէյնի։ Ատիկա թէեւ արգելք չեղաւ Լոնտոնի մէջ վարչապետ Ի. Շամիրի հետ գաղտնի հանդիպումի մը, երբ այս վերջինը ուզեց գիտնալ թէ ի՛նչ կեցուածք կ'ունենար Յորդանան եթէ իրենք Իրաքի արեւմտեան շրջանը ռմբակոծէին, արգելք ըլլալու համար հոնկէ Թել - Ավիվի վրայ հրթիռներու արձակումին։

Այսօր երբ Հիւսէյն Թագաւորին յաջորդած է Ապտալլահ, Իսրայէլի համոզումը այն է որ ան պիտի շարունակէ նկատի ունենալ իր երկրին գերագոյն շահերը։ Միայն պէտք է ժամանակ տալ իրեն։ Եւ

ՄԱՀ ՍՈՒՐԷՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ

Յունուար 16-ին Լոս-Անճըլըսի մէջ մահացած է քանդակագործ Ս. Նազարեան: Ծնած էր 1929-ին Երեւան: Աւարտած՝ Երեւանի գեղարուեստա-թատերական հիմնարկի քանդակի բաժինը: Իր ուշագրաւ գործերէն են Ֆրիկի արձանը, Զարենցաւանի մուտքի յուշակոթողը, Գայի արձանը, Արտեմ Միկոյեանի յուշահամալիրը: Անոր բազմաթիւ արձանները զետեղուած են նախկին Խորհ. Միութեան զանազան քաղաքներուն մէջ: 1957-73 դասախօսած է Փ. Թերլեմէզեան գեղարուեստական դպրոցին մէջ: Վարած է Հայաստանի Նկարիչներու Միութեան վարչութեան քարտուղարութեան պաշտօնը:

մինչ Իսրայէլի մէջ լրջօրէն կ'զգան Հիւսէյնի կորուստը, Պաղեստինցիները, հակառակ Արաֆաթի հռչակած եօթնօրեայ սուգին, նոյն հոգեվիճակը չունին: Նոյնիսկ Համասի մօտիկ շրջանակներու մէջ կարելի է լսել Հիւսէյն Թագաւոր: Ամերիկայի ու Իսրայէլի գաղտնի սպասարկող արտայայտութիւններ:

Իսրայէլի գլխաւոր մտահոգութիւնը իր այս դաշնակիցին նկատմամբ, Յորդանանի տնտեսական շատ փափուկ կացութիւնն է: Վախ կայ որ կրկնուին 1996-ի եւ 1997-ի թալանները որոնք սովին հետեւանք էին: Ասոր առաջքը առնելու նպատակով կենսական կարեւորութիւն կը ներկայացնէին ԱՄՆ-ու Քոնկրէսին 100 միլիոն տոլարի օգնութիւնը որուն համար դիմած է Նախագահ Քլինթըն, նաեւ Սաուտի Արաբիոյ եւ քարիւղատէր իշխանապետութիւններու օժանդակութիւնը զոր խոստացած են շարունակել: Ասոնց հետ Յորդանան միշտ կը յուսայ Իսրայէլի հետ հաշտութեան պտուղները քաղել, բայց խրած մնացած են հասարակաց մեծ օդակայանի մը ու ծովու ջուրը աղազերծելու գործատան մը ծրագիրները: Այլ խօսքով՝ երկու երկիրներուն պաշտօնական գործակցութիւնը եւ փոխադարձ վստահութիւնը չէ տիրած տնտեսական մարզին եւս որ մեծ մասով ծագումով պաղեստինցի հաւաքածին ձեռքն է:

Համբերատար ըլլալու իսրայէլեան կեցուածքին մէջ կարեւոր դեր ունի նոր թագաւորին հաշտութիւնը հօրեղբօր՝ Հասան իշխանին հետ որ գահաժառանգ նշանակուած էր մինչեւ հօրը մահէն երկու շաբաթ առաջ: Ու նոյն իշխանը Յորդանանի վարչակազմին մէջ Իսրայէլի իրականութեան ամէնէն քաջատեղեակ դէմքը կը նկատուի:

ՔԱՂՀԱՆ

ԲԱՂՑՐ ՄԱՀԸ ՈՐՔԱ՞Ն ՀԵՌՈՒ ԳԱՑԱԾ Է

ՄԱՀՈՒԱՆ ՑԱՆԿՈՒԹԻՒՆ

ՎԻՏԵՕՅԻ ՎՐԱՅ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԱԾ ՔԱՂՑՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑ ՄԸ ԿԸ ՍՓՌՈՒԻ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱՍՓԻՒՌԻ ՄԷԿ ՅԱՅՏԱԳՐԷՆ ԵՒ ՃԷՔ ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ ԴԷՄ Կ'ԱՐՁԱԿՈՒԻՆ ՈՃՐԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ճէք Գէորգեան ուխտած էր Թեճֆսկի-վինկի օրը հացադուլի դիմել բանտի մը խուցին մէջ: Սակայն ամերիկեան այս տօնը նշեց լնթրելով իր տան մէջ, բարեկամներու հետ: Անոնցմէ մէկ օր եւս ան յաջողած էր «խաբել» իր թշնամիները, որոնք հետզհետէ նեղ կացութեան կը մատնէին զինք: Նոյեմբերի վերջին շաբաթը Գէորգեան ամբաստանուեցաւ ոճիրի յանցանքով, սակայն մէկ շաբաթ ետք օգնեց, որ Լու Կեհրիկի հիւանդութենէն տառապող մարդ մը անձնասպան ըլլայ: Անոր սպանութեան վիտեօ երիզը ուղարկեց ամերիկեան պատկերասփիւռի «60 մինիթ» յայտագրին:

Այս անգամ Գէորգեան իր «արհեստը» հասցուցած էր նոր մակարդակի մը. ան թոյնը անձամբ ներարկած էր հիւանդին մարմնին մէջ, փոխանակ իր շինած «անձնասպանութեան մեքենան» դնելու հիւանդին տրամադրութեան տակ, որ ան անձամբ սպաննէր ինքզինք:

Անցեալ Սեպտեմբերին Միչիկընի մէջ արգիլուեցաւ բժիշկներու օգնութեամբ անձնասպանութիւնը: Ցարդ ամերիկեան 30 նահանգներ արգիլած են այս արարքը: Սակայն Գէորգեան քայլ մը անդին գացած է քաղցր մահուան վիճելի մարզին մէջ, անձամբ կիրարկելով իր բարեգութ սպանութիւնները: Վէճը դարձեալ բորբոքած է. արդեօք մարդը իրաւունք ունի՞ վերջ դնելու իր կեանքին, իսկ բժիշկներ պէ՞տք է մասնակից դառնան իրենց հիւանդներուն մահուան:

Գէորգեան յայտարարած է, թէ պատրաստ է ներկայանալու իրաւական ատեաններու դիմաց, իսկ բանտարկութեան պարագային հացադուլի պիտի դիմէ: Յստակ չէ, թէ ան հրապարակուած նոր օրէնքը աւելի թոյլատո՞ւ կը փորձէ դարձնել այս ձեւով, թէ պարզապէս նահատակ մը կ'ուզէ դառնալ: Ան մերթ կը խօսի մարդկային տառապանքի մասին, մերթ բժշկական մահացու փորձարկութիւններ կ'առաջարկէ: Մենակեաց մըն է, որ կը խուսափի հարցազրոյցներէ, սակայն կ'ատէ անտեսուիլ: Ոմանք նոյնիսկ կ'ենթադրեն, թէ ան մահուան իր սեփական ցանկութիւնը ունի, կը փորձէ ինքզինք ոչնչացնել: Գէորգեանի տարիներու փաստաբանը՝ Ճէօֆրի Ֆիկըր կ'ըսէ. «Չեմ օգնէր պատուիրատուներուս, իրենց անձնասպանութեան մէջ»:

ՁԳԱՑԱՑՈՒՆՑ ՎԱՐՔԱԳԻԾ ՄԸ

Ֆիկըր երեք անգամ փրկած է Գէորգեանը իրաւական ատեաններու ամբաստանութիւններէն եւ հետապնդումներէն: Սակայն «60 մինիթ» յայտագիրը դիտելէ ետք Նիւ Օքլէնտի դատախազը համոզուած է, թէ կատարուածը ոճիր է եւ պահանջած է, որ Գէորգեան ներկայանայ դատարան: Բժիշկը ուրախութեամբ ընդառաջած է: Դատաւորները շեշտած են, թէ ան ընկերութեան վտանգ կը սպառնայ եւ պէտք է բանտարկուի, սպասելով դատավարութեան: Այսպէս ան օգնած է 130 պարագաներու, որպէսզի մահանան: Անգամ մը հիւանդի մը անձնասպանութեան օգնած է, երբ տակաւին չէր աւարտած նախորդ անձնասպանական գործողութեան դատավարութիւնը: «Մարդ սպաննելու Իր սեփական վարքագիծը ունի», ըսած է դատախազը: Ատեանը ազատ արձակած է զայն, այն պայմանով որ «մասնակից չդառնայ որեւէ մարդասպանութեան»:

Նոյնիսկ իր ձերբակալութեան ժամանակ, Գէորգեան ծերունի ազնիւ բժիշկի մը տպաւորութիւնը կ'առթէր: Իրօք, անոր հիւանդներուն ընտանիքները կը պաշտեն զայն: Ան կ'ըսէ, թէ ուշադրութեամբ կը քննէ իր հիւանդներուն մտային վիճակը եւ շատ աւելի մեծ թիւով հիւանդներ կը մերժէ, քան՝ կ'ընդունի՝ իր անձնասպանական մեքենան գործի լծելու համար: Սակայն անոր հիւանդներուն մեծամասնութիւնը երկարատեւ, քան անբուժելի հիւանդութիւններէ տառապած է: Ոմանք դերլարուած վիճակի մէջ մահացած են, հարցականներ ստեղծելով իրենց կեանքին վերջ դնելու մասին որոշում կայացնելու իրենց կարողութեան վերաբերեալ: Գէորգեան ցնցած է իր կարգ մը երկրպագուները խոստովանելով, թէ պիտի ուզէր բժշկական փորձարկութիւններ կատարել իր հիւանդներուն վրայ, նախքան անոնց մահը: Գաղափար մը, որ կը յիշեցնէ նացիներուն մօտեցումը գիտութեան: Սակայն Ամերիկա գաղթած Հայերու զաւակ՝ Գէորգեան կ'ըսէ, թէ կ'ատէ նացիները:

Անցեալ Յունիսին Գէորգեան ցնցիչ այլ արարք մը գործեց, երբ իր հիւանդներէն մէկուն երիկամները տրամադրեց պատուաստումի համար, նախքան անոր անձնասպանութեան օգնելը: Պետութիւնը արդէն վաղուց չեղեալ համարած է անոր բժշկական արտօնագիրը:

ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԵԱ՞Ն, ԹԷ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԳՐԱՒԵԼՈՒ ՁԳՏՈՒՄ

Դատախազներու համաձայն Գէորգեանին իսկական նպատակը պատկերասփիւռի պաստառին վրայ երեւիլ է: Անոնցմէ մէկը կ'ըսէ. «Կը կարծեմ, որ զգացական խոր կարիքներ ունի: Ամուսնացած չէ, ընտանիք չունի, անոր բժշկական ասպարէզը ձախողած է, ոչինչ ունի»:

Սակայն Գէորգեան բարեկամներով շրջապատուած է: Անոնցմէ մէկը՝ Ռութ Հոլմզ, որ ձեռագիրներ վերլուծող մասնագէտ մըն է, կ'ըսէ. «Ան մտաւորական մարդիկ մըն է: Կարծէք արբանեակ մը կայ անոր ուղեղին մէջ: Եթէ ուզես խօսիլ աշխարհի պատմութեան, քաղաքականութեան կամ արուեստի մասին, պիտի տեսնես, որ բոլորէն տեղեակ է: Շատ հարուստ ներհուն կեանք մը ունի»: Հոլմզի 23 տարեկան աղջիկը սրինգի զուգանուագներ կը նուագէ Գէորգեանի հետ: Ան այս բժիշկին նուիրումը կը նմանցնէ Կալիլէոյի, Սիգըրն Անթընիի եւ Մարթին Լութըր Քինկի նուիրումին՝ իրենց պաշտպանած հարցերուն: «Յուսամ պարտաւոր պիտի չըլլայ մեռնելու իր պաշտպանած դատին համար», կ'ըսէ ան:

Սակայն թերեւս Գէորգեան կրնայ մինչեւ հոն հասնիլ: Ան կ'ըսէ, թէ կը նախընտրէ հացադուլի դիմել եւ սովամահ ըլլալ, քան բանտարկուիլ ոճիրի մը ամբաստանութեամբ, որ իրականութեան մէջ գթառատ արարք մը կը նկատէ: Գէորգեանի փաստաբանը կ'ենթադրէ, թէ ան որոշած է բանտին մէջ մահանալ, իր ընտրած ձեւով, քան սրտի տագնապի հետեւանքով: Երկուքի յարաբերութիւնը միշտ ալ փոթորկոտ եղած է, եւ Գէորգեան մերժած է այս անգամ անձնապէս պաշտպանել ինքզինք իրաւական ատեանին դիմաց:

«Անհամար առիթներով ինծի խօսած է իր մօտալուտ մահուան մասին նշելով, որ իր ընտանիքէն ոչ ոք իրեն չափ երկար ապրած է: Կը կարծեմ, որ անիկա մտահոգութիւն կը պատճառէ իրեն», կ'ըսէ փաստաբանը:

Գէորգեանի բնակած շրջանին՝ Միչիկընի բնակիչները այլեւս ձանձրացած կը թուին ըլլալ անոր վերջին քայլերուն մասին լսելէ, իսկ բժիշկներու օգնութեամբ անձնասպանութեան ջատագովներ, որոնք ժամանակին կուռքի վերածած էին զայն, ցըր կը մերժեն առնչուող անոր նորագոյն ցըր մահուան առնչուող անոր նորագոյն արարքներուն: Նոյնիսկ ազատ արձակուելու պարագային Գէորգեան կրնայ նկատել, թէ այլեւս մարդիկ լուրջ վերաբերում չեն ցուցաբերեր իրեն հանդէպ: Ասիկա մահէն աւելի դէշ ճակատագիր մը կրնայ ըլլալ Գէորգեանի համար:

«ԱԶԴԱԿ»

ԱԲԻԳ ԱՒԱԳԵԱՆ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՏԵՆԴ

ԿԱՐՈՏ

Մեր մոլորակի վրայ թերեւս Դեղֆուլից աւելի վատ քաղաք չկայ: Կարծես աշխարհի կեղտը բերել, կուտակել էին այնտեղ: Փողոցները նեղ էին ու ոլորապտոյտ. այդ փողոցներով գնում էին մարդիկ, որոնք նման էին անդրշիրիմեան ուրուականների:

Երեք օրով ինձ գործուղել էին այդ գիւղաքաղաքը: Անյայտացել էին ամերիկեան երկու «Սթիւարթէյջըր» զինուորական բեռնատարներ. դրանք անյայտացել էին ոչ միայն բեռնուած կիտրոնի փոշու պահածոներով, մօտաւորապէս տասներկու հազար պահածոյ, աւտօներն էլ էին անյայտացել, դրանց նեղը վարորդներն էլ:

- Ես գիտեմ, որ այդ գործից գլուխ չէք հանի, - ասաց իմ գլխաւոր պետ, ամերիկեան բանակի գնդապետ Սնելկրովը, - ձեւակերպեցէք մի որեւէ գրութիւն եւ վերադարձէք: Մեր բանակայիններից ութ հոգի ունենք այնտեղ, դրանց պետը մայոր է, մայոր Կրին:

Գնդապետ Սնելկրովը մի կում ուիսքի խմեց եւ զայրացաւ:

- Տեխասից, Հոնոլուլուից, ես ինչ գիտեմ, թէ էլի ո՞ր գրողի ծոցից մարդկանց պոկել են եւ բերել, նստեցրել են Դեղֆուլ, - ճչաց նա, - դրանք ոչ թէ երկու «Սթիւարթէյջըր», երկու հազար մարդ կուլ կը տան, վրայից ճին կը խմեն եւ կը կորցնեն հետքերը:

Օգոստոս ամիսն էր: Կէսօրից յետոյ հասայ Դեղֆուլ: Ինձ ոչ ոք չէր սպասում: Դուռն ինքը՝ մայոր Կրինը բաց արեց. ես նրան ցոյց տուեցի հրաման գրութիւնը. բացատրեցի, որ այդ անիծուած երկու բեռնատարների գործով եմ եկել:

Ծիծաղեց մայոր Կրինը, ափով խփեց մէջքիս ու ներս տարաւ:

Ընդարձակ սենեակ էր: Լայն պատուհաններին խսիրներ էին կախել, դրանց վրայ սելլիկ կաթսաներից չարունակ ջուր էր ցանում, իբր թէ՝ հովը կոտրելու: Այդ ընդարձակ տարածութիւնը նրանց եւ գրասենեակն էր, եւ քալարէն:

- Ծանօթացէք հերոսներին:

«Հերոսները» երեք հոգի էին, նրանք նստել էին ծղոտէ ճօճաթոռներին: Դատարկուած շշերին հաշիւ չկար: Ծանօթացանք: Ցետմիջօրէի տապն ու խմիչքը նրանց դուրս էր բերել մարդկային կերպարանքից: Երիտասարդ մի սերժանտ փորձեց ինչ-որ բան ասել, մայորը նրան կանխեց.

- Հէ՜յ, Փօլ, վեր կացէք ու գնացէք մի փոքր հանգստանալու, թարմանալու, գիշերն ախր հիւրեր ունենք, գրո՛ղը տանի, այդպիսի մռութներո՞վ պիտի նրանց դիմաւորէք: Հայդէ, մա՛րշ:

Սերժանտը լեզուն պտտեցնելով ինչ-որ բան թոթովեց, որ ոչ ոք նրան չհասկացաւ: Ցետոյ նրանք երեքը միմեանց թեւանցուկ արեցին ու օրօրուելով, երգելով գնացին:

Մայոր Կրինը շատ աւելի զգաստ էր: Նա թղթերի մի դէզ դրեց սեղանին, ինձ հիւրասիրեց «Քոքա-Քոլա»յով եւ ասաց.

- Ահա, խնդրե՛մ, ծանօթացէ՛ք: Սրանք բոլորն այն տեղեկութիւններն են, որոնք մենք կարողացել ենք ձեռք բերել այդ (փողոցային հայհոյանք շպրտեց) երկու անյայտացած հրեշտակների մասին: Իսկ ես մի փոքր կը ննջեմ. ներեցէք:

Ամբողջ մէկ ժամ ես աչքի անցկացրի այդ գրութիւններն ու ոչինչ չհասկացայ: Խառնաշփոթ պատմութիւն էր: Ծանօթացայ բոլոր տեղեկագրերին, ու այդ խճողուած, մէկը միւսին չհամընկնող, իրար հակասող գրութիւնների խորքում այնուամենայնիւ զգացի, որ տեղի է ունեցել խորամանկ ու մութ մի գործարք:

Մէկ ժամ փնչալուց ու խռմփալուց յետոյ մայոր Կրինն արթնացաւ, նստեց հնամաշ դահաւորակին եւ բութ, ոչինչ չարտայայտող աչքերն ինձ յառեց: Ես ժպտացի: Թերեւս նոր յիշեց, որ գնդապետ Սնելկրովն ինչ-որ մարդ է ուղարկել՝ անյայտացած աւտօների գործով զբաղուելու, որովհետեւ ինքն էլ ժպտաց:

- Սատանան էլ գլուխ չի հանի այս գործից, - ասացի:

Մայորը ձեռքը թափահարեց.

- Թքա՛ծ: Շոթլանդական ուիսքի ունեմ, թաքցրել եմ մեր այս եօթ հրէշներից:

Նա ինչ-որ խորշից հանեց փոշոտուած շիշը: Նստեցինք դէմ-դիմաց: Մի որոշ ժամանակ լուռ ծխեցինք:

- Գնդապետ Սնելկրովը յանձնարարեց մի որեւէ գրութիւն ձեւակերպել, - ասացի, - դիմում եմ ձեր օգնութեանն ու խորհրդին, մայոր, ինչպէ՞ս ձեւակերպել: Սատանան տանի, ինձ համար միեւնոյն է՝ երկու բեռնատար է անյայտացել, թէ երկու ռմբակոծիչ:

Մայոր Կրինը դէմքը թթուեցրեց եւ ինձ շատ անկեղծ ու շատ համոզիչ բան ասաց.

- Գիտէ՞ք ինչ, սիրելիս, եթէ այդ կողոպուտի մէջ խառը լինէր նաեւ իմ մասը, հիմա ես ձեզ կը շողոքորթէի, կը հիւրասիրէի այնքան ուիսքիով, որ դուք դրանով կը կարողանայիք լոգանք կատարել: Դժբախտաբար իմ մասը հեռու է եղել այդ գործից: Ինչո՞ւ եմ ասում «դժբախտաբար», որովհետեւ պատառը կարգին իւղալի է եղել, կիտրոնի փոշու տասներկու հազար պահածոյ... Պատկերացնո՞ւմ էք՝ ինչ գանձ է: Օտար մոլորակից չեմ իջել այստեղ, երբ յարմար առիթ է լինում, ես էլ, ինչպէս ասում են՝ պակաս չեմ գայթակղւում: Եւ ոչ միայն ես... Ամիսը մէկ-երկու անգամ թարմանալու համար հարկ է լինում գնալ Թեհրան, այնտեղ քաբարէներ, չքնաղ Պարսկուհիներ, առատ կերուխում, իսկ այդ բոլորի համար հարկաւոր է այ, սա՛, - նա բթամատն ու ցուցամատը շփեց իրար, - հասկանո՞ւմ էք:

Լա՛ւ էի հասկանում:

- Վերադարձէք ձեր գնդապետ Սնելկրովի մօտ, - այնուհետեւ ասաց նա, - եւ զեկուցէք. այլեւս չխօսենք այդ գրողի տարած «Սթիւարթէյջըր»ների մասին: Ինձ արդէն ձանձրացրել է այդ գործը: Վերջապէս անհեթեթութիւն է հետապնդել մի կողոպուտ, որը ոչ միայն կերուել, այլ նաեւ մարսուել է: Անոյշ լինի նրանց:

(Շար. 1)

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի «Արաքս» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհիներ՝ Հելէն Մերճանեանի, Հիլտա Զօպոյեանի, Արփինէ Մուրատեանի, Սիրվարդ Սապունճեանի եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն, իրենց հօր եւ մեծ - հօր՝ Յակոբ Սապունճեանի մահուան առիթով։

***

Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Պառուեանի եւ զաւակներուն, Պառուեան, Անանեան եւ Թաչճեան ընտանիքներուն Բարունակ Անանեանի մահուան առթիւ։

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Բանախօսութիւն - 1

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

«ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐ»

Հինգշաբթի, Փետրուար 25,
ժամը 20·30–ին՝

Ս· Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոն

10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Métro: Cardinal Lemoine
RER: Luxembourg

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section **Helen Puzant** — ALFORTVILLE

THEATRE ARMENIEN

par la Compagnie NAREG DOURIAN

«LA BELLE-MERE DE EREVAN · 2»

Vendredi 26 Février à 20 heures 45

Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville

— Participation aux frais —

Pour tous renseignements :
Tél. : 01 43 76 55 89 / 01 43 76 50 52

***

Section **MARSEILLE - VILLE**
Sossé Mayrig
SUPER SOIREE
ARMENIENNE

«PAREGUENTAN»

Ambiance avec VARTAN
et ses musiciens

Samedi 27 Février à partir de 21 h 30
Salle M.A.J.C.
12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille
Tél. : 04. 91. 50. 15. 09

P.A.F. : 100 F.
Renseignements
& réservations :
04. 91. 77. 87. 31 / 04. 91. 50. 68. 71

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Յովհաննէս Քէլէշի մահուան առթիւ Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ Կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Կարպիս Կիւլպէնկեան, Պր. Մուրատ Մարգարօղլու 200-ական Ֆր·, Պր. Վահէ Տիշշի 400 Ֆր·, Պր. Ժիրայր Փեհլիվան, Պր. Սահակ Թէրճան 500-ական Ֆր·, Պր. Նշան Գալայճեան 200 Ֆր·, Պր. Հրաչ Գումրու 100 Ֆր·, Մր· Մկրտիչ Տագէսեան 500 Ֆր·, Ս· Մեսրոպ կրթարանի ուսուցիչ եւ ուսուցչուհիներ 550 Ֆրանք, Ս· Մեսրոպ կրթարանի ծնողներ 3430 ֆրանք, Պր. Պերճ Մուրատեան 100 Ֆրանք, Պր. Տօքթոր Սալսիօն 500 Ֆր·, Պր. Զաքար Հազարմազ 300 Ֆր·, Տիկին Մաննիկ Շուշանեան 250 Ֆր·, Էփիսէրի Հայ Արարատ 300 Ֆր·, Սիրիլ Վասդրլ 500 Ֆր·, Պր. Ժորժ Արզարեան, Տիկին Անժէլ Մալճեան 300-ական Ֆր·։

(Շար·)

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Ի գիտութիւն Լիոնի եւ Ռոն Ալփի Շրջանի Հայ Հասարակութեան, կը ծանուցանենք թէ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 5–ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանդստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Փետրուար 24–ին,

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 3–ին,

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 10–ին, Միջինք առաւօտեան ժամը 10·30-ին, Արեւագալի ժամերգութիւն։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 17–ին,

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 24–ին,

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի կիրակիներուն պատարագէն առաջ։
Ժամերգութիւն ժամը 8·45-ին։
Արեւագալ ժամը 9·45-ին։
Պատարագ ժամը 10·30-ին։
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ ժամը 11·45-ին։

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ա Ց Ո Յ Ց
ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄԻ
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ՈՒՐԲԱԹ, փետրուար 19, ժամը 17.–ին,
Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի
Քարոզիչ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 24, ժամը 17–ին
Ս· Գէորգ Եկեղեցի (Սէն – Լու)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՑ· ԹԱՇՃԵԱՆ

(Շար·)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

HAMASKAÏNE

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՌՈՒԲԷՆ ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ

(Երեւանէն)

Կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ-ի
Փարիզի մասնաճիւղին
եւ գործակցութեամբ
Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան
Ուրբաթ,
Մարտ 26, 1999, ժամը 20·30

Salle des Fêtes
20, rue Voltaire — 94140 Alfortville
Billets en vente :

M.C.A. de Paris : 17, rue Bleue — 75009 Paris
M.C.A. d'Alfortville : 9, rue Madrid — 94140 Alfortville

Centre Culturel
SAINT MESROB

EXPOSITION DES OEUVRES
RECENTES
de

HAROUTIOUN YEKMALIAN

Aquarelle et Graphisme
PAYSAGES URBAINS

du 16 au 22 Février

Horaires de l'exposition :
En semaine : de 17h à 20h.
Samedi 20 et Dimanche 21 février :
De 15h à 20h.

Au 10 bis, rue Thouin — Paris V^e^
Métro : Cardinal Lemoine / Monge

—— Entrée libre ——

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

LA Maison de la Culture Arménienne
d'Alfortville
reçoit

Dzovinar KEVONIAN

Universitaire en histoire
contemporaine

le **VENDREDI 19 FEVRIER**
à 20 heures 45

qui présentera
sa THESE DE DOCTORAT
d'HISTOIRE
soutenue à l'Université de Paris-I
Panthéon-Sorbonne

sous le titre
«Réfugiés et diplomatie humanitaire:
les acteurs européens
et la scène proche-orientale
pendant l'entre-deux-guerres»

Présentation — Débat

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 01 43 76 55 89 - Fax : 01 43 78 66 64

La Commission Culturelle
de l'Eglise Arménienne de Chaville
vous invite

à une
SOIREE DIAPORAMA

voyage effectué en octobre 1998
sur les traces des vestiges arméniens
en Arménie occidentale

«D'Amassia à la Cilicie en passant par Ani»

présentation :
EDOUARD TOPALIAN

le samedi 20 février à 20 heures 45
salle Balabanian de l'église
6, rue Père Komitas — 92370 CHAVILLE

—— *entrée libre* ——

ԽՆՋՈՅՔ

Կապոյտ Խաչի Պուրվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է Բարեկենդանի տօնին առթիւ խնջոյք մը։
Կիրակի, Փետրուար 21, ժամը 15-ին՝
C.A.Q. — Bd Denis Papin, Marseille 15
Խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած անուշեղէնով հիւրասիրութեամբ։

TISSUS DES URSULES

Tout le décor de la maison

Siège social 7 Place des Ursules
Saint-Etienne 04 77 33 71 37

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

A l'occasion du 70ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France

GRAND CONCERT

le SAMEDI 13 MARS à 20 heures 30
Salle Gaveau — 45, rue La Boëtie — Paris 8^e^

ENSEMBLE INSTRUMENTAL DE L'ACADEMIE DE L'ILE ST-LOUIS
Sous la direction
d'Alexandre SIRANOSSIAN

Soliste :	**Anna MAILIAN**
Violon :	**Chouchane SIRANOSSIAN**

Vente des billets : Sections Croix Bleue — Conseil d'Administration

---

ԾՆՆԴԵԱՆ

ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԼԵԶՈՒ
ՁԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ԴԻՄԵՑԷ՛Ք «ՅԱՌԱՋ»ի ՏՊԱՐԱՆԸ

ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ,
ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Տեղւոյն վրայ ճոխ խաքալոկ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18
JEUDI
18 FEVRIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.578 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.578

ԹՈՒՐՔԻԱ ՁԵՌՔ ՁԳԵՑ ՕՃԱԼԱՆԸ

ՔԻՒՐՏԵՐ ԳՐԱՒԵՑԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ

ՑՈՅՑԵՐ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ, ՆԱԵՒ ԵՐԵՒԱՆ

Երեքշաբթի առտու, Փետրուար 16-ին, կ'ըսուէր թէ Ա. Օճալան Քենիա կը գտնուի, քիչ ետք կը հաստատուէր, ապա Պ. Էճեվիթ յաղթական, կը յայտարարէր որ ան Թուրքիա կը գտնուի, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին։ Ի՞նչ անցած դարձած էր։ Առաջին լուրերու համաձայն, Օճալան ապաստանած էր Նայրոպիի (Քենիայի մայրաքաղաք) Յունաստանի դեսպանատունը։ Ինչ որ հաստատ կը թուի, այն է որ Օճալան ուզած է Հոլանտա երթալ քրտական հարցը տանելու համար Արդարադատութեան միջազգային Ատեանին առջեւ, բայց մուտքը արգիլուելով, գացած էր Քենիա եւ ապաստանած յունական դեսպանատունը, ուր, կ'ըսէ Յունաստանի Արտաքին նախարար՝ Փանկալոս, կը մնար 12 օրէ ի վեր։ Փետրուար 15-ին, նոյն աղբիւրին համաձայն, Օճալան չէ հետեւած յոյն դիւանագէտներու թելադրանքներուն եւ Քենիացիներուն հետ ուզած է օդակայան երթալ, որպէսզի փորձէ կրկին Հոլանտա անցնիլ։ Փանկալոս աւելցուցած է. — «Յոյն դեսպանատան անձնակազմը հետեւած է կառքերու շարանին, բայց անդրադարձած է որ կառքը անհետացած է։ Յոյն կառավարութիւնը բացատրութիւններ ուզած է Քենիայի իշխանութիւններէն, բայց պատասխան չէ ունեցած»։ Այս բացատրութիւնը չէ գոհացուցած սակայն Քիւրտերը։ ՓՔՔ-ի Պելժիոյ բանբերը յայտարարած է որ քրտական շրջանակներու համաձայն Աթէնք քենիական իշխանութիւններուն յանձնած է Օճալանը, մինչ այս վերջինը ապաստան ուզած էր Նայրոպիի յոյն դեսպանատունէն։ Ինչ որ հաստատ է այն է որ Ա. Օճալան դեսպանատունէն դուրս ելած է քենիական իշխանութիւններուն հետ։ Օճալանի գերման փաստաբանն ալ կ'ըսէ թէ ան ծուղակը ինկած է եւ դեսպանատունէն դուրս հանուած է քենիական իշխանութեանց խեղաթիւրուած տեղեկութեանց վրայ։

Նոյն օրը, Եւրոպայի յունական դեսպանատուները եւ հիւպատոսարանները կը գրաւուէին Քիւրտերու կողմէ, դիւանագիտական մարմիններ պատանդ կը բռնուէին Լա Հէյ, Վիէննա, մինչ ուրիշներ միայն գրաւման տակ էին։ Ցոյցեր կային ամէն կողմ՝ Ժընեւ, Լոնտոն, Մոսկուա, Համպուրկ, Գոփընհագըն, Փարիզ, Մարսէյլ, եւայլն։

ԵՐԵՒԱՆԻ ՑՈՅՑԸ

«Արմէնփրէս» կը հաղորդէր թէ Քիւրտերու խումբ մը ցոյց կատարած է նաեւ Յունաստանի Երեւանի դեսպանատան մօտ. երկու ցուցարարներ փորձած են իրենք զիրենք հրկիզել, բայց շուրջիններուն արգելք եղած են։ Ցուցարարներու խումբը ապա բռնութեամբ մտած է ՄԱԿ-ի գրասենեակը, Ա. Օճալանի մասին լուրեր առնելու նպատակով. երկու ժամ մնացած հոն, ապա իրենց հետ դուրս բերած են կարգ մը աշխատողներ։ Անոնք դիմած են Ներքին Գործերու նախարարութեան, պահանջելով որ ազատ արձակուին իրենց երեք ընկերները որոնք հսկողութեան տակ առնուած էին բողոքի ցոյցին ընթացքին։

***

Չորեքշաբթի, Փետրուար 17-ին, առաւօտուն, գրեթէ բոլոր դեսպանատուները պարպուած էին, ազատ արձակուած էին նաեւ Լա Հէյի յոյն դեսպանին կինն ու աղջնակը եւ Վիէննայի դեսպանատան անձնակազմը։ Ցոյցեր բուռն բնոյթ առած են հոս ու հոն, Մարսէյլի մէջ բախումներու հետեւանքով վիրաւորներ ալ կային, Աթէնք եւ այլուր Քիւրտեր, կին թէ այր փորձած են իրենք զիրենք հրկիզել, Տիյարպէքիրի բանտին մէջ, քիւրտ մը այդ ձեւով անձնասպան եղած է։ Շատ բուռն բնոյթ առած են նաեւ Գերմանիոյ ցոյցերը (500 հազար քիւրտ կայ)։

***

Հարցականները շատ են այս առթիւ։ Ի՞նչ եղած է Յոյներու բուն դերը, ո՞վ յաջողած է «առեւանգումը» եւ ի՞նչպէս որո՞ւ մեղսակցութեամբ։ Եթէ Էճեվիթ կը խօսի միայն Թուրք գաղտնի սպասարկութեանց մասին, հաւանական է նաեւ, Քիւրտերու համաձայն, որ Միացեալ-Նահանգներն ու Իսրայէլ ալ դեր ունեցած են։ Գերմանական ՏէՓէԱ-ի գործակալութիւնը կ'ըսէ թէ Մոսատը (Իսրայէլի գաղտնի սպասարկութիւն) «վճռական» օժանդակութիւն մը բերած է Թուրք սպասարկութեանց, ինչ որ Իսրայէլ կը հերքէ։

Ներկայիս Օճալան Իմրալի շրջանի բանտ մը կը գտնուի։ Թուրքիոյ համար ահաբեկիչ մըն է, պատասխանատու վերջին տարիներու 29 հազար մեռեալներուն (թրքական Քիւրտիստան), նաեւ ամբաստանուած է «բարձր դաւաճանութեան» համար (անջատողական քաղաքականութիւն) եւ երկրին թիւ մէկ թշնամին է։ Սկզբունքով կրնայ մահուան դատապարտուիլ, կը յիշուի սակայն որ 1984-էն ի վեր մահապատիժ չէ գործադրուած Թուրքիոյ մէջ։ Ամէն պարագայի մէջ, ներկայիս Թուրքիա յաղթական է, Եւրոպան, որու գլխուն փորձանք դարձած էր Սուրիայէն վտարուելէն ի վեր (1998, Հոկտեմբեր 19), շունչ կը քաշէ, բայց եւ այնպէս հոգեչահ խօսքեր կ'արտասանէ հրաւիրելով Թուրքիան որ առիթն օգտագործէ ցոյց տալու համար որ իրաւական Պետութիւն է, Ուաշինկթըն բացէ ի բաց իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ։

Ի՞նչ կրնայ պատահիլ անմիջականին մէջ։ Քիւրտերը, աւելի ճիշդ, ՓՔՔ-ն, քանի բոլոր Քիւրտերը համամիտ չեն Ա. Օճալանի, վեց պայմաններ կը դնէ վերջ տալու համար դեսպանատուներու գրաւումներուն, ցոյցերուն եւ նման բոլոր շարժումներուն։ Կը պահանջէ որ Օճալան մահուան չդատապարտուի, չչարչարուի, կ'ուզէ նաեւ որ պատուիրակութիւններ երկխօսութիւն հաստատեն Թուրքիոյ հետ։ Ֆրանսա, Գերմանիա, Իտալիա եւ Եւրոպայի Խորհուրդը կը պահանջեն որ արդար դատ մը տեսնուի։

***

Ա. Օճալան — Ապօ — 49 տարեկան է եւ 1978-էն ի վեր երկաթեայ բազուկով կը վարէ Մարքս-լենինեան կուսակցութիւնը զոր հիմնած է (Քիւրտիստանի Աշխատաւորականներու Կուսակցութիւն)։ Հետապնդողն է «Մեծ Քիւրտիստանի» մը ստեղծումը հողամասի մը վրայ որ կը տարածուի Թուրքիա, Իրան, Իրաք եւ Սուրիա (20 միլիոն են)։ Բոլոր քրտական շարժումները նոյն հեռանկարը չունին եւ պահանջները կը սահմանափակուին ինքնավարութեամբ։

Օճալան Թուրքիայէն հեռացած էր 1980-ին եւ Սուրիա ապաստանած։ 1984-ին ձեռնարկած էր զինեալ պայքարի եւ խտրականութիւն չէր դներ այդ պայքարին մէջ, բռնութեան, կողոպուտի, սպանութեան (նաեւ Քիւրտերու եթէ դաւաճանած էին)։ Կը մեղադրուի նաեւ Թմրեցուցիչի շահատակութեամբ։ Էճեվիթ կոչ ալ ըրաւ քրտական կեռիլլերոններուն.— «անելի մէջ էք, մինչ դուք կը կռուէիք լեռներուն մէջ, Օճալան պերճանքի մէջ կ'ապրէր։ Ըսէ՛ք Օճալանին որ այլեւս ձանձրացած էք»։

***

Եթէ իր կողմնակիցներուն համար «Քըրտական ազգային յեղափոխութեան անառարկելի պետ»ն է, բոլոր Քիւրտերը նոյնը չեն մտածեր եւ կարգ մը մտաւորականներ հեղնանքով զինք՝ «Աթաքիւրտ» անուանած են։

***

Լուրերու կողքին, Ֆրանսական օրաթերթերը խմբագրականներ ալ ունէին, նաեւ մեկնաբանութիւններ, պատմական ակնարկներ։ «Լիպերասիոն» կը յիշէր որ մէկ դարու քրտական երազն եղած է հարազատ հող մը ունենալ։ Օսմանեան կայսրութեան առեն, Քիւրտերը ազատօրէն կը խօսէին իրենց լեզուն, բայց, մահմետական ամէն բանէ առաջ, հաւատարիմ էին Սուլթանին, մինչ կը ջնջուէին յոյն, սերպ, պուլկար եւ հայ ազգայնականութիւնները։ Ա. աշխարհամարտի վաղորդայնին, յաղթական դաշնակիցները, 1920-ի Սեւրի դաշնագրով խոստացան քրտական Պետութիւն մը հաստատել, երեք տարի յետոյ Լոզանի դաշնագիրը կը թաղէր գաղափարն իսկ։ Խմբագրականին մէջ ալ, Ժ. Ամալրիք դիտել կուտայ որ եւրոպացի ղեկավարներ հանդէպ քրտական պահանջներուն, որոշ վերապահութիւն ցոյց կուտան ՓՔՔ-ի նկատմամբ, որու ներկայացուցչական հանգամանքը խնդրոյ առարկայ է։ «Ֆիկառօ»ի մէջ ալ, Փիէր Ռուսլէն դիտել կուտայ որ Օճալան ձախողեցաւ քրտական թղթածրարը միջազգայնացնելու իր փորձերուն մէջ, Եւրոպայի բոլոր երկիրները իրենց դուռները փակեցին իր առջեւ։ Եզրակացութեան մէջ, կ'ըսէ թէ Օճալանի դատավարութիւնը առիթ պէտք է տայ Անգարայի որ լուծում մը ճամբան բանայ Քիւրտիստանի մէջ, այլ առիթ չունենար։

***

Քրտական «Խօզկիւր Փոլիթիքա» օրաթերթը Փետրուար 17-ի թիւին առաջին էջը խորագրած է «Խօսքը վերջացաւ...»։ Նոյն խորագրով խմբագրականի սիւնակին մէջ ամէնէն խիստ դատապարտումները կան Արեւմուտքի, յատկապէս Միացեալ-Նահանգներու հասցէին որ նենգութեամբ ու դաւաճանութեամբ խաղի բերած են Քիւրտերը, առ ոչինչ համարելով անոնց արդար դատը։ Գրութիւնը կ'աւարտի հետեւեալ հրահանգով. «Խօսքը վերջացաւ։ Գործելու ժամանակն է»։

Ա. Օճալանի ձերբակալութեան մանրամասնութիւններու էջերը խորագրուած են «ԱՄՆ-ու Թուրքիոյ, Իսրայէլի, Յունաստանի դաւադրական արարքը»։ Բազմաթիւ գրութիւններով ու լրատուութեան բաժինով կը հրահանգուի պայքար մղել, դիմադրել։ Քրտական զինեալ կարեւոր կազմակերպութիւններէն մէկուն հրամանատարը «զօրակոչ»ի հրաման արձակած է, ըսելով որ այսօր իրենց առաջին նպատակը Ա. Օճալանի կեանքի ապահովութեան երաշխաւորումն է ու այդ ուղղութեամբ պէտք է թափ տալ հաւաքներու, ցոյցերու, գրաւման արարքներու։ Այլ էջերու մէջ կը հրահանգուի «յուզումը, վրդովումը դիմադրութեան վերածել», «փոխանակ ինքնահրկիզումի դիմելու, հրկիզել թշնամին» եւլն.։

Թերթը տեղ տուած է Ա. Օճալանի ստորագրութեամբ երկու էջի ալ. առաջինը «Պատերազմն ու դիմադրութիւնը պիտի ծաւալին» խորագրուած՝ կացութեան ամփոփում մըն է ուր քիւրտ ղեկավարը Թուրք իշխանութիւններու կողմէ քիւրտ ժողովուրդին դարաւոր կեղեքումը կը շեշտէ, ապա կ'ամբաստանէ ԱՄՆ-ու գլխաւորութեամբ արեւմտեան

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 16/17)

ԹԻԿՆԱՊԱՀՆԵՐԸ ԹԻԿՆԱՊԱՀ ՉԷԻ՞Ն

Սպաննուած փոխ-նախարար Ա. Մարգարեանի թիկնապահները որոնք որպէս կասկածելի ձերբակալուած ու հարցաքննուած էին, իրենց մայրերուն յայտարարութեան համաձայն թիկնապահ չէին, այլ՝ պարզապէս ընկերացած էին փոխ-նախարարին։ Փետրուար 16-ին Հելսինքեան ընկերակցութեան մամուլի ասուլիսին Արսէն Խաչատրեանի ու Արմէն Խաչատրեանի մայրերը յայտնած են թէ անոնք մարդասպան չեն, փոխ-նախարարին անձնական գործերուն ալ առընչուած չէին։ Արսէն Խաչատրեանի փաստաբանը ըսած է թէ իր պաշտպանեալը խոշտանգուած է ձերբակալման վայրը ու վնասուած է տեսողութիւնը։ Արսէնի մայրը աւելցուցած է որ իր տղան որ քիք պոքսինկի ախոյեան է, կը պատրաստուէր ԱՄՆ մեկնելու, մասնակցելու համար միջազգային մրցումներու։

***

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ

Ա. Դարբինեան մասնակցելու համար նաւթի ու կազի դէպի Եւրոպա փոխադրութեան միջազգային համաժողովին, Փետրուար 16-ին հասած է Պրիւսէլ։ Ան հանդիպումներ կ'ունենայ Եւրոպայի ու ՀԱՊ-ի երկիրներու ներկայացուցիչներուն հետ։

***

Ռ. ՄԻՐԶԱԽԱՆԵԱՆ ԵՒ Յ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ ՀՌԱԿ ԱՏԵՆԱՊԵՏ ԸՆՏՐՈՒԱԾ

ՀՌԱԿ Հանրապետական վարչութեան նախաձեռնութեամբ Փետրուար 13-ին գումարուած է պատգամաւորական 9-րդ արտակարգ ժողով։ Մասնակցած են 27 ակումբներէն 22-ին 85 պատուիրակները եւ հիւրեր։ Քննարկուած են նախորդ նախագահ Յ. Կարապետեանի հրաժարման պատճառները. ըսուած է որ Փետր. 26 — 28 Փարիզի մէջ ՌԱԿ-ի Պէյրութի եւ Պոսթընի թեւերուն ղեկավարներուն միջեւ հանդիպում մը տեղի կ'ունենայ, հարթելու համար ներքին տարակարծութիւնները։ Պատգամաւորական ժողովը ընտրած է 15 հոգինոց հանրապետական վարչութիւն մը եւ անոր նախագահ. այս վերջին պաշտօնին ընտրուած է Ռուբէն Միրզախանեան։ Ընտրուելէ առաջ ան լրագրողներուն ըսած է թէ ներկուսակցական վէճերը շատ բնական կը նկատէ։

***

Նորընտիր ատենապետ Ռ. Միրզախանեան Փետր. 15-ին կուսակցութեան գրասենեակին մէջ ընդունած է Ռուսաստանի դեսպան Ա. Դրիւկովը, որ արծարծած է փոքր երկիր ըլլալով հանդերձ Հայաստանի աշխարհագրական կարեւորութիւն ներկայացնելու հանգամանքը, ինչպէս նաեւ ՀՌԱԿ-ի ծոցը պատահած վերջին շրջանի լարուածութիւնը։ Ռ. Միրզախանեան ալ ռուս դիւանագէտին համառօտ կերպով ներկայացուցած է կուսակցութեան պատմութիւնն ու ուղեգիծը։

***

Փետրուար 15-ին տեղի ունեցած է նոյն կուսակցութեան մէկ այլ արտակարգ 9-րդ Պատգամաւորական ժողովը որուն մասնակցած են 359 պատգամաւոր։ Օրակարգի գլխաւոր նիւթը եղած է ներկուսակցական լարուած կացութիւնը որ բացատրուած է Սփիւռքի կուսակցական դէմքերու հակամարտութիւններով։ Այդ ժողովն ալ ատենապետ ընտրած է Յ. Կարապետեանը, իսկ փոխ-ատենապետ՝ Հ. Դալլաքեանը։

ԻՆՉՈ՞Ւ ՀԱՅԵՐԸ ՉԵՆ ԲԱԶՄԱՑԱԾ...

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԶՏԻԿԵԱՆ

1864-ին գաւառէն վերադարձող քննիչներ, Սուլթանին կուտան հետեւեալ տեղեկատուութիւնը: — «Վայրերը հարկերով լեցուած են եւ ժողովուրդը կը տառապի ու կ'աշխատի ինչպէս սեւամորթ գերի մը խարազանի տակ, իր ակնարկները դէպի Ստամպոլ դարձնելով: Զրկումը օրակարգն անցած է. տուրքին արդիւնքը փոխանակ պետութեան երթալու, պաշտօնեաներու մէջ բաժնուած է» — (Հ. Սահակ Տ. Մովսէսեան, Պատմութիւն Հայոց Ս. Ղազար 1922 էջ՝ 692):

Հայկական գաւառներու մէջ աւազակութիւնը ամէն ձեւով կը բարգաւաճէր: — Քիւրտեր ու Լազեր կազմելով ոտքէն գլուխ սպառազէն խումբեր, սփրաբար կը իշխէին գիւղերու վրայ — (Տեղեկատուութիւն):

— «Հայ գիւղացին — կը գրէ Հ. Սահակ Տ. Մ. էջ 707 / — տէր չէր ոչ իր գոյքին ու վարուցանին, ոչ իր կնոջն ու աղջկան, ոչ ալ իր կեանքին: Քիւրտը կամ Լազը կարող էր, եթէ ուզէր, մէկ օրուան մէջ թալանել անոր մէկ տարուան մէջ ամբարած քրտինքին վաստակը...—»:

Հետեւեալ չափածոր ողբը, կը քաղեմ Ալիշանի ՀԱՅԱՊԱՏՈՒՄԷՆ (Ս. Ղազար 1901, էջ 614) գրուած ոմն Դաւիթ Եպիսկոպոս Գեղամեցիէ 1610-ին, պարզ, ժողովրդական պատկերներով գաղափար մը կուտայ այդ դարու Հայկական նահանգներուն ընդհանուր վիճակին:

— «Ողբամք երկիրս Արարատեան
Գեօղք եւ գաւառք աւեր դարձան,
Եկեղեցիք խաւարեցան,
Ժամատեղաց ձայնքն հատան...

Ջուղա քաղաքն եւ Երեւան
Շուշ քաղաքին բնակեցան
Ի յայն տեղին հաստատեցան
Յետ դառնալոյ չկայր հրաման:

Բոլոր երկիրս ամենայն
Մինչ կաղըզվան եւ Շիրակվան
Ջորն Եղեգեաց եւ Նախջեւան
Զամենեսեան սուրկուն տարան...

Դարձեալ պատմեմք եւ այլ չարիս
Որ եղեւ այսմ ժամանակիս,
Հազար յիսուն եւ հինգ թուիս
Սաստկացաւ սով վերայ երկրիս

Բազում տեղիս մարդիկ կերան
Այսչափ չարիքս առ մեզ հասան
Ոչ եղեւ դարձ ազգի մարդկան...

Ուրիշ մը, Յակոբ Երէց Բաթուկենց, գաղափար մը կրնայ տալ Արեւմտեան — Հայաստանի, եւ Փոքր Հայքի նահանգներու կացութենէն, Օսմանեան կայսրութեան ամենափայլուն եւ հզօրագոյն շրջանին, երբ անոր բանակները Վիեննայի պարիսպներուն առջեւ հասած էին, բայց այդ պատճառ մը չէր որ գաւառներուն մէջ հարստահարութիւնները տեղի չունենային: (Տես Ալիշան Հայապատում էջ՝ 608):

— «Ի թուականիս յաբեթական
Հազար յիսուն մէկ ի լման
Պատիժ կրրեաց Եւդոկիայն
Վասն մեղաց ժողովրդեան:

Նման էիր դու այն երկրին
Որ էջ շրջեաց Աստուածորդին
Մեղր եւ կաթն ի քէն բղխին
Եւ բնակիչք անդորր էին:

Եւդոկիա քաղաք գոված
Ճէլալին քեզ չարիք մախաց
Եկաւ դէմ քեզ չորեք դի հաց
Յանկարծակի քեզ պաշարեաց...:

Յայնժամ զծերսն կոտորեցին
Զերիտասարդսն գլխատեցին
Եւ զգեղեցիկ մանկունս քոյին
Ի ծնողացն զատեցին:

Քո բնակիչք միանգամայն
Եղեն աւէրն գիր ու ցան
Յօտար երկիր պանդխտեցան
Ի փրանկաստան եւ Պարսկաստան...:

Զարքունիքն քո պղծեցին
Զեկեղեցիս կողոպտեցին

Զգեստըն սուրբ կապուտ առին
Իգացելոցն ագուցին:

Խաչ եւ սկիհ Աւետարան
Յանօրինացն գերեցան
Գանձ, Շարակնոց, Սաղմոսարան
Վասն մեղաց մեր մատնեցան...

եւայլն:

Նոյն շրջանի, գրեթէ բոլոր ձեռագիրներու յիշատակարանները, լի են տեղական ջարդերու, կողոպուտի, գերավարութիւններու նկարագրութիւններով (տես՝ Լ. Խաչիկեան ԺԴ. դարու յիշատակարանք): Ամէնէն յատկանշականը, որ իր մէջ բոլոր բասծներս կ'ամփոփէ, Ոմն Ստեփանոս Զմշկածագեցիի ողբն է, գըրուած ժողովրդական պարզ լեզուով:

— «Հարկապահանջն յամէն տեղի
Քաշէ ծեծէ զազգն ԱՐՄԷՆԻ
Խնդրէ արծաթ ընտիր ոսկի
Անկէ որ չունի փող պղնձի:

Կապոյտ նշան եդ քրիստոնեաց
Որ բաժնուին յանօրինաց
Զմեռեալն ի ցած տանել ասաց
Զուենեալով չափել զվիզ մանկանց:

Զայն եւ հարումն զանգակի
Զգուշակ փողոյն Գաբրիէլի
Ետ խափանել յամէն տեղի
Գիւղ, անապատ ի քաղաքի...,

Այս թանկագին վկայութիւնները որքան ալ գաղափար մը ուղեն տալ այն ողբերգութեան, որ մենք Հայերս ապրեցանք, յատկապէս, Սիսի բերդի անկումէն վերջ (1375), հատուկենտ պատկերներ են միայն, բաղդատմամբ այն տխրանական աշխատանքին, որ կատարած են ԺԹ. դարու քանի մը Մխիթարեան հեղինակներ (Ջամչեան, Ինճիճեան, Ալիշան, Սարգիսեան): Այս ուղղութեամբ պէտք եմ ըսել որ ամէնէն կատարեալն է Հ. Ղուկաս Ինճիճեանի աշխատասիրութիւնը, կատարուած տեղւոյն վրայ, որուն բնագիրը, դժբաղդաբար կորսուած բլլալով 1815-ի Պոլսոյ հրդեհին, կրկին կը յօրինէ, ծայրէ ծայր, Վենետիկ վերադարձին:

Ան իր «Աշխարհագրութիւն չորից մասանց աշխարհի» աշխատասիրութեան Ա. հատորը ամբողջութեամբ նուիրած է, ժամանակակից (իր) Հայաստանի, որ 418 էջերէ բաղկացած, դանձարան մըն է, գըրուած պարզ գրաբարով մը, մատչելի ամէնուն ու բացի, Հայաստանի 15 Պատմական նահանգներու նկարագրութիւնը ընելէն, կուտայ բոլոր հարիւրաւոր գաւառներու, քաղաքներու վիճակագրութիւնը, ուր ամենամեծ ցաւով կը կարդանք թէ, ինչպէս ամբողջական գաւառներ, հարիւրաւոր գիւղեր, իրենց երէցներով եւ ժողովուրդով — «ՅԱԶԳԷՍ ՀԱՅՈՑ ԴԱՐՁԱՆ Ի ՏԱՃԿՈՒԹԻՒՆ» — չդիմանալով անհանդուրժելի տուրքերուն, աւազակաբարոյ կեղեքիչներուն:

Վիճակագրական նոր տուեալ մըն է, որ օր մը, կրնայ արդարացնել հողային պահանջք մը, քանի Պատմական Հայաստանը, տեղւոյն վրայ, ունի ցեղային արդարացում, թէեւ պարպուած է իր քրիստոնեայ տարրէն:

Վերոյիշեալ վարդապետներու գործերու հրատարակութենէն վերջ, որ մեծ ժողովրդականութիւն գտած էր, հեղինակներու կենդանութեան իսկ, Հայ մտաւորական մեծ շարժում մը սկսաւ, յատկապէս Կովկասի մէջ, (Լալաեանց, Լէօ, Աղոնց) Գաւառներու մէջ (Խրիմեան Հայրիկ, Սրուանձտեանց) եւ ի վերջոյ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԸ, չհանդուրժելով նահանգներու մէջ կատարուող խժդժութիւններ՝ Հայ Ազգին դէմ, 1870 թուին Նոյեմբեր 27-ի նիստով, գումարուած ԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ, կը կազմէ յատուկ յանձնաժողով մը — «Այս ցաւալի դէպքերը քննելու եւ մանրամասն տեղեկագրելու համար—»:

Սոյն ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԸ, յատուկ շրջաբերականներ կ'ուղղէ, բոլոր Առաջնորդներուն, որ իրենց «—Գաւառի վիճակին եւ ցաւոց վրայ մանրամասն եւ ճիշդ տեղեկութիւններ տան, ԶԳՈՒՇԱՆԱԼՈՎ ԱՄԵՆԱՅՆ ԶԱՓԱԶԱՆՑՈՒԹԵՆԷ, եւ ցաւոց դարմանին վրայ ալ իրենց կարծիքը հաղորդեն—»:

Աճաւասիկ այս հաղուագիւտ հատորիկն է, որ ձեռքս անցած է, մեր դիւանէն, որպէս ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՔ ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆՑ

Կ. ՊՈԼԻՍ — Տպագրութիւն Արամեան — 1876

Ընդամէնը երկու տեղեկագիր է, ուղղուած Բ. Դրան, առաջինը ստորագրըուած՝ Մկրտիչ Արքեպիսկոպոս Խրիմեան - Պատրիարք Կ. Պոլսոյ, 1873 Յունիս 14-ին, եւ Բ. տեղեկագիրը, ստորագրած՝ Մատթէոս Եպիսկոպոս Իզմիրլեան, 1876 Սեպտեմբեր 17-ին:

Կը զարմանաք, թէ որքա՛ն գուսպ եւ խոնարհ ոճ մը կը գործածեն տեղեկագրին հեղինակները, մեծ յոյս դնելով բարեխնամ Սուլթանին, Բ. Դուռին միջամտութեան վրայ, միաժամանակ, մանրամասն ճշգրտութեամբ տալով ներքին գաւառներու ահաւոր վիճակին պատկերը, ուր կը զգացուի թէ պատրաստութիւն մը կայ ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ:

44 էջերէ բաղկացած այս հատորիկէն, պիտի ջանամ յատկանշական անցքերը հրամցնել, որպէս փաստաթուղթ եւ որպէս խորհրդածութեան նիւթ Ապրիլեան օրերու:

(Շար. 3)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԲԱԶՄԱՎԷՊ

Հայագիտական — բանասիրական գրական հանդէս

1—4—, 1998

Ս. Ղազար, Վենետիկ

«ՍՐԲԱՊՂԾՈՒԹԻՒՆ»

Գլխաւոր դատախազ Ա. Յովսէփեանի իր անձին երեսփոխանական անձեռնմխելիութիւնը վերցնելու առաջարկով Յունուար 25-ին Ազգ. Ժողովին կատարած դիմումէն ետք պատասխան ելոյթ մը ունեցաւ Վ. Սիրադեղեան: Ան իր անձը ներկայացնելով որպէս ժողովուրդին «վարձահատոյց նուաստ» մը, իսկ իր դէմ կատարուածը՝ երկիրը կործանողներու պատուէրով առնուած քայլ, ամենախիստ ոճով դատապարտեց ներկայի իշխանութիւնը: Ելոյթին մէջ յատկապէս ուշագրաւ էր անուղղակի կերպով նոյն հասցէին ուղղուած այն ամբաստանութիւնը որ նիւթ ունէր նուիրագործուած երկու դէմք. Մոնթէ Մելքոնեանն ու Արթիւր Մկրտչեանը: Առաջինը, ինչպէս ծանօթ է, Արցախի քաջարի հրամանատարն էր որ ինկաւ 1993 Յունիսին, իսկ երկրորդը՝ Արցախի Գերագոյն Խորհուրդի առաջին նախագահը որ ընտրուեցաւ 1992 Յունուարին ու մահացաւ նոյն տարուան Ապրիլին, մինչեւ այսօր անստոյգ մնացած պայմաններու մէջ:

Իր ելոյթին մէջ, իր անձին դէմ ձեռնարկուած գործարքը անհիմն ու անիմաստ ներկայացնելու ջանքով Վ. Սիրադեղեան հարց կու տար. «Ովքե՞ր են խօսում օրէնքի անունից: Մոնթէի եւ Արթիւր Մկրտչեանի սպանութիւններից յետոյ, մեր նորակոչիկ երեխաների խոշտանգումներից եւ խաղաղ ժամանակ գնդակահարութիւններից յետոյ ինչպիսի անխոցելի լկտիութիւն պէտք է ունենալ Հայաստանում դատաւոր դեր ստանձնելու, օրէնքի անունից խօսելու համար»:

Բնական ըլլալով հանդերձ, ուրախալի է տեսնել որ արժէքներու ոտքի կոխան եղած ներկային մէջ կան բացառութիւններ որոնք կը մերժեն գիջիլ, լռել, ենթարկուիլ: Այդ հատուածէն երեք անուններով ու վերի խորագիրով հակադրեցութիւն մը լոյս տեսած է «Ազգ»ի Փետր. 2-ի թիւին մէջ, որպէս պատասխան Վ. Սիրադեղեանի ելոյթէն հոս կատարուած մէջբերումին Մ. Մելքոնեանի վերաբերող արտայայտութեան: Ինչ կը վերաբերի Ա. Մկրտչեանի պարագային, խմբագրութիւնը յետագրութեամբ մը կը տեղեկացնէ որ հեռատեսիլի վերջին օրերու ելոյթներով Գ. Բալայեան եւ Դ. Շահնազարեան հաւաստած են որ Վ. Սիրադեղեանի կողմէ կատարուած ակնարկութեան ուղղութեամբ որեւէ բացայայտում չէ կատարուած յետաքննութեան ընթացքին: Գիմ Բալայեան այդ շրջանին Գերագոյն Խորհուրդին իրաւական հարցերու կոմիտէի նախագահն էր ու անդամ Ա. Մկրտչեանի մահուան պարագաները հետաքննող յանձնախումբին. իսկ Դ. Շահնազարեան Ցատուկ գործերու արտակարգ դեսպան էր որ յետոյ ղեկավար նշանակուեցաւ Հայաստանի ազգ. ապահովութեան համակարգին:

Առոբեւ Արցախի պատերազմին երեք հրամանատարներուն վկայութեան գիրը.

*
**

Միայն վերջին օրերին մենք այստեղ՝ Արցախում, դարձանք այն բանի ականատեսները, թէ ինչպէս զանգուածային լրատուութեան միջոցներում աղտեղութիւն էին հեղում մեր ազգային սրբութիւնների վրայ: Երբեմն դժուարանում էինք հաւատալ սեփական աչքերին եւ ականջներին, երբ տեսնում եւ լսում էինք, թէ ինչպէս երէկուայ փայ-ոստիկանը յանուն սեփական մորթու փրկութեան պատրաստ է վաճառել իր խիղճը: Հեռուստաէկրանից հէնց այդպիսի տպաւորութիւն էր թողնում Հայաստանի նախկին ներ. գործնախարար Վանօ Սիրադեղեանը, որը մեզ՝ հայրենիքի պաշտպաններիս, անուանեց «պատերազմի յանցագործներ»:

Ուզում ենք հաւատալ, որ ՀՀ համապատասխան մարմինները եւ պետական գործիչները վճռականօրէն կը բռնեն սադրիչի ձեռքը, որը խայտառակում է մեր ժողովրդի արժանապատուութիւնը, սեպ խրում մեր պատմական հայրենիքի երկու մասերի միջեւ: Իսկ մենք գրիչ վերցրինք բացառապէս այն պատճառով, որ Վ. Սիրադեղեանը մեր ժողովրդին ուղղուած իր պարսաւագրերից մէկում ցինիկօրէն յայտարարեց, թէ Արցախում իբր կատարուել են քաղաքական սպանութիւններ, ընդմէն նշելով մեր փառաբանուած հրամանատար Աւոյի՝ Մոնթէ Մելքոնեանի անունը: Եւ եթէ մենք՝ ոչ միայն Աւոյի զինակիցներս, այլեւ նրա վերջին սխրանքի եւ մահուան ականատեսներս, լռենք մեր հրամանատարի հանդէպ գործուած այս սրբապղծութեան մասին, ապա մեղք կը գործենք նրա պայծառ յիշատակի հանդէպ:

Աւոյի կեանքի ու մահուան մասին ամենայն մանրամասնութեամբ գրուած են բազմաթիւ գրքեր ու գրքոյկներ: Մենք լոկ համառօտակի կը պատմենք որոշ փաստեր Աւոյի վերջին մարտից, որի մասնակիցներն ենք եղել ինքներս: Դա 1993 թ. Յունիսի 12-ին էր: Հրամանատարութիւնը Ասկերանի եւ Մարտունու պաշտպանական շրջանների առջեւ խնդիր էր դրել գրաւել Մարգիլու, Նովրուզլու, Եուսիֆջանլու, Քեամանոնլու, Պաղմանլար, Սայալու, Իսմայիլպէյլի, Շիխպապալու, Մուղանլու, Շէլի գիւղերը եւ դիրք զբաղեցնել Կարկառ գետի երկայնքով: Մեր՝ Մարտունու պաշտպանական շրջանի զօրամասերը Աւոյի հրամանատարութեամբ ճեղքելով հակառակորդի պաշտպանութիւնը, 5 քմ. խորացան թիկունքում, որից յետոյ մեր զօրքերը յարձակում ծաւալեցին երեք ուղղութիւններով: «08» հրամանատարական կէտից Աւոն Աչանի ճանապարհով շարժուեց «Ուազ» աւտոմեքենայով: Նրա հետ էին Սարօ Երեմեանը, Յովիկ Ծիւանեանը, Գէորգ Քամալեանը, Սարիբէկ Մարտիրոսեանը: Ղեկի մօտ էր հրամանատարի համհարզ եւ միջտական վարորդ Կոմիտաս Ավանէսեանը: Մարգիլի գիւղի մօտ ձախից մօտ 30 մեթր հեռաւորութեան վրայ յայտնուեց հետեւակի մարտամեքենայ: Աւոն հրամայեց կանգնեցնել մեքենան եւ առաջինը դուրս եկաւ, վստահ, որ արդէն ազատագրուած տարածքում թշնամու մարտական տեխնիկա չի կայ: Աւելին, նա համոզուած էր, որ դա Նելսոն Սողոմոնեանի մարտամեքենան է: Անսպասելիօրէն թուրքերը փոթորկալի կրակ բացեցին: Հրամանատարական «Ու...

ազգում գտնուողները հազիւ հազըրին դուրս յաջողել մեքենայից: Յարմար դիրքեր զբաղեցնելով, նրանք պատասխան կրակ բացեցին հակառակորդի մարտամեքենայի վրայ: Փոխհրաձգութեան ժամանակ Աւոն գլխից վիրաւորուելով զոհուեց. արկի բեկորը բեկուելով հարուածել էր նրա ծոծրակին: Ծանր վիրաւորուեց Սարիբէկը, որը մէկ օր անց մահացաւ հիւանդանոցում: Լրջօրէն վիրաւորուեցին նաեւ Կոմիտասը, Ցոլիկը եւ Սարոն: Ողբերգութեան վայր հասած մեր տղաները տարան սպանուած Աւոյին եւ բոլոր տուժածներին: Նրանք նաեւ գերի վերցրին երկու Թուրքերի:

Աւոյի գլխահերձման ժամանակ նրա ծոծրակից հանեցին բեկոր եւ սպիտակ քարի (խորանարդ աղիւսիկ) կտորներ: Գլխից բացի, բեկորից վիրաւորուել էր նաեւ ազդրոսկրը:

Դէպքից անմիջապէս յետոյ գրաւոր հաշուետուութիւններ կազմեցին մեր հրամանատարի ողջ մնացած բոլոր ուղեկիցները եւ դէպքի վայր եկած բոլոր անձինք, այդ թւում նաեւ մենք: Կան նաեւ գերի վերցուած Թուրքերի հարցաքննութեան արձանագրութիւնները: Նրանցից մէկը վիրաւորուել էր, միւսն անվնաս մնացել էր: Դատաբժշկական փորձաքննութեան մասնագէտներից բացի, մեր հրամանատարի մահացու վէրքը տեսել են նաեւ Զօրի Բալայեանը, Աւոյի կինը՝ Սեդա Մելքոնեանը եւ ուրիշներ: Թաղման օրը մեր ժողովուրդը որոշեց Մարտունի աւանը վերանուանել Մոնթէաբերդ: Աւոյի մահն էլ աւելի համախմբեց մեր շարքերը, եւ մենք նրա անունը տալով մարտի էինք գնում՝ շարունակելով ազատագրել մեր պատմական հողերը: Մոնթէաբերդում բացեցինք հերոսի յուշարձանը: Նրա անունով կոչեցինք դպրոցներ եւ կազմակերպութիւններ: Բայց մենք լաւ ենք գիտակցում, որ մեր Աւոյի լաւագոյն յուշարձանը կը լինի մեր ազատ հայրենիքի մաքուր ու խաղաղ երկինքը:

Մենք երդուեցինք աչքի լոյսի պէս պահպանել մեր ժողովրդի մեծ զաւակի պայծառ յիշատակը: Ոչ ոքի թոյլ չենք տայ ցինիկօրէն սրբապղծութիւն անել եւ վախկոտարար սեփական նենգ նպատակներով չարարկել Աւոյի սուրբ անունը, որը միշտ ատում էր հէնց ցինիկներին եւ վախկոտներին:

ՆԵԼՍՈՆ ՍՈՂՈՄՈՆԵԱՆ
3-րդ պաշտպանական շրջանի հրամանատար

ՄԱՎՐ ՕՀԱՆԵԱՆ
7-րդ պաշտպանական շրջանի հրամանատար

ԱԲՐԻԿ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ
4-րդ պաշտպանական շրջանի հրամանատար

ԴԱՐՈՒՆ ՆԿԱՐՆԵՐԷՆ

Լուսանկարներու «Գափա» գործակալութիւնը «Դարուն 100 նկարները» խորագրուած շարք մը ունի որ իւրայատուկ ոճով կ'ամփոփէ մարդկութեան վերջին դարուն պատմութիւնը:

Այդ նկարներէն մէկը կուգայ 1936-էն. ցոյց կուտայ Ստալինը եւ մոնղոլ աղջնակ մը որ փարած է անոր վիզին, շրջապատուած ծաղկեփունջերէ: Դժուար չէ նշմարել թէ այդ աղջնակը աշխարհի ամէնէն երջանիկը ըլլալու տպաւորութեամբ կը ժպտի:

Ան, Կէլիա, այդ օրը Յունուար 7-ին եօթը տարեկան էր. աղջիկն էր Մոնղոլիոյ կուսակցութեան Բ. քարտուղար Արտան Մարքիզովի եւ բժշկութեան ուսանողուհի Տոմինիքայի: Հօրը հետ Մոսկուա կը գտնուէր, անպաշտօն մասնակիցը ըլլալով Կրեմլին հրաւիրուած 67 հոգինոց պատուիրակութեան: Զարմանալի ոչինչ կայ որ աղջնակը շուտով սկսած է ձանձրանալ Կրեմլինի ծանր արարողակարգէն: Յետոյ, պահու մը երբ իրենց պատուիրակութենէն մէկը անվերջանալի ելոյթի մը սկսած է, «Ստալինը կ'ուզեմ տեսնել» կը գոչէ, ձօնելով ձեռքի ծաղկեփունջը: Ստալին կը դառնայ ժպտելով ու գրկելով փոքրիկը կը նստեցնէ սեղանին վրայ: Նոյն իրիկունը աղջնակին երջանկութիւնը գերագոյն աստիճանին կը հասնի երբ Ստալին երկու նուէր կուտայ իրեն. կարմիր տուփ մը որուն վրայ իր անունը կայ եւ կը պարունակէ ոսկեայ ժամացոյց մը, նաեւ երաժշտական կազմած մը:

Յաջորդ օրուընէ այդ երջանկագոյն պահուն լուսանկարիչ Կալաշնիկովի քաշած նկարը բոլոր թերթերուն առաջին էջին վրայ տեղ կը գրաւէ: Կարճ ժամանակ ետք կը վերածուի բացիկի, որմնագրի, տեղ կը գրաւէ դասագիրքերու մէջ: Քանդակագործ Լաւրով անկէ կը ներշնչուի պատրաստելու համար այն երեք միլիոն արձանները որոնք մանկարուժարաններու եւ մայրանոցներու մէջ զետեղուած էին: Լուսանկարը լաւագոյն ձեւով կը խորհրդանշէ մեծ առաջնորդին մանուկներու հանդէպ սէրը. մանաւանդ որ աղջնակը ռուս չէ, ինչ որ ցոյց կուտայ նաեւ միջակութային եւ ցեղային տարբեր ծագումով հանրապետութիւններու միասնութեան խորհուրդը:

Սակայն Մոնղոլիոյ կեանքը շուտով մղձաւանջի կը վերածուի: Տարի մը ետք Կէլիայի հայրը կը ձերբակալուի, ամբաստանուած՝ Ստալինի դէմ մահափորձի պատրաստութեամբ: Տոմինիքա կ'երթայ ԷՆ-ՔԱ-ՎԷ-ՏԷ-ի (ՔԱ-ԿԷ-ՊԷ-ի նախատիպարը) գրասենեակը ամուսինը փնտռելու: Իրեն կ'ըսեն թէ տասը տարուան աքսորի դատապարտուած է առանց թղթակցութեան իրաւունքի: Անկէ ի վեր Կէլիա սորված է որ ատիկա կը նշանակէ անմիջական գնդակահարութիւն:

Մայրը գաղտնի ոստիկանութեան դիմումները շարունակելով ինք ալ կը բանտարկուի ու Թիւրքիստան կ'աքսորուի: Հետը կը տանի աղջկան նշանաւոր լուսանկարն ու Ստալինի նուէրները: Կէլիա կ'ըսէ թէ իրենց մտքէն իսկ չէր անցներ որ մեծ առաջնորդը կրնար կապ ունենալ իրենց պատահած դժբախտութեան հետ: Բայց կարճ ժամանակ ետք, 1940-ին, մայրը աշխատած մանկարուժարանին մէջ կը գտնուի կոկորդը կտրուած: Պաշտօնապէս՝ անձնասպան եղած է: Միայն 1996-ին ՔԱ-ԿԷ-ՊԷ դիւանները պրպտելով է որ Կէլիա իրականութեան տեղեակ կ'ըլլայ: 800 էջնոց թղթածրարին մէջ կը գտնէ նամակ մը որ Մոսկուայէն ուղղուած է Թիւրքիստանի ԷՆ-ՔԱ-ՎԷ-ՏԷ-ի նախագահին. հոն ըսուած է թէ ինչ պէտք է ընել աքսորեալ Տոմինիքան որ աղջկան ու Ստալինի լուսանկարը ունի քովը որով կրնայ հպարտանալ: Նոյն նամակը կը կրէ կապոյտ մատիտով «ոչնչացնել» արձանագրութիւնը:

«Երբ կը խորհիմ որ 1953 Մարտին, անոր մահուան օրը, հեծկլտալով լացի, կը մրմնջէ Կէլիա. իր գիրկը երջանիկ մանկութեան խորհրդանիշն էի, մինչդեռ այդ իրէշը իմ մանկութիւնս կործանեց»:

ՔԱՂՀԱՆ

Ի ՆՊԱՍՏ ՍԵԻՐԻ ԵՐԿՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻՆ

Հայկական նուագարաններու մելամաղձոտ հնչիւններու հրաւէրով է (Ժ. Փ. Ներկարարեան համոյթ), որ Շաբաթ, Փետրուար 6-ին, Սոֆիթէլ պանդոկին սրահներուն մէջ կ'ընդունուէին «Մուրատեան - Ռափայէլեան Նախկին Աշակերտաց Միութեան» տարեկան պարահանդէսին երեք հարիւր մասնակցողները: Երկրորդ տարին ըլլալով, այս ձեռնարկին կը միանար նաեւ տեղւոյն երկօրեայ դպրոցին ծնողաց միութիւնը:

Երբ ներկաները բոլորուեցան գեղեցիկ զարդարուած սեղաններու շուրջ, յանուն Մխիթարեան Նախկին Աշակերտներուն խօսք առաւ Միութեան նախագահ՝ Ժերար Պալտասարեան. ան հաւաստեաց որ այսուհետեւ վերջացած է լքուած վարժարանի արդէն շատ տեսած պատկերը, ու յայտարարեց որ հին արմատները այլեւս պատրաստ են նոր ծիլեր արձակելու: Անցեալ տարի շնորհիւ պարահանդէսին հասոյթին կարելի եղած էր իրականացնել «Հ. Սերովբէ Վրդ. Ագըլեան» համակարգչային սրահին ստեղծումը: Այս տարուան համար ծրագրուած է հիմնել, երկօրեայ դպրոցին ծիրէն ներս, Պաքալօրէայի քննութիւններու հայերէնի պատրաստման դասարան մը: Ներկաներուն հաղորդեց նաեւ այն ուրախալի լուրը որ երկու ամիսէն պիտի սկսէին վարժարանին թատրոնին վերանորոգման աշխատանքները:

Այս տեղեկութիւնները խանդավառութիւն ստեղծեցին: Ապա, յանուն երկօրեայ դըպրոցին Ծնողաց Միութեան, արտայայտուեցաւ նախագահ՝ Լեւոն Փափազեան. ան ֆրանսերէն եւ հայերէն իր զոյգ ելոյթներուն մէջ պատկերը հիւսեց այդ կրթական օջախին, ուր շաբաթը երկու օր, շուրջ ութսուն երախաներ կը հաղորդուէին իրենց մայրենի լեզուին ու մշակոյթին, յոյս յայտնելով որ շուտով հարիւր աշակերտներու սահմանը կ'անցնի: Վերջաւորութեան, ներկաները հրաւիրուեցան դիտելու կարճ բայց խօսուն ժապաւէն մը, որ կը ներկայացնէր դպրոցին առօրեան, իր յուզիչ պատկերներով՝ նկարահանուած քանի մը ամիս առաջ: Երեկոյթը շարունակուեցաւ երգիչ Վիգէնի մասնակցութեամբ. ան, իր վերջին խտացեալ սալէն քանի մը երգեր մեկնաբանելէ վերջ, ներկաներուն կոչ ուղղեց դպրոցին օժանդակելու, որպէսզի այս տարուան երկու կարեւոր ծրագիրները իրականանան:

Ձեռնարկը երկարեցաւ ուշ գիշեր «Կայծակ» նուագախումբին մասնակցութեամբ:

Կը շնորհաւորենք երկու միութիւններու ժրաջան վարչութիւնները որ ոչ մէկ ճիգ խնայած էին այս ձեռնարկին յաջողութեան համար (ի դէպ, նշենք որ իւրաքանչիւր ներկայ այդ գիշեր տուն վերադարձաւ նուէրով մը. տօմարդոց՝ աշակերտներուն կողմէ, համակարգիչով պատրաստուած հայերէն գունաւոր եւ ճաշակաւոր օրացոյցեր...):

Յաջողութիւն բոլորին:

ՀՐԱՅՐ ՀՐԱԶԵԱՆ

ԱԲԻԳ ԱՒԱԳԵԱՆ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՏԵՆԴ

ԿԱՐՕՏ

Ինձ դուր եկաւ լաւ դիմագծերով այդ մարդու անկեղծութիւնն ու անմիջականութիւնը:

- Դուք ազգութեամբ պարսի՞կ էք, - անսպասելի հարցրեց:

- Ոչ, - ասացի, - հայ եմ, քրիստոնեայ:

Նա ծիծաղեց.

- Ուրեմն հիմա երկրորդ Հայն էք այս գեհէնում: Մի հայրենակից էլ ունէք այստեղ:

- Չի կարող պատահել, - զարմացայ, - Դեզֆուլում հա՞յ:

- Այո, Դեզֆուլում: Չգիտենք ի՞նչ է անունը, մենք նրան պարզապէս Փափ ենք կոչում: Փոքրիկ ճաշարան ունի՝ մի քանի սեղաններով, խմիչքների պահարանով, խոհանոցով, որտեղ խոհարարն ընտիր խորոված է պատրաստում, մի խօսքով՝ լաւագոյն ճաշարանն այս ճահճուտում: Այդ բոլորը լաւ է եւ հասկանալի: Տարօրինակն այն թէ որտեղ է. նրա ճաշարանի դուռն ամէն օր բաց է, բայց միշտ չէ, որ Փափը յաճախորդ է ընդունում: Երբ նա նստած է լինում դըռան մօտ, թերթը ձեռքին, այդ նշանակում է, թէ՝ «Մարդ չենք ընդունում». ինչո՞ւ, Փափ, հարցնում ենք. դժուարութեամբ իրար է կցում անգլերէն բառերը եւ չոր պատասխանում. «Տրամադրութիւն չկայ, ես հիմա մտածում եմ»: Մէկ անգամ մենք գնացինք նրա մօտ: Նստել էր ծղօտէ աթոռին ու թերթով հովհարում էր դէմքը: Ամբողջ օրը ձանձրոյթից մենք «դայս» էինք խաղացել, ես կարգին պլոքել էի մեր եօթնեակին ու, պարզ է, տարել էի այնտեղ հիւրասիրելու: Տեսնելով Փափին մուտքի մէջտեղում, հասկացայ, որ նորից տրամադրութիւն չունի յաճախորդ ընդունելու, որովհետեւ մտածում է: Եւ չընդունեց: «Փափ, - դիմեցի նրան, - եկէք այսօր բացառութիւն արէք, մենք ձեզ կը վճարենք կրկնակի, ուզո՞ւմ էք՝ եռակի»: Ես գըրպանիցս հանեցի ճմրթուած թղթադրամների մի ամբողջ կոյտ: Փափն օձից խայթուածի պէս ցատքեց տեղից ու ճչաց. «Թքա՛ծ, փողն ինձ համար նոյնն է, ինչ աղբը՛, չան լա՛փը»: Մեր խումբը տխուր հեռացաւ, բայց ես վերադարձայ նրա մօտ: «Ներեցէք, Փափ, - ասացի, - որ ձեզ զայրացրի»: Նա ձեռքն արհամարհաբար թափահարեց. այդ նշանակում էր, թէ՝ ոչինչ, գնացէ՛ք: Բայց ոտքս կախ գցեցի: Ես շատ եմ հետաքրքրուել այդ մարդու ներքնաշխարհով, շատ եմ ցանկացել, ինչպէս ասում են՝ պրպտել այդ գէր, տգեղ մարդու հոգին. «Փափ, - հարցրի, - ներեցէք, դուք չէն շնորհքով քաղաքներ թողել, եկել այս գրողի տարած հնոցում ճաշարան էք բաց արել ու յաճախորդ էլ չէք ընդունում, փող չէք սիրում, հապա ի՞նչ էք ուզում այս աշխարհից»: Փափն ինձ չկամութեամբ պատասխանեց. «Այն, ինչ ուզում եմ այս աշխարհից, դուք ինձ չէք կարող տալ»: Եւ ձեռքը նորից թափահարեց, այսինքն՝ գնացէ՛ք:

Մայոր Կրինը ծծեց շոթլանտական ուիսքին ու ժպտաց.

- Ինձ այդպիսի մարդիկ դուր են գալիս: Ես ստոյգ չգիտեմ, թէ նա ի՞նչ է ուզում այս աշխարհից, բայց չեմ կասկածում, որ այն, ինչ ուզում է, իր համար բարձր է ճաշարանից է՛լ, փողից է՛լ, աշխարհից է՛լ:

Արեւն սկսել էր իջնել, երբ ես հրաժեշտ տուեցի մայորին ու իջայ փողոց:

Ասացի, որ մեր մոլորակի վրայ թերեւս Դեզֆուլից աւելի վատ քաղաք չկայ: Արեւն այնտեղ ծծել, քամել էր ամէն մի կենդանութիւն ու թողել էր այնքան, որ միայն մահամերձների նման կարողանային շարժուել: Մի կենտրոնական փողոց ունէր քաղաքը, որը կոչւում էր «Շահփուր», մնացածը՝ կածանների նման օձագալար ճանապարհներ էին՝ զառիվեր ու զառիվայր: Հողէ տանիքներով ցեխանափոր տներ՝ ծխից սեւացած լուսամուտներով: Ծըլիկ վաճառողներ՝ գլխներին արմաւով բարձուած հսկայ թասախներ դրած: Խանձուած մարմիններով կիսամերկ կանայք, որոնք նորածիններին մէջքներին էին կապել ու կժերով գնում էին, սատանան գիտի, թէ որտեղի՞ց ջուր բերելու: Հասարակաց դռների մօտ նըստել էին խունացած տանտիրուհիները եւ աչքերը ճանապարհին՝ սպասում էին օտար քաղաքներից եկած յաճախորդների: Ամբողջ քաղաքում չայխանէներին հաշիւ չկար: Այնտեղ լուսաբացից մինչեւ ուշ գիշեր մարդիկ օփիում էին ծըխում եւ ծուխը փռում քաղաքի վրայ: Այդ թունաւոր ծխով էին վարակուած ոչ միայն երեխաները, այլ նաեւ թռչունները, յատկապէս աղաւնիները: Չայխանէներում սովորաբար կեանքն սկսում էր աշխուժանալ երեկոները, երբ խաշխաշի դաշտերից գիւղացիները վերադառնում էին: Նրանց հետ դաշտերից աղաւնիներն էլ էին վերադառնում: Մարդիկ նստոտում էին ծառերի ցանցառ ստուերներում եւ սկսում էին օփիում ծխել, իսկ պատերին չարւում էին աղաւնիներն ու հարբում, թմրում այդ ծխից: Նրանք բոլորը կարծես հազար տարեկան լինէին, կամ աւելի շուտ նման էին իրենց նախապապերի ուրուականներին:

Իմ հայրենակցի ճաշարանը գտնւում էր «Շահփուր» կոչուող միակ կենտրոնական փողոցի վրայ: Ցուցանակը փակցուած էր մուտքի վերեւը եւ գրուած էր միայն հայերէն.

«ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆՑԻ ՃԱՇԱՐԱՆ»

եւ ներքեւում աւելի խոշոր ցայտուն տառերով աւելացուած.

«Վ Ա Ն Ե Ց Ի»

Այդ ուրախ ու տարօրինակ ցուցանակի տակ, ծղօտէ աթոռին նստել էր մի տխուր մարդ, տխուր գիրութեամբ, տխուր աչքերով եւ տխուր ուսերով:

Ես մօտեցայ այդ մարդուն եւ ասեցի.

- Բարեւ հայրենակից:

Վանեցի Գրիգոր Մանուկեանցը չեշտակի նայեց ինձ ու ես նրա կկոցած աչքերի խորքում տեսայ մի լա՛ւ, փաղաքշական ժպիտ:

(Շար. 2)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն – Ռաֆայէլի Հանդատեան Տան Ս. Յովհաննէս մատրան մէջ, Կիրակի, Փետր. 21, ժամը 16–ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ՅԱԿՈԲ ԱՐՔ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ-Ի

մահուան քառասունքին առթիւ:

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Բանախօսութիւն – 1

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

«ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐ»

Հինգշաբթի, Փետրուար 25, ժամը 20·30–ին՝

Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոն

10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Métro: Cardinal Lemoine
RER: Luxembourg

(Շար. Ա. էջէն)

դրամատիրութեան նենգաւոր ընթացքը: Կը յիշէ պատմութեան ընթացքին այդ հողերուն տէր Ասորիներու, Հայերու եւ բազմաթիւ այլ փոքրամասնութիւններու կորուստի մատնուած ըլլալու իրողութիւնը զոր բաւարար կը նկատէ ցեղասպանութեամբ ամրապնդելու Թրքական ահաբեկչութիւնը եւ անոր դաշնակիցները: Կ'ըսէ թէ ներկայի կացութեամբ իրենք դէմ յանդիման կը գտնուին Թուրքիա - Իսրայէլ - ԱՄՆ դաշնակցութեան անդութ ահաբեկչութեան որուն գետին հարթած է ուժերու խոր անհաւասարակշռութիւն մը եւ որուն նպատակն է ցեղասպանութեամբ վերջ տալ ժողովուրդի մը գոյութեան, զայն զրկելով իր մշակոյթէն ու պատմութենէն:

Խօճալանի ատրպարութեամբ հրատարակուած երկրորդ էջը այն գիմումնագիրն է որով Փետրուար 14-ին ան քաղաքական ապաստանի խնդրանք ներկայացուցած է Հռոմի դատարանին: Հոն ըսելով որ կեանքին ուղղուած սպառնալիքը բարձրագոյն կէտին վրայ կը գտնուի, կը խնդրէ որ իտալական դատարանը անգամ մը եւս քննէ իր կացութիւնը, եւ այդ ընթացքին երաշխաւորէ ապահովութիւնը: Կ'ընդգծէ. «Կը հաւատամ որ աչոր իրաւունք ունիմ»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՒԶԲԵԿՍՏԱՆԻ նախագահին դէմ մահափորձ մը գործուած է Փետրուար 16-ին, բայց Կարիմով հրաշքով ազատած է: Տաշքենդի մէջ է որ երկու կառքեր պայթած են կառավարական շէնքին առջեւ, 9 մեռեալ եւ 128 վիրաւոր կար: Այդ պահուն Կարիմով պէտք է հոն երթար:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ հանքագործները նոր երթ մը ձեռնարկեցին դէպի Պուքրէշ, իրենց հետեւանք իրենց պետին 18 տարի բանտարկութեան դատապարտուելուն, 1990-ին եւ 1991-ին ձեռնարկած ցոյցերուն համար, որոնք ապստամբութիւն նկատուած են: Միրոն Գոզմա դատապարտուած է ի բացակայութեան (ան փեթրուանի է, հանքերու շրջանը) եւ յայտարարած է որ պիտի չենթարկուի վճիռին: Այս անգամ կ'ուզեն մինչեւ ծայրն երթալ ու կը բացագանչեն. – «Կը մեռնինք, կը պայքարինք եւ կը պաշտպանենք Գոզման»: Բայց եւ այնպէս, Փետր. 17-ին, Գոզմա ձերբակալուեցաւ:

ԵԸԼՄԱԶ ԿԻՒՆԷՅԻ «Եոլ» ֆիլմը որ 1982-ին Գաննի փառատօնին ոսկի դափնիին արժանացած էր, վերջապէս արտօնուեցաւ Թուրքիոյ մէջ, 17 տարիներու գրաքննութենէ ետք: Կիւնէյ բանտէն ղեկավարած էր իր ֆիլմը, գաղտնաբար Գանն եկած եւ 1984-ին ալ Փարիզ մեռած: «Ըմբոստութեան ճիչ մըն է, որ կը պարզէ ընկերաքաղաքական իրականութիւնը» ինչպէս կ'որակուի ֆիլմը, որ կը պատմէ 5 բանտարկեալներու, որոնք յատուկ արտօնութեամբ ազատ են, այցելութիւնները Թուրքիոյ չորս ծագերուն իրենց ծնողքին:

ԳԱՍԹՐՕ պաշտպանեց մահապատիժը որու շնորհիւ կեանքեր կը փրկուին: Գուպայի ղեկավարին համաձայն առանց մահապատիժի, շատ աւելի զոհեր կ'ունենայինք: Գլխաւորաբար թմրեցուցիչի շահատակութեամբ զբաղողները պէտք է գնդակահարուին: Աւելի լաւ է, կ'ըսէ Գասթրօ քանի մը հոգի գնդակահարել, քան 2000 մեռեալի չենք հասած թմրեցուցիչի պատճառաւ:

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

փարիզեան Շրջանի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիներուն մէջ մասնակցութեամբ բոլոր եկեղեցականներու

ՄԵԾ ՊԱՀՔ-ի ամբողջ տեւողութեան, Փարիզեան Շրջանի մեր եկեղեցիներուն մէջ, ՈՒՐԲԱԹ երեկոներ, ժամը 7-ին, ՀՍԿՈՒՄԻ՝ «ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ» եւ «ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ» ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ աւուր պատշաճի քարոզ կը տրուի:

Հսկում *պիտի կատարուի յաջորդաբար.*

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 19
Ե. օր Մեծի Պահոց
Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 26
ԺԲ. օր Մեծի Պահոց
Առնուվիլի Վարագայ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 5
ԺԹ. օր Մեծի Պահոց
Իսի – լէ - Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 12
ԻԶ. օր Մեծի Պահոց
Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ

***

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ-ի հետեւեալ ԿԻՐԱԿԻՆԵՐՈՒՆ, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ ժամը 10-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ԱՐԵՒԱԳԱԼի ժամերգութիւն կը կատարուի՝

ԿԻՐԱԿԻ, Փետրուար 21
Արտաքսման Կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, Փետրուար 28
Անառակի Կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 7
Տնտեսի Կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 14
Դատաւորի Կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 21
Գալստեան Կիրակիին

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section **Helen Puzant** — ALFORTVILLE

THEATRE ARMENIEN
par la Compagnie NAREG DOURIAN
«LA BELLE-MERE DE EREVAN · 2»
Vendredi 26 Février à 20 heures 45
Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville
— Participation aux frais —
Pour tous renseignements :
Tél. : 01 43 76 55 89 / 01 43 76 50 52

***

Section **MARSEILLE - VILLE**
Sossé Mayrig
SUPER SOIREE ARMENIENNE
«PAREGUENTAN»
Ambiance avec **VARTAN** et **ses musiciens**
Samedi 27 Février à partir de 21 h 30
Salle M.A.J.C.
12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille
Tél. : 04. 91. 50. 15. 09
P.A.F. : 100 F.
Renseignements & réservations:
04. 91. 77. 87. 31 / 04. 91. 50. 68. 71

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ
ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄԻ
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ՈՒՐԲԱԹ, փետրուար 19, ժամը 17.–ին,
Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի
Քարոզիչ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 24, ժամը 17–ին
Ս. Գէորգ Եկեղեցի (Սէն – Լու)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Le souvenir de M. Manouchian

PARIS

Pour ce 55ème anniversaire, Mouvement des Arméniens de France pour le Progrès (MAFP) invite tous les citoyens épris des idées de liberté, de fraternité et de paix à assister à la cérémonie de commémoration qui se tiendra, **le dimanche 21 février**, au cimetière Parisien d'Ivry-sur-Seine autour de la stèle-buste de **Missak MANOUCHIAN.** Le cortège sera formé à la sortie du métro Porte de Choisy. Le départ aura lieu à 10h45.

VAULX-EN-VELIN

Samedi 20 Février à 10h30,
Square Manouchian,
à l'angle des avenues Salengro
et Garibaldi, à Vaulx-en-Velin.

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

LA Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville reçoit

Dzovinar KEVONIAN

Universitaire en histoire contemporaine

le **VENDREDI 19 FEVRIER**
à 20 heures 45

qui présentera
sa **THESE DE DOCTORAT D'HISTOIRE**
soutenue à l'Université de Paris-I Panthéon-Sorbonne
sous le titre
«Réfugiés et diplomatie humanitaire: les acteurs européens et la scène proche-orientale pendant l'entre-deux-guerres»

Présentation — Débat

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. :01 43 76 55 89 - Fax:01 43 78 66 64

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Յովհաննէս Քէլէշի *մահուան առթիւ Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.–*

Պր. Խաչիկ Թոսուն 200 Ֆր., Պր. Յարութիւն Եաննիեան 500 Ֆր., Պր. Կարպիս Թէլլալեան 150 Ֆր., Պր. Տիգրան Վարդանեան 200 Ֆր., Պր. Յակոբ Արսլանեան, Պր. Սիմոն Փեհլիվան 300-ական ֆրանք, Պր. Ժերար Ալթընսոյ 200 Ֆր., Դանիէլեան ընտանիք 500 Ֆր., Պր. Միրիճան Տագէսեան 100 Ֆր., Պր. Պետրոս Մարաշլը, Պր. Ժիրայր Գարակէօզ 200-ական ֆրանք, Պր. Գրիգոր Մուրատ 300 ֆրանք, Պր. Յակոբ Թան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տանիգճըլու 200 ֆրանք, Պր. Երուանդ Թան 500 Ֆր., Պր. Պերճ Զաբիֆեան, Պր. Վարուժան Տիգմէ, Պր. Աւագ Զէթին 200-ական Ֆր., Պր. Գրիգոր Պարտատ 300 Ֆր., Պր. Օննիկ Տէմէօզլու, Պր. Մկրտիչ Թաշճըօղլու 200-ական Ֆր., Պր. Մելքոն Թաշճըօղլու 100 Ֆր., Պր. Միսաք Գարանֆիլեան 200 Ֆր., Պր. Յովհաննէս Երէցեան 2000 ֆրանք:

***

Նոյն առթիւ Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Պր. Յովհաննէս Երէցեանէ 1000 Ֆր., Պր. Մարգար Ասլանեանէ 650 Ֆր.:

La Commission Culturelle
de l'Eglise Arménienne de Chaville
vous invite

à une
SOIREE DIAPORAMA

voyage effectué en octobre 1998
sur les traces des vestiges arméniens
en Arménie occidentale

«D'Amassia à la Cilicie en passant par Ani»

présentation :
EDOUARD TOPALIAN

le samedi 20 février à 20 heures 45
salle Balabanian de l'église
6, rue Père Komitas — 92370 CHAVILLE

— *entrée libre* —

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

կը ներկայացնէ

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ
Մարդը եւ Գործը

կազմակերպութեամբ
ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ-ի
Փարիզի մասնաճիւղին

Ուրբաթ, Մարտ 12, ժամը 20·30

SALLE DU C.R.D.A.
9, rue Cadet — 75009 PARIS

ԽՆՋՈՅՔ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլը Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է Բարեկենդանի տօնին առթիւ խնջոյք մը:
Կիրակի, Փետրուար 21, ժամը 15-ին
C.A.Q. — Bd Denis Papin, Marseille 15e
Խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած ճաշերով հիւրասիրութեամբ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սեւրան - Լիվրիի Տիրուհի Միսաքեան մասնաճիւղը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Սապունճեան, Մուրատեան, Մերաճնեան, Զոպոյեան ընտանիքներուն իրենց հօր եւ մեծ - հօր մահուան առիթով:

***

Յովհաննէս Գէլէշի *մահուան առիթով Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը եւ Ս. Մեսրոպ կրթարանի վարչութիւնը իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ողբացեալին զաւակներուն, ընտանեկան պարագաներուն եւ Գէլէշ ընտանիքի բոլոր հարազատներուն:*

Centre Culturel
SAINT MESROB

EXPOSITION DES OEUVRES RECENTES
de
HAROUTIOUN YEKMALIAN

Aquarelle et Graphisme
PAYSAGES URBAINS
du 16 au 22 Février

Horaires de l'exposition :
En semaine : de 17h à 20h.
Samedi 20 et Dimanche 21 février : De 15h à 20h.

Au 10 bis, rue Thouin — Paris Ve
Métro : Cardinal Lemoine / Monge

— Entrée libre —

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19
VENDREDI
19 FEVRIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·579 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.579

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՐՃԷՆԱԳՐԷՍ

(փետրուար 17 / 18)

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԸ ՋՆՋԱԾ Վ. ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆԻ ԱՆՁԵՌՆՄԽԵԼԻՈՒԹԻՒՆԸ

Գլխաւոր դատախազ Ա. Յովսէփեան փետրուար 16-ին երեսփոխան Վ. Սիրադեղեանին դէմ դատական հետաքննութիւն բանալու համաձայնութեան երկրորդ դիմում մը ներկայացուցած էր Ազգային Ժողովին: Ան միայն ջնջած էր ձերբակալութեան ձեւակերպումը: «Հանրապետութիւն» խմբակցութիւնը առաջարկած էր դատախազին դիմումին քննարկումները տեսագրել ու հեռասփռել. Ժողովը ընդունած էր առաջարկը ու հարկաւոր թէքնիք պատրաստութեան համար յետաձգած հարցին քննարկումը: Նախագահի աշխատակազմի հսկողական խումբի ղեկավար Դ. Վարդանեանի կարծիքով՝ «Հանրապետութիւն» խմբակցութիւնը նման միջոցներով կը ջանար ճանճրացնել երեսփոխանները որպէսզի չհամբերեն քուէարկութեան մասնակցելու:

Յաջորդ օրը ուշ երեկոյեան, թեր ու դէմ բազմաթիւ ելոյթներէ ետք կրկին քուէարկութեան դրուած է Վ. Սիրադեղեանի երեսփոխանական անձեռնմխելիութիւնը ջնջելու հարցը եւ ընդունուած: Ներկայ 161 երեսփոխաններէն 102-ը թեր քուէարկած են, «Հանրապետութիւն» խմբակցութեան որուն անդամ է Վ. Սիրադեղեան, 58 անդամները չեն մասնակցած քուէարկութեան, 1 երեսփոխան ալ ձեռնպահ մնացած է: Թեր քուէներու տէր խմբակցութիւններէն են Երկրապահը, ԱԺՄ-ն, ԻՄ-ը:

Նոյն հարցով գլխաւոր դատախազին առաջին դիմումը Յունուար 26-ին մերժուած էր կատարուած փակ գաղտնի քուէարկութեամբ. Վ. Սիրադեղեանի երեսփոխանական անձեռնմխելիութիւնը ջնջելու, զինք ձերբակալելու եւ դատարան ներկայացնելու առաջարկը ստացած էր միայն 56 թեր, 65 դէմ քուէ: 24 երեսփոխան ալ ձեռնպահ մնացած էին:

***

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԱՆՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑ

Վ. Սիրադեղեանի երեսփոխանական անձեռնմխելիութիւնը ջնջելու Ազգային Ժողովի որոշումէն ետք «ԻԱ. դար» կուսակցութեան նախագահ Դաւիթ Շահնազարեան առաջարկած է Փետրուար 19-ին արտակարգ յաջորդ նիստ մը գումարել, նախագահ Ռ. Քոչարեանի պաշտօնանկութեան ծրագիր մը ուսումնասիրող յանձնախումբ ընտրելու համար: Նիստէն ետք մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին ալ ան քննադատած է իշխանութիւնը որ որեւէ ծրագիր չունի եւ կը շարժի միայն իր դիրքերը պահպանելու մտահոգութեամբ: Ան յայտնած է նաեւ թէ ընդդիմութեան շրջանակներուն մէջ հանրագրութեան ձեռնարկուած է եւ ստորագրութիւն կը հաւաքուի Ռ. Քոչարեանի պաշտօնանկութիւնը պահանջելու համար:

***

ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏԻՆ ՀԵՏԱԽՈՒԶՈՒՄԸ

Անդրադառնալով «Առաւօտ» թերթին մէկ լուրին թէ Էնթէրփոլը յանձնարարութիւն չունի Լ. Տէր-Պետրոսեանի պահպանութեան ծառայութեան պետ Ռ. Ղազարեանի հետախուզումը կատարելու, Ներքին Գործերու եւ Ապահովութեան նախարար Ս. Սարգսեան ըսած է. «ինչո՞ւ ՀԱՊ-ի տարածքին վրայ այդ հարցով դրաղի Էնթէրփոլը, երբ մենք Ռուսաստանի Ներքին Գործերու նախարարութեան հետ պայմանագիր ունինք»: Ան աւելցուցած է թէ այդ հարցով դիմած են Ռուսաստանի իշխանութիւններուն: Նախարարը հերքած է Ռ. Ղազարեանի Փետրուարի սկիզբին Հայաստան գտնուելու մասին լուրերը:

ՊԵՐԼԻՆ

ԻՍՐԱՅԵԼԱՑԻՔ ԿՐԱԿ ԲԱՑԻՆ ՍՊԱՆՆԵԼՈՎ ԵՐԵՔ ՔԻՒՐՏԵՐ

16 ՈՒՐԻՇՆԵՐ ԱԼ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԵՑԱՆ

«ԿԸ ՍԻՐԵՄ ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԵՒ ԹՈՒՐՔ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ» ԿԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԷ ԷՕՃԱԼԱՆ

Չորեքշաբթի, Փետրուար 17-ին, քրտական ցոյցերը ողբերգական բնոյթ առին Պերլինի, երբ ժամը 14-ի մօտ 50-60 Քիւրտեր երկաթեայ ձողերով կը փորձէին գրաւել Իսրայէլի հիւպատոսարանը: Իսրայէլցիք անմիջապէս կրակ բացին, երեք Քիւրտեր մեռան, 16 ուրիշներ վիրաւորուեցան որոնց մէջ ոմանք շատ ծանր վիճակի մէջ են: Նեթանիահու ցաւ յայտնեց մեռեալներուն համար, կրկնելով որ Իսրայէլ ոչ մէկ դեր խաղացած է Էօճալանի «առեւանգում»ին մէջ: Քիւրտերուն համար Յունաստանէն եւ Քենիայէն զատ, Միացեալ-Նահանգներն ու Իսրայէլ վճռական դեր խաղացած են, վասնզի եթէ նոյնիսկ յստակ մանրամասնութիւններ կը պակսին գործողութեան մասին, անոր բնոյթը կը յիշեցնէ Իսրայէլի գործելակերպը: Իսրայէլ որոշեց առժամապէս փակել Եւրոպայի իր բոլոր դեսպանատուներն ու հիւ-

(Շար.ը Դ. էջ)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՂԱՐԱԲԱՂ ԱՅՑԵԼԱԾ

ԼՂՀ տեղեկատուութեան Փարիզի գրասենեակը կը տեղեկացնէ որ Փետր. 12-ին Արցախ գացած է նախագահ Ռ. Քոչարեան ուր Նախագահին, Վարչապետին, Պաշտպանութեան նախարարին հետ այցելած է Ստեփանակերտի շարք մը նոր ձեռնարկութիւնները, յաջորդ օրն ալ անցած է Մարտակերտ, հոն հանդիպում մը տեղի ունեցած է շրջանի վարչական դէմքերուն եւ Ռ. Քոչարեանի միջեւ: Ըսուած է որ ներգաղթի զգալի աճ կայ հոն, բայց բնակարաններու խնդիրը ամէնէն սուրն է, քանի որ 500 ընտանիք տակաւին առժամեայ կացարաններու մէջ կ'ապրի: Այս տարի արժանթինահայութեան միջոցներով 140 տուն կը կառուցուի Հաթերք գիւղին մէջ: Որոշ գիւղերու մէջ ալ կայ ոռոգման ջուրի անբաւարարութիւն:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ ՊԱՏԻՒ ՈՒՆԷԻՆ

Նախ հեռաձայնի գիծերով ցամաքամասէ ցամաքամաս, բերնէ բերան շրջագայութեան մտաւ խայտառակութիւնը որուն իսկական հերոսներն էին հայաստանեան ներկայի յաճախադէպ նոր սրբութիւնները. աչքբացութիւնը, փառասիրութիւնը, դուրսին՝ յատկապէս Լոս-Անճըլըսեան դրախտին, անծայր հիացումը:

Հեռաձայնի գիծերէն ետք մամուլի էջերը արձագանգեցին նոյն խայտառակութեան. ան կ'ամփոփուէր Երեւանէն Լոս-Անճըլըս «Անոյշ» ներկայացնելու «հրաւիրուած» թիւով պատկառելի (180 հոգինոց) խումբին որ տեղւոյն վրայ հարկադրուած էր յեղաստեղծական այլ բեմադրութիւն կատարելու: Բեմադրութիւն որ կապ չունէր «Անոյշ»ի տիպարներուն, պատումին հետ, այլ աւելի կը յիշեցնէր Պարոնեանի Մուրացկանները...:

Կարելի՞ է աւելի յարմար նմանութիւն գտնել կացութեան մը ուր հրաւիրեալ 180 արուեստագէտները հեռատեսիլի պաստառէն ու բեմերէ հանգանակութեան, օժանդակութեան կոչեր կ'ուղղեն որպէսզի կարենան վճարել պանդոկի, սնունդի ու մանաւանդ Երեւան վերադարձի իրենց ծախսերը: Այդ պարտաւորութեան մատնուած են որովհետեւ կազմակերպի՞չը իր խոստումները չէ յարգած, հանգանակած կարեւոր գումարներով անյայտացած ըլլալով:

Ամօթալի — ո՛չ մեզի համար — կացութեան ամէնէն յաջող խտացումը ըրած է Ռոպէր Յակոբեան («Օրագիր» Փետր. 4) գրելով. «Զվճարուած հիւրանոցներ, ֆինանսապէս ոչինչ չստացած արտիստներ, մի անգամ եւս բարոյալքուած կոլեկտիւ. ահա սա է Լոս-Անճըլըսի մի տաքսու վարորդի եւ թատրոնի միանձնեայ տնօրէն Տիգրան Լեւոնեանի անհասկանալի գործարքի արդիւնքը»: Նոյն գրութեան հեղինակը նկարագրելով արուեստագէտներուն վիճակը, կ'ըսէ թէ անոնք «համերգի ընդմիջմանը, հանդիսատեսին դիմած, տնօրէնի կողմից խնդրանքի համաձայն, սրահում մուրացկանների նման ձեռքները մեկնած հանգանակութիւն են կատարել...»:

Ճակատագրին հեգնանքը պէտք է նկատել այն զուգադիպութիւնը որ խայտառակութիւնը տեղի ունեցած է այն նոյն գաղութին մէջ ուր մէկ միլիոն տոլար հանգանակուած է «Արշակ Բ.»ի բեմադրութեան համար: Բեմադրութիւն որ ո՛չ որպէս արուեստի հարազատ արժէք, ո՛չ մշակութային արտայայտութիւն համեմատելի է նոյնիսկ «Անոյշ»ին հետ:

Այս առթիւ զարմանալի չէ որ ազգային վիրաւորուած արժանապատուութեան, վարկաբեկուած մշակոյթի, ընդվզումի արտայայտութիւններ տեղ գտնեն հոս ու հոն. գտնուին նման խայտառակութեան գետին տրամադրելու չափ անհեռատես պատասխանատուներէ հաշիւ պահանջողներ. հարցականներով այդ պատասխանատուներուն անկեղծութիւնը խնդրականացնողներ: Սակայն այլեւս շատ յստակ է որ բարեմիտ, այլ անպրատես այդ խումբը ժամանակավրէպ սովորամոլութեան մը թուրքութիւնը կ'ընէ:

Իրականութեան մէջ ոչ իսկ զարմանալու բան կայ պատահածին մէջ. առաջին անգամը չէ, ոչ ալ վստահաբար վերջինը, որ մշակոյթի կալուածին պատասխանատուները — նախարար, տնօրէն, տեսուչ, քարտուղար, եւայլն — հանրապետական հաստատութիւն մը, դիրք մը, հիմնարկ մը միջոց ծառայեցնեն անձնական կամ խմբական հեռանկարներու: Այլապէս, կարելի՞ է երեւակայել որ գոնէ երթդարձի տոմսերու ապահովութիւն չպահանջուի կազմակերպիչէն:

Սխալ է նաեւ հակառակ երաշխիքներու համատարած բացակայութեան, ԱՄՆ ճամբորդութեան մը խայծով բաւականացած 180 հոգին զոհեր նկատել: Կային հաւանօրէն այդ որակումին անկեղծօրէն արժանիներ, բայց ո՞ր աշխարհին մէջ մարդ Երեւանէն Լոս-Անճըլըս կը մեկնի առանց վերադարձը ապահովելու, եթէ անշուշտ ունենայ վերադարձի մտադրութիւն: Մանաւանդ որ պատահարը նախընթաց ալ ունի: Մշակոյթի նախորդ նախարարին օրով ալ ստուար խումբ մը ազգային արուեստով հպարտութիւն արթելու վսեմական նպատակով նոյն քաղաքը մեկնած էր. եւ չվերադարձողներու կարեւոր նկատուած թիւ մը պատճառած աղմուկը օրերով, շաբաթներով ընդվզումի էջերով լեցուց հայ մամուլը:

Տարբերութիւնը այն է որ այս անգամ Օփերային նման լուրջ վարկանիշի տէր ու «պետական» հաստատութիւն մը միջոց ծառայած է հերթականին: Այս մէկը ժխտական իմաստով: Կայ դրականն ալ. ան հայաստանեան այլեւս ստուարացած համայնքի մը գոյութիւնն է Լոս-Անճըլըսի մէջ. համայնք որ անշուշտ փութացած է ամէնէն առաջ հասնիլ խաբուած ու լքուած արուեստագէտներու օգնութեան:

Մանաւանդ որ այդ համայնքը ատակ է մէկէ աւելի ձեւերով օժանդակելու վերադարձի տոմսէ զրկուածներուն. տոմսի դրամ տրամադրողներու քով հոն կան նաեւ «վերադարձի անկարողութեան» յանկերգը ապրուստի միջոցի վերածած «մտաւորական» մասնագէտներ: ԱՄՆ մնալու համար ամուսին մը, կամ կին մը ճարելու գործին մէջ ձախողածներ են անոնք. կամ Երեւան ձգուած ընտանիքի մը, երբեմն՝ ընտանիքներու, չարաբաստիկ խոչընդոտը ունեցողներ: Այդ «մասնագէտ»ները 5 — 6 տարիէ ի վեր Երեւան վերադարձի տոմս գնելու համար օժանդակութիւն կը խնդրեն աջէն ու ձախէն եւ յայտնապէս տակաւին հարկաւոր գումարը չեն կրցած քով քովի բերել, քանի որ կը շարունակեն մնալ հոն. թէեւ ո՛չ անօթութենէ մեռած են, ո՛չ ալ կամուրջի մը տակ կ'ապրին:

Առանց վերադարձի տոմսի, կայքի, սնունդի ապահովութեան Երեւանէն Լոս-Անճըլըս թռչողներէն գոնէ խմբակի մը անպայմա՛ն աւելի օգտակար է այս հատուածին փորձառութիւնը, քան ցոյց տրուած ասպնջականութիւնն ու տրամադրուած գումարները...:

Թ. ԱՐՓԻ

ՄԱՄՈՒԼ

«LE CANARD ENCHAÎNÉ»

(17 Février)

Jospin enterre les Arméniens

«Ժոսփէն Հայերը կը թաղէ» խորագրին տակ, երգիծական շաբաթաթերթը կ'անդրադառնայ Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման հարցին Ծերակոյտի կողմէ ու կը գրէ.—

«Կը թուի որ Թրքական բողոքները դեր ունեցան: Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումը — ընկերվարական օրինագիծ մը միաձայնութեամբ քուէարկուած երեսփոխաններուն կողմէ 1998 Մայիսին — շուտով իւրացուելու հեռանկար չկայ Ծերակոյտի կողմէ եւ ուրեմն դառնալու Ֆրանսայի պաշտօնական դիրքը:

«Կզաւիէ տը Վիլփէն, Բարձր Ժողովին (իմա՝ Ծերակոյտ) արտաքին յանձնախումբի նախագահ, Փետրուար 2-ին դիմած էր Նախագահներու համագումարին, որ տեղեկարեր մը նշանակուի այդ հարցին վերաբերեալ: Ո՛չ, պատասխանած էր Գլօտ Էսթիէ, ընկերվարական խումբին նախագահը: Եւ որպէսզի վստահ ըլլայ որ լաւ հասկցուած է, Ժոսփէն մէջ դրած էր Խորհրդարանին հետ յարաբերութեանց նախարարը՝ Դանիէլ Վայյան: Ան բացատրած է Քրիսթիան Փոնսլէի, Ծերակոյտի նախագահ, որ կառավարութիւնը չի փափաքիր այս միջոցին, որ այդ հարցը արձանագրուի Ծերակոյտի օրակարգին վրայ: «Կ'արձանագրուի թերեւս այն օրը, երբ Հայերը նոյնքան լաւ յաճախորդներ դառնան ֆրանսական թնդանօթի վաճառականներուն, որքան են՝ Թուրքերը»:

ԻՆՉՈ՞Ւ ՀԱՅԵՐԸ ՉԵՆ ԲԱԶՄԱՑԱԾ...

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԶՏԻԿԵԱՆ

Նոյն օրերուն, գահակալն էր Սուլթան Ապտուլ Ազիզ, նկատուած արեւմտասէր եւ բարեացակամ քրիստոնեաներուն հանդէպ. մի քանի տարի վերջ (1876) արդէն գահընկէց պիտի ըլլար այդ «յանցանքին» համար:

Խրիմեան Հայրիկ, որպէս Պատրիարք Հայոց Կոստանդնուպոլսոյ, չեմ կարծեր որ մեծ յոյսեր ունենար յանուն Ազգային Ժողովի ղրկուած իր Առաջին Տեղեկագրի արդիւնքին համար, քանի չատ լաւ գիտէր թէ Բ. Դուռը կառավարողները, Սուլթանէն աւելի, իշխաններու դասն էր, որուն կ'ենթարկուէին մեծ վէզիրը, նախարարներ եւ բանակը, թարգման հանդիսանալով խուլամ տարրին զգացումներուն:

Այնուհանդերձ, որպէս քաջ հովիւ, ամէն փորձ օգտակար կը նկատէ, իր հալածուած ժողովուրդին ցաւերը ամոքելու համար: Ան այս բառերով կը սկսի իր ստորագրած տեղեկագիրը.

— «Այլ եւ այլ ժամանակներ, մանաւանդ որպէս վերջին 7 – 8 տարուան միջոցին, Անատոլուի ներսերը պատահած ցաւալի դէպքերը, որոնց համար Ազգային Պատրիարքարանը գրեթէ միշտ Բ. Դրան գանգատած եւ անոր ուշադրութիւնը եւ դարմանատարութիւնը խնդրած է, այնքան փաստացան, եւ այս մասին Առաջնորդաց գանգատները այնչափ ընդհանրացան, որ Ազգային Ընդհանուր Ժողովն 1870 Նոյեմբեր 27-ի նիստին մէջ յատուկ յանձնաժողով մը կազմեց, այդ ցաւալի դէպքերը քննելու եւ մանրամասն տեղեկագրելու համար...»:

— «Այլ եւ այլ գեղծմանց եւ անկարգութեանց վրայ ժողովրդեան ստէպ ստէպ գանգատներէն կը ստուգուի եւ կը հաստատուի թէ տեղ-տեղ, մանաւանդ Մայրաքաղաքէս հեռու եւ յարաբերութեան մասին դժուարութիւն ունեցող գաւառաց կայսերական պաշտօնեայ վեհ. Սուլթանին կամաց եւ հրամանաց եւ երկրին օրինաց հակառակ ընթացքի մէջ են, որոնց թոյլտուութեամբը կամ անհոգութեամբը չատ անգամ կրօնական խտրութեանց եւ մոլեռանդութեանց աղէտալի անցքեր կը պատահին. արքունի շինուածոց համար մարդիկ ԱՆԿԱՐԻԱՅԻ կը բռնուին. դրամական պահանջներ կ'ըլլան. ճանապարհաց շինութեան պատրուակաւ ժողովուրդը կը կեղեքուի. հպատակ ազգաց մանաւանդ մեր ազգէն անջատեալ Հայոց եւ մեր մէջ բաժանման եւ երկպառակութեան տարերքները կ'աճին. կանայք եւ անչափահաս մանկունք ԲՌՆԻ ՄԱՀՄԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՐՁՆԵԼՈՒ ջանքեր կ'ըլլան: Դարձեալ նոյն պաշտօնէից անհոգութեամբ արքունի տուրքերու բաշխման եւ հաւաքման մէջ գեղծմունք կը գործուին. ԱՍԿԵՐ ՊԷՏԷԼԻԷ տուրքը (զինուորութեան տուրք) մեռնողի եւ գաղթողի կամ բոլորովին անյայտ եղողի բաժինն ալ մնացեալներէն կը պահանջուի, որով վճարումն անկարելի եղած ՊԱԳԱՅԷներ մնալով կը ծանրանան այլ եւ այլ գաւառաց մէջ... վերջապէս տուրքերու հաւաքման պատրուակաւ աղքատին անհրաժեշտ կահ կարասիքն ու գործիքը բռնի ծախելու եւ զանոնք բանտարկելու խստութիւններ ի գործ կը դրուին»...:

Ապա կը յիշէ թէ ինչպէս գաւառապետներն ու գիւղատէրերը հայ գիւղացիէն բռնութեամբ կը պահանջեն հողին արտադրած բերքէն տասնապատիկ տուրքեր՝ սպառնալով արգիլել բերքահաւաքը մինչեւ վճարում... Նոյնիսկ տուներու բակերու մէջ ցանուած կանանչեղէններու համար ալ ծանր տուրքեր պահանջելով...

— «Այս պարագային մէջ գեղապետաց օգնութեամբն աղքատն ամէն տեսակ տառապանաց կ'ենթարկուի, դատի կը քաշկռտուի, կը տուգուի, կը բանտարկուի... եւ խեղճ հողագործը ճարահատ իր ունեցածը վրայ կուտայ եւ տակաւին չի կրնար «միւլթէզիմ»ին ձեռքէն ազատիլ:

Իրենց անսպառ եւ հանճարեղ երեւակայութիւնը ի գործ դնելով... «վերջերս սկսան — կ'ըսէ — հողագործաց եղանց լծերն ալ գրել եւ ի գլուխ մէկ լծոյ, երկու կոտ, այն է չորս լիտր ցորեն առնուեր է... կարի խստութեամբ... քանզի անոնք որ ցորեն չունէին, բռնադատուեր են դրամով գնել եւ վճարել»...:

— «ՇԱՀՆԱԼԸՔ կամ ԼՕԼՋԷՔ ՀԱԳԳԸ բռնած արգիլեալ տուրք մ'ալ կայ, որ բերքին 1/16 է, երբեմն ալ աւելի, զոր հողագործը եթէ չտայ «Շահնան չատ վնասներ կը հասցնէ անոր: Այս գանգատներն աւելի ծանր են այն գաւառաց մէջ, յորս Պէյ կամ Աղա կամ Քիւրտ բռնաւորներ կան, եւ անոնք ալ կամ իշխանութեան մէջ են, եւ կամ իշխանութեան առջեւ ազդեցութիւն ունին...»:

Ստոյգ է որ հայկական նահանգներու մէջ տիրող տարրը Քիւրտն էր, չատ տեղեր Թուրքերը փոքրամասնութիւն կը կազմէին: Յիշատակած բոլոր հեղինակներս ալ, ինչպէս նաեւ գաւառական հարստահարութեանց մասին գրուած բոլոր Տեղեկագիրները, ՀԻՄՆԱԿԱՆՕՐԷՆ կը գանգատին Աւազակաբարոյ Քիւրտ ցեղերէ եւ ցեղապետերէ, որոնք համարձակօրէն կը կողոպտէին խեղճ հայ գիւղացին, քանի կեդրոնական կառավարութիւնը, չատ քիչ, կամ բնաւ ազդեցութիւն չունէր անոնց վրայ: Բ. Դուռը Արեւելքի ալ գանգատները լռեցնելու համար, ստեղծած էր «քոնթրոլի մարմին մը» լրագրողներէ կազմուած, որոնք կը շրջէին գաւառները գանգատները հաւաքելու... դժուար չէր նման ՔՈՆԹՐՈԼՃԻՆԵՐԸ կաշառել, քանի նոյն կրօնքին կը պատկանէին եւ երեւոյթները փրկելու համար միայն հոն կը գտնուէին:

— «Այս դրութիւնը իր օգուտները պիտի մատակարարէ կառավարութեան եւ երկրին ժողովրդեան. միայն թէ այս քննութիւնը օգտակար ըլլալու համար հարկ է որ ժողովուրդն ԱՆՎԱԽ ըլլայ իր ցաւերն անկեղծութեամբ խօսելու. եւ այս անվախութիւնն ալ կառավարութեան ձեռք առած եւ առնելիք միջոցներէն կրնայ գոյանալ...»:

Խեղճ Խրիմեան Հայրիկ. ոչ միայն կը մատնանշէ ժողովուրդին վախը յետագայ վրէժխնդրութիւններու առջեւ, այլեւ նրբօրէն Սուլթանին կը թելադրէ որ կառավարութիւնը հաստատ միջոցներ ձեռք առնէ — «քանի որ, կը շարունակէ, կառավարութեան պաշտօնէից համար աղէկ կամ գէշ վկայութիւն տուողները իրենք եղած են միշտ...»: Այս պատճառով խոնարհաբար (բայց յուսահատած) կ'առաջարկէ, որ — «եթէ Պատրիարքարանս գանգատ կամ բողոք ունենայ առ Բ. Դուռն, թէ Կառավարութեանդ եւ թէ Պատրիարքարանիս կողմէն լիազօր քննիչներով քննութիւն ըլլայ, կամ ի հարկին քննութիւնն ի Պոլիս փոխադրուի, մեծ եւ իրական արդիւնք ձեռք բերել հնար պիտի ըլլայ, այսպիսի ազդու միջոցներով...»:

Ճարահատ հովիւի մը յուսահատ փորձերն են, որոնք ցոյց կուտան թէ ինչ ահաւոր համեմատութիւններու հասած էր ՀԱՅԵՐՈՒ ԴԷՄ ՀԱԼԱԾԱՆՔԸ գաւառներու մէջ: Պատրիարքարանի հիմնական մտահոգութիւնը կը դառնայ ԲՌՆԻ ԻՍԼԱՄԱՑՈՒՄԸ ժողովուրդի մեծ խաւի մը, որ ուժասպառ եւ արինաքամ, հակազդելու կարողութիւնն անգամ կորսնցուցած էր եւ օրէ օր կը բազմանային երիտասարդ կոյսերու եւ հարսերու առեւանգումները, որոնց առջեւ բոլորովին անզօր էր Ազգային իշխանութիւնը:

Ուստի տեղեկագիրը շարունակելով կը գրէ — «Ռամիկ եւ տգէտ մարդոց մէջ կրօնական խտրութեան առիթներով ծագած պժտութեանց մէկ գլխաւոր առարկային նուազման ոչ սակաւ պիտի նպաստէ, եթէ օրէնքը կրօնափոխութեան դիմողներու համար որոշ տրամադրութիւններ պարունակէ, մանաւանդ ԿՆԻԿ մարդոց համար, այն առեն այս մասին եղած բազմադիմի գանգատները վերջ կը գտնեն եւ կրօնափոխը իր ազատ համոզմանը տէր կ'ըլլայ... որ արդէն բարեխնամ կառավարութեանդ ընդունած ազատ սկզբունքներէն մէկն է: Այսպէս օրէնքի մը հարկաւորութիւնը կը նկատուի կրօնափոխ արանց իրենց կնոջ եւ զաւակացը ՆԱՖԱՔԱ մը վճարելու մասին...»:

Սակայն յիշեցնելով Սուլթանին բարեփոխութիւններու բարերար ազդեցութիւնը կայսրութեան վրայ, Տեղեկագրի հեղինակները (Ազգային Ժողովը) նրբօրէն կ'անդրադառնան որ անոնք մեռած տառ կը մնան եթէ չգործադրուին մանաւանդ եթէ կարգ մը ԱՆՄԱՐԴԿԱՅԻՆ օրէնքներ չփոխուին:

— «Ուրիշ դժբախտութիւն մ'ալ կայ որ ոչ նուազ ցաւալի հետեւանքներ ունեցած է եւ կ'ունենայ միշտ. այն ոչ մահմետականաց վկայութեան չընդունիլը: (Այսինքն քրիստոնեաները վկայելու իրաւունք չունէին): Աւելորդ է ըսել թէ այս պատճառաւ որչափ առեւանգութիւնք, յափշտակութիւնք, գողութիւնք նա մանաւանդ սպանութիւնք անպատիժ մնացած են կամ անյայտ... Դարձեալ ամենացաւալի հարկի մը մէջ կը գտնուինք գանգատելու Քիւրտերու եւ այն լեռնցի ցեղերու դէմ (դարձեալ Քիւրտեր) որոնք վրանաբնակ ըլլալով ամէն ազգաց... մեծապէս վնասակար են: Ասոնք զէնք կը կրեն, կառավարութեան ոչ տուրք կուտան ոչ ալ զինուոր եւ ապստամբ են մինչդեռ մենք յաւելեալ տուրք մ'ալ այդ ապստամբներուն տալու կը պարտաւորուինք: Այս հարստահարութեանց ներքեւ առաւել կը գտնուին ԷՐԶՐՈՒՄԻ եւ ՏԻՅԱՐՊԷՔԻՐԻ վիլայէթները եւ անոնց մէջ ՄՈՒՇ, ՎԱՆ, ՔՂԻ, ՂՈՒԶՈՒԼՋԱՆ, ԴԵՐՃԱՆ, ԲԱՂԷՇ, ՉԱՐՍԱՆՃԱԳ, ՍՂԵՐԴ եւ այլն...:

— «Կայսերական բարեխնամ կառավարութիւնդ արդէն հրատարակեալ ԽԱԹԹԸ ՀԻՒՄԱՅՈՒՆՆԵՐՈՎ ժողովրդեան կենաց, ընչից եւ պատուոյ ապահովութեան պիտոյքը ճանչցած է, որ բատ այնմ երկիրը բարգաւաճի եւ զարգանայ. սակայն ցաւօք սրտի կը տեսնուի որ գաւառաց, մանաւանդ վերոյիշեալ գաւառաց ժողովուրդը քիւրտ եւ այլ լեռնցի ցեղերու աւազակութեանց եւ յափշտակութեանց եւ սպանութեանց ենթակայ եղած է...»:

Սուլթան Ապտիւլ Մէճիտ 1839 Նոյեմբեր 3-ին հրատարակեց նոր օրէնսդրութիւն մը ԹԱՆԶԻՄԱԹը եւ 1856-ի Փետրուարին լոյս տեսաւ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆՑ ԳԻՐԸ (Խաթթը Հիւմայուն) որ ուրիշ բան չէր բայց եթէ սահմանադրական սկզբունքներու յայտարարութիւն մը, որ կ'ապահովէր պետութեան բոլոր հպատակներուն անխտիր, կեանքը, պատիւը եւ ինչքը, հպատակներու ազատութիւն, հաւասարութիւնը օրէնքի առջեւ, առանց կրօնքի խտրութեան...:

Ինչպէս կը տեսնուի, հակառակ այս օրէնքներուն, որոնք իրենց պտուղը տուին մայրաքաղաքին մէջ, եւ Հայերը չուտով պէյութեան եւ փաշայութեան աստիճանի ալ հասան, սակայն ներքին նահանգներուն մէջ, ուր գրեթէ պետութիւն գոյութիւն չունէր, Խրիմեան Հայրիկ յուսահատ ճիգ մը կ'արձակէ որ պետական օրէնքները օգնութեան հասնին խեղճ հայ գեղջուկին:

— «Ժողովուրդը — կը շարունակէ Տեղեկագիրը - այսպիսի կեղեքմանց ներքեւ անհնար է որ կարող ըլլայ, աշխատիլ այնպէս ինչպէս որ երկրին բարգաւաճումը կը պահանջէ...: Վասն որոյ երկրին յառաջդիմութեանը եւ հարստութեանն արգելք եղող այս Քիւրտերուն եւ այլ լեռնցի ցեղերուն եւ տէրէպէյիներուն մասին ըլլալիք քննութիւնները դիւրացնելու համար, Պատրիարքարանս կը փութայ ծանուցանել, թէ, արդէն մանրամասն ցուցակն ունի այդ ապստամբ անձանց գլխաւորներուն եւ այլ պաշտօնէից ոմանց, եւ քանի տարիէ հետէ անոնց երեսէն ժողովրդեան կրած տառապանաց եւ չարչարանաց սոսկալի նկարագրութիւններովն իր դիւանը լի է. որ առեն բարեխնամ կառավարութիւնդ բարեհաճի ուզել, պատրաստ է տալու թէ՛ անուններն եւ թէ՛ գործոց նկարագրութիւնները»...:

Կրնամ երեւակայել պահ մը թէ Սուլթան Ապտիւլ - Համիտի համար, որքա՜ն դիւրին եղած պիտի ըլլայ, դիւանային այս տեղեկագիրը ցոյց տալ քիւրտ աղաներուն եւ ցեղապետերուն, կազմակերպել՝ վերոյիշեալ նահանգներու, Մուշի, Սասունի, Էրզրումի, Վանի, Սղերդի, եւայլն 1895 - 1896 տարիներու առաջին սպանդը հայութեան, որ կէս միլիոնէ աւելի զոհեր խլեց, միայն այդ գաւառներուն մէջ...:

Կարդացա՞ծ էք Արփիարեանի ԿԱՐՄԻՐ ԺԱՄՈՒՑԸ... Հոն Տէր Յուսիկ յետ ճաշակելու գաւառներու բռնութիւնները, կ'առաջարկէ որ հայ գիւղացին ինքնապաշտպանութեան պատրաստուի, մինչ պահպանողական Հայրապետ էֆէնտին, կը քարոզէր «խոհեմ, զգուշաւոր վարմունք» մինչեւ որ ինք ալ, իր կարգին, կը բանտարկուի, իր մորթին վրայ զգալով հալածանքին դառնութիւնը, եւ համաձայն կը գտնուի գաւառացի ազգասէր Տէր Հօրը գաղափարին, անոր ափին մէջ դնելով քսակ մը ոսկի, ըսելով «Ժողովուրդին համար վառօդ, հրացան գնէ. խոհեմութիւնը զէնքին մէջն է»:

Կարելի՞ էր կանխել, առաջքն առնել 1895 - 1896-ի Համիտեան կոտորածներուն. դժուար է ըսել: Մայրաքաղաքի Ազգային Ժողովը, 1862 Հոկտեմբեր 27-ին վաւերացուց Ազգային Սահմանադրութիւնը. Պոլիս ապրող պատասխանատուներուն այն պատրանքը տուած էր, որ յանուն օրէնքի եւ «Թանզիմաթ»ներու, անիրաւութիւնները պիտի դադրէին Հայոց դէմ: Անոնք չատ գաղափար չունէին գաւառներու մէջ տիրող անիշխանութեան, մանաւանդ արեւելեան նահանգներու մէջ, ուր քիւրտ ցեղապետեր եւ փաշաներ, հինէն ի վեր, տէրութեան մէջ տէրութիւն կազմած, սանձարձակ կը կողոպտէին խեղճ հայ ժողովուրդը, անտէր, անտիրական, պարսկական, ռուսական եւ օսմանեան սալերուն մէջ ճզմուած, սահմանային չարունակական պատերազմներու զոհ: Եթէ ունեցած ըլլային Գայլ Վահանի կամ Դաւիթ Բէկի նման առաջնորդ մը, հաւանաբար կարենային զինուած Զէյթունի նման, կայսերական բանակներու ալ դիմադրել, դեռ երկար ատեն: Ապտիւլ Համիտի նախազգացումը այդ էր. հազիւ հօտը առած յեղափոխական խմորումներու, յաջողեցաւ արմատախիլ ընել, մեր նորածին չարժումներու անփորձութեան եւ խակութեան հետեւանքով ... որոնք ամենատարրական գաղտնապահութենէ զուրկ՝ մամուլի եւ հրապարակային յայտարարութիւններով, իրենց «յեղափոխական գործունէութիւններու» մասին, բացայայտ արտայայտութիւններ կ'ունենային:

Նայեցէք թէ ինչպէ՞ս կ'աւարտի յանուն Ազգային Ժողովի, գաւառական հարստահարութեանց մասին գրուած Առաջին Տեղեկագիրը.

— «Կամ մեր ազգայինները չարունակ հարստահարող Քրդաց ձեռքէն զէնքն առնուի, կամ իրենց կեանքը, պատիւը եւ ինչքը հարստահարողներու դէմ ինքզինքնին պաշտպանելու վիճակի մէջ դրուին: Յուսալի է թէ բարեխնամ կառավարութիւնդ այնպիսի վերջին տնօրէնութիւն մը ձեռք կ'առնու, կայսերական բանակին քաջութիւնը անմիջապէս Քրդաց դէմ բանեցնելով եւ հարստահարեալ գաւառաց մէջ զօրաւոր ոստիկանութիւն մը հաստատելով, ինչպէս որ Ռումէլիի մէջ սովորութիւն եղած է, մեր ազգայիններն ոստիկանութեան մեծ ու պզտիկ պաշտօններու մէջ ընդունելով...»:

Ինչպէս հարազատ որդի մը իր վիշտերը կը յայտնէ իր Հօրը եւ օգնութիւն ու դարման կը խնդրէ, նոյնպէս եւ մենք մեր ազգին ցաւերը մեր առատաձեռն Սուլթանին բարձր եւ հայրական կառավարութեանը ներկայացնելով, անմիջական եւ ազդու դարմաններ կը խնդրեմք: Բնական է որ մեծ ցաւերը մեծ դարմանումներու կը կարօտին»:

ԿՆԻՔ
ՊԱՏՐԻԱՐՔ Կ. ՊՈԼՍՈՅ
ՄԿՐՏԻՉ ԱՐՔ. ԽՐԻՄԵԱՆ

(Շար. 4)

ՆՈՐ ՑՈՒՑԱԿ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐՈՒ*

Ֆրանսայի Ազգային Գրադարանի մէջ պահուող հայերէն ձեռագիրներու ընդհանուր ցուցակը լոյս տեսաւ 1998-ի վերջին ամիսներուն, Փարիզ: Արդէն 1908-ին Ֆ. Մաքլէր հատորի մը մէջ հաւաքած էր վերոյիշեալ հաւաքածոյին պատկանող հայերէն (323) ու վրացերէն (26) ձեռագիրները ներկայացնող ամփոփ աշխատութիւն մը: Նոր ձեռագրացուցակը պատրաստուած է գլխաւորաբար՝ Ֆրանսայի Ազգային Մատենադարանի հայկական ձեռագիրներու բաժինի նախկին պատասխանատու Ռ. Յ. Գէորգեանի եւ Երեւանի Մատենադարանի աշխատակիցներէն Արմէն Տէր - Ստեփանեանի կողմէ: Աշխատանքին իրենց մասնակցութիւնը բերած են նաեւ՝ Ժընեւի համալսարանի դասախօսներէն՝ Պ. Ութիճեան եւ Երեւանի Ազգային գրադարանի նախկին տնօրէն Գ. Տէր - Վարդանեանը: Մօտ 500 մեծադիր երկսիւն էջերէ բաղկացած հատորը հրատարակուած է Ֆրանսայի Ազգային գրադարանի եւ Գալուստ Կիւլպէնկեան հաստատութեան աջակցութեամբ:

Ցուցակին մէջ կը նկարագրուին ներկայիս Ազգային գրադարանին մէջ պահուող 348 ձեռագիրներ: Պէտք է ըսել, որ Մաքլէրի ցուցակին բաղդատմամբ, այս աշ-

խառնութիւնը անհունապէս աւելի շատ տեղեկութիւններ կը հայթայթէ հաւաքածոյին մասին, կը ներառնէ Մատեէրի կողմէ նկարագրուած, ինչպէս յետագային հաւաքածոյ մտած ձեռագիրները։ Ի գործ դրուած ներկայացման մեթոտը կը հետեւի Հ. Յ. Տաշեանի կողմէ բանաձեւուած սկզբունքներուն, որուն առաջին օրինակն էր Վիէննայի Մխիթարեան Մատենադարանի հայերէն ձեռագիրներու առաջին հատորը (1895)։ Անշուշտ, հրատարակիչները նկատի առած են նաեւ անկէ ասդին լոյս տեսած միւս ձեռագրացուցակները՝ Երուսաղէմի, Անթիլիասի, Զմմառի, Երեւանի Մատենադարանի, մանաւանդ Վենետիկի, Հ. Մ. Ճեմճեմեանի ցուցակները։ Այլ խօսքով՝ աշխատանքը եղած է ժամանակակից գիտական նման ուսումնասիրութիւններու մէջ գործածուած արդի չափանիշներով։ Այս յօդուածը ձեռագրացուցակի քննական ուսումնասիրութիւնը չէ, այլ պարզ ներկայացում մը։ Մասնագէտներ գուցէ անդրադառնալու առիթ կ'ունենան։

Հատորի մուտքին, իր ընդարձակ յառաջաբանին մէջ Ռ. Գէորգեան պատմականը կ'ընէ այս հաւաքածոյին (ֆրանսերէն եւ հայերէն թարգմանութիւնը)։ Հաւաքածոյի մեկնակէտին կը գտնուին ֆրանսական քաղաքականութիւնը դէպի Օսմանեան կայսրութիւնը, մանաւանդ Ֆրանսուա Ա. թագաւորի որոշումը դեսպանութիւն մը հաստատելու Պոլիս։ Այդ տարիներէն կ'սկսի ֆրանսացի գիտնականներու եւ բարձրաստիճան պաշտօնատարներու դէպի արեւելեան ձեռագիրներու հետաքրքրութիւնը։ 1789-ին, Յեղափոխութեան նախօրեակին, արքայական գրադարանին մէջ կար 175 հայկական ձեռագիր։

Առաջին ձեռագիրները ձեռք բերուած են ԺԶ. դարու կէսերուն, ինչպէս ցոյց կուտան Հանրի Բ. թագաւորի կնիքը կրող կողքերը։ Սակայն ԺԷ. դարուն է, մանաւանդ Գոլպերի օրով, որ կ'սկսի հայկական ձեռագիր եւ տպագիր մատեաններու հաւաքումին հետեւողական քաղաքականութիւնը. Գոլպէրի հետաքրքրութիւնը դէպի արեւելեան մշակոյթը կը նշմարուի նաեւ այն գիւտութիւններուն մէջ որ կ'ընծայէ Ոսկան Երեւանցիին, որպէսզի հաստատէ հայկական տպարան մը Մարսէյլ։ Հաւաքումի այս գործը մեծ թափով կը շարունակուի ԺԸ. դարուն, Ֆուրմոնի օրով, որ կը յաջողի 134 միաւոր ձեռք ձգել։ Երբեմն որոշ ձեռագիրներու ձեռքբերումը կը կատարուի, ըստ երեւոյթին, ոչ շատ ուղղափառ ձեւերով (գողութիւն, թալան, եւ այլն)։ ԺԹ. դարուն, երբ կը հիմնուի Արեւելեան լեզուներու ամպիոնը, Ազգային գրադարանը կը հարստանայ կարեւոր թիւով մը նոր ձեռագիրներով, որոնցմէ պէտք է յիշատակել Տիւլօրէի կատարել տուած արտագրութիւնները հայ պատմիչներէն, որոնց ձեռագիրները ծախու չէին։ Հետաքրքրական է որ 1935-ին կը գնուի Անկիւրիոյ Կարմիր վանքին մէկ ձեռագիրը, ինչ որ մտածել կուտայ որ այդ 1915-ին թալանուած հաւաքածոն բոլորովին անհետացած չէ։

Այսօր Ֆրանսա տէրն է արեւմուտքի (բացի հայկական կեդրոններէն) հայկական ձեռագիրներու ամենահարուստ հաւաքածոյին։ Ձեռագիրները կը վերաբերին ամէնէն այլազան կալուածներու. Աստուածաշունչ, Սուրբ գրական մեկնութիւն, Մաշտոց, Ճաշոց, Գանձարան, Տաղարան, Աղօթագիրք, Պատմութիւն, Աշխարհագրութիւն, Քերականութիւն, եւ այլն։ Հաւաքածոյին ամենահին թուարկուած ձեռագիրը «Տօնական» մըն է գրուած՝ 1194-ին Տիւրիկ։ Կան նաեւ Զ. — Ի. դարէն պատառիկներ։

Աշխատութեան մէջ տրուած է իւրաքանչիւր ձեռագրի ֆրանսերէն եւ հայերէն անունը, որուն կը հետեւին գրչութեան թուականը, տեղը, գրիչին, ծաղկողին, կազմողին եւ ստացողին անունները։ Նշուած են նաեւ իւրաքանչիւր միաւորի հաւաքածոյին մաս կազմելու թուականը եւ հայթայթող անձին անունը։ Կան տեղեկութիւններ գործածուած թուղթի տեսակին մասին, ինչպէս նաեւ պարունակած թերթերու չափերուն եւ թիւին։ Նշուած է գրատեսակը, զարդերը (լուսանցքի, ճակատի խորագիրներու եւայլն), համառօտ նկարագրուած են մանրանկարները։ Վերջապէս տեղեկութիւններ կան նաեւ ծածկերու մասին։ Իւրաքանչիւր ձեռագրի մասնակի կամ ամբողջական յիշատակարանները արտագրուած են ժամանակագրական կարգով։ Վերջապէս ամէն մէկ միաւորի ներկայացումէն ետք նշուած է ձեռագրին վերաբերող մատենագիտութիւնը։

Հատորին վերջաւորութեան տեղ տրուած են զանազան ցանկերու ինչպէս՝ ձեռագիրներու ժամանակագրական ցանկ, տեղանուններու ցանկ, նիւթերու ցանկ, անձնական անուններու ցանկ։

Ինչպէս արդէն ըսինք, աշխատութեան լեզուն ֆրանսերէն է. բոլոր նկարագրութիւնները եղած են ֆրանսերէն լեզուով, միայն մէջբերուած հատուածները կուգան հայերէն բնագրէն։ Ուստի՝ այս ցուցակը գործածելու համար՝ պատմաբան, արուեստի գիտաշխատող, ծիսագէտ պարտին գիտնալ ֆրանսերէն... Մեզի ծանօթ բոլոր ձեռագրացուցակները եղած են զարդ հայերէն լեզուով։

Կ'արժէ նշել, որ կողքի շապիկին գունաւոր վերարտադրութիւնը, Կիլիկեան շրջանէն, Երեւանի Մատենադարանի հաւաքածոյէն մանրանկար մըն է եւ ոչ... Ֆրանսայի Ազգային Մատենադարանի հաւաքածոյէն. արդեօք այդ հաւաքածոյին մէջ չկա՞ր ներկայացուցչական արժէք ունեցող որեւէ ուրիշ մանրանկար...։

Երկու խօսք պէտք է ըսել Ռ. Գէորգեանի ներածութեան հայերէն թարգմանութեան ու տպագրութեան մասին։ Արեւելահայերէն դասական ուղղագրութեամբ եղած այս թարգմանութիւնը դժբախտաբար բաւական անխնամ աշխատանք մըն է։ Եթէ գանց առնենք ուղղագրական անթիւ վրէպները, անըմբռնելի կը մնայ գործածուած հայերէնի որակը, որ երբեմն ոչ թէ թարգմանութիւն է, այլ ֆրանսերէնի սոսկական պատճենահանում...։ Հայագիտութեան, արեւելագիտութեան համար այնքան կարեւոր այս աշխատութեան մէջ նման անփութութիւն զարմանալի կը թուի։

ԸՆԹԵՐՑՈՂ

---

* **Manuscrits arméniens de la Bibliothèque nationale de France, Catalogue,** par R.H. Kévorkian, A. Ter-Stepanian, Paris, avec le concours de B. Outtier et de G. Ter Vardanian, Bibliothèque Nationale de France / Fondation Calouste Gulbenkian, Paris, 1998, 480 F.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ յարակից Մատենադարանի սրահը, Փետր. 7-ին, սիրոյ սեղանի մը շուրջ տօնուած է «Լուսաւորիչ» դպրաց դասու երգչախումբի հիմնադրութեան 70-րդ տարեդարձը։ Առաւօտուն պատարագ եւ հոգեհանգիստ տեղի ունեցած են նախագահութեամբ Շահան Արք.ի, որ նաեւ քարոզած է։ Աշխարհիկ հանդիսութեան խօսնակն ու հանդիսավար եղած է Վաղարշակ Սրկ. Ձիլձեան։ Յանուն երգչախումբին ուղերձ մը կարդացած է Յակոբ Սարաֆեան։ Իրենց սրտի խօսքերն արտայայտած են նաեւ Ժիրայր Սէրթէլեան, Արտաւազդ Մամիկոնեան, Յակոբ Մամիկոնեան, տոքթոր Արամ Ֆրնտըք։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը։

***

ՊՈԼՍՈՅ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Փետր. 9-ին, ոգեկոչուած են Վարդանանցի հոգեւոր հերոսները։ Արարողութեան նախագահած է Շահան Արք., ապա յաջորդող պատարագին՝ Մեսրոպ Արք., որ նաեւ քարոզած է եւ կարդացած Ղեւոնդ Երէցի պատմական ճառը։ Արարողութեան առեն, երեւոյթ մը պարզուած է յատուկ այդ տօնին՝ բոլոր քահանաները շուրջառ ու թագ առած են։ Ոգեկոչուած են հանգուցեալ բոլոր եկեղեցականները։ Ապա, «Կենդանարար Աստուած» շարականի երգեցողութեամբ, թափօրը առաջնորդուած է պատրիարքարան։ Հոն, Շահան Արք., որպէս երիցագոյն միաբան, խօսք առած ու շնորհաւորած է բոլոր հոգեւորականներուն տօնը։ Ելոյթներ ունեցած են հիւր եպիսկոպոսներ՝ Արսէն Արք. Պէրպէրեան եւ Տիրայր Արք. Մարտիկեան։ Հուսկ խօսք առած է Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

ԱՅԼ ՎԱՅՐԵՐ ՆՄԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Հայ Թատրոնի ընկերակցութեան Փետր. 14-ի յայտագիրը հիմնուած էր այր եւ կնոջ յարաբերութիւններու պրկումի կէտերուն վրայ։ Վիճակներ որոնք կը պարզուին ամէնէն բնական կարծուած ընթացքներու մէջ, անսպասելի խորքեր բանալով. ընտրուած երեք թատերախաղերը հասարակաց այս յատկանիշէն զատ նոյն գուգահեռին վրայ կը գտնուէին նաեւ իրենց բարի վերջաւորութիւններով։

Առաջին թատերախաղը Եղիա Գասպարեանի «Ամուսինը»ն էր (1933) որ նիւթ ունէր ամուսին — կին — սիրահար դասական եռոտանին, զետեղուած՝ ամերիկեան շրջանակին մէջ։ Թատերգութեան վարժընթացի մը պտոյտը ըլլալու յատկանիշները ունէր խաղը որ չկրցաւ հետաքրքրական ըլլալ շատ սովորական ընթացքի մը հետեւելով։ Թորոս Գովթիկեան, Անէթ Դիլանչեան, Համբիկ Էքմէքճեան երրեակին խաղարկութիւնն ալ կը մատնէր լաւումին պակասին ստեղծած միօրինակութիւնը։

Միւս երկու խաղերը զոյգերու յարաբերութեան պրկումի պահեր զետեղած էին Կիրակիներուն շրջանակին մէջ։ Հրաչ Տարօնեանի «Կիրակի»ն (1951) երրեակին ամէնէն ուշագրաւն էր. թէ' որովհետեւ հեղինակը յաջողած էր նիւթին միօրինակ ընթացքը յաջորդական ելեւէջներով կոտրատել զաւեշտականին յաճախակի միջամտութեամբ եւ թէ' Նայիրի Յովսէփեան, Ժիրայր Զոլաքեան զոյգը գրեթէ ընթերցումի պարագան մոռցնող խաղարկութեամբ առաւելագոյն օժանդակութիւնը ունեցան գործին ընկալումին։ Ինչպէս նշեց բեմադիր Աւօրի Յովհաննիսեան ցերեկոյթին ողջոյնի խօսքին ընթացքին, Հրաչ Տարօնեանի այս «ժամանց»ը, ինչպէս որակած է ան իր թատերգութիւնը, անտիպ է ու բնաւ նախապէս չէ ներկայացուած։ Պարագայ մը որ բաւական զարմանալի է հայ թատրոնի հարուստ անցեալի տէր Փարիզի համար։

Գրեթէ ժամանակակից այս թատերախաղերուն ամէնէն նորը Ռ. Հատտէճեանի «Կիրակնօրեայ հաշուեփակ»ն էր (1968)։ Անոր հերոսներուն՝ Մելինէի եւ Ռոպրիկի բախումը աւելի զետեղուած է հոգեբանականին խորքին վրայ, առանց շեշտակի ելեւէջներու։ Զարգացումը դանդաղ է, ինչ որ աւելի մեծ պատասխանատուութիւն կը դնէ դերակատարին վրայ։ Պէտք է ըսել որ Արսէն Այնթապլեան — Աստղիկ Շինկիթեան զոյգը շատ տրամադիր չէր թուեր այդ պատասխանատուութիւնը վերցնելու։ Այս տպաւորութիւնը զօրացնող երկու ազդակներ ալ եղան երեք թատերախաղերով ծանրաբեռնուած յայտագիրը եւ նախորդին՝ Հ. Տարօնեանի խաղին արագ, կենդանի կշռոյթին հետ յանկարծական հակասութիւնը։

Բեմական գործողութիւններու ընթերցումները կատարեցին Աստղիկ Շինկիթեան, Թորոս Գովթիկեան եւ Ժիրայր Զոլաքեան։ Փորձերը, ինչպէս միշտ, վարած էին Ա. Յովհաննիսեան եւ Ժ. Զոլաքեան։ Վայրը կրկին Հ.Բ.Ը.Մ. Մշակոյթի Կեդրոնի Ա. Մանուկեան սրահն էր։

Թատերական ընթերցումներու շարքը այս երեք ներկայացումով 1996-էն ի վեր մոռացումէն ու անտեսումէն դուրս բերած եղաւ 17 հեղինակի 24 թատերգութիւններ։ Ծրագրուած յաջորդ երկու ցերեկոյթներուն առաջինը Մարտ 14-ին է Ռ. Հատտէճեանի «Մարդը եւ իր կեղեւը» ու Գոհար Մարկոսեանի «Յուշարձան» գործերով։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱԲԻԳ ԱՒԱԳԵԱՆ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՏԵՆԴ

ԿԱՐՕՏ

- Ցաճախորդ ընդունո՞ւմ էք, - հարցրի։

Նա բարձրացաւ, մուտքից վերցրեց աթոռը եւ ասաց.

- Համեցէ՛ք։

Մայր Կրէնն իրաւացի էր. Դեզֆուլի նման կեղտոտ, անպէտք գիւղաքաղաքում զարմանալի էր տեսնել այդպիսի մաքուր, անդորրաւէտ անկիւն։

Մենք լուռ նստեցինք դէմ-դիմաց։ Նա ինչ-որ մէկին կանչեց.

- Հէ՜յ, Ֆաթի՛հ։

Եկաւ սպիտակ գոգնոցով մի թուխ կին, դա ճաշարանի միակ մատուցողն էր։

- Ալուն ասա, թող խորոված պատրաստի, յետոյ մեզ գինի բեր, գնա ներքեւից բեր, ի՛մը, կարմի՛րը։

Պատին ընդամէնը մի նկար կար կախուած, խոշոր մի կտաւ, որի վրայ ինչ-որ անշնորհք նկարիչ փորձել էր խղաներկել Սիփանայ սարը։

Գրիգորը լուռ էր, ինձ չէր նայում, նայում էր ծխախոտի ծխին։ Փորձեցի խօսակցութիւն սկսել եւ ասացի.

- Ամերիկեան զինուորների գրասենեակում իմացայ, որ այստեղ մի հայրենակից ունեմ։

Եւ աւելացրի.

- Շատ ուրախ եմ։

Նրա աչքերը նորից ժպտացին։

Մատուցող կինը մեզ սեւին տուող կարմիր գինի մատուցեց, իսկական «Շահանի», թանձր ու ծորուն։ Գրիգորը խմում էր կաւէ փարչով, եւ լռում էր։

Երկրորդ շշից յետոյ արեւից թխացած նրա դէմքն աւելի թխացաւ եւ ժպիտը աչքերի խորքից կարծես սահեց, դանդաղօրէն իջաւ շրթունքներին։

Ճաշարանի մօտ զինուորական մի բեռնատար աւտօ կանգնեց, ներս մտան մի նեգր վարորդ եւ երկու ամերիկացի զինուորներ։ Զինուորներից մէկը ծիծաղելով հարցրեց.

- Հէլլօ, Փա՛փ, այսօր յաճախորդ ընդունո՞ւմ էք։

- Ձե՛զ ընդունում, - թնդացրեց Գրիգորը, - տրամադրութիւն չկա՛յ, ես հիմա մտածո՛ւմ եմ։

Ճայթեց երեք զինուորների ծիծաղը եւ այդպէս ծիծաղելով էլ գնացին։ Յետոյ ճաշարանատէրը մատուցողին կարգադրեց.

- Ֆաթի՛հ, աթոռը դիր այնտեղ, թող մարդ ներս չմտնի։

Խոհարարն ինքը բերեց խորովածը։ Գրիգորը նրան առաջարկեց նստել, մատուցող կնոջը՝ Ֆաթիհին էլ առաջարկեց նստել մեզ հետ։ Ինչ-որ անկիւնից դուրս եկաւ դարչնագոյն, կարճ ոտքերով մի շուն եւ յօրանջելով ու մարմինը քաշքշելով եկաւ ձգուեց տիրոջ ոտքերի մօտ։

Ճաշարանատէրը զարմանալի կերպով լռում էր, եւ այդ լռութիւնն ընկճում էր ինձ։ Վերջապէս ես հարցրի.

- Հայրենակից, դու այս լայնարձակ երկրում հաստատուելու համար էլ տեղ չգտա՞ր։

Գրիգորը շատ ուշ պատասխանեց. նա ասաց.

- Վանից յետոյ, երիտասարդ, ինձ համար միեւնոյն է, թէ որտեղ կը հանեմ՝ Դեզֆուլ, Շիրազ, թէ Փարիզ. թքա՛ծ։

Իմ կեանքի ճանապարհին ես շատ եմ հանդիպել իրենց հայրենիքից ու ծննդավայրից տեղահան եղած մարդկանց. շատ եմ լսել եաթաղանների, հրկիզուած գիւղերի, յօշոտուած երեխաների, առեւանգուած հարսերի, գաղթի անվերջանալի ճանապարհի մասին։ Այդ մարդիկ վերյիշում էին, պատմում էին, սրտում կուտակուած վիշտը բաժանում էին քեզ հետ ու մի փոքր թեթեւացած թողնում, գնում էին իրենց գործին։ Իսկ վանեցի Գրիգոր Մանուկեանը անխորտակելի փականքներ էր դրել ինչ - որ մի տեղ, կրծքում, որպէսզի իր լեռնացած վիշտը յանկարծ դուրս չյորդի այնտեղից։

Մենք մինչեւ լուսաբաց նստեցինք. մեզ հետ նստեցին նաեւ մատուցող Ֆաթիհը, խոհարար Ալին ու շունը, որի անունն ափսո՛ս հիմա չեմ յիշում։

Ես շատ ուշ իմացայ, որ այդ մարդը, այդ տարօրինակ վանեցին, աշխարհում ապրում է միայն նրա համար, որպէսզի կարողանայ հաւատարիմ ճորտի կամ տարուկի պէս հող տանել հոգու խորքում թաքցրած իր ահաւոր վշտին, զինուած պահակի նման հսկի, որ նա այնտեղից յանկարծ չփախչի։

(Տար. 3)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԶԷՅԹՈՒՆԷՆ ՓԱՐԻԶ

ՆԱԶԱՐԷԹ ՊՇՏԻԿԵԱՆԻ
Նկարազարդ յիշատակի ալպոմ

Փարիզ, 1999

(Շար. Ա. էջէն)

պատասխանները: Գերմանիա առաւելապէս մտահոգ է, քանի իր 500 հազար Քիւրտերէն 11 հազարը ՓՔՔ-ի զինուորականներ են եւ Շրէօտէր յայտարարած է. «Չենք կրնար հանդուրժել որ մեր փողոցներուն մէջ մղուին կռիւներ որոնք մերը չեն»:

***

Թրքական հեռատեսիլը ցոյց տուաւ Օճալանը այն օդանաւին մէջ որ զինք Թուրքիա կը փոխադրէր: Ան յայտարարեց նաեւ «Կը սիրեմ Թուրքիան եւ Թուրք ժողովուրդը: Կը յուսամ ծառայել Թուրք ազգին»: Փոխադրութեան պայմաններուն մասին հակասական լուրեր կան: Յունաստանի կառավարութեան բանբերը յայտարարած է թէ Աթէնք ոչ մէկ պատասխանատուութիւն ունի, Օճալան իր կամքով հեռացած է Նայրոպիի յունական դեսպանատունէն քենիական իշխանութեանց հետ, կարծելով թէ Հոլանտա պիտի երթայ: Հոս է որ Անգարա - Ուաշինկթըն - Երուսաղէմ գործակցութիւն մը բացայայտ է: Յունաստանի մէջ ընդդիմադիր մամուլը կը գտնէ որ «Յունաստան ծիծաղելի դարձած է» եւ թէ «ազգային ամօթ» մըն է ինչ որ պատահած է:

***

Օճալան փոխադրուած է Մարմարայի Իմրալը բանտ-կղզին ուր տեղի պիտի ունենայ դատավարութիւնը: Հոն բանտարկուած էր նաեւ Երլմազ Կիւնէյ: Հարցաքննութիւնը կրնայ վեց ամիս տեւել: Շիրաք, յայտարարած է Ամերիկա մեկնելէն առաջ, թէ վստահ է որ դատավարութիւնը արդար պիտի ըլլայ:

***

Չորեքշաբթի, Փետրուար 17-ին կրկին ցոյցեր եղած են Երեւան, Յունաստանի դեսպանատան մօտ, ուր համախմբուած են 150 Քիւրտեր, 20 ուրիշներ ալ հացադուլի դիմած են ՄԱԿ-ի շէնքին առջեւ:

***

Պոլսոյ մէջ ալ բուռն բախումներ կան: Փետրուար 16-ին, Կազիի ժողովրդական թաղամասին մէջ, ալեւի Քիւրտեր կրակի տուած են կառքեր, խանութներ «Կեցցէ՛ նախագահ Աբօն», «Անկցի Թուրք Փաշիզմը» բացագանչելով: Ուրիշներ սակայն, կը խորհին որ Օճալան անցեալի մարդ մըն է այլեւս:

***

Ժընեւի մէջ, 20-ամեայ Զիլան Նեմրութ հացադուլի դիմած է Փետր. 9-էն ի վեր, պատրաստ է մեռնելու Քիւրտիստանի համար: Թուրքիա եղած ատեն, ձերբակալուած է 1996-ին եւ չարչարանքի ենթարկուած: Յաջողած է փախիլ, նախ թաքստոց մը Պոլիս, ապա՝ Զուիցերիա:

***

Լիպերասիոն խմբագրականով մը (Փետրուար 18) «Եւրոպական Փիասքօ» կ'որակէ ինչ որ պատահեցաւ:

***

Ցոյցերը կը ծաւալին Եւրոպայի բոլոր քաղաքներուն մէջ, Մարսէյլէն եւք, Ալզասի ամբողջ շրջանին մէջ ալ, ուր 10 հազար Քիւրտեր կան, ցոյցերը կը շարունակուէին Փետրուար 18-ին:

***

Ա. Օճալանի եղբայրը՝ Օսման Օճալան ՓՔՔ-ի կեդրոնական կոմիտէին եւ «Քիւրտիստանի ժողովրդական փրկութեան բանակ»ի սպայակոյտին անունով յայտարարութեամբ մը կոչ ուղղած է քիւրտ ժողովուրդին որպէսզի գործածէ արարքներու խրատունքը: Ան բսած է որ ամէն մէկ Քիւրտի պարտքն է աշխարհը գնտանի վերածել Թուրքիոյ Հանրապետութեան համար: Վստահեցուցած է նաեւ որ ամենայն վճռակամութեամբ պիտի շարունակեն պատերազմը, դայն ծաւալելով ու Թուրք պետութեան դէմ գործելու միջոցներուն միջեւ խտիր չդնելով:

Նոյնիմաստ յայտարարութեամբ մը հանդէս եկած է քրտական աքսորական խորհրդարանը, Եւրոպայի Խորհրդարանը եւ երկիրները հրաւիրելով որ դէտեր ղրկեն Թուրքիա, յատկապէս այն պատճառով որ իրենք լուրջ մտահոգութիւններ ունին Ա. Օճալանի կեանքի ապահովութեան մասին:

Յայտարարութիւններ հրապարակած են քրտական այլ բազմաթիւ կազմակերպութիւններ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔ եօրեայ պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ Միացեալ - Նահանգներ: Բազմաթիւ նախարարներ մաս կը կազմեն շքախումբին:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ հանքագործները տուն վերադարձան, իրենց պետին՝ Գոզմայի ձերբակալութենէն ետք բոլորովին յուսալքուած ըլլալով:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՄԷՋ

Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարը պաշտօնական մը ընկերակցութեամբ Անգարա գացած է. այցին գլխաւոր նպատակն է Բաքուի վրդովումը յայտնել Հայաստան ղեկեղուած ռուսական զինամթերքին համար: Այդ վրդովումին հիմով ադրբեջանցի նախարարը Անգարայի աջակցութիւնը խնդրած է: Թուրք պաշտօնակից Ի. Ճէմ արտայայտելով իր երկրին տեսակէտը ըսած է որ կողմնակից չեն Կովկասը տեսնելու մեծ պետութիւններու զինուորական ռազմարութեան մէկ դաշտը: Այս մօտեցումով, աւելցուցած է որ Թուրքիա ամբողջական նեցուկ կուտայ Բաքուի: Ան չեշտած ալ է որ իրենց կեցուածքը ծրնունդ առած չէ Ադրբեջանի հանդէպ միայն բարեկամական զգացումներէ, այլ նաեւ մեկնած է Թուրքիոյ շահերէն:

UGAB — UGAB — UGAB —

UGAB — JEUNES MARSEILLE

SOIREE EXCEPTIONNELLE

le SAMEDI
13 MARS à partir de 22 heures

P.A.F. : 50 F. + kir royal
Membres : gratuit

UNION GENERALE
ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
327, boulevard Michelet —
13009 MARSEILLE
Tél. : 04. 91. 22. 10. 45

UGAB — UGAB — UGAB —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի հոգաբարձութիւնը Սուրբ Ծննդեան տօնին առթիւ՝ շնորհակալութեամբ ստացած է խաղաղինի հետեւեալ նուէրները.—

Պ. Ժոզէֆ եւ Օր. Իտա Գասպարճեան 10.000 Ֆր., Տիկին Եւա Կուրպէթեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Միհրան Դանիէլեան 500 Ֆր., Տիկին Զապէլ Գիրէմիթճեան, Տէր եւ Տիկին Մօրիս Պուրկուէն 100-ական Ֆր., Պ. Ռոժէ Թօփալեան 800 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Ալէն Տամլամեան 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կի Մուսէեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Անթուան Պրիտի 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Պազտոյեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան - Փիէռ Խաչիկեան 4000 Ֆր., Օր. Ֆրանսին Գազանճեան 100 Ֆր., Տիկին Սոնիկ Եափուճեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Էտմոն Ղազէրեան 200 Ֆր., Պ. Ժ. Մելգոնեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Պագըրճեան 1000 Ֆր., Տիկին Մարի Այվազեան, Տիկին Փարիս Արխեան 250-ական ֆրանք, Պ. Րաֆֆի Տէր - Ստեփանեան 100 Ֆր., Պ. Ջաւէն Թորամանեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գասպարեան, Տիկին Ալիս Պչաքճեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Գալֆայեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռ. Ագնազարեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Զարաքօլու Մուրատեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժագ Ճէնէթեան 600 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Րիշար Ժերանեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մուշեղ Զալոյեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Քրիսթոֆ Գաբրիէլեան 300 ֆրանք, Օրիորդ Սօսի Գուգուրահլեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սերժ Վարդանեան 4000 Ֆր.:

(Շար.)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Եսթեր Տումանի մահուան առիթով Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Պ.Պ. Մէրգա Պութգօ, Ստեփան Սահակեան 200-ական Ֆր., Տիկին Աննա Գարաթէփէ 100 Ֆր., Տիկին Սիլվա Տուման 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ագարփրաթ 200 ֆրանք, Պր. Նշան Գայան, Պր. Ժիրայր Գարակէօզ 100-ական Ֆր., Պր. Ալեքսան Չէթինգայա 500 Ֆր., Շիրինեան ընտանիք 300 Ֆր.:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ-ի հետեւեալ ԿԻՐԱԿԻՆԵ-րուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ ժամը 10-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ԱՐԵՒԱԳԱԼի ժամերգութիւն կը կատարուի՝

ԿԻՐԱԿԻ, փետրուար 21
Արտաքսման Կիրակին
ԿԻՐԱԿԻ, փետրուար 28
Անառակի Կիրակին
ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 7
Տնտեսի Կիրակին
ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 14
Դատաւորի Կիրակին
ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 21
Գալստեան Կիրակին

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄԻ
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 24, ժամը 17-ին
Ս. Գէորգ Եկեղեցի (Սէն - Լու)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

LA Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville reçoit

Dzovinar KEVONIAN

Universitaire en histoire contemporaine

le **VENDREDI 19 FEVRIER** à 20 heures 45

qui présentera sa THESE DE DOCTORAT d'HISTOIRE soutenue à l'Université de Paris-I Panthéon-Sorbonne sous le titre

«Réfugiés et diplomatie humanitaire: les acteurs européens et la scène proche-orientale pendant l'entre-deux-guerres»

Présentation — Débat

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél.: 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section Helen Puzant — ALFORTVILLE

THEATRE ARMENIEN

par la Compagnie NAREG DOURIAN

«LA BELLE-MERE DE EREVAN - 2»

Vendredi 26 Février à 20 heures 45

Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville

— Participation aux frais —

Pour tous renseignements :
Tél. : 01 43 76 55 89 / 01 43 76 50 52

***

Section **MARSEILLE - VILLE**
Sossé Mayrig
SUPER SOIREE
ARMENIENNE

«PAREGUENTAN»

Ambiance avec **VARTAN** et ses musiciens

Samedi 27 Février à partir de 21 h 30
Salle M.A.J.C.
12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille
Tél. : 04. 91. 50. 15. 09

P.A.F. : 100 F.
Renseignements & réservations :
04. 91. 77. 87. 31 / 04. 91. 50. 68. 71

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Բանախօսութիւն - 1

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

«ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐ»

Հինգշաբթի, Փետրուար 25, ժամը 20.30-ին՝

Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոն
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Métro: Cardinal Lemoine
RER: Luxembourg

La Commission Culturelle
de l'Eglise Arménienne de Chaville
vous invite

à une
SOIREE DIAPORAMA
voyage effectué en octobre 1998
sur les traces des vestiges arméniens
en Arménie occidentale

«D'Amassia à la Cilicie en passant par Ani»

présentation :
EDOUARD TOPALIAN
le samedi 20 février à 20 heures 45
salle Balabanian de l'église
6, rue Père Komitas — 92370 CHAVILLE
— *entrée libre* —

ԽՆՋՈՅՔ

Կապոյտ Խաչի Պուրվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կազմակերպած է Բարեկենդանի տօնին առթիւ խնջոյք մը:
Կիրակի, Փետրուար 21, ժամը 15-ին՝
C.A.Q. — Bd Denis Papin, Marseille 15e
Խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած առնուշեղէնով հիւրասիրութեամբ:

Centre Culturel SAINT MESROB

EXPOSITION DES OEUVRES RECENTES
de

HAROUTIOUN YEKMALIAN

Aquarelle et Graphisme
PAYSAGES URBAINS
du 16 au 22 Février

Horaires de l'exposition :
En semaine : de 17h à 20h.
Samedi 20 et Dimanche 21 février :
De 15h à 20h.

Au 10 bis, rue Thouin — Paris Ve
Métro : Cardinal Lemoine / Monge

— Entrée libre —

EREVAN
2 vols directs hebdomadaires
en Airbus A310
de la compagnie
ARMENIAN AIRLINES
Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH
Départ Paris 1890 F
Renseignements & inscriptions :

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
19, rue Saint-Roch — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 20-21
SAMEDI - DIMANCHE
20-21 FEVRIER
1999

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice: Arpik MISSAKIAN
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 01.47.70.86.60   Fax : 01.48.00.06.70
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար · 1·250 Ֆ · — Վեցամսեայ : 635 Ֆ ·
Արտասահման : Տար · 1·500 Ֆ · (սովորական առաքում)
1·350 Ֆ · (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ ·

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·580 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.580

ԽՕՃԱԼԱՆ

ՅՈՅՆ ԵՐԵՔ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐ ՀՐԱԺԱՐԵՑԱՆ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 1000 ՀՈԳԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Խօճալանի ձերբակալման հետեւանքով, տառաջին հաշուեցոյց մը վճարեց Յունաստան երեք նախարարներու հրաժարումով : Արդարեւ, Փետրուար 18-ին, յաջորդաբար հրաժարեցան Արտաքին, Ներքին եւ Հանրային կարգապահութեան նախարարները, օրէնք ի վեր փոթորիկ պայթած էր մամուլին մէջ : Խօճալան երկու անգամ Յունաստան գտնուած է տարուան սկիզբէն ի վեր, իշխանութիւններու անգիտակցութեամբ իսկ, եւ կառավարութեան բանբերը կը խոստովանի որ կառավարութիւնը պատասխանատուութիւն չունի Խօճալանի հարցին մէջ, գլխուն ինկած է եւ բռնադատուած եղած է դէմ դնել : Իրաց այս կացութեան մէջ, միակ անձերը որոնք գոհ են Թուրքերն են, ոչ միայն Խօճալանը ձեռք ձգեցին այլեւ երեք յոյն նախարարներու հրաժարումը :

***

Եւրոպայի յոյն դեսպանատուները գրաւուած չէին այլեւս, բայց, քաղաքէ - քաղաք ցոյցերը կը շարունակուէին, նաեւ ձերբակալութիւններ (Փարիզ եւ Գերմանիա) : Շրէօտէր ազդարարած է խռովութիւններ սադրողները երկրէն պիտի հեռացուին : Գաղտնի ՓՔՔ-ն զէնք եւ դրամ ունի, գաղտնիք չէ որ հեռոյինի Եւրոպայի շահատակութիւնը ծաղումով քիւրտ Թուրքերու ձեռքն է :

***

Թուրքիոյ մէջ, ձերբակալութիւնները ծաւալուն բնոյթ առած են, աւելի քան 1000 քիւրտ, համակիր կամ մարդկային իրաւանց պաշտպան ձերբակալուած են : ՓՔՔ-ն ալ զեկոյցով մը կ՚ազդարարէ . -- «Անկէ նոր, ոչ մէկ պատասխանատու

(Շար·ը Դ· էջ)

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 18/19)

ՌՈՒՍ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Փետրուար 18-ի հայաստանեան մամուլը ուշադրութիւն կեդրոնացուցած է Ռուսաստանի օդային զինեալ ուժերու հրամանատար զօրավար Ա. Կոռնուկովի Հայաստան այցին վրայ : Ռուս հրամանատարը յայտարարած է որ իր երկրին Պաշտպանութեան նախարար Սերգէեւի որոշումով կը նորոգուի Հայաստանի ռուսական 102-րդ ռազմակայան խարիսխին հրթիռներու համակարգը : Այդ ծրագրով Ս – 300 հրթիռներու համալիրը կը տեղադրուի Գիւմրիի խարիսխը : Ա. Կոռնուկով աւելցուցած է · «Կովկասեան պետութիւններուն սպառազինման մակարդակը չէի ուզեր համեմատել, բայց կշեռ ակնյայտ կերպով Հայաստանի ի նպաստ չէ, այլ դրացի պետութիւններու» : Ան նաեւ անհաւանական չէ նկատած Թուրքիայէն հիւսիսային Իրաքի ուղղուած հրթիռներէն մէկուն, դիպուածական կամ ոչ, շեղումը Հայաստանի տարածքը · բան մը որ ամբողջովին կ՚արդարացնէ Ս – 300 հրթիռներուն Հայաստան – Թուրքիա սահմանագծին վրայ տեղադրումը :

***

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՅԻՍ 30-ԻՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Փետրուար 17-ին ստորագրած է հրամանագիր մը որ կը ճշդէ երեսփոխանական յառաջիկայ ընտրութեան թուականը. ան տեղի կ՚ունենայ Մայիս 30 Կիրակի օր :

***

ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒՄ

Վարչապետ Ա· Դարբինեան Փետրուար 18-ին պաշտօնէն վերջ տուած է Մշակոյթի փոխ-նախարար Արամ Մանուկեանին որ ՀՀՇ վարչութեան անդամ էր : Ան մամուլի ասուլիսի մը ըսած է թէ պաշտօնէն վերջ տրուած է առանց նոյնիսկ նախազգուշացումի :

***

ՔՐՏԱԿԱՆ ԱՐԱՐՔՆԵՐ

Փետրուար 18ին հայաստանաբնակ Քիւրտերը ցոյցեր կատարած են Երեւանի ՄԱԿ-ի գրասենեակին առջեւ ուր 23 հոգի հացադուլի սկսած է : Կան նաեւ կիներ : Անոնք կը պահանջեն Ա· Խօճալանի ազատ արձակումը :

ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵՆԷ ԵՏՔ՝ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ԿԸ ԹՈՂՈՒ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ. ԿԱԶԴՈՒՐՄԱՆ ՇՐՋԱՆ ՄԸ ՊԻՏԻ ԲՈԼՈՐԷ ՆԻՒ-ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԹԵՄԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Հայց. Եկեղեցւոյ Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի Առաջնորդ՝ Գերշ· Տ· Խաժակ Արք· Պարսամեան հանրութեան ուրախութեամբ կը տեղեկացնէ թէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ն·Ս·Օ· Տ·Տ· Գարեգին Ա·, վիրաբուժական գործողութենէն ետք, Չորեքշաբթի, Փետր· 17-ին թողուց հիւանդանոցը եւ եկաւ Նիւ-Եորքի բնակարանը :

Ինչպէս նախապէս տեղեկացուած էր, Նորին Սրբութիւնը Փետրուար 5-ին ենթարկուեցաւ բերնի գործողութեան մը՝ իր բժիշկներու յանձնարարութեամբ : Գործողութիւնը անցած է յաջող, եւ բժիշկները լաւատես են, գոհ ձեռք բերուած արդիւնքի նկատմամբ :

Հիւանդանոցէն արձակուելէ ետք՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը իր ապաքինման շրջանը պիտի անցընէ Նիւ-Եորքի մէջ՝ հսկողութեանը ներքեւ իր գլխաւոր վիրաբոյժ տոքթ· Ռոյ Սէշըմի : Կ՚ակընկալուի որ կազդուրման շրջանը տեւէ չորսէն վեց շաբաթ :

Ամերիկայի Հայոց Արեւելեան Թեմի Առաջնորդարանը պիտի շարունակէ պարբերական հաղորդումներով հանրութիւնը տեղեակ պահել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի առողջական վիճակի մասին : Մեծապէս գնահատելով հաւատացեալներու ցուցաբերած մօտիկ հետաքրքրութիւնն ու ներկայացուցած բարեմաղթութիւնները՝ կը խնդրուի որ բոլորն ալ շարունակեն աղօթել Նորին Սրբութեան շուտափոյթ եւ կատարեալ ապաքինման համար :

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ
Փետրուար 17, 1999
Նիւ-Եորք, Ն·Ե·

ՅԱՐՈՒԹ ԿՈՍՏԱՆԴԵԱՆ
ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿ — ՄԱՀՈՒԱՆ 20-ԱՄԵԱԿ
(1909 — 1979 ՓԵՏՐ· 10)

ԱՇՈՒՆ

Աշունն որ անցաւ ոսկեզօծ էր բոսոր,
Առաւօտները խնկում էին սերկեւիլ.
Վերջին միրգերը քաղեցին այսօր՝
Թուփերին դեռ կան հատիկները բիլ
Մորմերի որ տրտմութիւն են բուրում :
— Ես կքե՛լ եմ ամէն քաղցրութիւն՝
Եւ ամբարել եմ անբաժան լեղի՛ն.
Եւ արդ, ինչե՞ր եմ տրտում :

(Ամէն հովի դէմ՝ հոգին առագաստ,
Եթէ կա՛յ հոգի :
Եթէ կա՛ն հովեր՝ հոգին է պատրաստ :
Եթէ զա՛ն հովեր՝ կը մեկնիմ անդարձ ·
— Մնաս բարեաւ ոչ ոքի՛) :

Աշունն որ անցաւ ոսկեզօծ էր բոսոր,
Եւ եղեամն արդէն ջիջեցնում է ամեն,
Բայց միջօրէին ցնդում է անզօր.
Եւ անցա՛ծ աշունը տեւու՛մ է դեռ :
— Ահա աշնան մէջ՝ ժամն ամառնային
Եւ ժամը գարնան յամառում են դեռ,
Ներկայ են ամէնն որ երբեք կայի՛ն՝
Անցեալը ջնջու՛մ է ներկային.
Եւ ես երազում եմ դեռ :

(Ամէն հովի դէմ՝ հոգին առագաստ՝
Եթէ կա՛յ հոգի :
Եթէ կա՛ն հովեր՝ հոգիս է պատրաստ :
Եթէ զա՛ն հովեր՝ կը մեկնիմ անդարձ ·
— Մնաս բարեաւ ոչ ոքի՛) :

Ոսկեզօծ ու բոսոր տերեւներն անցա՛ն
Երեկոյեան հովերի հետ ցրտագին.
Եւ ծառերը մերկ կմախքներ դարձած՝
Անհունօրէն մերկ ծառե՛ր են կրկին :
— Ձիւնի տակ թաղուած որպէս հունտն ամեն,
Ապագան այստեղ դեռ չունի՛ անուն՝
Կոչւում է ե՛ւ սէր ե՛ւ լոյս վարարուն ·
Եւ արդ, սպասու՛մ եմ դեռ :

(Ամէն հովի դէմ՝ հոգին առագաստ,
Եթէ կա՛յ հոգի :
Եթէ կա՛ն հովեր՝ հոգիս է պատրաստ :
Եթէ զա՛ն հովեր՝ կը մեկնիմ անդարձ ·
— Մնաս բարեաւ ոչ ոքի՛) :

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE» (19 février)

LES KURDES, PROBLEME EUROPEEN

Gérard CHALIAND

Ժերար Շալեան ծանօթ անուն մըն է, մասնագէտ ոչ միայն քրտական հարցին, այլեւ փոքրամասնութեանց, կեռիլլաներու, աշխարհաքաղաքական հարցերու : Ներկայիս տնօրէնն է «Կռուախնձորներու ուսումնասիրութեան եւրոպական կեդրոնին» :

Յօդուածին սկիզբը, Շալեան գիտել կուտայ որ Քիւրտերու, գործած բիրտ արարքներու պոռթկումը փաստն է որ քրտական հարցը, մեզի Եւրոպացիներուս համար, վերացական հարց մը չէ, քանի Թուրքիա թեկնածու է Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան : Եւրոպացիներու վախկոտութիւնը, 1987-ին եւ 1992-ին, երբ զիջեցին Թուրքիոյ որ փոխէ իր քաղաքականութիւնը Քիւրտերու նկատմամբ, առանձին թողլով Իտալիան, յանդգնեցաւ քիւրտ ղեկավարը չարչարանքի սրահը դրկելու : Քաղաքական մեր պատասխանատուները պէտք է կարդան Տիյարպէքիրի նախկին քաղաքապետին պատումը (Թիւ 5 բանտը) որ կը նկարագրէ կրած չարչարանքները :

Շալեանի համար հարաւ - արեւելեան Թուրքիոյ մէջ կիրարկուած հալածանքը 12 տարիէ ի վեր անընդունելի կերպով աւելի ծաւալուն է քան Քոսովոյի դէպքերը : Ու կը նկարագրէ կացութիւնը : Չի մոռեր որ ՓՔՔ-ն ժողովրդավար շարժում մը չէ : Իր գաղափարաբանութիւնը, նոյնքան նախնական եւ կոշտ մաոիզմ մըն է որքան Փերուի Լուսաւոր Արահետինը : Իր ղեկավարը Քիւրտերու ամէնէն լուսամիտը չէ, բայց եւ այնպէս ահաբեկչական շարժում մը չէ, ինչպէս կը կրկնէ Թուրք քարոզչութիւնը : Կեռիլլայի շարժում մըն է, որ յաջողեցաւ քանի մը գաւառներու մէջ գլուխ բռնել թրքական սքանչելի, զօրաւոր բանակին հալածանքին, 1984-էն ի վեր : Ցարդ Թուրքիա զուտ զինուորական լուծումի մը կառչած է : Խօճալանի վերագրել կռիւներու 29·000 մեռեալները խեղկատակութիւն է : Զոհերու մեծ մասը Թուրք բանակի զոհերն են : 1945-էն ի վեր, ժամանակակից որեւէ կեռիլլա աւելի զոհ չէ պատճառած քան այն բանակներն որոնց դէմ կը կռուէին : Դատավարութեան առեն, անշուշտ, Խօճալան պիտի ամբաստանուի թմրեցուցիչի շահատակութեան համար, անտեսելով որ Պետութեան բարձրագոյն հիմնարկներու մեղսակցութեամբ, Թուրքիա դէպի Եւրոպա թմրեցուցիչի շահատակութեան շրջանի կեդրոնն է : Շալեանի եզրակացութիւնն այն է որ քրտական հարցը պիտի չլուծուի Խօճալանի դատավարութեամբ եւ Եւրոպան, գոհանալով անհետեւանք բանաձեւերով, ողնայարը ծռելով այն վայրկեանին երբ Թուրքիա տնտեսական սպառնալիքներ կ՚ընէ, փոխանակ մէկ ձայնով՝ ո՛չ ըսելու երբ հարկ է, ինք ալ ժառանգեց քրտական հարցը :

Փ. ՏԷՎԼԷՃԵԱՆ ԹՈՒՐՔԻԱՆ Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆԷ

Քրտական հարցին առթիւ, Անթոնիի երեսփոխան քաղաքապետ՝ Փաթրիք Տէվէճեան խստօրէն կը դատապարտէ Թուրքիան եւ անոր պաշտպան՝ Միացեալ – Նահանգները : «Ֆրանս – Սուար»ի մէջ (Փետրուար 18) կը պատասխանէ եղած հարցումներուն. – «Քիւրտերն օժանդակ տարրերն եղան Թուրքերուն Հայկական ողբերգութեան մէջ : Զղջացին, ցաւ եւ ներողութիւն յայտնեցին : Մեծ տարբերութիւնն է Թուրքերուն հետ : Ճանչցան Հայոց ցեղասպանութիւնը : Ջայն որոշողներուն եւ գործադրողներուն գլխաւոր պատասխանատուութիւնը Թուրքիոյ վրայ կ՚իյնայ» : Ինչո՞ւ քաղաքական այդքան պգուշութիւն Քիւրտերու ողբերգութեան դիմաց, հարցումին, Տէվէճեան կը շարունակէ. – «Քաղաքական կշիռը կայ Միացեալ - Նահանգներուն, որոնք ամէն գինով զօրավիգ են Թուրքիոյ, ինչպէս զօրավիգ եղան ամերիկեան մենատիրութեանց, հակառակ մարդկային իրաւանց ամէն տեսակ խախտումի : Կը շարունակեն այդ լիրբ քաղաքականութիւնը Թուրքիոյ նկատմամբ, դէմ դնելու համար նախկին Խորհրդային Միութեան եւ իսլամականութեան : Ոչ ոք կը հետաքրքրուի Քիւրտերու իրենց հարցով, որովհետեւ Թուրքիա զօրաւոր Պետութիւն մըն է, Թուրք բանակին նիւթականը կ՚ապահովէ Ամերիկան եւ շատեր կը վախնան : Իրաքի հիւսիսը 100-հազար մեռեալ ունեցան եւ իրենց համար Ռամպույէի ժողով չգումարուեցաւ : ... Թող ըսեն ինծի թէ ինչո՞ւ 4 միլիոն Պաղեստինցիներ Պետութեան իրաւունք ունին եւ 25 միլիոն քիւրտ ոչ մէկ բանի իրաւունք ունին : ... Քիւրտերը բիրտ են, որովհետեւ յուսահատած են : Իրենք ալ կրեցին բռնութեանց վատթարագոյնը, իրենց ժողովուրդին բնաջնջումը, զինուորէն տեղահանութիւնը : Անշուշտ ասիկա զիրենք ծայրայեղութեանց կը մղէ» :

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐԴՈՑ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Gregor A. Hampartzoumian, «Kaleidoscope IV», entretiens et notes d'un collectionneur, Փարիզ, 1998, 369 էջ: Արհեստագիտական մեծ խնամքով, հոգեկան խորունկ ապրումով եւ արուեստասէրի նուրբ տաղանդով ու ճաշակով պատրաստուած գեղեցիկ եւ ուշագրաւ երկլեզու, հայերէն ու ֆրանսերէն հատոր մըն է այս գիրքը, որ հեղինակը, Գրիգոր Համբարձումեան, ձօնած է իր երկու թոռներուն՝ Արիսի եւ Անիի: Պր. Համբարձումեան ծանօթ անուն մըն է Փարիզի գեղարուեստական շրջանակներու մէջ, շնորհիւ Քամրայի հետ իր գործունէութեան, բայց մանաւանդ՝ իր նկարչական ցուցասրահին, որ կը կոչուի Galerie Framond (3, rue des Saint-Pères, Paris 6e), զոր կը ղեկավարէ 1960-էն ի վեր: Հատորը այլազան բովանդակութիւն ունի:

Կը բացուի հեղինակին ֆրանսերէն մէկ կարճ նամակով, ուղղուած իր թոռներուն, Անիի եւ Արիսի, գրուած Լոքարնոյի մէջ 1997-ին, ուր երաժշտութեան ու նկարչութեան հետ իր մտերիմ կապերը նշելէ ետք, իր յոյսն ու ցանկութիւնը կը յայտնէ, թէ այդ երախաները երբ մեծնան, պիտի իրապէս սիրեն գեղարուեստը այն ջերմութեամբ, որ կայ իր սրտին մէջ այդ պահուն: Կտակ մըն է այս հատորը, որուն արժանի ըլլալու համար այդ փոքրիկներուն բարոյական պարտքը պիտի ըլլայ մնալ հաւատարիմ իրենց արմատներուն եւ իրենց մշակոյթի աւանդութեան: Եւ ընտանիքի հունին: Ցուցիչ է նամակին ոգին, ուր կը միանան հայրական գորովն ու գեղարուեստի սէրը, տեսակ մը գրաւապագային հետ, ուր կը զգացուի մեր ազգային մէկ կարեւոր առաքինութիւնը՝ ապահովել որ մշակոյթի ջահը անցնի, փոխանցուի սերունդէ սերունդ:

Յաջորդող էջերուն մէջ, Պր. Համբարձումեան արդի նկարչութեան, արուեստի ու ժամանակակից ֆրանսական նկարչութեան մասին իր գաղափարները կը բացայայտէ, շնորհիւ ֆրանսացի արուեստագէտներու ցուցահանդէսներուն առթիւ պատրաստուած իր գրութիւններուն: Բայց մանաւանդ՝ իր տուած հարցազրոյցներով, Փարիզի «Յառաջ» օրաթերթի խմբագիր Արփի Թոթոյեանի եւ ֆրանսացի լրագրողներու: Հատորին մէջ տեղ գտած են նաեւ Պր. Համբարձումեանի մօտ 150 քննադատական հակիրճ բայց իմաստալից նշմարները հրապարակի վրայ ծանօթ բազմաթիւ արուեստագէտներու եւ մաքի մարդոց մասին: Հատորին երրորդ ուշագրաւ կէտն է իր պարունակած հանրածանօթ նկարիչներու 65-ի չափ գործերը, որոնք տարիներու ընթացքին ցուցադրուած են «Կալրի Ֆրամոն»ի պատերուն: Այս շատ յաջող վերատպութիւններուն կ'ընկերանան կարճ բացատրական ու մեկնաբանական գրութիւններ: Այս բոլորը, բծախնդիր կարգ ու կանոնով եւ արհեստագիտական հմտութեամբ կատարուած՝ հատորին կուտան իրապէս գեղարուեստական վայելքի մը նկարագիրը, կատարեալ հանք մը տեղեկութիւններու եւ նկարներու:

Հեղինակը ծնած է Պոլիս, ուրկէ ստացած իր ուսողական ու գիտական խարիսխը կատարելագործած է Ֆրանսա եւ Գերմանիա, աշխատելով իբրեւ քիմիագէտ ու ճարտարագէտ: Հանրային իր գործունէութեան աչքառու կէտը եղած է 1972-ին հիմնած «Քամրա» գեղարուեստի տարածման նուիրուած հաստատութիւնը: Ճաշակ մը տալու համար իր ոճին ու մտքին մասին, ահա հատուած մը իր մէկ գրութենէն, գրուած Արամ Ալէսեանի ցուցահանդէսին առթիւ, Փարիզ, 1992.—

«Երաժշտութեան բաղդատմամբ նուազ վերացական բնոյթ ունի նկարչութիւնը:

«Առաջինը զգացական ելեւէջներովն իր կուգայ բախել ալիք ալիք մտքին ու սրտին, առանց բառերով արտայայտուելու հեւքին տեղի տալու: Մինչ նկարին առջեւ յափշտակիչ բառեր կուգան բիւրեղանալ ակամայ՝ քեզ հեռահեռէ գործին խորհուրդին հասկացողութեանը առաջնորդող: Դանդաղօրէն անցորդը կ'ըլլա նկարին: Գուցէ ջանաս պատգամ մ'իսկ գտնել քեզի ուղղուած՝ գիտուածին ու տրուածին միջեւ կամուրջ մը պտտելու ամուլ յոյսով: Որքան ալ նկարչութիւնը ձգտի վերացականութեան՝ ու անտարակոյս դիմանկարն իսկ արժէք ու գոյութիւն կ'առնէ իր վերացական դրոշմով միայն՝ աւելի սերտօրէն կապուած է ընութեան: Շօշափելի իրերուն: Ատիճանի տարբերութիւն մը ըլլար կարծէք այդ ուղիով երաժշտութեան ու նկարչութեան միջեւ՝ ուր արուեստագէտը վերացական անտոյդ բնոյթը կը փնտռէ իր ստեղծագործութեան, ըլլայ ան պատտառ, թէ համանուագ:

«Ինքնուրոյն կառոյց մը յօրինելու կամքով համապատասխան իր տեսիլքին:

«Զկա՞ն արուեստագէտներ սակայն, ինչպէս Փօլ Քլէ, կամ Շէօմպէրկ, որոնց արուեստը ի յայտ բերէր երկկողմանի յատկանիշներ:

«Այս խորհուրդով տպաւորուած բաժնուեցայ Արամ Ալէսեանի վերջին ցուցահանդէսին. Նոր նկարներ, բոլորն ալ:

. . . .

«Հաստատօրէն սալարկուած լուսաւոր նեղ արահետ մը: Իրը: Կշռոյթ մը կայ հեզասահ այդ արուեստին մէջ: Նաեւ մաքուր օդ սրսկող շունչ մը»:

***

Յակոբ Օշական, Թատերական Երկեր, 50-ամեակի Հրատարակութիւն, թիւ 2, Ա. «Ասուած Կ'իջնէ, կամ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ»: Բ. «Երբ Մեռնիլ Գիտենք», Վարդանանք. Խորհուրդ Հայ Միջնադարէն: Խմբագիր՝ Պօղոս Սնապեան, մեկենաս՝ Օր. Մատլէն Թաչճեան: «Համազգային»ի «Վահէ Սէթեան» տպարան, Պէյրութ, 1998, 95 էջ: Առաջին հրատարակութիւն՝ «Ս. Յակոբեանց» տպարան, Երուսաղէմ, 1940:

«Ասուած կ'իջնէ» թատերախաղին անունն արդէն կը թելադրէ անոր նիւթը, որ Տրդատ թագաւորին դարձն է քրիստոնեայ հաւատքին: Մէկ արարնոց գրութիւն մը, որ հեղինակը «քնարախաղ» կ'որակէ, անոր կշռութաւոր արձակին չիտակ պատկերացում տալու համար: Օշականեան ոճի յատկանշական խտութեամբ, իմաստի սղումով, բառերու ծայր աստիճան խնայողութեամբ ու քնարերգական շունչով տրուած մէկ արարնոց կարճ ներկայացում մը՝ գրուած է յատկապէս Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց վանքի ու ժառանգաւորաց վարժարանի աշակերտութեան համար: Գրութեան կ'ընկերանայ երաժշտական բաժին մը, յօրինում՝ Շահան Պէրպէրեանի:

«Երբ Մեռնիլ Գիտենք»: Երեք արարնոց, մօտ քառասուն դերակատարներով թատերախաղ մըն է ասիկա, ուր հեղինակը կը զարգացնէ արուեստի իր իւրայատուկ ըմբռնումը՝ հայ հոգիի, հայ հողի, ազգային եկեղեցւոյ, իշխանական ու ժողովուրդ դասակարգերու թէմաներով: Թատերախաղը կը կեդրոնանայ Վարդանանց ճակատամարտին վրայ, տալով գայն կանխող օրերուն հոգեբանութիւնը, քաղաքական իրավիճակն ու գլխաւոր դերակատարները, հայ ու պարսիկ: 70 էջնոց այս խաղին ինքնատպութիւնը այն է, որ հոս չկան աւանդական զգացումներն ու ոճաւորուած տիպարները մեր ընթացիկ ներկայացումներուն, այլ միս ու ոսկոր մարդիկ, իրենց ժամանակի եւ անհատական մտածումի յատուկ դրոշմով: Օշականը հեռու է թէ' հին զգացական հռետորութենէն եւ թէ ալ չոր — ցամաք իրապաշտութենէն: Ահա նմոյշ մը, ուր Վարդան կայնած է Ղեւոնդ Երէցին քով, ճակատամարտէն առաջ, վերջին հաղորդութեան համար:

Քաջաց մեծ յուզումով՝ Ահա Սրբազան Մատեանը: Կէս մը Կը հակի գիրքը դէպ անոր շրթները:

Վարդան: Մեղմ — Ոչ տակաւին: Իմ շրթները անարժան են անոր համբոյրին: Մենք մեղաւորներ ենք, մեծ, անկանգնելի մեղաւորներ: Եթէ կ'ապրինք, ատիկա գնելու համար է մեր մեղքը: Տէր Հայր, ըսէ մեզի, խօսէ մեզի: Հանիր մեր վտանգուած խղճմտանքներուն: Ի՞նչ պէտք է ընել՝ գտնելու համար ներումը մեր անքաւելի մեղքին: Ահա գլխիքաց կեցեր են առջիդ դժբախտները: Ըսէ, ո՞ւր երթանք, որո՞ւ երթանք:

Օշականի համար Վարդանի նահատակութիւնը Տիզբոնի մէջ իր գործած ահաւոր մեղքը քաւելու համար է: Ահա կրկին հատուած մը:

«Վարդան: .... Եղբայրներ, բարեկամներ, ընկերներ, մօտ ու հեռու նախարարներ, երբ բոլորս մէկ զգանք ու մէկ մտածենք, անխորտակելի ենք: Ես ուխտ կ'ընեմ իմ արիւնովս գնել թողութիւնը իմ ուրացութեանս: Պիտի մեռնիմ իմ պապերուս կրօնքին համար: Երդում՝ Սուրբ Աւետարանով»:

Վերեւ մէջբերուածը չնչին մասն է Վարդան Մամիկոնեանի իր բանակին տուած վերջին ճառէն, որ թատերախաղին մէջ ինն ամբողջ էջ կը լեցնէ: Օշական Եղիշէ Պատմիչին խօսքերը հիմնայատակ կը մաքրէ իրենց աստուածաբանական գիտելիքներէն ու կը վերակենդանացնէ անոնց գուտ մարդկային պարունակը, տալու համար հոգեբանական ամբողջ բարդ ու հզօր ենթահողը որ վիպասանի իր տաղանդը կը զգայ հոն: Ու կ'աւելցնէ.

«Թող արտասանուին այդ խօսքերը կարդացածը առնուազն հասկցող ու հասկցածը պարկեշտ ու պարզ հաղորդելու ընդունակ բերանէ մը, տպաւորութիւնը կ'ըլլայ անդիմադրելի, ինչպէս եղած ըլլալու էր պատերազմին ալ լուսաղէմին»:

Ոգեշունչ ու թիւով տասը այս քնարախաղերուն ոճն ու բարոյական կլիման սուր հակադրութեան մէջ է անոր թատրոնին միւս բեւեռին հետ, որ քաղաքային ու արդի կենցաղային տրամներն են — «Նոր Պասկը», «Կնքահայրը», «Աքլորամարտը» եւայլն — ուր մերկ կիրքեր, ընազդային պոռթկումներ երեւան կը հանեն, դրամի կամ բարեկրթութեան շպարին տակ ծածկուած ճշմարտութիւնը քաղաքականօրէն դասակարգի մը: Երկու ծայրայեղ գրութիւններ են ասոնք, որոնք կը վկայեն Օշականի տաղանդի երանգապնակի ճոխութեան մասին:

ՓԱՒՍՏՈՍ ԲԻՒԶԱՆԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՍԵՒ ԷՋԵՐՆ ԱԼ ՊԷՏՔ Է ԿԱՐԴԱԼ

«Յառաջ»ի Յունուար 21 – 22 թիւերուն մէջ հմտալից գրութիւն մը լոյս տեսաւ Պր. Ժիրայր Քէչիշեանի ստորագրութեամբ, թելադրելով կարդալ Փաւստոս Բիւզանդի «Պատմութիւն Հայոց»ը, մասնաւորաբար մատնանշելով կարեւոր դերը զոր Հայ Եկեղեցին ունեցած է Դ. դարուն Հայաստանի պետականութեան կազմակերպման եւ ամրապնդման մէջ:

Քրիստոնէութեան իբր պետական կրօնք ընդունման տօնակատարութեան կապակցութեամբ խմբագրուած այս գրութիւնը, ուր Դ. դարու եկեղեցականներուն դերը կը շեշտուի, մասնաւորաբար Մեծն Ներսէս Կաթողիկոսի, ունի սակայն թերի մը, որովհետեւ հոն գրեթէ չի խօսուիր Փաւստոս Բիւզանդի պատմութեան այլ էջերուն մասին ալ, ուր ամենասեւ գոյներով կը ներկայացուին հայ թագաւորներն ու իշխանաւորները:

Կը կարծեմ թէ պատմութիւնը ուսումնասիրողները պարտին հետաքրքրուիլ ճերմակով ու սեւով ալ: Կարելի չէ, օրինակ, Նափոլէոնի յաղթանակներուն մասին խօսիլ միայն, եւ մոռնալ իր անփառունակ վախճանը:

Նպատակս չէ բանավէճ ստեղծել, այլ անհրաժեշտութիւն մը մատնանշել:

Տարբեր առիթով մը, Տիգրան Զուհաճեանի «Արշակ Բ» օփերային ընագրին վերակենդանման առնչութեամբ «Յառաջ»ի մէջ (Ապրիլ 30 1998) ամփոփ կերպով բացատրած էի թէ Փաւստոս Բիւզանդ ի՞նչ ահաւոր ոճիրներ վերագրած էր Հայոց իշխանաւորներուն, եւ թէ սակայն սրբացուած ու անմեղ հրեշտակներու փոխակերպուած էին անոնք սովետական շրջանին, «Արշակ Բ.» օփերան հիմնապէս փոխելով, որպէսզի չըլլայ որ օրուան իշխանաւորները որեւէ ակնարկութիւն տեսնէին իրենց հանդէպ: Կը բաւէ թղթատել Փաւստոս Բիւզանդի պատմութիւնը որ շատ մը օտար լեզուներու թարգմանուած է, եւ ունի աշխարհաբար թարգմանութիւններ ալ:

Այո՛, Արշակ Բ. հայրենասէր էր, քաջամարտիկ եւ պետականութիւնը ամրապնդող: Բայց ի զուր: Իրմէ վերջ 387 թուականէն Բիւզանդիոյ կայսր Մեծն Թէոդոսի եւ Պարսից թագաւորին կարգադրութեամբ Հայաստան կը բաժնուի երկու մասի: Բիւզանդացիները ուղղակի կը կցեն Արեւմտեան մասը, իսկ Արեւելեան մասին մէջ հայ Արշակունիներ կ'իշխեն մինչեւ 428, երբ հայ նախարարներու իսկ խնդրանքով Պարսիկները վերջ կու տան այդ թագաւորութեան ալ:

Ճիշդ է թէ Դ. դարուն Հայ Եկեղեցին մեծ դեր կը խաղայ պետականութեան ամրապնդման մէջ: Առաջնահերթ եղած է դերը մասնաւորաբար Մեծն Ներսէս Հայրապետի, որ կը հիմնէ հիւանդանոցներ, որբանոցներ ու դպրոցներ ալ, որոնց մէջ կ'ուսուցանէր յունարէն եւ հայերէն լեզուներէն (Դպ. 4. Գլուխ Դ), քանի որ Հայերը դեռ իրենց գիրերը չունէին: Ինչ որ զարմանալի է(*), հայերէնը կար իբր լեզու, բայց եկեղեցիներու եւ դպրոցներու մէջ, ամբողջ դար մը յունարէն եւ ասորերէն կը գործածուէր: Մինչ այդքան դժուա՞ր էր այբուբեն մը ստեղծել կամ որդեգրել:

Ըստ Փաւստոս Բիւզանդի եկեղեցականներն ալ բոլորը սրբակեաց հրեշտակներ չէին: Կ'արժէ գոնէ իբր հետաքրքրական վէպ պատմել սխրագործութիւններէն մին, Փառէն Կաթողիկոսի որդի, Յոհան Եպիսկոպոսի մը: Արտաքնապէս համեստ եւ մաքրակեաց, բայց իրականութեան մէջ յափշտակող եւ ագահ: Այսպէս անգամ մը գրաստի վրայ նստած երբ Յոհան կ'անցնի անտառէ մը, ճամբան կը հանդիպի գեղեցիկ նժոյգի մը վրայ հեծած երիտասարդ աւագակի մը: Ձայն բարձր ծիծաղ արձակելով, կ'ըսէ թէ ան քահանայ պիտի ձեռնադրէ: Տղան կը զարմանայ, կը հակառակի, առարկելով թէ ինք աւազակ է եւ անհաւատ: Բայց Յոհան զայն քաշելով գետին կը պառկեցնէ եւ քահանայ կը ձեռնադրէ, վրայէն կ'առնէ գեղեցիկ հագուստները, հագնելով փիլոն եւ ձին ալ կը դրաւէ իբր աշխատավարձք: Ապա կ'ըսէ. «Հիմա գնա տունդ եւ բոլորը աղօթքի կանչէ»: Տունիններ կը խնդան այս այլանդակութիւնը տեսնելով, եւ նոյնիսկ յիշեցնելով որ երիտասարդը մկրտուած իսկ չէ: Տղան ետ կը դառնայ, կը գտնէ Եպիսկոպոսը եւ կ'ուզէ որ ձեռնադրութիւնը ջնջէ: Բայց Յոհան կուժ մը ջուրը առնելով կը թափէ տղուն գլխուն վրայ յայտարարելով. «Ահա քեզ մկրտեցի»: Եւ այդպէսով տէր կը դառնայ գեղեցիկ նժոյգին: (Դպ. 6, Գլուխ Ը):

Փաւստոս Բիւզանդի գործը ճոխ է արտառոց եւ այլանդակ պատմութիւններով, ու կ'արժէ իբր վէպ կարդալ: Բայց կը մնայ անորոշ կէտ մը: Ո՞վ էր Փաւստոս Բիւզանդ: Հա՞յ թէ Յոյն: Իր գրած պատմութիւնն ալ, որ կը վերաբերի 330-387 թուականին երբ հայերէն գիր չկար, կասկածի տեղի կու տայ՝ մանաւանդ որ անունն իսկ հայահունչ չէ: Բայց բանասէրները չեն կրցած լուծել այս առեղծուածը:

Ամէն պարագայի մէջ, գովելի է Պր. Քէչիշեանի ձեռնարկը, որ կը ձգտի հայ ընթերցողը հետաքրքրելու պատմական յոյժ կարեւոր երկասիրութեան մը վրայ:

Ներկայ գրութեան նպատակն ալ տարբեր չէր արդէն:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

(*) Պարսիկները արաբական տառերով կը գրեն, իսկ Թուրքերը 1928-էն ի վեր լատինական տառեր կը գործածեն: Եւրոպական շատ մը տարբեր լեզուներ լատինական տառերով կը գրուին:

Հարկաւ օր մը յունարէն, ասորերէն կամ պարսկերէն տառերով գրուած հայերէն արձանագրութիւն մը պիտի գտնուի եւ այս հանելուկը լուծուի:

ՄՈՒԹ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԷՆ

Ռուսաստանի աւելի քան ծանրակշիռ կացութիւնը վերջերս սկսած է աւելի շեշտակի կերպով արեւմտեան լրատուներու, քաղաքական շրջանակներու ուշադրութիւնը գրաւել. նաեւ լուրջ վախեր պատճառել: Թշուառութիւնը ամէնէն տարածուն չարիքն է որ մտահոգութիւններու գլխաւոր աղբիւր է: Անոր կապուած են մահերու մեծցող համեմատութիւններ, կեդրոնական ղեկավարութեան նկատմամբ աւելցող թերահաւատութիւններ որոնք լուրջ հեռանկարներ ենթադրել կուտան:

«Գուռիէ էնթէրնասիոնալ» շաբաթաթերթը ամբողջ թղթածրար մը ունի վերջին թիւով ուր ռուսական մամուլէն հարուստ քաղուածք մը տեղ գրաւած է: Լրագրողներ, նաեւ քաղաքական մեկնաբաններ, պատմաբաններ կը ջանան հասկնալ, վերլուծել ստեղծուած վիճակը: Կան բաւական դաժան հաստատումներ ու անոնց հիմով կատարուած քաղաքական հեռանկարներ:

Ակադեմական բժիշկ Ի. Գունդարով «Նեզավիսիմայա կազեթա»յի մէջ ծանցած է մահերու համեմատութեան ուշագրաւ բարձրացումին վրայ, ատոր սկիզբը կը նկատէ 1992 տարին որ բարեփոխումներու սկիզբն է. անկէ ի վեր 1.5 անգամ աւելցած է մահերու համեմատութիւնը, ինչ որ տարեկան 4.2 միլիոն կանխահաս մահ կը նշանակէ: Պատճառներու մէջ տիրական են ուղեղային, սրտի կաթուածները որոնք հետեւանք կը նկատուին կեանքի դժուարացող պայմաններուն, մակարդակի աննախընթաց անկումին: Այնքան սուր է պարզուած կացութիւնը որ կ'ըսուի թէ Դումային մէջ մտածողներ կան որ կարելի չէ՞ նախագահ Ելցինը պաշտօնազրկելու հոլովոյթի մը ձեռնարկել այն ամբաստանութեամբ որ ցեղասպանութիւն կը կատարէ ռուս ժողովուրդին դէմ:

Գրագէտ Վ. Երոֆէեւ կատարեալ Միջին դարու շրջանակ մը կը գծէ նկարագրելով բազմաթիւ յարկաբաժիններով հաւաքական այն բնակարանները որոնց մէջ կծկուած կ'ապրի Մեծ Ռուսաստանի քաղաքացին: Մեծ քաղաքներու այդ շէնքերուն յատկանշական տուեալներն են անխնամ, մութ, աղտոտ, կոտրած — թափած մուտքերը, սանդուխները, ճաթած ապակիները; անոնց ճաթրտած շրջանակները, դուռներու փրցուած բռնիչները, ցուրտ անցքերը, մերկ լամբով մը լուսաւորուած ձեղնակները, սեւցած պատերը: Այս շրջանակին մէջ կ'ապրի յաւերժական Ռուսաստանը: Ան որուն քաղաքացին դողդղացող, ուռած երակներով ձեռքեր ունի, ատոնցմով վերցուցած մուճակով կը ջանայ հալածել պատերուն վրայ, կարասիներուն մէջ վխտացող պոլոճները. ան որ յանձնուած է հրէշաւոր չափերու հասնող ալքոլամոլութեան, մտաւոր յետամնացութեան, որ մինչեւ իրիկուն կը տրանջայ հեռատեսիլին առջեւ, անկէ ներկայացուածը, ըսուածը ճիշդ ըլլայ կամ սխալ: Մարդոց հաղորդակցութեան միակ միջոցին վերածուած են վէճը, յանդիմանութիւնը, կշտամբանքը: Մատնութիւն, բամբասանք, մեղադրանք, ատելութիւն, կծծիութիւն, թշուառութիւն Ռուսին առօրեան լեցնող բաներ են որոնք զինքը վերածած են առանց ապրելու ապրող զանգուածի մը: Այդ զանգուածէն ոչինչ կարելի է ակնկալել, քան՝ յաւերժօրէն երկարաձգուող պայմաններու սարկային ենթակայութիւն մը: Կարծէք կը մնայ միայն զիրենք հաւաքել կեդրոնացման կայանի մը մէջ: Բայց արդէն իրենց գտնուած կացութիւնն ալ անկէ տարբեր չէ:

Պատմաբան Ե. Աֆանասիեւ երկիրը կը դիտէ քաղաքական — վարչական տեսանկիւնէն: Ինք հարց կուտայ թէ վաղը գոյութիւն պիտի ունենա՞յ Ռուսաստանը. պիտի յաջողի՞ վերապրիլ: Պիտի մնա՞յ միշտ նոյնքան մեծ: Ասոնք վերացական հարցումներ չեն, որովհետեւ ոչ ոք կասկած ունի թէ Ռուսաստանը մասնատումի, քայքայումի հոլովոյթին մէջ կը գտնուի: Ատոր ցայտուն օրինակները Չեչենիան եւ Թաթարստանն են, բայց նաեւ կան Եկատերինբուրգի կառավարիչին Ուրալեան Հանրապետութեան ծրագիրն ու նման այլ ձգտումներ: Ծանօթ է նաեւ Կրասնոյարսկի ղեկավարին՝ զօրավար Լեբէդի կոչը որ ամէն ոք միայն ինք իրեն պէտք է վստահի: Իրեն ձայնակից են ուրիշ կառավարիչներ ալ: Այս կացութեան մէջ կարելի՞ է շարունակել հաւատալ ու պնդել թէ Ռուսաստան կը ղեկավարուի Մոսկուայէն: Ինչի՞ կը ծառայէ մայրաքաղաք մը որ ոչ մէկ օգուտ ունի, այլ միայն խնդիրներ կը ստեղծէ, հարց կուտայ Աֆանասիեւ:

Ինչ կը վերաբերի սրբագրութեան վարկածներու, ան կ'առաջարկէ շրջաններու քաղաքականութիւնը հիմնովին փոխել. բան մը որ արդէն պէտք է կատարուէր մինչեւ այսօր: Ամենամեծ սխալն էր, իր կարծիքով, 60 հազար, թերեւս նոյնիսկ 100 հազար զոհերով Չեչենիոյ պատերազմը: Առանց ատոր թերեւս կարելի ըլլար կազմալուծումը արգիլել: Իսկ գալով արտաքին քաղաքականութեան, պատմաբանը տեղին չի գտներ որպէս բարեկամ Լիբիոյ, Իրանի, Իրաքի ընտրութիւնը. համոզուած է որ արեւմուտքին կռնակ դարձնելով Ռուսաստան երբեք պիտի չյաջողի իր տեղը գտնել աշխարհի մէջ:

*
**

Թուական տուեալներու անկիւն մըն ալ տեղ գտած է նոյն թղթածրարին մէջ. տուեալներ, առնուած նաեւ արեւմտեան լրատուներէ: Ռուսաստան վիժումներու ամենաբարձր համեմատութեան տէր երկիրներէն է: 1996-ին 2.6 միլիոն վիժում արձանագրուած է, 1.3 միլիոն ծնունդ: Առողջապահութեան նախարարութիւնը կ'ըսէ թէ վիժում ունեցող երեք կիներէ մէկը կը մահանայ այդ պատճառով: Վիժումի սեփական բուժարաններ կան որոնք հազար տոլար կը պահանջեն. կան կեդրոններ ալ որոնց պահանջը շատ աւելի համեստ է, բայց յաճախ կատարուած միջամտութեան կը հետեւին ծանր բարդութիւններ: Ընկերային հարցերու պատասխանատու փոխ — վարչապետուհին կ'ըսէ թէ կացութիւնը բոլորովին վատթարացած է վերջին տարիներուն, մայրութիւնը կորսնցուցած է ընկերային վարկանիշը. զաւակ ունենալ փափաքող կիներու թիւը կը նուազի: Վիժումին գլխաւոր պատճառն են տնտեսական պայմանները: «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա» վիժումներու մեծ համեմատութիւնը լուռ ու խոր զանգուածի մը արտայայտութիւնը նկատելով գրած է. «Ընկերութիւնը արժանի չէ նոր զաւակներ ունենալու. վիժումները կը նշանակեն ժողովուրդի մը յամր անձնասպանութիւնը»:

ԲԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ԵՒ ՍԱՀՄԱՆԱՄԵՐՁ ԳԻՒՂԵՐՈՒ ԱՄՐԱՊՆԴՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

Գիւղական բնակավայրերու զարգացման, բնակչութեան արտահոսքի կանխարգիլման նպատակով Գիւղատնտեսութեան նախարարութեան կողմէ մշակուած ու կառավարութեան քննարկման ներկայացուած է ծրագիր մը որ կը նախատեսէ նաեւ շարք մը միջոցներու ձեռնարկել բնակչութեան բազմամարդ վայրերէն յատկապէս երիտասարդութեան տեղաշարժը դէպի լքուած բնակավայրեր ապահովելու համար: Այս ծրագրին գլխաւոր հեղինակը Յովսէփ Քլոյեան այս մասին խօսելով նշած է թէ հողերու սեփականաշնորհումը վերջին տարիներուն որոշ չափով դանդաղեցուցած է գիւղերէն քաղաք հոսքը, սակայն սահմանամերձ շրջաններէն եւ լեռնային բնակավայրերէն յատկապէս երիտասարդներու արտահոսքը կը շարունակուի: Ան աւելցուցած է թէ զարկ տալու համար ծրագրին իրականացման նախատեսուած են շարք մը միջոցներ, ինչպէս օրինակ տուն կառուցանելու համար երկար պայմանաժամով առանց տոկոսի վարկերու յատկացում, պետական ֆոնտէն սեփականաշնորհուած հողատարածքներ եւլն.: Յ. Քլոյեան աւելցուցած է նաեւ թէ զօրակոչի տարիքին հասած վերաբնակողներուն կը շնորհուի երեք տարուան յետաձգում մը, նաեւ անոնք զերծ կը մնան զինուորական յետագայ հաւաքներէն: Աշխատանքներ կը տարուին սննդեղէնի եւ վերամշակման ձեռնարկութիւններու վերականգնման համար, այդպէսով նոր աշխատանքներ ալ ստեղծելու հեռանկարով:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«Ճումհուրիյէթ»ի մէջ Էօզկէն Աճարի յօդուածը «ԵՐԵՒԱՆ ԿԸ ՔԵՐԷ ՖՐԱՆՍԱՆ»

«Ճումհուրիյէթ»ի աշխատակից Էօզկէն Աճար Փետրուար 16-ի սիւնակին մէջ կը խօսի Ֆրանսայի Խորհրդարանին կողմէ ընդունուած Հայկական Ցեղասպանութեան բանաձեւին մասին եւ ահազանգ կը հնչեցնէ այն վտանգին դէմ՝ թէ Ծերակոյտն ալ մօտ օրէն կրնայ վաւերացնել այդ որոշումը: Յօդուածագիրը կ'ընէ սա խորհրդածութիւնները՝ «Երեւան Ֆրանսան կը քերէ (կը գրգռէ)» խորագրին ներքեւ.

*
**

Հայկական Ցեղասպանութեան բանաձեւը հիմա յղուած է Ծերակոյտին վաւերացումին: Եթէ Ծերակոյտն ալ վաւերացնէ, անկէ վերջ Ֆրանսայի մէջ ո՛չ մէկը պիտի կարենայ հրապարակել Հայկական պնդումները ժխտող տեսակէտ մը: Այսպիսիները յանցագործ պիտի նկատուին: Երբ Ֆրանսայի Խորհրդարանը ընդունեցաւ Հայկական ցեղասպանութեան բանաձեւը, Թուրքիոյ մէջ փոթորիկ պայթեցաւ, բայց տասը օր վերջ ամէն ինչ մոռցուեցաւ: Այսօր քանի՞ հոգի կը յիշէ այդ դէպքը: Մինչդեռ հիմա Ֆրանսայի մէջ կաթսան դարձեալ կ'եռեւեփի: Կ'երեւի թէ ամէն մարդ կը սպասէ որ քանի մը ժամ միայն մնայ, որպէսզի պատերազմի թմբուկներ շարժման անցնին: Բայց այն ատեն ալ ուշ կ'ըլլայ: Նոյեմբեր 29-ին ֆրանսացի պատմաբան Ժիլ Վայնշթայն Գոլէժ Տը Ֆրանսի նման կարեւոր հաստատութեան մը անդամ ընտրուեցաւ: Ան պաշտօնի կոչուեցաւ նաեւ նորահաստատ «Թուրք — Ֆրանսական Հետազօտական Կեդրոն»ին մէջ: Օսմանեան այս պատմաբանին տեսակէտը հետեւեալն է. «Ճիշդ է որ Հայերը կոտորածի ենթարկուած են: Բայց Հայերն ալ ոճիրներ գործած են: Միայն թէ չկայ պետական հրահանգով գործադրուած ցեղասպանութիւն մը»:

Հայազգի երգիչ Շարլ Ազնաւուրի գլխաւորութեամբ Հայկական լոպին ու կարգ մը թերթեր սա պահուն սկսած են պայքար մղել ֆրանսացի գիտնականին դէմ, զայն ամբաստանելով «ցեղասպանութիւն»ը ժխտելու յանցանքով: Անոնք Ժակ Շիրաքին դիմելով պահանջեցին որ ջնջուի այս գիտնականին նշանակումը: Մինչդեռ Թուրքիոյ թերթերուն մէջ այս մասին հազիւ թէ երկու նախադասութիւն հրատարակուեցաւ: Թուրք հանրային կարծիքն ալ, որ որեւէ բանէ լուր չունեցաւ, առանձին թողուց ֆրանսացի պատմաբանը: Մեր մամուլին համար կարեւորը «Նէրէմի, նէրէմի»ի նման երգերն են: Խորհրդարանի նախագահ Հիքմէթ Չէթին նամակ մը գրեց Ծերակոյտի նախագահ Փոնսըլէին, վարչապետ Էճէվիթ նոյնը ըրաւ վարչապետ Ժոսփէնին, իսկ Իսմայիլ Ճէմ բողոքեց իր ֆրանսացի պաշտօնակցին մօտ: Անոնք գիտել տուին որ այսպիսի որոշումներ կը խանգարեն Թուրք — Ֆրանսական յարաբերութիւնները: Իսկ Ֆրանսայի կառավարութիւնը Ծերակոյտին ըսաւ որ իրենք չեն խառնուիր, բայց կը սպասեն որ տրամաբանութեամբ շարժին: Ժամ առաջ բոլոր ծերակուտականներուն պէտք է դրկուին թղթածրարներ, որոնք Հայերու պնդումները պիտի ջրեն: Թուրք մտաւորականներն ալ պէտք է արշաւ բանան Ֆրանսան պախարակելու համար:

Ծանօթ է որ Հայաստանի արմատական նոր իշխանութիւնները կը հրահրեն Ֆրանսայի մէջ այս դէպքը, իսկ ատոր փոխարէն Թուրքիա համբերատար քաղաքականութիւն կը մշակէ Հայաստանի նկատմամբ:

Ամէն մարդ գիտէ որ Հայաստանի ժողովուրդը քիչ մը շունչ կ'առնէ ամէն օր սաւառնակներով դրկուած ճամպրուկային ապրանքներով: Հայաստանի արմատականները կ'երեւի թէ չեն մտածեր թէ նոր նեղութիւններու կրնան մատնուիլ, եթէ Թուրքիա այս դուռը փակէ:

ԱԲԻԳ ԱՒԱԳԵԱՆ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՏԵՆԴ

ԿԱՐՕՏ

Մի քանի անգամ ես փորձեցի բարձրանալ, շնորհակալութիւն յայտնել ու հրաժեշտ տալ, բայց Գրիգորը, կարծես երազից սթափուած, իրար անցաւ եւ խնդրեց, որ մի քիչ էլ մնամ:

- Ֆաթի՛հ, մեզ գինի բեր, ներքեւից բեր, ի՛մը, կարմի՛րը...

Եւ նորից քա՛ր, անվերջանալի լռութիւն:

Սկսեցի զրուցել մատուցող կնոջ ու խոհարարի հետ: Նրանց արտասանած հատուկենտ խօսքերից իմացայ, որ վաղուց է, ինչ աշխատում են այստեղ, ճաշարանը հիմնադրուելու առաջին օրից:

- Ես սահապ Գրիգորի ստուերն եմ, - ասում էր խոհարարը, - եթէ նա գնայ աշխարհի ծայրը, ես էլ կը գնամ նրա ետեւից:

Ֆաթիհը միայն գլխով էր անում, որը նշանակում էր՝ ես էլ:

Մի քանի ժամ շարունակ նրանք այնտեղ մեզ հետ նստել էին, բայց ես միայն նոր նկատեցի նրանց եւ տեսայ, թէ ճաշարանատէր վանեցի Գրիգոր Մանուկեանցի կարօտի լեռնացած վշտով նրանք էլ են վարակուել: Նրանց երկուսի դէմքերին ու աչքերի խորքում թառել էր նոյն տխրութիւնը: Ես լաւ գիտեմ հարաւի բնիկներին. նրանք բնից դեռ չհեռացած թռչունների այն ձտերին են նման, որոնց համար աշխարհն ընդգրկւում է միայն իրենց տեսադաշտում, դրանից այն կողմ ամէն ինչ վերջանում է: Խոհարար Ալու եւ մատուցող Ֆաթիհի համար էլ աշխարհն ընդգրկւում էր հէնց այդ կեղտոտ Դեզֆուլում: Նրանք չէին կարող կարդալ իրենց տիրոջ ալեկոծուող հոգին, ի վիճակի չէին թափանցել դրա խորխորատները, բայց ահա նրանք, թերեւս գաղտագողի, կողոպտել էին այդ մարդու վըշտից մի կտոր եւ այդ վիշտը նրանց ստուերի պէս իրար էր կցել: Ես չեմ կասկածում՝ տիրոջ ետեւից նրանք մինչեւ աշխարհի ծայրը կը գնային:

Կէս գիշերը վաղուց անցել, գնացել էր, բայց հիմա արդէն ես բարձրանալու եւ հրաժեշտ տալու պահանջ չէի զգում: Ներքին ինչ-որ բան ինձ կապել էր այդ լուռ մարդկանց:

Այդպէս էլ վանեցի Գրիգոր Մանուկեանցը ոչինչ չպատմեց իր ծննդավայրի ու արհաւիրքների մասին, չխօսեց եաթաղանների, ջարդի, դժնդակ գաղթի մասին, այդ բոլորը սակայն ես լսեցի ու տեսայ նրա կապարէ լռութեան մէջ, նրա կկոցած աչքերի խորքում, նրա դանդաղօրէն ցնցուող ուսերի վրայ, երբ գրպանից հանեց սփռոցի նման մեծ, նախշաւոր թաշկինակը, դէմքը ծածկեց դրանով ու գլուխը կռացաւ սեղանին:

- Հայրենակի՛ց... - ասացի:

Խոհարարն ու մատուցող կինն ինձ կանխեցին:

- Սահա՛պ, - շշնջաց Ալին, - մի խանգարիր, նա հիմա պէտք է լաց լինի:

Ֆաթիհը նորից գլխով արեց, որը նշանակում էր՝ այո, նա հիմա պէտք է լաց լինի:

Ես ակամայից նայեցի նրանց երկուսին եւ տեսայ, որ նրանք էլ են արտասւում, արտասւում են իրենց տիրոջ նման լուռ, առանց հեծկլտոցների: Կռացայ, շոյեցի տիրոջ ոտքերի մօտ ձգուած շան փրչոտ գլուխը, ոսկորի մի կտոր վերցրի ու մօտեցրի գնչին. շունը հոտոտեց, բայց չըկերաւ, նայեց ինձ եւ, աստուա՜ծ իմ, այդ նոյն, ծանօթ տխրութիւնը ես տեսայ նաեւ այնտեղ, այդ ծանրօրէն թարթուող աչքերի մէջ:

Երբ Գրիգորը հանգստացաւ ու սեղանից բարձրացրեց գլուխը, մնացած բոլորն էլ հանգստացան:

Դրսում մութն արդէն մոխրագունել էր: Պատուհանից երեւում էին հարաւային ծառերի տակից թուլացած լայն տերեւները: Սպասւում էր հնոցային մի օր եւս:

Ես հրաժեշտ տուեցի իմ լա՛ւ, իմ տարօրինակ հայրենակցիս:

- Մնայի՛ր, երիտասա՛րդ, - խնդրեց Գրիգորը, - կը նստէինք, կը խմէինք, կը խօսէինք:

Ես սիրով կը նստէի նրա դիմաց ու կը լսէի նրա լռութիւնը: Այդ իմաստութեամբ լցուած մի խոր լռութիւն էր, որից ոչ ոք չէր կարող ձանձրանալ. բայց պէտք է վերադառնայի. պարտականութիւննե՜ր... Անյայտացած երկու բեռնաւտօ... Կիտրոնի փոշու տասներկու հազար պահածոներ... Գնդապետ Անէլկրով եւ էլի հազար ու մի անհեթեթ բաներ, որոնք ո՛չ մի, ո՛չ մի ընդհանուր բան չունէին վանեցի Գրիգոր Մանուկեանցի կրծքում լեռնացած կարօտի ու վշտի հետ:

(Շար. 4 եւ վերջ)

(Շար. Ա. էջէն)

Թուրք հանդիսատ պիտի քնանայ իր տունը, չուտով կը տեսնէք»:

***

Նախագահ Տէմիրէլ մամուլի ներկայացուցիչներու հետ հանդիպումի մը բաւած է թէ Էօճալանի ձերբակալութիւնը պէտք է «հաշտութեան եւ եղբայրութեան առաջնորդող մեկնակէտ» մը ըլլայ Թուրքիոյ համար: Ան հարկաւոր նկատած է որ Ազգային Ժողովը արտակարգ նստաշրջան ունենայ, գղջումի օրէնք մը պատրաստելու որպէսզի ՓՔՔ-ի մարտիկներուն կարելիութիւն տրուի առանց օրինական հետապնդումի վերջ տալու զինեալ պայքարին, անուշտ զատամփրութեան եւ ինքնապաշտպանութեան իրաւունք տրուի, եւայլն:

Իմրալը կղզին մէջ ուր բանտարկուած է Էօճալան, արդէն երեք դատախազ ձեռնարկած են հարցաքննութեան որ հինգ օր պիտի տեւէ: Ապահովութեան արտակարգ միջոցներ ձեռք կ'առնուին դատավարութեան համար որուն ընթացքին մերժուած է օտար իրաւաբաններու, դէտերու ամէն մասնակցութիւն: Էօճալանի պաշտպանութիւնը պիտի ստանձնէ Թուրք փաստաբան մը: Ան դատարան պիտի հանուի փամփուշտարգել ապակեայ վանդակով մը, առիթ չտալու համար որեւէ մահափորձի: Նաեւ կղզին վրայ ռադարի սարքաւորում մը հաստատուած է, ծովէն կամ օդէն կատարուելիք յարձակումի մը դէմ: Իմրալըի մէջ ոչ ոք ձգուած ըլլալով, որոշուած է հագարաւոր կենդանիներն ալ տեղափոխել, քանի որ զանոնք խնամող մարդ մնացած չէ: Թուրք մամուլը այս կարգի մանրամասնութիւններու կարգին կը յայտնէ թէ մեծ խնամք կը տարուի քիւրտ ղեկավարին. ստամոքսի անհանգստութիւնը նկատի առնելով պահեցողութեան թեթեւ կերակուրներ կուտան իրեն, իսկ բժիշկ մը անոր յանձնարարած է պակսեցնել, կամ բոլորովին վերջ տալ ծխախոտի գործածութեան...:

Թուրք մամուլը կը բացատրէ նաեւ Ա. Էօճալանի ձերբակալման յաջորդած առաջին պահերուն առընչուած հարցականներ. օրինակ, կ'ըսուի թէ զինքը փոխադրող օդանաւին մէջ աչքերը կապուած էին եւ ձեռնակապեր դրուած, որպէսզի առիթ չտրուի անձնասպանական արարքի մը: Նոյն սիւնակին մէջ կ'ըսուի նաեւ թէ օդանաւ դրուելէ առաջ թմրեցուցիչ դեղ ներարկուած էր իրեն, ատոր հետեւանքով էր որ տեսագրութեան առաջին պահերուն կէս թմրած վիճակ մը ունէր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻԱ յայտնի հանդստութեամբ կը շարունակէ զինեալ գործողութիւններ կատարել Իրաքի հիւսիսային շրջանին տար անջատ վայրերուն մէջ միաժամանակ: Վերջին օրերուն 20 հազարնոց նոր զօրաբաժիններ եւս մասնակցած են Իրաք մուտք գործած ուժերուն: Կը մաքրագործուին քրտական զինեալ խումբերը. տեղ տեղ բախումներ տեղի կ'ունենան:

ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷՆ, «Մոնտ»ի մէջ յօդուածով մը (Փետրուար 19), կոչ կ'ընէ որ այլը մէկ ցանկով ներկայանայ, Ֆ. Սեկէնի գլխաւորութեամբ: Ինք որ հիմնադիրն է Իւ - Տէ - էՖ-ի, պաշտպանելէ ետք կեդրոնը, կարծիք փոխեց, ինչ որ բնաւ հաւանութիւնը չի վայելեր Ֆր. Պայրուի: Ժիսքարի համար, այլապէս, աղէտ է:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Սէն Լու Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը եւ Օժանդակ Տիկնանց Միութիւնը կը նուիրեն 500-ական Ֆր. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան եւ «Յառաջ»ին Վարդանոյշ Զուֆուրեանի մահուան առթիւ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Հայկ – Ֆրանսուա Սամուէլեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի Պր. Վահէ Թոսունեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Նոյն տխուր առթիւ, Տէր եւ Տիկին Թորիկեան 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

***

Հայկ – Ֆրանսուա Սամուէլեանի մահուան առթիւ Տիկին Եղիս Մինթանճեան եւ զաւակները՝ Տիկին Շաքէ Լըֆոր – Մինթանճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Մինթանճեան եւ զաւակները 300 Ֆր. կը նուիրեն Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Փարիզի միօրեայ դպրոցին (ստանալ՝ «Յառաջ»էն):

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section Helen Puzant — ALFORTVILLE

THEATRE ARMENIEN

par la Compagnie NAREG DOURIAN

«LA BELLE-MERE DE EREVAN - 2»

Vendredi 26 Février à 20 heures 45

Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville

— Participation aux frais —

Pour tous renseignements :

Tél. : 01 43 76 55 89 / 01 43 76 50 52

***

Section MARSEILLE - VILLE

Sossé Mayrig

SUPER SOIREE ARMENIENNE

«PAREGUENTAN»

Ambiance avec VARTAN et ses musiciens

Samedi 27 Février à partir de 21 h 30

Salle M.A.J.C.

12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille

Tél. : 04. 91. 50. 15. 09

P.A.F. : 100 F.

Renseignements & réservations :

04. 91. 77. 87. 31 / 04. 91. 50. 68. 71

Imprimé sur les Presses du Journal "HARATCH"

83, rue d'Hauteville, 75010 Paris

Siret : 571 027 317 000 15

Commission Paritaire : N° 55935

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances Toutes Compagnies

MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS

AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE

MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION

13, rue Lamartine, 75009 PARIS

Tél. : 01. 42. 82. 01. 41 +

Ապահովագրական ձեր հարցերուն համար

մի՛ վարանիք դիմելու մեզի

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ-ի հետեւեալ ԿԻՐԱԿԻներուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ ժամը 10-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ԱՐԵՒԱԳԱԼի ժամերգութիւն կը կատարուի՝

ԿԻՐԱԿԻ, փետրուար 28
Անառակի Կիրակին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 7
Տնտեսի Կիրակին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 14
Դատաւորի Կիրակին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 21
Գալստեան Կիրակին

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ-ի ամբողջ շրջանին, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը ճիշդ 6-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ՀՍԿՈՒՄ-ի՝ «ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ» եւ «ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ» ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ ատոր պատշաճի քարոզ կը տրուի՝ համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցի.–

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 24
Ժ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 3
ԺԷ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 10
ԻԴ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 17
ԼԱ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 24
ԼԸ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԳՈՅՈՒՆԵԱՆ

***

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ
ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄԻ
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 24, ժամը 17-ին

Ս. Գէորգ եկեղեցի (Սէն – Լու)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի հոգաբարձութիւնը Սուրբ Ծննդեան տօնին առթիւ՝ շնորհակալութեամբ ստացած է իսկագինի հետեւեալ նուէրները.–

Տէր եւ Տիկին Սերժ Դաւիթեան 500 Ֆրանք, Գաւրաս Պետրոսեան 5000 Ֆր., Տիկին Հէլէն Րէցէփօփուլոս 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արթօ Հանլեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Ճիպօղլեան 500 Ֆրանք, Օր. Վիրժինի Աստուրեան 200, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Հրաչեան, Տէր եւ Տիկին Շառլ Պօյաճեան 500-ական Ֆր., Տիկին Մարի Առաքելեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Թորոսեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարպիս Կէօվճեան, Տէր եւ Տիկին Արմենակ Եակղն 200-ական Ֆր., Տիկին Ժօսլին Զաքմաքճեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յ. Մաճալեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Ժամկոչեան 200-ական Ֆր., Պր. Գաքիկ Յովակիմեան 300 Ֆր., Տիկին Ս. Հայրապետեան 200 Ֆր., Օր. Սոնա Բաքէլեան 250 Ֆր., Պր. Միհրան Դաշնակեան 1000 Ֆրանք, Պր. Յակոբ Իփէքճի 100 Ֆր., Պր. Ժիրայր Վարժապետօղլու 150 Ֆր., Տիկին Աշխէն Սվաճեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Միքայէլեան 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժագ Անդրէասեան, Տիկին Էմէ Պէտէրեան 150-ական Ֆր., Պր. Քարէն Պետրոսեան 250 Ֆր.:

(Շար.)

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Ի գիտութիւն Լիոնի եւ Ռոն Ալփի Շրջանի հայ հասարակութեան կը ծանուցանենք թէ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահք-ի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 5-ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 24-ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 3-ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 10-ին, Միջինք առաւօտեան ժամը 10·30-ին, Արեւագալի ժամերգութիւն:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 17-ին,
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 24-ին,

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի կիրակիներուն պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն ժամը 8·45-ին:
Արեւագալ ժամը 9·45-ին:
Պատարագ ժամը 10·30-ին:
Քարոզ և Հոգեհանգիստ ժամը 11·45-ին:

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Բանախօսութիւն – 1

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

«ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐ»

Հինգշաբթի, Փետրուար 25,
ժամը 20·30-ին՝

Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոն
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Métro: Cardinal Lemoine
RER: Luxembourg

UGAB — UGAB — UGAB —

UGAB — JEUNES MARSEILLE

SOIREE EXCEPTIONNELLE

le SAMEDI

13 MARS à partir de 22 heures

P.A.F. : 50 F. + kir royal

Membres : gratuit

Union Generale Armenienne de Bienfaisance

327, boulevard Michelet —

13009 Marseille

Tél. : 04. 91. 22. 10. 45

UGAB — UGAB — UGAB —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Խղագինի առթիւ Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

Տէսինի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը 3·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արման Գիսկանեան 2·000 Ֆրանք, Պր. Ֆիլիփ Տիւյմէճեան, Տէր եւ Տիկին Փասքալ Օհաննէսեան, Տիկին Ժագլին Մարիլոսեան 1500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Լօռան Փափազեան, Տիկին Տիրուհի Զարուքեան, Տիկին Փօլ Ժօֆրէ, Տիկին Ջուարթ Աւագեան, Պր. Հանրի Ոսգունեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Խաչատուրեան 1000-ական Ֆր., Վալանսի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն, Վիէնի հոգաբարձութիւն 720-ական Ֆր., Տիկին Մաղաքեան 600 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ներսէս Թիւթիւնճեան, Տէր եւ Տիկին Լուսար Զաքէոսեան, Տէր եւ Տիկին Սերժ Նահապետեան, Տիկին Անի Երեմեան, Տիկին Ազատուհի Պօյաճեան, Տէր եւ Տիկին Սերժ Միսքճեան, Տէր եւ Տիկին Գարաօհաննէսեան 500-ական Ֆր.:

(Շար.)

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 23
MARDI
23 FEVRIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ . ԹԻՒ 19.581 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.581

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐՈՒ ԴԵՐԸ ԷՕՃԱԼԱՆԻ ՅԱՆՁՆՈՒՄԻՆ ՄԷՋ

ԷՃԷՎԻԹԻ ԿՈՉԸ

Ա. Էօճալանի 129 օրերու թափառական շրջապտոյտին մանրամասնութիւնները մեծ մասամբ յայտնի դարձան վերջին օրերուն, թէ իր ընկերակիցներուն յայտնութիւններով Տէտ Ծփիկլի եւ թէ ամերիկեան աղբիւրներու շնորհիւ։ Ուաշինկթըն այլեւս չուրանար իր դերը եւ կառավարական անանուն պատասխանատուներ կը խոստովանին որ ամէն անգամ որ տեղեկացած են թէ ո՛ւր էր եւ ո՛ւր կը ծրագրէր երթալ, միջամտած են որպէսզի մերժուի ապաստանի դիմումը։ Կը թուի որ Էօճալան բաւական «շատախօս» ալ եղած է իր առձեռն հեռաձայնին վրայ եւ ամերիկեան գաղտնի սպասարկութիւնները օրը օրին հետեւած են իր ճամբորդութիւններուն եւ տեղեակ պահած Թուրքիոյ գաղտնի սպասարկութիւնները որոնք կրցած են պատրաստել Սաֆարի մկրտուած գործողութիւնը, գործակցութեամբ Քենիայի իշխանութեանց։ Թրքական գոմանտօն Նայրոպի հասած է միայն Փետր. 12-ին Թուրք գործարարի մը անձնական օդանաւով որ մալեզիական կեղծ ինքնութիւն առած էր։ Երեք օրերը ծառայած են Միացեալ Նահանգներու ճնշումներուն Քենիայի, (թերեւս նաեւ՝ Յունաստանի) իշխանութեանց վրայ որպէսզի յանձնեն Էօճալանը։ Որոշումը տուած է նախագահ՝ Տանիէլ Արափ Մոա։

***

Պիւլէնթ Էճէվիթ «հայրական» շեշտով կոչ ըրաւ ՓՔՔ-ի զինուորեալներուն որ յանձնուին, փոխարէն ներում խոստանալով։ Դեռ աւելին, անոնք որոնք տեղեկութիւններ ալ հայթայթեն դատական հետապնդումէ զերծ պիտի մնան։ Էօճալան պիտի չկարենայ օտար փաստաբան ունենալ, բայց, դատավարութիւնը հրապարակային պիտի ըլլայ եւ լիազօրուած օտար դէտեր պիտի կարենան ներկայ ըլլալ։ Էօճալան կրնայ մահապատիժէ զերծ մնալ եւ ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուիլ։ Կ'ակնկալուի որ ինք ալ «գործակցի», այլ խօսքով կոչ ընէ իր շարքերուն վերջ տալ զինեալ պայքարի։

***

Ա. Էօճալանի հարցաքննութեան աւարտին ձերբակալման հրամանագիր պիտի տրուի իր մասին, ինչպէս կը հաղորդէ շաբաթավերջի թուրք մամուլը։ Դատավարութիւնը տեղի կ'ունենայ Ապրիլին, իսկ վճիռը կ'արձակուի Մայիսի ընթացքին։ Նոյն աղբիւրին համաձայն ոչ մէկ փաստաբան թեկնածու ներկայացած է զինքը պաշտպանելու։ Այս նշումը կը հակասէ արեւմտեան լրատուներու այն լուրին թէ հինգ քիւրտ փաստաբաններ որոնք թեկնածու ներկայացած էին, անմիջապէս ձերբակալուած ու արգելափակուած էին։ Սակայն այն բացառիկ վարկին քով զոր Թուրքիա այս օրերուն կը վայելէ յատկապէս արեւմտեան երկիրներէ, նման հակասութիւններ ոչ մէկ իմաստ կրնան ունենալ։

Էօճալան պիտի դատուի հայրենիքի դաւաճանութեան ամբաստանութեամբ։ Շուրջ ամիս մը պիտի տեւէ ամբաստանագրին պատրաստութիւնը։ Հոն տեղ պիտի տրուի երեսուն հազար հոգիի մահուան պատասխանատուութեան։ Պաշտպանութեան համար առաւելագոյն 15 օր պիտի տրուի։ Դատավարութիւնը տեղի պիտի ունենայ կղզիին վրայ։ Վարչապետ Էճէվիթ հրամանագրով մը արգիլեալ գօտի հռչակած է Իմրալըն ուր ոչ ծովային, ոչ օդային փոխադրամիջոց կրնայ մօտենալ։ Արդէն սկսած է դատավարութեան սրահի մը պատրաստութիւնը։ Դատը պիտի տեսնուի Պետական ապահովութեան երկրորդ ատեանին կողմէ։

Պատրաստութեան այս փուլին զուգահեռ՝ Անգարա քիւրտ ղեկավար ձերբակալելու յաջողութենէն կարելի բոլոր արդիւնքները քաղել կը ջանայ։ Փետր. 21-ի թերթերը առաջին էջի խորագիրներով կը ծանուցանեն թէ Էօճալան զինք Թուրքիա փոխադրող օդանաւին մէջ ունեցած արտայայտութիւնը թէ՝ պատրաստ է Թուրքիոյ ծառայելու, տրամադիր է գործի վերածելու. ան «իր կամքով» անձնատուր ըլլալու կոչ մը պիտի ընէ ՓՔՔ-ի զինեալ շարքայիններուն։ Կոչը պիտի տեսագրուի ու տեսերիզներ օդանաւերէ պիտի ցրուին լեռներու մէջ ապաստանած քիւրտ մարտիկներու գտնուած վայրերը։

Միւս կողմէ Թրքական ապահովութեան ուժեր ձեռնարկած են Էօճալանի հաւանական յաջորդ նկատուած եղբօրը եւ այլ ղեկավար դէմքի մը՝ Ճ. Պըյըքի հետապնդումին, անոնք եւս ձերբակալելու համար։

Նիւթին յատկացուած էջերու մէջ Թուրք մամուլը ամենայն խստութեամբ կը դատապարտէ Յունաստանը եւ արեւմտեան երկիրները։ «Հիւրրիյէթ»ի Փետր. 22-ի թիւին մէջ առաջին նշումներ տրուած են Էօճալանի հարցաքննութենէն։ Ան ըսած է թէ յունական անցագիրը Յոյները տուած են իրեն, թէ անոնք նաեւ իրենց բանակավայրերուն մէջ մարզած են ՓՔՔ-ի շարքայիններ, զէնք ու հրթիռներ տուած իրենց, եւլն.։ Իրեն վերագրուած արտայայտութիւններու մէջ վերագրումներ կան նաեւ Ռուսաստանի եւ յատկապէս ազգայնական ղեկավար Ժիրինովսկիի որոնք նոյնպէս օժանդակած են իրենց։

Նոյն էջերուն մէջ որպէս փաստ Թուրքիոյ «քաղաքակիրթ, արդարադատ» երկրի յատկանիշին, կ'ըսուի հետեւեալը. «Եթէ Թուրքիա ուզէր, կրնար փոխադրութեան ընթացքին Էօճալանը Միջերկրականի վրայ վար նետել ու փրկուիլ անկէ։ Սակայն այդպէս չվարուեցաւ ու ժամանակակից արդարադատ երկրի մը վարմունքը ցոյց տուաւ»։

***

Փետրուար 20-ի թրքական երկու օրաթերթերը «Հիւրրիյէթ» եւ «Միլլիյէթ» կ'արձագանգեն ռուսական տնտեսական կարեւոր թերթ «Կոմէրսանտ»ի մէկ հրապարակումին ուր ըսուած է թէ «Ռուսաստան քարիւղի փոխարէն հրաժարեցաւ Էօճալանէն»։ Լուրը կը վերաբերի գաղտնի համաձայնագրի մը գոյութեան, ուր կողմերը ընդունած են քարիւղի շահու բաշխումը։ Այդպէս, որոշուած է որ Ղազախստանի քարիւղը փոխադրուի Ռուսաստանի տարածքով, իսկ Ատրպէյճանինը՝ Թուրքիոյ։ Այս կարգադրութիւնը կրկին կ'այժմէականացնէ Պաքու-Ճէյհան քարիւղատարի ծրագիրը որ Անգարայի նախընտրութիւնն էր ու վերջին շրջանին մէկդի ձգուած։ Տեղեկատուութեան մէջ ըսուած է նաեւ թէ այդ կարգադրութեան մէջ գլխաւոր դերը կատարած է քարիւղի «Շեվրոն» ամերիկեան ընկերութեան նախագահը որպէս միջնորդ։ Ան այս ուղղութեամբ յատուկ շփումներ ալ ունեցած է Վրաստանի նախագահ Է. Շեւարդնածէի հետ։

***

ՔՐՏԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԷՆ

«Եօզկիւր փոլիթիքա»յի շաբաթավերջի թիւերը լայն տեղ կուտան դիմադրութեան, հակայարձակումի կոչերու եւ քրտական ցոյցերուն, անոնց հետեւած միջադէպերուն, ձերբակալութիւններուն։ Ամէնէն ուշագրաւը Թուրքիոյ մէջ արձանագրուած շարժումներն են։ Թրքական բանտերու քիւրտ բանտարկեալները որպէս բողոքի ցոյց հացադուլի կը դիմեն, իսկ քրտաբնակ թաղերու, շրջաններու մէջ ամէնօրեայ արարքներ պատճառ կ'ըլլան ապահովութեան ուժերու եւ Քիւրտերու բախումներուն։

Ցոյցերը, բողոքի երթերը մեծ ծաւալ կ'առնեն յատկապէս արեւելքի քրտական շրջաններուն մէջ, ինչպէս Տիյարպէքիր, Ուրֆա, Սղերդ, Մարտին, Վան, եւայլն։ Պոլսոյ Կազի թաղին մէջ ամէնօրեայ արարքներ տեղի կ'ունենան ինչպէս նաեւ ոստիկանութեան հետ բախումներ։ Շաբաթավերջին այդ բախումներուն հինգ ոստիկան վիրաւորուած, ապահովութեան ուժերու կառքեր, անձնական ինքնաշարժեր հրկիզուած են։ Յաջորդական արարքներու բեմ են արեւմտեան մեծ ոստաններ ալ, ինչպէս՝ Իզմիր, Մէրսին, նաեւ Անգարա, Ատանա, եւայլն։ Փետր. 20 Շաբաթ օր Փարիզի ցոյցին ալ չորս հազար հոգի Կառ տը լ'Էսթէն քալած են մինչեւ Ռէփիւպլիք հրապարակը։

ՆՈՐ ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄ ՄԸ ՔՈՍՈՎՈՅԻ ՀԱՄԱՐ

Շաբաթ, Փետրուար 20, ժամը 12-ին կարելի չէր եղած համաձայնութեան գալ, հակառակ Մատլէն Օլպրայթի երթուղարձերուն եւ ազդարարութեանց, ինչ որ պատճառ եղաւ երկարաձգելու պայմանաժամը մինչեւ Երեքշաբթի, Փետր. 23, ժամը 15։

Այդ ժամանակաշրջանին հարկ էր որ Սերպերը տեղի տային, քանի որ բացէ ի բաց յայտարարուած էր որ վերջին խոչընդոտը կուգայ Միլոսեւիչէն, որ կը մերժէ բազմազգեան 28 հազար զինուորներու (ֆրանսացի, ամերիկացի, իտալացի, անգլիացի) ներկայութիւնը զոր «գրաւում» կը նկատէ։ Առաջին պայմանաժամի վերջաւորութեան (Շաբաթ ցերեկ), Հ. Վետրին յայտարարեց թէ շօշափելի յառաջդիմութիւններ արձանագրուած են, 15 օրուան մէջ աւելին եղած է քան 15 տարիներու, բայց եւ այնպէս առկախ հարցեր կը մնան։ Այս շօշափելի յառաջդիմութիւններն են, որոնք թելադրած էին Շփումի Խումբին (ԱՄՆ, Ֆրանսա, Մեծն-Բրիտանիա, Գերմանիա, Իտալիա, Ռուսաստան) նոր պայմանաժամ մը տալ, նախքան ռմբակոծումներու սպառնալիքի գործադրութիւնը։ Եթէ Միլոսեւիչ չուզեր տեղի տալ օտար ուժերու ներկայութեան հարցին շուրջ, Ալպանացիներն ալ կ'ուզեն անպայման որ արձանագրուի հանրաքուէի իրենց պահանջը համաձայնագրի տեւողութեան (երեք տարի) աւարտին։ Այս հարցերն էին որ պէտք է լուծուէին մինչեւ Փետր. 23, ժամը 15, այլապէս պիտի ռմբակոծուին սերպ թիրախները։ Փետր. 21-ին Ժոսփէն ալ արտայայտուեցաւ համոզելու համար Սերպերը որ օտար ուժերը գրաւում չեն այլ՝ ապահովութեան երաշխիք եւ թէ հարկ է դուրս ելլել 19-րդ դարէն, մտնել՝ 20-րդ, քանի որ նախօրեակին ենք 21-րդին։

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO-MAGAZINE»

(20 Février)

PLAIDOYER POUR LES KURDES

FRANZ-OLIVIER GIESBERT

Շաբաթաթերթին խմբագրականը նուիրուած է Քիւրտերու դատին եւ սկիզբէն Ֆրանց-Օլիվիէ Ժիսպէր կը ճչէ. - «Երբ հարկ է մեկնաբանել օրուան հարցերը, մէկ ձեւ կայ չսխալելու՝ տեւականօրէն զոհերու կողքին ըլլալ»։

Դառն հեգնանքով մըն է որ կ'արտայայտուի մարդկային ողբերգութեանց՝ Շոահ, Հայերու, Կարմրամորթներու ջարդեր եւլն. եւլն., ինչ կը վերաբերի Քիւրտերու, յաջորդաբար ջարդուած Թուրքիոյ եւ Իրաքի կողմէ, մեծ յանցանք մը ունին, կը գրէ, երբեք չյաջողեցան աշխարհի համակրութիւնը շահիլ, ներքին ճակատումներով ալ։ «Աբօ»ն ալ շատ նրբամիտ անձ մը չէ, երբ լրջմտութեամբ, կը յայտարարէ «21-րդ դարը ազգայնականութեան դարը կը խոստանայ ըլլալ, ինչպէս 20-րդ դարը լենինիզմի դարը կոչուած է»։ Խմբագրականին եզրակացութիւնն այն է որ Քիւրտերը պէտք է երկիր մը ունենան, ինչպէս նախատեսուած էր Սեւրի դաշնագիրը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂՏԱՏԻ եւ Իրաքի հարաւային շրջանին մէջ բուռն բախումներ պատահած են Փետր. 20-ին եւ 21-ին, իբրեւ հետեւանք շիի բարձրաստիճան կրօնաւորի մը սպանութեան Փետր. 19-ին։ Կռիւներ ծագած են միաժամանակ զանազան քաղաքներու մէջ, երբ յայտարարուած է որ Սատէք էլ Սատր եւ իր երկու զաւակները սպաննուած են։ Ճշգրիտ թիւեր չկան, բայց քանի մը տասնեակ մեռեալներու մասին կը խօսուի։ Լոնտոն հրատարակուած զեկոյցով մը «Իրաքեան Ազգ. Համագումար»ը (ընդդիմութեան համախմբում) կ'ակնարկէ բազմաթիւ վիրաւորներու եւ ձերբակալութիւններու։ Ալ-Ժումհուրիա պաշտօնական օրաթերթին համար Սատրի սպանութիւնը նոր փորձ մըն է երկիրը ապակայունացնելու։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ լեռնային շրջաններուն մէջ ձիւնահիւսերը չեն դադրած եւ զբօսաշրջական արձակուրդի այս շրջանին նոր արկածներ կը պատահին։ Զուիցերական Ալպեաններու մէջ ալ 8-10 շալէներ քշուած են ձիւնահիւսէն եւ վեց մեռեալ կայ։ Ֆրանսայի արեւելեան շրջանն ալ ամբողջովին ողողուած է սաստիկ անձրեւներէն եւ գետի յորդումէ։ Հոս ալ երկու մեռեալ կայ։

ԿԱՌ ՍԷՆ-ԼԱԶԱՐԻ ուղեւորները 24 ժամուան գործադուլ մը ձեռնարկեցին Կիրակի, Փետր. 21-ին, իբրեւ հետեւանք ուղեւորի մը դէմ յարձակումի մը, արտասուաբեր ձեռնառումով։

ՊՐԻՒՍԷԼ մեծ իրարանցումի մէջ էր, Երկուշաբթի, Փետրուար 22-ին եւ ապահովութեան արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած էին հողագործներու ցոյցին պատճառաւ։ Բողոքելու համար հողագործութեան եւրոպական ծրագրին դէմ 30 հազար հողագործներ Պրիւսէլ փութացած էին 15 երկիրներէն, որովհետեւ նոյն օրուան օրակարգի նիւթն էր բարենորոգման ծրագիրը։ 1972-ի ցոյցերու եւ խռովութեանց յիշատակն է որ մտահոգութիւն պատճառած էր Պելժիոյ իշխանութիւններուն։

ԻՆՉՈ՞Ւ ՀԱՅԵՐԸ ՉԵՆ ԲԱԶՄԱՑԱԾ...

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԶՏԻԿԵԱՆ

Ցանուն Ազգային Ժողովի, 1872 Ապրիլ 11-ին առ Բ. Դուռն ներկայացուած Առաջին Տեղեկագիրը գաւառական հարստահարութիւններու մասին, ինչպէս կը յայտնուի «ակնկալեալ արդիւնքը չէ արտադրած» ուստի, կրկին Խրիմեան Հայրիկի ատենադրութեամբ, որպէս Պատրիարք Կ. Պոլսոյ, 1873 Յունուար 18 թուակիր երկրորդ տեղեկագիր մը կ'ուղարկուի, յատուկէն 15 գլխաւոր հարստահարութեանց դէպքեր նկարագրելով, վերջին յուսահատ ճիգ մը, անզէն, անիշխան ազգի մը, որ դադրած էր պետութիւն ըլլալէ, եւ իր հարազատ հողերուն վրայ, ենթակայ ամէն տեսակ անըմբռնելի անիրաւութիւններու եւ խժդժութիւններու:

Հետաքրքրական է որ այս փաստաթուղթին տակը, Պատրիարքին կնիքէն անմիջապէս վերջ աւելցուած է անպատասխանի մնաց «ի բաց թողլով համանման խնդրոց վրայ առ գաւառաց կուսակալս ուղղեալ բաւական թուով գրութիւններն, որք քանի մանաւորութիւններէ զատ, մեծագոյն մասամբ դարձեալ ապարդիւն մնացած են»:

Բանաստեղծները, յանուն զգացումներու, յաճախ անցեալը կ'անուշցնեն, այն պատրանքը ստեղծելով որ ներկայէն լաւ էր... «Մենք խաղաղ էինք մեր լեռների պէս...» չեմ գիտեր թէ ե՞րբ «խաղաղ» եղած է այս բազմաչարչար ժողովուրդը Արաբներո՞ւ, Բիւզանդացիներո՞ւ, Սելճուքներո՞ւ, Թաթարներո՞ւ, Օսմանցիներո՞ւ թէ Ստալինի՞ լուծին տակ... 20-րդ դարը մտանք տասնորդուած Մեծ Եղեռնով, Սովետին գիրկը նետուեցանք, Աթաթիւրքի կոտորածներէն ազատելու համար ... եւ ճաշակեցինք մաուզերականներու գնդակահարութիւններ, աքսոր դէպի անծայրածիր տափաստանները Սիպերիոյ, 370.000 երիտասարդ զինուորագրեալներու սպանդ, կարմիր բանակի շարքերուն մէջ, զոհերը «Հայրենական մեծ պատերազմին» ... Եղեռնէն՝ մասամբ մը փրկուած Պոլիսը, ունեցաւ իր վարլըգ վէրգիսին» հարստութեան տուրքը եւ սեպտեմբերեան օրերը յիսունական թուականներուն, Բաքուն ու Սումգայիթը նոր ժամանակներու... Շրջափակում եւ երկրաշարժ ... «Մենք խաղաղ էինք»...

Թերեւս խաղաղ ենք միայն Արեւմտեան եւ Ամերիկեան ափերուն վրայ, ուր կ'ապրինք մարդկային արժանապատուութեամբ, ազգային զգացումներու ազատ մշակումով, քիչ թէ շատ մեր ինքնութիւնը յարգող կառավարութիւններու հովանաւորութիւնը վայելելով, ուր սակայն եթէ պակսի համազգային առումով գիտակից ողջամիտ քաղաքականութիւն մը Սփիւռքի եւ Հայաստանի ներդաշնակ գործակցութեամբ, քիչ ատենէն, 70 առ հարիւր խառն ամուսնութիւններով, կրնանք դառնալ միայն պատմական հետաքրքրութիւն մը, հնախուզութեան առարկայ...:

Վերադառնանք մեր փաստաթուղթին պիտի ջանամ համառօտ ներկայացնել յիշատակուած 15 պարագաներն ալ, որոնք ինքնին կը խօսին, առանց մեկնաբանութեան:

1) – Հալէպի հեռագրատան պաշտօնեայ Աստուր անուն հայազգին հեռագրատան մէջ կը սպաննուի ... հեռագրատան տեսուչը չավուշ Հաճի Ահմէտ անուն խուժը կը յանձնէ կառավարութեան, ըսելով թէ այս է մարդասպանը: Տեղական կառավարութիւնը յիշեալ Ահմէտն առանց հարցաքննութեան ենթարկելու «խենթ է» ըսելով հիւանդանոց կ'ուղարկէ...:

2) – Սղերդի՝ Սասուն աւանի քիւրտ պէյերը, արքունի տուրքերը կը հաւաքեն Հայերէն, բայց չեն հատուցաներ գանձին. կառավարութիւնը զինուոր կը հանէ վրանին եւ ստակները կը տանայ. զինուորաց եւ ձիերուն բոլոր ուտեստը ժողովուրդէն կ'առնուի բռնութեամբ: Զինուորները կը մեկնին եւ քիւրտ պէյերը կը սկսին միանգամ տրուած ստակը Հայ ժողովուրդէն վերստին հաւաքել...:

3) – Մշոյ հարստահարիչ քրտերէն Ֆարիզ եւ եղբայրն ասկէ առաջ կառավարութեան որոշմամբ Գասթամունի կ'աքսորուին. յետոյ ազատութիւն գտնելով Մուշ կը վերադառնան եւ վրէժխնդրութեան կը սկսին աւելի եւս հարստահարել զՀայերը···:

4) – Տիգրանակերտի Սաթը գիւղի բոլոր արտերը Մինթէհա անուն խուժ կին մը խլացուցած է բոլորովին: Որով հայ գիւղացիները պարտաւորեալ են իրենց աշխատութեան արդիւնքէն բաժին հանել նոյն կնոջ ... տեղական կառավարութիւնը միշտ խուժ կնոջ նպաստաւոր եղած է եւ դատապարտած Հայերը···:

5) – Կարնոյ կուսակալութեան տակ Մուշ գաւառի Մօքինկ գիւղի Հայերը, օրինաւորապէս տէր ըլլալով իրենց գիւղի հողերուն, սուտ վկայութիւններով կը ստիպուին յանձնել զանոնք Մշոյ միւֆթի Հիւսէյին էֆէնտիին. ամէն բողոք ապարդիւն կ'անցնի. իշխանութիւնները իրաւունք կուտան Միւֆթիին···:

6) – Մշոյ Բռնաշէն, Խութ եւ Սասուն եւ Շատախ անուն գիւղօրէից քիւրտ հարստահարչաց համար թագրիր մատուցուած է 1872 Յունիս 17 թուականաւ ... արդիւնք մը չէ ունեցած···:

7) – Խարբերդ գաւառի ներքեւ Զարանճայի բոլոր գիւղօրէից ամբողջ տները, խանութները, պարտէզներն, այգիներն ու արտերը մերն է կ'ըսեն Իսհագ Պէյ եւ ուրիշ մէկ քանի խուժ աղաներ եւ կը բռնադատեն գիւղացի Հայերն որ ... վարձք վճարեն, սերմն իրենցմէ առնուն եւ բերքին կէսն իրենց հատուցանեն ... Պատրիարքարանէն գացած բոլոր բողոքները ապարդիւն մնացած են···:

8) – Խարբերդու Մատէն քաղաքի ճանապարհաց շինութեան մէջ, շինութեանց պաշտօնեաները ժողովուրդը տարապարհակ կը վարեն եւ գործաւորաց օրականը չեն վճարեր: Թագրիր գրուած 1872 Օգոստոս 5-ին···:

9) – Տիգրանակերտի Սիվէրէկ աւանի Հայերը կը գանգատին թէ զինուորական տուրքին գեղջն ի գործ չի դրուիր եւ մեռնող եւ անյայտ եղող անձանց զինուորական տուրքը մնացողներէն կը պահանջուի եւ թէ տեղական կառավարութեան պաշտօնեայք կալուածոց արժէքէն խիստ բարձր գիներ որոշելով ըստ այնմ կալուածական տուրք կը պահանջեն եւ այլն···:

10) – Կարնոյ կուսակալութեան տակ Բաբերդ աւանի Բումէլի գիւղացի Սուքիասեան Մարթա անուն 14 տարեկան կոյս աղջիկ մը, 1872 Մայիս 13-ին Ալիի որդի Սէֆէր անուն խուժէ մը կ'առեւանգուի ... խուժայ հօճաներն ու մոլլաները կը պնդեն թէ աղջիկն արդէն իսլամութիւնն ընդունած է եւ եթէ քրիստոնէութեան վերադառնայ զինքը գլխատել հարկ կ'ըլլայ ըստ շէրիի ... Հայ աղջիկը չկարենալով Սէֆէրին հետ կենակցիլ, ամէն վտանգ աչք կ'առնու եւ գիշերանց խոյս տալով իր մօրը տունը կ'ապաստանի: Իսլամներն ու հօճաները վրէժ լուծել կ'ուզեն Հայերէն, մունետիկ կանչելով բոլոր իսլամները մէտրէսէները կը հաւաքեն եւ իսլամութիւն ընդունող աղջիկը Հայերը փախցուցեր են ըսելով հասարակութիւն կը քրքրեն: Մէկ-երկու հազար իսլամներ սուսերօք եւ բրօք Հայոց տներուն, խանութներուն վրայ կը յարձակին, աւարառութիւն կ'ընեն, 30 Հայ կը վիրաւորեն եւ Հայերն ահ ու դողի մէջ կը թողուն ... սոյն խնդրոյն վրայ երիցս թագրիր գրուած է ... պատասխան չկայ:

11) – Սեբաստիոյ Գանգալի Եար-Հիսար գիւղին Հայոց հերկած արտերուն մէջ, տեղւոյն Միւտիր Ապտիւլ-Ռահման աղան Չէրքէզներ բնակեցուցած է···:

12) – Վանայ Նարեկայ Վանուց ջաղացքը կը կոխեն քիւրտ, մէջի եղածը կը կողոպտեն եւ ջաղացպանը կը սպաննեն···:

13) – Խոզչէհիրի մէջ քրիստոնէից նոր կալուած ստանալու, անոնց մէջ բնակելու եւ Եկեղեցի շինելու արգելք կ'ըլլան տեղւոյն մահմետանք···:

14) – «Արտաքին գործոց պաշտօնեայ փախմապատ Խալիլ Շէրիֆ փաշայէն ծանուցագիր մը եկած է, որով Երզնկայի եւ Քղիի կողմերն եղած հարստահարութեանց անհիմն ըլլալն եւ նոյն տեղեաց Հայ առաջնորդներուն գրգռութեամբն այդ մասին գանգատներ յերեւան եկած ըլլալն եւ Պատրիարքարանին ալ անոնց ձայնակցիլը դառնութեամբ կը յայտնէր»: (Հարազատ կրկնութիւն գանուկի եւ քայլի պատմութեան): Ս. Պատրիարք Հայրը հետեւեալ բողոքագիրը մատուցած է Բարձրապատիւ Եպարքոսին:

— «... Հարկ չէ բացատրել որ շնորհիւ Օգոստափառ Կայսեր Հայոց Պատրիարքարանը բարեխնամ կառավարութեան մէկ պաշտօնատեղին է, եւ ես ազգիս ընտրութեամբն ու Վեհափառ Սուլթանին իրատէովն հաստատուած եմ պատրիարքական պաշտօնին մէջ, եւ Տէրութեան եւ ազգիս մէջ միջնորդ լինելով ինչպէս որ Տէրութեան խնկական շահերուն համար աշխատիլ պարտաւորութիւնս է, նոյնպէս ալ ազգիս հաւատարմութեան եւ ծառայութեան համար միջնորդ եւ երաշխաւոր եմ:

«Հայոց Ազգին Պատրիարքութիւնն իր այս մեծ եւ նուիրական պարտաւորութեան համար, բարեխնամ կառավարութեան հայրական շնորհացն արժանացած է եւ կայսերական կառավարութեան համակրութիւնը գրաւած, զորս կը հաստատեն Պատրիարքարանիս մէջ գտնուած եւ մեզ պատիւ համարուած Բ. Դրան գրութիւններն:

«Մեր Օգոստափառ Սուլթանն, որոյ Տէր Աստուած երկար կեանք շնորհէ, կը փափաքի, որ առ հասարակ իւր հպատակները կենաց, պատուոյ եւ ընչից ապահովութիւն ունենան եւ հաւասարապէս իւր կայսերական շնորհքն ու խնամքը վայելեն: Իսկ երբ արդարութեանց եւ հաւասարութեան սկզբանց հակառակ հարստահարութիւնք տեղի կը գտնեն, իմ խեղճ ժողովուրդս, որոյ հովիւն եմ, նախ իւր գաւառին Առաջնորդին կը դիմէ, ցաւերը կը յայտնէ. եւ երբ Առաջնորդին միջոցաւ իւր ցաւոց դարման չգտներ, աղաղակելով եւ թախանձելով Պատրիարքարան կը դիմէ. Պատրիարքարանս ալ յետ քննելոյ եւ ստուգելոյ Բ. Դրան կը դիմէ, շնորհք եւ գթութիւն կը խնդրէ:

«Արդ Քղիի եւ Երզնկայի կողմերը բնակող մեր ժողովուրդը քիւրտ պէյերէ եւ անոնց արբանեակներէն հարստահարուելուն պատճառաւ քանի տարիներէ ի վեր թէ ուղղակի եւ թէ Պատրիարքարանիս միջոցաւ քանիցս Բ. Դրան դիմած են եւ Բ. Դուռն ալ շարունակ հրամանագրեր ղրկած է, սակայն ըստ որում հարստահարիչք ազդեցութեան տէր մարդիկ են եւ գանգատներն շատն ալ կառավարութեան պաշտօնէից վրայ կը ծանրանան, փափաքած արդիւնքը տեսնուած չէ···»:

«... Կը խնդրեմ որ շնորհ ընէք ասոր քննութեան համար Բ. Դուռն յատկապէս խառն մասնաժողով մը կազմել»

Պատրիարք Կ. Պոլսոյ
ՄԿՐՏԻՉ ԱՐՔ. ԽՐԻՄԵԱՆ
1873 Յունուար 18
(անպատասխանի մնացած)

15) – Ղուզուլջանի բռնաւոր վերոյիշեալ Շահ Հիւսէյինի համար հետեւեալ թագրիրն եղած է

«... Կարնոյ կուսակալութեան տակ Երզնկա գաւառի Ղուզուլջանի գայմագամ Շահ Հիւսէյին Պէյի բռնաւորական արարքներուն պատճառաւ ճնշեալ եւ հարստահարեալ ազգատ ժողովուրդը քանի տարիներէ ի վեր թէ Պատրիարքարանիս միջոցաւ եւ թէ ուղղակի Բ. Դուռն դիմելով գթութիւն հայցած եւ յիշեալ Գայմագամի պաշտօնանկութիւնն ու հեռացումն խնդրած էր···:

Յետ յիշելու թէ հինգ հրամանագիր եղած է գայմագամը պաշտօնանկ ընելու համար, ան տակաւին «պաշտօնին վրան կը մնայ եւ վրէժառու ոգւով առաւել եւս կը չարչարէ իւրմէ գանգատող հարստահարեալները···»:

«... Եւ ըստ որում արդարութիւնն ու գթութիւնը կը պահանջեն որ փափաքուած ապահովութիւնն ու անդորրութիւնն հաստատելու եւ տեւական ընելու համար ··· Շահ Հիւսէյին Պէյն անմիջապէս իւր պաշտօնէն հանուի եւ հեռացուի եւ հաւատարիմ Հայ ժողովուրդն անոր հարստահարիչ եւ կեղեքիչ ճիրաններէն ազատելով ապահովութիւն եւ անդորրութիւն վայելէ, իրաց վիճակը Ձեր Բարձրութեան յայտնելով առ այն գթութիւն եւ շնորհք կը խնդրեմ»

Պատրիարք Կ. Պոլսոյ
ՄԿՐՏԻՉ ԱՐՔ. ԽՐԻՄԵԱՆ
1873 Յունիս 14
(կնիք)

Ազգային վարչութեան քաղաքական ժողով
(կնիք)

Ապա կը մէջբերուին վերոյիշեալ եպարքոսական հինգ հրամանագրերն ալ (որ ես զանց կ'ընեմ) ստորագրուած Ալի, Մահմուտ Նէտիմ, Միտհաթ, Մէհէմմէտ Րիւշտի եւ Հիւսէյին Ավնի, ճակատագրական յուսահատութեամբ մը աւելցնելով «սոյն հրամանագրաց վրայ յիշեալ Հիւսէյին Պէյը ցարդ Ղուզուլջանի գայմագամութեան պաշտօնը կը վարէ»:

Վայրկեան մը կը մտածես թէ ինչպէ՞ս մեր ժողովուրդը կրցեր է այս պայմաններու տակ ապրիլ, երկար տարիներ, անսահման համբերութեամբ, նուաստացած, գրեթէ ոչնչացած որպէս ազգ, որպէս մշակոյթ, որպէս մարդ, Վարդանանց հազարամեայ օրինակը մոռցած, Սարդարապատի խենթութիւնը չէ կանխած գոնէ կէս դարով, լալով, ողբալով գութ հայցող դիրքի մէջ գտնուած է միշտ, մինչեւ որ իր ամբողջական բնաջնջումը իրագործեն այդ հողերուն վրայ:

Կ'ենթադրեմ որ Կիլիկիոյ թագաւորութեան փլուզումը, վանքերու, մշակութային կեդրոններու փակումը, եւ ժողովուրդին օրէ օր իմացական անկումը, անգրագիտութիւնը եւ քրիստոնէական բարդոյթը՝ իսլամ տիրապետող աշխարհի մը մէջ, զինք վերածած են անողնաշար, անդէմ զանգուածի մը, միշտ կրաւորական դիրքերու վրայ: Խառնուած է իրենց անգոյն զանգուածներուն, կամ կրած է միայն առանց փոխադարձելու, կամ բռնած կամաւոր աքսորի ճամբան ... բացառութիւն (չնչին) կը կազմեն մի քանի կղզիացած դէպքեր՝ Տալւոյն Գարահիսարի, Վանի, Ուրֆայի եւ Կիլիկիոյ մէջ՝ Այնթապի, Մարաշի, Հաճընի եւ Մուսա Լերան դիմադրութիւնները:

Մխիթար Սեբաստացին, մեծագոյն արժանիքն ունեցաւ, Հոգեւոր - իմացական մշակոյթը փրկելու, այդ խաւար դարերու մէջ, բայց չունեցաւ իր համազօր զինուորական մարզին մէջ, հայութեան մարտական պատիւը ոտքի կանգնելու, որ այնքան անիրաւութիւններէն՝ պէտք էր ծնունդ առած ըլլալ···

(Շար. 5)

ՊՐԻՒՍԷԼ

«ԿԱՐԳԻՍ ՓԱՓԱԶԵԱՆ» ՄՐՑԱՆԱԿԸ ՓՐՈՖ. ՌԻԿՈՅԻ

Ծանօթ է որ ամէն տարի հայ ժողովուրդի եւրոպացի բարեկամի մը կը շնորհուի Հ. Բ. Ը. Միութեան «Կարգիս Փափազեան» մրցանակը 1988-էն ի վեր: Ցարդ, մրցանակին արժանացած են տոքթ. Թեսա Հոֆման (Պէրլին), փրոֆ. Ալփակօ Նովէլլօ (Միլանօ) տոքթոր Քրիսթոֆէր Ուոլքէր (Լոնտոն), փրոֆ. Ռոզմարի Իզափ (Վիէննա), տոքթոր Էլիզապէթ Մանտորֆ (Վիէննա), փրոֆ. Նիսար Խալիլի (Հալէպ), Անտրէ Սանթինի (Փարիզ), Գարոլայն Քոքս (Լոնտոն), Նելլի Շաւէվա (Սոֆիա), տոքթոր Իվ Թերնոն (Փարիզ), փրոֆ. Էտմոն Շուց (Փեշտա):

Այս անգամ որոշուած էր զայն շնորհել Լուվէնի կաթողիկէ համալսարանի միջազգային իրաւագիտութեան փրոֆ. Ֆրանսուա Ռիկոյի, որ ծանօթ է Հայերուն մասնաւորաբար այն վճռական դերին համար զոր խաղաց Ժողովուրդներու Մնայուն Դատարանին նստաշրջանին, 1984 Ապրիլին, Փարիզ, Սորպոնի մէջ: Այդ դատարանը հիմնուած էր Պերթրանտ Ռըսէլի կողմէ եւ որու կը նախագահէր պելժիացի Ֆրանսուա Ռիկօ:

Փետրուար 13-ին է որ հանդիսաւոր կերպով կը կատարուէր այս յանձնումը Պրիւսէլի Գոնրատ պանդոկին մէջ: Այնպէս

«ՍԷ՛Ր, ԱՒԵԼԻ՛ ՍԷՐ»

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբի ժրաջան եւ անխոնջ անդամուհիներու կազմակերպութեամբ, Կիրակի, Փետրուար 14-ին, կէսօրէ ետք ժամը մէկէն սկսեալ, Եկեղեցւոյ «Ֆրէնկեան» սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ճաշ մը՝ Տեառնընդառաջի եւ Բարեկենդանի զոյգ տօներուն առթիւ:

Կը նախագահէր Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի՝ Գիտ Արք. Նազզաշեան:

Ձեռնարկէն երկու օր ետք պատրաստուող այս թղթակցութիւն, մեզ կը մղէ անմիջապէս արձանագրելու, թէ խիկարչէս մտերմիկ պահերու շարունակութիւն մը հանդիսացաւ՝ Գիտ Արք.ի աղօթքով սկսած տօնական այս հանդիպումը:

Բարի գալուստի դիպուկ ելոյթով մը՝ Տիկին Մարօ Գոզորեան հրաւիրեց համայնքի անդամները նեցուկ կանգնիլ Տիկնանց Յանձնախումբին, քաջալերել անոր ձեռնարկները, որպէսզի եկեղեցւոյ շուրջ, կրօնականին առընթեր, ստեղծուի բարեկամական մթնոլորտ մըն ալ եւ հաւատացեալները պայծառ շրջապատի մը մէջ առիթ ունենան իրարու հանդիպելու:

Գեղարուեստական յայտագրին առաջին բաժնին հայկական հարազատ երգերու շարքով մը իրենց մասնակցութիւնը բերին՝ Ռոզին Թաշճեան, դաշնակի ընկերակցութեամբ Կոմիտաս Գէորգեանի, ջերմ ծափերու արժանացող՝ «Եկեղեցին հայկական» եւ «Մայրենի լեզուն» արտասանութիւններով՝ Թորգոմ եւ Կարօ Կարապետեան, փունջ մը տաքուկ երգերով՝ Էվլին Ալթունեան:

Ապա, Աւետիս Քհնյ. Պալըգեան, որ կը վարէր նաեւ հանդիպումը, հասկնալի պարզ լեզուով մը սպառիչ բացատրութիւններ տուաւ Տեառնընդառաջի և Բարեկենդանի զոյգ տօներու նշանակութիւններուն մասին: Բերելով քրիստոնէական մեր կեանքին հետ սերտօրէն կապուած որոշ աւանդութիւններէ օրինակներ՝ իր հիմնական նպատակը եղաւ շեշտը դնել կրօնական ու ազգային աւանդութիւններու կարեւորութեան վրայ՝ որպէս ժողովուրդի մը գոյատեւման երաշխիքը:

Երկրորդ բաժնով՝ Յովհաննէս Թումանեանի «Բարեկենդան»ը հէքեաթին թատերական ընթերցումով՝ հանդիպումին խանդավառութեան նոր ալիք մը բերին Գայեանէ Պալըգեան եւ նոյն Կարապետեան եղբայրները: Ապա բեմ եկաւ Բիւզանդ Ֆընտըգեան եւ իր իւրայատուկ ոճով մեկնաբանեց «Յաւերժաձիգ պարուն», «Հայկի Լեզուն», «Սայաթ – Նովա» Թարմ երգեր:

Ծովինար Յակոբեանի մայրենի լեզուին նուիրուած արտասանութենէն ետք, խօսք առաւ Գիտ Արք.: Ան հանդիպումին իմաստը սահմանեց «ՍԷՐ» հասկացողութեամբ եւ նշեց, թէ եթէ մարդիկ ուշադրութիւն դարձուցած ըլլային, պիտի նկատէին, թէ օգտագործուած բնութագրումը ո՛չ ճաշ էր, ո՛չ պարահանդէս, ո՛չ ալ ճաշ-պարահանդէս: Այլ՝ ՍԻՐՈՅ ՍԵՂԱՆ: Եւ հո՛ն էր խորհուրդը: Սէրը հիմն իսկ էր քրիստոնէական հաւատքին եւ է՛ր մարդկային բոլոր վիճակներուն դրական լուծում հայթայթող շարժակ:

Իր բացայայտ պատգամն էր՝ «Սէ՛ր, աւելի՛ սէր»:

Դիտելով բոլորակի սեղաններուն շուրջ հաւաքուած ներկաներուն բարձր տրամադրութիւնը՝ ցերեկոյթին համար տրքնող տիկինները կրնային իրենք զիրենք գգալ վարձահատոյց: Այդ տիկինները, որոնք նոյնիսկ ճաշի սպասարկութիւնը կը կատարէին, կը կոչուէին Սալբի Արսլանեան, Ժինէթ Աւագեան, Վերժին Տէմիրճեան, Մարգրիտ Գոչեան, Երէցկին Զարմինէ Պալըգեան, Վերժին Նազզաշեան, Մարի Ազնաւուր, Մարկօ Գոզորեան, Սեդա Խրիմեան, Փաօլա Սարհատեան, Լիտիա Լիանոզոֆ, Մարի-Թէրի Ագլ եւ Էլիզ Պամաճեան: Տեղին է նշել որ նոյն տիկինները՝ որպէս անդամ Տիկնանց Յանձնախումբին՝ կը մասնակցին Եկեղեցւոյ բոլոր ընդունելութիւններու պատրաստութեան աշխատանքներուն, կը կազմակերպեն դասախօսութիւններ կրօնական նիւթերու շուրջ եւ սատանձնած են, ամէն կիրակի, պատարագէն ետք, հաւատացեալներուն սուրճ հրամցնելու պարտականութիւնը:

Այլ մեներգներ եւ արտասանութիւններ, կը կատարուէր նաեւ վիճակահանութիւն: Շահողները՝ ժպտուն, չշահողները իրենց փախտը պիտի կարենային փորձել յաջորդ անգամուն: Փակման սուրճն ալ վայելէ ետք, ներկաներ կը սկսէին հեռանալ սրահէն՝ գոհունակութեան մեղմ ժպիտ մը իրենց շրթներուն:

Գիտ Արք.ի կողքին, Սիրոյ սոյն Սեղանին կը մասնակցէին նաեւ Գառնիկ Քհնյ. Գոյումեան, Վարչական Խորհուրդի փոխ-ատենապետ՝ Պ. Ժագ Գուսինեան, վարչականներ, Մայր Եկեղեցւոյ դիւանապետը, հոգաբարձուներ եւ այնքան ժողովուրդ որքան կարելի էր պարփակել Եկեղեցւոյ սրահին մէջ: Տեղի չըգոյութեան պատճառաւ՝ մերժուած էին, աւա՜ղ, բաւական մեծ թիւով ներկայ ըլլալ փափաքողներ:

Ց. Գ.

կարգադրուած էր որ յանձնումը այս պարգեւին զուգադիպի Հ. Բ. Ը. Միութեան-Կեդրոնական վարչական ժողովի պարբերական հաւաքոյթին եւ միջմասնաճիւղային խորհրդակցական հանդիպումին: Ժամը 18-ին, բազմաթիւ հանդիսականներու ներկայութեան տեղի ունեցաւ մրցանակի յանձնումը եւ այս առթիւ յաջորդաբար խօսք առին Հ. Բ. Ը. Միութեան Պելժիոյ մասնաժողովի ատենապետ՝ Պր. Վ. Գնաճեան, Հայաստանի դեսպան՝ Վիգէն Չիտէճեան, Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդրոնական ժողովի անդամ՝ Մէթր Խտուար Ժախեան, Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահուհի Տիկին Լուիզ Սիմոն - Մանուկեան, հուսկ՝ փրոֆ. Ռիկօ:

Մէթր Ժախեան որ ամէնէն քաջածանօթ անձն էր փրոֆ. Ռիկոյի, անցեալի ակնարկով մը, ոգեկոչեց անոր վճռական դերը 1984-ի Ժողովուրդներու Մնայուն Դատարանին, որ նիստի աւարտին յստակօրէն յայտարարեց. 1) 1915-ի ջարդերը ցեղասպանութիւն են: 2) Երիտ. Թուրքերու կառավարութիւնը յանցաւոր է: 3) Հայկական ցեղասպանութիւնը միջազգային ոճիր մըն է որուն պատասխանատուութիւնը պէտք է ստանձնէ Թուրք Պետութիւնը, ապա ծանրացաւ փրոֆ. Ռիկոյի կենսագրութեան վրայ, յիշելով թէ ան կարճ ժամանակ մը եղած է Թագաւորին փոխ - դատախազ, դասաւանդած է միջազգային իրաւագիտութիւն, անդամ եղած է միջազգային իրաւագիտութեան հիմնարկին եւ համբաւ կը վայելէ համայն աշխարհի համալսարաններուն մէջ: Դասաւանդած է նաեւ Լա Հէյի միջազգային իրաւաբանութեան ակադեմիան, առ հոգ դատաւոր եղած է Լա Հէյի դատարանը իրաւարարի դեր կատարելով Միացեալ - Նահանգներու եւ Իրանի միջեւ ծագած տագնապին, այսօր նոյն պաշտօնն ունի Սարայեւոյի Սահմանադրական Ատեանը: Մէթր Ժախեան անդրադարձաւ նաեւ Հ. Բ. Ը. Միութեան ունեցած դերին, ապա՝ Կարպիս Փափազեան մրցանակի ընոյթին:

Հանդիսութեան սկիզբը Պր. Գնաճեան բարի գալուստի խօսքեր արտասանած է, դեսպան Վ. Չիտէճեան իր գոհունակութիւնը յայտնած է Բարեգործականի առաքելութեան համար, Տիկին Լուիզ Սիմոն ալ գնահատած է այս մրցանակը, շեշտելով թէ պարտինք մեր երախտագիտութիւնը յայտնել այն օտարներուն որոնք անկեղծօրէն իրենց նպաստը բերած են Հայ ժողովուրդին:

Կաթողիկոսական Պատուիրակ՝ Գիտ Արք., այս առթիւ, վիէննայական Պր. Կարպիս Փափազեանի յանձնեց Էջմիածնայ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ շքանշանը եւ կոնդակը (Յունուար 29 թուակիր), ուր Գարեգին Ա. կը շեշտէ ի մէջ այլոց.—

«Սրտի խոր գոհունակութեամբ տեղեկացանք Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Նախագահուհի՝ Տիկին Լուիզ Մանուկեան — Սիմոնէն, որ տարիներէ ի վեր հաւատարիմ շարունակականութեամբ եւ օրինակելի նախանձախնդրութեամբ դուք Ձեր կարեւոր մասնակցութիւնը կը բերէք Հայ ազգի մշակոյթի զարգացման գործին՝ ամէն տարի մրցանակ մը յատկացնելով օտար գիտնականի կամ մտաւորականի մը, որ մանաւոր եւ արժէքաւոր նպաստ մը բերած է Հայ ժողովուրդի եւ անոր մշակութային արժէքներու ճանաչման եւ տարածման այնքան կենսական առաքելութեան:

Հ. Բ. Ը. Միութեան միջոցաւ Ձեր կատարած այս հետեւողական օժանդակութիւնը վստահաբար քաջալերանքի աղբիւր մը եղած է եւ պիտի ըլլայ այնպիսի ականաւոր դէմքերու, որոնք իրենց մասնագիտութեան ծիրէն ներս օգտաշատ ներդրումներ կը կատարեն Հայ ժողովուրդի պատմութիւնը, մշակոյթը, ներկայի կացութիւնը եւ իրագործած արժէքները ուսումնասիրելով եւ մատչելի դարձնելով օտար ազգերուն»:

Հանդիսութիւնը վերջ գտաւ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

5-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ԼԱ ՍԻՈԹԱՅԻ Ս. ՓՐԿԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Փետրուար 14, Կիրակի օր հանդիսաւոր պատարագով նշուեցաւ Լա Սիոթայի Ս. Փրկիչ Եկեղեցւոյ հիմնադրութեան և օծման Ե. տարեդարձը, կոկիկ բազմութեան մը ներկայութեամբ, ժամանած՝ Լա Սիոթայէն եւ այլ վայրերէն:

Այս տարեդարձի օրը ստացաւ ալ աւելի իմաստ եւ նշանակութիւն, տրուած ըլլալով որ կը զուգադիպէր քանի մը կրօնական տօնակատարութեանց: Բուն Բարեկենդան, Տեառնընդառաջ: Տօն քառասնօրեայ գալստեանն Քրիստոսի ի Տաճարն:

Պատարագը մատոյց հարաւային Ֆրանսայի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան: Ս. Սեղանին սպասարկեցին Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ Մակար Քհնյ. Նաճարեան, Վռամ Սրկ. Սիմէոնեան, Մարտիրոս Սրկ. Տէր - Մըղսեան:

Պատարագի երգեցողութիւնը Կոմիտասեան բազմաձայն եղանակաւ, հոգեյոյզ մեկնաբանութեամբ եւ ղեկավարութեամբ Խաչիկ Ըրըմազեանի, կատարեց Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը: Երգեոնի մասնակցութիւնը ապահովեց Ժիւլէթ Ըրըմազեան:

Պատարագիչը, «Հայր Մեր»էն առաջ համառօտ կերպով տուաւ օրուան մի քանի տօներու նշանակութիւնը եւ ծանրացաւ «Հաւատքի» վրայ, ան շարունակեց իր խօսքը ըսելով՝ «եթէ եկեղեցիներ կը կառուցուին եւ մշակութային, կրթական, ազգային հաստատութիւններ դեռ այսօր կանգուն կը մնան, կը մնան՝ շնորհիւ մեր ժողովուրդի հաւատքին»:

Պատարագի վերջաւորութեան տեղի ունեցաւ հանդստեան արարողութիւն, Լա Սիոթայի նախկին եկեղեցւոյ ծառայած եւ մեզմէ անդարձ բաժնուած բոլոր սպասարկողներու հոգիներուն ի հանգիստ:

Յաւարտ պատարագի «Օրիս Սանտրալ» սրահին մէջ սարքուեցաւ սիրոյ սեղան մը պատրաստուած՝ Տիկնաց յանձնախումբի կողմէ:

Օրուան խօսնակն էր եկեղեցւոյ վարչութեան ատենադպրուհի Տիկին Անի Յովսէփեան, որ ճարտարօրէն վարեց աշխարհիկ հանդիսութիւնը:

Բացման խօսքը արտասանեց՝ նախ հայերէն ապա ֆրանսերէնով, վարչութեան ատենապետ՝ Աբրահամ Կարապետեան: Ան բարի գալուստ մաղթելէ ետք, տուաւ հակիրճ տեղեկութիւն եկեղեցւոյ տարեկան աշխատանքներուն մասին եւ յայտնեց թէ վարչական կազմը բծախնդրօրէն կը ջանայ վառ պահել աւանդութիւնները եւ ծիսակատարութիւնները, ըսելով. «անոնք որքան անցեալին մէջ, նոյնքան ներկային համար ալ ի զօրու են, եւ պարտականութիւն կը համարինք՝ պատմութեան մէջէն մեզի հասածը ապագային փոխանցել»: Ապա շնորհաւորեց ներկաները իրենց ազգային գիտակցութեան համար, իսկ այլեւայլ պատճառաբանութիւններով բացակայողները քննադատեց՝ եկեղեցւոյ եւ համայնքային կեանքի հանդէպ իրենց ցուցաբերած անգիտակցութեան համար:

Ապա իր խօսքը փերելու հրաւիրուեցաւ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբի եւ Մշակոյթի Կեդրոնի տնօրէն Խաչիկ Ըրըմազեան, որ շեշտը դրաւ հայ իրականութեան մէջ «աւանդութիւն»ներու վրայ եւ ըսաւ՝ «այս փոքր համայնքին մէջ եթէ գոյութիւն ունի եկեղեցի մը եւ լոյս կը տեսնէ խնամեալ ծխաթերթ մը, ինչ որ օրինակ կրնայ ըլլալ ուրիշ շատ մը եկեղեցիներու, շնորհիւ այն անձնդիր եւ նուիրեալ վարչականներու, որոնք յամառօրէն կառչած կը մնան մեր հինաւուրց բարքերուն, սովորութիւններուն եւ ի մասնաւորի աւանդութիւններուն: Այս նախադասութենէն ելլելով արտօնեցէք որ ջերմօրէն շնորհաւորեմ Պ. Աբրահամ Կարապետեանը եւ յատկապէս այս գեղեցիկ թերթին ստեղծիչ եւ մղիչ ուժը՝ Անի Յովսէփեանը»:

Յայտնութիւն մը եղաւ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի նորահաս մեներգչուհի՝ Ալիս Կիւլլիբեանի պատարագի եւ թէ սիրոյ սեղանի ատեն կատարած մեներգները՝ Կոմիտասէն «Կաքաւիկ» եւ Փերուպինիի արիան՝ «Լէ Նոզ տը Ֆիկարօ»էն, որոնք մեծ խանդավառութիւն ստեղծեցին ներկաներուն մօտ: Գեղեցիկ նորութիւն մըն էր, Ա. Յովսէփեանի արտասանած՝ Մ. Մեծարենցէն «Գիշերն անոյշ է», Ս. Կապուտիկեանէն՝ «Ասում են թէ» եւ Վ. Տէրեանէն «Մոռանալ» բանաստեղծութիւններուն սաքսոֆոնով ընկերակցութիւնը Ա. Կարապետեանի, որ աւելի ջերմացուց ստեղծուած մթնոլորտը:

Խօսք տրուեցաւ նաեւ Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ ատենապետ՝ Պ. Ալեքսանդր Պապայեանի, որ սրտաբուխ խօսքերով շնորհաւորեց բոլոր կազմակերպիչները իրենց տարած նուիրական աշխատանքին համար:

Սահակ-Մեսրոպ Երգչախումբի անդամոց նախագահ՝ Պ. Գէորգ Մինասեան մեներգեց Եկմալեանի «Լռեց»ը եւ արտասանեց նահատակներու յիշատակին նուիրուած բանաստեղծութիւն մը: Նոյն երգչախումբի անդամուհիներէն Տիկին Ըրըմազեան երգեց «Ով սիրուն սիրուն»ը, եւ ղեկավար Խ. Ըրըմազեանէն ունկնդրեցինք՝ «Տըլէ Եաման»ը:

Տիկին Յովսէփեան, նախքան խօսք տալը հոգեւոր հովիւ Մակար Քհնյ. Նաճարեանի, որ խօսեցաւ հաւատքի եւ հրաշքի զօրութեան մասին, բոլոր ներկաները հրաւիրեց բաժակ վերցնելու անոր կենացը, քահանայ ձեռնադրութեան 30-ամեակին առիթով, եւ մաղթանքներ ըրաւ որպէսզի ան եւս գտնէ հոգեկան բաւարարութիւն իր հոգեւոր կեանքին մէջ:

Հուսկ արտայայտուեցաւ Տարօն Եպիսկ., որ շեշտը դրաւ ներկայ պայմաններու մէջ աւանդութիւնները, սովորութիւնները, մշակութային, կրթական եւ ազգային արժէքները պահելու աշխատանքին վրայ եւ աւելցուց՝ իւրաքանչիւր անհատ պէտք է բերէ իր մասնակցութիւնը զանոնք ոչ թէ միայն պահելու այլ նաեւ փոխանցելու երիտասարդներուն, որոնք պիտի կերտեն մեր ապագան:

Հանդիսութիւնը վերջ գտաւ «Տէրունական աղօթք»ի միաբերան երգեցողութեամբ եւ ներկաները հոգեպէս նորոգուած, ուրախ եւ երջանիկ մեկնեցան սրահէն, ժամադրուելով գալ տարուան տօնակատարութեան:

ԹՂԹԱԿԻՑ

«ԷՍԱԵԱՆ»ի Բաժակի Օրը

Էսաեանցիներու եւ համակիրներու, աւանդութեան վերածուած «Բաժակի Օր»ը այս տարի ալ տեղի ունեցաւ Յունուար 17-ին:

95 հոգինոց բազմութիւն մը բոլորած էր «Մայրիկ Գաֆէ»ի սեղանները:

Մասնակցողներու կողմէ անհամբեր սպասուած այս օրը, դարաւոր կրթական այս հաստատութիւնը եւ իր անխոնջ մշակները ոգեկոչելու լաւագոյն առիթ մըն է: Նաեւ ներկաներուն համար պատեհութիւն մը՝ անցեալի յուշերը բաժնելու եւ զգացումին կապերը ամրացնելու:

Համաձայն սովորութեան բարի գալուստի խօսքէն վերջ, Էսաեանի տնօրէնուհի Սաթենիկ Նշանի, Պոլիսէն ուղարկած, վարժարանին ներկայ վիճակին մասին տեղեկութիւնները հաղորդուեցան ներկաներուն: Յաջորդաբար խօսք առին կեդրոնականէն՝ Վ. Օզինեան, յետոյ Ն. Պշտիկեան եւ Լ. Խաչիկեան:

Այս օրուան հաւաքոյթը առիթ ընծայեց նաեւ, մօտ անցեալի մէջ մեզմէ անդարձ բաժնուած եւ Էսաեանցիներու շատ սիրելի եւ անփոխարինելի երեք դէմքերու՝ Տոքթոր Վարդան Կոմիկեան, Տոքթոր Խօսրով Պարթեւեան եւ Սարգիս Պօղոսեանի յիշատակը ոգեկոչելու:

Ճաշ — հաւաքոյթին հասոյթը տրամադրուեցաւ Ֆրանսայի Հայկական հիմնադրամին, Օձունի մէջ կառուցանելիք «Շաւարշ Միսաքեան» դպրոցին շինութեան (8000 Ֆր.): Շատ համեստ մասնակցութիւն մը եւ նախաքայլ մը, որ կը կարօտի նեցուկներու եւ յաջորդներու:

Հաւաքոյթը, խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ շարունակուեցաւ, արտասանութիւններով, երգերով եւ հայկական մեղեդիներով մինչեւ յետ միջօրէի ժամերը յառաջիկայ ժամադրութեան մը հեռանկարով:

ԷՍԱԵԱՆՑԻ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Մեծ Պահք-ի հետեւեալ կիրակիներուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ ժամը 10-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ԱՐԵՒԱԳԱԼի ժամերգութիւն կը կատարուի՝

ԿԻՐԱԿԻ, փետրուար 28
Անառակի Կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 7
Տնտեսի Կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 14
Դատաւորի Կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 21
Գալստեան Կիրակիին

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

Մեծ Պահք-ի ամբողջ շրջանին, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը ճիշդ 6-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ՀՍԿՈՒՄ-ի՝ «ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ» եւ «ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ» ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ աւուր պատշաճի քարոզ կը տրուի՝ համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցի․–

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 24
Ժ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՄԻԽՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 3
ԺԷ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 10
ԻԴ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 17
ԼԱ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 24
ԼԸ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԳՈՅՈՒՆԵԱՆ

Փարիզեան Շրջանի Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցիներուն մէջ մասնակցութեամբ բոլոր եկեղեցականներու

Մեծ Պահք-ի ամբողջ տեւողութեան, Փարիզեան Շրջանի մեր եկեղեցիներուն մէջ, ՈՒՐԲԱԹ երեկոներ, ժամը 7-ին, ՀՍԿՈՒՄԻ՝ «ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ» եւ «ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ» ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ աւուր պատշաճի քարոզ կը տրուի:
Հսկում պիտի կատարուի յաջորդաբար․

ՈՒՐԲԱԹ, փետրուար 26
ԺԲ. օր Մեծի Պահոց
Առնուվիլի Վարագայ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 5
ԺԹ. օր Մեծի Պահոց
Իսի – լէ - Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 12
ԻԶ. օր Մեծի Պահոց
Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ

***

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ
ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄԻ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, փետրուար 24, ժամը 17–ին
Ս. Գէորգ եկեղեցի (Սէն – Լու)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Բանախօսութիւն – 1

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

«ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐ»

Հինգշաբթի, Փետրուար 25, ժամը 20·30–ին՝
Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոն
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Métro: Cardinal Lemoine
RER: Luxembourg

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section Helen Puzant — ALFORTVILLE

THEATRE ARMENIEN

par la Compagnie NAREG DOURIAN

«LA BELLE-MERE DE EREVAN - 2»

Vendredi 26 Février à 20 heures 45
Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville

— Participation aux frais —

Pour tous renseignements :
Tél. : 01 43 76 55 89 / 01 43 76 50 52

***

Section **MARSEILLE - VILLE**
Sossé Mayrig
SUPER SOIREE
ARMENIENNE

«PAREGUENTAN»

Ambiance avec **VARTAN**
et **ses musiciens**

Samedi 27 Février à partir de 21 h 30
Salle M.A.J.C.
12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille
Tél. : 04. 91. 50. 15. 09

P.A.F. : 100 F.
Renseignements
& réservations :
04. 91. 77. 87. 31 / 04. 91. 50. 68. 71

***

Marseille 13ème

Rome

LA VILLE ETERNELLE

EXPOSITION SUR L'ARMENIE
AU VATICAN
VISITE DE ROME

Départ mercredi soir 12 mai à 22h
Place Diran Tékéian / St-Jérôme
Retour dimanche 16 mai

P.A.F. : 1.900 F. (transport en autocar grand tourisme, hébergement demi pension en Hôtel ***)

Merci de nous contacter **très rapidement pour les réservations :**
Tél. : 04 91 61 10 82 / 04 91 70 00 32
Règlement pour le 20.04.99
à l'ordre de la C.B.A.F.

à adresser chez :

Mme HOTOTIAN :
13, Bd de Cazoran — 13013 Marseille

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Լու Սուրբ Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները վարդանցոյշ Զուֆուրեանի մահուան առթիւ:

Զուգուրեան եւ Շվոտեան ընտանիքներն ու պաւակները 1500 Ֆր., Տիկին Ալիս Սեմերճեան, Տիկին Արուսեակ Սիրանեան (Վալանս) 200-ական Ֆր., Յակոբ Պոսնոյեան, Ռմն, Սոնիա Փիլիկեան, Անայիս Աւետեան, Սագճեան, Կարօ Յովսէփեան, Վարդան Գասպարեան 100-ական Ֆր., Աւետիս Կուտուզեան, Արշաւիր Կուտուզեան 150-ական Ֆր., Պայծառ Քիւրէճեան, Մարի Թերզեան, Մկրտիչ Պապուչեան, Յովհաննէս Սարգիսեան, Էլիզ Փափազեան, Ժան Մելքոնեան, Պօղոս Պէրպէրեան, Յակոբ Գըրաճեան, Ֆրանսին Տէր - Սահակեան, Երանուհի Կէօնճեան 50-ական Ֆրանք:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Ի գիտութիւն Լիոնի եւ Ռոն Ալփի Շրջանի հայ հասարակութեան կը ծանուցանենք թէ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահք-ի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 5–ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Փետրուար 24–ին,

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 3–ին,

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 10–ին, Միջինք առաւօտեան ժամը 10·30-ին, Արեւագալի ժամերգութիւն:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 17–ին,

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 24–ին,

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի կիրակիներուն պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն ժամը 8·45-ին:
Արեւագալ ժամը 9·45-ին.
Պատարագ ժամը 10·30-ին:
Քարոզ և Հոգեհանգիստ ժամը 11·45-ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Իդագինի առթիւ Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

Տիկին Հոփիմէ Միքայէլեան, Տէր եւ Տիկին Սերժ Օպոզեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Տէր _ Մէքաեան, Տէր _ Յարութիւնեան ընտանիք, Տիկին Ժանին Մխիթարեան, Տէր _ Պետրոսեան ընտանիք, Պր. Ժան Եուսուֆեան 300-ական ֆրանք, Լիոնի Կոմիտաս երգչախումբը 360 Ֆր., Պօզեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Թումլուեան, Պր. Սերժ Տընկոյեան, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Տէմիրճեան, Տէր եւ Տիկին Փարունակ Պառաւեան, Պր. Միհրան Գալուստեան, Պր. Միշէլ Մուրատեան, Տիկին Էլիզ Մէլէքեան, Պր. Ժագ Ահարոնեան, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Սամաթալեան, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Նալպանտեան, Տէր եւ Տիկին Շաքէ Ոսկանեան, Տիկին Սիլվա Առաքելեան, Տէր եւ Տիկին Էտուար Զօպանեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Խաչատուրեան, Տէր եւ Տիկին Մելիք Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Շարլ Պօյաճեան, Տէր եւ Տիկին Նշան Պետրոսեան, Պր. Ժորժ Դաւիթեան, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Գասպարճեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Պաղամեան, Տիկին Պերճուհի Թօրիքեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարապետ Հերփոյեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մեսրոպ Պէշիքթաշլեան, Պր. Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Ներմին Կիւզէլ, Օր. Անժէլ Աղապալեան 150-ական Ֆրանք:

(Շար.)

UGAB — UGAB — UGAB —

UGAB — JEUNES MARSEILLE

SOIREE EXCEPTIONNELLE

le SAMEDI
13 MARS à partir de 22 heures

P.A.F. : 50 F. + kir royal
Membres : gratuit

UNION GENERALE
ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
327, boulevard Michelet —
13009 MARSEILLE
Tél. : 04. 91. 22. 10. 45

UGAB — UGAB — UGAB —

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

կը ներկայացնէ

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ
Մարդը եւ Գործը

կազմակերպութեամբ
ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ-ի
Փարիզի մասնաճիւղին

Ուրբաթ, Մարտ 12, ժամը 20·30

SALLE DU C.R.D.A.
9, rue Cadet — 75009 PARIS

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՌՈՒԲԷՆ ՀԱԽՎԵՐՏԵԱՆ

(Երեւանցի)

կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ-ի
Փարիզի մասնաճիւղին
եւ գործակցութեամբ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան
Ուրբաթ,
Մարտ 26, 1999, ժամը 20·30

Salle des Fêtes
20, rue Voltaire — 94140 Alfortville
Billets en vente :

M.C.A. de Paris : 17, rue Bleue — 75009 Paris
M.C.A. d'Alfortville : 9, rue Madrid — 94140 Alfortville

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի հոգաբարձութիւնը Սուրբ Ծննդեան տօնին առթիւ՝ շնորհակալութեամբ ստացած է իւղագինի հետեւեալ նուէրները․–

Տէր եւ Տիկին Գեղամեան 200, Տիկին Քազազեան, Պր. Փիէռ Իշխանեան 500-ական Ֆր., Պ. Ս. Մելտոնեան 200, Տէր եւ Տիկին Հերվէ Նալպանտեան 150, Տիկին Վարդիկ Հուպուեան 300, Տէր եւ Տիկին Էտուար Պօղաճեան, Տիկին Սիլվան Յակոբեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Թաթիկեան 150, Տիկին Ալիս Զիթունի 500, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Ապտիկեան 250, Պ. Ծի Ֆրէնկեան 500, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Սարաֆեան 100, Տէր եւ Տիկին Վահան Գրիգորեան 200, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Տէր - Յակոբեան, Տիկին Լուիզ Մերիկօ 300-ական Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Ալեանագեան 400, Տէր եւ Տիկին Նորպէր Գոպաեան 60, Տիկին Սոֆի Գիլէճեան 300, Տիկին Փոլին Թէրզեան 100, Օր. Իզապէլ Այտինեան 300, Տէր եւ Տիկին Շմաւոնեան 500, Տիկին Լուիզ Փափազեան 100, Տէր եւ Տիկին Լորիս Մատթէոսեան, Տիկին Ալիս Մումճեան 500-ական Ֆր. Տէր եւ Տիկին Երուանդ Թըրթըլ 200, Տէր եւ Տիկին Փօլ Խորէնեան 100, Տէր եւ Տիկին Նուպար Եոնճալը 150, Տէր եւ Տիկին Արման Զուխաճեան 250, Տիկին Էմիլի Նարկիզեան 400, Պ. Մկրտիչ Հէքիմեան 100, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Սրմաքէշեան 500, Օր. Վերժին Նապպաշեան 1000, Երեմեան ընտանիք 50, Տէր եւ Տիկին Շառլ Թաճեան 200, Տիկին Մարի Քիւրքճեան 500, Պ. Սիմոն Պէրպէրեան 400, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Թութճեան 200, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Ջանդու 100, Տէր եւ Տիկին Խէնթէմուրեան 300, Պ. Ժան - Մարկ Թոգաթլըեան, Պ. Արթիւր Համբարեան 100-ական Ֆրանք, Տիկին Սիրվարդ Գըլըճեան, Պր. Ռոժէ Գազեան 200-ական Ֆր., Տիկին Հերմին Սարաճեան 500, Տիկին Մէլքա Թրէանթոն 1000 Ֆր.:

(Շար.)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 24
MERCREDI
24 FEVRIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ . ԹԻՒ 19.582 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.582

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 22 / 23)

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԴԻՄՈՒՄԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԻՑԻՆ

Ազգային Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեան դիմում — նամակ մը ղրկած է Միլլի Մէճլիսի նախագահ Մ. Ալեսքերովին. հոն կ'ըսէ թէ համոզուած է Կովկասի մէջ կայունութեան երկու ժողովուրդներուն ցանկութեան. յոյս կը յայտնէ որ Ադրբեջանցիները եւս այդ կայունութիւնը կարելի կը նկատեն միայն երկու ժողովուրդին ջանքերով: Այդ համոզումէն մեկնած ինք կարելի համարած է դիմել Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական վեհաժողովին որպէսզի անոր հովանիին ներքեւ կազմակերպուի Հայաստանի, Ադրբեջանի ու Վրաստանի Խորհրդարանի նախագահներու հանդիպում մը: Նամակը կ'աւարտի այն յոյսով որ Ադրբեջանի Խորհրդարանի նախագահը գործակցութեան առաջարկութիւն կը յայտնէ:

* * *

ԵՐԿՈՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ

Որպէս բարի կամքի արտայայտութիւն փետրուար 17-ին ազատ արձակուած են երկու Ադրբեջանցիներ ու ՄԱԿ-ի օդանաւով մը ղրկուած Պաքու: Անոնցմէ մէկը ձերբակալուած էր 1998-ին Հայաստանի հիւսիս — արեւելեան սահմանը անցնելու փորձին ընթացքին. միւսը՝ նոյն տարուան Յունիսին ինք եկած է Երեւան ու դիմած Ներքին գործերու նախարարութեան, առաջարկելով Պաքուի մէջ խափանարարական արարքներ գործել: Այս առթիւ Հայաստանի պատկան իշխանութիւնները տեղեկացուցած են որ Հայաստանի եւ Ղարաբաղի մէջ պահուող ադրբեջանցի գերիներու թիւը 13 է:

* * *

ԵՐԿՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՐԺՈՒԱԾ

Սահմանադրական բարեփոխումներու յանձնաժողովին Փետր. 19-ի նիստին քննարկուած է երկքաղաքացիութեան հարցը սահմանադրական ճամբով կարգադրելու խնդիրը: Արծարծուած են նիւթին դրական եւ բացասական կողմերը. Նշուած է որ ընդունելու պարագային կրնայ Հայաստանի մէջ երկու տիպի քաղաքացի գոյութիւն ունենալ. մէկ մասը կ'օգտուի քաղաքացիի իրաւունքներէն եւ պարտականութիւններէն, միւսը միայն իրաւունքներէն: Կատարուած քուէարկութեամբ մերժուած է երկքաղաքացիութիւնը Սահմանադրութեամբ թոյլատրելու առաջարկը:

* * *

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԵՐԳՉՈՒՀԻՆ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Փետրուար 19-ին Ֆրանսայի Երեւանի դեսպանատան մէջ արժանիքի ազգային կարգի ասպետի շքանշան տրուած է ֆրանսահայ երգչուհի Ալիս Տուրեան Շահմիրեանի, յատկապէս որբ երախաներու կատարած օժանդակութիւններուն համար: Դեսպան Միշէլ Լըկրա յանձնումի արարողութեան ողջունած է երգչուհին, ընդգծելով անոր մարդասիրական գործունէութիւնը: Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է մեծարեալը:

* * *

ԱՇՏԱՐԱԿԻ Ս. ՄԱՐԻՆԷ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԹԱԼԱՆՈՒԱԾ

Փետրուար 21-ի գիշերը անծանօթներ թալանած են Աշտարակի Ս. Մարինէ եկեղեցին: Գողցուած են սէնթէքիզէօր մը, երկու Աւետարան, սկիհ մը, սրբապատկեր մը եւ խաչ մը: Քննութիւն բացուած է յանցագործութիւնը բացայայտելու համար:

ՕՃԱԼԱՆ

ՏԷՄԻՐԷԼԻ ԽԻՍՏ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ

Թուրք մամուլը որ Փետրուար 22-ին տեղ տուած էր Ա. Օճալանի առաջին խոստովանութիւններուն, յաջորդ օրուան թիւերով կ'արձագանգէ նախագահ Տէմիրէլի խիստ ազդարարութեան որոնք Ա. Օճալանի մերկացումներէն մեկնած են: Քիւրտ ղեկավարը, ըստ թրքական մամուլին, յայտնած էր թէ ՓՔՔ թէ' բանակավայրերու, մարզումի եւ թէ զինամթերքի տեսակէտով լուրջ նեցուկ վայելած է Յունաստանէն: Տէմիրէլ Փիլիպեան կղզիներու մայրաքաղաք Մանիլա կատարած այցին ընթացքին հեռատեսիլի յայտագրի մը մասնակցած ու սպառնական ոճով դատապարտած է Աթէնքը: Ան ըսած է.— «Յունաստան ահաբեկչական բացայայտ գործակցութեամբ ցոյց տուած է որ չի պատկանիր քաղաքակիրթ երկիրներու հաւաքականութեան: Այս կացութեան մէջ պէտք է ահաբեկչութեան զօրավիգ երկիրներու ցանկին վրայ առնուի: Նման երկիր մը միայն ապօրինի երկիր կրնայ որակուիլ: Այսուհանդերձ, կ'ուզենք առիթ մը եւս տալ. կը հրաւիրեմ յոյն պատասխանատուները որ ինչպէս միջազգային արդարադատութիւնը յարգող ամէն երկիր, իրենք եւս ստանձնեն միջազգային իրենց պարտաւորութիւնները: Սակայն, եթէ նախընտրեն շարունակել ապօրինի ընթացքի մէջ գտնուիլ, մենք մեզի կը վերապահենք օրինաւոր ինքնապաշտպանութեան ուղղութեամբ միջոցներու դիմելու իրաւունքը»:

Թերթերը այս ազդարարութիւնը խորագրած են «պատերազմի ազդարարութիւն» ու կը նմանցնեն Հոկտ. 1-ին Դամասկոսի տրուած վերջնագրին: Ծանօթ է որ Սուրիա այդ վերջնագրէն ետք Ա. Օճալանը ստիպած էր մեկնելու:

* * *

Նոյն մամուլին մէջ կը շարունակէ գլխաւոր նիւթ ըլլալ Օճալանի հարցաքննութիւնը: Փետրուար 23-ի հրապարակումներուն համաձայն ան զղջում յայտնած ու խնդրած է որ զինք կախաղան չբարձրացնեն, ինք պատրաստ է ամէն բան բացայայտելու:

Պոլսոյ, Իզմիրի, Տիյարպէքիրի փաստաբանական միութիւններու 15 փաստաբաններ դիմում կատարած են, թեկնածու ներկայանալով Օճալանի պաշտպանութեան գործին:

* * *

Կիպրոսի Փարիզի դեսպանը բացարձակապէս կը հերքէ որ կիպրական իշխա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ ՆԻՒ-ԵՈՐՔ ՄԵԿՆԱԾ

Պոլսոյ պատրիարք Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան ընկերակցութեամբ Շահան Արք. Սվաճեանի, Փետրուար 22-ին մեկնած է Նիւ — Եորք ոչ պաշտօնական այցի մը: Երկու կրօնաւորներուն նպատակն է արագ ապաքինում մաղթել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Ա.-ի որ դարմանումի ենթակայ է հոն: Մեսրոպ Արք.-ի բացակայութեան զինք կը փոխարինէ Կրօնական Ժողովի ատենապետ Արամ Վրդ. Աթէշեան:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՄԻՇՏ ՓՇՐՈՒՈՂ ԵՐԱԶԸ

Քիւրտ ժողովուրդին նոր ապտակ մը տրուեցաւ որ արդիւնք էր արեւմուտքին հիանալի համախոհութեան: Կացութիւնը բացառապէս կը ստեղծուի երբ հարցը առընչուած է անզօրութեան, անտարբերութեան, նաեւ անհեռատեսութեան եւ անմիաբանութեան ծայրայեղ աստիճանին որ Քիւրտերու վիճակն է այսօր անգամ մը եւս:

Մինչդեռ, երեւութապէս, այդ ժողովուրդը տէր է բոլոր ազդակներուն, ունենալու համար ինքնորոշման իրաւունքը, իրեն պատկանող տարածքի մը վրայ: Ունի թիւ, երեքհազարամեայ գոյութիւն, լեզու, մշակոյթ: Սակայն կը շարունակէ ապրիլ բաժան — բաժան կեանք մը, որպէս երեք — չորս պետութիւններու քաղաքացին եւ ծայր աստիճան անբաղձալի տարր է ամէն մէկուն համար: Անիկա, հակառակ որ ամէն մէկուն շահուն ծառայած է պարբերաբար, միշտ իր դատին զօրակցութեան ակնկալութիւնը ունենալով: Աւելորդ է կրկնել հանրայայտ իրականութիւնը թէ ամէն ակնկալութեան պատասխան դարձած է յուսախաբութիւնը:

Արդէն Քիւրտերու պատմութիւնը շարան մըն է հակադրութիւններու որոնք կը սկսին Մոնղոլներու շրջանէն. անոնք պայքար մղած են օսմանեան Թագաւոր Մահմուտին դէմ, իսկ վերջին ժամանակներուն՝ Խոմէյնիի, Ս. Հիւսէյնի, Անգարայի: Երեք հազարամեայ գոյութիւն մը պետութենէ ու որոշ սահմաններէ զուրկ շարունակելու անոնց երեւոյթին մէջ շատեր անիծեալ ցեղի մը առասպելին հետքերը կը նշմարեն: Ժ. դարու արաբ պատմաբան Ապուլ Մասուտի արձանագրած աւանդութիւններէն դատելով, քրտական ծագումի հարցին մասնագէտներ զանոնք կը ներկայացնեն երբեմն որպէս փարիաներու ժողովուրդ, կամ ժողովուրդ որուն ծագումը կը կապուի Սողոմոն արքային հարճերուն եւ սատանային մեղաւոր սէրերուն: Շատ մասնագէտներ շեշտած են Քիւրտերու կեանքին ու բարքերուն սերտ կապը անոնց լեռներուն հետ: Անոնցմով դրոշմուած է քրտական ոգին ու նկարագիրը: Անիկա նաեւ իրենց վերապրումին կարեւորագոյն ազդակը եղած է ու չեն բնաջնջուած ինչպէս Հայերը, ոչ ալ անյայտացած որպէս ժողովուրդ: Մոնղոլ պատմագէտ մը կ'ակնարկէ թէ քիւրտ աւատապետները ոչ մէկ ռազմավարութիւն կը մշակէին, մեկուսացած ապրելով իրենց հովիտներուն մէջ ու ամէն մէկը ինքզինքը կը նկատէր աշխարհակալ մը:

Այսուհանդերձ, ունեցած են բացառիկ ղեկավարներ ալ որոնք ըմբռնած են համախմբումի անհրաժեշտութիւնը: Անոնց մեծագոյնն է Սալատինը: 1187-ին ան գրաւած է Երուսաղէմը, վերջ տալով Ֆրանկներու նուաճումին: Սակայն հազուադէպ են նման տիպարներ քրտական անցեալին մէջ: Իսկ Սալատինին քաջութենէն մինչեւ պետութեան մը կազմութիւնը, կային յաղթահարուելիք այլ խոչընդոտներ. անոնց մեծագոյնը Քիւրտիստանի աշխարհագրական դիրքն էր. ան կը գտնուէր Թրքական, արաբական, պարսկական աշխարհներու խաչաձեւումի կէտին վրայ:

Անկախութեան երազը իրականացումի իսկական առիթ մը գտաւ 1920-ական թուականներուն երբ Օսմանեան կայսրութիւնը մայրամուտի պահեր կ'ապրէր: Մանաւանդ որ նախագահ Ուիլսըն յայտարարած էր թէ կայսրութեան ոչ թուրք փոքրամասնութիւնները պէտք է իրաւունք ունենան ինքնիշխան զարգանալու: 1920-ի Սեւրի դաշնագիրն ալ քրտական անկախ պետութեան մը սկզբունքը կը ճանչնար: Նոյնիսկ նախատեսուած էր ֆրանքօ-անգլիա-իտալական յանձնախումբ մը որ քիւրտ մեծամասնութեան բնակավայրերուն սահմանները պիտի ճշդէր: Նաեւ ծրագրուած էր քարիւղի հարուստ հանքերու տէր Մուսուլի քիւրտ բնակչութիւնն ալ ներառնել կազմուելիք պետութեան մէջ:

Այս հարստութիւնը Քիւրտերուն դէմ գործող ազդակներուն գլխաւորներէն եղաւ: Բրիտանացիները որոնց տրուած էր Իրաքի հովանաւորութիւնը, կողմնակից չէին քրտական պետութեան մը ստեղծումին, վախնալով որ Քէրքուքի քարիւղը կը կորսնցնեն: Շարունակութիւնը ծանօթ է. 1923-ի Լօզանի դաշնագիրը վերջ տուաւ Սեւրով յայտնուած երազներուն ու անկախ Քիւրտիստանը մնաց թուղթի վրայ:

Քրտական առաջին ապստամբութիւնները սկսան 1919-ին Իրաքի մէջ: Թուրքիոյ մէջ Աթաթիւրք սկսաւ մաքրագործումներու: 1944-ին Մուսթաֆա Պարզանիի ղեկավարութեամբ առաջին մեծ ապստամբութիւնը ձախողութեան մատնուեցաւ: 1946-ին Մահապատի քրտական փաղանցուկ հանրապետութեան ալ գոյութեան վերջ տրուեցաւ:

«Քիւրտը բարեկամ չունի» կ'ըսէ առած մը: Արդարեւ, Խորհրդային Միութիւնը, Իրաք պարբերաբար թիկունք կանգնած են անոնց, յատկապէս զանոնք իրենց շահուն ծառայեցնելու նպատակով: 1966-ին երկար բանակցութիւններէ ետք, քրտերէնը որպէս Իրաքի պաշտօնական երկրորդ լեզուն ընդունելու համաձայնութեան գոյացած է, ինչպէս Քիւրտերու իրաւունքները ճանչնալու, բայց շուտով չեղեալ նկատուած է: Անմիջապէս ալ ստեղծուած է Պարզանիի հակառակորդ Ճ. Թալապանիի կազմակերպութիւնը որուն մարտիկները պայքար մղած են իրաքեան ուժերուն դէմ: Երկու խմբաւորումներուն մրցակցութիւնը մինչեւ այսօր կը պառակտէ Իրաքի Քիւրտերը:

Վերջին տասնամեակներու քրտական ամէնէն կարեւոր շարժումը անշուշտ ՓՔՔ-ի մղած պայքարն էր Թուրքիոյ իշխանութեան դէմ: Իրան — Իրաք պատերազմն ալ նոր մղում տուաւ քրտական ապստամբութիւններու: Պաղտատ թիկունք կանգնեցաւ Իրանի Քիւրտերուն, Թեհրան ալ Իրաքեաններուն: Սակայն 1988-ին Ս. Հիւսէյնի կողմէ քիմիական զէնքի գործածութիւնը քրտական Հալապճէ քաղաքին դէմ ու հազարաւոր զոհերը, դատապարտումի բանաձեւերէն աւելին ըրած չեղան արեւմուտքին: Նոյնն էր պարագան երբ Անգարա ՓՔՔ-ի դէմ պայքարի շրջանակին մէջ տասը հազարաւոր քիւրտ քաղաքացիներ տեղահանեց, բնաջնջեց, քարտէսէն ջնջելով աւելի քան երեք հազար գիւղ:

Քիւրտերու ճակատագրական թափառումը վերջ գտած չէ Ծոցի պատերազմէն ներկայացած առիթով ալ երբ դաշնակիցներու հովանաւորութեան տակ քրտական ինքնավարութեան գօտի մը ստեղծուած է Իրաքի հիւսիսակողմը: Ունեցած են ընտրելու, Խորհրդարան ունենալու, զօրք պահելու, մաքսային հսկողութեան իրաւունք: Բայց ներքին հակամարտութիւնները աւելի հզօր եղած են, եղբայրասպան կռիւներու մղելով Քիւրտերը եւ պատճառ ըլլալով որ անգամ մը եւս ցնդին դարաւոր երազները: Այս տեսանկիւնէն դիտուած, ընդհանուր ընթացքին տրամաբանական շարունակութիւնը կը թուի նոյնիսկ Ա. Օճալանի Թուրքիոյ յանձնումը եւ արդար դատավարութեան արեւմտեան երկիրներու ծիծաղելի պահանջը:

ԱՆՏԵՍՈՒՄԻ ԾՈՎՈՒՆ ՄԷՋ ՓՈՔՐԻԿ ՆԱԽԱՀԱՆԳԻՍՏ ՄԸ

Անկախութեան յաջորդած մօտ տասնամեայ շրջանին ամէն տեսակ շահարկումի միջոց ըլլալէ ետք, այնպէս կը թուի որ սրբագրութեան լուրջ տրամադրութիւններ ալ կ'արթնցնէ Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւններու նիւթը: Ճիշդ է որ լոզունգային, նիւթական, ազգասիրական, քաղաքական ու այլ ինչ – ինչ մարզերու առաջ ծառայելով, բուն նպատակը գրեթէ կորսնցուցած է ան: Արդէն բուն նպատակի հարցադրումն իսկ գրեթէ չէ կատարուած ընդհանրական լուրջ մակարդակի մը վրայ:

Հարկաւո՞ր էր իսկապէս յարաբերութիւններու դաշտ մը հայկական երկու հատուածներուն միջեւ: Ի՞նչ պահանջներէ կը ծնէր այդ հարկը եւ ո՞ւր կը դիմէր: Կը դիմէր, կամ պէտք է դիմէր առաւելագոյն ամբողջացումի՞ մը որպէսզի մէկը միւսով զօրանար ու ամրանային ուժի հաւասարակաց լծակները. թէ իսկապէս լոզունգներու մակերեսէ մը անդին շօշափելի տուեալ չկար այդ շրջանակին մէջ: Ասոնք ու նման բազմաթիւ այլ հարցականներ Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւններու ոլորտին առընչուած ազդակներու, տուեալներու, ճիշդ ու սխալ ակնկալութիւններու, մինչեւ իսկ երազներու դժուար սահմանելի մարզ մը կը բանան: Բայց նաեւ կուտան իբրեւ թէ ցանկալի, այլ ամենածանր արհամարհանքը տեսած նիւթը սահմանելու բանալին:

Հարցականներու փորձեր եղան երկու կողմէն ալ, անջատաբար: Գրուածները մնացին թերթերու էջերուն, ըսուածները՝ խօսակիցներու ականջներու մէջ: Անոնք երբե՛ք չհասան լուրջ մտահոգութենէ, կամ առնուազն՝ հետաքրքրութենէ մղուած երկխօսութեան մակարդակին: Անոր հետեւանքը այսօր այն վիճակն է ուր Սփիւռքի կարեւոր շերտ մը կ'թան կոլուպատուանդանը մերժելով մէկդի ձգած է հարցադրումն ալ, պատասխանի որոնումն ալ: Կայ անշուշտ հատուած մը որուն տակաւին տալիք բան ունի Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւններու կալուածը. ու այդ հատուածը չի յոգնիր ամէն հարկաւոր դատած պահուն կրկնել ծակծկած լոզունգներ: «Միասնութիւն», «Միութիւն», «Սփիւռքին հայաստանեան քաղաքացիութեան իրաւունք» անոնց գլխաւոր թեմաներն են: Շատ հաւանական է որ վիճակը դեռ երկար շարունակուի նոյն ձեւով, քանի որ «յոգնեցուցի՛ք, կը բաւէ՛» լսող չկայ. իսկ այդ լոզունգասացները չեն նշմարեր մեծցող անտարբերութիւնը, կամ չեն ուզեր նշմարել, լաւ երեւոյթին՝ ակնկալութիւններու աղբիւրները տակաւին ամբողջովին ցամքած չըլլալով:

Հայաստանի իշխանաւորը կամ իշխանութեան թեկնածուն այդ պահեստին ձեռք կ'երկարէ երբ հարկը զգայ ազգային միասնութեան «սրբազան» նպատակին տէր ղեկավարի պատկերին: Սփիւռքի մէջ ալ տարբեր չէ կացութիւնը, թէեւ հոն ո՛չ իշխանութիւն կայ, ո՛չ ալ իշխանաւորի կամ թեկնածուի յստակ սահմանագիծ: Աթոռ մը, բեմ մը, բարձրախօս մը, կամ նոյնիսկ այցաքարտ մը կրնան այս չեղածները մարմնաւորել, համաձայն իրենց տէրերուն հեռանկարներուն:

Իսկ այն փոքրամասնութիւնը որ գոյութիւն ունի Սփիւռքի ու Հայաստանի մէջ եւ կը հաւատայ եթէ ոչ միութեան, անպայմա՛ն միասնութեան բարիքին, չունենալով վերը նշուած պատճառները, լուռ է: Կը սպասէ՞ երկխօսութեան աւելի առողջ մթնոլորտի, թէ յուսախաբ, կամ յուսահատ է մինչեւ այսօր տեսածէն:

Այս դասաւորումին մէջ գործնական կերպով ամէնէն օգտակար շերտն է այն որ նիւթապէս օժանդակելու համար հայաստանեան այս կամ այն հարցին, կը շարժի ներկայի պահանջով որուն անկեղծութեան հաւատացած է. կուտայ երբ կ'ըսուի որ ճամբայ անհրաժեշտ է, կամուրջ կամ ծննդատուն պէտք է շինուի: Ու Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւններու մօտ տասնամեայ ձախողութեան մէջ եթէ ոչ միակ, ամէնէն շօշափելի դրականը այդ հաւաքին արդիւնք է. շէնքեր, ճամբաներ, դպրոցներ, բնակարաններ:

Այս մարզին առողջացումին հետամուտ կեցուածքով գրուած էջ մը ունի Յունուար 29-ի «Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը: Այդ էջը ուշագրաւ է նախ այն պատճառով որ հեղինակը՝ Մեյրանուշ Գեղամեան թէ՛ կատարած աշխատանքին բերումով, թէ՛ Սփիւռքի շրջանակներուն ծանօթութեամբ եւ ունեցած շփումներով քաջատեղեակ է նիւթին: Ան կը պաշտօնավարէր Սփիւռքահայութեան հետ կապի կոմիտէին մէջ, մաս կազմելով անոր թերթին «Հայրենիքի Ձայն»ի խմբագրութեան:

«Դարձեալ Հայրենիք – Սփիւռք կապերի մասին» խորագրուած յօդուածը կը մատնէ իրատեսութեան կարեւոր խորք մը: Սկիզբէն կայ հարցադրումը թէ անկախութեան շրջանին Սփիւռքին առընչուած կարելիութիւններէն ու առաւելութիւններէն կրցա՞ւ օգտուիլ Հայաստան: Ու պատասխանը բացասական է: Գրութեան մեծ մասը յատկացուած է այդ բացասականին պեղումին, Ինչո՞ւ, ի՞նչպէս եղաւ որ յարաբերութիւններու զարգացումը չունեցաւ այն ուղղութիւնը զոր պէտք է ունենար, համաձայն՝ ժողովուրդին դարաւոր երազանքին:

Մատնանշուած պատճառներուն առաջինը սկիզբէն իսկ մօտեցումներու, պատկերացումներու սխալ բնոյթն է: Այդ սխալը աստիճանաբար մարած է Սփիւռքի «սկզբնական ոգեշնչումն ու նուիրուածութիւնը»: Հեղինակին համաձայն, յարաբերութիւնները նորովի հիմերու վրայ դնելու գործնական քայլը որ եղաւ Հիմնադրամը, նոյնպէս տուժած է, «ոգեշնչումի առաջին ալիք»ին անցքով: Պատճառներէն մէկը այն է որ առեղծումի գաղափարը «ոգի ու ներշնչում չստացաւ», միւսը՝ որովհետեւ «գործեց միայն ուբագի սկզբունքով. միշտ դէպի մեզ»: Այս վերջին կէտին ընդհանրական բնոյթը ընդունելով հանդերձ պէտք է տեղ տալ Ֆրանսահայ գաղութին մէջ արձանագրուած բացառութեան որով կարելի եղաւ հայերէնի ուսուցումին յատկացուած շաբաթական Սեմինէր մը կազմակերպել:

Մ. Գեղամեան ապա կը թուէ ձախողութեան այլ ազդակներ. Հայաստան չէ կրցած Սփիւռքին թելադրել համոզումը թէ նիւթականէն անդին հոգեկան նեցուկ է նաեւ: Այլ խօսքով՝ Սփիւռքի Հայը քիչ, շատ քիչ պարագաներ ունեցած է տեսնելու թէ հարազատի անկեղծ վերաբերում կայ իրեն նկատմամբ: Մինչդեռ հակառակին օրինակները այնքա՜ն հարուստ են: Խնդրոյ առարկայ յօդուածին հետ գրեթէ նոյն ատեն (Յունուար 26) լոյս տեսած հարցազրոյց մը («Երկիր») ունի նորագոյն օրինակ մը. Մետաքսէ Պետրոսեան զրոյցի հրաւիրած է Երեւանի Մայր տաճարի կառուցման աշխատանքներու ղեկավար ճարտարապետ Ե. Բալասանեանը որուն հարց կու տայ թէ ո՞վքեր են կառուցումը հովանաւորողները: Ճարտարապետը կ'ըսէ թէ Մանուկեան գերդաստանի գլխաւորութեամբ (երեք միլիոն տոլարի չափ), Սփիւռքէն քանի մը բարերարներ են հիմնականները: Հայաստանի կառավարութիւնը խոստացած է տրամադրել նոյնքան, թէեւ մինչեւ այսօր ոչինչ տուած է. իսկ մնացեալը կաթողիկոսը խոստացած է հաւաքել հանգանակութեամբ: Բացատրութեան շարունակութիւնը շատ պերճախօս փաստն է Մ. Գեղամեանի մատնանշած թերութեան: Ե. Բալասանեան կ'աւելցնէ տրուած - չտրուած - խոստացուած գումարներու իր հաշուետուութեան. «Ի հարկէ երեք միլիոն տոլարը սիմվոլիկ մասնակցութիւն է Հայաստանի կողմից եւ գերադասելի է որ գումարն ամբողջութեամբ հաւաքուի Սփիւռքից»...: Ոչ մէկ բացատրութիւն այդ «գերադասութեան» մասին որ կը վերաբերի ժամանակի ու պայմաններու անտեսումին խորհրդանիշ՝ հսկայական փառակոթողի մը: Գոնէ ամբողջութեամբ Սփիւռքէն հաւաքուելիք գումարին գործածութեան դաշտին մասին նոյն Սփիւռքին կարծիքն ալ հարցուած ըլլար...:

Յօդուածագիրը արդար մատնանշում մը կ'ընէ գրելով թէ ձախողութեան մէջ դեր ունեցան օրինակ՝ ազգային տուրքի աշխատանքներուն մէջ ընդգրկուած մարդիկ որոնց մէկ մասը չէր գիտեր Սփիւռքի Հայուն հոգեբանութիւնը եւ չկրցաւ անոր ընդունելի լեզուով ու ոճով խօսիլ: Ապա դեր ունեցաւ նաեւ «հայրենասիրութեան եւ համազգային շարժման ալիքի վրայ հարստացող ոչ քիչ թւով իշխանաւորների վարքը»:

Մօտեցումներու կարգին կը դասուին Հայաստանէն ակնկալութիւններ զորս Սփիւռքը ունի. սակայն օրինակը յաջող չէ երբ կը տրուի դասագիրքերու, քարտէսներու պարագան: Կային անշուշտ այդ բաները գործածողներ, բայց ղրկուածներուն մեծ մասը, առանց ծրարներն իսկ քակելու, մնաց պահարաններու անկիւնը:

Գրութեան վերջին մասին մէջ յիշեցում, կայ Հայաստան - Սփիւռք յարաբերութիւններու նուիրուած համաժողովի ծրագրին, յառաջիկայ Սեպտեմբերին համար: Մ. Գեղամեան կը մաղթէ որ ան չարժանանայ նախորդներուն ճակատագրին: Պատրաստութեան փուլին տեղին մաղթանք է այդ մէկը, սակայն արդէն կան թերահաւատութեան տարրեր: Ծանուցուած յանձնաժողովին մէջ Սփիւռքէն ոչ իսկ անուն մը ընդգրկումը ինչպէս պէտք է մեկնաբանել: Հաւանօրէն հոս եւս կացութիւնը Մ. Գեղամեանի հետեւեալ մատնանշումէն տարբեր չէ. «այս կարեւորագոյն ծրագիրն իրականացնելու համար անհրաժեշտ է փնտռել համապատասխան տարրեր»: Մինչդեռ յաճախ պատահած այն է որ «մարդիկ որոնք մի քանի ծանօթ սփիւռքահայ ունեն, կամ մի քանի անգամ եղել են Սփիւռքում, կարծում են ի վիճակի են զբաղուել սփիւռքահայութեան խնդիրներով»: Այս ըսուածին ալ օրինակները ճիշդ է որ ամենայն առատութեամբ ունեցած է Սփիւռքը:

Պարբերութիւն մը կ'անդրադառնայ նոր տուեալներու լոյսին տակ նորովի կազմաւորման սփիւռքեան կարեւորութեան: Կարելի կը նկատուի Ազգ. Խորհուրդներու ձեւաւորումը ուր առնուած ըլլան կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներ, կրօնական, մշակութային գործիչներ, հեղինակաւոր դէմքեր որոնք կարող ըլլան մէկդի դնելու հատուածական գաղափարները: Հոս ալ թէեւ յաջորդ քայլը կ'իյնայ լոզունգի ծուղակին մէջ, երբ կ'աւելցուի որ այդ խորհուրդներու մասնակիցներուն գործը պիտի ըլլայ Սփիւռքահայ զանգուածներուն մէջ արթնցնել «Հայրենիքն ամէն բանէ վեր» կարգախօսին ոգեկոչումը:

Այդուհանդերձ, գլխաւորաբար Հայաստանի կողմէ մինչեւ այսօր գործուած կարեւոր սխալներու մատնանշումով շատ մը դիրքերու տէրերուն համար թելադրելի ընթերցումի նիւթ է Մ. Գեղամեանի էջը: Խնդիրը այն է որ այդ տէրերն ու այս էջը կը հանդիպի՞ն իրարու...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՆ ՀԵՏՔԵՐՈՎ

Ինչպէս ծանօթ է, Սփիւռքահայ Վարժարաններու Համաժողով մը գումարուեցաւ Նիսի մէջ Յունիս 1996-ին, նախաձեռնութեամբ եւ կազմակերպութեամբ քանի մը հաւատաւոր Նիսահայերու, նպատակ ունենալով ուսումնասիրել ու քննել մեր վարժարաններուն դիմագրաւած դժուարութիւնները, հայերէն լեզուի ուսուցման ու դասագիրքերու եւ ուսուցիչներու պատրաստութեան մարզին մէջ:

Համաժողովը կայացաւ լաւագոյն պայմաններու մէջ, մասնակցութեամբ այլ եւ այլ հորիզոններէ, ինչպէս նաեւ Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկաներէն, Մերձաւոր – Արեւելքէն եւ մինչեւ իսկ Հեռաւոր Աւստրալիայէն ժամանած վարժարանի վարիչներու, տնօրէններու, ուսուցիչներու եւ Հայ մամուլի ներկայացուցիչներու, որոնց մէջ էին Երեւանէն լրագրողներ եւ Հայաստանի հեռատեսիլը որ ամէն ինչ տեսագրեց իբր կարեւոր եղելութիւն:

Համաժողովը անշուշտ թէ անմիջական լուծումներ չգտաւ քննարկուած հարցերուն համար, բայց ծառայեց փոխադարձ ծանօթութիւններու, Սփիւռքի մէջ գործող 160 հայ վարժարաններու մասին վիճակագրական տեղեկութիւններ հաւաքելու, եւ ստուգելու որ թէեւ բոլոր վարժարաններն ալ նոյն նպատակին կը ծառայեն, բայց ի գործ դրուած միջոցներով տարբեր են եւ այլատեսակ: Այսպէս տեսնուեցաւ որ հայերէն լեզուի ուսուցման համար կը գործածուին 40-է աւելի տեսակ դասագիրքեր:

Համաժողովը իր մէջէն ընտրեց «Հաղորդակցութեան եւ Համակարգումի Մարմին» մը, բաղկացեալ երկու տասնեակ ձեռնհաս անձերէ, հաստատելով իր կեդրոնական քարտուղարութիւնը Նիսի մէջ եւ օժանդակ քարտուղարութիւն մըն ալ Նիւ – Ճըրզի (ԱՄՆ), որոնք ծրագրուած աշխատանքները կը շարունակեն որքան որ հնարաւոր է:

Այս բոլորը ամփոփուեցան Նիս տպագրուած գրքի մը մէջ որ փոխանցուեցաւ շահագրգռեալներուն:

Համաժողովը չմնաց անհետեւանք եւ անարձագանգ:

Առաջին արձագանգը եկաւ Հայաստանի այդ շրջանի նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանէն, որ Սելանիկ կը գտնուէր այդ օրերուն, եւ որ յայտարարեց թէ Հայաստան ձեռք պիտի առնէ Սփիւռքահայ վարժարաններու հարցը: Յայտարարութիւն, որուն սակայն չյաջորդեց որեւէ գործնական քայլ:

Նոյն օրերուն Ֆրանսայի Հայկական Հիմնադրամի վարչութիւնը որոշեց իր հաւաքած դրամին հարիւրէն հինգը յատկացնել նմանօրինակ ձեռնարկներու, կազմակերպելով Ֆրանսահայ ուսուցիչներու կատարելագործման դասընթացքներ, վարժարաններուն նիւթական օժանդակութիւն բերել, եւայլն: Իր միջոցներով հրատարակուեցաւ նաեւ ամփոփ ուսումնասիրութիւն մը Սփիւռքի մէջ գործածական դասագիրքերու մէկ մասին վերաբերեալ:

Յետոյ իմացուեցաւ որ զանազան երկրամասերու մէջ նմանօրինակ մասնակի համաժողովներ կը գումարուին, կամ ծրագրուած են առանց որ ճշգրիտ տեղեկութիւններ հաղորդուին այդ մասին: Իսկ վերջերս «Արմէնփրէս»ի մէկ տեղեկագրէն իմացանք որ Հայաստանի Հանրապետութեան Կրթութեան եւ Գիտութիւններու նախարարութեան մօտ հաստատուած է յատուկ մարմին մը, նպատակ ունենալով ձեռք առնել Սփիւռքահայ վարժարաններու կարիքները, զբաղիլ ուսուցիչներու եւ դասագիրքերու պատրաստութեամբ, եւայլն: Հոն յիշուած էր թէ Սփիւռքի մէջ կը գործեն 160 հայ վարժարաններ, ինչ որ ցոյց կուտայ թէ տեղեակ են Նիսի Համաժողովին արդիւնքներէն:

Համաժողովին կեդրոնական քարտուղարութիւնը յատուկ նամակով մը իր խնդակցութիւնը յայտնեց նախարարութեան այդ ձեռնարկին համար, յաջողութիւն մաղթելով եւ սպասելով աւելի մանրամասն տեղեկութիւններու:

Կը տեսնուի թէ Նիսի համաժողովը անարձագանգ չմնաց եւ դարձաւ դրդիչ օրինակ, հոգ չէ թէ նմանօրինակ ձեռնարկներու հետամուտները մոռցան մինչ այդ կէտը յիշատակել, ինչ որ հայկական սովորութիւններու մաս կը կազմէ:

Մաղթենք որ համաժողովին տուն տըւող եւ յաջողութեան սատարող միացեալ աշխատանքի ոգին պահպանուի, ու գործը չկոտորակուի եւ չտարտղնուի:

Բոլորին ալ հետապնդած նպատակը նոյնն չէ՞ միթէ, հայեցի լեզուի ուսուցում որուն արդիւնքները հեռու են գոհացուցիչ ըլլալէ:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

ՀԱՍԱՐԱԿԱՑ ԱՍԻԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱՆԻ՞Շ ՄԸՆ ԱԼ

Եւրոպական հասարակաց դրամանիշը պատճառ եղած է որ արեւելքի դրամական շրջանակներն ալ սկսին մտածել նոյն ձեւի կարգադրութեան մը մասին։ Ճիշդ է որ Ասիոյ արեւելեան շրջանի երկիրները առեւտրական սերտ կապեր ունին, բայց որոշ մասնագէտներու կարծիքով, հասարակաց ասիական դրամանիշի մը անցքը շատ դիւրին բան չէ։ Անոնք կ՚ակնարկեն Եւրոյին նախորդած քաղաքական պատրաստութեան փուլին որով ապահովուեցաւ ինչքերու, դրամագլուխներու, ձեռական աշխատանքին, սպասարկութիններու ազատ շրջանառութիւնը։

1997 Յուլիսի տնտեսական տագնապը այդ ուղղութեամբ ջլատող դեր կատարած է. երկիրները կը նախընտրեն առանձին շարժիլ ու իրենց գլխուն ճարը նայիլ։ Կայ դրամահոսքի համեմատութիւններուն կարեւոր տարբերութիւնն ալ որով շրջանի երկիրներուն տնտեսական վիճակները, մակարդակները կը պանազանուին իրարմէ։ Օրինակ, կը նախատեսուի որ 2000 Թուականին Ինտոնէզիոյ մէջ գիները 10% պիտի բարձրանան, բայց Սինկափուրի մէջ միայն 2%։

Ուրիշ հարց մըն է թէ շրջանի դրամանիշերէն ո՛ր մէկը կրնայ հիմնական դրամի դեր ստանձնել, ինչպէս էր գերմանական մարքը Եւրոյի գործածութենէն առաջ։ Ծայրագոյն Ասիոյ համար առաջին ներկայացողը ճափոնականը կ՚ըլլայ, քանի որ չինականը այնպէս կ՚ թուի որ երկար ատեն չի կրնար այդ դերը կատարել։ Սակայն եէնը Ասիոյ մնացեալ երկիրներուն համար խաղալ դրամանիշ մը ներկայացնելու յատկանիշը չունի, որքան ալ ճափոնի տնտեսութիւնը լաւ ընթացքի մէջ նկատուի։ Տնտեսագէտները անորոշութեան մէջ են նաեւ միւս երկիրներուն օրինակ ծառայելու ճափոնական կեդրոնական դրամական կարգադրութեան մասին։ Գերմանական դրամատունը դրամահոսքի դէմ մղած պայքարով յաջողած էր տիպար հանդիսանալ, բայց ճափոնական դրամական շրջանակները մինչեւ անկարողութիւն ունեցած են այդ մարզին մէջ բարեփոխումներ կատարելու։ Այս անկարողութեան ցուցանիշն է եէնի արժէքը որ շատ փոփոխական է։ Ճափոնի տոկոսներն ալ շատ ցած են։ Այսուհանդերձ, ասիական հասարակաց դրամանիշին մասին մտածողներն ու խօսողները ճափոնական դրամը հիմ կը նկատեն ուղղակի կամ անուղղակի կերպով։ Ընդհանուր կարծիքին համար ալ այսօր տակաւին կանուխ է եւրոյին ասիական տարբերակը ստեղծելու համար, քանի որ Ճափոն այդ ուղղութեամբ բաւական ընելիքներ ունի։

ՔԱՂՀԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐՈՒ ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՆԻՆ ԵՒ ԿՐԵՏԷԻ ՁԷԹԸ

Զարմանալի բայց իրա՛ւ ... Ֆրանսացիք սրտի կաթուածէ երկու անգամ նուազ կը մահանան, քան՝ Պելժիքացիները, երեք անգամ նուազ, քան Ամերիկացիները, եւ չորս անգամ նուազ, քան Ֆինլանտացիները։

Երբ ամերիկացի գիտնականներ առաջին անգամ կատարեցին այս հաստատումը, պայն կոչեցին «Ֆրէնչ Փարատոքս»։ Աւելի ուշ, սակայն, անոնք կրցան բացատրութիւն մը գտնել այս անբացատրելի եւ տարօրինակ ճշմարտութեան։

1. – Բաղդատած վերոյիշեալ ժողովուրդներուն՝ Ֆրանսացիները աւելի այլազան սննդառութիւն մը կը ստանան, որ կը յատկանշուի նուազ ճարպաթթուներով, ինչպէս նաեւ Մէ, Խօ, Պէթա քարոթէնով եւ սելենիոմով հարուստ ուտելիքներով։

2. – Ֆրանսացիները գինի կը խմեն եւ ոչ որեւէ պատահական գինի, այլ՝ կարմիր գինի։ Մնացեալ ժողովուրդներն ալ ալքոլ կը սպառեն, բայց անոնցը օգտակար չէ, մինչդեռ կարմիր գինին պաշպանիչ յատկութիւններով օժտուած է։

Այսպէս, մասնագէտներու կարծիքով, հակադրուելով ճինին, գարեջուրին, ուիսքիին կամ ճերմակ գինիին, կարմիր գինին կը պարունակէ իւրայատուկ մոլեքիւլներ՝ «Ֆլաւոնոիտ»ները, որոնք մեր երակները պաշտպանելու յատկութիւնը ունին։

Միւս կողմէ գինին կը պարունակէ «սալիսիլիք» թթուն (որ ասփիրինի բաղադրութիւնը կը յիշեցնէ), որ նաեւ կաթուածներէ պաշտպանելու յատկութիւնը ունի։

Բայց ասկէ մեկնելով ըսել թէ, մարդուս առողջութիւնը կարմիր գինիին մէջն է, շատ սխալ է։ Օրական մէկ բաժակը լիովին բաւարար է նպատակին ծառայելու համար։

***

Քիչ միս եւ կաթնեղէն, ձէթ, խորոված ձուկ, հաց, հացահատիկ, քիչ մը գինի եւ մանաւանդ՝ առատ աղցան, պտուղ, բանջարեղէն՝ լոլիկ, սոխ, սխտոր եւ բուրումնաւէտ խոտեր... Այս է Կրետէի սննդականոնը։

Մասնագէտներ ասով կը բացատրեն Կրետացիներուն առողջութեան եւ երկարակեցութեան գաղտնիքը։

Իսկ ներկայիս կղզիին տարեցները կը հալածուին մասնագէտներու անվերջանալի հարցարաններով, երկարակեցութեան գաղտնիքները քողազերծելու նպատակով։

«ԱԶԴԱԿ»

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ԼԵՒՈՆ ՇԱՆԹԻ «ԿԱՅՍՐ» ԹԱՏԵՐԱԽԱՂԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Իկըլ Ռաքի Օքսիտենթըլ գոլէճի համալսարանին մէջ, Փետրուար 7-ին, տեղի ունեցած է Լեւոն Շանթի «Կայսր» թատերախաղի ներկայացումը, «Վարդան Աճէմեան» թատերախումբին կողմէ, բեմադրութեամբ Ժան Նշանեանի։ Գլխաւոր դերերը մարմնաւորած են Վլադիմիր Մսըրեան (Նիկեֆոր կայսր), Շաքէ Թուխմանեան (Թէոֆանօ թագուհի), Գուժ Մանուկեան (սենեկապետ Վասիլ Լէկապէն), Ժան Նշանեան (զօրավար Օհան Գուրգէն), Թագուհի Յակոբեան (կուզ պառաւ), Աւետիս Օհանեան (փչխան Անդօկ), Արամ Միխթարեան (Իսահակ) եւ Նունէ Խօջայեան (Հաննա)։ Ներկայացումը կը կրկնուած է Փետրուար 21-ին։

***

ՄԵՐՏԻՆԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇԸ

Կլէնտէյլի «Պրէնտվիու Գոլֆքլըպ» սրահին մէջ, Յունուար 30-ին, տեղի ունեցած է Հայ աւետարանական «Շարլոթ եւ Էլիզ Մերտինեան» վարժարանի 17-րդ տարեկան ճաշը։ Հանդիսութիւնը վարած է Վարուժ Պետիկեան։ Բանախօսած է փրոֆ. Միհրան Ագպապեան, ներկայացնելով Հայ աւետարանական կրթական շարժումին պատմութիւնը, որ ծնունդ առած է ԺԹ. դարու կէսին, ամերիկացի միսիոնարներու Կ. Պոլիս հաստատումէն ետք։ Խօսք առած են վարժարանի տնօրէնը Վահրամ Շեմմեսեան եւ կազմակերպիչ յանձնախումբի ատենապետուհի Լինտա Քէյ Ապտալեան։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը։

***

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒՀԻ ՌՈՒԲԻՆԱՅԻ ՀԵՏ

Կլէնտէյլի հանրային գրադարանին մէջ, Փետրուար 3-ին, տեղի ունեցած է հանդիպում մը բանաստեղծուհի Ռուբինայի հետ, կազմակերպութեամբ «Ասպարէզ» գրական էջին։ Բացումը կատարած է Գրիշ Դաւթեան։ Բանաստեղծուհիին վաստակին մասին զեկուցում մը ներկայացուցած է Գէորգ Քրիստինեան։ Ռուբինա կարդացած է իր բանաստեղծութիւններէն նմոյշներ։ Ողջոյնի խօսքերով հանդէս եկած են Վահրամ Հաճեան եւ Լէօնիդ Սարասըրեան։

ԼՐԱՏՈՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱՄԵՐՁ ՇՈՒԿԱՆ ՆԱԵՒ ԱՆԲԱՐՈՅԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԲՈՅՆ

Հայեւվրացական սահմանի առեւտուրի գօտին որ ծանօթ է որպէս Ծադախլոյի շուկայ, վերածուած է վեներական հիւանդութիւններու բոյնի։ Ատոր պատճառը զանազան ապրանքներու վաճառքին զուգահեռ ծաղկած աշխոյժ մարմնավաճառութիւնն է։ Կ՚ըսուի թէ հիւանդներու մէջ զգալի է անչափահասներու կարեւոր համեմատութիւնը։

***

ԱԼՊԵՐ ԲԱԶԷԵԱՆԻ ԱՐԺԵՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

Երկրապահ խումբի նախագահ եւ Ազգային Ժողովի փոխ – նախագահ Ալպէր Բազէեան ասուլիսի մը ընթացքին արտայայտուելով վերջին օրերու քաղաքական զարգացումներուն մասին, ըսած է թէ Վ. Սիրադեղեանի հարցին մէջ իրենց թեր քուէարկելը նպատակ ունէր միայն երկրին մէջ անպատժելիութեան վերջ տալու ակցութիւն, որուն արտայայտութիւն նկատած է ան Ա. Մարգարեանի սպանութիւնը։ Ա. Բազէեան անհանդուրժելի համարած է իրաւապահ մարմիններու դանդաղկոտութիւնը, աւելցնելով որ եթէ նոյն ընթացքը շարունակեն եւ սպանութիւնները բացայայտելու փոխարէն հակասական վարկածներ առաջ քշեն, Երկրապահը օրինական ամէն միջոցներով կը պայքարի անոնց դէմ, մինչեւ իսկ հանրահաւաք կազմակերպելով։ Ան ընդգծած է կառավարութիւնն ալ որ մութ գործարքներու կը դիմէ, անոնց պատասխանատուութիւնը ձգելով Խորհրդարանին վրայ։

***

ԻՍՐԱՅԵԼԻ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Իսրայէլի դեսպանը որուն նստավայրը Թիֆլիս է, Փետրուար 17-ի երեկոյեան մամուլի ասուլիս մը տուած է Երեւան։ Գոհունակութիւն յայտնելէ ետք Վրաստանի հետ իր երկրին տնտեսական կապերուն աշխուժութեան, ըսած է թէ Հայաստանի գործի շրջանակներուն հետ ալ նոյն նպատակով հանդիպումներ ունեցած է։ Ան հետանկարային նկատած է Հայաստանի հետ առողջապահութեան, համակարգիչներու ծրագիրներու, մշակոյթի բնագաւառին գործակցութիւնն ալ։ Նաեւ ըսած է թէ իրենք կ՚ուզէին Քրիստոսի ծննդեան 2000-ամեակին «Էջմիածնի գանձերը» ցուցադրել Իսրայէլի մէջ, իսկ 2001-ին մասնակցիլ Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան ընդունման 1700-ամեակի ծրագիրներուն։

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ

ԼԱՌ-ՄԱՐԳԱՐ

– 1 –

Նրա համար ամէնից մեծ հաճոյքը այգին ու արտերը ջրելն էր։ Երբ բոպիկ, արեւից խանձուած ոտքերով քայլում էր առուի եզերքով, բահով ճումերը առուից դէն գցում, որ ջրի հոսանքը սահուն լինի, – Լառ – Մարգարին այնպէս էր թւում, թէ ջրի պապակ արտերն ու ծարաւ այգիները տապ արած, իրեն են սպասում։

Առուով ջուրը կապելիս նա ջրի հետ էլ գնում էր, մինչեւ ջուրը այգուն հասնէր։ Արեւից չորացած հողը, տեղ – տեղ ճաքճքած, ագահութեամբ ծծում էր ջուրը, ճեղքերից օդի պղպջակներ էին դուրս գալիս, ձայն հանում, ասես հողը հազար պռօշ ունէր եւ անյագ ծարաւ։

Ջուրը ծառերի տակ կապելուց յետոյ Լառ – Մարգարը պառկում էր ծառի շուաքի տակ, երկար բահը կողքին, աչքերը կիսախուփ անում, ննջում, մինչեւ ջուրը հասնէր։ Յետոյ վեր էր կենում, ջուրն ուրիշ առուով անում, էլի ջրի հետ գնում։

Ամռան շոգին, երբ արեւն այնքան մօտ է, ջերմութիւնը շատ, երբ շները շոգից տան ստուերում պառկում են, լեզուն հանած թնչին տալիս - առուի եզերքին միշտ էլ կարելի է տեսնել Լառ - Մարգարին, ոտքերը մինչեւ ծնկերը բաց, գլխին մի սպիտակ շոր, բահն ուսին։

– Լառ - Մարգարը լագլագի պէս ջրերից ձեռք չի քաշում, - ասում են գիւղացիք։ Եւ ճիշդ որ, Լառ - Մարգարը մի քիչ նման է արագիլին, ոտքերը բարակ ու երկար, ասես ոտքի վրայ երկու ծունկ կայ։

Լայն առուի վրայից շատերը չէին կարողանում անցնել, իսկ Լառ - Մարգարը մի մեծ քայլ էր անում եւ առուի միւս ափին կանգնում։ Արեւից խանձուած դէմքի վրայ սրածայր քիթը երկար կտուցի էր համեմատ, եթէ սպիտակած պեխերը չլինէին։

Գիւղի ջրուորն է։ Գիշեր – ցերեկ առուների վրայ է լինում, հսկում առուներին, ջուրը բաժանում, առուների մաքրութեան նայում։

– Լառ - Մարգար, արտս խանձուեց, ջուր հասցրու, - գանգատւում էին երբեմն։

– Կեցիր դհա, կրակ չեղաւ, սրադ Ուրբաթ է, - ասում է Լառ - Մարգարը։

Լառ - Մարգարը տեղացի չէ։ Պղտոր հեղեղի բերանն ընկած տաշեղի պէս Լառ - Մարգարը շատ ափերի է զարկուել, վերջը ալիքը լափու է տուել եւ Լառ - Մարգարին, իր Թոռան հետ գցել այդ գիւղը։

Անցեալ գարունքին էր այդ։ Գիւղը նորան ջրուոր է վարձել։

– Ղարիբ մարդ է, ազգ ու բարեկամ չունի, ջուրը արդար բաժին կ՚անի։

Երբ առաջին անգամ առուով ջուր էր կապել, ոտքերը մինչեւ ծնկները վեր քաշած, բահը ուսին անցել առուով, գիւղում մի հանաքճի ասել էր.

– Տեսէք հա՛, գայլթական բիձէն լաւի լագլագ լինի կ՚ասես։

Գիւղը նորեկին աւելի անուն էր դրել՝ Լառ - Մարգար։

Քչերն էին փորձում ջրուորին խաբել, հերթից դուրս ջուր գողանալ։ Վայ թէ խմանար Լառ - Մարգարը. կը թոնթոնար, կ՚ կանչէր, բահը դեռով կը տար։

– Ծառդ պտուղ չի տար, եաւրիս, գողութեան մի՛ վարժեցուր։

Լառ – Մարգարի համոզումն էր այդ։ Եւ երբ բարկանար, այդ խօսք կ՚ասէր. իսկ եթէ խօսքին կասկածող էր լինում, աւելացնում էր.

– Էս հասակս քաշեր, նո՞ր պիտի սուտ խօսիմ...

Այդ ասելիս Լառ - Մարգարը յանկարծ խեղճանում, ձայնը երերում էր։ Թողնում էր խօսակցին, բահն առնում եւ առուի հետ գնում, թէկուզ գնալն էր միտք չունենար։

Հեռու չէր գնում։ Նստում էր առուի մօտ, նայում ջրի հանդարտ հոսանքին, չոր ծղոտներին, որոնք գալիս էին հեռուներից եւ ջրի հետ գնում։ Նայում էր առուի եզերքին բուսած կանաչին, եւ մտաքերը նորից հանդարտւում էին։

– 2 –

Լուսնեակ գիշերներին, երբ գիւղը քընած էր բեզարած մրափով, հովը սառնութիւն էր բերում ցերեկուայ շոգից խանձուած դաշտերին, լուսնեակ գիշերներին, երբ բարդու վրայ իր բնի մէջ հանդստանում է արագիլը, որ լուսաբացին լառ - լառ թեւերը փռած իջնի ճահուտի վրայ, - Լառ - Մարգարը մինչեւ լուսաբաց աշխատում էր։

Ջրտուքի այդ գիշերներին լուսինը շողք էր գցում առուի մէջ, ջրուորի պղպատ բահի վրայ, արծաթ փայլով պսպղում էին սերկեւլենու տերեւները, հովից հասկերը քսւում էին իրար, խշխշում։ Ամայի արտերի միջով անցնում էր Լառ - Մարգարը, ջուր տալիս ծարաւ հասկերին։

Լուսաբացին արտատէրը արտը ջրած պիտի տեսնի, պիտի ժպտայ եւ կռանայ, մատներով տրորի թաց հողը, տեսնի խո՞րն է ծծել ջուրը, Լառ - Մարգարը ջուրը վարար չի՞ կապել։

Լուսաբացին հալւում էին աստղերը գնդերի ձիւնի պէս, շառագունում էր արեւելքը, արեւի առաջին շողերը խաղում էին ամպերի հետ, ասես մի անտես ձեռք բիւր շողերով ամպի սպիտակ գուլաների վրայ հազարաւոր նախշեր էր նկարում, որ մի քիչ յետոյ աւրի նոյն շողերով, մի ուրիշը նկարի, մինչեւ արեւը ծագի։

Արեւի առաջին շողերի հետ գոլորշի էր բարձրանում տերեւների վրայից, ծաղիկների գունաւոր թերթերից, արտերից ու այգիներից գիշերուայ խոնաւութիւնն էր գոլորշիանում։ Գլխահակ ծաղիկները բարձրացնում էին իրենց գլուխը, նայում արեւին, որ կէսօրին, երբ արեւը թէժանայ, նորից խոնարհեն։

(Շար. 1)

Les familles Garibian et Artinian ont la profonde douleur de faire part du décès de

Madame Ethel GARIBIAN

née KROUCHIAN

enlevée à leur tendre affection dans sa 82e année, le 10 Février 1999, à Monaco.

Les obsèques ont eu lieu le 15 Février 1999, à Monaco.

ADRESSES

— *Onnig Garibian* : rue 18, N° 28, Maadi, Le Caire, EGYPTE

— *Sévane Garibian* : 57, Bld Jourdan, 75014 Paris, FRANCE

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

վավա Սարգիս Խաչատուրեանի եւ Նըւարդ Ասլանեանի մահուան 15-րդ տարելիցներուն առթիւ, Մարսէյլէն Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին :

(Շար. Ա. էջէն)

նութիւններ անցագիր մը տուած ըլլան Ա. Էօճալանի եւ նման անցագրով մը Քենիա մտած ըլլայ :

***

«Առանց սահմանի Թղթակիցներ» կազմակերպութիւնը բողոքի նամակ մը ղրկած է Թուրքիոյ Ներքին նախարարին, որովհետեւ կ'արգիլուի օտար լրագրողներուն երկրին հարաւ-արեւելեան շրջանը երթալ : Միւս կողմէ, Ռոյթըրս գործակալութեան մէկ Թղթակից եւ երկու լրագրողներ ձերբակալուած, ապա երկրէն վտարուած են Կիրակի օր, Փետր. 21-ին :

***

Եւրոպական Միութեան Արտաքին նախարարները դիմած են Թուրքիոյ որպէսզի արդար դատ մը տեսնուի Էօճալանի համար եւ միջազգային դէտեր կարենան ներկայ ըլլալ :

***

Մարսէյլի մէջ, ոստիկանական երկու պահակներ ձերբակալուած են, որովհետեւ շուրջ 40 Քիւրտերու դրամները կողոպտած են, երբ անոնք գրաւած էին Ընկերվարական կուսակցութեան կեդրոնը : Երբ Քիւրտերը դիպահ էին, անոնք ինչ որ գրաւած էին անոնցմէ, չեն վերադարձուցած :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐԻՒՍԷԼԻ մէջ, շուրջ 30.000 (50 հազար կազմակերպիչներուն համաձայն) հողագործներ տողանցեցին Փետրուար 22-ին բողոքելու համար ՓԱՔ-ի (Հողագործական հասարակաց քաղաքականութիւն) դէմ : Փոքր միջադէպեր միայն պատահեցան : 15 նախարարները որոնք հինգ օրուան մէջ պէտք է լուծումներ գտնեն, դժուարութիւններու կը բախին, խոր տարակարծութիւն կայ մանաւանդ Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ : Ծրագիրը կը նախատեսէ 15-էն 30%-ի նուազում մը երաշխաւորուած գիներուն վրայ : Ցայսօր հողագործներու եկամուտներուն 30%-ը ապահովուած է Եւրոպական Միութեան նպաստներուն կողմէ :

ԱՌԱՏ ՁԻՒՆ, ձիւնահիւս ու նաեւ ողողումներ բաւական աւեր գործած են Ֆրանսայի մէջ, նաեւ Զուիցերիա, Աւստրիա եւ Իտալիա ինչ կը վերաբերի ձիւնահիւսին : Շամոնիի շուրջ 200 շալէներ պարպուած են, ճամբաներ փակուած, դահոյկի վայրեր կղզիացած եւ Փետր. 23-ին վտանգը չէր հեռացած : Վալ տ'Իզէր բոլորովին կղզիացած է եւ տեղ տեղ խուճապ կը տիրէ : Երեք լեռնագնացներ ութ օրէ 3000 մեթր բարձրութեան վրայ կը մնան եւ օգնութիւն չի հասնիր կլիմայական գէշ պայմաններու հետեւանքով : Աւստրիոյ եւ Զուիցերիոյ մէջ մեռեալներ եւ անհետացողներ կան : Ֆրանսայի Ալպասի շրջանն ալ միշտ ողողումներու մէջ է եւ Հռենոսի յորդումն ալ կը մտահոգէ :

ԻՐԱՔԻ մէջ, շիի կրօնաւորին սպանութենէն ետք, բախումները շարունակուած են եւ ընդդիմութեան համաձայն շուրջ 100 մեռեալ կայ, ինչ որ պաշտօնական աղբիւրներ կը հերքեն : Բանակը կարմուպատրաստ է եւ պայթումի վախ կայ :

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ 14 զօրավարներ մինչեւ հինգ տարի բանտարկութեան դատապարտուած են վերջին ամիսներուն իշխանութեան չարաշահման եւ դրամական յանցագործութեանց համար : 16 ուրիշ զօրավարներ ալ կը հետապնդուին :

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ-ի հետեւեալ ԿԻՐԱԿԻՆԵրուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ ժամը 10-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ԱՐԵՒԱԳԱԼի ժամերգութիւն կը կատարուի՝

ԿԻՐԱԿԻ, Փետրուար 28
Անառակի Կիրակին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 7
Տնտեսի Կիրակին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 14
Դատաւորի Կիրակին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 21
Գալստեան Կիրակին

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

փարիզեան Շրջանի Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցիներուն մէջ մասնակցութեամբ բոլոր եկեղեցականներու

ՄԵԾ ՊԱՀՔ-ի ամբողջ տեւողութեան, Փարիզեան Շրջանի մեր եկեղեցիներուն մէջ, ՈՒՐԲԱԹ երեկոներ, ժամը 7-ին, ՀՍԿՈՒՄԻ՝ «ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ» եւ «ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ» ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ աւուր պատշաճի քարոզ կը տրուի :

Հսկում պիտի կատարուի յաջորդաբար.

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 26
ԺԲ. օր Մեծի Պահոց
Առնուվիլի Վարագայ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 5
ԺԹ. օր Մեծի Պահոց
Իսի – լէ - Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 12
ԻԶ. օր Մեծի Պահոց
Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ

***

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ
ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄԻ
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ՊՕՄՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ, փետրուար 26, ժամը 17-ին
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի
Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 3, ժամը 17-ին
Սրբոց Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցի
Քարոզիչ՝
ՆՇԱՆ ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի հոգաբարձութիւնը Սուրբ Ծննդեան տօնին առթիւ՝ շնորհակալութեամբ ստացած է խղճագինի հետեւեալ նուէրները.—

Տիկին Վարդուշ Աժիկեան, Տիկին Վիվիան Միլոն 200-ական Ֆր., Պ. Փարիզ Վարդանեան 70, Տիկին Անն Փասթըրմաճեան 100, Տիկին Անի Ակորօղլու, Տիկին Էօժէնի Շաղուկեան 150-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Պօղոսեան 100, Տէր եւ Տիկին Մ. Մկրտիչեան (Ժարսիէօ) 500, Տիկին Ազնիւ Պագգալեան 200, Տիկին Անտրէ Արսլանեան 300, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Գազանճեան 100, Տէր եւ Տիկին Արամ Սարգիսեան 500, Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Տէր – Զաքարեան 200, Տէր եւ Տիկին Շողոլօղեան 100, Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Փոլատեան 200, Տէր եւ Տիկին Արտաշ Գիւտտեան 100, Տիկին Ժ. Գանթարճեան 200, Տիկին Ամալիա Կէվրէկեան 500, Տիկին Մարկարիթ Ճէպէճեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Թէրլէմէզեան 300, Տէր եւ Տիկին Հանրի Սէտէֆ, Պր. Յակոբ Յակոբեան 500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փիէռ Ավանեան 200, Պր. Պօղոս Գալայճեան 2500, Պր. Նուպար Դաւիթեան 200, Բժիշկ եւ Տիկին Շառլ Էքինճեան 120, Տէր եւ Տիկին Աչըգկէօզեան 200, Պր. Փօլ Աւետիսեան 250, Բժիշկ Հրաչիկ Մարգարեան 200 Ֆր. :

(Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. - Տէր եւ Տիկին Արմէն Պուտաքեան 750 Ֆր. :

***

ՓԱՐԻԶ. - Տիկին Է. Պօղոսեան 250 Ֆր. :

***

ԼԻՈՆ. – Տիկին Արփինէ Միքայէլեան 250 Ֆր. :

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section **Helen Puzant** — ALFORTVILLE

THEATRE ARMENIEN

par la Compagnie NAREG DOURIAN

«LA BELLE-MERE DE EREVAN - 2»

Vendredi 26 Février à 20 heures 45

Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville

— Participation aux frais —

Pour tous renseignements :

Tél. : 01 43 76 55 89 / 01 43 76 50 52

***

Section MARSEILLE - VILLE

Sossé Mayrig

SUPER SOIREE ARMENIENNE

«PAREGUENTAN»

Ambiance avec **VARTAN** et **ses musiciens**

Samedi 27 Février à partir de 21 h 30

Salle M.A.J.C.

12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille

Tél. : 04. 91. 50. 15. 09

P.A.F. : 100 F.

Renseignements & réservations :

04. 91. 77. 87. 31 / 04. 91. 50. 68. 71

***

Marseille 13ème

Rome

LA VILLE ETERNELLE

EXPOSITION SUR L'ARMENIE AU VATICAN

VISITE DE ROME

Départ mercredi soir 12 mai à 22h

Place Diran Tékéian / St-Jérôme

Retour dimanche 16 mai

P.A.F. : 1.900 F. (transport en autocar grand tourisme, hébergement demi pension en Hôtel ***)

Merci de nous contacter **très rapidement pour les réservations :**

Tél. : 04 91 61 10 82 / 04 91 70 00 32

Règlement pour le 20.04.99 à l'ordre de la C.B.A.F.

à adresser chez :

Mme HOTOTIAN :

13, Bd de Cazoran — 13013 Marseille

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Բանախօսութիւն – 1

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

«ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐ»

Հինգշաբթի, Փետրուար 25, ժամը 20.30-ին՝

Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոն

10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS

Métro: Cardinal Lemoine

RER: Luxembourg

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղը խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ վեթերան ընկերուհի Վերժին Գորգիկեանին եւ ընտանեկան պարագաներուն, իր քոյրին՝ Լեւոն Գորգիկեանի մահուան առթիւ յետ երկար հիւանդութեան :

***

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի Սէն – Ժերոմի Ջաւօ Շանթ մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ժան – Մարք Ժանին Լէօնէթթի-ի եւ զաւակներուն, Այրի Տիկին Սիմոն Թօքաթլեանի իրենց աղջկան, քրոջ եւ թոռան՝ Քրիսթէլ Լէօնէթթի-ի արկածալի մահուան առթիւ :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Խղճագինի առթիւ Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար :

Տէր եւ Տիկին Գէորգ Պօրոյեան, Տէր եւ Տիկին Լուսար Խաչատուրեան, Տէր եւ Տիկին Արա Նահապետեան, Տիկին Զալըքեան, Տիկին Ժանէթ Աբրահամեան, Տիկին Նուարդ Տէյիրմէնճեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Օհանեան, Տէր եւ Տիկին Տէվլէթեան, Տիկին Ռօզ Գազանճեան, Տիկին Մարիամ Փաշանեան, Տէր եւ Տիկին Գօտոչեան, Տիկին Ալիս Քէրաքեան, Տիկին Սօֆինիք Ֆաթի, Տիկին Անի Աճէմեան, Տիկին Վերգին Պալեան, Տէր եւ Տիկին Ժագ Պալեան, Տիկին Սիրարփի Շըքըրտըմեան 100-ական Ֆր., Տիկին Արփինէ Միքայէլեան, Տէր եւ Տիկին Գ. Թորոսեան, Տիկին Խաչէրեան, Տիկին Ժանին Տէր - Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Արտաշ Էժտահարեան, Պր. Անտրէ Զաքարեան, Տիկին Ազնիւ Զօպանեան, 50-ական ֆրանք :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսի Լէ Մուլինոյի Սրբոց Թարգմանչաց վարժարանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Սեպտեմբերէն ցայսօր.— ԷՍ-Ա-ԷՌ-ԷԼ- Նանա Պայլա, Օր. Գուրին Պետրոսեան 500-ական Ֆր., Հիկոր հաստատութիւն, Անահիտ Մելիքեան, Տէր եւ Տիկին Ժագ Փանոսեան, Սարգիս, ԷՍ – ԷՆ Մոտ ԷՍ–Ա–ԷՌ–ԷԼ Սոկ. քոնփանեբի տօ – փուլ, Ժուռ Ա. Մայ, Ժիրնա Մայլ, Նատէլ հաստատութիւն, Սեդրակ Անէյեան, Ռիչար Կազարեան, Գլօտ Պասմաճեան, Ռոփաս – Մայլ, Տիկին Ալիս Գոլար, Տէր եւ Տիկին Ժան Հէքիմեան, Պ. Անթուան Տէրտէրեան 1000-ական ֆրանք :

(Շար.)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

A l'occasion du 70ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France

GRAND CONCERT

le SAMEDI 13 MARS à 20 heures 30

Salle Gaveau — 45, rue La Boétie — Paris 8e

ENSEMBLE INSTRUMENTAL DE L'ACADEMIE DE L'ILE ST-LOUIS

Sous la direction

d'Alexandre SIRANOSSIAN

Soliste :	**Anna MAILIAN**
Violon :	**Chouchane SIRANOSSIAN**

Vente des billets : Sections Croix Bleue — Conseil d'Administration

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
JEUDI
25 FEVRIER
1999

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.583 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.583

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԷՕՃԱԼԱՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՕՍՄԱՆԵԱՆ 700-ԱՄԵԱԿԸ

Քրտական բանուորական կուսակցութեան նախագահ Ա. Էօճալանի ձերբակալութեամբ շեշտուած վերջին զարգացումները անտարբերելի փաստն են շրջանին մէջ Թուրքիոյ անմրցակից հզօրութեան: ԱՄՆ-ու մշտական նեցուկը ու անոր վրայ աւելցած՝ Իսրայէլի հետ վերջին շրջանի յատկապէս զինուորական գործակցութիւնը ամուր խարիսխն են այդ հզօրութեան: Աւելորդ է կրկնել որ այս ազդակներուն նորովի ծլարձակման բերրի հողը պատրաստուած է Ռուսաստանի տկարացող ներկայէն: Անհակակշիռ մնացած առանձնութիւն մըն որ առանց ստորակէտ մը իսկ փոխելու, իր նպատակները գործադրութեան դնելու արձակ դաշտ տրամադրած է Ուաշինկթընի. բնական է որ այս պատեհ առիթէն օգտուողներն ալ անոր հովանաւոր թիկնապահներ ըլլան:

Ինչ որ առաջին ուշադրութիւն գրաւողն է ներկայ այս ընթացքին մէջ, քրտական խնդրին առընչուած է: Էօճալանի յանձնումը որ եղաւ շնորհիւ արեւմտեան երկիրներու լուռ մեղսակցութեան, բարոյականի, քաղաքական կեղծաւորութեան նոր տուեալ կը նկատուի ընդհանրապէս. սակայն, հոն աւելի առաջնայինն է ո՛չ միայն Միջին – Արեւելքին, այլ նաեւ Եւրոպայի երկիրներուն կորացումը ԱՄՆ-ու գծած քաղաքական ուղղութեան առջեւ: Այսպէս, առնուազն տասը տարբեր ելք կրնար ունենալ Էօճալանի հարցը. առանց նուաստացումի, ազգային արժանապատուութեան այս աստիճան ջնջումին. հոն եթէ արհամարհանքն ու արգահատանքն են Քիւրտերու վիճակածը, ո՛չ մէկ քաղաքակիրթ արարած Թուրքիոյ համար փառք կրնայ նկատել:

Իսկ հայկական տեսանկիւնէ դիտուած, յատկապէս այդ արհամարհանքն ու արգահատանքը դժուար է երէկը յուշող հայելի մը չնկատել: Այսօր քրտական մակնիշով ներկայացող հայելի մըն է ան ուր կ'ուրուագծուին 1908-ը, 1915-ը, 1921-ը, «մեծ»երու կապուած նոյն տեսակի հաւատքներ, յոյսեր, նոյն Սեւրին 70 տարի ամուլ յեղյեղումը, հազարամեայ գոյութեան, մշակոյթի նոյն բառամթերքով ոգեկոչումը որպէս յաղթանակի գերագոյն փաստ ու կռուան ... առ ի չգոյէ լաւագոյնին:

Զարմանալի է անդրադառնալ նմանութիւններու այս պատկերին ու անցեալէն չսորվելու, դաս չքաղելու ժողովուրդներու յամառութեան: Քանի՞ անգամ այդ անցեալը պէտք է կրկնէ որ արդար դատերը ոչինչ կ'արժեն հզօր դատերու քով: Կիլիկիան, Սասունը, Մուսալեռը բաւարար թելադրականութիւն չունէի՞ն Հայուն այդ շրջանի անցեալին ամէնէն մօտէն առընչուած Քիւրտին համար: Կամ անմիջական ներկայէն՝ ցեղասպանութեան ճանաչումի հարցին տասնամեակէ տասնամեակ, տարեէ տարի ձգձգումը, Ղարաբաղի հարցին երէկն ու այսօրը բան մը չէի՞ն ըսեր արեւմուտքին, արեւելքին յոյս կապողներուն:

Կայ անշուշտ անզօրութեան ազդակը: Դէպքերու ծանօթ շարայարումին մէջ որուն վերջին արարին մեկնակէտ եղան Մոսկուայի հեղինակութեան լուրջ տատանումները ու Սուրիոյ ենթարկումը Թուրքիոյ սպառնալիքին, ի՞նչ կրնար ընել Էօճալան: Անգարա՝ շուրջ երկու տասնամեակ մարդկային ուժի, նիւթական միջոցներու, տնտեսական մարզի ծանր կորուստներ կրելէ ետք, բնական է որ առիթ պիտի չփախցնէր երբ բոլոր գործօնները իրեն ի նպաստ դասաւորուեցան:

Ճիշդ է, ոչինչ կրնար ընել առանձին մնացած Էօճալան մը պայքարէն յոգնած ուժերով, զոհուած կամ Անգարայի կողմէ ձերբակալուած գործակիցներու բացակայութեան եւ մէկ օրէն միւսը գոյութենէ դադրած նեցուկներով: Սակայն, անպայման կա՞ր ընելիք եթէ այդ առանձնութիւնը որպէս ճակատագրական տուեալ չնկատուէր օրհասական պայքարի եռած զանգուածներուն կողմէ: Քրտական ներկան ունի Էօճալանէն զատ Թալապանի ու Պարզանի կոչուած պարագլուխներ ալ որոնց մասնակցութիւնը տարուած պայքարին, առաւելագոյն չափով՝ հեռուէն դիտել եղաւ անցուդարձը. աւելի, հաւանօրէն, Իրաքի հիւսիսային գօտին քարիւղի շահը որեւէ ձեւով չվտանգելու գերագոյն առաջադրութեամբ: Ու վաղը, անգամ մը որ Էօճալան «արդար» դատավարութենէ մը ետք կախաղան հանուի, կամ այդ պատիժը «քաղաքակրթութեան» շնորհիւ ցկեանս բանտարկութեան վերածուի, ինչ որ ամէնէն սարսափելին կ'ըլլայ խարուած ղեկավարին համար, եւ կամ եթէ ան «անձնասպան» ըլլայ վճիռի հանդրուանին չհասած, պիտի փակուի ներկայի թղթածրարը: Ո՛չ քրտականը, անշուշտ:

Ու մինչեւ անոր վերստին այժմէականացումը նման ուժգնութեամբ մը, մինչեւ որ նոր Էօճալան մը յայտնուի, թերեւս պայքարի որոշ նահանջէ մը ետք, Թուրքիա առաւելագոյն չափով պիտի վայելէ առանձին հզօրի իր նոր դիրքը: Ան արդէն արհամարհանքի լուրջ բաժին մը տուաւ Իրաքի երբ փոխ - վարչապետ Թ. Ալիզի Անգարա այցին ընթացք չտրուեցաւ նախագահ Տէմիրէլի հետ հանդիպումի անոր փափաքին: Ասիկա նուազագոյնն է թէեւ այն իրականութեան մէջ ուր Ատանայի զինուորական ամերիկեան խարիսխէն մեկնող օդանաւեր ամէն օր ռումբեր կը թափեն Պաղտատի վրայ: Ու այլեւս Անգարա վրդովում ալ չի յայտներ: Թուրքիոյ նոյն դիրքին յաջորդ արտայայտութիւնը ուղղուեցաւ Աթէնքի որ նկատուեցաւ «ահաբեկիչ, ապօրինի, ոչ քաղաքակիրթ» պետութիւն. այս ամբողջը՝ գրեթէ պատերազմի յայտարարութեան համազօր սպառնական ոճով մը:

Կարելի՞ է յատուկ մտահոգութեամբ չխորհիլ այդ նոյն կեցուածքին շարունակութեան մասին, երբ ոչ միայն Բաքուի, Անգարայի, Մոսկուայի, այլ նաեւ տարբեր շրջաններու լրասփիւռներ կ'արձագանգեն Ռուսաստան – Հայաստան զինուորական դաշնակցութեան պատրուակով Ատրպէյճանի յամառող դժգոհութեան: Երբ մանաւանդ այդ պատրուակը ատրպէյճանցի պատասխանատուներու բերնին մէջ միշտ կը յանգի Թուրքիոյ, ՕԹԱՆ-ի հետ դաշնակցութեան հակակշռի մը անհրաժեշտութեան: Այս բոլորը՝ Հայաստանեան այնպիսի իրավիճակի մը զուգահեռ ուր ամէն օր ապացոյցը կը տրուի որ նման մտահոգութիւններ վերջին տեղն իսկ չեն գրաւեր տեղական խմբաւորումներու համար. երբ օրինակ՝ կարեւորագոյն հարց է նախագահին պաշտօնանկութեան համար բացուած հանրագրութիւնը...:

Այս համայնապատկերին մէջ գրեթէ նուազագոյնն է տեսնել որ Թուրքիա ամէն վերապահութիւն թօթափած՝ բացայայտ հպարտութեամբ ձեռնարկած է տօնելու Օսմանեան կայսրութեան 700-ամեակը: Անոր յաջորդը, անոր արժանին ըլլալու առանձնումով: Ճիշդ է որ զինք շրջանի ամենազօրը դարձուցած ազդակներ լայնօրէն կ'արդարացնեն այդ առանձնումը: Ի վերջոյ, Եւրոպայի կարգ մը երկիրներու արդար դատավարութեան պարագայական ու ծիծաղելի պահանջները չեն որ արգելք պիտի ըլլան Անգարայի տօնական տրամադրութեան:

Տօնակատարութիւն որ ամէն շրջանէ աւելի այսօրուան զարգացումներով կը գտնէ կրած բնոյթին արժանի բացառիկ շրջարկը...:

Ա. Թ.

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԴԻՄՈՒՄԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ, ԱՄՆ-ՈՒ ԵՒ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ

Հ. Ալիեւ Փետր. 23-ին նամակներով կոչ ուղղած է Ֆրանսայի, ԱՄՆ-ու եւ Ռուսաստանի նախագահներուն որպէսզի ճնշում բանեցնեն աշխուժացնելու համար Ղարաբաղի հարցին վերաբերող բանակցութիւնները, որպէս Մինսկի խումբին նախագահութիւնը վարող երկիրներ: Ատրպէյճանի նախագահը գանգատած է որ Հայաստան ճկուն մօտեցում չի ցուցաբերեր եւ միշտ լուրջ խոչընդոտներ կը յարուցանէ խաղաղութեան հոլովոյթին: Այդ կացութեան ելք մը բերելու նպատակով Հ. Ալիեւ կը հրաւիրէ նախագահներ՝ Ժ. Շիրաքը, Պ. Գլինթընն ու Բ. Ելցինը որ անձնապէս ու իրենց կառավարութիւններուն միջոցաւ միջամտեն հակամարտութեան լուծում բերելու գործին: Ան աւելցուցած է որ Մինսկի խումբին նախագահներուն վերջին առաջարկը՝ Ղարաբաղ - Ատրպէյճան միացեալ պետութեան մասին, ինքնին խոչընդոտ էր խաղաղութեան հոլովոյթին:

***

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ – ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԴԱՇԻՆՔԸ ԵՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆ

Ատրպէյճանական շաբաթաթերթ մը հարցազրոյց մը հրատարակած է երկրին Պաշտպանութեան նախարար Սաֆար Աբիեւի հետ կատարուած: Նիւթը ՕԹԱՆ-ի հետ համագործակցութիւն հաստատելու Ատրպէյճանի ձգտումն է, յատկապէս անոր պատճառ տրուած ազդակները: Երկար բացատրութիւններով յետխորհրդային շրջանի Ռուսաստան - Հայաստան զինական սերտ գործակցութեան, զօրակցութեան մասին խօսելէ ետք Ս. Աբիեւ կը ծանրանայ Հայաստանի տրուած զինամթերքի ատրպէյճանական վարկածին վրայ: Հայաստանի ռուսական խարիսխներու սպառազինումը արդիականացնելու բացատրութիւնը պատրուակ կը նկատէ Հայաստանը եւ Ղարաբաղը զինելու. իսկ այդ արարքը միմիայն կրնայ ուղղուած ըլլալ Ատրպէյճան եւ Թուրքիա թիրախներուն: Նախարարը կ'ըսէ նոյնիսկ թէ ռուսական մեծ քանակութեամբ զինամթերք կը փոխադրուի Հայերու կողմէ գրաւուած ատրպէյճանական շրջանները: Այդ բոլորը, ըստ ատրպէյճանցի նախարարին, կը նշանակեն մէկ բան. թէ Երեւանի ձգտումն է վերսկսիլ պատերազմը:

Այդ հաստատումին կը հետեւի հակադարձում մը. ստեղծուած կացութեան մէջ Բաքու ուրիշ ընելիք չունի, քան՝ Ռուսաստան – Հայաստան զինուորական դաշինքին նմանը ունենալ Թուրքիոյ հետ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 23/24)

ԿԵԴՐ. ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ԴԻՄՈՒՄԸ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

Կեդր. Ընտրական Յանձնախումբը նամակով մը դիմած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի մատնանշելով ընտրութիւններու մասին օրէնքին մէջ որոշ հակասութիւններ որոնց գլխաւորը կը վերաբերի որոշուած թուականին: Յանձնախումբը յարմարագոյն կը նկատէ որ օրէնքով նշուած նախապատրաստական պայմանաժամերը յարգելու համար ընտրութիւնը կատարուի Յունիս 7-ին եւ ոչ թէ Մայիս 30-ին:

***

Վ. ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՀԵՏԱԽՈՒԶՈՒՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԱԾ

Ազգ. Ժողովին կողմէ Վ. Սիրադեղեանի անձեռնմխելիութեան ջնջումէն եւ քրէական պատասխանատուութեան ենթարկելու որոշումէն ետք, գլխաւոր դատախազ Աղուան Յովսէփեան պատասխանելով «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին այս մասին հարցումին, ըսած է թէ ենթակային նկատմամբ հետախուզում յայտարարուած է եւ յետագայ քայլերը յստակ կը դառնան այդ հետախուզութեան իսկ արդիւնքներէն:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԲԱՆԲԵՐԻՆ ՄԱՄԼՈՅ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի բանբեր Վաչէ Գաբրիէլեան Փետր. 23-ին մամուլի ասուլիս մը տուած է պատասխանելով լրագրողներու շարք մը հարցումներուն: Ան նախ անդրադարձած է ՍԻՏԱ-ի դէմ հայաստանցի բժիշկներու հնարած դեղին մասին արձագանգներու, ըսելով թէ առ այժմ դեռ պէտք է վերապահ մնալ: Ապա խօսած է Սահմանադրութեան խորհրդատու յանձնաժողովի նախագահ Պ. Հայրիկեանի հրաժարումին մասին, նշելով թէ նախագահին աշխատակազմը այդ մասին գրաւոր որեւէ դիմում չէ ստացած: Վ. Գաբրիէլեանի կողմէ արծարծուած յաջորդ նիւթը եղած է Ռ. Քոչարեանի անվստահութիւն յայտնելու ուղղութեամբ կարգ մը երեսփոխաններու նախաձեռնութիւնը. շեշտած է որ նախագահը բնաւ մտահոգ չէ այդ հարցով: Ինչ կը վերաբերի Էօճալանի ձերբակալման, ան կրկնած է Արտաքին նախարար Վ. Օսկանեանի արտայայտած Հայաստանի պաշտօնական դիրքորոշումը՝ թէ զայն պէտք է դատել միջազգային չափանիշներուն համապատասխանող պայմաններու մէջ: Հայաստան - Թուրքիա յարաբերութիւններուն մասին հարցումի մըն ալ բանբերը պատասխանած է որ անոնք դեռ շօշափելի փուլի չեն հասած:

***

ՆՈՐՎԵԿԻՈՅ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐՑԱԽ ԱՅՑԵԼԱԾ

Այս օրերուն Ստեփանակերտ այցելած են Նորվեկիոյ Արտաքին նախարարութեան առնթեր Ռուսաստանի հետ յարաբերութիւններու եւ ապահովութեան քաղաքականութեան բաժնի ներկայացուցիչներ Գ. Հաուկէ եւ Ռ. Օսէյմ, ընկերակցութեամբ Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը հերթական նախագահի ներկայացուցիչ Ա. Կասպժիկի: Այցելութեան գլխաւոր նպատակն էր Նորվեկիոյ Արտաքին նախարարին տարածքաշրջան մօտակայ այցելութեան առնչուած նախապատրաստութիւնները կատարել: Փետր. 21-ին հիւրերը ընդունուած է ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան: Հանդիպումին, ան անգամ մը եւս ընդգծած է կայուն խաղաղութիւն հաստատելու ԼՂՀ ձգտումը եւ փոխզիջումներու հիման վրայ կնճիռը կարգադրելու պատրաստակամութիւնը: Նոյն օրը անոնք ընդունուած են նաեւ Արտաքին նախարար Ն. Մելքումեանի կողմէ: Այլ հանդիպում մըն ալ տեղի ունեցած է Պաշտպանութեան նախարար Ս. Բաբայեանի հետ:

ԷՕՃԱԼԱՆ

ՅՈՅՑԵՐ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ 18 ՄԵՌԵԱԼ

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ, ՏԻԿԻՆ ՄԻԹԵՐԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԿԸ ԴԻՄԷ

Պարսկական Քիւրտիստանի մէջ, Սանանաժ, քրտական ցոյցի մը հետեւանքով 18 հոգի սպաննուած է եւ քանի մը տասնեակ անձեր ալ վիրաւորուած են: Պարսկական Դիմադրութեան Ազգային Խորհուրդին համաձայն պաշարման վիճակ հռչակուած է քաղաքին մէջ եւ ապահովութեան ուժերը չեն կրցած ամբոխը զսպել: Ոստիկանութիւնը 270 հոգի ձերբակալած է:

Փետրուար 22-ին, Թուրքիա փակեց

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՊՐԻԼ 24-Ի ԿՈՄԻՏԷԻՆ Բ. ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՀԵՏ

Ապրիլ 24-ի Կոմիտէն որ կը համախմբէ Ֆրանսայի հայկական կազմակերպութիւններու կարեւորներէն մեծ թիւ մը, ապահով քայլերով կը յառաջանայ դէպի ներկայացուցչական մարմին մը դառնալու հանգրուանը: Գլխաւոր երկու յատկանիշ այս ապահովութիւնը կը ներշնչեն. առաջինը գործակցութեան տեւող ու ամրացող երեւոյթն է, երկրորդը՝ գաղութին համար ամէնէն այժմէական հարցերուն լրջութեամբ հետապնդումը:

Գոհունակութիւն պատճառող այս հաստատումներուն նոր առիթ եղաւ Կոմիտէին կողմէ հայ մամուլին ուղղուած երկրորդ հրաւէրը (առաջինը Դեկտեմբեր 5-ին). մօտ երկու տասնեակ ներկայացուցիչներ պատասխանած էին, հաւաքուելով Փետր. 20-ին Եան'ց Ակումբին մէջ ուր ճաշի մը ընթացքին յանձնախումբը տեղեկացուց վերջին շրջանի իր գործունէութեան մասին: Նախ ողջոյնի խօսքով ամփոփ ներկայացում մը ըրաւ նախագահ Ալեքսի Կէօվճեան, գլխաւոր չորս կէտերով պարզելով տարուած աշխատանքը: Ան նախ շեշտեց զանազան խմբաւորումներու եւ յատկապէս Հայ Դատի յանձնախումբին հետ միասնաբար գործելու պարագան, ապա մէկ առ մէկ կանգ առաւ իրենց ուշադրութեան կեդրոնը գտնուած չորս թղթածրարներուն վրայ:

Անոնցմէ առաջինը բնականաբար ցեղասպանութեան Ծերակոյտին կողմէ եւս ճանաչումի հարցին կը վերաբերի: Կացութիւնը կարելի է ամփոփել հետեւեալ սահմանումով. անջատաբար, ամէն ծերակուտական որուն կը դիմէ Ապրիլ 24-ի Կոմիտէն, անհատապէս տրամադրութիւն կը յայտնէ թեր քուէարկելու, սակայն խմբական նախաձեռնութիւն մը վերապահ կամ խուսափողական կեցուածքներով կարելի չէ եղած մինչեւ այսօր: Աջակողմեան կուսակցութիւններու պատկանողներ յաճախ իրաւագիտական պատճառաբանութիւններ առաջ կը քշեն, իսկ ձախակողմեան ճակատը հոլովոյթը արագացնելու քայլեր չառներ: Այս տպաւորութիւնը արդիւնք է զանազան հոսանքի պատկանող ծերակուտականներու հետ մինչեւ այսօր կատարուած հանդիպումներու, չփումներու: Պատրաստուած թղթածրարին մէջ տրուած են անունները այն երեք տասնեակ ծերակուտականներուն, անոնց օգնականներուն, եւլն., որոնց անձամբ, կամ հեռաձայնով դիմած է Կոմիտէն: Հետաքրքրական է տեսնել անոնցմէ Հօթ Կարոնի ծերակուտական Պերթրան Օպանի կողմէ Կոմիտէին ուղղուած Փետր. 15 թուակիր նամակը. ան կը տեղեկացնէ թէ ընկերվարական եւ համայնավար խմբակցութեան ծերակուտականներ, Տրոմի ծերակուտական Պ. Փիրասի հետ ստորագրած են Հայերու ցեղասպանութեան օրէնքի նոր բանաձեւ մը. կը մաղթէ որ ան շուտով արձանագրուի Ծերակոյտի օրակարգին: Կցուած է ստորագրութեան տէր 29 անուններու ցանկը:

Նոյն նիւթին վերաբերող թղթածրարին մէջ տեղ գտած է Ա.Ֆ.Փէ.-ի Փետրուար 18-ի մէկ լրատուութիւնն ալ ուր կ'ըսուի թէ երբ բանաձեւը օրակարգի նիւթ դառնայ, Ծերակոյտին ԷՌ.-ՓԷ.-ԷՌ. խմբակցութիւնը ոչ մէկ ձեւով պիտի ընդդիմանայ անոր վաւերացումին: Իսկ քուէարկութեան պարագային իւրաքանչիւր երեսփոխան պիտի քուէարկէ իր անձնական դատումին համաձայն:

Ապրիլ 24-ի Կոմիտէին կողմէ տրուած տեղեկութիւններու կարգին էր նոյն բանաձեւին առընչութեամբ Ծերակոյտին ուղղուած հանրագրութեան պարագան: Մինչեւ այսօր հաւաքուած ստորագրութիւններու թիւը հասած էր 20 հազարի. ինչ որ ուշագրաւ էր, ոչ Հայերու լուրջ համեմատութիւնն էր: Այս մարզին մէջ ալ ամէնէն արդիւնաւոր աշխատանքը տարուած էր Մարսէյլի ու ՓԱՔԱ-յի շրջանին մէջ ուրկէ աւելի քան ինը հազար ստորագրութիւն ղրկուած էր: Իսկ Սպանիայէն ուսանողուհի մը յաջողած էր առանձին հազար ստորագրութիւն հաւաքել: Կոմիտէն շարունակելով հանդերձ հանրագրութիւնը, որոշած է Մարտի սկիզբին առաջին մաս մը յանձնել Ծերակոյտին: Ցեղասպանութեան բանաձեւին Ծերակոյտի օրակարգին արձանագրութեան ուղղութեամբ որոշ նեցուկ կ'ակնկալուի Ազգային Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեանի Մարտի վերջաւորութեան Փարիզ այցելութենէն, ներկայ գտնուելու Ֆրանսա — Հայաստան ֆութպոլի մրցումին: Հանդիպումներ նախատեսուած են այդ այցի օրերուն:

Երկրորդ թղթածրարը որ Կոմիտէին մշտական հետապնդումին առարկայ է, Վայնշթայնի հարցին վերաբերողն է: Հակառակ որ բողոքարկուները, թիրախ պատմաբանին նշանակումը վաւերացուեցաւ Կրթական նախարարին ու Հանրապետութեան նախագահին կողմէ, Կոմիտէն կը շարունակէ տեղ հասցնել առարկութիւնները, գործունէութեան այն սահմանին մէջ որ մնացած է:

Այս ուղղութեամբ, ինչպէս ըսաւ նախագահ Ա. Կէօվճեան, վերջին կարելիութիւն կը մնայ Պետական Խորհուրդին կատարուելիք դիմումը: Այդ մասին իրենք խորհրդակցած են Անթոնիի երեսփոխան-քաղաքապետ Փ. Տէվէճեանի հետ ու անոր յանձնած հարցին թղթածրարը:

Փետրուար 18 թուակիր հաղորդագրութիւն մըն ալ ղրկուած է «Մոնտ» օրաթերթին, հրատարակութեան խնդրանքով: Հոն կ'ըսուի թէ ցնցիչ ապերեսութիւն գործած է տեսնել Գոլէժ տը Ֆրանսի Թուրքիոյ եւ Օսմանեան պատմութեան ամպիոնին Ժ. Վայնշթայնի թեկնածութիւնը եւ ընտրութիւնը: Ապա կ'ակնարկուի նոյն առիթով պատմաբանին գործակիցներէն ոմանց վախերուն թէ քաղաքական կամ դատական միջամտութիւն մը գիտնականին ազատութիւնը պիտի սահմանափակէ: Հաղորդագրութեան հեղինակները կը յիշեցնեն թէ «Հայերու ցեղասպանութիւնը կը ներկայանայ որպէս եզակի պարագայ մը որուն պատմական ճշմարտութեան ճամբան փակուած է պետութեան մը կողմէ. ու այդ պետութիւնը իւրացուցած է ժխտողական ամբողջ այն պատճառաբանութիւնը որ հնարուած է ոճրապարտ իր նախորդին կողմէ»:

Ապրիլ 24-ի Կոմիտէն ձեռնարկած է գիտաժողովի մը կազմակերպումին. ան տեղի կ'ունենայ Ապրիլ 10-ին ԻՆԱԼՔՕ-ի մէջ, «Պետութիւններն ու ցեղասպանութիւնը» նիւթով: Հաւաքին գլխաւոր առանցքը պիտի ըլլայ այն օրինական դաշտը որ բացուած է 1998 ամրան Հռոմի մէջ գումարուած համաժողովին որուն նպատակն էր ոճրային միջազգային մնայուն ատեանի մը ստեղծումը:

Այս մասին կատարուած հաղորդագրութեան մէջ նշուած է որ առաւօտեան նիստին պիտի նախագահէ Տիկին Լուիզ Արպուր. ան Եուկոսլաւիոյ եւ Ռուանտայի թղթածրարներուն Լա Հէյի Ատեանին դատախազն է: Արդէն ապահովուած է միջազգային իրաւագիտութեան, նիւթին մասնագէտ պատմաբաններու մասնակցութիւնը. անոնց մաս կը կազմէ փրոֆեսոր Վահագն Տատրեան:

Փետրուար 20-ի հանդիպումին չորրորդ թղթածրարը կը վերաբերէր գործունէութեան այլ մարզի մը որ Փարիզի մէջ արդէն որոշուած՝ Գանատայի հրապարակին վրայ Հայերու ցեղասպանութեան յուշակոթողի մը բարձրացումն է: 1998 Դեկտեմբեր 11-ին Փարիզի քաղաքապետ Ժ. Թիպէրիի ղրկուած թղթածրար մը անոր ուշադրութեան կը յանձնէ ծրագրին աւելի քան երկու տասնամեակի անցեալը ու կը խնդրէ կարելի չափով արագօրէն տալ անհրաժեշտ արտօնութիւնը:

Այդ յուշակոթողին ուղղութեամբ առաջին դիմումը կատարուած է Փարիզի նախորդ առաջնորդ Սերովբէ Արք. Մանուկեանի կողմէ, շրջանի քաղաքապետ Ժագ Շիրաքի: Այդ թուականէն ի վեր պարբերաբար նորոգուած դիմումներ, փոփոխութիւններ արձանագրուած են, առանց շօշափելի արդիւնքի: Կոմիտէն որպէս ներկայացուցչական կորիզ, հետամուտ է այս նիւթին ալ արդիւնաւոր աւարտին:

Հարցումներու մեծ մասը վերաբերեցաւ ցեղասպանութեան Ծերակոյտին կողմէ ալ ճանաչման խնդրին: Յստակ է որ Թուրքիոյ տնտեսական ճնշումներով, վերջին օրերու նաեւ քաղաքական պարագաներով աստիճան մը եւս դժուարացած է յաջողութեան հասնիլ. սակայն Ապրիլ 24-ի Կոմիտէն ամենայն հաստատամտութեամբ որոշած է հանդիպումները, չփումները շարունակել ու դիմել կարելի բոլոր միջոցներուն: Վճռական դեր մը աւելի զգացական, կամ տպաւորիչ ազդեցութիւն գործելու կոչուած հանրագրութեան մասնակիցներու թիւը ոչ արհամարհելի նկատուեցաւ: Ու յանձնախումբին ներկայացուցիչները կարեւորութեամբ շեշտեցին այդ արշաւը շարունակելու անհրաժեշտութիւնը: Մանաւանդ որ խորհրդանշական կերպով այդ նախաձեռնութիւնը ընդհանուր նպատակին գործնապէս մասնակցելու առիթը կ'ընծայէ: Դժուարութիւնը կազմակերպչական գործին մէջ է որ 350 հազար նուիրուած գաղութէ մը տակաւին միայն համեստ թիւով ստորագրութիւններու հաւաքի մը առիթ տուած է: Սակայն, միւս կողմէ եթէ նկատի առնուի որ Կոմիտէն զուրկ է նիւթական հանգիստ պայմաններէ ու կը գործէ կամաւորական սկզբունքով, շատ տարբեր տեղեր պէտք կ'ըլլայ փնտռել երբեմն անբաւարար նկատուած արդիւնքին պատճառները: Դիտել տրուեցաւ որ աւելորդ չէր թերեւս լրատուամիջոցներու միջոցով նորոգել կոչը ու յիշեցնել հանրագրութեան վայրերը, ձեւերը, որպէսզի անոնք որոնք մինչեւ այսօր չէին մասնակցած արշաւին, առիթը ունենային բացակայ չմնալու: Մանաւանդ, մեր պայմաններուն մէջ չի բաւեր անձամբ ստորագրելը, պէտք է նաեւ ըստորագրել տալ:

Ապրիլ 24-ի Կոմիտէին հետ այս երկրորդ հանդիպումը երկու կարեւոր նշումի ատաղձ տրամադրեց. առաջինը՝ յաճախ անկարելի կարծուած բազմատարր գործակցութեան մը շարունակութեան երեւոյթն է. պարագայ մը որ թերեւս նոյնքան կարեւոր է որքան՝ նախաձեռնուած հրատապ հարցերը: Իսկ երկրորդը՝ թափանցիկ ըլլալու, տեղեկատուութիւն կատարելու ձգտումը եւ թելադրութիւններ լսելու, հարցումներու պատասխանելու պատրաստակամութիւնը: Բաներ որոնք ընդհանուր առմամբ մեծ ու շատ յարգելի բացականերն են այս գաղութին. նաեւ՝ զայն ցիրուցան անորոշութեան մը վերածող գլխաւոր ազդակները: Եւ հաւանօրէն Ապրիլ 24-ի Կոմիտէին առջեւ ծառացող գերագոյն խնդիրը այդ ցիրուցանութենէն գաղութի դէմք ու նկարագիր կերտելու գործն է: Աւելի պարզ, քան՝ Ծերակոյտի ճանաչման բարդութիւնները, աւելի դժուար հարթելի, քան՝ Վայնշթայններու ուրացումը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

«ՏՈՒՔ ԶԿԱՅՍԵՐՆ՝ ԿԱՅՍԵՐ...»

Երբ հրապարակային քննադատութեան կ'ելլէ մարդ — որքան ալ իրաւացի ըլլան իր քննադատութիւնները որքան ալ գիտակ ըլլան իր մատնանշումները — դժուար թէ դրական ու կառուցողական արդիւնքի մը յանգին անոնք, եթէ այդ քննադատութեանց չէ միացած դրական ելքի մը առաջարկը:

Յունուար 29, 1999-ին հրատարակուած «Արշակ Բ.» օփերայի կապակցութեամբ Ժիրայր Զօլաքեանի յօդուածը — «Մէկ միլիոն տոլարի ազգային ապերդութիւն Սան — Ֆրանսիսքոյի օփերայի բեմէն» — հայ թատրոնի պատմութեան եւ թատերագիտութեան հետ առընչուող կնճռոտ հարցեր կ'արծարծէ, որոնք չափազանց կարեւոր են: Պր. Զօլաքեան իր ակնարկը կը սեւեռէ երգահան Տիգրան Չուխաճեանի «Արշակ Բ.» — կամ իրական անունով Arsace Secondo — օփերայի իտալերէն բնագրին վրայ որ յօրինուած է 1868-ին, ու ան նաեւ կ'անդրադառնայ օփերային հայաստանեան տարբերակին, որ ստեղծուած է սովետական պայմաններու տակ, 1945-ին:

Պէտք է ըսել թէ Պր. Զօլաքեանի մատուցած տուեալները բոլորն ալ ճշգրիտ են եւ լիովին արդարացի: Մանաւանդ որ մեր կեդրոնի (Տիգրան Չուխաճեան հետազօտական կեդրոն) առաջին տեղեկատու հրատարակութեան հետ (Յունիս 1998) բառ առ բառ կը նոյնանան: Պր. Զօլաքեան իր գրութեան մէջ կ'անդրադառնայ նաեւ «Յառաջ»ի Յունուար 13-ի թիւին մէջ մեր ստորագրութիւնը կրող «Մշակոյթը որպէս ազգային եւ պետական գոյատեւման գերագոյն առաջնահերթութիւն» յօդուածին, այն եզրակացութեան յանգելով թէ Փարիզի մէջ հիմնուած Տիգրան Չուխաճեան հետազօտական կեդրոնը կ'երաշխաւորէ կամ կը պաշտպանէ Սան — Ֆրանսիսքոյի մէջ հայաստանեան — կամ ըսենք Սովետական — տարբերակը բեմ բարձրացնելու ծրագիրը:

Նախ եւ առաջ, մեր յօդուածին մէջ այս կամ այն տարբերակներուն մասին խօսք չկար երբեք: Կ'արտայայտուէինք ընդհանուր հարցերու մասին, օգտուելով Սան — Ֆրանսիսքոյի երեւոյթէն, շեշտը դնելով մշակութային մեծ չափանիշներով միջազգային բեմ բարձրանալու կարեւորութեան վրայ, եւ նմանօրինակ նախաձեռնութիւններու նիւթապէս նեցուկ կանգնելու անհրաժեշտութեան վրայ: Այստեղ էականը — այս կամ այն տարբերակով — հայութեան շուրջ միջազգային հետաքրքրութիւն ստեղծելու մասին է:

Ինչ խօսք որ այս բոլորին եթէ միանայ Տ. Չուխաճեանի բնագիրը բեմադրելու ծրագիրը, փոխանակ հայաստանեան տարբերակին, շատ աւելի մեծ յաղթանակ մը կ'ըլլայ հայ մշակոյթին հանդէպ գործուած ոտնձգութիւնները սրբագրելու գործին մէջ: Այս իմաստով, անկասկած որ գովելի է Պր. Զօլաքեանի նախանձախնդրութիւնը: Սակայն նո՛յն այդ նախանձախնդրութեամբ բաղձալի կ'ըլլար որ հետաքրքրուէր թէ ի՛նչ գործ կը տանի Փարիզի մէջ Տ. Չուխաճեան հետազօտական կեդրոնը այս ուղղութեամբ, առաջին օրէն իսկ, երբ Սան — Ֆրանսիսքոյի ծրագիրը ծանուցուեցաւ հանրութեան:

Ծանօթ, գրեթէ տարի մը պիտի ըլլայ արդէն, որ Տ. Չուխաճեան կեդրոնը ըստեղծուած է, նոյնինքն Պր. Զօլաքեանի արդարացիօրէն յուզող հարցերու լուծումներ գտնելու նպատակով, ու անցած՝ գործնական քայլերու: Արդէն տարի մը առաջ, տեղեակ էինք Սան - Ֆրանսիսքոյի ծրագրած նախաձեռնութեան մասին. Կեդրոնս, անմիջապէս յարաբերութեան մէջ մտնելով օփերայի նախաձեռնողներուն հետ, որոշեց լծուիլ գործնական աշխատանքի:

Այս առթիւ, ծրագրուեցաւ «Արշակ Բ.»ի բնագրի վերականգնելու գործը սեպել առաջնահերթ անհրաժեշտութիւն, քանի որ յանկարծ ժամկէտի մը հետ կապուած հարց մը կար: Պր. Զօլաքեան իրաւամբ կը գրէ թէ «Արշակ Բ.»ի բնագիրը առ այժմ օգտագործելի վիճակի մէջ չէ: 1930-ական թուականներուն է որ շատ հաւանաբար Փարիզէն (Չուխաճեանի այրին Փարիզ մահացած է 1925 Յունուար 27-ին) եւ շատ հաւանաբար Արշակ Չօպանեանի ձեռքերով, ձեռագիրները հասած են Երեւան: Հաւանաբար կ'ըսենք, որովհետեւ մեր սովետահայ գիտաշխատողներու բարի սովորութիւնն էր երբեք չնշել թէ ո՛վ ուղարկած է ձեռագիրներ եւ ո՛վ նուիրած է թանկարժէք արխիւներ Երեւանի թանգարաններուն: Կեդրոնս որոշեց ուրեմն, կատարել — անյապաղ — այն աշխատանքը որ 60 տարիէ ի վեր կատարուած պէտք է ըլլար, այ՛ս անգամ, Սան - Ֆրանսիսքոյի մէջ, թէ յառաջիկայի համար, օգտագործելի վիճակի բերելու Չուխաճեանի երկին բնագիր լիբրէթթօն եւ անոր երաժշտութիւնը:

Օփերայի ամբողջական ձեռագիրներու լուսապատճէնները պաշտօնապէս վստահուեցան մեզի, Երեւանի Չարենց գրականութեան եւ արուեստի թանգարա.

նի տնօրէն՝ Դր. Հենրիկ Բախչինեանի պատասխանատուութեամբ, ու մեր Կեդրոնի պատուոյ անդամներէն մին է եւ ... աշխատանքը սկսաւ: Առաջին օրէն Կեդրոնիս աշխատակից, եգիպտարնակ երաժշտագէտ եւ ներկայիս ամենալուրջ Զուհաճեանագէտը համարուող Դր. Հայկ Աւագեանը անոր երաժշտական խրթին հարցեր լուծելու գործին: Իսկ թատերական եւ լիպրէթթոյի լեզուական բազմաթիւ հարցեր լուծելու աշխատանքը ստանձնեցի ես, ինքս, ինչպէս նաեւ հրատարակութեան թէ անգլերէն եւ հայերէն (արեւմտահայերէն՝ քանի որ Զուհաճեան արեւմտահայ էր) երգային թարգմանութեան պատասխանատուութիւնը (1):

Այսպէսով, կը յուսանք որ պէտք եղած ժամկէտին – այսինքն գոնէ 2000 թուականի սկիզբները (2) – Տ. Զուհաճեանի «Արշակ Բ.»ի բնագիրը լոյս աշխարհ տեսնէ, առաջին անգամ ըլլալով, իր ամբողջական նուագախմբային ու երգային փարթիթուրներով, իր դաշնամուրային réduction-ով, նուագախմբային առանձին գործիքներու համար բաժնուած փարթիսիոններով (մօտ 25 տարբեր գործիքներ) եւ գէթ երեք լեզուներով լիպրէթթօներով (3): Այս բոլորէն վերջ կը խորհիմ որ կասկած չի մնար Տ. Զուհաճեանի կեդրոնի հետապնդած նպատակներուն մասին:

Իսկ թէ ինչո՞ւ մեր կողմէ գրական արձագանգ կը գտնէ Սան-Ֆրանսիսքոյի ծրագիրը: Պարզապէս որովհետեւ առայժմ ոչ մէկ բան մեզի իրաւունք կուտայ ենթադրելու թէ Սան-Ֆրանսիսքոյի բեմէն «Արշակ Բ.»ի բնագիրը չէ որ պիտի հնչէ: Այստեղ սակայն իրաւունքներու հարց մը կայ: Մեր նորաստեղծ Կեդրոնը բնականաբար տակաւին չունի նիւթական այն հզօրութիւնը որով կարենայ ամբողջական օփերայի մը ծրագիրը որոշել: Ատիկա կատարելու համար հարկաւոր է նիւթապէս հովանաւորել զայն: Վերջին հաշուով, տարբերակներու ընտրութեան իրաւունքը այս պարագային, դրամը ունեցողին (կամ հանգանակողին) ձեռքն է:

Եթէ նոյնիսկ Դր. Զոլաքեանի նշած, եւ շատ ցանկալի, Սփիւռք – Հայաստան միջակութային յանձնաժողով մը կազմուի, դարձեա՛լ ոչ մէկ իրաւասութիւն պիտի ունենայ որեւէ բան պարտադրելու, կամ պահանջելու, եթէ ֆինանսաւորողը ի՛նք չէ: Պահանջատէր ըլլալու համար հարկաւոր է դրամ ունենալ: Համահայկական միջակութային մենաշնորհ մը վայելելու համար, հարկաւոր է նախ՝ ֆոնտ մը ըստեղծել... միլիառաւոր տոլարներու: Առայժմ այդպիսի կազմակերպութեան մը հեռանկարը չկայ: Կան միայն հազուագիւտ անհատներ, ինչպէս Սան-Ֆրանսիսքոյի այս երեւոյթին նախաձեռնող Դր. Ժիրայր Սվազլեանը, որ վերջին երեք տարիներու ընթացքին, մեծ ջանքերով արդէն մօտեցած է մէկ միլիոն տոլարի իր հանգանակութեան ծրագրին մէջ:

Ի դէպ, «Արշակ Բ.»ի օփերային կապակցութեամբ իրօք որ լուսաբանելու բազմաթիւ կէտեր կան: Ինչպէս պատմական իրական Արշակ թագաւորը, այդպէս ալ իր մասին գրուած այս օփերան, Անյուշ բերդի մը մէջ կը նիրհէ մինչեւ այսօր: Ոչ թէ հետաքրքրուող անհատներ, այլ նոյնիսկ լուրջ մասնագէտներ, գլխաշխատողներ, թատերագէտներ եւ երաժշտագէտներ առ այսօր լրջօրէն ու խորապէս չեն ուսումնասիրած այս երկը: Օրինակ մը տալու համար, բազմահարիւր այլ օրինակներու մէջէն, լսած ըլլա՞ք որ ցարդ ոչ ոք գրած ու անդրադարձած է այն մասին թէ «Արշակ Բ.»ի լիպրէթթոյի գոյգ տարբերակները իրականութեան մէջ.. երեք հատ են: Այս մասին բծախնդիր ուսումնասիրութիւն մը պատրաստած է Տ. Զուհաճեան Կեդրոնը, որ շուտով պիտի հրատարակուի Ամերիկայի «Արարատ» գրական եռամսեային մէջ: Այս ձեւով, Դր. Զոլաքեանի մտահոգութիւնները թէ «Ամերիկայի մէջ այս նիւթին թունաւոր ծալքերուն գիտակ անձեր չկան», շուտով պիտի դարմանուին:

Այս բոլորէն ետք, ինչ որ ալ ըլլայ Սան-Ֆրանսիսքոյի օփերային եւ կազմակերպիչներուն վերջնական որոշումը, մեզի կը մնայ միմիայն խորհուրդ տալ եւ ոչ թէ որոշումներ տալ անոնց հաշւոյն:

Եւ Յիսուսի բառերով կ'առաջարկեմ «Տուք զկայսերն՝ կայսեր եւ զԱստուծոյն՝ Աստուծոյ» կարգախօսը:

ԺԻՐԱՅՐ ԲԱԲԱԶԵԱՆ

Տնօրէն Տիգրան Զուհաճեան Հետազօտական Կեդրոնի – Փարիզ

ԾԱՆՕԹ. –

(1) – Դր. Զոլաքեանի յօդուածին մէջ նշուած լիպրէթթոյի հեղինակ՝ Թովմաս Թէրզեանի իտալերէն բնագրի հայերէն թարգմանութիւնը (հրատարակուած Պոլիս 1871-ին) երգային թարգմանութիւն մը չէ:

(2) – Սան-Ֆրանսիսքոյի «Արշակ Բ.» օփերան ներկայացնելու ծրագիրը նախատեսուած է 2001-2002 թուականի թատերաշրջանին համար:

(3) – Տիգրան Զուհաճեան հետազօտական կեդրոնի տարած աշխատանքներուն մասին շուտով պիտի անդրադառնանք մանրամասնօրէն:

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՅՈՑ ԹԻՒԸ ՄՕՏԱՒՈՐԱՊԷՍ 18 ՄԻԼԻՈՆ ԷՐ

ԸՍՏ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱՂԲԻՒՐՆԵՐՈՒ

Հայոց թիւին մասին Հայր Յարութիւն Պզտիկեանի վերջին յօդուածին կարելի է հետեւեալ ծանօթութիւնները աւելցնել քաղելով Իսլամական Համայնագիտարան՝ի Թրքերէն թարգմանութենէն:

Այդ Համայնագիտարանը, որ առաջին անգամ տպագրուած է 1913-ին Լէյտէնի (Հոլանտա) մէջ չորս լեզուներով (ֆլամաներէն, գերմաներէն, ֆրանսերէն եւ անգլերէն), խմբագրութեամբ այդ ատենուան ամենամեծ իսլամագէտներուն, Բ. աշխարհամարտէ վերջ Թրքերէնի թարգմանուեցաւ, Իսթամպուլի համալսարանին Գրական Ֆաքիւլթէէն, կրթական նախարարութեան հովանաւորութեամբ: Կը պարունակէ չափազանց հարուստ ծանօթութիւններ Հայկական քաղաքներու, գաւառներու եւ մասնաւորաբար Հայաստանի մասին Ermeniyé (Armenia) խորագրին տակ:

Հոն կը գտնենք հետեւեալ շահեկան տեղեկութիւնը Հայոց թիւին մասին (հատոր 33, էջ 323), տպագրուած 1947-ին:

Արաբ պատմագիր Եաղուպի, որ մինչեւ իսլամական թուական 260 (873) Հայաստան այցած է, եւ մօտէն շփում ունենալով տեղացիներուն հետ անոնցմէ քաղած է իր ծանօթութիւնները, կը վկայէ թէ Հայաստանի մէջ կան 18 հազար Béldé (աւան բնակավայր, cité): Եթէ միջին հաշուով 1000 հոգի հաշուենք քաղաքներու եւ գիւղերու բնակչութիւնը, կը գտնենք 18 միլիոն

Զարմանալի չէ, որովհետեւ Հայաստանը կը ներկայացուի իբր ընդարձակ երկրամաս մը, որ կը տարածուի Սեւ Ծովէն մինչեւ Կասպից Ծով, մէջը առնելով Թիֆլիսը ու ներկայ Ազրպէյճանը, միւս կողմէ Յալիս գետէն (Kizil Ermek) մինչեւ Միջագետք: Կ'ըսուի թէ շատ արգասաբեր երկիր մըն է, ուր ճարտարարուեստի եւ հանքերու բարձրորակ արտադրութիւններու, եւ թէ Հայեր յաջողած են առեւտրական միջազգային մեծ ցանց մը ստեղծել: Ատոր համար ալ Արաբները իբր հարկ կը գանձեն տարեկան 13 միլիոն տիրհէմ (մօտաւորապէս 700.000 ոսկէ դրամ), երկրագործական բերքերէ, կերպասներէ, գորգերէ, հանքերէ եւ ձիերէ զատ, եւայլն, եւայլն:

Եթէ օր մը ուսումնասէր մէկը հայերէնի թարգմանէ այդ յօդուածը որ կը վերջանայ Հայաստանի մասին շատ հարուստ մատենագիտական ցանկով մըն ալ, չափազանց հետաքրքրական տեղեկութիւններ պիտի գտնուին հոն Հայոց մասին:

Ինչ որ զարմանալի է, Թրքերէնի թարգմանուած է նման յօդուած մը, երբ պատմութեան դասագիրքերէն ջնջուած են Հայ եւ Հայաստանի բառերն իսկ:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝ «ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ» ՆԻՒԹԻՆ ՇՈՒՐՋ

Կլէնտէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ, Յունուար 20-ին, տեղի ունեցած է դասախօսական երեկոյթ մը՝ «Քրիստոնէութիւնը երիտասարդութեան մէջ» նիւթին շուրջ: Բացումը կատարած է Ռազմիկ Քահանայ Խաչատուրեան: Դասախօսը՝ Լոս-Անճըլըսի քաղաքապետարանի բժիշկներու տեսուչ, Հովիկ Պետրոս Հաճեան իր նիւթը բաժնած է երեք մասերու: Առաջին՝ երիտասարդութիւնը պէտք է կապ ունենայ Աստուծոյ հետ: Մենք բոլորս ստեղծուած ըլլալով Աստուծոյ պատկերին համաձայն, պարտաւոր ենք քրիստոնէավայել կեանք մը ապրիլ: Երկրորդ՝ ընտանիքները պէտք է մօտ ըլլան Աստուծոյ, որպէսզի իրենք եւ իրենց զաւակները չհանդիպին փորձութիւններու: Երրորդ՝ քրիստոնէութիւնը իբրեւ պետական կրօնք առաջինը ընդունած ժողովուրդ ենք, բայց այսօր Լոս-Անճըլըսի բանտերուն մէջ կան բազմաթիւ հայ երիտասարդներ, որոնք ոչ քրիստոնէավայել կեանք ապրելով՝ դժուարութիւններու մէջ են: Դասախօսը լայն բացատրութիւններ տուած է հայ բանտարկեալներու մասին: Փակման խօսքը արտասանած է հոգաբարձութեան ատենապետ Ստեփան Գասպարեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

***

ՍՈՒՍԱՆՆԱ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ «ՃԱՆԱՊԱՐՀՆԵՐ» ԳԻՐՔԻՆ ԳԻՆԵՁՕՆԸ

Կլէնտէյլի «Վէրտիկօ Հիլզ» սրահին մէջ տեղի ունեցած է Սուսաննա Խաչատրեանի «Ճանապարհներ» հատորին գինեձօնը, կազմակերպութեամբ «Ասպարէզ»ի գրական էջին: Բացումը կատարած է Գրիշ Դաւթեան: Հատորը ներկայացուցած է փրոֆ. Վահագն Մկրտչեան, վերլուծելով բանաստեղծութիւններուն մէջ շօշափուող նիւթերը: Ողջոյնի խօսք արտասանած են Վահրամ Հաճեան եւ Գէորգ Քրիստինեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է հեղինակը:

ԼՐԱՏՈՒ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ

ԼԱՌ-ՄԱՐԳԱՐ

– 2 –

Լառ-Մարգարը գիշերուայ ջրտուքից բեզարած պառկում էր բարդիների տակ, տոտ ու ձեռը փռում, լայն ու հանգիստ: Բարդիների մօտ հերուայ գերաններ կային, փչակով գերաններ:

Եւ երբ Լառ-Մարգարը պառկում էր գերանների մօտ, բարդիների տակ, այնպէս էր թւում, թէ ինքն էլ փչակով մի գերան է, չորացած բարդի:

Լինում էին օրեր, երբ Լառ-Մարգարը ջուրը տալիս էր հերթի համաձայն, ինքը չէր ջրում:

– Քէֆուրդ եմ, – կ'ասէր եւ կը պատուիրէր որ հերթով ջրեն մինչեւ ինքը գայ:

Առուի ափն ի վեր քայլում էր, մինչեւ մօտակայ ձորակը, ուր ծիրաններ կային: Պառկում էր ծիրանու տակ կամ քնում ժայռի շուաքում, կամ էլ մէջքի վրայ պառկում, ոտքերը ձգում, հսկայ մկրատի պէս: Կարծես մէկը խաչել էր ծիրանու տակ:

Ծառի ճղների արանքից վեր էր նայում Լառ-Մարգարը երկնի կապոյտին: Մի ճերմակ ամպ, թափանցիկ ու անձեւ, հանդարտ լողում էր լազուրի մէջ: Լառ-Մարգարին թւում էր, թէ երկինքը մի հսկայ տաշտ է, մէջը լի լեղակած ջուր եւ ամպը՝ լուացքի մոռացուած կտոր տաշտի ջրի մէջ: Լառ-Մարգարը նայում էր ամպի կտորին, ինչքա՜ն հանդարտ էր լողում, ձեւը փոխում, մերթ պոչնիկը ձգում, մերթ ետ քաշում:

Եթէ բարձրանար ամպի վրայ, Լառ-Մարգարը հեռու սարերի յետեւ պահուած իրենց գիւղը կը տեսնէր, կտուրները եղէգով ծածկած, գիւղի մօտ բարդիները, իր ծիրանուտը, տան դռնակը, որի մօտ կարասի կտոր կար, մէջը ջուր՝ հաւերի համար:

Ամէն առաւօտ կանուխ Լառ-Մարգարի կինը հաւարնի դռնակը բաց էր անում, հաւերը կչկչալով վազում էին նրա յետեւից մինչեւ կարասի կտորը, ուր պառաւը հաւերին կուտ էր տալիս:

Մի հաւք թռչում էր, օդի ոլորտում պտոյտներ անում, եւ երբ Լառ-Մարգարը նայում էր ծիրանի ճղների արանքից, նրա ծերացած աչքերին այնպէս էր թւում, թէ հաւքը լազուրի վրայ միայնակ սահող ամպի կտորի հետ է խաղում:

... Կտաւատը կապոյտ ծաղիկներ էր բացել, ծիրանն արդէն դեղնել էր: Վար էր անում, արօրը փափուկ հողում ամբան ցելի ակօսներ էր ծրում: Երբ մի անգամ էլ դարձաւ, աչքն ընկաւ արահետին: Մարենու մօտ պառաւը կանգնել, ձեռքով էր անում:

– Գեղը խռովութք կայ, մարդ, – կանչում էր պառաւը:

Եզներն արձակեց, արօրը հողի մէջ խրած թողեց: Վարից բեզարած եզները երեկոյեան տան իրերով բարձած սայլն էին քաշում դէպի անծանօթ հեռուները:

Տեղահանութեան օրերն էին:

Սայլը ճռնչում էր օր ու գիշեր, փոշի կար ճանապարհին, չիւար դէմքեր: Գիւղերը խառնուել էին իրար, ճանապարհին նոր խմբեր էին միանում քարաւանին, նորեկներից հարցնում էին ետ մնացած հարազատների մասին, հարցնում էին գնալիք ճանապարհի մասին: Եւ ոչ ոք հաստատ ոչինչ չէր ասում, մարդիկ կասկածից աւելի էին շուարում:

– Մա՛րդ, Թոնրին քարը մոռացայ վրայ դնել, – ասաց պառաւը սայլի վրայից:

Լառ-Մարգարը որդու մասին էր մտածում ամէն անգամ, երբ սայլին նայելիս տեսնում էր կնոջը՝ թոռանը գրկած:

– Ամուր նստէ, նայէ՛, Թորոսիկը չմրսէ...

Թորոսիկը մերթ քնում էր տատի գրկում, մերթ զարթնում, զարմացած հարցնում.

– Պապէ՛, դհա կ'երթանք ... Հօ՛, ա՛ս ինչ երկէն գացինք, պապէ...

Եւ երբ պապից պատասխան չէր ստանում, Թորոսիկը խռովկան էր դառնում, չրթունքը կախում, նայում սայլի վրայից գլխիվայր կախած հաւերին:

Սայլը ճռնչաց շաբաթներ, փոշին ճամփի վրայ անպակաս էր գիշեր – ցերեկ: Ուրիշ ջրեր էին, ուրիշ երկներ: Մարգարը ինչքան էլ խմում էր, ծարաւը չէր յագենում:

Երբ շունչ առան մի ամայի աւազուտում, ոչ սայլ կար, ոչ զոյգ եզները: Փոքրիկ կապոցներ էին մնացել, Թորոսիկի երեսն արեւն այրել, մաշկահան էր արել:

Պառաւի մազերի վրայ ճամփի փոշին նստել էր, մազերը դեղնել, աղօտ գոյն էին ստացել: Մարգարը տեսաւ, որ աղէտը կնոջ դէմքին նոր ակօսներ է ծրել:

... Լառ-Մարգարը երբ «քէֆուրդ եմ» կ'ասէր եւ ծիրանուտի տակ պառկած՝ ցերեկուայ շոգին ծիրանի ճղների արանքով կը նայէր երկնքի կապոյտին, ամպի սպիտակ քուլային, որ ճերմակ լաթի պէս մէկ սողում էր, մէկ էլ պոչնիկները հանում, թռչուններին, որոնք բարձրում պտոյտներ էին անում եւ հազիւ երեւում սեւ կէտի չափ, – Լառ-Մարգարը մտաբերում էր հարաւի աւազուտները, չարւէչար վրաններ, վրանների վրայ գունաւոր լաթեր, որ տարագիրները բերել էին հեռաւոր գիւղերից: Աւազուտի մէջ հատուկենտ ծառեր կային, որ Մարգարի աչքին մեծ աւելներ էին թւում՝ խրուած աւազի մէջ:

– Քար պիլա չկայ, մարդ ա՛ս ո՞ւր բերին մեզ, – գանգատւում էր Մարգարի կինը, որ ամէն իրիկուն իր տան բանալիներին նայելիս ափսոսում էր հաւերին, տանը թողած իրերը:

– Գիտենայի նէ, հետս կ'առնէի, – ասում էր:

(Շար. 2)

(Շար. Ա. էջէն)

Պարսկաստանի հետ սահմանագլուխ մը փերոնչեալ ցոյցերուն հետեւանքով:

***

«Երկու ժողովուրդ, երկու չափ» խորագրով, «Լիպերասիոն» (Փետրուար 24) կ'անդրադառնայ Արեւմտեաններու դիրքին Քիւրտերու հարցերուն նկատմամբ: Եւրոպացիք եւ Ամերիկացիք, կը գրէ, կը գործեն համաձայն իրենց ռազմագիտական շահերուն: Յատկանշական է արեւմուտքի յանձնառութիւնը լուծում մը գտնելու Քոսովոյի ողբերգութեան, որ երաշխաւորէ ալպանացի ժողովուրդին ապահովութիւնը եւ այն նեղուած խոհեմութիւնը զոր ցոյց կուտայ քրտական հարցին նկատմամբ, զոհանալով, երբեմն երբեմն թեթեւ յանդիմանութիւն մը ընելով Անգարայի, որովհետեւ կը մերժէ ճանչնալ Քիւրտերու մշակութային իրաւունքները (13 միլիոն երկրին մէջ): Վերլուծելէ ետք Քիւրտերու կացութիւնը, Մարք Սեմօ կ'անդրադառնայ գլխաւորաբար ամերիկեան դիրքին, որ այնքան կը պաշտպանէ Թուրքիոյ նման զինակից մը:

***

Նոյն թերթին մէջ, նոյնիմաստ յօդուած մը ստորագրած է Քենտալ Նեզան որ նախագահն է Փարիզի քրտական հիմնարկին: Արեւմուտքը մեղսակից որակելով քրտական ողբերգութեան, գիտել կուտայ որ այն պահուն երբ, ինչ որ կը կոչուի «Միջազգային հաւաքականութիւն» Ռամպույէի շքեղ դղեակին մէջ հաւաքած էր սերպ եւ քոսովոցի, պարտադրելու համար Քոսովոյի փոքրիկ գաւառին ինքնավարութիւնը (1,8 միլիոն քոսովոցի) Ա. Օճալան կեռիլլայի շարժումի պետ մը, որ կը պայքարի 15 միլիոն Քիւրտերու համար շրջանային ինքնավարութեան մը ձեռք բերումին, կ'առեւանգուէր Ափրիկէ եւ բանի Թուրքիա կը տարուէր, մեղսակցութեամբ եւ շնորհաւորութիւններով Միացեալ-Նահանգներու, Իսրայէլի եւ քանի մը ուրիշներու: Կը նկարագրէ Քիւրտերու վիճակը Թուրքիոյ մէջ, շեշտելով թէ երբեք համաձայն չէ եղած ՓՔՔ-ի ոչ մեթոտներուն, ոչ ալ ժամանակավրէպ գաղափարաբանութեան: Եթէ Թուրքիան համայնավար կամ իսլամական հակարեւմտեան երկիր մը եղած ըլլար, արեւմտեան պետութիւնները ձայն բարձրացուցած կ'ըլլային բարբարոսութեան դէմ:

***

Տիկին Տանիէլ Միթերան, նախագահ՝ Ֆրանսա - Ազատութիւններ կազմակերպութեան, նամակ մը ղրկած է Եւրոպայի 15 վարչապետներուն եւ Արտաքին նախարարներուն: Հոն, կը յիշէ Քիւրտերու կրած չարչարանքները, զոհ անարդարութեան եւ դաւաճանութեան տարիներէ ի վեր: Սոլիպողական կը գտնէ որ դէտերու եւրոպական պատուիրակութիւն մը Թուրքիա երթայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔՈՍՈՎՈՅԻ շուրջ ոչ մէկ հիմնական համաձայնութիւն գոյացաւ Ռամպույէ, երկու շաբթուան խօսակցութիւններէ եւ մեծատաններորդ ժամու երկարաձգումներէ ետք: Փետրուար 23-ին համաձայնութեան միակ կէտն էր՝ նորէն տեսնուիլ երկու շաբաթ յետոյ, կրկին Ֆրանսա: Մասնակի համաձայնութիւն կայ սկզբունքներու շուրջ, բայց երկու կողմերն ալ ոչ մէկ թուղթ ստորագրած են: Սերպիա բացարձակապէս դէմ կը մնայ օտար ուժերու ներկայութեան, Քոսովոցիներն ալ պայմանաւորուած համաձայնութիւն մը տուած են, յայտնած թէ Մարտ 15-ին տրամադիր են ծրագիրը ստորագրելու, խորհրդակցելէ ետք Քոսովոյի ժողովուրդին եւ ալպանական քաղաքական ու զինուորական ուժերուն հետ: Կը պահանջեն որ վերջնական համաձայնագիրը նախատեսէ հանրաքուէն երեք տարիէն ինքնավարութեան շուրջ եւ թէ բազմազգեան ուժեր կ'ուզեն ժամ առաջ: Այս անել կացութիւնը ձախողութիւնն է «Օլպրայթ մեթոտին»: Տիկին Օլպրայթ չկրցաւ համոզել, ոչ իսկ Ուաշինկթընի մէջ:

ՋԻՒՆԱՀԻՒՍԸ կը շարունակէ աւեր գործել: Ամէնէն ծանր ողբերգութիւնը պատահած է Կալթուէր (Աւստրիա) որ անմատչելի կը մնար Փետրուար 24-ին եւ ուր 9 մեռեալ եւ 30 անհետացածներ կային: Զուիցերիա եւ Իտալիա ալ մեռեալներ կան, մինչ բարեբախտաբար չկայ Ֆրանսական Ալպեաններուն մէջ: Ի դէպ, շատ կը խօսուի «դարուս ձիւնահիւսին» մասին, եւ այդ առթիւ յիշողութիւնները թարմացնելու համար, ոմանք կը յիշեցնեն որ նոյն բաները կ'ըսուէին 1966-ին, 1978-ին, այլ խօսքով «դարուս» երրորդ ձիւնահիւսն է 33 տարուան երկայնքին եւ աւելին՝ նախատեսելի էր:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ իսրայէլացի երեք սպաներ սպաննուած են Փետր. 23-ին Հեզպոլլահի կողմէ, վիրաւորներ ալ կան:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ ՄԷՋ նոր ռմբափորձ մը գործուած է որու հետեւանքով 3 մեռեալ կայ եւ 18 վիրաւոր:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի հոգաբարձութիւնը Սուրբ Ծննդեան տօնին առթիւ՝ շնորհակալութեամբ ստացած է խղճալինի հետեւեալ նուէրները.—

Տիկին Երուանդ Փափազեան 500 Ֆր., Պ. Ալեքսանդր Ակորաֆ, Պ. Ժան Շահինեան 150-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մ. Մարտիրոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Ակորեան 500, Տիկին Է. Մելգոնեան 100, Տիկին Էլիզ Սինանեան 200, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Մարտիրոսեան 300, Օր. Սոնա Գասըմեան 100, Պ. Էմանուէլ Փափազեան 150, Օր. Սոնիա Մէզըրուպլեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժան Վիլտէ, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Թէրզեան 500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արթիւր Խաչատուրեան 200, Տէր եւ Տիկին Վ. Աստուրեան 250, Պայընտըրեան ընտանիք, Տիկին Արշալոյս Նուրեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հայկ Մելգոնեան 1000, Պ. Արիստակէս Պալեան, Տէր եւ Տիկին Նուպար Իյնէճեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կ. Գարաճեան 60, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ծորճեան, Օր. Ա. Խաչատուրեան, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Պօյաճեան 50-ական Ֆր., Տիկին Մարի Ծառուկեան 200, Պ. Աւետիս Պալթայեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Ղազարեան 100, Պ. Ժագ Եսայեան 250, Արֆան Ընկերութիւն 2000, Տէր եւ Տիկին Շառլ Տէվէճեան 100, Տէր եւ Տիկին Հանրի Սարաֆեան 150, Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Զափարեան 300, Պ. Կարպիս Արապեան 100, Տիկին Մարգրիտ Աւագեան 1000, Օր. Ա. Գրիգորեան, Տիկին Սիլվի Տէքօ 300-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Մանուկ Քիւրտօղլեան 500, Պ. Ժորժ Յակոբեան 300, Պ. Ֆրանսուա Պուա 150, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Թորոսխանտէրեան 100, Տիկին Մարի Մինասեան 300, Օր. Ռոզա Տիւյմէճեան 150, Տիկին Ազատուհի Շահինեան 500, Տէր եւ Տիկին Արման Սէմէրճեան, Տէր եւ Տիկին Հայկիկ Մէթէլեան 200-ական Ֆր.:

(Շար.)

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

Section **Helen Puzant** — ALFORTVILLE

THEATRE ARMENIEN

par la Compagnie NAREG DOURIAN

«LA BELLE-MERE DE EREVAN - 2»

Vendredi 26 Février à 20 heures 45

Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville

— Participation aux frais —

Pour tous renseignements :

Tél. : 01 43 76 55 89 / 01 43 76 50 52

***

Section **MARSEILLE - VILLE**

Sossé Mayrig

SUPER SOIREE

ARMENIENNE

«PAREGUENTAN»

Ambiance avec **VARTAN**

et **ses musiciens**

Samedi 27 Février à partir de 21 h 30

Salle M.A.J.C.

12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille

Tél. : 04. 91. 50. 15. 09

P.A.F. : 100 F.

Renseignements

& réservations :

04. 91. 77. 87. 31 / 04. 91. 50. 68. 71

***

Section *«ARAXE»*

LYON-VILLEURBANNE

La Section *«Araxe»* Lyon-Villeurbanne vous propose un

REPAS

pour la Mi-Carême

MITCHINK

dans la Salle de l'Espace «Garbis Manoukian»

40, rue d'Arménie — Lyon 3e

le Mercredi 10 Mars à 12 heures à l'issue de la messe.

PARTICIPATION : 70 F.

Réservations :

M. C. A. de Villeurbanne

au 04. 78. 26. 28. 71

les après-midi du mardi au samedi.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսի լէ Մուլինոյի Թարգմանչաց Վարժարանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Սեպտեմբերէն յայսօր.-

Հիկոր Հաստատութիւն 5000 Ֆր., Ռոժէ Գազեան 100 ֆրանք, Ժերար Պաթիկեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Պաթիկեան, Սեդա Փափազեան Մարի Պահարեան, Տէր եւ Տիկին Սիլվէն Սթամպուլեան, Նանա Պայլա Հաստատութիւն, Տէր եւ Տիկին Ժ. Փ. Բարունակեան 500-ական Ֆր., Գլօտին Ասլանեան 4000 Ֆր., Մարօ Միութիւն 2500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալֆոնս Գասպարեան 1200 Ֆր., Սոնիա Քիւրքճեան 1500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժագ Գասպարեան 1200 Ֆր., Սամուէլ Թան 600 Ֆրանք, Վերա Կէրկէրեան 200 Ֆր., Թրիքօ Արեւ 2000 Ֆր., Տիկին Իսկուհի Գրիգորեան 200 Ֆր., Պ. Գազան 100 Ֆր.:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ-ի հետեւեալ ԿԻՐԱԿԻՆԵրուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ ժամը 10-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ԱՐԵՒԱԳԱԼի ժամերգութիւն կը կատարուի՝

ԿԻՐԱԿԻ, Փետրուար 28
Անառակի Կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 7
Տնտեսի Կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 14
Դատաւորի Կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 21
Գալստեան Կիրակիին

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

Փարիզեան Շրջանի Հայաստանեայց
Առաքելական եկեղեցիներուն մէջ
մասնակցութեամբ
բոլոր եկեղեցականներու

ՄԵԾ ՊԱՀՔ-ի ամբողջ տեւողութեան, Փարիզեան Շրջանի մեր եկեղեցիներուն մէջ, ՈՒՐԲԱԹ երեկոներ, ժամը 7-ին, ՀՍԿՈՒՄԻ՝ «ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ» եւ «ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ» ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ աւուր պատշաճի քարոզ կը տրուի:

Հսկում պիտի կատարուի յաջորդաբար.

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 26
ԺԲ. օր Մեծի Պահոց
Առնուվիլի Վարագայ Սուրբ Խաչ
Եկեղեցւոյ մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 5
ԺԹ. օր Մեծի Պահոց
Իսի - լէ - Մուլինոյի
Սուրբ Մարիամ Աստուածածին
Եկեղեցւոյ մէջ

ՈՒՐԲԱԹ, Մարտ 12
ԻԶ. օր Մեծի Պահոց
Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ
Եկեղեցւոյ մէջ

***

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄԻ
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ՊՈՄՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 26, ժամը 17-ին

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի
Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 3, ժամը 17-ին

Սրբոց Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցի
Քարոզիչ՝
ՆՇԱՆ ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

A l'occasion du 70ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France

GRAND CONCERT

le SAMEDI 13 MARS à 20 heures 30

Salle Gaveau — 45, rue La Boëtie — Paris 8e

ENSEMBLE INSTRUMENTAL DE L'ACADEMIE DE L'ILE ST-LOUIS

Sous la direction

d'Alexandre SIRANOSSIAN

Soliste : Anna MAILIAN
Violon : Chouchane SIRANOSSIAN

Vente des billets : Sections Croix Bleue — Conseil d'Administration

SAMEDI 27 MARS

à partir de 21 heures

le Comité d'Organisation du 20ème Anniversaire de la Chorale SAHAK-MESROP et la Section des Jeunes de la Cathédrale Arménienne

organisent une

SOIREE DANSANTE

au «FLORIDA PALACE»

162-164, Bd Mireille Lauze — 13010 MARSEILLE

Pour la première fois à Marseille le Grand Orchestre arméniens de variétés "GAIDZAG'S"

Réservations : P. A. F. : 100 F.

04 91 34 77 44 • 04 91 94 12 09 • 04 91 77 84 70

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 26
VENDREDI
26 FEVRIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.584 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.584

ԷՕՃԱԼԱՆ ԵՒ ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԵՐԿՈՒ ՖՐԱՆՍՈՒՀԻՆԵՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ ՊՈԼԻՍ

Էօճալանի Թուրք փաստաբաններն իսկ չեն կրցած իմրալը կղզին երթալ իրեն հետ տեսնուելու համար: Թուրքիոյ մարդկային իրաւանց կազմակերպութեան մօտ, փաստաբանուհի՝ Էօլէն Քեսքին, 15 պաշտպան փաստաբաններէն մէկը լաւատես չէ: Սկիզբէն դատապարտուած է,- կ՚ըսէ, քանի բոլոր մեղադրանքներէն, որպէս երկրին ամէնէն փտանգաւոր անձը ներկայացուեցաւ: 15 փաստաբաններէն չորսը, Փետր. 23-ին, Մուտանիա փութացած էին, Իմրալըի դիմաց միակ նաւահանգիստը, երկուքը արտօնագիր ալ ունէին, բայց զինուորական ոչ մէկ պատասխանատու գտած են որ զիրենք կղզի առաջնորդէ: Քարափին վրայ ծեծ ալ կերած են գորշ գայլերու խմբակի մը կողմէ: Ուրիշ փաստաբաններ ալ չեն յաջողած, իրաւաբանութեան բազմաթիւ դասախօսներ, ներառեալ Թուրք կառավարութեան երկու ներկայացուցիչներ Մարդկային Իրաւանց Եւրոպական Ատեանին մօտ (Սթրասպուրկ)՝ Պաքիր Զաղլար եւ Արսլան Կինտիւզ նկատել տուած են իշխանութիւններուն որ ապահովութեան ատեանները անկախ եւ անկողմնակալ չեն: Անգարայի ղեկավարներուն մէկ մասը միջանկեալ լուծումներ կը փնտռէ, մէկ կողմէ Ա. Էօճալանը պատժելու եւ միւս կողմէ Եւրոպայի հետ քաղաքական եւ տնտեսական յարաբերութիւնները ամրապնդելու: Պ. Էճէվիթ արդէն յայտարարած է որ իր կուսակցութիւնը (Ժողովրդավար ձախ) դէմ է մահապատիժի, Բազմաթիւ դէտերու կարծիքով, Էօճալանի ճակատագիրը կախում ունի Ապրիլ 18-ի երեսփոխանական ընտրութիւններու արդիւնքէն:

Բուն հարցը այն է որ Էօճալան կը դիմանա՞յ երկար հարցաքննութիւններու: Կը կարծուի որ բանակցութեան մէջ է իր ճակատագրին շուրջ: Քիւրտ լրագրողի մը համաձայն, արդէն յայտարարած էր որ կրնայ վերջ տալ ՓՔՔ-ի բռնութեանց, ի հարկին հեռանալ կուսակցութեան նախագահութենէն, եթէ Անգարա ճանչնայ քրտական քաղաքական ինքնութիւնը: Այս կը նշանակէ հիմնական բարենորոգում մը: Սահմանադրութեան մէջ պէտք է ար-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԶՈՒԻՑԵՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ՕՐԱԿԱՐԳԻՆ ՎՐԱՅ

ԺԸՆԵՒԷՆ, Արման Գասպար կը հաղորդէ Փետրուար 24 թուականով.–

Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման հարցը օրակարգին վրայ է Ազգային Խորհուրդին, որ զուիցերական Խորհրդարանի երկու ժողովներէն մէկն է, Մարտ 1-ին սկսող իր նստաշրջանին: Որոշումին կը սպասուի կամ նոյն օրը, կամ Մարտ 10-ին, կամ յետագային:

Խորհրդարանական բանաձեւ մըն է որ կը հրաւիրէ Դաշնակցային Խորհուրդը (կառավարութիւն) ճանչնալու «հանդիսաւոր եւ հրապարակային յայտարարութեամբ մը» Օսմանեան կառավարութեան գործած ցեղասպանութիւնը 1915-ին Հայ ժողովուրդին դէմ: Բանաձեւը յանձնուած է 1998 Յունիս 11-ին 37 ստորագրութիւններով (200 Ազգային խորհրդականներու վրայ) ընկերվարական երեսփոխան, Ժընեւի համալսարանի եւ Սորպոնի ընկերաբանութեան փրոֆէսէօր՝ Ժան Զիկլէրի կողմէ: Անցեալ Հոկտեմբեր 21-ին, Դաշնակցային Խորհուրդը Խորհրդարանին ղրկած էր բացասական ազդարարութեամբ մը: Բաւարար կը գտնէ 1995 Սեպտեմբերի իր դիրքը իբրեւ պատասխան Ազգային խորհրդական Անժըլին Ֆանքհաուզէրի, նման ներկայ բանաձեւին: Այդ պատասխանը «կը դատապարտէ ծաւալուն ջարդերը» որոնց զոհ գացին Հայերը 1884-էն 1922, ի մասնաւորի 1915-ին եւ կը յիշեցնէ Զուիցերիոյ բարեսիրական գործունէութիւնը վերապրողներու նկատմամբ:

Հակառակ կառավարութեան բացասական ազդարարութեան, Ազգային Խորհուրդը դեռ կրնայ նպաստաւոր կերպով արտայայտուիլ Զիկլէր բանաձեւին շուրջ, զայն վերածել փօսթիւլա-ի, այսինքն պարզ մաղթանքի առանց պարտադիր գործադրութեան: Ապա, «Նահանգներու Խորհուրդ»ին (23 գանթոններու ժողով) կ՚իյնայ դիրք որոշել:

Զուիցերիա – Հայաստան ընկերակցութիւնը եւ հայկական միութիւնները գործի անցած են որպէսզի բանաձեւը ընդունուի, բայց Թրքական լոպին ալ ջանք չի խնայեր հակառակ ուղղութեամբ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆ ՀԻՒՐԵՐԸ

Հայկական թերթեր սովորութիւն ունէին այս խորագիրով անկիւնի մը մէջ արձագանգելու իրենց այցելուներուն: Տեսակ մը զուգահեռ ժամանակագրութիւն էր ատիկա որուն հերոսները ընդհանրապէս մտաւորական, արուեստագէտ դէմքեր կ՚ըլլային: Կ՚ըլլան նաեւ այսօր: Բայց քիչ թերթեր հաւատարիմ մնացած են այդ աւանդութեան: Օրուան աւելի անյետաձգելի պարտաւորութիւններ կամացուկ մը մէկդի ձգել տուած են այդ անկիւնը: Թերեւս պակսած է նաեւ հայկական թերթի մը «խոհանոց»ին նկատմամբ հետաքրքրութիւնը ու հայաշատ քաղաքի մը հայ զբօսաշրջիկները չեն կրնար ատոր ժամանակ յատկացնել:

Բայց ինչպէս ամէն բան, խմբագրատան հիւրերու շարքն ալ ունի իր բացառութիւնները: Անոնցմէ էր 17 պատանիներու խումբը որ Փետրուար 19-ի առաւօտուն լեցուց «Յառաջ»ի խմբագրութեան գրասենեակն ու տպարանը: «Դպրոցասէր» վարժարանի հինգերորդ դասարանի աշակերտ – աշակերտուհիներն էին անոնք, եկած՝ տեսնելու թէ ինչպէս կը պատրաստուի հայկական օրաթերթ մը:

Այդ եզական արարածը՝ հայկական օրաթերթը, մաս կը կազմէ՞ր իրենց անմիջական շրջանակին առօրեային: Հազիւ թէ, հաւանօրէն: Բայց իրենց բռնած էր որ կա՛յ այդ արարածը, թէ ան կարեւոր ներկայ մըն է մեր իրականութեան մէջ. ամէնէն կարեւորը այն է որ այդ «դասը» յաջողած էր արթնցնել անոնց հետաքրքրութիւնը եւ ուզած էին տեսնել անոր առարկան:

Այցին որուն թելադրիչն ու առաջնորդն էր դասարանին հայերէնի ուսուցչուհին Տիկին Զեփիւռ Գասպարեան, առաջին պահերը կը մտնէին տրուած պատուէրներու շունչը. պէտք չէր աղմկարար ըլլալ, խանգարել աշխատողները, աշխատանքը, եւայլն: Բայց շուտով տիրապետեց պատանիներուն հետաքրքրութիւնը ու ջերմ, մտերիմ, առանց ձեւականութեան մթնոլորտ մը ստեղծուեցաւ: Կ՚արժէր տեսնել չորս, հինգ, վեց բերաններէ միաժամանակ ուղղուած հարցումներու, խնդրանքներու ստեղծած սիրելի իրարանցումը, պատասխանը միւսներէն առաջ ունենալու անհամբերութիւնը: Ո՞վ էր խմբագրատան պատին մեծադիր նկարին պարոնը. ո՞վ, ի՞նչպէս որոշած էր թերթին անունը: Երբուան տպարանը հոս փոխադրուած էր, թէ միայն «Յառաջ» անունը: Ուրկէ՞ կ՚առնուէին լուրերը, ինչի՞ կը ծառայէր սեւ, կպչուն մելանով թաթաւուն թեւաւոր գլանը: Տպագրական մեքենան ինչո՞ւ այդքան մեծ էր: Ո՞վ, ի՞նչ գործ կ՚ընէր խմբագրատան ու տպարանին մէջ: Ի՞նչ ըսել էր փորձ հանել, փորձ կարդալ ... ու անհամար հարցականներու տարափ մը կ՚ուզէր հասկնալ ամէն բան, նաեւ արձանագրել: Սեղանի մը անկիւնը, աթոռի մը յենակը, պատի եզերք մը, երբեմն ծալուած ծունկ մը յանպատրաստից գրասեղան եղան նօթագրելու համար տրուած պատասխանները: Յետոյ ամէնքը կարգի մտած ամենայն լրջութեամբ ու համբերութեամբ սպասեցին որ գրաշար ընկերը կապարէ տողերէն մէյմէկ հատ մաքրէ ու տայ իրենց որպէս յիշատակ: Անկէ ետք կարգը եկաւ թերթին օրինակներուն. մեքենայէն ելած առաջին թիւերը ունեցան անոնք, անպայման հարցնելով որ կրնայի՞ն իրենց հետ տանիլ:

Պարպուած փեթակի մը լռութիւնը իջաւ խմբագրատան մէջ անոնց մեկնումով: Կէսօր եղած էր գրեթէ ու անհրաժեշտէն զատ առաւօտեան որոշ գործեր անկատար մնացած էին: Բայց ոչ ոք դժգոհութեան շեշտ մը ունէր ատոր համար:

Դպրոցասէրցիներու ընդունելութեան օրն էր այդ Ուրբաթը ու ատիկա կը բաւէր օրը լեցուն, արդիւնաւոր, հաճելի նաեւ յուսատու նկատելու: Մանաւանդ որ հրաժեշտի պահու «շնորհակալութի՛ւն»ներուն գրեթէ միշտ ընկերացած էր «ցտեսութի՛ւն»ը...:

Թ. ԱՐՓԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 24 / 25)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԼՂՀ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Ռ. Քոչարեան եւ Ա. Ղուկասեան Երեւանի մէջ Փետրուար 24-ին հանդիպում մը ունեցած են Ղարաբաղի հարցին բանակցութիւններու ընթացքին, անոր կարգաւորման կարելիութիւններուն մասին: Յաջորդ օրը Ա. Ղուկասեան կը մեկնէր ԱՄՆ ուր նախատեսուած էին հանդիպումներ Արտաքին նախարարութեան, Գոնկրէսի անդամներու, եւ հայ համայնքին հետ:

***

ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԱՏԱԽԱԶԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԳԼԽԱՒՈՐ ԽՄԲԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Փետրուար 24-ին Ա. Յովսէփեան հանդիպումներ ունեցած է կարգ մը թերթերու գլխաւոր խմբագիրներուն հետ. ան ծանրացած է յանցագործութեան դէմ պայքարին, օրէնքի գերիշխանութիւնը հաստատելու համար դատախազական մարմիններու գործունէութեան վրայ: Ապա շեշտած է ապօրինութիւններու բացայայտման մէջ մամուլին դերը: Գլխաւոր դատախազը պատասխանած է խմբագիրներու հարցումներուն:

***

ԾՆՈՒՆԴՆԵՐՈՒ ԹԻՒԻ ԶԳԱԼԻ ՆՈՒԱԶՈՒՄ

Հայաստանի մէջ, վերջին տասը տարիներուն ծնունդներու թիւը մօտաւորապէս երկու անգամ նուազած է: Այս մասին խօսելով Առողջապահութեան նախարարութեան աւագ մասնագէտ մայրութեան ու մանկութեան վարչութեան պետ Կարինէ Սարիբեկեան ըսած է թէ ատոր գլխաւոր պատճառներն են ընկերային վատթարացող պայմաններն ու արտագաղթը: Ան նշած է նաեւ որ նորածիններու մօտ մահերու թիւը յաւելում չէ արձանագրած. այսպէս, մինչեւ մէկ տարեկան 1000 երախայի վրայ 15 է համեմատութիւնը:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE CANARD ENCHAîNÉ»

(24 Février)

Têtes de Turcs

Այս խորագրին տակ, երգիծական շաբաթաթերթը կրկին կ՚անդրադառնայ Հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման Ծերակոյտի օրակարգի նիւթ դառնալուն (տես՝ «Յառաջ», Փետրուար 19՝ «Ժոսփէն Հայերը կը թաղէ», Ա. էջ): Թերթը կը գրէ որ Ազգային Ժողովի նրբանցքներուն մէջ, Փետրուար 17-ին, Իվ Գոլմու, Խորհրդարանի հետ Յարաբերութիւններու գրասենեակի պետ, հաստատած էր ինչ որ «Գանար» յայտարարած էր Ծերակոյտին թողուլ հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման օրինագիծը, քուէարկուած Ազգային ժողովին կողմէ, բայց չարձանագրուած Ծերակոյտի օրակարգին: Գոլմու կ՚աւելցնէ. – «Բայց, եթէ Թուրքերը անհետացնեն Էօճալանը, այն ատեն պատրուակ մը կը գտնենք....» (ծրագրելու համար օրինագիծը):

Ու թերթը, կ՚եզրակացնէ. - «Տարօրինակ փոխանակութիւն (թուրք բառը կը գործածէ): Քիւրտ պարագլուխին դիմաց հայկական ցեղասպանութիւնը, այս, բա՛րձր քաղաքականութիւն է»:

***

«LE FIGARO» (24 Février)

LA NEVROSE DE LA «REPENTANCE»
Pourquoi s'obstiner à regarder le passé plutôt que de construire l'avenir ?

BERTRAND SCHNEIDER

«Կարծիքներ» էջին մէջ է որ տեղ գտած է Պերթրան Շնէտէրի յօդուածը: Ան ընդհ. քարտուղարն է Հռոմի Ակումբին (*) եւ իր գրութեան մէջ կ՚անդրադառնայ Ֆրանսայի մէջ տիրող այն երեւոյթին որ կը ձգտի տեւականօրէն ոգեկոչելու անցեալը, ի հարկին զղջում յայտնելու եւայլն, եւայլն: Կ՚ուզէ որ անցեալի նման բոլոր դէպքերուն վերլուծումը ձգուի պատմաբաններուն, որոնց արհեստն է եւ որոնք միայն, ժամանակի հեռաւորութեամբ, կրնան վերլուծել կարգ մը դէպքերու, ինչպէս Ֆրանսական Յեղափոխութիւնը, բարդութիւնը: Ու երկու սիսեղուկ տողով ալ կ՚ակնարկէ 1915-ի դէպքերուն գրելով. – «Թուրքերու եւ Հայերու պատերազմին սարսափները 1915-ին, մէկ ուղղութեամբ տեղի չունեցան»:

Ցեղասպանութիւնը, ցարդ, ջարդով փոխարինուած էր, այս անգամ ալ պատերազմի վերածուած է...:

(*) Հիմնուած է 1968-ին, զուիցերական կառոյց ունեցող կազմակերպութիւն մըն է, քարտուղարութիւնը Փարիզ կը գտնուի, գործադիր մարմինը 14 հոգիէ բաղկացած է, ունի աւելի քան 100 անդամ: Նպատակն է՝ մարդկութեան գործունէութեան ուսումնասիրութիւնը դիտուած համաշխարհային չափանիշէ, լուծելու համար ազգ. հարցերը:

ՊԱՀՔԻ ՊՆԴՈՒԹԻՒՆԸ

1. – Եկեղեցին ապաշխարութեան կիրառումներու շարքին հաստատած է նաեւ պահեցողութիւնը կամ Պահքի պնդութիւնը, ինչպէս կ'ըսեն Արեւմտահայերը: Եկեղեցին խորհուրդ կու տայ մեզի կիրարկել պահեցողութիւնը մանաւանդ Քառասնօրեայ Պահոց շրջանին: Պահեցողութիւնը՝ ֆիզիքական մարմնի առողջական պահանջքներուն առանց վնաս հասցնելու, ամենդեղէնի կամ ուտելիքի առումով, ժուժկալ կեանք մը ապրելու ձեւն է: Ան թէեւ կը վերաբերի հին ժամանակներու յատուկ ապաշխարութեան աւանդական ձեւի մը, բայց այսօր ալ իր նշանակութենէն բան չէ կորսնցուցած: Նոյնիսկ, պիտի ըսէինք, աւելի կը պատշաճի այսօրուան աշխարհի այն մասերուն եւ այն միջավայրին մէջ ապրողներուն, ուր ուտելիքի չափազանց առատութիւն կայ եւ խիստ շատակերութեան պատճառաւ հիւանդութիւնները անպակաս են:

Այսուամենայնիւ ապաշխարողական պահեցողութիւնը շատ տարբեր է բաղդատմամբ անոր որ կը կոչուի դարմանական, բժշկական պահեցողութիւն: Բայց իր տարբեր ձեւով, այս պարագային ալ հոն կարելի է տեսնել հոգիի բժշկութիւն մը: Պահեցողութիւնը կենսաձեւ մըն է որ կիրարկողը նպատակ ունի կեանքին ձեւը դարձնելու, ասիկա կը դիւրացնէ մարդուս ներքին աշխատանքը. եւ հաւատացեալի պարագային, այդ՝ կապուած է ուղղակիօրէն Աստուծոյ խօսքը լսելուն, մըտիկ ընելուն հետ: Քրիստոնեայ հաւատացեալին համար ծոմապահութիւնը կը նշանակէ այն՝ որ ի՛րը, ի՛ր անձին սեփականութիւնը կը դարձնէ Քրիստոսի պատասխանը. այն պատասխանը՝ որ Յիսուս տուաւ Սատանային «մարդ ո՛չ միայն հացով կ'ապրի, այլ նաեւ Տիրոջ խօսքով» (Մատթ. 4), երբ այս վերջինը զինք կը փորձէր, անապատին մէջ քառասուն օր ծոմ պահելէն ետք:

Կը խորհիմ պահ մը Հայաստանի իրավիճակի մասին: Ամէնէն մտահոգիչը այն չէ որ աղքատութիւն կը տիրէ երկրին մէջ, այլ այն՝ որ թէ՛ պետական ղեկավարութիւն եւ թէ՛ ժողովուրդի զանգուած տրամադրութիւն չունին ընկալելու Քրիստոսի կողմէ Սատանային տրուած վերոյիշեալ պատասխանը, իրենց անհատական եւ հաւաքական կեանքը խարսխելու համար հոգեւոր արժէքներու վրայ, որպէսզի կարելի ըլլայ դիմագրել իրենց դէմ կանգնած տնտեսական դժուարութեան: Անցեալին՝ նման տնտեսական տագնապներ կը յաղթահարուէին շնորհիւ հոգեւոր արժէքներու վրայ հիմնուած հոգեբանութեան, որ կար թէ՛ ղեկավար մարմիններու եւ թէ՛ հասարակական խաւին մօտ հաւասարապէս:

2. – Այսօր, մարդիկ դժուարաւ կը հասկնան աւետարանական այս վերի խօսքին իմաստը, մանաւանդ այն մարդիկ որոնք նիւթական բարօրութեան մէջ կը լողան: Սպառողական ընկերութիւնը փոխանակ նուազեցնելու յորդառատ մեր պահանջքները, ընդհակառակն միշտ աւելի նորը կը ստեղծէ, ծնունդ տալով նոյնիսկ աշխուժականութեան մը որ չափ ու սահման չունի: Առաւել՝ այս տպաւորութիւնը կը թողու թէ այս բոլորը անհրաժեշտ են, եւ անմիջական պէտք: Հեւ ի հեւ վազք մը ուր այլեւս մարդ ժամանակ անգամ չի՛ գտներ իր անձին հետ ըլլալու, քիչ մը ինքզինքին հետ մնալու:

Արտաքին այս պայմանաւորուածութիւնը որ խափանարար դեր կը կատարէ խոշոր ստուեր մը ձգելով մարդու ներքին կեանքին վրայ, վերջին խօսքը չունի: Մարդ կրնայ օգտագործել իր անձնիշխանութիւնը սանձ մը դնելով իր աւելորդ պահանջքներուն վրայ: Ով ժուժկալութեան եւ կամաւոր զրկուածութեան փորձառութիւնը կ'ապրի, կը գտնէ գաղտնիքը ներամփոփուելու, ինչպէս նաեւ հաւասարակշռութիւնը անձնական, ընկերային, ընտանեկան կեանքի յարաբերութեան:

Ապաշխարողական պահեցողութիւնը ճշմարտապէս կ'օգնէ մեր ներքին կեանքը զտելու նպատակին: Սնունդի մէջ չափաւորութիւն դնելու ճիգը, կը տարածուի նաեւ բաներու վրայ որոնք անհրաժեշտ չեն:

Ժուժկալութիւն, ներամփոփում եւ աղօթք զուգահեռ կ'ընթանան որոնք պաշտպանութիւն մը կ'ապահովեն հոգեւոր կեանքին:

Արդի ժամանակներու մէջ թերեւս պէտք է սկսիլ պահեցողութեան սկզբունք մը որդեգրել նաեւ հաղորդակցական միջոցներու գործածութեան մէջ: Հեռատեսիլ, ձայնասփիւռ, եւայլն, անվիճելի օգտակարութիւն մը ունին, բայց անոնք պէտք չէ մեր կեանքին «տէրերը» դառնան: Ընտանիքներու մէջ իրարու հետ խօսակցութիւնները փոխարինուած են հեռատեսիլով, որուն պահեցողութիւն մը, այս կալուածէն ներս ալ, փրկարար դեր կրնայ կատարել: Հեռատեսիլին յատկացուած ժամանակին մեծ մասը առնել եւ տրամադրել խորհրդածութեան, աղօթքի, եւ ընտանիքի անդամներուն հետ յարաբերութեան: Իրաւունք ունէր երբ քանի մը տարի առաջ Յովհաննէս - Պօղոս Երկրորդ Քահանայապետը կ'ազդարարէր Մեծ Պահոց Քառասնօրեայ շրջանին ձեռնպահ մնալ նաեւ հեռատեսիլէն:

3. – Մեծ Պահոց շրջանին մեր տիպարներէն մէկը կրնայ ըլլալ Ս. Կոյսը: Հոգեպահքի գիտութեան փորձառու բացառիկ անձնաւորութիւն մը որ կը փնտռէր իր կեանքի մէջ Աստուծոյ ծրագրին զարգացումները, եւ որու համար Աւետարանը կ'ըսէր. – «Բայց Մարիամ այս ամէն բաները կը պահէր, ու իր սրտին մէջ կը մտածէր» (Ղուկ. 2): Ս. Կոյսի յուշումներուն եւ իր կեանքի օրինակին հետեւելով կրնանք դադրիլ նիւթին գերի ըլլալէ, ներքին կեանքին վրայ ուշադրութիւն դարձնելու ուժ մը կրնայ գալ մեր վրայ, վերջապէս իր հետ կրնանք հանդիպիլ Աստուծոյ:

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Լիոն, փետրուար 22, 1999

ԲՌՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

Նախագահ Գլինթընի դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ երկու կուսակցութիւններու միջեւ թշնամական այնպիսի ատելախանձ մթնոլորտի մէջ, որ յիշեցուց Միացեալ - Նահանգներու Գոնկրէսին մէջ անցեալ դարուն պատահած դէպք մը, որ իր ատենին պատկերազարդուած ալ էր: Գծագրութիւնը կը գտնուի Գոնկրէսի Մատենադարանին մէջ:

Դէպքը պատահած էր 1856-ին, երբ Հարաւային Գարոլայնի Գոնկրէսմէն Փըրէսթըն Պրուքս գանակոծած էր Մեսաչուսէցի Ծերակուտական Զարլզ Սամնըրը, սեւամորթներու ստրկութեան դէմ իր զգացումներուն համար, որ ընդունելի չէր նկատուեր շատերու կողմէ: Ծերակուտականը ցկեանս պիտի կրէր ստացած վէրքերուն հետեւանքները, մինչ գանակոծողը պիտի հերոսանար իր շրջապատին մէջ:

Փենսիլվանիոյ «Պալթիմոր Սան» օրաթերթի սիւնակագիր Կրէկըրի Քէյն 1996ին գրած էր հետաքրքրական յօդուած մը Ամերիկայի մէջ բռնութիւններու մասին, «Բռնութիւնը որպէս մշակութային հրամայական» խորագիրով: Ան նախ կ'անդրադառնար Ամերիկեան Մանկաբուժութեան Կաճառի – որուն անդամ են 48.000 մանկաբոյժներ – ամբաստանութեան՝ ուղղուած լրասփիւռներուն եւ շարժանկարներուն դէմ, որոնց կը վերագրէր երկրին մէջ ոճիրներուն բազմապատկումը: Կաճառին նախագահը անառարկելի գտած էր իրենց եզրակացութիւնը, թէ շարժանկարի եւ հեռատեսիլի յայտագիրները, իրենց ցուցադրած բռնարարքներու, ոճիրներու եւ արիւնի տեսարաններով վտանգաւոր ընկերութիւն մը եւ աշխարհ մը կը պատկերեն, զգայազրկելով մանուկը ուրիշին ցաւերուն դէմ, ինչ որ զինք կը մղէ բռնարարքներու:

Լրագրողը վիճարկելի կը գտնէ կաճառին եզրակացութիւնը: Ամերիկեան նոյն շարժանկարները կը դիտեն, կ'ըսէ ան, աշխարհի բոլոր ժողովուրդները, այնուհանդերձ 1995-ին կատարուած պաշտօնական (Population Reference Bureau) վիճակագրութեան մը համաձայն, Ամերիկացիները 17 անգամ աւելի համեմատութեամբ կը սպաննեն քան Ճափոնները, 10 անգամ աւելի՝ քան Գերմանացիները եւ Ֆրանսացիները, եւ հինգ անգամ աւելի՝ քան Գանատացիները:

ՄԱԿ-ի ազգագրական 1991 Թուականի Տարեգիրքը ցոյց կու տայ տարբեր երկիրներու ոճիրներու տոկոսը իւրաքանչիւր 100 հազար բնակչութեան համեմատութեամբ: Ցուցակը կը ներկայանար հետեւեալ պատկերով. – Գանատա՝ 2.2, Ճափոն՝ 0.6, Աւստրիա՝ 1.3, Հոլանտա՝ 1.2, Նորվեկիա՝ 1.9, Փորթուկալ՝ 1.6, Սպանիա՝ 0.9, Իտալիա՝ 2.9, Անգլիա՝ 4.8, իսկ Միացեալ - Նահանգներ 10.4:

Նոյնպէս պաշտօնական վիճակագրութիւններու համաձայն, 30-ական թուականներուն ոճիրներու համեմատական տոկոսը բարձր էր, շրջան մը երբ շարժանկարը կ'ապրէր իր մանկութիւնը եւ երբ հեռատեսիլը գոյութիւն չունէր:

Ինչո՞ւ Միացեալ – Նահանգներու բնակչութիւնը աւելի հակամէտ է բռնութիւն գործելու, քան միւս ճարտարարուեստականացած երկիրները: «Պատճառը», կ'ըսէ Կրէկըրի Քէյն, «բռնութեան հանդէպ մեր մշակութային նախատրամադրութիւնն է», աւելցնելով՝ «Ամերիկա յարձակողական ընկերութիւն մըն է»: Եւ «յարձակողական է ֆիզիքապէս, յարձակողական է առեւտրականօրէն, յարձակողական է մշակութապէս»: Հոլիվուտը չէ այդ մշակոյթը յառաջացնողը: Հոլիվուտ «շնականօրէն կը շահագործէ» իրողութիւն մը, հանրութեան տալով այն՝ «որուն ծարաւը ունի»: Համբաւաւոր ոճրագործներ, ինչպէս՝ Billy the Kid, Frank and Jessy James, the Younger Brothers, the Dalton Gang, Al Capone դարձան վէպերու վիպապաշտ հերոսներ շատ առաջ՝ քան Հոլիվուտի կողմէ անոնց շարժանկարի վերածուիլը:

Հեղինակը իր սահմանումը կը յայտնէ երբ առաջին անգամ կ'իմանայ թէ Միսուրի նահանգին մէջ թանգարան մը նուիրուած է Ճէյմս եղբայրներուն, երկու համբաւաւոր աւազակ եւ մարդասպան եղբայրներուն: Ապա հարցումը. «Կարելի՞ է որ բացի Ամերիկայէն այլ երկրի մը մէջ թանգարան մը նուիրուի մարդասպաններու»:

***

Անցեալ դարու կիսուն գոնկրէսական մը ժողովասրահին մէջ բիրտ ուժ գործածած էր պատժելու համար ծերակուտական մը: Վերջին շաբաթներուն Գոնկրէսի մէջ նման տեսարան մը չպարզուեցաւ, ինչ կը վերաբերի գանակոծումի դէպքերու: Այսուհանդերձ, զիրար «պատժելու», կործանելու, հիմնովին անէացնելու մէջ ցոյց տրուած կիրքը վստահօրէն նուազ անողոք չէր այսօր: Կը բաւէ միայն մտաբերել վերջին անցքերը եւ ամբաստանող կողմին յայտարարութիւնները իրենց յետին նպատակներով: Ներկայացուցչական Տան Իրաւական Յանձնախումբին 13 հանրապետական անդամները -գոնկրէսականները- որոնք Ծերակոյտին առջեւ պէտք է ներկայացնէին նախագահ Գլինթընի պաշտօնազրկումին իրաւականութիւնը, վերածուած էին անողորմ դատախազներու, այնքան՝ որ անոնք անուանուեցան «Տասներեք զայրացած մարդիկ», հեռաւոր ժխտական պատկեր արթնցնելով «ուեսթեռն» շարժանկարի մը, որ կը կոչուէր «Հինգ զարհուրելի Մարդերը»: Իրենց դերէն դուրս, քրմապետներու նման պատգամներ կու տային դատաւոր-ծերակուտականներուն՝ խօսելով Աստուծոյ, մայրերու, երկրին, անցեալի եւ ապագայի մասին: «Զայրացած մարդոց» խումբին մաս կը կազմէին անոնք, որոնք անցեալ Դեկտ. 19-ին Նախագահ Գլինթընի ամբաստանութեան նուիրուած Գոնկրէսի նիստին մեղադրեալը կոչեցին «քաղցկեղ մը, զոր պէտք է վիրահատութեան ենթարկել»: Ամէն պարագայի մէջ, դատախազ - գոնկրէսականներուն քողարկուած սպառնալիքով դատաւանդութիւնը՝ իր հակառակ անդրադարձը ունեցաւ ծերակուտականներուն մօտ, որոնք նման մեղադրանքով մը պաշտօնանկ պիտի չընէին ընտրեալ նախագահ մը: Ի վերջոյ, անձնական մտերիմ կեանքի կէտի մը շուրջ երդմնազանցութիւն մը համազօր չէր ազգային բարձր դաւաճանութեան...:

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Պոսթըն

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅ ԼԻՈՆԷՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ
ԳԵՂԵՑԻԿ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Լիոնի մէջ կրօնական գեղեցիկ սովորութիւն մը կայ, քրիստոնեաներու միութեան համար աղօթաշաբաթը Յունուար 25-ին իր լրումին հասնելէ ետք, եկեղեցիներու միջեւ եղբայրական հանդիպումները կը շարունակուին: Այսպէս՝ տարիներ առաջ կարդինալ Տէքուրթրէ, լման կիրակի առաւօտ մը ներկայ գտնուած է Հայ Եկեղեցւոյ պատարագին, եւ օրուան պատգամը ինք տուած է:

Անցնող վերջին տասը տարիներու ընթացքին երրորդ անգամ ըլլալով, այս տարի Փետրուար 2-ին, Նորվան Եպիսկոպոս դարձեալ մասնակցեցաւ Քրուա Ռուսի Շարթրէօներու մեծ դպրոցի մատրան մէջ մատուցուած պատարագին, եւ անգամ մը եւս յատուկ պատշաճի քարոզ խօսեցաւ ի ներկայութեան աշակերտներու բազմութեան մը: Այս դպրոցը Լիոնի համբաւաւոր դպրոցներէն մէկն է, ուր կը յաճախեն աւելի քան 2500 աշակերտներ:

Իսկ Փետրուար 14-ին, բուն Բարեկենդանի եւ Տեառնընդառաջի տօնին առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ հրաւէրով, միշտ էքիւմէնիք հանդիպումներու եղբայրական ծիրէն ներս, առաջին անգամ ըլլալով հայկական ծէսով պատարագին մասնակցեցաւ Լիոնի Լութերական Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ վերապատուելի Ժան - Ֆրէտէրիք Փաչինաքի, եւ օրուան յատուկ պատշաճի քարոզը խօսեցաւ վերապատուելին: Հայ հաւատացեալներէն շատեր ձմրան արձակուրդի պատճառաւ բացակայ էին հակառակ իրենց փափաքին:

Պատարագէն ետք Կարպիս Մանուկեան Հանդիսասրահին մէջ երկու Ծուխերու հաւատացեալներ ջերմօրէն հիւրասիրուեցան: Տիկնանց Միութիւնը ճոխ պիւֆէ մը պատրաստած էր:

Նախատեսուած է փոխադարձ այցելութիւն մը՝ գարնան: Այս անգամ օրուան քարոզը պիտի խօսի Նորվան Եպիսկոպոս Լութերական Եկեղեցւոյ պաշտամունքի ընթացքին:

***

1700–ԱՄԵԱԿԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ ՊԱՏՐԱՍՏԵՑ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

Իր ստեղծումէն մինչեւ այսօր Ռոն - Ալփեան Շրջանի 1700–ամեակի տօնակատարութեանց Յանձնախումբը գումարեց չորս նիստեր: Այս նիստերէն գլխաւորը տեղի ունեցաւ Յունուար 28-ին որուն ներկայ գտնուեցաւ Յովնան Արք. Տէրտէրեան (Առաջնորդ Հայոց Գանատայի եւ նախագահ՝ 1700-ամեակի Կեդրոնական Յանձնախումբի ուխտագնացութեանց բաժնի): Ան մասնաւոր եկած էր ներկայացնելու համար 3 տարուան ընդհանուր յայտագիրը: Իր զեկուցումէն իմացանք թէ 2001 Թուականին տեղի ունենալիք եզրափակիչ հանդիսութեան ուխտաւորներ կը սպասուին աշխարհի ամէն կողմերէ: Ուխտագնացութեան գրասենեակի կազմակերպիչները յոյս ունին թէ 90.000 երիտասարդներ Հայաստանէ եւ 10.000 Սփիւռքէն իրենց մասնակցութիւնը պիտի բերեն այն քայլարշաւին որ տեղի պիտի ունենայ Խոր Վիրապէն դէպի Էջմիածին:

Մայր Աթոռի գրասենեակը մամուլին պիտի յանձնէ ամէն մանրամասնութիւն 3 տարուան յայտագրի առընչութեամբ:

Ունկնդրելէ ետք Յովնան Արք.ի զեկուցումը, Նորվան Եպիսկոպոս իր կարգին ներկայացուց յայտագիրը այն միջոցառումներուն որոնք տեղի պիտի ունենան ընդհանրապէս Ֆրանսայի եւ մասնաւորաբար Ռոն - Ալփեան Շրջանին մէջ:

Նախատեսուած է հրատարակել ֆրանսերէն եւ հայերէն լեզուներով եռամսեայ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ
գիր եւ պատկեր, նոր շարք,
տարին երկու թիւ
Թիւ (16) 1999

Խմբագիր՝ Գուրգէն Արզումանեան

OPEN LETTER JOURNAL
1208A East Lexington Drive
Glendale, C.A. 91206 (U.S.A.)

թերթ մ. նուիրուած 1700-ամեակի տօնակատարութեանց, որու նպատակն է Հայ եւ ֆրանսացի հասարակութեան մօտ հետաքրքրութիւն առթել հայ հոգեւոր արժէքներու մասին: Այս եռամսեան կը զուգադիպի լոյս տեսնելէ 2001 թուականի վերջաւորութեան:

Որոշուած է մանուկ յայտագիրներ պատրաստել ձայնասփիւռներէն հաղորդելու համար: Առաջին ձայնասփիւռում մը արդէն տեղի ունեցաւ տեղական ռատիոյի միջոցաւ:

Կազմակերպել դասախօսութիւններ՝ Փարիզի, Լիոնի, Մարսէյլի եւ այլ քաղաքներու մէջ հետեւեալ նիւթերու շուրջ.

- Ի՞նչ են բարիքները քրիստոնէութիւնը Հայաստանի մէջ պետականացնելու մտադրութեան, կամ անոր հակառակը:
- Ընկերային հետեւանքները հայ ազգին վրայ որ յառաջացած է Յիսուս Քրիստոսի բնութեան շուրջ յարուցուած հարցէն:
- Ս. Կոյսը Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ մէջ եւ հայ կնոջ օրինակելիակը մեր մշակոյթին մէջ:
- 2001 թուականին կազմակերպել գիտական համագումար մը Սորպոնի համալսարանին մէջ «Քրիստոնէութիւնը եւ Հայ Եկեղեցւոյ ժողովրդավարական յատկանիշները»:
- Պատրաստել զանազան ցուցահանդէսներ, օրինակ՝ Հայ ժողովրդական զգեստներու:

Տէսինի «Թոպոկան» սրահին մէջ, տեղւոյն Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ վարչականներուն օժանդակութեամբ այս տարուան վերջը պատրաստուելու վրայ է զգեստներու այդ ցուցահանդէսը:

Ս. Էջմիածնի մէջ, Փետրուար 5-7 կայացաւ 1700-ամեակի միջ-թեմական հանդիպումը: Ֆրանսայէն մասնակցեցաւ Տաթեւ Արեգայ Յակոբեան: Ան՝ գործադիր մարմնի վարիչ տնօրէնին հաղորդեց վերոյիշեալ ծրագիրները:

Աւելցնենք: Դէպի Երուսաղէմ ուխտագնացութիւնը տեղի կ'ունենայ Ապրիլ 7-14: Գինն է 6.600 Ֆր.: Ծանուցումները կ'ըլլան արդէն տեղական ձայնասփիւռներու միջոցաւ: Պէտք է աճապարել՝ որովհետեւ տեղերը սահմանափակ են: Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար կարելի է դիմել Լիոնի եկեղեցւոյ դիւանատունը՝ հեռ. 04.78.60.47.18. Հասցէ՝ 40, տիւ տ'Արմէնի, Լիոն 3-րդ:

***

ՍԵՄԻՆԱՐ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Վիէնի Հայ Մշակութային Տան մէջ, Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութեան մանկավարժական բաժանմունքը, Փետր. 7-ին ամբողջ օրը յատկացուցած էր մանկավարժական սեմինարի մը:

Աւելի քան 30 ուսուցիչ, ուսուցչուհիներ մասնակցեցան այս սեմինարին: Մեծամասնութիւն էին Կապոյտ Խաչի միօրեայ վարժարաններու ուսուցչուհիները, Փարիզէն, Լիոնէն, Մարսէյլէն, Վալանսէն, Տէսինէն, Կրընոպլէն, Վիէնէն, եւլն.:

Լիոնի Մարգարեան - Փափազեան վարժարանէն՝ Օր. Լուսին Պչաքճեան եւ Տիկին Խոժէնի Նահապետեան սիրով ընդառաջած էին Կապոյտ Խաչի հրաւէրին:

Օրուան սեմինարին կը նախագահէր Դպրոցասէրի տնօրէնուհի Տիկին Սիլվա Գարակիւլեան: Ան ձեռնհասօրէն վարեց սեմինարը, շնորհիւ իր ունեցած մանկավարժական գիտութեան եւ փորձառութեան:

Առաջին դասախօսը՝ Մելանի Քէլէճեան, ԻՆԱԼՔՕ-էն, ներկայացուց իր զեկուցումը որ կ'ընդգրկէր պաքալորէայի կարեւորութիւնը: Իր տեղեկութիւններուն մէջ անդրադարձաւ քերականութեան կարեւորութեան: Թելադրեց որ պաքալորէան պէտք չէ նպատակ ըլլայ նիշ ապահովելու համար, այլ լեզուն կատարելագործելու: Ան համաձայն է որ պաքալորէայի լեզուն ըլլայ թէ՛ արեւելահայերէն եւ թէ՛ արեւմտահայերէն:

Վարուժան Սարգիսեան փորձեց ցոյց տալ իր զեկուցումով, թէ ի՞նչ պէտք է ընել սիրցնել տալու համար Հայոց պատմութիւնը փոքրիկներուն: Ան ըսաւ թէ պէտք չէ բաւարարուիլ անցեալով այլ պէտք է սորվեցնել այսօրուան պատմութիւնը, օրինակ՝ ներկայիս ինչ որ կ'անցնի կը դառնայ Ղարաբաղի մէջ:

Անի Օսմանեան «Լիսէականներուն Հայոց պատմութեան ուսուցումը ինչպէս պէտք է ջամբել», անդրադարձաւ այս կէտին: Մեկնելով Մ. Քիւրտօղլեանի Հայոց պատմութեան ձեռնարկէն, ըսաւ, լաւ ուղեցոյց մըն է:

Զեկուցումներու ունկնդրութենէն ետք, Տիկին Սիլվա Գարակիւլեան խօսք տուաւ ներկաներուն, կարծիքներու փոխանակութեան համար:

Վիէնի սեմինարը յանգեցաւ այն եզրակացութեան որ բոլոր վարժարաններու դասագիրքերը նոյնը պէտք է ըլլան:

ԼԻՈՆՑԻ

LIVRES REÇUS

LES LIEUX DE CULTE AU CIMETIERE DU PERE-LACHAISE
(Avec un chapitre : Culte aux Arméniens, ces grands oubliés)

MICHEL DANSEL

Editeur Guy Trédaniel
Paris, 1999

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՓՐՈՖ. ՎԱՀԱԳՆ ՏԱՏՐԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Լոս-Անճըլըսի Պոլսահայ Միութեան Կեդրոնին մէջ, Փետրուար 9-ին, տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը՝ «Հայկական ցեղասպանութեան փաստարկումը Թրքական պաշտօնական աղբիւրներու հիման վրայ» նիւթին շուրջ: Ներկայ եղած են շուրջ 350 հոգի: Բացումը կատարած է տոքթոր Արթօ Էրսան: Ժպիտ Զէփքինեան կարդացած է դասախօս փրոֆ. Վահագն Տատրեանի կենսագրականը: Ծնած Սկիւտար, Վահագն Տատրեան իր նախակրթութիւնը ստացած է Ներսէսեան - Երմոնեան վարժարանին մէջ եւ շրջանաւարտ եղած Պոլսոյ Մխիթարեան վարժարանէն: Բարձրագոյն ուսումը ստացած է Եւրոպա, Պէրլինի համալսարանին մէջ ուսանելով ուսողութիւն, Վիէննայի համալսարանին մէջ պատմութիւն եւ Ցիւրիխի համալսարանին մէջ միջազգային օրէնսգիտութիւն: Երկու տասնամեակէ ի վեր կը դասախօսէ ամերիկեան կարգ մը համալսարաններու մէջ: Հեղինակ է հայկական ցեղասպանութեան նուիրուած աւելի քան 50 ուսումնասիրութիւններու, որոնց մէկ մասը մենագրութիւններ են:

Դասախօսը ներկայացնելով իր նիւթը մէջբերումներ կատարած է Իթթիհատ կուսակցութեան ղեկավարներու խոստովանութիւններէն, 1918-1923 պատահած ցեղասպանութեան դէպքերու մասին, յիշելով կարգ մը պատասխանատու պաշտօնատարներու պատժուիլը: Ան անհրաժեշտ նկատած է հայկական ցեղասպանութեան մէջ Գերմանիոյ մեղսակցութեան փաստարկումը, հատուցում ձեռք ձգելու համար: Դասախօսութեան աւարտին փրոֆ. Տատրեան պատասխանած է հարցումներուն: Հուսկ՝ ան մակագրած է նոր լոյս տեսած իր հատորը:

***

Փասատինայի «Կարօ Սողանալեան» սրահին մէջ, Փետրուար 4-ին, նշուած է Ալեքսանդր Սարուխանի ծննդեան 100-ամեակը, կազմակերպութեամբ Նոր Սերունդ Մշակութային Միութեան: Բացումը կատարած է Յարութ Տէր - Դաւիթեան, տալով դասախօս Սարգիս Պալմանուկեանի կենսագրականը: Ճարտարապետ Սարգիս Պալմանուկեան վաստակ ունի նաեւ նկարչական արուեստին մէջ. Հեղինակն է Տէր Զօրի յուշահամալիրին նուիրուած Եղեռնի նահատակներուն: Դասախօսը ներկայացուցած է Սարուխանի կեանքը եւ վաստակը, նշելով որ ան 50 տարուան մէջ արտադրած է աւելի քան 50 հազար երգիծանկարներ եւ արժանացած միջազգային համբաւի եւ մրցանակներու: Իր գործերը ցուցադրուած են զանազան երկիրներու մէջ՝ Ռումանիա, Ֆրանսա, Գանատա, Միացեալ - Նահանգներ եւ այլուր: Աշխատակցած է եգիպտական «Արեւ»ին. երգիծանկարած է Երուանդ Օտեանի «Ընկեր Փանջունի»ն, Յակոբ Պարոնեանի «Մեծապատիւ մուրացկաններ»ը եւ գրած է չորս թատերախաղեր: Դասախօսը լուսապատկերներու միջոցով ցոյց տուած է Սարուխանի գործերէն 70 նմոյշներ, ընդհանրապէս նուիրուած հայկական կեանքի զանազան երեսներուն:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՆԿԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Կլէնտէյլի «Զաթանուկա» ճաշարանին մէջ, Փետրուար 7-ին, տեղի ունեցած է Հայաստանի Մանկատուներու Հիմնադրամի 7-րդ տարեդարձի նշումը: Հիմնադրամը ամէն տարի աղէտի գօտիի որբերուն, զոհուած ազատամարտիկներու ընտանիքներուն, ծերանոցներուն նիւթական եւ բարոյական օժանդակութիւն կը ցուցաբերէ: Հաւաքոյթին խօսք առած են հայկական մամուլի ներկայացուցիչներ, գնահատելով Հիմնադրամի տնօրէնուհի Տիկին Ժենիա Այդինեան - Ռզայէի աշխատանքները: Շնորհաւորական գիր մը յղած է Հայաստանի աւագ հիւպատոս Արմէն Մելքոնեան: Տնօրէնուհին կատարած է 1998-ի հաշուետուութիւնը:

***

ՓՐՈՖ. ԱԼԻՇԱՆ ՊԱՅՐԱՄԵԱՆԻ ԳԻՐՔԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Կլէնտէյլի հանրային գրադարանին մէջ, Փետրուար 4-ին, տեղի ունեցած է փրոֆ. Ալիշան Պայրամեանի «Ալեքսանդրէթի Սանճագի հարցը եւ միջազգային դիւանագիտութիւնը 1936-1939 թթ.» գիրքին ներկայացումը: Բացումը կատարած է կազմակերպիչ միութեան՝ Պէյլանի Հայրենակցականի կողմէ Արա Պետրոսեան: Հեղինակին կենսագրականը տուած է Վահան Փահարեան: Գիրքը ներկայացուցած է փրոֆէսոր Աւետիս Փափազեան, հանգամանօրէն վերլուծելով հեղինակին տարած աշխատանքը: Գիրքին արաբերէն թարգմանութեան (1993-ին) մասին խօսած է Սիլին Զուլճեան: Գնահատանքի խօսք արտասանած է պատմաբան Երուանդ Սարգսեան: Կարդացուած է Երեւանէն ստացուած՝ փրոֆ. Նիկոլայ Յովհաննիսեանի շնորհաւորական հեռագիրը: Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է հեղինակը, նշելով նաեւ այն հանգամանքները, որոնց հետեւանքով դոկտորական իր աւարտաճառը 30 տարի ետք կարելի եղած է հրատարակել:

ԼՐԱՏՈՒ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ

ԼԱՌ-ՄԱՐԳԱՐ

– 2 –

Մի անգամ Մարգարը փորձեց որդու մասին խօսել, բայց պառաւը փղձկաց, հեծկլտոցը կոկորդը սեղմեց, գոգնոցի ծայրով աչքերը սրբեց եւ պինդ, շատ պինդ գրկեց Թորոսիկին: Մարգարն էլ խօսք չասեց որդու մասին:

Ձմեռն անցաւ, բայց եւ ոչ ոք չնկատեց գարնան գալը: Աւազուտների վրայ կոշտ, փշոտ բոյսեր կանաչեցին, յետոյ չորացան: Նրանց հետ էլ անցաւ հարաւի կարճատեւ գարունը, աւազուտները նորից լերկացան, կէծացան հրավառ արեւի տակ:

Մարդահաւաք արին, վրանների աշխատող ձեռքերը հանեցին նոր շինուող ճամբի վրայ բանելու: Մարգարն էլ գնաց: Աշխատում էին օրն ի բուն, հեռուներից քար էին կրում, հող էին բերում: Հազարաւոր բահ ու բրիչ ամէն օր փորում էին, ճանապարհը սարքում: Միւսների հետ Մարգարն էլ էր աշխատում: Ծանօթներ կային, չճանաչածներ: Խիճ էին պատրաստում, եւ երբ արեւը պահւում էր չեղջակոյտերի ետեւ, ծառերը երկար ստուերներ էին ձգում, վերադառնում էին վրանները, որ արեւածագին նորից գնան:

Մի երեկոյ էլ պառաւն իրեն վատ զգաց, գանգատուեց սրտի ծակոցից: Մարգարը ելաւ վրանի առաջ քար փնտռելու, տաքցնելու, պառաւի կրծքին դնելու: Իրենց գիւղում այդպէս էին անում: Փնտռեց, ձեռնունայն ներս մտաւ:

– Քար պիտի չկայ մա՛րդ, սա ո՞ւր եկանք, – տնքաց պառաւը: Էլ չխօսեց:

Եթէ այդ ժամանակ այգիներից մի մարդ ձայն էր տալիս, թէ՝

– Լառ - Մարգա՛ր, ջուրը բարակեց...

Լառ - Մարգարը յանկարծ վեր էր թռնում տեղից, բահն առնում եւ դէպի ջրի բանդը գնում: Եւ ոչ ոք չգիտէր, որ Լառ-Մարգարը առուի բանդը սարքելիս մտքով ուրիշ տեղ էր, գիւղից հազարաւոր վերստեր հարաւ:

Մարգարն էլի խիճ էր ջարդում, պառաւն աչքի առաջին: Ի՞նչ լաւ կը լինէր, եթէ ճամբի քարերից գիշերով գողանար, պառաւի գերեզմանի վրայ դնէր: Աւազուտը կը բացուէր, շնագայլերը կը քըրքրէին պառաւին: Քար պիտի դնել, ծանր քար՝ աւազի չեղջակոյտի վրայ:

Իր կեանքում Մարգարը երկու անգամ է ծեծ կերել. մէկ երբ տղայ էր, շան պոչից ցախաւել էր կապել, մէկ էլ պառաւի գերեզմանին քար դնելուց յետոյ:

Էլի արեւի տակ խիճ էր կոտրում, երբ երկու հոգի մօտեցան իրեն:

– Այս ծերո՞ւկը, – հարցրեց մէկը, եւ երբ միւսը գլխով նշան արեց, զինուորականը կրունկը մեխած տապոգը կրծքին զարկեց, կրծքի տախտակը զնգաց պարապ կարասի պէս: Քթից արիւն եկաւ, եւ երբ երկրորդ անգամ տապոգով խփեցին, խիճը ճղեց Մարգարի բութ մատը:

Բահով առուն մաքրելիս, հիմա էլ, երբ Մարգարի աչքին է ընկնում բութ մատի սպին, մատներն աւելի պինդ են սեղմում բահի կոթը, բայց զայրոյթն անցնում է, երբ միտն է բերում չեղջակոյտի վրայ դրուած քարը:

– Կը մնա՞յ դեռ, քամին չմաշե՞ց, չգողացա՞ն: – Շատ կը տար Լառ - Մարգարը, թէ հարցին պատասխան տուող լինէր:

Երբ վրանները հաւաքեցին, եւ վրանների տակ ծուարած ժողովուրդը ուրիշ երկրների ճամբան բռնեց, Մարգարն էլ շալակեց մնացած կապոցները, Թորոսիկի ձեռքը բռնեց:

Մարգարի շալակին՝ կնոջ աղլուխի մէջ ծիրանի կորիզներ կային: Գիւղի ծիրանուտում ծիրանի կար, պտուղը մեծ ու համեղ: Պառաւն այդ ծիրանի կորիզներն էր հաւաքել, պահել, որ գալ տարի տնկի տան առաջ: Ծիրանի կորիզներն էլ պառաւի հետ ճանչան սայլի վրայ շաբաթներ էին լուսացրել մինչեւ հեռաւոր աւազուտները:

Երբ վրանները հաւաքեցին եւ հեռացան, Մարգարը երկու միտք ունէր՝ Թորոսիկին պահել եւ ծիրանի կորիզները պահ տալ մի ապահով հողում:

– 3 –

Տարիներ անցան: Մի տեղ չգտաւ Մարգարը, որ չունէ տանէ: Հեղեղի բերանն ընկած մրջիւնի պէս վեր ու վար էր անում, մագլցում մի ծղօտի վրայ, բայց հեղեղը ծղօտն էլ էր քշում, մրջիւնին էլ:

Մարգարն աշխատում էր, զրկում իրեն եւ բերանի պատառը պահում Թորոսիկի համար, որ պապի թեւի տակ մեծանում էր: Մի օր էլ Թորոսիկը շոգենաւի տախտակամածի վրայ ելաւ:

Պապն էլ էր, ուրիշ հարեւաններ էլ, որոնք կաւապայի մօտերքն էին ապրում վրանների տակ, պատմում անցած - գնացած առասպել - օրերից, ցերեկով աշխատում ագարակներում, նաւահանգստում, քաղաքում:

Մարգարն ուրախ էր, երիտասարդացել էր: Եւ երբ Թորոսիկը հարցրեց, թէ՝

– Պապէ, նաւը մեզ ո՞ւր պիտի տանի:

Մարգարը նայեց թոռան կայտառ աչքերին, աչքերի մէջ տեսաւ անհետ կորած որդու պատկերը եւ գրկելով իրեն, ասաց.

– Մեր երկիր, եաւրիս...

Այդ երկրի համար Մարգարը Թորոսիկից եւ ծիրանի կորիզներից բացի ուրիշ ոչինչ չունէր ընծայ տանելու:

Նաւը օրօրալով ալիքներն էր ճեղքում իր սուր քթով, ալիքները հեռանում էին մի պահ, յետոյ մօտենում, զարկում նաւին, փշրւում կոհակների:

Մարգարը տախտակամածից նայեց ծովեզրի լեռնաշղթային, որի սրածայր գագաթների ամպը նազով էր նաւել, նայեց եւ իր հին տան բանալիները կամացուկ հանեց գրպանից, տրորեց բռի մէջ, նետեց ծով: Փոքրիկ օղակներ ելան նետած տեղից, օղակները լայնացան, հալուեցին, մի մեծ ալիք եկաւ, ծեծկեց բանալու ընկած տեղը: Բանալիներն արդէն սուզել, վճկել էին անդունդ:

Լառ - Մարգարը ոչ ոքի չասեց, թէ ինչու արցունքներ երեւացին աչքերին, երբ առաջին անգամ գնացքի պատուհանից Արարատի ձիւնոտ գագաթը տեսաւ: Այդ երկրում պիտի ծլէին ծիրանի կորիզները:

... Եւ եթէ մէկը հերթից դուրս ջուր էր գողանում, պայթում էր Լառ - Մարգարը, խրատում.

– Մարդ սրտում չի տայ, եաւրիս...

Եթէ իր խօսքին կասկածող էր լինում, եւ Լառ - Մարգարն ասում էր, թէ՝

– Էս հասակս քաշեր, նո՞ր պիտի սուտ խօսիմ, – ի հարկէ, գիւղում շատ քչերն էին իմանում, թէ ինչ դառնութեամբ է Լառ - Մարգարը այդ հասակը քաշել:

Իսկ եթէ մէկին մի լաւութիւն էր ուզում անել, Լառ - Մարգարը ժպտալով ասում էր.

– Կեցիր, ծիրանները բոլորվան, քեզ մէկ հատ պիտի տամ: Նայէ՛, ինտոր համեղ են: Աստեղունանքը հիչ չկայ իմինիս պէս ծիրանի:

Լառ - Մարգարի փոքրիկ, ջրակալած աչքերում փայլատակում էր մի մեծ հըրճուանք, մանաւանդ, երբ գարնան ջրտուքին, առուի բանդը սարքելու համար դպրոցի մօտովն էր անցնում եւ ցեխապատ ճեղքից նայում, թէ ինչպէս դպրոցի բակում վազվզում են երեխաները, խաղում, կանչում, եւ երեխաների հետ խաղում է Թորոսիկը:

Իսկ դպրոցից մի քիչ հեռու, իրենց տան առաջ, ծիրանու տունկերն են ձգւում արեւի տակ...

(Շար. 3 եւ վերջ)

(Շար. Ա. էջէն)

ձանապրուի. — «Թուրքիա կլխաւորաբար բաղկացած է երկու, ազգութիւններէ՝ Թուրք եւ քիւրտ» :

***

Փոլսոյ Միջազգային Մշակութային Կեդրոնին մէջ, որ քրտամէտ կազմակերպութիւն մըն է, երկու Ֆրանսուհիներ ձերբակալուած են Փետրուար 24-ին : Աստնք Մոնփըլիէի Փօլ Վալերի համալսարանի ընկերաբանութեան հետազօտողներ են եւ ոստիկանական հետապնդումի մը ատեն ձերբակալուած են :

***

«Ֆիկառօ»ի "Կարծիքներ" էջին մէջ լոյս տեսած է յօդուած մը, խորագրուած՝ «Տաղտկալի քրտական հարցը» որու հեղինակն է Թիէրի տը Մոնպրիալ, անդամ Բարոյական եւ Քաղաքական Գիտութեանց ակադեմիային : Սկիզբէն կը նշէ որ երբ հարցը կը վերաբերի Միջին – Արեւելքի հարկ է անդրադառնալ անցեալի չյարգուած խոստումներուն, արդէն իսկ քարիւղի պատճառով : Սեւրի դաշնագիր, Լօզան որոնք Քիւրտերը լքեցին չորս պետութիւններու մէջ : Մ. Քեմալ ձեռնարկեց ջնջելու քրտական ինքնութիւնը, 1925-էն 1937 զինուորական երեք գործողութիւններ 250 հազար զոհ պատճառած են : Կ'անդրադառնայ Ամերիկայի դիրքորոշումին որ չատ հեռու կը մնայ մարդկային իրաւանց կապուած հարցերէն : Իր եզրակացութիւնն այն է որ խօճալանի անհետացումով, քրտական հարցը չի վերնար : Հեգնանքով կ'աւելցնէ որ Թուրք կառավարութիւնը պատճառ չունի վախնալու որ «Միջազգային հանրութիւնը» պարտադրէ իրեն ինքնավարութիւն շնորհել փոքրամասնութեան մը որու գոյութիւնը կ'ուրանայ : Տէմիրէլի եւ Էճէվիթի հետ չեն վարուիր ինչպէս Միլոսեւիչի : Որեւէ եզափոխութիւն միայն ներսէն կրնայ գալ :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ԹԻՐՈԼԻ կալթուէր զբօսավայրին զոհերու թիւը աւելցաւ, Փետր. 24-ին ալ : Դիակներ գտնուեցան ձիւներու տակ եւ նոյն օրը երկրորդ ձիւնահիւս մըն ալ պատահեցաւ : 25 մեռեալ կար եւ շուրջ 20 հոգի ալ անհետացած էին : Բազմաթիւ գիւղեր, Աւստրիա, Զուիցերիա, Ֆրանսա, Իտալիա բոլորովին կղզիացած են, ճամբաները փակ, 100 հազար հոգի իրենց տեղէն չեն կրնար շարժիլ (Զուիցերիա) :

ՎԱՐԱԿՈՒԱԾ ԱՐԵԱՆ հարցին դատավարութիւնը իր աւարտին կը հասնի եւ Փետրուար 24-ին, ինչպէս կը սպասուէր արդարադատութիւնը պարզապէս յայտնեց թէ յանցագործութիւն չկայ (ռըլաքս), թերեւս՝ քաղաքական պատասխանատուութիւն կայ, բայց ոչ՝ պատժական : Փետրուար 25–ին, նման յայտարարութենէ մը ետք, պաշտպան փաստաբաններու գործը դիւրացած էր, մինչ զոհ հիւանդները կամ մեռեալներու ընտանիքները աւելի քան վրդովուած են, քանի երեք նախարարներուն դէմ ամէնէն ծանրակշիռ պատիժը կրնայ ըլլալ՝ «հրապարակային պարսաւ» մը :

***

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՖՈՒԹՊՈԼԻ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆԸ ԾԱՆՐ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԿՐԱԾ

Եւրոպայի ախոյենութեան զտման խաղերուն ի հաշիւ Հայաստանի պատանիներու հաւաքականը (16-էն վար) Փետր. 24-ին Նիկոսիոյ մէջ ծանր պարտութիւն մը կրած է 1 - 5 արդիւնքով Կիպրացի իր մրցակիցէն : Այսպէսով հայ մարզիկները որակուելու ամէն յոյս կորսնցուցած են իրենց երրեակին մէջ, մինչ Կիպրոս, ընդհակառակն, լաւագոյն դիրքին մէջ կը գտնուի : Հայաստանի հաւաքականին կէտը նշանակած է Գրիգորեան, 38-րդ վայրկեանին :

DATE A RETENIR

DINER DANSANT
de l'Ecole « *Siamanto* »
de Bagneux-Cachan
le 10 Avril de 20 heures à l'aube.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Գաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Մարտ 7, յետ պատարագի Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ :

Ապա ժամը 13-էն սկսեալ հոգեճաշ կը տրուի, մահացած ընկերուհիներու յիշատակին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, Paris 9e

Հեռախօսել հետեւեալ թիւին. —
01 - 46 - 64 - 22 - 24

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ
կը ներկայացնէ
ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ
Մարդը եւ Գործը

կազմակերպութեամբ
ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ-ի
Փարիզի մասնաճիւղին

Ուրբաթ, Մարտ 12, ժամը 20·30

SALLE DU C.R.D.A.
9, rue Cadet — 75009 PARIS

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ
ՌՈՒԲԷՆ ՀԱԽՎԵՐՏԵԱՆ
(Երեւանցի)

կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ-ի
Փարիզի մասնաճիւղին
եւ գործակցութեամբ
Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան

Ուրբաթ,
Մարտ 26, 1999, ժամը 20·30

Salle des Fêtes
20, rue Voltaire — 94140 Alfortville
Billets en vente :

M.C.A. de Paris : 17, rue Bleue — 75009 Paris
M.C.A. d'Alfortville : 9, rue Madrid — 94140 Alfortville

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

A l'occasion de la parution
de son compact-disc
RECITAL
DE
PUZANT FINDIKIAN
à la guitare

Soirée consacré à
LA CHANSON POPULAIRE ARMENIENNE

le Vendredi 5 MARS à 20 h 45

Textes de Chiraz, Issahakian,
Zarifian, Sevag . . .
Dédicaces du CD

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 01 43 76 55 89 - Fax : 01 43 78 66 64

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Վահէ Մաճուկեանի մահուան առթիւ իր հին ընկերներէն՝ Ն. Տ. 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Յակոբ եւ Մարի – Լուիզ Պալեանի եւ զաւակներուն իրենց հօր եւ մեծ - հօր՝ Մատթէոս Պալեանի մահուան առթիւ :

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section MARSEILLE - VILLE
Sossé Mayrig

SUPER SOIREE ARMENIENNE
«PAREGUENTAN»
Ambiance avec VARTAN
et ses musiciens

Samedi 27 Février à partir de 21 h 30
Salle M.A.J.C.
12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille
Tél. : 04. 91. 50. 15. 09

P.A.F. : 100 F.
Renseignements
& réservations :
04. 91. 77. 87. 31 / 04. 91. 50. 68. 71

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի հոգաբարձութիւնը Սուրբ Ծննդեան տօնին առթիւ՝ շնորհակալութեամբ ստացած է խղճալինի հետեւեալ նուէրները.—

Պ. Խոսրով Տէր - Յակոբեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժան Ոսկանեան 500, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Քէշիշեան 200, Տիկին Սիլվի Մարազեան 100, Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Փանոսեան 200, Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 500, Տիկին Կրէթա Ումուրշատեան 300, Տիկին Ժորժէթ Աւագեան 200, Պ. Խոսրով Մուրատեան 1000, Օր. Մարալ Ասատուրեան 300, Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Սարեան 200, Տիկին Կիմիւշկէրտանեան 150, Տիկին Սալի Պապայեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Կարապետեան 250-ական Ֆր., Տիկին Ֆրանսուազ Սրապեան, Տէր եւ Տիկին Կոմէս Ալեքսանեան 100-ական Ֆր., Պր. Անաթոլ Անտոնեան 300, Պ. Թորգոմ Պասմաճեան 200, Տէր եւ Տիկին Շ. Ասլանեան 50, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Գէորգեան 300, Տիկին Եպրաքսի Զադմադեան 100, Պ. Կարապետ Մոմճեան 500, Օր. Մարի – Մատլէն Տէվլէթեան 100, Տիկին Գերկոյեան, Տիկին Մելինէ Նահապետեան 500-ական Ֆր., Տիկին Մարի Տիւզեան 200, Տէր եւ Տիկին Վահան Նաւասարդեան 100, Տիկին Ա. Եսայեան 400, Պ. Դանիէլ Թագւորեան, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Գույումճեան 500-ական Ֆր., Տիկին Էլիզ Պասմաճեան 300 Ֆր. :

(Շար.)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ-ի ամբողջ շրջանին, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը ճիշդ 6-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ՀՍԿՈՒՄ-ի՝ «ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ» եւ «ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ» ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ աւուր պատշաճի քարոզ կը տրուի՝ համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցի.—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 3
Ժէ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 10
ԻԴ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

***

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ-ի հետեւեալ ԿԻՐԱԿԻՆԵՐՈՒՆ, պատարագէն անմիջապէս առաջ՝ ժամը 10-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ԱՐԵՒԱԳԱԼԻ ժամերգութիւն կը կատարուի՝

ԿԻՐԱԿԻ, Փետրուար 28
Անառակի Կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 7
Տնտեսի Կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 14
Դատաւորի Կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 21
Գալստեան Կիրակիին

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Ի գիտութիւն Լիոնի եւ Ռոն Ալփի Շրջանի հայ հասարակութեան կը ծանուցանենք թէ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահք-ի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 5–ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 3–ին,

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի կիրակիներուն պատարագէն առաջ :
Ժամերգութիւն ժամը 8·45-ին :
Արեւագալ ժամը 9·45-ին ;
Պատարագ ժամը 10·30-ին :
Քարոզ և Հոգեհանգիստ ժամը 11·45-ին :

***

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄԻ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ՊՕՄՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ, Փետրուար 26, ժամը 17–ին
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի
Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 3, ժամը 17–ին
Սրբոց Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցի
Քարոզիչ՝
ՆՇԱՆ ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

A l'occasion du 70ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France

GRAND CONCERT

le SAMEDI 13 MARS à 20 heures 30
Salle Gaveau — 45, rue La Boétie — Paris 8e

ENSEMBLE INSTRUMENTAL DE L'ACADEMIE DE L'ILE ST-LOUIS
Sous la direction
d'Alexandre SIRANOSSIAN

Soliste : Anna MAILIAN
Violon : Chouchane SIRANOSSIAN

Vente des billets : Sections Croix Bleue — Conseil d'Administration

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27-28
SAMEDI - DIMANCHE
27-28 FEVRIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.585 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.585

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 25/26)

ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի Արտաքին Գործերու նախարարութիւնը յայտարարութիւն մը ըրած է որպէս հակազդեցութիւն Ալիեւի վերջերս Մինսկի խումբի նախագահ երկիրներու իշխանութեանց կատարած դիմումին։ Այս յայտարարութեան մէջ ըսուած է թէ վրդովիչ է տեսնել որ նման կոչերով միջնորդ երկիրներուն կը դիմէ հակամարտութեան այն միակ կողմը, որ մերժած է այն նոյն միջնորդներուն վերջին առաջարկները Արցախի խնդրին կարգաւորութեան վերաբերեալ։ Հոն նշուած է նաեւ թէ փոխզիջումներու հիման վրայ կատարուած եւ «միացեալ պետութեան» առաջարկներուն Ազրպէյճանի կողմէ մերժումին ընդմէջէն կարելի է կատարել հետեւեալ հաստատումներն ու նշմարել ազրպէյճանական միտումները. նախ՝ Լեռնային Ղարաբաղը որպէս բանակցային գործընթացի լիիրաւ կողմ ընդունելու մերժումը, երկրորդ՝ Հարցը Ռուսաստան-Թուրքիա յարաբերութիւններու աւելի լայն շրջանակի մէջ ներկայացնելու փափաքը, երրորդ՝ կարգաւորման ձգձգումով, շրջափակուած Հայաստանը «մաշեցնելու» եւ միակողմանի զիջումներու տանելու համոզումը, չորրորդ՝ առոր զուգահեռ նաւթի ազդակին օգտագործման արդիւնքներու սպասումը, եւ հուսկ հինգերորդ՝ այս ամբողջով Ազրպէյճանի ղեկավարութիւնը կը հաւատայ որ ժամանակը կը յառաջանայ ի նպաստ իրենց եւ թոյլ կու տայ ձեռք ձգել ռազմական գերակշռութիւն։

Վերջաւորութեան, Արտաքին գործերու նախարարութիւնը կոչ կ'ընէ Ազրպէյճանին որ վերանայի ապակառուցողական իր քաղաքականութիւնը, թէ Արցախի խնդրին կարգաւորման եւ թէ շրջանին մէջ տնտեսական միացեալ ծրագիրներ իրագործելու տեսանկիւնէն եւ ընդառաջէ փոխզիջումի քայլերու՝ յանուն տարածքաշրջանին մէջ երկարատեւ ու կայուն խաղաղութեան եւ փոխշահաւէտ համագործակցութեան։

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ՀԵՐՔԷ ՓՔՔ.Ի ՃԱՄԲԱՐՆԵՐՈՒ ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ԱՌՆՉՈՒՈՂ ԼՈՒՐԵՐԸ

«Ֆրանս-փրէս» գործակալութեան փետրուար 23 թուակիր մէկ լրատուութիւնը կը յիշէր թէ ՓՔՔ-ի ճամբարներ գոյութիւն ունեցած են Հայաստանի մէջ։ Այս մասին խօսելով Արտաքին գործերու նախարարութեան բանբեր Արա Պապեան բացարձակապէս հերքած է պնդումը, ըսելով թէ երբեք չէ եղած։ Աւելցուցած է նաեւ թէ այդ լրատուութիւնը հիմնուած էր Թրքական օրաթերթի մը լուրին վրայ եւ թէ Հայաստան պատրաստ է միջազգային դիտեր ընդունելու, ստուգումներ կատարելու համար։

***

ԹԻԿՆԱՊԱՀՆԵՐՈՒ ՀԱՐԱԶԱՏՆԵՐՈՒՆ ՆԱՄԱԿԸ ՀՀ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

Արծրուն Մարգարեանի սպանութեան կասկածով Փետր. 25-ին ձերբակալուած Արսէն Խաչատրեանի եւ Արմէն Խաչատրեանի ընտանիքները բողոքի երթ մը կատարած են Ազատութեան հրապարակէն դէպի ՀՀ նախագահի նստավայրը։ Արսէն Խաչատրեանի ծնողքը յանձնած է նախագահին հասցէագրուած նամակ մը, ուր կը խնդրուի ոճիրին բացայայտման օրինականութեան պահպանումը։

Իրենց խոստացուած է տեղեակ պահել պատասխանէն։

ԷՕՃԱԼԱՆԻ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Էօճալանի երկու փաստաբաններ՝ Հաթիճէ Քորքութ եւ Ահմետ Զէքի Օքչուօղլու կրցած են հանդիպիլ իրեն Փետր. 25-ին։ Վերադարձին, ինչպէս Մուտանիայի նաւահանգիստէն մեկնած ատեն բուռն ցոյցերու, սուլոցներու, հայհոյանքներու թիրախ եղած են։

***

Սթրազպուրկի մէջ, Փետրուար 25-ին միջադէպեր պատահած են, որովհետեւ գիշերուան ուշ ժամերուն Քիւրտերը բարձրախօսերով երգեր ու երաժշտութիւն սփռած են եւ բնակիչները բողոքած ու ոստիկանութիւն կանչած են։ Քիւրտերը սակայն յարձակում գործած են ապահովութեան ուժերուն վրայ, վիրաւորներ ալ կան։

***

Եւրոպա որ Ա. Էօճալանի արդար դատավարութիւն կը պահանջէ եւ նոյնիսկ Եւրոպայի Խորհրդարանը «քրտական հարցին քաղաքական լուծում» պահանջող յանձնարարութեան մը բանաձեւը քուէարկած է, Իմրալը կղզիին մէջ կատարուած հարցաքննութեան վերաբերեալ լուրերը կրնան առաջին «ապահովութիւն» մը տալ այդ մասին...։ Փետրուար 26-ի Թրքական թերթերը կը տեղեկացնեն թէ Էօճալան պատասխանելով Ազգային Ապահովութեան Ատեանին դատախազներուն, ըսած է թէ ինք գործիքը եղած է Արեւմուտքին որ ծրագիրներ ունի Թուրքիան մասնատելու. մատնած է նաեւ այն երկիրներն ու հաստատութիւնները որոնք զօրավիգ եղած են իրենց։ Գլխաւոր տեղը կը գրաւեն Յունաստան եւ Սուրիա. նաեւ Իրան եւ Ռումանիա։ Անշուշտ ոչ մէկ տող այն մասին, թէ Արեւմուտքը քանի որ նման ծրագիր ունէր եւ գործիքն ալ գտած էր, ինչո՞ւ Էօճալանի քաղաքական ապաստան տալու նման նուազագոյն մը յանձն չառաւ, այդ նպատակին ճամբուն վրայ։

Նոյն աղբիւրները կը տեղեկացնեն նաեւ թէ Էօճալան խոստովանած է որ Սուրիոյ մէջ որպէս անձնական հարստութիւն 2 միլիոն տոլարէ աւելի գումար մը ունի, իսկ ՓՔՔ-ի գումարները կը գտնուին եւրոպական դրամատուներու մէջ։

Միւս կողմէ, քրտական օրաթերթը պատճէն մը հրատարակած է այն հարցազրոյցէն զոր Էօճալանը հարցաքննող դատախազներէն մէկը տուած է Թրքական հեռատեսիլի կայաններէն մէկուն։ Հոն դատախազը կ'ըսէ որ Էօճալան ամենայն հանդարտութեամբ կը պատասխանէ հարցումներուն, սակայն իր պատասխաններուն 80%-ը արդէն ծանօթ տուեալներու կը վերաբերի։ Ան, օրինակ՝ զղջացած ըլլալու նման արտայայտութիւն մը չէ ունեցած։

***

ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւան Մալաթիա-Սեբաստիա թաղամասին մէջ Փետր. 25-ին մեծ շուքով բացումը կատարուած է ազգային հերոս զօր. Անդրանիկի յուշարձանին։ Բացման արարողութեան մասնակցած են նախագահ Ռ. Քոչարեան, պաշտօնական անձնաւորութիւններ, օտար դիւանագէտներ։

Բացման խօսքը արտասանած է Երեւանի քաղաքապետը՝ Սուրէն Աբրահամեան, իրեն յաջորդած է Մալաթիա-Սեբաստիա համայնքի ղեկավար Վահան Զատիկեան։ Ապա տեղի ունեցած է քօղազերծումը եւ արձակուած են ճերմակ աղաւնիներ։

Հեղինակներն են քանդակագործ Ռաֆայէլ Սարգսեան եւ ճարտարապետ Աշոտ Սմբատեան։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻԳԴԻՐԻ «ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ» ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ

Պոլսոյ «Ակօս» շաբաթաթերթը փետր. 19-ի թիւով կը տեղեկացնէ թէ Իգդիրի կուսակալութիւնը շինել կուտայ «ցեղասպանութեան յուշարձան» մը, յարգելու համար 80 հազար Թուրքերու յիշատակը որոնք ն'ըսուի թէ զոհերն են 1919 – 1921 թուականներու հայկական հրոսակախումբերու խժդժութեան։ Երբ աւարտի, Թուրքիոյ ամէնէն բարձր կոթողը պիտի ըլլայ (42 մեթր) ան։ Որպէս վայր ընտրուած է Իգդիրի արեւելակողմը, Նախիջեւանի ճամբուն կից գետին մը։

Իգդիրը Թուրքիոյ ծայրամասային մէկ անկիւնն է, Նախիջեւանին սահմանակից։ վերջին տարիներու ընտրապայքարի մը խոստումներուն գիծով քաղաքի կարգավիճակ ստացած է։ Մեր իրականութեան մէջ առաւելապէս տեղ ունի որպէս Ա. Ահարոնեանի ծննդավայրը։ Ան է արդէն որ Իգդիրը՝ դարավերջի աննշան, փոշեծածկ արեւելեան այդ անկիւնը, յաւերժացուցած է որպէս հայկական բնակավայր, իր մանկութեան յուշերու «Իմ գիրքը»ի առաջին հատորին մէջ։

Այս միջանկեալ փակագիծը չէ սակայն որ կը խտացնէ տրուած լուրին նկատմամբ զարմանքի, կամ հակադրութեան հակազդեցութիւններ։ Պոլսոյ մէջ հայկական վարժարանի մը իր գնած շէնքէն «դատարանի որոշումով» վտարումը, ձիւնին ու անձրեւին տակ կահ-կարասիին փողոց նետուիլը, շատ աւելի խօսուն տուեալ է «դրացնութեան, եղբայրութեան, բարի կամքի, հաշտարարութեան» արտայայտութիւններուն միջուկին մասին, քան՝ Իգդիրի մէջ վերոյիշեալ յուշակոթողին շինութիւնը։

Յատկանշական միակ կէտը զուգադիպութիւնն է. վստահաբար, ո՛չ պատահական։ Իգդիր Հայաստանի սահմանակից գօտիին մէջ գտնուելով, առաջիններէն եղաւ ձայն բարձրացնելու, շեշտելով որ երկու կողմին ալ նպաստաւոր էր ընթացք տալ սահմանային առեւտուրին, տնտեսական գործակցութեան եւայլն։ Ու այդ առումով քննադատուեցաւ Հայաստանի հետ սահմանը փակ պահելու Անգարայի յամառութիւնը։ Այս բոլորէն անպակաս էր անշուշտ «բարի դրացնութեան, բարեկամութեան, հաշտութեան» յանկերգը։

Ու այդ ենթախորքին վրայ, յանկարծ, «Հայերու զոհ 80 հազար Թուրքերու ցեղասպանութեան յուշարձան»...։

Քիչ անգամ անցեալ ու ներկայ այդքան յաջող միաձուլում կ'ունենան, ինչպէս՝ Իգդիրի յուշարձանը որ պիտի խորհրդանշէ երէկուան ու այսօրուան նկատմամբ թրքական «անկեղծութիւն»ը։ Եւ լա՛ւ է որ յատուկ բծախնդրութիւն ցոյց տրուած է անոր բարձրութեան։ 42 մեթրնոց սիւներով, նոյնիսկ եթէ տեսանելի չըլլայ Երեւանէն, կրնայ ուշադրութիւնը գրաւել այլ շրջանակներու եւ արգիլել հայկական նոր միամտութիւններ։

Թ. ԱՐՓԻ

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄՆ Անգարայի մէջ հիմնած է Կովկասեան փինանսի կեդրոն» մը որուն նպատակն է մօտէն հետեւիլ Պաքու-Ճէյհան կաղատարին վերաբերող աշխատանքներուն։ Կեդրոնը պիտի գործէ ԱՄՆ-ու Անգարայի դեսպանատան կազմին մէջ ու հոն պաշտօն պիտի ստանձնեն Անդրծովեան ներդրումներու հիմնարկը, Առեւտուրի զարգացման գործակալութիւնը եւ դրամատուն մը ներկայացուցիչները։ Առոր զուգահեռ, նախագահ Գլինթընի խորհրդականներէն Ռ. Մորնինկսթար որ պատասխանատու է Կասպից ծովու ուժանիւթի պաշարներէն, կառավարութիւններուն եւ ընկերութիւններուն թելադրած է անյապաղ համաձայնութեան յանգիլ։ Ան ըսած է թէ կաղատարին շինութեան գումարը նախատեսուած 2-4 միլիառ տոլարը գերազանցելու պարագային տարբերութիւնը վճարելու Անգարայի երաշխիքը պէտք է ընդունիլ։

ԹԻՐՈԼԻ (Աւստրիա) Կալթիւէր գիւղավայրի ձիւնահիւսին զոհերու թիւը միշտ կը բարձրանայ։ Փետրուար 26-ին, 34 մեռեալ կար եւ դեռ 5-6 հոգի ալ անհետացած էին եւ այլեւս յոյս չկար որ ողջ գտնուին։

ՖՐԱՆՔԵՒԳԵՐՄԱՆ տարակարծութիւնը ՓԱՔ-ի (Հողագործական հասարակաց քաղաքականութիւն) բաւական լուրջ համեմատութիւններ առած է եւ Փետր. 26-ին Պոնի մօտ գումարուած 15 ղեկավարներու գոցիփակ նիստը կրնար փոթորկալից ըլլալ։ Ոչ Գերմանիա, ոչ ալ Ֆրանսա կ'ուզեն տեղի տալ։ Գերմանիա կը պահանջէ որ նիւթական իր օժանդակութիւնը զգալի նուազում մը արձանագրէ, առաջարկելով ջնջումը ազգային օժանդակութեանց կամ հողագործական ծախքերուն համաֆինանսաւորումը, մայրաքաղաքներու կողմէ։ Ֆրանսա բացարձակապէս կը մերժէ երկու կարելիութիւններն ալ։ Փէթերսպէրկի վեհաժողովը կը թացուէր անախորժ մթնոլորտի մը մէջ։

ԻՍՐԱՅԷԼ ապարէկ կը կարդայ Միացեալ-Նահանգներու մերժելով Ամերիկա դրկել մարդասպան մը, այն պատճառաբանութեամբ որ իսրայէլցի քաղաքացի է եւ 1978-ին քուէարկուած օրէնք մը կ'արգիլէ օտար պետութեան մը յանձնել Իսրայէլցի մը։ Ենթական՝ Սամուէլ Շայնպէյն 1997 Սեպտ. 19-ին Փոթոմաքի 19 տարեկան երիտասարդ մը սպաննած է մեղսակիցի մը հետ շատ վայրագ ձեւով, Մերիլենտի նահանգին մէջ։ Բայց, երբ մեղսակիցը ձերբակալուած է եւ իր անունը տուած, ինք արդէն Իսրայէլ փախած էր։ Անկէ ի վեր Ուաշինկթըն յանձնումը կը պահանջէ եւ առաջին անգամ, Սեպտեմբերին, Երուսաղէմի դատարանը արտօնած էր. այդ որոշումը չեղեալ համարուեցաւ Գերագոյն Ատեանին կողմէ, պնդելով որ իսրայէլցի է, մինչ ծնած է Ամերիկա, ամերիկահպատակ ծնողքէ ալ եւ երբեք Իսրայէլ չէր ապրած։ 18 տարեկան է։

ԲԵԼԱՌՈՒՍԻԱՅԻ տնտեսական վիճակը այնքան ծանր է, որ բնակչութիւնը կը նախանձի Ռուսաստանէն...։ Երկիրը մահամերձ է կը գրէ խմբագիր մը, աշխատավարձերը առաւելագոյն ամսական 30 տոլարի կը հասնին, երբ վճարուին, մահերը կը բազմանան, կեդրոնական դրամատունն ալ սպառած է իր պահեստները։

ԳԵՈՐԳ ԱՃԷՄԵԱՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Գէորգ Աճէմեան, «Պիտի Ցիշե՞նք Երբեւիցէ Արեւմտեան Հայաստանը», հրատ. Սփիւռք, Պէյրութ, 1998, 200 էջ: Ողբացեալ վիպասանին վերջին հատորն է այս ու կը սորագծէ անոր յարատեւող հետաքրքրութիւնը քաղաքական եւ ընկերային հարցերով: Այս գիրքը հաւաքածոյ մ՛ն է «վերջին եօթը տարիներուն (1989 - 1997) գանազան առիթներու, բայց նոյն մտահոգութեամբ, պատրաստուած վերլուծական ուսումնասիրութիւններու՝ աւելի քան հրապարակագրական յօդուածներ, թէեւ բոլորն ալ լոյս տեսած են Սփիւռքահայ մամուլին մէջ, օրը օրին… այս գիրքը, կը մտի ու կը փորձէ պրպտել, եւ առանց վարանելու, արտայայտել ու վերահաստատել հայ ժողովրդային գանգուածներու խնկական տենչերը: Հայութեան եւ անոր ամբողջական հայրենիքի յաւերժութեան նկատմամբ տածած իրենց անխախտ հաւատքը»:

Այս ըսելէ ետք, Աճէմեան կը ներկայացնէ իր վերլուծումը ազգային կացութեան ու իր լայն գիծերով ծանօթ է ամէն գիտակից, արթնամիտ, ազգասէր Հայու: Համադրում մը որ մեկնակէտ է ապագայի խորհուրդեանց, առանց սակայն տալու որեւէ նոր լուծում կամ խորաթափանց յայտնութիւն: Գրքին անունն իսկ կը մատնէ հեղինակին ենթակայական մօտեցումը քաղաքական իրականութեան մը որ ամէն վայրկեան տարակայական, դաժան ու նոր, անսպասելի կարելիութիւններ կը բանայ դիւանագէտին թէ քաղաքական գործիչին առջին: Վերաքաղ մըն է մտածումներու որոնք մամուլի էջերը լեցուցին վերջին տարիներուն ու մեծ նորութիւն մը չի բերեր զարգացած, իրազեկ Սփիւռքահայուն: «Հայ ժողովրդային զանգուածներու խնկական» բայց տարտամող տենչերը վերահաստատելու իր նպատակին հասած գիրք մըն է, ըլլալով նաեւ ամփոփումը մը վիպասանին գրական դիմագծին: Մեր հայ իրականութեան մէջ, հազուագիւտ է որ գրագէտի մը տաղանդը իր լիութեան հասնի եւ աւարտի իր կեանքի ընթացքին, «ձեւ» գտնելու եւ իր ամբողջացած ինքնութեամբ մտնէ գրական աւանդութեան հոսանքին մէջ: Այս խմաստով, Աճէմեանի պարագան բացառութիւններուն մաս կը կազմէ:

Աճէմեանը կը մնայ մեր մշակոյթի այժմէականութեան ու պատմութեան մէջ շնորհիւ իր վիպական պատկառելի վաստակին: Կարելի է ըսել թէ ան եղած է Լիբանանի մէջ գործող վիպասաններուն ամէնէն բեղունն ու հետեւողականը, 1950-ական թուականներէն սկսեալ: Իր մահով ամբողջ սերունդ մը կը թուի անցնիլ պատմութեան, ամբողջ մտայնութիւն մը, վիպային արուեստի մասին ճաշակ մը որ 21-րդ դարուն անկարելի պիտի ըլլայ մըշակել: Լիբանանի մէջ զարգացած մեր գրականութիւնը մեծաւ մասամբ քնարերգական նկարագիր ունի, եւ վէպն ու թատրոնը մնացած են անտեսուած, մեր ընկերային կեանքի, կառոյցներու եւ յարաբերութիւններու բաղդատաբար անմշակ, տհաս նկարագրին հետեւանքով:

Պէյրութը մեր գրականութեան մէջ մըտած է 1920-ական թուականներուն: Կարեւոր հեղինակներու թիւը յայտնի կ'ընէ այդ գրական ճիւղին խորապէս զգացական բնոյթը: Առաջին բանաստեղծներն են Վ. Տօնապետեան «Վշտի Ցոլքեր» 1925, Կ. Մ. Աջապահեան «Գոհարիկ» 1925, Ղ. Զարըք «Ցուշարար» 1928, Ա. Լէյլանի «Երազանքի Դաշխուրան» 1928 եւ «Սիրոյ Սկիհ» 1929: Երեսնական թուականներուն թափը կ'արագանայ — Ա. Սահակեան «Բանտի Աշխարհէն» 1930, Յ. Աւետիսեան «Պատմուածքներ» 1930, Վահէ - Վահեան «Արեւ — Անձրեւ» 1933, Կ. Սասունի «Լեռներու Արհուրդը» 1934, Հրաչյր Ռստանի «Երեք Երգ» 1934, Ս. Վէմեան «Մենիկ Ծառը» 1934, Ռսկան Օհան «Լերակներ, Լեւակներ» 1935, Օ. Խմինեան «Սիրոյ Հետ» 1935, Մ. Իշխան «Տուներուն Երգը» 1936, Արմէն Սիսի «Կարմիր Կանաչ» 1936, Յ. Շիշմանեան «Կեանքին Մէջ» 1936, Ե. Տարօնեան «Մասեաց Շաղ» 1937, Ամպրոպ «Կործանուած Քաղաքի Հերոսուհին» 1937, Մ. Իշխան «Կրակը» 1938, Ա. Ծառուկեան «Մոխրամանը» 1939, Ն. Թագուհի «Կանանչ Բոցեր» 1939, Ս. Վարժապետեան «Նիրվանա» 1939:

Պատերազմի տարիները ոչ մէկ ժխտական ազդեցութիւն կ'ունենան գրական ըստեղծագործական եռանդին վրայ: Ահա քանի մը անուններ — Զ. Մելքոնեան «Ես եւ Մարդիկ» 1943, Ա. Սահակեան «Մահուան Պէս Զօրաւոր» 1945, Վահէ — Վահեան «Ոսկի Կամուրջ» 1945, Ե. Պօյաճեան «Սէր եւ Վիշտ» 1945, Ատրուշան «Պատմուածքներ» 1945, Ա. Ծառուկեան «Թուղթ առ Երեւան» 1946, Մ. Իշխան «Հայաստան» 1946, Ժ. Ցակոբեան «Մեսրոպաշունչ» 1946, Ս. Վարժապետեան «Կեանքի Քառուղիէն» 1946, Ա. Ալիքեան «Հորիզոն» 1947, Զ. Մելքոնեան «Զրհեղեղէն յետոյ» 1947, Ա. Սահակեան «Անահիտ Մանուկեանի Օրագիրը» 1937, Գ. Իփէքեան «Արա եւ Շամիրամ» 1948, Մ. Իշխան «Կեանք և Երազ» 1949, Ժ. Ցակոբեան «Վերածընունդ» 1949, Յ. Գեղարդ «Օտար Երդիքներու Տակ» 1950, Զ. Մելքոնեան «Երջանկութիւն» 1950, Բ. Եղիայեան «ըՍփիւռք» 1950, Մ. Իշխան «Հացի եւ Լոյսի Համար» 1951, Ս. Փանոսեան «Որք Մրրկաւ Էին Զատուած» 1953 (հաւանաբար Լաթաքիա հրատարակած է այս վէպը), Ա. Սահակեան «Հայրենաբաղձ Սարգիս» 1954, Ն. Զարխուտեան «Կայէն Անմեղ» 1954, Ա. Ծառուկեան «Մանկութիւն Չունեցող Մարդիկ» 1955, Գ. Աճէմեան «Անկարելի Պատմութիւն» 1956 եւ «Օրերէն Ետք» 1958, Գ. Սեւան «Բիւրեղեայ Դղեակ» 1959, Գ. Աճէմեան «Անորոշութեամբ եւ Մասամբ Նորին» 1959: 1960-ին՝ հինգ հատոր. - Լ. Վարդան «Փիւնիկեան Ափերուն Վրայ», Թ. Թորանեան «Աստղերու Ճամբան», Զ. Վրդ. Չինչինեան «Սահմանազանց Սէր», Գ. Միքայէլեան «Արեւը Մարը Չի Մտներ», Ս. Երէցեան «Շատ Սովորական Մարդիկ» եւ 1964-ին Գ. Աճէմեանի «Անապահովութեան Փողոցներ», Հ. Գանդրունիի «Մեր Նաւը» եւ Ա. Գազանճեանի «Անկարելի Երազ»՝ 1969 (յաճախ կը պատահի որ Լիբանանէն դուրս ապրող գրագէտներ Պէյրութ հրատարակեն իրենց գործերը): Այս արագ թուումէն դուրս ձգուած են այս գրողներէն աւելի մեծ թիւով բանաստեղծներ ու պատմուածքի հեղինակներ որոնք աշխատած են Պէյրութի մէջ: Զենք յիշեր անոնց անունները պարզապէս տեղի սեղմումներու հետեւանքով:

Դուրս կը մնան նաեւ Հալէպի գրագէտները (20-ական թուականներուն՝ Տ. Մազմանեան, Բ. Թօփալեան, Ե. Պարսումեան, 30-ական թուականներուն՝ Ա. Անոյշ, Հ. Մուրատ, Բ. Ցարութիւնեան, Ա. Տօնճոյեանց, 40-ականներուն՝ Ս. Ալաճաճեան, Արման Արամ, Արիս Շաքլեան, Մ. Թէօլէօլեան, Ե. Պոյաճեան, 50-ական թուականներուն՝ Նշան Շահէն, Գ. Թապուրեան, Մ. Գուշագճեան, Վ. Հաճեան եւայլն) որոնք ոչ նուազ աշխոյժ գործունէութիւն մը ունեցած են, հակառակ իրենց որոշ մեկուսացումին՝ արտաքին աշխարհի ու միջավայրի օգտակար ազդեցութենէն:

Վերը յիշուած հարիւրի հասնող գրագէտներուն մէջ որոնք Լիբանանի եւ Սուրիոյ գրական կեանքին մէջ որոշ կշիռ մը ունեցան մինչեւ 70-ական թուականները, շատ քիչ է վիպասաններու թիւը, հազիւ հինգ: Անշուշտ ամէն անձ որ երկար պատմուածք մը կը գրէ ու զայն «վէպ» կը կոչէ՝ վիպասան չի նկատուիր: Ամէն անձ, մանաւանդ մեր ազգէն՝ եւ որ տարած է իր սրտին ու մարմնին մէջ Հայուն տառապանքը, կրնայ իր կեանքին պատմութիւնը, իր «վէպը» գրել: Վիպասանը սակայն ուրիշ խմորէ է, ու կ'իրագործէ իր վիպասանի բնոյթը բազմաթիւ գիրքերու վրայով: Ու տակաւին վիպական թէքնիքի, ոճի եւ սեռի հասկացողութեան հարցեր կան որոնք վաւերական վիպասանը կը յատկանշեն: Ամէն պարագայի մէջ, Սմբատ Փանոսեանն ու Գէորգ Աճէմեանը երկու լաւագոյն նմոյշներն են Միջին Արեւելքի վիպական ուղղութեան: Աճէմեանին վէպը թեմաներու շատ ճոխ երանգապնակ մը ունեցած է, իր աշխարհը կը տարածուի երկրամասերու վրայ եւ Հայուն ճակատագրին եղերականութեան բաւական կը մտնենայ: Փանոսեանը Հայուն աւելի խոր ցաւի մը արձագանգը կը յաջողի բանել ու տալ մեզի, շնորհիւ իր ինքնակենսագրական ենթաշխարհին, ուրկէ իր վէպը կը քաշէ իր ուժն ու տառապանքի սարսուռը:

Գէորգ Աճէմեանը սփիւռքահայ այն հազուագիւտ մտաւորականներէն եղած է որոնք 1970-ական եւ 1980-ական թուականներու ազգային ազատագրական պայքարին բանիւ եւ գործով, սրտով եւ գրիչով մասնակցած են, գլխաւորաբար Պէյրութի, «Սփիւռք» պարբերականի գլուխը եղած տարիներուն, Սիմոն Սիմոնեանի եւ այլոց հետ: Ցանձնառութեան այս ուղին բացառութիւն մըն է մեր մտաւորական դասի աւանդութեանց մէջ, եւ որուն արմատները պէտք է փնտռել մեր 19-րդ եւ 20-րդ դարերու յեղափոխական շարժումին փոթորկոտ տարիներու մարզոց մէջ:

Փետրուար 1
Ռւէտնըր

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԶՏԻԿ ԱՂՋԻԿԸ

Մտքիս մէջ կը պատկերանայ փոքրիկ աղջիկ մը, անմեղ, քնքուշ, նաեւ անփորձ, բայց սիրահար, որ իր սիրտը տուած է բանաստեղծի մը որ պիտի չկարենայ փոխադարձել իր սիրոյն: Բանաստեղծը հիւանդ է, գիտէ թէ երկար կեանք չունի իր առջեւ, կամ բանաստեղծը գիտէ թէ պիտի չկարենայ տալ այն զուարթ ու անմեղ սէրը որ այդ աղջկան ակնկալածն է: Եւ բանաստեղծը պիտի մերժէ այդ փոքրիկ, այդ պզտիկ աղջկան մաքուր սէրը: Ո՞րն է այդ բանաստեղծը:

Պիտի կռահենք անմիջապէս: Մատթէոս Զարիֆեանն է ան: Այդ պզտիկ աղջկան սիրոյն համար է որ Զարիֆեան գրեց իր ամենապեղեցիկ բանաստեղծութիւնը: Պզտիկ աղջիկը կ'ըսէր որ կը սիրէ զինքը: Եւ ինք կը զարմանար որ պզտիկ աղջիկ մը սիրէ՜ զինքը: Կ'երեւի թէ այդ խեղճ աղջիկը չէր տեսներ այն սեւ ապագան, որ կը յայտնուէր իր սիրած բանաստեղծին աչքերէն: Ապագայ չկար: Հոն, բանաստեղծին աչքերուն մէջ, կամ անոր հոգիին խորը՝ ո՛չ մէկ սէր կրնար շնչել այլեւս: Եւ բանաստեղծը գրեց.

Պզտիկ աղջիկ մ'ինծի կ'ըսէ
Որ զիս խենթի պէս կը սիրէ.
Պզտիկ աղջիկ մը զիս սիրէ՜:
. . . .
Գիշերն անհուն իմ աչքերուն
Երեւի դեռ նա չէր տեսեր:
. . . .
«…Եթէ լսէր, թէ ոչ մէկ սէր
Այդ անդունդին մէջ կը շնչէր՝
Հէք պզտիկը չէ՞ր հառաչեր…
Ուստի եղբօր մը պէս ըսի,
Որ լուսնին տակ մարդ կը մսի.
Գնա՛, գնա՛ ննջէ, ըսի,
Յետոյ գացի, հեռուն լացի…»:

Մտքիս մէջ յաճախանք մըն է այս բանաստեղծութիւնը, նախ այդ բանաստեղծութեան աննման գեղեցկութեան պատճառաւ, յետոյ այդ բանաստեղծութեան մէջ թաքնուած մարդկային ողբերգութեան համար, վերջապէս բանաստեղծին խոխտ ու պարկեշտ կեցուածքին պատճառաւ: Ամէն կերպով կատարելութիւն մըն է այդ բանաստեղծութիւնը, յուշարձան մը Զարիֆեանի ամբողջական գործին մէջ: Եւ բանաստեղծութիւն մը, որ արգարօրէն դարձած է ժողովրդական, մնացած է գրասէրներու շրթներուն վրայ:

Բայց ահա կը յայտնուի երկրորդ բանաստեղծ մըն ալ, նուազ ժողովրդական, նոյնքան եղերաբախտ: Ռուբէն Սեւակն է ան: Ան ալ պզտիկ աղջիկ մը ունի իր դիմաց: Պզտիկ աղջիկ մը որ կը սիրէ, առանց գիտնալու թէ անկարելին կը տենչայ: Բանաստեղծը պիտի գրէ.

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ զիս սիրեցիր,
փոքրիկ աղջիկ, քեզի մե՜ղք էր:
փոքրիկ ծոցիդ թիթե՜ռ պէտք էր,
Դուն ծեր արծի՜ւ մը բանտեցիր:
Քեզ ալ սիրոյ մրմունջ պէտք էր,
դուն գուժկան մռունչս ընտրեցիր:
Քեզ սիրոյ մեղմ սիւք մը պէտք էր,
դուն փոթորկին կուրծքդ բացիր:
Կ'այրին աչքերդ սեւածիր,
պիտի մեռնիս, այդպէս մ'երգեր,

Քեզի փոքրիկ սէր մը պէտք էր,
դուն Սէր – Աստուա՜ծը սիրեցիր:

Մեր երկու եղերաբախտ բանաստեղծներն ալ իրենց սա երկու գեղեցկագոյն բանաստեղծութիւնները գրած են նայելով «փոքրիկ» աղջկան մը կամ «պզտիկ» աղջկան մը աչքերուն մէջ: Դիպուա՞ծ: Անկասկած ոչ: Ո՞ւր կեանքին մէջ չկայ փոքրիկ աղջիկ մը, անմեղ, մաքրամաքուր, միամիտ, անհեռատես, անփորձ, բայց սիրով տոչորուն, ուղղամիտ, սիրահար, իր սիրածին համար ամէն ինչ զոհելու պատրաստ: Եւ միշտ չէ՛ որ մարդ իր սիրտը պիտի կարենայ բանալ այդ փոքրիկ աղջկան, ձեռք տալ անոր, եւ ըսել. եկո՛ւր, ես ալ քեզ կը սիրեմ ու երջանիկ կրնանք ըլլալ միասին: Միշտ չէ՛ որ պզտիկ անմեղ աղջիկը իր սիրտը պիտի բանայ ճիշդ ընտրուած մարդու մը, միշտ չէ՛ որ ան իր հիանալի սէրը պիտի կեդրոնացնէ յարմարագոյն թեկնածուին վրայ: Միշտ չէ որ պզտիկ աղջիկը պիտի տեսնէ որ սէրը կրնայ իրականացնել իր վարդագոյն խոստումները: Պզտիկ աղջիկը անկարելիին հմայքին մէջ օր մըն ալ պիտի հիասթափի, ճիշդ մեր ամենատաղանդաւոր բանաստեղծ՝ Դանիէլ Վարուժանին հերոսներէն Ճերմակ Աղջկան նման, որ օր մը ականջ պիտի տայ ու պիտի հաւատայ Լեռներու Ոգիին:

Ճերմակ աղջիկ, ճերմա՜կ աղջիկ,
վար եկուր.
Եւ ագբիւրին քով ուղղ ինծի զոհ ըրէ

Ճերմակ պզտիկ աղջիկը պիտի հաւատայ Լեռներու Ոգիին, որ սատանան իսկ է, ու պիտի զոհէ իր ճերմակ ուլը, որ թերեւս իր կուսութիւնն էր, կամ իր անմեղութիւնը, կամ իր սէրը պարզապէս: Պիտի զոհէ ու պիտի տեսնէ թէ ոչինչ կեանք պիտի առնէ, ոչինչ պիտի ստեղծուի այդ մատաղին փոխարէն: Պիտի տեսնէ որ կեանքը չար է, ու ինք ալ խաբուած: «Պիտի լայ. պիտի լայ, իր թաց աչքերը պիտի չփէ եւ խաբուած այդ ճերմակ աղջիկը իր անոյշ առաջին մեղքը պիտի լայ»:

Բ. Հ.

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՕՓԵՐԱՅԻՆ ՇԳԵՂԱՇՈՒՔԻՆ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒՄԸ

Երեք տարի առաջ բոցերու ճարակ կ'ըլլար Վենետիկի օփերան որ ամբողջ աշխարհին ծանօթ էր «Ֆէնիչէ» անունով: Անոր կորուստով քաղաքը զրկուեցաւ իր հմայքին կարեւոր մէկ տարրէն: Այն տպաւորութիւնը սահեցնուեցաւ որ հրկիզուող շէնքին հետ լռած էին դարուն մեծագոյն ձայները, ինչպէս՝ Գալլաս, Գարայեան, Ստրավինսկի, եւայլն: Միջոց մը ետք հաստատուեցաւ ապահովութիւնը, թէեւ կրկէսի վրանի նման ծածկի մը տակ, ԺԷ. դարէն յանկարծական կերպով փոխադրուելով Ի.:

Դժբախտութեան յաջորդող օրերէն իսկ վենետիկցիները ջախջախիչ մեծամասնութեամբ փափաք յայտնեցին որ օփերան վերանորոգուի ճիշդ այնպէս, ինչպէս էր: Բոլորը կը մերժէին նոյն վայրին մէջ նոր շէնքի մը կառուցումը, հաւատարիմ՝ ներկային եւ ոչ՝ անցեալին: Ֆէնիչէն Վենետիկի ինքնութիւնը ցոլացնող մասնիկ մըն էր ու այդպէս պէտք է մնար:

Խնդիրը այն է որ հրդեհէն երեք տարի ետք, այսօր վերակառուցումի գործը շատ յապաղած է: Թղթաբաբական, վարչարարական բարդութիւններ, անհասկնալի կարգադրութիւններ, ծայր աստիճան ջըղայնացուցած են նոյնիսկ քաղաքապետը: Նոր նոր կառուցումի գործին վերսկսուած է. այնպէս կը թուի որ քաղաքաշինական բոլոր տեսակի խոչընդոտները հարթուած են: Ստոյգ է որ այս տարուան Դեկտեմբեր 29-ին համար նախատեսուած վերաբացման համերգը տեղի պիտի չունենայ, քանի որ վերանորոգումի ճշդուած թուականը յարգել կարելի չէ: Սակայն կարեւորը այն է որ օփերան պիտի ի վերջոյ վերակառուցուի հազարաւոր նուիրատուներուն վրդովումին վերջ տալով. անոնց որոնք դժբախտութեան վաղորդայնին իսկ սկսան գումարներ ղրկել ու գոյացուցին 50 միլիոն ֆրանք. իսկ յետոյ, տեսնելով ձգձգումն ու յապաղումը, ամէն օր հեռապատճէնով, համացանցի միջոցով ու նամակներով իրենց ընդվզումն ու զայրոյթը յայտնեցին իշխանութիւններուն անփութութեան:

ՔԱՂՀԱՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊՈԼՍՈՅ Խասգիւղի Սահակ Մեսրոպեան Մխիթարեան սրահին մէջ, Փետրուար 14-ին, Բարեկենդանի օրն իսկ, տեղի ունեցած է խաղալիքներու աւանդական «Բաժակի Օր»ը: Օրուան խօսնակն եղած է Տիկին Մարիամ Տրամշըեան, որ բացման իր խօսքին մէջ, նշած է թէ այս տարի Բաժակի օր' զուգադիպած էր կրօնական զոյգ տօներուն: Խօսք առած է երիցագոյն խաղանդիչ Տոքթոր Հերմոն Արաքս որ խօսած է Նիւ – Եորքէն իր տպաւորութիւններուն մասին: Յաջորդաբար բեմ հրաւիրուած են 1958 – 1959-ի տարեշրջանի շրջանաւարտները (16 հոգի), 25 տարի առաջ շրջանաւարտ եղած դասարանը: Ելոյթ ունեցած է այժմու տնօրէնուհի' Տիկին Սաթենիկ Նշան, որ բացատրած է որ այս տարի 419 երկսեռ աշակերտներ կ'ուսանին վարժարանին մէջ, ուսին 43 ուսուցիչ եւ 19 հոգիէ բաղկացած անձնակազմ: Գեղարուեստական բաժինէ մը ետք, հանդիսութիւնը փակուած է Մեսրոպ Պատրիարքի «Հուսկ Բանք»ով:

***

ԳՈՒՐՈՒՉԷՇՄԷԻ (Պոլիս) Երեւման Եկեղեցւոյ յարակից սրահին մէջ, Փետր. 12-ին, Բարեկենդանի խրախճանք մը տեղի ունեցած է նախաձեռնութեամբ տեղւոյն Տիկնաց Յանձնախումբին: Բացումը կատարած է Եկեղեցւոյ ծառայողներէն' Տիկին Հերմինէ Սփաճեան, որ ողջունած է երկու հիւր եկեղեցականներու' Արսէն Արք. Պէրպէրեանի եւ Տիրայր Արք. Մարտիկեանի ներկայութիւնը: Ճաշի առեն խօսք առած է Արսէն Արք. եւ յայտնած թէ միշտ փափաք ունեցած էր մօտէն ճանչնալու Պոլսոյ Հայութիւնը: Ելոյթ ունեցած է նաեւ Տիրայր Արք.: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը:

***

ՖԷՐԻՔԻՒՂԻ (Պոլիս) մէջ, Փետրուար 14-ին, կրօնական եւ աշխարհիկ հանդիսութիւններով նշուած են Վարդանանց երգչախումբի 67-րդ տարեդարձը եւ Տեառնընդառաջի եւ Բարեկենդանի տօները: Կրօնական արարողութեան յաջորդած է սիրոյ սեղան մը, եկեղեցւոյ յարակից Շիրինօղլու սրահին մէջ որու նախագահած է Շահան Արք.: Երգչախումբի ատենադպիր' Գարոլին Սարը ներկայացուցած է տեղեկագիրը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Շահան Արք.-ի հոգեւոր ծառայութեան 45-ամեակին առթիւ յուշանուէր մը յանձնուած է իրեն: Յայտագրի աւարտին Վարդանանց երգչախումբը ելոյթ ունեցած է, ապա Շահան Արք. արտասանած է «Հուսկ Բանք»ը:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Թէքէեան Կեդրոնին մէջ, Փետրուար 6-ին եւ 7-ին ոգեկոչուած է Ա. Սարուխանի ծննդեան 100-ամեակը, կազմակերպութեամբ ԹՄՄ-ի եւ ՌԱԿ Է. Բարսեղեան ակումբի վարչութիւններուն: Նախ ճոխ ցուցահանդէս մը ներկայացուած է մեծ ծաղրանկարիչին գործերէն ծաղկաքաղ մը: Ներկայ եղած են բազմաթիւ պաշտօնական անձնաւորութիւններ, որոնց կարգին Եգիպտոսի հիւպատոսը, Հայաստանի դեսպանը եւ հայկական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներ ու արուեստասէր բազմութիւն մը: Յաջորդ օրն ալ, Փետրուար 7-ին, նոյն Կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած է յուշի երեկոյթ մը: Բարի գալուստի խօսքը արտասանած է տոքթոր Յարութիւն Արզումանեան, որ բնորոշած է նաեւ երեկոյթին նպատակը, ապա բեմը յանձնած է օրուան բանախօս' Երուանդ Ազատեանի:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Պոլսահայ Միութեան «ՄԷԿ» մշակութային մարմնի նախաձեռնութեամբ, Փետրուար 3-ին, Միութեան «Հինդլեան» գրադարանի դահլիճին մէջ, դասախօսութիւն մը տեղի ունեցած է նուիրուած հայ լեզուին: Բարի գալուստ մաղթած է Վահէ Քէթլի, ապա օրուան դասախօս' Նուրհան Ուզունեան, կրթական վաստակաւոր մշակ, վարած է զրոյցը հայ լեզուի շուրջ:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցւոյ Յովնանեան սրահին մէջ, Փետրուար 12-ին Համազգայինի Գլաձոր գրական յանձնախումբի եւ գրատարածի «Հանդիպում գրողներու հետ» շարքի առաջին հանդիպում – զրոյցը տեղի ունեցած է: Օրուան հիւրն եղած է Հայաստանէն արձակագիր' Արշակ Գիւմրեան, որու կեանքն ու գործը ներկայացուցած է Գալուստ Պապեան:

***

ՍԷՆԹ – ԳԱԹՐԻՆԶԻ (Գանատա) Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Յունուար 30-ին, տեղի ունեցած է Հ. Յ. Դ. Երիտասարդական Միութեան Յառաջ մասնաճիւղի հիմնադրութեան 66-րդ տարեդարձը: Հանդիսութիւնը վարած է Լուսի Պալապանեան, Հ.Յ.Դ. Անդրանիկ Կոմիտէի կողմէ խօսած է Սեպուհ Թոքաճեան, Լեւսի Գասարճեան փոխանցած է «Յառաջ» մասնաճիւղի խօսքը: Մասնաճիւղը հիմնուած է 1933-ին, հիմնադիր Գարեգին Նժդեհի ներկայութեամբ, ցեղակրօն «Յառաջ» ուխտը, յետագային դարձած է Հ.Յ.Դ. ԳԵՄ Յառաջ մասնաճիւղ: Ունի 17 անդամ – անդամուհի: Կեդրոնական վարչութեան անունով ալ խօսք առած է Գարոլին Ջէրչեան:

— ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԱՐՑԱԽ —

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԸ ԱՐԲԱՆԵԱԿԻ ԿԱՊՈՎ

Փետրուար 22-ի երեկոյէն Հայաստանի ազգային հեռատեսիլը սկսած է հեռաազդային արբանեակի կապի միջոցով: Ասոր շնորհիւ ՀԱՊ-ի որոշ երկիրներէ, Եւրոպայէն եւ Միջին Արեւելքէն կարելի է դիտել այդ հաղորդումները: Յառաջիկային նիւթական միջոցներ կտնըւելու պարագային նոյն հեռասփռումները կարելի կ'ըլլայ դիտել նաեւ ամերիկեան երկիրներէ:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Նկատի առած ազգային միասնութեան կարեւոր խնդիրը, Հայաստանի ու Արցախի երիտասարդութիւնը ուղերձով մը դիմած է ամբողջ Հայութեան: Անոնք կոչ կ'ուղղեն միասին ներկայանալու ազգային բոլոր խնդիրներուն մէջ: Կ'առաջարկեն Յունիս 18-ը յայտարարել հայ երիտասարդութեան միաբանութեան օր:

***

ԼՂՀ ՊԻՒՏՃԷՆ

ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան Փետր. 18-ին ստորագրած է 1999-ի պետական պիւտճէի օրէնքը: Ծախքի բաժինը հոն 13 միլիառ 603 միլիոն 124 հազար դրամ է, մուտքինը' 3 միլիառ 548 միլիոն 958 հազար դրամ:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆՑԻ 200 ՖՈՒԹՊՈԼԱՍԷՐՆԵՐ ՖՐԱՆՍԱ ԿՈՒ ԳԱՆ

Մարտ 31-ին Սէն-Տընիի Սթատ տը Ֆրանսին մէջ տեղի ունենալիք Ֆրանսա - Հայաստան ֆութպոլի մրցումին (Եւրօ-2000-ի զտման խաղեր) ներկայ կ'ըլլայ նաեւ 200 մարզասէրներէ բաղկացած հայաստանցի զբօսաշրջիկներու խումբ մը: Մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծուած է նաեւ Սեպտ. 18-ին Երեւան տեղի ունենալիք դարձի մրցումին նկատմամբ:

***

Փետր. 22-ին տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, Ֆութպոլի Հայաստանի Դաշնակցութեան նախագահ, Երեւանի քաղաքապետ Սուրէն Աբրահամեան յայտնած է թէ Ֆութպոլի Եւրոպայի Դաշնակցութիւնը (ԻՒ.Է.Ֆ.Ա) հինգ միլիոն զուիցերական ֆրանքի վարկ կը յատկացնէ Հայաստանի հանրապետական մարզադաշտին վերանորոգման:

***

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԴՐԱՄԱՏՈՒՆԷՆ ՈՉ ՄԷԿ ՅԱՏԿԱՑՈՒՄ ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻԻՆ

1994-98 ժամանակաշրջանին Համաշխարհային Դրամատան տրամադրած վարկերուն շնորհիւ Լոռիի մարզին մէջ վերականգնուած կամ ամրապնդուած է 99.639 քառ. մեթր բնակարան: Այդ նպատակով տրամադրուած ու գործածուած գումարն էր 8 միլիոն 923 հազար տոլար: Սակայն այս տարի, միջազգային ֆինանսական այս կազմակերպութիւնը, առ այժմ որեւէ յատկացում չէ կատարած Աղէտի գօտիին համար:

***

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի Փետր. 18-ի հրամանագրով ստեղծուած է պետական գրական մրցանակներու շնորհումի յանձնաժողով մը որուն նախագահն է բանաստեղծ Ռ. Դաւոյեան: Անդամներու կարգին են դերասան Խ. Աբրահամեան, արձակագիր Ա. Այվազեան, «Գարուն»ի խմբագիր Լ. Անանեան, հայ գրականութեան ամպիոնի փրոֆ. Ջ. Աւետիսեան, Գրողներու Միութեան Ա. քարտուղար Ա. Ափինեան, բանասիրական ֆաքիւլթէի տեսուչ Վ. Գաբրիէլեան, Գիտութեան ակադեմիայէն Գրիգոր Յակոբեան, Հ. Մաթեւոսեան, եւայլն: Այս յանձնաժողովը պիտի քննէ մրցանակի թեկնածու ներկայացած գործերը եւ առաջարկներ ընէ Հանրապետութեան նախագահին:

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ

ԾԻՐԱՆԻ ՓՈՂԸ

Ես թերթում եմ ուղեգրութիւնների իմ տետրը եւ նրա էջերի արանքում գտնում եմ սուսամբարի երկու տերեւ' չոր ու դեղին, ինչպէս հանգած մոխիր: Կռանում եմ թղթի վրայ, ռունգներս լայնանում են սուսամբարի հոտից ու դողալով թերթում եմ տետրը … Յետոյ պատից վերցնում եմ ծամի նման պիրկ մտրակը: Ես շօշափում եմ մտրակը, եւ Ցոլակը խելօք աչքերով նայում է ինձ, նայում է եւ յանդիմանում: ինչո՞ւ էիր մտրակում: Մտրակը դառնում է սեւ օձ, որ գալարւում է ձիու ողորկ մարմնին:

Ես նորից եմ թերթում իմ տետրը, եւ արահետ վրայ իջնում է անդորր: Ցոլակը կայտառ վրնջում է, խաղացնում ականջները: Անվրդովհամ բարձրանում ենք, անցնում առապար ու քարափ: Քրտնած ձին մուշտը կոխում է ջրերի սպիտակ փրփուրի մէջ եւ սանձերի երկաթների միջով ծծում սառցահամ ջուրը: Ինչքան վեր ենք բարձրանում, այնքան մօտ է արեւը, եւ արեւը խանձում է դէմք, գլուխ, ձեռք – այնքան սառն են ջրերը, օդը ջինջ, եւ լսելի է ծաղիկների մէջ բոլորուած մեղուի հանդարտ բզզոցը:

Ցոլակը վրնջում է եւ արագացնում քայլերը: Ճանապարհը լայնանում է: Ահա մի արտ' քարէ պատով: Նօսր հասկերը սվսվում են լերան հովից: Գիւղը մօտ է, ձին փռռացնում է ռունգները եւ խայտալով կրծում սանձը:

Ճանապարհից վերեւ, բլուրի լանջին, մէկը ջրում է մուգ – կանաչ առուոյտը: Ես լսում եմ, թէ ինչպէս առուի աւազի մէջ գրնգում է նրա ծանր բահը: Իսկ երբ բարձրանում է բահը, արեւը լուսաւորում է բահը եւ թւում է, թէ ջրուորի ուսին բռնկուած ջահ է:

– Սա՞ է Զեռնբերդի ճանապարհը…

Ջրուորը բացագանչում է ոչ «հա», ոչ «հօ»: Հարցս կրկնում եմ: Մարդը բահը խրում է առուի աւազի մէջ եւ գալիս է դէպի ինձ: Ինչքան մօտենում է ջրուորը, այնքան աւելի բարձրահասակ է երեւում: Ես նայում եմ նրա բաց կրծքին, թւում է, թէ նրա ձայնը պիտի խրոխտ թնդայ: Ջրուորը լայն ու ծանր ձեռքը մեկնում է ինձ, ասում է «մեր աչքուն» ու ձեռքը տանում դէպի ճակատը:

Ամենեւին էլ խրոխտ չի նրա ձայնը, այլ բարակ ու քաղցր: Ծերունի է. սպիտակ են ոչ միայն պեխերը եւ ունքերը, այլեւ կրծքի մազերը, որ յիշեցնում են խճճուած մացառուտ:

Հարցս կրկնում եմ:

– Համ – ասում է, մեր գուղն ի… իգա դար լէ շրջուի… – ու գրպանից հանում է ծխախոտի քիսէն: Առաջարկում եմ գլանակ: Նա ժպտում է, կարծես ուզում է ասել, որ բարակ գլանակը նուրբ է նրա համար, սակայն վերցնում է եւ դնում ականջի ետեւը: Ապա ոլորում է մատի չափ հաստ «ծղարան»:

– Եօնջան քո՞նն է:

Նա կուշտ ծծում է ծխախոտը, կուրծքն ուռչում է, չոր կաշուի նման ճռռում են թոքերը: Ռունգներից եւ բերանից ծխի քուլաները բաց թողնելով, գլխով է անում:

– Վարկայութեան նախագահ բերեց հեռու: Անուչ բուս է: Ինա կուտ (ցորեն) լէ մեր է,- գլխով նշան է անում քարոտ սարալանջի կողմը, որտեղ կանաչի են տալիս ցորենի մանր արտերը: Ես դժուարանում եմ որոշել նրա արտը, բայց գիտեմ, որ հեռուից ճանաչում է նոյնիսկ իր արտի կարմիր պուտերը:

– Մէր բախտ կապած ենք գդալ ջրի… Մըր հողեր լէ ցրուկ: Էհ, հացի տեղ առուն շատ կերանք: Հիմա որ սերմ թալինք, սերմ վերունք, էլի գոհութիւն:

Նրա ուսից կախուած է յարդի տոպրակը: Տարուայ այս ժամանակ նրան ինչի՞ է պէտք յարդը եւ ինչո՞ւ է տոպրակը ուսից կախ:

Նա ինձ պատասխանում է, որ ինքը գիւղի ջրբաժանն է եւ գիշերները առուների ջրերն ինքն է բաշխում մանր եւ ցրուած հողակտորների վրայ:

– Իսկ յա՞րդը:

Յարդը ջրաչափն է: Ջրբաժանը ոսկեգոյն յարդը շաղ է տալիս առուների ջրերի վրայ եւ որոշում հոսանքի արագութիւնը, ջրի ծաւալը:

– Մուրօ՜… Մու՜…րօօ՜, – վերեւից լսում է մի գիլ ձայն, – Ջուր խլաւ՜:

– Տղայ լաօ՜…

Ծերունին առաւ բահը եւ վազեց վերեւ, երեւի ջրի բանդը:

Յետոյ ես եւ Ցոլակը շրջեցինք «դարը», իջանք ձորակը, նորից բարձրացանք, եւ սարահարթի վրայ երեւաց լեռնային գիւղը' առանց ծառերի, առանց այգիների, օղակուած կանաչ մարգագետիններով եւ բաց առուներով, որոնց ջրերը արեւամուտին վարարում են, կէս գիշերին ազմկում խոր ձորերում, իսկ երբ արեւը զարթնում է, լռում են' լերան սառոյցներից իջնող այդ առուները:

***

Սպիտակ եղան հետ մտանք բակը: Եզը գնաց դէպի միակ դուռը, որի ճակատին փակցրած էր աղբ, աղբի վրայ' ձուերի ներկած կճեպներից խաչ: Եզը միակ դռնից ներս մտաւ, եւ մենք' նրա յետեւից: Գնացինք մութ միջանցքով, ապա մի դուռ բացուեց դէպի ձախ, մթնի մէջ կորաւ սպիտակ եզը, նրա յետեւից' իմ յոգնած ձին, որ լեռների մաքուր օդից յետոյ անախորժութեամբ էր շնչում գոմի կծու հոտը:

Յետոյ միջանցքի աջ կողմը նոյն հանգով երգեց մի այլ դուռ եւ բոցերի լոյսով, մուխի մէջ երեւաց ոսկէ ծամկներով մի աղջիկ, Ազնօն, դուստրը իմ վաղեմի ծանօթի, որի տանը գիշերելու էինք ես եւ իմ ձին:

Ազնօ, ազնիւ … Երբ հիմա թերթում եմ իմ ուղեգրութիւնների տետրը, որի էջերի արանքում գտնում եմ չորացած ծաղիկներ եւ սուսամբարի տերեւներ, ես երկա՜ր, երկար նայում եմ դաշտային թիթեռնիկի թեւին, որ ոսկեփոշին փայլում է, ինչպէս այն օրը, երբ մարգագետնի վրայ թիթեռը ծծում էր ջրախոտի ծաղիկները: Թիթեռնիկի թեւի վրայ ես կարդում եմ' «Ազնօ» … Եւ մտածում եմ, որ Ազնօն հիմա դպրոց է գնում եւ կտուրների վրայ ջինջ ձայնով այլեւս չի երգում.

Քանց լուսին ամպի տակով,
Դու ջուր կ'երթաս ջուխտ դորակով:

(Շար. 1)

Այրի Տիկին Նուրանի Մէհրէմճեան,
Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Կրիգանթի եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արմենակ Եկաւեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Հէքիմեան եւ զաւակները
Այրի Տիկին Սոֆի Մէհրէմճեան եւ զաւակները
ինչպէս նաեւ Գուրումեան եւ Ջիտէմեան ընտանիքները կը գուժեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ՄԷՀՐԷՄՃԵԱՆ-Ի

մահը որ պատահեցաւ Հինգշաբթի, Փետրուար 25-ին իր բնակարանին մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Փետրուար 27, ժամը 14·30-ին Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
եւ մարմինը կ'ամփոփուի «Les Olives»-ի գերեզմանատունը:

COMITE DU 24 AVRIL

REGROUPEMENT DES ORGANISATIONS ARMENIENNES DE FRANCE

Communiqué de Presse

Le Comité du 24 Avril, regroupement des organisations arméniennes de France, remettra le 1er Mars 1999, une première vague de 20.000 pétitions à la Présidence du Sénat.

Ces pétitions ont pour l'objectif d'appuyer les demandes répétées de la communauté arménienne de France pour l'inscription rapide à l'ordre du jour des travaux du Sénat de la proposition de loi adoptée à l'unanimité le 29 Mai dernier par l'Assemblée Nationale. Rappelons que le texte de cette proposition de loi stipulait que «La France reconnaît publiquement le génocide arménien de 1915».

Les citoyens français d'origine arménienne ont confiance dans les sénateurs et sont convaincus que la vérité historique doit finir par triompher. Toutefois, la date symbolique du 24 Avril s'approchant, il devient urgent de voir la Haute Assemblée adopter, à son tour, cette proposition de loi. Les premières pétitions —d'autres seront déposées ultérieurement— ont donc pour objectif de rappeler l'urgence des choses.

Parmi les signataires figurent des députés et sénateurs, ainsi que des personnalités politiques, des élus locaux et des intellectuels. Les Arméniens de France sont heureux et fiers de constater que des démocrates de ce pays, épris de vérité et de justice aient voulu signer en nombre ce texte, par souci humaniste et pour éviter à l'avenir de pareilles horreurs.

M. Alexis Govciyan, Président du Comité du 24 Avril sera accompagné pour la remise de ces pétitions de M. Ara Krikorian, Président du Comité de Défense de la Cause Arménienne, de M. Michel Guevigian, Président du Comité du 24 Avril Provence-Alpes-Côte d'Azur, et de M. Jules Martirossian, Président du Comité du 24 Avril Rhône-Alpes, M. Alain Mear, Directeur de Cabinet de M. Christian Poncelet est chargé de recevoir la délégation arménienne.

25 Février

SAMEDI 13 MARS
ENTREE LIBRE **à 21h** ENTREE LIBRE

La Section des Jeunes de la Cathédrale Apostolique Arménienne
Serpotz Tarkmantchatz
organise

UNE SOIREE

consacrée au grand poète arménien

Hovhannès TOUMANIAN

Au programme:
Poèmes, Chants, Mise en scène de la légende "Akhtamar" et sa parodie

A la salle
« A. Tcherpachian »
339, ave du Prado — Marseille 8e

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. — Հանրի Նալպանտեան 1000 ֆրանք:

***

ՌՈՔԸՖՈՐ — Լէ — ՓԷՆ. — Տիկին Շաքէ Յակոբեան — Գլասուն 750 Ֆր.:

***

ՓԱՐԻԶ. — Տիկին Է. Պօղոսեան 250 Ֆր.:

la CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
Section St-Jérôme *«Djavo-Chant»*
Marseille 13ème
Tél.: 04 91 61 10 82 et 04 91 70 00 32
et la
MAISON ARMENIENNE
de la JEUNESSE et de la CULTURE
12-14, rue St-Bazile — 13001 MARSEILLE
Tél. : 04 91 50 15 09
organisent un voyage à

Rome

LA VILLE ETERNELLE
EXPOSITION ROME ARMENIE
dans la Chapelle Sixtine du Vatican
Visite de Rome

Départ mercredi soir 12 mai à 22h
Place Diran Tékéian / St-Jérôme
retour dimanche soir 16 Mai

P.A.F. : 1.900 F. (transport en autocar grand tourisme, hébergement demi pension en Hôtel *** dans le centre de Rome)

Merci de nous contacter **très rapidement** pour les réservations.

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ-ի Անիէռ - Պուա - Գոլոմպ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը, Հինգշաբթի, Մարտ 4, ժամը 20·30-ին
Centre Administratif d'Asnières:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Սոնիա Պառաւեանի եւ զաւակներուն, Պառաւեան, Անանեան եւ Թաշճեան ընտանիքներուն Բարունակ Պառաւեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի հոգաբարձութիւնը Սուրբ Ծննդեան տօնին առթիւ՝ շնորհակալութեամբ ստացած է խղճագինի հետեւեալ նուէրները.—

Պ. Գրիգոր Օտապաշեան 200, Տէր եւ Տիկին Վահագն Պալթաօղլու 150, Տիկին Մարի Պաղտիկեան 300, Պ. Աւետիս Մինասեան 600, Տէր եւ Տիկին Յովակիմ Ֆրէնկիւլեան 200, Տիկին Ասրիէն Տէրտէրեան 50, Տէր եւ Տիկին Սերժ Երէպաղանեան 300, Օր. Օտէթ Օհանեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժ. Ծօչկունեան 200, Պ. Կարապետ Խաչատուրեան 150, Տիկին Մարի Դերձակեան 200, Տէր եւ Տիկին Լութֆիկ Տէմիրճեան 100, Պ. Դանիէլ Խորէնեան 200, Պ. Արթիւր Մարտիրոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Արթին Ադեան 500, Տիկին Սոնիա Մասէն - Տակլըճեան 600, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Ղուկասեան 200, Պ. Ժագ Այճեան 1000, Պ. Ժան - Փօլ Սահակեան 100, Տիկին Շաքէ Օզանեան 300, Պ. Օհաննէս Տօնէլեան, Պ. Սետրիկ Թօփալեան 100-ական Ֆր., Տիկին Ռոզ Սէֆէրեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Գաւաֆեան 500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Խաչատուր Վարդանեան 200, Տէր եւ Տիկին Արմէն Պուտագեան 1500, Տիկին Մէրի Նալպանտեան 100, Պ. Արթիւր Ճըրճըրեան, Պ. Կարօ Փամթրմաճեան 500-ական Ֆր., Տիկին Աստղուհի Պաղէմեան 200, Պ. Ժան Թորոսեան 150, Տիկին Պերճուհի Մագըրմեան 250, Պ. Լեւոն Լուսպարոնեան, Ջանէյեան ընտանիք, Պ. Ժագ Յովսէփեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժորժ Մելոյեան 200, Պ. Ռոժէ Պարսամեան 300, Տէր եւ Տիկին Էպրուչումեան 200, Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Լասիր 620, Տէր եւ Տիկին Կ. Տէր - Ղազարեան 300, Պ. Վիգէն Տէր - Ղուկասեան 200 Ֆր.:

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՀՈԳԵՃԱՇ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պանեէօ - Գաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Մարտ 7, յետ պատարագի Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

Ապա ժամը 13-էն սկսեալ հոգեճաշ կը տրուի, մահացած ընկերուհիներու յիշատակին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, Paris 9e

Հեռախօսել հետեւեալ թիւին. —
01 - 46 - 64 - 22 - 24

EREVAN

2 vols directs hebdomadaires
en Airbus A310
de la compagnie
ARMENIAN AIRLINES

Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH

Départ Paris 1890 F

Renseignements & inscriptions :

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
19, rue Saint-Roch — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

A l'occasion de la parution
de son compact-disc
RECITAL
DE

PUZANT FINDIKIAN

à la guitare

Soirée consacrée à
LA CHANSON POPULAIRE ARMENIENNE

le Vendredi 5 MARS à 20 h 45

Textes de Chiraz, Issahakian, Zarifian, Sevag . . .

Dédicaces du CD

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél.: 01 43 76 55 89 - Fax: 01 43 78 66 64

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ-ի ամբողջ շրջանին, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը ճիշդ 6-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ՀՍԿՈՒՄ-ի՝ «ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ» եւ «ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ» ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ աւուր պատշաճի քարոզ կը տրուի՝ համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցի.—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 3
ԺԷ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 10
ԻԴ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԱԻԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 17
ԼԱ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 24
ԼԸ. օր Մեծի Պահոց
Քարոզիչ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԳՈՅՈՒՆԵԱՆ

***

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ-ի հետեւեալ ԿԻՐԱԿԻՆԵՐՈՒՆ, պատարագէն անմիջապէս առաջ ժամը 10-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ԱՐԵՒԱԳԱԼի ժամերգութիւն կը կատարուի՝

ԿԻՐԱԿԻ, Փետրուար 28
Անառակի Կիրակին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 7
Տնտեսի Կիրակին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 14
Դատաւորի Կիրակին

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 21
Գալստեան Կիրակին

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Ի գիտութիւն Լիոնի եւ Ռոն Ալփի Շրջանի հայ հասարակութեան կը ծանուցանենք թէ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահք-ի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի երեկոները ժամը 5-ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 3-ին,

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի կիրակիներուն պատարագէն առաջ:
Ժամերգութիւն ժամը 8·45-ին:
Արեւագալ ժամը 9·45-ին.
Պատարագ ժամը 10·30-ին:
Քարոզ և Հոգեհանգիստ ժամը 11·45-ին:

***

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ա Ց Ո Յ Ց

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ
ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄԻ
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Մարտ 3, ժամը 17-ին
Սրբոց Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցի
Քարոզիչ՝
ՆՇԱՆ ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

A l'occasion du 70ème anniversaire de la Croix Bleue des Arméniens de France

GRAND CONCERT

le SAMEDI 13 MARS à 20 heures 30
Salle Gaveau — 45, rue La Boëtie — Paris 8e

ENSEMBLE INSTRUMENTAL DE L'ACADEMIE DE L'ILE ST-LOUIS
Sous la direction
d'Alexandre SIRANOSSIAN

Soliste : Anna MAILIAN
Violon : Chouchane SIRANOSSIAN

Vente des billets : Sections Croix Bleue — Conseil d'Administration